
—ચેતવણી—

પ્રસિદ્ધકર્તાએ સને ૧૮૬૭ ના એક્ટ ૨૫ મુજબ સદરકુ પુસ્તકના
સર્વેશ્વ દેકે રચેલ કચેરી સ્થાપિત રાખ્યા છે.

ॐ श्री

प्रेमतसंगपुष्पांजलि

श्रीगुरु सद्गुरूपरमात्मन्

आपधी आ श्रीशुना परापूर्वना इष्टी। सद्गुरु छो अने आ
श्रीशु पण आप इष्टीनो परापूर्वनो अनन्य दासानुदास छे। आप
इष्टी आपना अनरधि कृपाबलबडेकरिने तेने प्रणोकालमां आपनी
निष्कण्टक अने निर्भय रसकसत्तानळे राखी, योगक्षेपही बहिन
करावी, तेना व्यवहार तथा परमार्थ उभयनी सिद्धि करवा निरंतर सद्-
प्रवर्तनमां मेरो छो, जेथी अनुभवपूर्वक जे वास्तविक ज्ञानरूपि प्रसाधि तेने
प्राप्त थाय छे, ते गुरुप्रसादिथी तेनुं, तेना आत्मवर्णनुं, अने जनममात्रनुं
परमार्थिन साधवाना साधनरूप आ 'स्पर्श-कान्त' नो धर्म
नामनो मयम ध्वनिरूप परेबोद्वेय छरीने आप इष्टीना वरणकालमां
पुनःपुनः साष्टांगशुद्धवत्सह समेय अर्पण करूं छूं।

बजरपन्द भैरोदास कीर्तिदा ।

ऐन कालावध ।

बीकानेर, (राजपूताना)

—ઉપોદ્ધાત—

ભોગામેવવિતાન મધ્ય વિલસત્સૌદામિની ચન્દ્રલા,

આયુર્વાયુવિદ્યદ્વિતાન્નપટલી સ્તિનામ્યુવદ્ગુરં;

લોલા યૌવનલાલના તનુમૃતામિત્યાકલમ્યદ્રુતં,

યોગે પૈર્ય સમાધિ સિદ્ધિ સુલભે યુદ્ધિ વિદ્ધ્યં મુખ્યાઃ (મત્તંદર્શ.)

જેમ મેઘમંડલમાં ચમકતી વિવિધ ચંચલ અને અસ્થિર છે. જેમ વાયુથી પ્રસારાઈ આવેલી વાદળીઓમાં ભરતપણું જળ ચંચલ અને અસ્થિર છે. તેવીજ રીતે આ સંસારના ભ્રેજો, આયુષ્ય તથા મનુષ્યમાં રહેલી યૌવનની સાલસા અસ્થિર અને ચંચલ છે. તો હે પ્રત જેમાં ધૈર્ય રાખવાથી સદેશાથી સમાધિ સિદ્ધ થાય છે તેવા પરમ યોગમાં નિરંતર તારી જીવિને દદ કરે ! અર્થાત આ આગમાપાથી સંસારના અસ્થિર સુખનો ત્યાગ કરી ધૈર્યધારી સન્નિધિ અને આનંદસ્વરૂપ પરમાત્માના વાસ્તવિકસ્વરૂપની અભિમુખ થા !

શ્રી ઇંદ્રની સંપુર્ણ બક્તિદ્વારા તત્ત્વજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી આત્માનંદરૂપિ પ્રસાદિ લેવાની જ્ઞાસા આખાલવૃદ્ધ સર્વ મનુષ્યોમાં એક સરખીરીતે રહેલી છે; કારણ કે પરમાત્મતત્ત્વ સર્વત્ર વ્યાપક હોવાથી પ્રાણીમાત્રમાં રહેલી તે શૂન જ્ઞાસા અંતરાત્માની અંશરૂપ પ્રેરાજેલી એક શક્તિ છે, અને તેથી તે આત્મસ્વરૂપ છે એમ જે આત્મદર્શીસત્પુરુષોનું માનવું છે તે લેશપણુ અસત્ય નથી. આત્મજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવાની જ્ઞાસા તે પરમાત્માની અનંત શક્તિઓ પૈકીમાંની એક શક્તિ છે, તેથી જેમ પરમાત્માસર્વત્ર સમાન રહે છે તેવીજ રીતે આ જ્ઞાસા રૂપ તેની શક્તિ પણ સર્વમાં સમાન છે એ વાર્તા પણ સિદ્ધ થાય છે. યદ્યપિ તે જેટલે અંશે પ્રાણીમાં જાગૃત હોય છે તેટલેજ અંશે તે પ્રાણીને અધિકાર અને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરાવે છે. આ રથજે એમ કહેવું નથી કે જ્યારે આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિઅર્થે સર્જને સરખી જ્ઞાસા રહેલી છે ત્યારે સર્વકોઈ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી મોક્ષના અધિકારિ બને છે. પણ તાત્પર્ય એટલુંજ છે કે આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ અને દુઃખ માત્રની નિવૃત્તિની ઇચ્છા સર્વ કોઈના અંતરમાં જોકે રહેલી છે છતાં પૂર્વશ્યિત અનેક શુભઅંશકારોવટે કિંવા પ્રાપ્તજન્મના શુભકર્મોવટેકરીને જેનામાં તે જ્ઞાસા દદ અને જાગૃત થયેલી હોય છે તેજ સુ-

મુમુ અને અધિકારી ગણાય છે. જેનામાં આ જ્ઞાનાના સંપૂર્ણપણે
 જામત થએલી હોય છે તેનો તો એવો દૃઢ નિશ્ચય હોય છે કે
 ‘આ અસાર સંસારની રાગદ્વેષ અને કલેશમય સ્થિતિનો યથા-
 સ્થિત પરિત્યાગ અને પરમાનંદની પ્રાપ્તિ એ જે વસ્તુ પ્રાપ્તિને
 પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાંમુખી આ અમુલ્યમનુષ્યદેહની દેહીની
 પણ કિંમત નથી. મનુષ્ય જીવન ત્યાં મુખી વૃથા છે.’ આ પ્રકાર-
 ના દૃઢ નિશ્ચયપૂર્વક ઉચ્ચસ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે જેના રહસ્યમાં
 સંપૂર્ણપણે ઉત્ક્રાંતિ જામત થએલી છે, અને તેથી કરીને શ્રી-
 સદગુરુએ અને સત્યાગ્રહોએ પ્રતિપાદન કરેલા વિહિત સાધનો
 સિદ્ધ કરવા જે નિરંતર પ્રયત્ન સેવેછે, તેજ મુમુક્ષુ અને આત્મ-
 જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાના યથાર્થ અધિકારિ છે. આજકાલ આત્મજ્ઞા-
 નના સાધનરૂપ સરસ અને સરળ શૈલિવાળા અનેક ગ્રંથો પ્રકટ
 થયા છે અને થાય છે પણ તે ગ્રંથો વિશેષ શુદ્ધાર્થવાળા હોવાથી,
 અને સાધારણમતિના સીપુરૂપ આગાલ વૃદ્ધને સરખી રીતે
 સરજતાથી સમજાય તેવા નહીં હોવાથી આ સ્પર્શકાન્ત
 ચારબનિરૂપ ચાર ભાગમાં પ્રકટ કરી તે ઉદ્દેશ સાચવવાપ્રવૃત્તિ
 સેવી છે. વાસ્તવિક રીતે જોતાં આ સ્પર્શકાન્ત જેવા ગ્રંથોને સર્વ
 રથજે અનુમોદન અને સમર્થન મળે એમાં આશ્ચર્ય સરખું કશુંજ
 નથી; તેનું કારણ કે તેઓ આપણા પૂર્વજોના અને બ્યાસ, વાલ્મીકિ,
 પારાશર ઇત્યાદિ તત્ત્વવિદ્ગુરુઓના એકબુદ્ધે અદ્વય અને શુભપણે
 ભરાઈરહેલા પવિત્ર મહન અને ગંભીર વિચારો તથા આપણા
 સનાતન વેદધર્મના રક્ષણાર્થે રચાપન કરેલા તેમના સત્ય અને
 રસિક દૃષ્ટાંતસિદ્ધાંતો પ્રકટ કરે છે. તેમજ આવા ગ્રંથોના અધ્યય-
 નથી કિંવા પઠન પાઠનથી અધિકારિના, રહસ્યજ્ઞ અધ્યાત્મજ્ઞ
 અને માનસજ્ઞમાં નિરંતર વૃદ્ધિ થાય છે. આથી આવા ગ્રંથોનોજ
 સ્વિકાર થતો આપણે જ્યાંત્યાં અનુભવીએ છીએ અને સવિધ્યમાં
 પણ અનુભવીશું. વળી પાશ્ચાત્ય પ્રજા પણ આવા આત્મોન્નતિ
 કરનારા ગ્રંથોનો પ્રેમપૂર્વક આદરસત્કાર કરે છે તેનું કારણ એ
 છે કે આ સ્પર્શકાન્ત જેવા ગ્રંથોદ્વારા પ્રકટ થયેલા સાધનોની
 સરજતાની દિન પ્રતિદિન ખાત્રી થવા લાગી છે; તેઓને હવે
 સારી પેઠે સમજાયું છે કે આવા ગ્રંથો તે એક મહાત્માની પ્ર-
 સાદીરૂપ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનું પરમ એયરકર સાધન છે.

તાત્પર્યમાં એટલું જ કે આવા ગ્રંથો જનસમુદાયનું પરિણામ શ્રેય સાધનારા હોવાથી, વાસ્તવિક અધિકારિને શુભ ફલની પ્રાપ્તિ કરાવ્યા વગર રહેતા નથી એ નિસંશય છે. છતાં પણ અનધિકારિને કોઈ પ્રકારની હાની કરતા નથી એતો સ્પષ્ટ જ છે.

જેની પાસે સ્પર્શમણિ હોય અને તે જેમ હોદ્દાને સુવર્ણ બનાવવા શક્તિમાન થાય છે, તેવીજરીતે આ સ્પર્શકાન્ત સત્પુરુષની પ્રસાદિરૂપ હોવાથી અધીકારીના નેત્રોને તેનો સ્પર્શ થતાં વર્ણાશ્રમની અને ચતુર્વિધ પુરુષાર્થની, સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાના યથાર્થમાર્ગને સત્વર સુખડે છે, એટલું જ નહીં પણ અજ્ઞાની અને મૂઢપુરુષોને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાના સરળમાર્ગને સત્વર દેખાડી, વિહિત માર્ગે ચડાવવા સમર્થ કરે છે. તે સિવાય શ્વિપુરુષ આખાલવૃદ્ધને પોતાના કલ્યાણના માર્ગો પ્રેરે છે. તાત્પર્યમાં એટલું જ કે ‘આ સ્પર્શકાન્ત’ સ્પર્શમણિરૂપ સર્વને અસર કરાવિગર રહે તેમ નથી એમ સમજી તેમાં સર્વને તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય પોતાને જોઇતી સામગ્રીઓ આપી આ ધર્મનો ધ્વનિરૂપ પ્રથમ અંચ પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે, તો મારા મુમુક્ષુ વાંચકવૃંદ તેનો પ્રેમપૂર્વક અંગિકાર કરશે તેવી તેના પ્રકટ કરનારના અને લખનારના રહસ્યમાં આશા છે.

આ એક જ પુસ્તકમાં એકીબખતે આત્મજ્ઞાનની સામગ્રી સામગ્રીઓ આપવી અનુચિત જણાયાથી તે સર્વ સામગ્રીઓને ‘સ્પર્શકાન્ત’ ના ચાર ધ્વનિરૂપ ચાર ભાગમાં પ્રકટ કરવી અત્યંત યોગ્ય ધારી છે. કારણ કે જેમ ચાર દિવસ ચાલે તેટલો અહાર એકીબખતે લઈ શકાતો નથી અને કદાચિત્ લેવામાં આવે છે તો તે પચવી શકાતો નથી, તેવીજરીતે સઘળીસામગ્રીઓ એકદમ ગ્રહણ કરવામાં આવેતો, તે મગજ કપાટમાં બધી એકી બખતે સમાઈ શકતી નથી, અગર કદાચ સમાય છે તો યથારિયત તે જોઈએ ત્યારે ઉપયોગમાં લેવાય તેવીરીતે નિયમીત ગ્રાહવી શકાતી નથી માટે થોડી થોડી સર્વ પ્રકારની અનુકુળ સામગ્રીઓ આ સ્પર્શકાન્ત ના ધર્મ નામના પ્રથમધ્વનિરૂપ પેહેલા ભાગમાં આપી સજ્જન મુમુક્ષુ વાંચકવૃંદની અનુકુળતા સાચવાનો ઉદ્દેશ રાખ્યો છે તે આથી સહજમાં સ્પષ્ટ થશે.

વિષયાનુક્રમણિકા.

મકરણ ૧ હું.	૪૯.
તરંગ ૧ લો. મનુષ્યને તત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ એજ ઉદ્દેશ્ય છે.	૨-૧૨
" ૨ લો. સંયંત્રી મનુષ્યરોહ શ્રેષ્ઠ છે.	૧૩-૨૪
" ૩ લો. ક્રમોનો ત્યાગ કેવલ દુઃખરૂપ છે.	૨૬-૧૪
મકરણ ૨ હું.	
તરંગ ૧ લો. શુદ્ધચાતુર્ય એજ સંસાર છે.	૧૧-૧૦૨
" ૨ લો. જેની જ્ઞાનતા તેની સિદ્ધિ.	૧૦૩-૧૨૦
મકરણ ૩ હું.	
તરંગ ૧ લો. રમણમંત્ર એજ છે.	૧૨૧-૧૪૦
મકરણ ૪ હું.	
તરંગ ૧ લો. માયાપુન્ધ્રપ્રાપ્તી મુક્તિનો નામ કરે છે.	૧૪૧-૧૪૦
" ૨ લો. મદામાયા અને મદેશ.	૧૪૧-૧૬૧
મકરણ ૫ હું.	
તરંગ ૧ લો. આ સર્વે શી દરિની માયા છે.	૧૬૨-૧૭૬
" ૨ લો. માયા આત્મામાયી છે.	૧૮૦-૧૮૧
મકરણ ૬ હું.	
તરંગ ૧ લો. માયાનો કુલ માયામંત્ર સમાપ્ત છે.	૧૮૨-૨૦૨
" ૨ લો. પ્રિતિ એજ કુલ છે.	૨૦૩-૨૧૬
મકરણ ૭ હું.	
તરંગ ૧ લો. ત્રણ ધમ્મુનો ત્યાગ એજ ખરો ત્યાગ છે.	૨૧૭-૨૩
" ૨ લો. કાયા ત્યા સુધી માયા	૨૩૪-૨૪
મકરણ ૮ હું.	
તરંગ ૧ લો. વસ્તુવિકલ જ્ઞાન કેવલ એજ અને કેવલ ન એજ	૨૪૫-૨૬
" ૨ લો. પદ્મવતીને જોડવા. કેવલ કેવલ સિદ્ધિ નથી	૨૬૭-૨૮૫

મકરન ૯ મું.

નંબર ૧ શ્રી. મુનિ યાગવલ્ક્યને મુર્યોપદેશ.	૨૭૫-૨૭૬
" ૨ શ્રી. મનુષ્ય માનને વર્ણશ્રમની ખામ અગત્ય.	૨૮૦-૨૮૪
" ૩ શ્રી. યાગવલ્ક્યનો સન્નિશ્રવ.	૨૮૫-૨૮૯
" ૪ શ્રી. યાગવલ્ક્ય અધોપદેશ.	૨૯૨-૨૯૭
" ૫ શ્રી. સાધક સાધન ઉભયની યોગ્યતાથી સર્વ કાર્ય સધાય છે.	૨૯૮-૩૦૫
" ૬ શ્રી. પીરોક્ષીજી વૈગત્ય મિત્ર થાય છે.	૩૦૬-૩૧૨
" ૭ શ્રી. જેનો મેઘ તેવો ઉપાય.	૩૧૩-૩૨૪

મકરન ૧૦ મું.

નંબર ૧ શ્રી. અભિનુ નવધા અરૂપ.	૩૨૫-૩૩૪
" ૨ શ્રી. અભિના આકીના સ્વરૂપો.	૩૩૫-૩૪૧
" ૩ શ્રી. પ્રેમમદ્દાના એક પરમભક્તિ છે.	૩૪૨-૩૪૭
" ૪ શ્રી. અક્ષા ત્રિશેખની કર્મમાર્ગ.	૩૪૮-૩૬૬

મકરન ૧૧ મું.

નંબર ૧ શ્રી. મર્ત્ય વિનિમજ્જિની અમનૂનિગોજી યુગ્ય છે.	૩૭૦-૩૮૦
" ૨ શ્રી. શ્રી મુદા શેઠી મુનિવાર અગે.	૩૮૧-૩૮૩

મકરન ૧૨ મું.

નંબર ૧ શ્રી. ભાગ્યકાંડ ક્યાંકે થાય.	૪૬૬-૪૭૫
" ૨ શ્રી. અરુણભટ્ટનાર.	૪૭૬-૪૮૧

મકરન ૧૩ મું.

નંબર ૧ શ્રી. ભગવાન શંકરના નામનો પાત્રો મુનિવારને મળે છે.	૪૮૨-૪૮૭
" ૨ શ્રી. ભગવાન શંકરના નામનો પાત્રો મુનિવારને મળે છે.	૪૮૮-૪૯૩
" ૩ શ્રી. ભગવાન શંકરના નામનો પાત્રો મુનિવારને મળે છે.	૪૯૪-૪૯૯
" ૪ શ્રી. ભગવાન શંકરના નામનો પાત્રો મુનિવારને મળે છે.	૫૦૦-૫૦૫

【શંકરના નામનો પાત્રો મુનિવારને મળે છે.】
 ૪૮૨-૪૮૭ ૪૮૮-૪૯૩ ૪૯૪-૪૯૯ ૫૦૦-૫૦૫

પ્રકરણ ૧ લું.

બ્રહ્મવિદ્યા મહાવિદ્યા સર્વદુઃસ્વ પ્રણાશિનિ

ચિત્તિઝ્ઞ મુક્ત્યા નિત્યં ધાર્યને આત્મયોગિભિઃ

બ્રહ્મવિદ્યા તેજ મહાવિદ્યા છે, કારણ કે તે સુખમ દુઃખોનો નાશ કરનારી અને અવિચ્છિન્ન સુખને આપનારી છે, એ બ્રહ્મવિદ્યાને આત્મયોગિ પ્રાપ્તિના પાત્રજી હશે છે.

—તરંગ ૧ લો.—

—મનુષ્યને તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ એજ કર્તવ્ય છે—

તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ એજ પ્રાણીનું કર્તવ્ય છે. પણ આ કાળમાં ઘણા મનુષ્યો તે કર્તવ્યને જાણવા છતાં તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્નવાન થતા નથી જેથી મનુષ્યજીવનનો પરમાનંદની પ્રાપ્તિ અને દુઃખમાત્રની નિવૃત્તિપૂર્વક જીવન મુક્તિના પરમપદે સ્થિત થવાનો તેમનો મુજ હેતુ તે પાર પડી શકતો નથી. કેટલાક તો તત્ત્વજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવા અર્થે કેવા પ્રયત્નની જરૂર છે તે તેઓને જ્ઞાત છતાં પ્રયત્ન કરવામાં કેવલ પ્રમાદ તથા આલસ્યને સેવે છે અને તેથીજ તેઓ આ સંસારચક્રમાં જન્મમરણના બંધનથી અનેક યુગયુગાન્તરે પણ મુક્ત થવા પામતા નથી વળી કેટલાક કદી તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા અર્થે પ્રયત્ન કરે છે તો સદચર અને સત્શાસ્ત્ર વિધાન કરેલા વિહિતમાર્ગે તેઓ પ્રયત્ન કરતા નથી. અને કદાચ વિહિતમાર્ગે પ્રયત્ન કરતા હોય છે તો કર્મ તથા ભક્તિયોગરહિત પ્રયત્ન કરે છે જેથી મીડા સખરસ વિનાના મોળા લોજન સમાન તેમને તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, જે પરિણામે કશુંજ ફલને આપતું નથી ખરી રીતે જોતા ભક્તિ વગરનું જ્ઞાન લવણ વગરના બોજન જેવું મોજું છે. ઘણી જાતની ભાવા શીખવાથી કે શાસ્ત્રોના અર્થ કરવાથી વા જાણવાથી કેવા બ્યહવારિક કુશ-

જગત્પ્રાપ્તિ કે શબ્દાર્થિક જ્ઞાનથી, તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થતી નથી. જો તત્ત્વજ્ઞાન કોમ જાગૃત્ત્વ માત્રથીજ થતું હોય તો અદાર પુરાણના કહાં તથા ચારે વેદના જ્ઞાનાથી જગત્તત્ત્વ વેદ વ્યાસજીને દેવર્ષિ નારદદાસ તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની દરજ્જા ન પાત. વેદાંતની ઉચ્ચ ભુમિકાપર ઘટનાંજ તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિની શરૂઆત થાય છે. જોને મંપુર્ણ અંશે જ્યાં તત્ત્વજ્ઞાનની મનુષ્યને પ્રાપ્તિ થાય છે એટલે પુર્વના સર્વ જ્ઞાનો વિલાઈ જાય છે. સંયોગમ દિનને સાધનાર અને પરિણામ મનુષ્યને પરમપદે સ્થાપનાર, તથા જન્મમરણના બંધનથી મુક્ત કરનાર તે તત્ત્વજ્ઞાનજ છે. ॥ માત્રિ સાંજ સમ જાન જાતેન પાંત સમ જલમ ॥ અર્થાત તત્ત્વજ્ઞાનના જેવું બીજું જ્ઞાન નથી અને યોગના જેવું બીજું જલ નથી, કર્મ, બળિ અને જ્ઞાન આ ત્રણ માર્ગો જે સફળજ અને સત્યાચિન્ને સ્થાપેલા છે તે પરિણામે તત્ત્વજ્ઞાનનીજ પ્રાપ્તિ કરાવે છે. સમર્થ સફળજ પ્રાપ્ત કર્યા વગર યથાર્થ તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી. તેમજ તત્ત્વજ્ઞાનની અવધિએ મનુષ્ય સ્થિતપ્રજ્ઞ થાય છે. જોને મનુષ્ય સ્થિતપ્રજ્ઞ જ્યાં મુખી થયે હોતો નથી ત્યાં મુખી સંપુર્ણ તત્ત્વજ્ઞાન તેને પ્રાપ્ત થયેલું કહેવાતું નથી. આ સંબંધ મારા મુમુક્ષુ વાંચકવર્ગને સતિ માનિતું શરૂઆતમાં એક રસિક, આ સ્થળે દહાંત આપી મમજાવીશ. પ્રથ્વાત મારા મંથના પ્રકરણનો પ્રારંભ કરીશ.

જનક યજ્ઞમંડપમાં યોગિની.

અંતરે જનક રાજા પોતાના સફળજ દ્વારા યથાર્થ જ્ઞાન મેળવી તત્ત્વજ્ઞાની થયા હતા, તે વારે પોતાના સફળજને યજ્ઞ કરવા આજ્ઞા કરી તે પરથી રાજાએ મહાન યજ્ઞ આરંભ્યો હતો અને સર્વ રૂપિ મુનિઓને આમંત્રણ કર્યું હતું. યજ્ઞ જે દિવસે પુરો થવાનો હતો, અર્થાત્ જે દિવસે યજ્ઞની પૂર્ણાદ્યુતિ કરતી, તે દિવસે યજ્ઞમંડપ અનેક રૂપિ મુનિવરો, સિદ્ધા અને યોગી

પુરોધાથી અત્યંત બરાઈ ગયો હતો. તેવે સમયે તેવી મહાન સભાની વચમાં, સર્વને આંજી નાંખે તેવી પ્રજ્ઞાકુમારિ સતિ યોગિની ગાર્ગિ, બિલકુલ વસ્ત્ર પરિધાન કર્યા વગર નમ્ર અવસ્થામાં આવીને ઉભી રહી. યથાર્થ પ્રજ્ઞાશ્રૂત સ્થિતિને પો-
હોચેતી, પ્રજ્ઞા સ્વરૂપમાં હીન બનેલી, યોગિની ગાર્ગિએ અનેક રૂપિમુનીઓને બુજેથી અવણ કર્યું હતું કે “રાત્રી જનક કીબ્ય-
સાની બન્યો છે. અને તેણે તાલમસિનો ઉપદેશ બરાબર પ્રાપ્ત કરી તે તત્ત્વસત્ત્વીજ નિરંતર ઉપાસના કરે છે; સત્ય સિવાય અન્ય કશામાં કરી તે ભક્તિ આપતો નથી, અને સત્ય વસ્તુ સિવાય કંઈ પણ અન્ય તે બોલતો નથી.” આથી કરીને જનકની પ-
રીક્ષા કરવાના હેતુથી તે દિગંબરી ગાર્ગિ, જનકના યજ્ઞમંડપમાં આવી ઉભી રહી. તેણે હાથમાં હંડ કમંડલ ધારણ કર્યાં હતાં. સમાવર્ગ તથા રૂપિવર્ગ તેને નિરખતાંજ આંખો થઈ વિચારમ્ભૂત બની ગયો, અને કેટલાક અધમ છવો તથા અસાની મનુષ્યો તેા તેને ભેદ દસવા લાગ્યા; કેટલાક દિગ્મુક બની ગયા, કેટ-
લાક મોહાંધ બની ગયા અને કેટલાકતો તે પ્રજ્ઞાકુમારી પ્રતિ કુદ્દિએ પણ ભેવા લાગ્યા; છતાં આ પરમાનંદમાં મસ્ત બનેલી આપણી દિગંબર યોગિની ગાર્ગિએ, તેની લેશ પણ દરકાર કર્યા વગર ચોતરફ દૃષ્ટિ ફેરવવા માંડી. તેની તદરૂપ દૃષ્ટિની સાથે કોઈપણ એક નિમિષમાત્ર પણ દૃષ્ટિ મેળવી શકતું ન હતું, કા-
રણ કે તેની કાનિના તેના તરામણવટે કરીને તેને એવું આ-
જ્ઞા અને અલૌકિક તેજ પ્રાપ્ત થયું હતું કે કોઈની પણ તેના પર દૃષ્ટિ કરી શકતી નહિ. તેણે એવું પણ લીધું હતું કે જે મને ભેદને સ્થિતપ્રજ્ઞ રહે અથવા જ્ઞાનિના અને જ્ઞાનમા સદૃશ રહે તેનીજ સાથે સ્વન તરફ જનકની નજામા આ વખતે પ-
રમસિદ્ધ અને પોનાત્ર વચ્ચેના મુનિ વાસવલક્ય સિવાય અન્ય કોઈ પણ સ્થિતપ્રજ્ઞ રહ્યું નેહતું. તેમના સિવાય સર્વને મનમાં અનેક પ્રકારના સંકલ્પ નિકટપ થવા લાગ્યા. આ ભેદ મુનિ વાસવલક્યને તેણે પોતાના પતિ જનાવવાનો નિર્દેશ કરી, અન્ય

સર્વને જાણ અને પશુ સમ માની યાજ્ઞવલ્કય મુનિ પાસે તેણે પેહેરવાનું વસ્ત્ર માંગ્યું. મુનિએ વસ્ત્ર કાઢી આપ્યું અને તે લેઈ પહેરી પછી સિંધર થઈ ઉભી રહી. આ સર્વ જોઈ રાજા જનક તેની પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા “હે સતિ જ્ઞાણચારિણી, તું આ યજ્ઞમંડપમાં આવા વિચિત્ર વેશે નગ્નાવસ્થામાં સભા સમીપ કેમ આવી? તું કોણ છે? અને કોની સ્ત્રી છે, તે કહે? તું જો જાણતી ન હોય તો જાણજો કે મેં આ છત્ર ચામરાદિ રાજ્યચિન્હોને કારણ કરેલા છું. છતાં પણ હું તેનાથી મુક્ત છું. તત્ત્વજ્ઞાન રૂપિ અગ્નિથી માફે વાસનાળીજ બળી ગયું છે; મને યત્રુઓનો નાશ કરવાની ઇચ્છા હવે રહી નથી. તેમ ધન ધામ ધરા આદિનો સ્વિકાર કરવામાં પણ મને હવે પ્રિતિ રહી નથી. મને મત્સ્યાગિરી ચંદનનો લેપ કોઈ કરે. વા મારા રથમાં સોયો પડેલો જોઈને સમાન છે; મુવર્ણ અને માટીને હું સમદ્રષ્ટિએ જોઉં છું. હે તપસ્વિનિ! મને જાણના કારણજીવ કોઈ પણ પદાર્થમાં આસક્તિ નથી. મને સર્વ દિગંબર, ચેતાંબર, કે ચિદંબર અવસ્થા સમભાવે જ ભાસી રહેલી છે. પણ માત્ર જોઈએ જોઈએ છું કે આવા વિચિત્ર વેશે નગ્નાવસ્થામાં મારા રાજજીવનમાં પ્રવેશ કરી આ યજ્ઞમંડપમાં ભરાયેલી સભામાં આવી તું અવિચલિત ઉભી રહી અને તને કોઈની પણ લજ્જા ના આવી, તે તારા સ્ત્રિધર્મથી ઉદ્ભવેલું પવન ચક્ષુષ્યું છે. વળી તે મારા સંતુકે યાજ્ઞવલ્કય મુનિ પાસેથી વસ્ત્ર લેઈ પેહેર્યું અને તેમને જ ખરા જ્ઞાની અને દેખતા ગણી અમને જાણને જાણ અને પશુવત્ ગણ્યા તેનું કારણ શું તે કૃપા કરીને મને કહે.”

તપસ્વિનિ જાગ્રિએ જનક રાજાના આ વચ્ચેનાં સાંભળી ઉત્તર આપ્યો કે “આ જગતમાં વિદેહી મનાતા હે રાજા! જુદામાન, તત્ત્વજ્ઞ અને આત્મદર્શિ તે જ કહેવાય છે કે જે અક્ષર પ્રકરને જોઈથી, અક્ષર શબ્દ અને વાક્ય કેવલ દોષ રહિત જોઈ છે; જુદાવાન આત્મદર્શિ પુરૂષ નિષ્પ્રયોજન અર્થ વિનાના વાક્યનો કદી પણ ઉચ્ચાર કરતો નથી. તેમતે કહોર તથા

ધર્મ અર્થ કામ અને મોક્ષથી વિરૂદ્ધ કોઈપણ વર્તન ચલાવતો નથી. અસત્ય અને અશુદ્ધ સંસ્કારને પ્રકટાવનાર વાકયોને ઉચ્ચાર પણ ઠી કરતો નથી. આપું જગત જાણે તને આત્મદર્શિ વિદેહી, અગરતો જીવનમુક્ત માને પણ મારું માનવું તેથી તરત વિરૂદ્ધ છે; તું તે ત્રણમાંથી એક પણ પદવી પામ્યો હોય એમ લાગતું નથી. માત્ર દેહદર્શિ અરૂપ પ્રાણી જેવો છું અને સાથે કેટલીક રીતે સુખપણું છું એમ મને લાગે છે. વિદેહિ પરબ્રહ્મની જે પુરૂષે પ્રાપ્તી કરી છે તે પુરૂષતો સદા તદરૂપે જ રહે છે. તેને બ્રહ્મ સિવાય અન્ય પદાર્થ દૃષ્ટિએ દેખાતો જ નથી. નાટકના પાત્રો જેમ વેશ લે ત્યારે પણ પુરૂષ ॥ અને નથી લેતા ત્યારે પણ પુરૂષ છે; વેશ લેવાથી કીંવા ન લે છતાં એમના પુરૂષત્વમાં કોઈ ન્યુનાધિક થતું નથી તેવી જ રીતે તત્ત્વવિદ્ પુરૂષ દિગંબર હોય કે સાંખ્યર હોય છતાં પણ તે તત્ત્વવિદ જ છે. જ્યારે તારા જેવા વિદેહિને આ પ્રમાણે ન્યુનાધિક સમજાય ત્યારે તે અજ્ઞાન અને સુખવા સિવાય બીજું શું કહેવાય. જેનામાં અખંડિત તદરૂપતા હોય છે તે જ વિદેહી કહેવાય છે. સુખ અને અજ્ઞાન મનુષ્યો સિવાય તારા જેવાને વિદેહી બીજું કોણ કહે. જ્યાં તદરૂપતા નથી ત્યાં સદેહીપણું રહેલું છે. તે મને નમ્ર જોઈ તથી તું વીદેહી નથી. જે સ્થિતપ્રજ્ઞ અને સમાનદૃષ્ટિ વાળા છે તે જ વિદેહી અને બ્રહ્મસ્વરૂપને જોનારા છે. મારી અત્યાર સુધી એવી પ્રતિજ્ઞા હતી કે જે સ્થિતપ્રજ્ઞ હોય તે જ મારે પતિ થવાને યોગ્ય ॥ બાકીના અન્ય પશુ સમાન છે અને તેથી પશુની લજ્જા શા માટે ધરવી જેટલો માત્ર આ ઉચ્ચ કોટિના મહામુનિ યાજ્ઞવલ્કય તે જ સ્થિતપ્રજ્ઞ અને બ્રહ્મસ્વરૂપ છે એવી મારી ખાતરી થવાથી તેની જ માત્ર મેં લજ્જા રાખી છે. મારે હે રાજન તું સ્થિતપ્રજ્ઞ નથી એમ તારી મેળે જ તારે કબુલ કરવું જોઈએ; કારણ કે તે મને નમ્ર જોઈ, જેથી તને કોતક થયું, અને તેથી કરીને મારી નજાવસ્થા તે એક તેં દુષણ ગણ્યું. વળી તું પૂછે છે કે હું કોણ છું એ પણ એક

મનુષ્યને તત્વાણની પ્રાપ્તિ એજ કર્તવ્ય છે.

૭

૩. અજ્ઞાન સુચવે છે. માટી અને જળ જેમ સ્વભાવથી એકજ
તેમ આદેહ અને ચૈતન્યતત્વ પણ એકજ છે. અને એજ ચૈ-
તન્યના સંયોગથી હું, તું અને સમગ્ર જગત પેદા થયેલાં
છીએ. એ જડ તથા ચૈતન્ય મારામાં, તારામાં અને સર્વમાં છે;
માટે તું કોને પ્રશ્ન કરે છે કે તું કોણ છું? ને જડને કરતો
હોય તો સમજ કે જેમ રેતના રજકણો એક બીજા સાથે મળે
છે છતાં એક બીજાને પરસ્પર ભણી શકતાં નથી, તેવીજ રીતે
આંખ નાક, કાન એકબીજાને ભેગા થયા છતાં ભણી શકતાં
નથી. અને ને ચૈતન્યને પ્રશ્ન કરતો હોય તો ને ચૈતન્ય
મારામાં છે તેજ તારામાં પણ રહેલું છે તો દરેક વ્યક્તિને પ્રશ્ન
જ્ઞાન થવું કરી સંભવવું જ નથી. માટે હે રાજન્ એમ નિશ્ચય કરીને
ભણ કે ને અવ્યક્ત પ્રકૃતિ, ત્રીસ કળાથી વ્યક્તપણાને પામી
છે તેની હું છું; તેનો તું છે અને તેનું જ આખું જગત છે.
વળી તું કોની સ્ત્રી છું એવો હે રાજન્ ને તે પ્રશ્ન કર્યો તે પણ
હેવળ તારી અજ્ઞાનતા સુચવે છે. માટે જેનો તું છે તેનું જ
સર્વ છે તો પછી તું બીજું શું જુએ છે? ને સ્ત્રીઓના
ગર્ભાશયમાં વિર્ય અને સ્પીરના મિથણથી દેહ બંધાય છે.
નવમે મહીને પ્રસવ થાય છે. અને તે દેહના ચિન્હ ઉપરથી
સ્ત્રી જગર તો પુરુષ કહેવાય છે. બાસ્થાવસ્થામાંથી ક્રમે કરીને
યુવાન બને છે અને યુવાનમાંથી ક્રમે કરીને વૃદ્ધ થાય છે; છેવટે
વૃદ્ધાવસ્થામાંથી મરણ પામે છે. આમ ક્રમવાર આગળના રૂપો
અર્થાત્ જુના રૂપો નાશ પામતાં જાય છે, અને નવાં નવાં રૂપો
જવાનમાં ધારણ કરે છે. આમ જવાનમાં રૂપાંતર અને રિ-
ત્યાંતર થવું જાય છે; આ પ્રમાણે બધા વિકારો દેહને ધર-
પટે છે, આત્માને તેની સાથે કંઈ પણ સંબંધ નથી. તેથી
આત્મા અવિકારી છે અને દેહ વિકારી છે. આમ છે તો
કોણ કોણ અને ક્યાંથી આવ્યું એનો ઉત્તર મારે ને

આપવો? યથાર્થ તત્ત્વજ્ઞાન જેને છે તેને કદી તારા જેવો પ્રશ્ન થવા ત્રિકાળમાં પણ સંભવ નથી. જ્યારે મનુષ્યને પોતાના દેહ અસ્થિ ત્વચા તથા માંસ ઇત્યાદિ સાથે સંબંધ હોતો નથી તો પછી બીજા સાથે શેનો સંબંધ હોવો સંભવે? કોઈની સાથે નહીંજ. જીવને જ્યારે એક સ્થિતિ અને એકજ સ્વરૂપમાં રહેવાનું હોતુ નથી તો પછી હું કોની સી છું તે તને શું કહું? તો પછી હું કોણ છું, કોની છું ક્યાંથી આવી તે તને શી રીતે સમજાવી શકું? હેશંકાશિલ રાજન્! જો તું સ્થિર વૃત્તિવાળો અને સમદૃષ્ટિથી જોનારો અનુભવી હોત અને અદ્વૈત એવા પરબ્રહ્મ પરમાત્માના સ્વરૂપમાં તહીન રહી સર્વદા મસ્ત અને મગ્ન રહેતો હોત તો આ પ્રશ્નો ઉઠવાનો તારા અંતરાત્મામાં લેશ પણ સંભવ નોહોતો. પણ જ્યારે તે પ્રશ્નો તારા અંતરમાં ઉઠ્યા ત્યારે ભારી સંપુર્ણ ખાત્રી થઈ કે જગત તને ભલે બહારથી વિદેહી અને પરમ તત્ત્વજ્ઞાની માનતું હોય પણ યથાર્થ રીતે જોતાં હજી પણ જ્ઞાનની કંઈક અંશે તારામાં ખાત્રી છે. અને તે ખાત્રીને લીધેજ તે આવા પ્રશ્નો કર્યા છે. હે મુમુક્ષુ રાજન્! જેને યથાર્થ તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે તે જ્ઞાની તો સર્વને પરમતત્ત્વથી અભિન્નજ જુએ છે. જરા દીર્ઘદૃષ્ટિથી વિચાર કરીશ તો તને સત્વર માલમ પડશે કે જ્યાંથી તું આવ્યો છે ત્યાંથી હું પણ આવી છું, જે સ્થાન તારૂં છે તેજ મારૂં છે અને તેજ સર્વનું છે. તને એમ લાગતું હશે કે નમ્ર સ્થિતિમાં હું સભામાં કેમ આવી, પણ હે જનકરાજ, વિચાર કરી જો! કોની સજા અને કોનું મંદીર? કોનો યજ્ઞ અને કોનો યજ્ઞમંડપ? યજ્ઞ કરનાર તે કોણ અને કરાવનાર તે કોણ છે? એ બીજું કોઈજ નથી એક માત્ર બ્રહ્મ તત્ત્વજ્ઞ વિશ્વસિ રહ્યું છે. અને તેની સત્તાથીજ આ અનેક બ્રહ્માંડો સ્થિતિ કરી રહ્યાં છે. આ તું જાણતો નથી એટલે જરા અભિમાનને વશવર્તી પ્રશ્નો કરે છે. આ મંદિર જૂરાકાળમાં તારૂં

મનુષ્યને તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ એજ કર્તવ્ય છે.

૬

તું પણ નહિ, ભવિષ્યમાં તારું છે પણ નહીં અને વર્તમાન
કાળમાં પણ તું નિશ્ચયે જાણ કે એ તારું નથી. મંદીરના જે.
જાગમાં તું જોસે ઉઠે છે તે જાગ પણ તારો નથી. જ્યાં સુધી
તને ઉપદ્યમની પ્રાપ્તિ થઈ નથી, ત્યાં સુધી તારામાંથી મમત્વ
અને ભવભાવ દૂર થયો નથી. મનુષ્યાત્વના જેવી અર્થ વગરની
તારી વેખરી એમ સુચવે છે કે, તું જ્યોત્સ્વ થયો છે પણ
જ્ઞાનજ્વલ થયો નથી. અને જ્યાં સુધી જ્ઞાનજ્વલ થયો નથી ત્યાં
સુધીજ તને દેવપણું દેખાય છે. તારું મન તથા ઇદ્રિયો વિષ-
યોથી હજી રહીત થયાં નથી. અને તેજ કારણથી હું
તને નમ્ર દેખાઈ છું; ને મને જોઈ તને આશ્ચર્ય લાગ્યું છે.
પણ તું જો અંતરમાં ઉઘાડી વિચાર કરી જોઈશ, અને તે
તારા સદગુરુ અને સત્યાશોદ્ધારક યથાર્થ તત્ત્વજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કર્યું
હયે તો સદૃશમાં તારા અંતઃકરણમાં સ્પષ્ટરીતે જણાઈ આવશે કે
હું દેવજ પ્રકારવસ્તુ છું; અને તું પણ તેજ છે. આમ છે તો પછી
પ્રજ્ઞા પ્રજ્ઞાને નમ્ર કોઈ પ્રકારે જોઈ શકતોજ નથી." આ પ્રકા-
રનો તત્ત્વજોષ શ્રવણ કરી, જનકે રાજાતું વમામ અભિમાન નષ્ટ
થઈ ગયું. અને પોતે જાણે નવો દેહ ધારણ કરી નવી દુનિયામાં
ઉત્પન્ન થયા હોય તેમ સંજોગનેત્રે પશ્ચાત્તાપ કરતા આપણી
અંબરધારિણી યોગિની ગાર્ગિના ચરણમાં હજી પડયા. અને તેને
સવિનય કહેવા લાગ્યા કે "હે તપસ્વીની, હે માતૃશ્રી, મને યથાર્થ
જ્ઞાન આપો ? હું આપની પાસે રંકે માગણુ તરીકે ભિક્ષા માગું છું"
માટે જ્ઞાનરૂપિ મને લીધા આપો ? અને મારા યજ્ઞેલા અપરાધની
સમા આપો?" યોગિની જોલી "હે રાજા, ! આતારા સદગુરુ સમક્ષ
છે અને તેમની સમક્ષ તને જ્ઞાનદાન આપવાનો મારો અધિકાર
નથી. એજ તને યથાર્થ જ્ઞાન આપનાર છે. એજ તને વિર-
જનાવવાને સમર્થ છે. હું નથી. પણ રાજન, એટલું નિકે સમ-
કે સૂક્ષ્મ અને કારણનો નાશ કરી ને પુરૂષ સમયિતે વ-
કરે છે તેજ સર્વથી કેટ છે. જ્ઞાનીએ મને તેવું અને

અર્થાત્ ઇદ્રિયનિવૃદ્ધ, control over senses.

તેટલું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લેવા છતાં જ્યાંયુધી અટલ પુરુષાર્થ કરી સ્થિતપ્રજ્ઞ રહેવા માટે, તે મુશ્કેલ અને કારણનો ત્યાગ નથી કરવો ત્યાંયુધી તે યથાર્થ તત્ત્વજ્ઞાની કહેવાતો નથી. એ ત્યાગ તો અમલ કેરુ જોતો છે. જેને એ અજર અમર પરબ્રહ્મના રસનો અમલ નિરોધ અડોતો છે તેને કોણ પણ ઔષધીથી તે નિરોધ ઉતરી શકનાર નથી. ત્યારેજ એ પુરુષ મુશ્કેલ અને કારણનો ત્યાગ યથાર્થ રીતે કરી શકે છે. જેની અને કામદી^૧ બુદ્ધિ હોય છે તે અદ્વિત આત્મસ્વરૂપને જાણી શકવા સમર્થ નથી. તે અભ્યક્તનો જ્ઞાતા નથી. તે અનેક પ્રકારે તપ યજ્ઞ દાન આદિ વિવિધ મત્કમ કરતો હોય છતાં કાતને વશ થાય છે. અને પુનઃ નવીન દેહ મારણ કરે છે. અને દેહ મારણ કરી એટલે તે જન્મમરણથી મુક્ત કહેવાતો નથી. ^૨ અનેક જન્મ મંગિદ્ધિ સ્ત્રનોયાની પાંગનિમ્ । (ધી. મ. મ. ગી. મ. ૬) માટે ધીરેધીરે તારા સદગુરુ અને મારા ભવિષ્યમાં થનાર પતિ યોગિન્દ્ર અકમુદ્રામણિ યાજ્ઞવલ્કય પાસેથી મુશ્કેલ અને કારણનો નાશ કરવાનું યથાર્થ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીશ ત્યારબાદ જાણવા યોગ્ય પરમ વિશુદ્ધ જ્ઞાન જે મેં તને મંત્રોપમાં કહી સંભળાવ્યું તે તને સંપૂર્ણ પ્રાપ્ત થએલું ગણાયે. અને ત્યારબાદ તું વિદેહમુક્ત થઈ શકીશ એમાં કોઈ પણ પ્રકારનો સંશય નથી. પછી તારામાં પરમતત્ત્વમય બનેલી વૃત્તિનો અખંડ પ્રવાહ વેહેશે અને અંતકાલે પરમાત્માના યથાર્થ સ્વરૂપને અનુભવથી જાણીને કેવલ્યગનિને પ્રાપ્ત કરીશ. હે રાજનુ ! પછી ગૃહસ્થાશ્રમમારહેવા છતાં તારી સ્થિતિ અપ્રતિમ અને અલૌકિક બનીજશે. પછી અનલ કાળો વહીજશે છતાં તારી રહેલી કરણી ત્રણે લોકમાં પુજાયે, અને તપ તારા ચરણકમલમા આવી પડશે. આટલું છતાં તું તને પોતાને નવ દા મુક્ત થએલો જાણેશ, નિરંતર પરમાત્માનો હૃદયમા નાજા માર કરીશ નવ પદાર્થોને આત્મસ્વરૂપે નિરખીશ, અને શ્રદ્ધાધાનનું અખંડ મુખ પ્રાપ્ત કરી આ

૧ અનેકામદી બુદ્ધિ—અનેક પાત્ક ૫ ૧ ૧૬ તારાનારી બુદ્ધિ

૨ એમ અનેક જન્મો પછી તે ૮૨ વરતન ૩ અર્થાત્ મારને પામે છે

દુસ્તર ભવસિંધુને તરી જઇશ.” આટલું કહી તપસ્વિનિ ગાગિ,
મુનિચારણકથને પોતાના સ્વામિ જનાવવાનો નિશ્ચય કરી યશ
મંડપમાંથી ચાલતી થઇ.

માટે મારા પ્રિય મુમુક્ષુ વાંચકવર્ગ, તમને હવે યથાર્થ રીતે
સમજાયું તો હશે કે તત્વજ્ઞાન તે શું છે ? અને મનુષ્યને જીવપદવી
દુર કરી દેવી રીતે પ્રજ્ઞસ્વરૂપ જનાવી આ સંસારના
ત્રિવિધી તાપોમાંથી તે મુક્ત કરે છે. પ્રજ્ઞામાં સમગ્ર વિશ્વનો
વિતય છે એવી પ્રતિતિ કરાવનાર, તથા પ્રપંચ દહિતો સંપૂર્ણ
રીતે ત્યાગ કરાવનાર આશય તેજ તત્વજ્ઞાનનો આશય છે. અને તે
પ્રમાણે યતાં યથાર્થ તત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રજ્ઞ સર્વજ છે,
સર્વવિદ છે અને વિશ્વના કારણરૂપ છે તેમાં હું એ કોઇ
અન્ય નથી પણ તેજ પરમાત્મતત્વ છે તેમાં હું એ પ્રકારનું
હૃદય જ્ઞાન તેજ તત્વજ્ઞાન છે. ઉપર પ્રમાણે યોગિની ગાગિનો સદુપ-
દેશ થવલું કરી રાજા જનક સમજ્યા કે યથાર્થ તત્વજ્ઞાન તે
શું અને કેવા પ્રકારનું હોયું એમ. વેદે પ્રતિપાદન કરેલું જ્ઞાન
પણ તેજ છે અને તેજ જ્ઞાન તત્ત્વમાસે, સર્વે આત્મા દ્રવ્ય ઇન્દ્રિયાદિ
વેદોના મહાવાક્યો મુખ્ય છે. જીવ શિવની ઐક્યતાનું જે જ્ઞાન
તેજ યથાર્થ તત્વજ્ઞાન છે. અને તે પ્રાપ્ત કરવાની સરળ કુંઝી ક-
ળા એજ છે કે જીવે પોતે પોતાને જોગખવો. મનુષ્યે પરમતત્વની
પ્રાપ્તિ અર્થે પોતે પોતાને પ્રથમ જોગખવાની જરૂર છે. આપણા નાગર
ભક્તશિરોમણી નરસિંહ ત્રેહોતાનું વાક્ય પણ સર્વને જાતજ છે કે:-
જ્યાં કુપી જાગ્યા તત્ત્વ વિન્ધો નહિ, ત્યાં કુપી સાધના સર્વ ભૂતિ
અર્થાત જ્યાં કુપી જીવે પોતાના દૃઢ્યમાં રહેલા આત્મ
તત્વને જોગખયું નથી ત્યાં કુપી સર્વ સાધનો તથા ઉપાસના વૃથા
છે. માટે સરગુરૂ અને સત્યાગ્રહદારા મનુષ્યે પ્રથમ પોતે પોતાની
જોગખાણ કરવી જરૂરની છે જે પોતે પોતાના સ્વરૂપનો જાણ થાય
છે તે પછી પરમાત્મસ્વરૂપને જોગખવાને સમર્થ થઇ શકે છે
એમ તત્ત્વવિદ ગુરૂઓ કહે છે. આપણે કોણ છીએ ? મનુષ્ય નથી, સ્ત્રી
નથી, બાલક નથી, પશુ નથી, પક્ષી નથી, આંખ, કાન, નાક વા

મુખ નથી, આસ્તિ, મજ્જા, મેદ લાળ, માંસ કે ત્વચા નથી, રક્ત નથી, કોઈ નથી પણ માત્ર ચૈતન્યસ્વરૂપ જીવાત્મા, છીએ. જે પ્રાણ જીવત્વથી તંદન ન્યારો છે. તે શરીર પેઠે નાશવાન નથી પણ અખંડ અને અવિનાશી છે. અને એજ અખંડ અવિનાશી તે સર્વ શક્તિમાન સર્વત્ર વ્યાપક પરમાત્મા છે. આપણે એક દિવાનું દૃષ્ટાંત લેઈશું તો તરત સમજાયે કે આ જીવ તે શિવ છે; સર્વથી અભિન્ન છતાં ન્યારો છે; અને અત્યંત સુક્ષ્મમાં સુક્ષ્મ સ્વરૂપ ધારણ કરી અંતરમાં પ્રકાશી રહ્યો છે. આ સૂક્ષ્મ શરીર તે એક દીપક સમાન છે; તેમાં ચતુષ્કય અંતઃકરણ તે એક વાટ સમાન છે; પ્રાણ તે એક તેમાં અગ્નિરૂપ છે; અને ચૈતન્યતત્ત્વરૂપિ તેની અંદર પ્રકાશ છે. જેમ દીવાથી દિવાનો^૧ પ્રકાશ સૂક્ષ્મ છે. તેવીજ રીતે પ્રાણથી ચૈતન્ય તત્ત્વ અત્યંત સૂક્ષ્મ છે. દિવાની વિશેષતા જેમ દિવાના પ્રકાશથી છે તેવીજ રીતે આપણા શરીરની વિશેષતા ચૈતન્યથી છે. એ ચૈતન્ય તત્ત્વને જોળખવા માટે પ્રથમ પોતે પોતાના સ્વરૂપને જાણવાની આવશ્યકતા છે ખરી પણ યથાર્થ અને સમર્થ સદ્ગુણ પ્રાપ્ત કર્યા વગર પોતાની જોળખાણ પોતાથી થઈ શકતી નથી. જેમ પારકીમા કાન વીંધે છે તેમ કોઈ તત્ત્વદર્શિ સમર્થ મહાત્માજી પોતાની પોતાને જોળખાણ કરાવી શકે છે. સદ્ગુણ સત્યાંગો વગર પોતાને જોળખવાનો જે પોતે કહી શ્રમ કરે છે તો તે વ્યર્થ જાય છે; અને ત્રિશંકુવત્ અર્થ દગ્ધ રહી પોતે આ લોક અને પરલોક બંને બગાડે છે.

—તરંગ ૨ એ—

મર્મથી મનુષ્ય દેહ ગ્રેષ્ઠ છે.

શ્રી કન્નિમલહરણી યમુનાજીના દક્ષિણ તટ ઉપર વર્ચસ્વ તમા નામના એક તત્ત્વવિદ મહાત્માનો આશ્રમ હતો તે વર્ચસ્વ તમા પોતાના શિષ્યોને વેદાધ્યયન તથા ધનુર્વેદનું અધ્યયન કરાવતા હતા. અને શિષ્યોના ઉત્તમોત્તમ પ્રશ્નોનું પ્રેમ પુર્વક સમાધાન

૧ દીવાને—દીવાની જ્યોતનો.

જરૂર હતા. તેમના શિષ્યો પૈકી એક તેમને મુખ્ય શિષ્ય પ્રહર્ષશર્મા નામનો બ્રાહ્મણ હતો. તે અધ્યાત્મ વિદ્યાનો ઉપાસક હતો તેણે મનુકુળ સમય ભેળને એક દિવસ પોતાના સદ્ગુરુને પ્રશ્ન કર્યો કે “હે ભગવન! મનુષ્યનામાં અન્ય સર્વ પ્રાણીઓ કરતાં બેઠપણું શાથી ભવામાં આવે છે. કયા તત્વને લીધે મનુષ્ય દેહ આટલો બધો સર્વોપરી અને ઉત્તમ ગણાય છે?” આવા તેના સવિનય બરેલા પ્રશ્નો સાંભળી વર્યસૂત્રમાં મુની નીચે પ્રમાણે તેનું સમાધાન કરવા લાગ્યા.

તેઓ કહેવા લાગ્યા કે “હે વરસ ! જન્મતાના પ્રત્યેક પ્રાણી પદાર્થને દેહ જે આપણને દેખાય છે તે તેવડોજ રહેતો નથી તેનું તો અનેક રૂપાંતર અને સ્થિત્યાંતર થાય છે. અને તેમાં ઘણા ભેદો છે. જેને આપણે નજરે ભેળવે છીએ તેને તત્વવેત્તાઓ સ્થૂળ એટલે ‘ગ્રાહ્ય’ બાહ્ય દેખાય તે શરીર કહે છે. જે શરીરનો પ્રાણીને રહેવાના મકાન જેવું છે. અને તે હરણું હરણું છે. જેમ દરિયાની છીપ, તે છીપમાં રહેનાર છવાતામાતું ધર છે અને તે જ્યાં જ્યાં ફરે છે ત્યાં ત્યાં છીપ તેની સાથે ફરે છે તેમ આ શરીર પણ પ્રાણી જ્યાં જ્યાં જાય છે ત્યાં ત્યાં ફરે છે. આ સ્થૂળ શરીરનો એક મૃતિકાની પૂતળી જેવું છે અને એને સચેત કરનાર તથા હલાવનાર ચલાવનાર તો તેની માંહે રહેલું એક બીજું શરીર છે. જેને તત્ત્વજ્ઞ પુરૂષો સૂક્ષ્મ શરીર કહે છે. જે સૂક્ષ્મ અર્થાત બીજું શરીર સૂક્ષ્મ તત્વોનું બનેલું છે. અને તે સ્વતંત્ર સત્તારૂપે છે. આપણા સ્થૂળ શરીરને વિશે સર્વત્ર તે વ્યાપી રહેલું છે એટલે તે શરીર જેવડું છે એમ આપણને લાગે છે. તેનું મુખ્ય સ્થાન રહ્ય છે કે જેને આપણે અંતઃકરણ કહીએ છીએ. અને તે સ્થૂળ દેહ મારફતે અંદર રહ્યું રહ્યું સઘળા બ્યહવાર કરાવે છે. સઘળી સત્તા એ રહ્યમાંજ છે. એ રહમ કહેતાં અંતઃકરણ જેટલું દૃઢ, જેટલું સ્થિર જેટલું પવિત્ર અને શુદ્ધ હોય ॥ તેટલોજ તે પ્રાણી પોતાના સ્વરૂપને બાંધવાની યોગ્યતાવાળો ગણાય છે. પ્રત્યેક પ્રાણીના

અંતઃકરણ ઉપર 'અધિકારનો એક પડદો રહે છે. સુર્યપર વાદ-
ળાનો જેમ જેટલો પડદો આછો હોય છે તેટલો પ્રકાશ પડે છે
તેમ અંતઃકરણ ઉપર અજ્ઞાનરૂપિ અધિકારનો પડદો જેટલો
આછો હોય છે તેટલો તે પ્રાણીમાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ ઉદભવે છે.
પ્રાણીમાત્રના સ્થૂળ અને સુક્ષ્મ શરીરો તે અંતઃકરણને
આધીન છે. અંતઃકરણ જેમ જેમ પ્રેરે છે તેમ તેમ શરીરો પ્ર-
વૃત્તિ કરે છે. અંતઃકરણના મુખ્ય ગુણો, હું, પશ્ચાત્ અભિમાન
ધરવું, સારાસારનો વિચાર કરવો, ઓગખવું વિગેરે છે. એ ઉપરથી
તત્ત્વવિદ સત્પુરૂષો એ અંતઃકરણના ગુણોને ચાર વિભાગમાં કહે
છે. તે ચાર વિભાગ ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ છે. માટે પ્રથમ
તું તને પોતાને, અને પછી પરમાત્માના સ્વરૂપને ઓગખવાની
સત્તા જે તારા અંતઃકરણમાં છે તે સત્તાને, તારૂં અંતઃકરણ શુભ
સંસ્કારવાળું બનાવી, પ્રાપ્તકર એટલે સધળું પ્રાપ્ત થયે." આ પ્રકા-
રે પોતાના સદગુરૂ મહાત્મા વર્યસ્તમા મુનિનો સદબોધ સાંભળી
પ્રહર્ષશર્મા બોલ્યો કે "હે કૃપાસિંધુ મનુષ્યોત્તમ શ્રેષ્ઠપણુ તેના અં-
તઃકરણને લીધે છે. તેના ઉપર અજ્ઞાન રૂપી પડદો શાથી
આવેલો છે ? અને કેવી રીતે તે દુર થઈ શકે ? તેમ એ
પડદો આપણી દૃષ્ટિએ પણ દેખાતો નથી તેનું શું કારણ
તે કૃપા કરીને કહો ?" વર્યસ્તમા મુની કહેવા લાગ્યા : " હે
પવિત્ર શિષ્ય ! તારા પ્રશ્નોના સમાધાન અર્થે ઉત્તરમાં જે હું કહું છું
તે એકાગ્રચિત્તે શ્રવણ કરીએ રહ્ય અર્થાત જેને અંતઃકરણ સંજ્ઞાથી
આપણે બાહ્યીએ છીએ તે શુ છે અને કયે સ્થળે રહે છે તે પ્ર-
થમ તારે જાણવું જોઈએ પ્રત્યેક પ્રાણીનું શરીર, હાડક, માંસ,
મજ્જા, મેદ, શ્વાસ, રક્ત ઇત્યાદિ વસ્તુઓનું બનેલું છે. અને
તેમાં તેનું રહ્ય પણ તેવીજ વસ્તુઓનું બનેલું છે. પેટથી
ઉપર, કંઠથી નિચે અને જાંઘને મનોના વચ્ચે ડાબી બાજુએ
મનુષ્યનું રહ્યન્યાન આવેલું છે કે જે છાતી ચિરીને કહાડવામાં
આવે તો દૃષ્ટિએ પડતીજ ચિતરી વડવા વગર રહે નહિ. જોતાં-
તો તે એક આગ અને કુમાર માનની નાની સરખી ડોઝળી

નેવું જણાય છે. એ કાચળી પાણી હોય છે, અને તેને ફધિર વાહિની તથા વાયુવાહિની અનેક નાલીઓ ભેડાએલી છે. જ રદ-યની કાચળીના પોતાજાગમાં કોઈ એવા અદ્ભુત પદાર્થનો પડકો આવેલો છે કે તેથી તેમાં બીજા જાગો પડે છે; તેમાં એક ભાગ છેક અંદર મધ્યમાં આવેલો છે, અને બીજા તેની આસપાસ હોય છે. એ બહારનો ભાગ તે અંતઃકરણનું સ્થાન છે. અને તે જોમ પોતાની રાજ્યધાનીના શહેરમાં રહ્યો રહ્યો રાજા પોતાના વિશાળ રાજ્ય ઉપર રાજ કરે છે તેવીજ રીતે અંતઃકરણ પણ આખા શરીરફિર દેશ ઉપર રાજ્ય કરે છે. વળી જોમ રાજ્યકર્તાની માદી ગમે ત્યાં હોય પણ આખા રાજ્ય ઉપર તેની દેખેદેખ રહે તેવે સ્થળે ન્યાયાદિક રાજકાજ સારૂ કચેરીઓ કરવામાં આવે છે; તેવીજ રીતે અંતઃકરણફી રાજ-દરબારની ન્યાયાન્યાયનોવિચાર કરવા માટેની કચેરીઓ શરીર-પિ પ્રદેશમાં માધામાં ઉચે સ્થળે રાખવામાં આવેલી છે. અને યાં અંતઃકરણમાંના સર્વ અમલદારોની સલા એકત્ર થઈ વિચારા દિને નિર્ણય કરે છે. એનીય વસ્તુઓના બનેલાં હૃદયપ્રદેશમાં એ અંતઃકરણ રહેલું હોય છે તો તેને અત્યંત મહિન બ-નાવે છે, અર્થાત તેનાપર મલતું આવણુ થલું આવે છે; એ મલફિ પટલાથી હૃદયસ્થાન ઢંકાઈ જાય છે. તેથી પરમ પવિત્ર પરમાત્મતત્વ પણ અંદર દબાઈ જાય છે. જેથી પોતે સત્ય સ્વરૂપને ન પ્રકાશતાં અજ્ઞાનફી જીવને અધારામાં બટકાવે છે. એમ કાળે કરી જાણી અજ્ઞાનના સંગથી પોતાનું સત્યસ્વરૂપ ભુલી જઈ પોતે પોતાની મેળે અધમ બની જાય છે. આત્મતત્વનો જે પ્રદેશ છે તેનાપર બે આવણો છે એક રચુગને બીજું મુદ્દમ. રચુ-જનું આવણુ રદય ઉપર અને મુદ્દમનું આવણુ અંતઃકરણ ઉપર થાય છે. એ બન્ને આવણો એક બીજાને મળે છે અને અંબધ રાજે છે. અને આ બન્ને આવણોનો નાશ કરવા સારૂ મનુષ્યે બહિર તેમ અંદર શુદ્ધિ રાખવાની જરૂર છે. પાંચ કર્મે-

ન્દ્રીયો હસ્ત પાદ વીજેરેને રનાનાદિક ક્રીયાઓથી શુદ્ધ રાખવી તે બહિરશુદ્ધિ કહેવાય છે. અને નેત્ર કર્ણ, નાક, જીભ, ત્વચા એ જે જ્ઞાનેન્દ્રીયો તેને દુષ્ટવાસનાથી અને માયીક પદાર્થોની પ્રિતી કરતાં દુર રાખવી તેનું નામ અંતરશુદ્ધિ છે. એ પ્રમાણે અંતરબહિરશુદ્ધિ રાખવાથી પ્રાણી ઉત્તરોત્તર શુદ્ધ સંસ્કારી બની તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતાવાળો થાય છે. અને તે તું થયો છે.”

આ પ્રમાણે થવળું કરી રહ્યા પછી પ્રહર્ષશર્મા કહેવા લાગ્યો; “હે ભગવન્ જોકે અંતરબહિરશુદ્ધિ રાખવા, જેવીકે સંધ્યા-વંદન અગ્નિ હોત્ર, શમદમાદિ અનેક ક્રીયાઓ હું નિરંતર કરું છું છતાં દરેક ક્રીયા વખતે મને એજ વાતનું સ્મરણ થઈ આવે છે કે માફ સ્વરૂપ ઠેવું છે, કારણકે તે વાત હજી પુરેપુરી મારા સમજવામાં આવી ન હોય તેવું મને જણાય છે. માટે હે શુરો આપની આજ્ઞાહોયતો મારા અંતરમાં એક શંકા થઈ છે તે સમાધાન અથે નિવેદન કરું.” વચસતમા મુનિ આ સાંભળી બોલ્યા, “હે પવિત્ર વિપ્ર ખુશીથી બેલાશક કહે ? મને એવી જ્ઞાન અર્ચાથી કદી ક ટાળો આવે છે તેવું તું સ્વપ્ને પણ સમજીશ નહિ. પરમવિશુદ્ધ અને મહાભાગી પુરૂષોનું તેજ કર્તવ્ય છે. અંતઃકરણનું નિરંતર પ્રહ્લ વિચારમાં તદ્દલીન અને મન રહેવું એ પરમ સદ્ભાગ્યની વાત છે. માટે હે વત્સ. મુખેથી જે તારા જીત કરણમાં પ્રશ્ન ઉઠ્યો હોય તે નિવેદન કરે.” આ સાંભળી પ્રહર્ષશર્મા બોલ્યો, “હે પ્રભો, વેદાદિક શાસ્ત્રોનું આપે મને અધ્યયન કરાવ્યું તેમાં તો એવું આવ્યું કે આ શરીર અને આખું વિશ્વ, પૃથ્વી, પાણી, આકાશ, તેજ અને વાયુ એ પાંચ તત્ત્વોનું બનેલું છે અને તેમાં ચતુષ્તયઅંતઃકરણ મળી એક દર નવ તત્ત્વો થાય છે. આજે વળી આપ એમ કહો છો કે પ્રાણીનું શરીર અસ્થિ, માસ, મજ્જાદિ વસ્તુઓનું બનેલું છે. ત્યારે તેમાં ખરું શું તે કહેવા કૃપા કરો.” આ સાંભળી મુનિ

૧ ચતુષ્તય અંતઃકરણ—મન, ચિત્ત, બુદ્ધિ અને અહ કાર એ ચારે વિભાગો સહીત હૃદયમાં રહેલું અંતઃકરણ—હૃદયસ્થાન

દેહવા લાગ્યા, "હે પ્રાણાત્મનું, પૃથ્વીપ્રાણી, આશય, તેજ તથા
 વાયુ એ પાંચે તત્ત્વો આ શરીરમાં ક્યાં ક્યાં રહેલાં છે અને શું
 શું શુભ ઉપલવે છે તે તને પ્રથમ કહી સંભળાવું" તે શબ્દ
 કરીને પ્રથમ પૃથ્વીતત્ત્વનો જાગ શરીરમાં કયો છે તે આપણે
 જોઈએ. શરીર ઉપરની ત્વચા, આ દાઢ અથાંત રૂપાંદા, અને
 અંદરના જાગમાં રહેલી નાડીઓ, માંસ, તથા દાંડાં તે
 પૃથ્વીતત્ત્વથી નીપજેલાં છે. બીજું જલતત્ત્વ છે. શરિર ઉપર
 જે પ્રવેદ અથાંત પરમેવો મુદેં, નેમજ શુક્ર, જાગ, મુત્રશુક્ર
 ત્યાં પ્રવાહિ પદાર્થ જેટલો શરીરમાંથી નીકળે છે તે રપડો
 જલતત્ત્વમાંથી બનેલો છે. ત્રીજું તેજતત્ત્વ છે: નિદ્રા, આલસ્ય,
 પ્રમાદ વૃથા ક્રુધા અને શરિરની શક્તિ એ સર્વશું તેજતત્ત્વ-
 માંથી બનેલું છે. ઘોમુ વાયુતત્ત્વ છે. આપણું શરીર દરે છે
 રે છે, રોટ છે અને આસોઆમ લે છે એ સર્વશું વાયુતત્ત્વથી
 થાય છે. પાંચમું આકાશતત્ત્વ છે. શરીરમાં કોષ, લોહ, કાંઠ,
 જમ દૃષ્ટિ, દંત્યાદિએ થાય છે તે સર્વશું શરીરમાં પાકાવ
 રે રહેલા આકાશતત્ત્વના વિશેષ છે. ઉપર મુજબ પાંચે ત-
 ત્ત્વોની જુદી જુદી ક્રિયાઓ થાય છે અને તે પાંચે એક બીજા
 કાંઈ ઘોરે વા વધારે અંગે મિશ્રિત થઈ રહેલા છે પૃથ્વીતત્ત્વમાં
 બીજા તત્ત્વો મગવાથી અરિથ બન્યાં છે, જલતત્ત્વના મિશ્રણથી
 માંસ બન્યું છે; વાયુતત્ત્વના મિશ્રણથી શામળી બની છે, તેજ
 તત્ત્વના મિશ્રણથી નાડીઓ બની છે, અને આકાશતત્ત્વ મગવાથી
 રૂપાંદા થયાં છે, વળી જલતત્ત્વમાં જલતત્ત્વનો જાગ મગવાથી
 વિષં બને છે, પૃથ્વીતત્ત્વ મગવાથી રૂપીર બને છે, આકાશતત્ત્વ
 મગવાથી જાગ બને છે, તેજનો જાગ મગવાથી મુત્ર બને છે
 અને વાયુનો જાગ મગવાથી પરમેવો થાય છે તેમજ રીને તેજ
 તત્ત્વમાં મુજબ તેજનો જાગ દોષથી ક્રુધા, ઉપદ્રા થાય છે.
 વાયુનો જાગ દોષથી વૃથા, ઉપદ્રા થાય છે. પૃથ્વીતત્ત્વના મગ
 વાથી આલસ્ય ઉપજે છે. આકાશતત્ત્વ મગવાથી નિદ્રા ઉપદ્રા
 થાય છે અને જલતત્ત્વ મિશ્રણ થવાથી શક્તિ રોટ છે એવી

રીતે વાયુતત્વ છે તેમાં વાયુનો વીશેષ ભાગ હોવાથી ઢોડવાની અને શ્વાસ લેવાની ક્રિયા બને છે; આકાશતત્વ મળવાથી શરીરનું હલનચલન થાય છે; પૃથ્વીતત્વથી સંકેયપણું ઉત્પન્ન થાય છે. તેજનો ભાગ મળવાથી શરીરનું વલન થાય છે અને જળનો ભાગ મળવાથી હાલવાચાલવાની ક્રિયા થાય છે. એજ પ્રમાણે આકાશતત્વમાં પણ આકાશતત્વનું પ્રમાણ વીશેષ હોય છે તે શોક પ્રકટે છે. તેજતત્વ મળવાથી ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય છે, વાયુ મળવાથી કામ પ્રકટે છે; પૃથ્વીતત્વના મિશ્રણથી ભય ઉત્પન્ન થાય છે અને જળતત્વના મળવાથી મોહ ઉત્પન્ન થાય છે. એ પ્રમાણે પાંચે તત્વના એક બીજાના મિશ્રણ થકી ઉત્પત્તિ અર્થાત જન્મ, અસ્તિત્વ એટલે સ્થિતી, તથા વૃદ્ધિ, વિપરિણામ, અપક્ષય અને અંતે વિનાશ એવા છ વિકારો આ પ્રત્યક્ષ દેખાતા સ્થૂળદેહની અંદર પ્રકટ થઈવ્યવસ્થા કર્યા કરે છે. જેવી રીતે સ્થૂળદેહ પાંચ તત્વોનો બનેલો છે તેવીજ રીતે શરીરની માંહે રહેલો સૂક્ષ્મદેહ પણ તેજ તત્વોના સૂક્ષ્મ અંશોનો બનેલો છે. અને તેઓના એક બીજાની સાથે મળવાથી જ અંત કરણમાં ક્રિયા વિક્રીયા બને છે. શરીરના હૃદયસ્થાનમાં મુખ્યત્વે કરીને જે પોલાણ વ્યાપિ રહ્યું છે તે આકાશનું સૂક્ષ્મ તત્વ છે. અને તે પોલાણ અંત કરણ છે. તેમાં અતુકમે બીજા સૂક્ષ્મ તત્વો ન્યુનાધિક અંશે મળવાથી વિભાગો પડી જુદી જુદી ક્રિયાઓને ઉત્પન્ન કરે છે. અંત-કરણ આકાશ તત્વનું બનેલું છે તેમા જીવને કોઈ પણ બાબત સ્પુરે છે અને તેમાં સૂક્ષ્મ વાયુતત્વ મળે છે ત્યારે તે મન બને છે. એ મન, અંત કરણમા સ્પુરેલી વૃત્તિ બાબત અનેક તર્કવિતર્ક કરે છે. આકાશતત્વમા તેજનું સૂક્ષ્મતત્વ મળતા બુદ્ધિ બને છે અને મનના તર્કવિતર્કોનો એ બુદ્ધિ નિશ્ચય કરે છે. આકાશરૂપ અંત-કરણમા 'અપનું' સૂક્ષ્મતત્વ મળતાં ચિત્ત બને છે કે જે ચિત્ત, બુદ્ધિના નિશ્ચયનું ચિત્તન કરે છે? પૃથ્વીતત્વનું સૂક્ષ્મ-

તત્ત્વ મળતાં અહંકાર ઉત્પન્ન થાય છે કે જે અહંકાર, જીવને હું-
પણનો અભિમાની બનાવે છે.

હે પ્રિય પુત્રતુલ્ય શિષ્ય, વળીજે બીજી કહ્યું તે તેજ અને
વાયુનું સૂક્ષ્મતત્ત્વ છે. વાયુના સૂક્ષ્મતત્ત્વમાં બીજા તત્ત્વોનું
મિશ્રણ થવાથી જુદી જુદી ક્રિયા કરનારા પાંચ પ્રાણ ઉત્પન્ન
થયા છે; તે બ્યાન, સમાન, ઉદાન, પ્રાણ અને અપાન એમ
પાંચે, પાંચ નામથી જોળખાય છે. સૂક્ષ્મ વાયુતત્ત્વમાં આકાશ
તત્ત્વનું સૂક્ષ્મતત્ત્વ મળવાથી બ્યાન નામનો પ્રાણ ઉત્પન્ન થયો
છે, કે જે શરીરના તમામ સાંધાઓને અને અવયવોને વાળવાની
ક્રીયા કરે છે. વાયુમાં વાયુનું સૂક્ષ્મતત્ત્વ મળવાથી સમાન નામે
પ્રાણ ઉત્પન્ન થયો છે કે જે જનન પચન ઇત્યાદિ ક્રીયા કરી
નાડીયો દ્વારા શરીરમાં અન્નરસ પોષાડે છે. વાયુતત્ત્વમાં તેજ
તત્ત્વોનો સૂક્ષ્મ ભાગ મળવાથી ઉદાન નામનો પ્રાણ ઉત્પન્ન થયો
છે અને તે ઠંઠમાં રહી જનન અને જળને જુદા પાડે છે અને
પ્રસંગાવશાત્ સ્વપ્નાઓ લાવવાની ક્રીયા કરે છે. અપતત્ત્વનો
ભાગ મળવાથી પ્રાણ નામે પ્રાણ ઉત્પન્ન થયો છે અને તે
દૈન્યમાં રહી શ્વાસોશ્વાસ લેવાની ક્રીયા કરે છે. પૃથ્વી તત્ત્વનો
સૂક્ષ્મ ભાગ વાયુના સૂક્ષ્મતત્ત્વમાં મળવાથી અપાન નામનો
પ્રાણ ઉત્પન્ન થયો છે કે જે શરીરમાંનો મળ (મેષ) બહાર
કહાડવાની ક્રીયા કરે છે. ત્યાર પછી ત્રીજું 'તેજનું' સૂક્ષ્મ-
તત્ત્વ છે કે જેમાં બીજા સૂક્ષ્મતત્ત્વો મળવાથી પાંચ જ્ઞાને-
ન્દ્રિય ઉત્પન્ન થયેલી છે. અને તે આ દેહ નગરના દરવા-
જાઓ જેવી છે. તેમના સૂક્ષ્મતત્ત્વમાં આકાશનું સૂક્ષ્મતત્ત્વ
મળવાથી, કર્ણેન્દ્રિય એટલે કાનની છદ્દિ ઉત્પન્ન થઈ છે જે
તે સાંભળવાની ક્રીયા કરે છે. તેજમાં વાયુતત્ત્વ મળવાથી સ્પર્શ-
ન્દ્રિય ઉત્પન્ન થઈ છે કે જે શરીર વિશે રહી માત્ર સ્પર્શ કરવાથી
હંડું, ગરમ, મૃદુ, કઠણ ઇત્યાદિ જોળખવાની ક્રીયા કરે
છે. અને સૂક્ષ્મતેજતત્ત્વમાં અધિક તેજતત્ત્વ મળવાથી ચક્ષુની
છદ્દિ ઉત્પન્ન થઈ છે જે જોવાની ક્રીયા કરે છે. અપતત્ત્વ મળ-

વાથી રસનેન્દ્રિય (લભ) થઈ છે કે જે મધુર, તિક્તતાદિ આદિ સ્વાદને ઝોળખવાની ક્રીયા કરે છે. અને સુક્ષ્મ પૃથ્વીતત્વનું તેજતત્વમાં મિશ્રણ થવાથી પ્રાણેન્દ્રિય (નાક) ઉત્પન્ન થઈ છે જે સુગંધ દુર્ગંધની પરિક્ષા કરવાનું કામ કરે છે. તેવીજ રીતે ચોથું અપતત્વ છે જેનો સુક્ષ્મ ભાગ ખીજ તત્વોની સાથે મળતાં પાંચ કર્મેન્દ્રિય ઉત્પન્ન થઈ છે. જે સર્વે, સુક્ષ્મ શરીરના શુભાસ્તાઓ રૂપે છે. તે સઘળી બાહરની ક્રિયાઓ કરે છે. અપમાં આકાશ તત્વ મળતાં, વાયુએન્દ્રિય ઉત્પન્ન થઈ છે અને તે વાણી બોલવાની ક્રીયા કરે છે; અપના સુક્ષ્મતત્વમાં વાયુ તત્વ મળવાથી હસ્તેન્દ્રિય (હાથ) ઉત્પન્ન થઈ છે જે બંને હસ્ત દ્વારા લેવડદેવડનું, પકડવાનું, ફેંકવાનું, ઝીલવાનું ઇત્યાદિ કાર્ય કર્યા કરે છે. અપમાં તેજતત્વનું મિશ્રણ થવાથી પાદેન્દ્રિય (પગ) બનેલી છે જે જવાઆવવા અને બેસવા ઉઠવાની ક્રિયા કરે છે. અપને અપ તત્વ મળવાથી શુત્રેન્દ્રિય થઈ છે જે મૂત્રને બહાર કાઢવાની અને મૈથુનની ક્રિયા કરે છે. અને અપમાં પૃથ્વીતત્વ મળવાથી શુદેન્દ્રિય ઉત્પન્ન થઈ છે જે મળદ્વાર વિશે રહી મળત્યાગ કરવાની ક્રીયા કરે છે. એ રીતે પૃથ્વીના સૂક્ષ્મતત્વમાં ખીજ તત્વો મળવાથી, ઉપર જે સંક્ષેપે વર્ણન કરી બતાવી તે પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય તથા પાંચ કર્મેન્દ્રિય ને પ્રહણ કરવાના, તથા લોગવવાના વિષયો ઉત્પન્ન થયા છે. પૃથ્વીમાં આકાશતત્વનો સુક્ષ્મ ભાગ મળવાથી શબ્દ નામનો વિષય ઉત્પન્ન થયો છે. વાયુ તત્વ મળવાથી, સ્પર્શ નામનો વિષય ઉત્પન્ન થયો છે. તેજ તત્વના મિશ્રણથી રૂપ રૂપાંશુ છે અપતત્વના મળવાથી રસ અને પૃથ્વીતત્વના મળવાથી નંધનામનો વિષય પેદા થયો છે. આ પ્રકારે પાંચતત્વની વ્યવસ્થાથી સ્થૂલદેહ અને સૂક્ષ્મ તત્વોની વ્યવસ્થાથી સૂક્ષ્મદેહ ઉત્પન્ન થયેલો છે આ સિવાય આ દેહમાં બીજા અનેક ક્રિયાઓ થાય છે તે પણ તત્વોના મિશ્રણથીજ થાય છે. માટે દેહ વન્ન. ઉપર કહ્યું તે બધું જાણસેન નામનું સન્ય છે. આ વિવેચન બ્રહ્મ કરી પ્રહર્ષશર્મા બોલ્યો.

"ભગવાન, ત્યારે આ સ્થૂલશરીરને સૂક્ષ્મશરીરથી હું તેા તદન ન્યારોજ છું એમ આથી સ્પષ્ટ થયું." રૂપિવર વર્ચસ્વતમા બોલ્યા, "હા પણ તે હું તે કોણ છે તેની તને સમજ પડી કે નહીં?" પ્રહર્ષશર્મ બોલ્યો; "સૂક્ષ્મદારાજ હું તે આ હું" એમ કહી છાતીએ પ્રહરે હાથ રીધા એટલે સૂક્ષ્મ બોલ્યા "વત્સ એતો જેનું હાથ કપને બતાવે છે તેતો તારી છાતી છે" પ્રહર્ષ બોલ્યો "આ હું પોતેજ છું ને છાતી ક્યાં છે?" એમ કહી આખા શરીરપર હાથ ફેરવી બતાવે છે એટલે વર્ચસ્વતમા બોલ્યા "એતો તારા હસ્ત પાદાદિ છે" આ સાંભળી પ્રહર્ષશર્મા પાછા ગભરાઈ સવિનય બોલ્યો, "હે ભગવાન ત્યારે શું હું ભમવામાં પડીગયો તેથી જુલો ગયો? હા, હા, હવે મને સ્મરણ થયું કે હસ્ત પાદાદિ સ્થૂલ જંગોનાળું તે માફ સ્થૂલ શરીર છે હું નથી; તેમ આ મારા સ્થૂલ દેહમાં રહેલો મૂર્ધનદેહ પણ હું નથી. હું, તેા જ સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ બંને દેહોથી ન્યારો છું એ મને સ્પષ્ટ થયું. પણ હે સદ્ગુરો, સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ જો બંને શરીરમાં એક બીજા સાથે મિશ્ર થએલા પાંગ તત્વો એની મેળે સઘળી ક્રીયાઓ સ્વતંત્રતાથી કર્યા કરે છે છતાં તેમાં કોઈ પણ પ્રકારની કદી અવ્યવસ્થા થતી નથી તેનું શું કારણ હશે તે જાણવાની ઉત્કંઠા થઈ છે તેા તે કૃપાકરી મને સમજાવો!" તત્કાલિ મહાત્મા રૂપિવર વર્ચસ્વતમા બોલ્યા, "હે પૂત્ર, તારી યંત્રા યોગ્ય છે અને તેના સમાધાનઅર્થે જે હું કહું તે એકાગ્રચિત્તે શ્રવણ કરે! જો જો તત્વો, ઉપર બતાવી તે ક્રિયા કરે છે ખરા, પણ પોતાની મેળે કરતા નથી; કારણ કે તે તો સર્વ જડ છે. તેઓ નાથી કોઈ પણ કાર્ય સ્વતંત્રતાથી થઈ શકેનું નથી. જો કે તેમનામાં નીચમીત ગુણો તથા બળ છે છતાં, કોઈ નિવામક અધ્યાત્મ નિયમમાં રાખનાર સિવાય, તેઓ રહી શકે તેમ નથી. આપણે આ સ્થળે હજાંત તરીકે અગ્નિને લઉએ; તેા અગ્નિનું સ્થૂલ સ્પર્શ શું છે? તેજ તત્વ છે. તેમાં બાળવાનો, ખરમ કરવાનો વીઝેરે સુખ રહેલો છે અને તે સત્ત્વ વ્યાપ્ત છે;

તથાપિ તેને નિયમમાં લાવી તેનો ઉપયોગ કર્યા વગર બરાબર ઉપયોગ થઈ શકતો નથી. જેમકે સુલામાં અગ્નિ સળગાવી ઉપર અન્ન પકવવા મુક્યું હોય અને તેની બરાબર સંભાળ ન રાખવાથી તે અન્ન કાચુપાકું રહે છે અગર ઢાઝી બાય છે; તેવીજ રીતે અન્ય તત્ત્વોનું મિશ્રણ થવાથી ઉત્પન્ન થતું પરિણામ, પણ કાચુપાકું રહે છે જેમ સમજાવું. આટલા માટે તે સ્થૂલ તથા સૂક્ષ્મતત્ત્વોને નિયમમાં રાખવાને દેહની અંદર પ્રત્યેક સ્થાને તે તે તત્ત્વોના જુદા જુદા અધિષ્ઠાતા દેવો સ્થાપિને, વિશ્વપતિએ સર્વોપરિ વ્યવસ્થા કરેલી છે. અને તેથી તે પરમાત્મા નિયંત્રા કહેવાય છે. હે અધ્યાત્મ શાસ્ત્રના અભ્યાસિ પ્રહર્ષ, પ્રત્યેક સ્થૂલ અને સુક્ષ્મ શરીરના અંગોનું વર્ણન કર્યું, હવે તને પ્રત્યેકના અધિષ્ઠાતા દેવતાઓ કહ્યું તે શ્રવણ કર ? પ્રથમ તને આ સ્થૂલ શરીરની આધારભુત જે પંચ કર્મેન્દ્રિય છે તેના દેવતાઓ જણાવું. પ્રથમ વાયુએન્દ્રિય જે બોલવાની શક્તિ છે તેને નિયમમાં રાખનાર તેના અધિષ્ઠાતા અગ્નિદેવતા છે; અને તેની સત્તાથીજ આપણાથી બોલી શકાય છે. બીજી કર્મેન્દ્રિય હાય છે, તેના અધિષ્ઠાતા દેવતા સુરપતિ ઇંદ્ર છે, અને તેની સત્તાથીજ આપણેની ક્રીયા તે કરી શકે છે. ત્રીજી પાદ (પગ) તેના દેવતા ઉપેન્દ્રપણુ છે, કે જેની સત્તાથી જવા આવવાની ક્રીયા, તે ઇંદ્રિ કરી શકે છે. ચોથી સુત્રેન્દ્રિય છે તેના દેવતા પ્રજાપતિ અથાત પ્રજ્ઞા છે, જેની સત્તાથી તે મૂત્ર, મૈથુનાદિ કરી, મળત્યાગ અને ઉત્પત્તિની ક્રીયા કરી શકે છે. પાંચમી ઇંદ્રિ, શુદ્ધ છે; તેના દેવતા યમ છે જેની સત્તાથી તે મત્ત ગહાર કાઢવાની ક્રીયા કરી શકે છે. એવીજ રીતે પંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયના પણ અધિષ્ઠાતા દેવતાઓ છે કે, તે તેની સત્તાથી તે તે ઇંદ્રિ, પાતપોતાની ક્રીયા કરી શકે છે. એવ અર્થાત કહ્યોના દેવતા દીકપાળો છે કે જે દીપ્તાળોની સત્તાથી કાન શ્રવણ કરી શકે છે. બીજી ત્વચા તે અને તેના અધિષ્ઠાતા દેવતા મરૂતદેવ અર્થાત વાયુ છે. અને તે વાયુની ન્તાયોજ રૂપરારિ ક્રીયા થાય છે.

ત્રીજી અણુ ઉ અને તેના અધિષ્ઠાતા સૂર્યદેવતા છે, કે જેની સત્તાથીજ આંખ જોવાની કીધા કરી શકે છે. ચેત્થી રશ્મિનેન્દ્રિય છે, અને તેના દેવતા વરુણ છે. તે વરુણની સત્તાથીજ તે ઉદ્ધિ રવાદ બળી શકે છે. પાંચમી પ્રાણેન્દ્રિય મુંધવાની ઉદ્ધિ છે અને તેના અધિષ્ઠાતા દેવતા અપ્પનિકુમાર છે, કે જેની સત્તાવડે નાક, મંથ, ચા દુર્ગંધ મદ્દણુ કરી તેનું નિવિદ્ધણુ કરી શકે છે. ચળી કર્મેન્દ્રિયોના પ્રેરક અંતઃકરણના પળુ દરેક વીજાઓ ઉપર પૃથક્ પૃથક્ દેવતાઓ અધિષ્ઠાતા તરીકે રહેલા છે. આશાચના અને પોતાપ્રકૃષ્ઠી દ્વંદ્વમાં રહેલા અંતઃકરણના અધિષ્ઠાતા દેવતા શાક્ષાત વિમ્બુ ભગવાન છે, અને તેમની સત્તાથીજ અંતઃકરણમાં રજુરજો ઉત્પન્ન થાય છે. તે અંતઃકરણના વ્યાર વિભાગે મન ભુદિ ચિત્ત અને અહંકાર છે. મનના દેવતા ચંદ્રમા, બુદ્ધિના પ્રજ્ઞા, ચિત્તના દેવતા નારાયણ અને અહંકારના દેવતા રૂદ્ર ભગવાન છે. ચંદ્રમાની મત્તાથી મન તર્કવિતર્ક કરી શકે છે. પ્રજ્ઞાની સત્તાવડે ભુદિ નિર્ધય કરે છે. શીતારાધણની સત્તાથી ચિત્ત તે નિર્ધયાત્મક વસ્તુનું ચિંતન કરે છે. અને રૂદ્રભગવાનની સત્તાવડે અભિમાની, દુષ્પણનું અભિમાન ધરે છે. આથીજ છ. અને સંન્યાસોમાં અભિમાની કહેલો છે. એ અભિમાની જેવારન-વિઠ રીતે જોતાં છવ નથી પણ શીવ છે અને તે આ દેહપુરોહિત રાજા છે. અને ઉપર બધાં વર્ણવ્યાં તે તેની નિરાંતર સેવા બબલે છે આવા પ્રકારની વિશ્વપતિએ સર્વેપરિ અવરદા કરેલી છે, ખારે દે પુત્ર, મેં જે દેહના સ્થુળ તથા સુક્ષ્મ તત્ત્વોનું વર્ણન તને કરી સંજલભ્યું, તેથી તારા અંતરમાં દબે રહ્યું હતું દરેકે એ સ્થુળ અને સુક્ષ્મ બંને દેહો કરતા તારું રસસ્વરૂપ તેથી તારુ ન્હાતું છે ખારે તેને સમજી બહુકરે કરીને બાળ ! જેમ કે.ઈ બાળને કહ્યું પ્રતિપાદ, નિધનને ધન મળે, અપૂત્રને પુત્રમળે અને દરદી પીડાને દરદી જેમ નિરામલ બર્ડ બર, અને તેથી તેને બનવશિષ્યાનદ મળે તેવીકરીને પૂવજન્મના દુઃખ દોરારિ છવને. પાતાનુ વસ્ત્રવિઠ રવરૂપ સદગુ અને સારા.કે.ક્રા.રા

જાણ્યા પછી મનુષ્ય દેહની કીમત સમજાય છે. ત્યારેજ તેના શ્રેષ્ઠ પણાનું જ્ઞાન થાય છે અને પરીણામે જીવનને કૃત્યકૃત્ય કરી અપૂર્વ આનંદને તે પ્રાપ્ત કરે છે. તેમાંપણ કેટલાક હર્ષવાયુ થવાથી સત્કર્મ કરી શકતા નથી અને નવા શુભમંસ્કારોના બીજકે શાખ્યાસિવાય આયુષ્ય વિતાવી ભવટાવીમાં અથડાય છે. કેટલાક માયાના આમણમાં ફસાઈ જાય છે, અને કેટલાક પૂર્વજન્મથી જે સત્કર્મના સૂત્રે બંધાયેલા હોય છે તેઓ આ અમુલ્ય મનુષ્ય દેહને સર્વોત્કૃષ્ટ સમજી, પરમતત્ત્વની પ્રાપ્તિ અર્થે, નિરંતર પ્રયત્ન શીલ રહે છે અને અમુક કાળે પરમ પદમાં અવસ્થા મળી જાય છે. તેને પરમપદની પ્રાપ્તિ અર્થે પ્રયત્નશીલ થવામાં પ્રથમ સદશુરૂપ શરણ લેવું પડે છે. તેમાં પણ સદ્ભાગ્યે જો યથાર્થ અને સમર્થ સદશુરૂપ શરણ પ્રાપ્ત કરે છે તો તેનો મનુષ્યદેહ સર્વશઃ કૃત્યકૃત્ય થાય છે.” આ પ્રમાણે પોતાના સદશુરૂપનો સદુપદેશ થવલું કરી પ્રહર્ષશર્મા બોલ્યો “ હે ભગવાન, હવે મને શરીરની શ્રેષ્ઠતા સમજાઈ છે. અને આપ સદશુરૂપ પણ શરણ મેં યથાર્થ રીતે પ્રાપ્ત કર્યું છે. માટે હવે આ સંસારના કલેશ દુઃખાદિના ભયથી મુક્ત થવા માટે, તથા કર્મોના ક્ષય થવા માટે મને સંન્યાસની દિક્ષા આપોતો કેવું સારું; હવે આયુષ્ય વિતે ત્યાં સુધી ત્યાગાશ્રમ મહલું કરી, પરમાત્માના ચિંતનમાં કાલવ્યતિત કરવો જો યોગ્ય છે. હે શુરો, હું સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ દેહથી કેવલ ન્યારો છું, અને જો સ્થૂળ તથા સૂક્ષ્મ શરીરો તો જોક જ્યોતિસ્વરૂપ પરમાત્માને રહેવાના મહાલયો છે, અને તેથી તે સર્વોત્કૃષ્ટ છે. સર્વોત્તમ છે સર્વોપરી છે જોમ મને સ્પષ્ટ સમજાયું છે તો પછી આ દ્વંષરૂપ નનારમા તે સર્વોપરી મહાલયોને ત્રિવિધીતાપર્યા મુક્ત બનાવો મહાદિક આવશ્યોથી શું કામ બગાડું ? કમ કરી કરીને આભવચક્રમાં શું કામ ફસાવેલો રહું ? નહીજ. પ્રાપ્ય ચાનુત્તમ જન્મ લભવા ચેન્દ્રિય સૌષ્ઠ્યમ્ ! નવોત્પાત્માહિત યસ્તુસલલે વાત્સલ્યનક ॥ મનુષ્ય જેવો અનુપમ જન્મ પ્રાપ્ત કરી, શાંત ઇન્દ્રિયો પામી, જે આત્મ-

હિત અર્થાત પોતાના એકમૂને બાળુતો નથી તે આત્મપ્રાતી
 ॥ એમ મહાભારતમાં પણ કહેલું છે; તો પછી હે શુરો
 કર્મ કરવાં એ ઠેવણ મનેતો આયોગ્ય લાગે છે; પછી જેવી
 આપની આરા. હે ભગવાન આપ મારા સહયુક્તીછો તો જે
 મારા કલ્યાણનો માર્ગ હોય તે જતાવા કૃપા કરો ! ”

આ વચનો સાંભળી મુનિવર્યમૂતમા પ્રદર્શને કહેવા લાગ્યા;
 “ હે પવિત્ર ધર્મચરિ, તું તારા કલ્યાણના માર્ગને બાળુતો નથી
 તેથી તું કર્મત્યાગથી મનુષ્યજીવનની સાહચર્ય છે એમ માની બેઠો
 છે, તેમ કર્મત્યાગથી જીવનમુક્તિ પ્રાપ્ત થવાનો નિશ્ચય
 સેવી બેઠો છે. પણ હે વત્સ! એ સર્વ તારો મિથ્યા દુરાગ્રહ છે.
 કર્મત્યાગ દેવા પ્રકારનો અને ક્યારે કરવાનો છે તે થીસદશુક
 અને વેદશાસ્ત્રોદ્ધાર તારે રૂઠે પ્રકારે પ્રથમ બાળવાની જરૂર
 ॥ અને પશ્ચાત્ ચતુર્વિધ પુરુષાર્થની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા અર્થે
 પ્રયત્ન કરજો ! એટલે જીવનમુક્તિના નિર્તિશયમુખને પ્રાપ્ત
 કરવાનો તું અધિકારી બનીશ. માટે સંસારનો ત્યાગ કરી સંન્યાસ
 ધર્મ કરવાના તારા દુરાગ્રહને હંમણાં ઠેરાલે મુક્તિ પ્રથમ
 તારો ધર્મ એ ॥ ૬ ગૃહી યજ્ઞ. અને સર્વ આશ્રમોને પાળી પશ્ચાત્
 પરમપદે સિદ્ધિ થયું કર્મનો ત્યાગ ઠેવણ દુઃખરૂપ ॥ એ
 વિષય ઉપર હજાંત આપી એક વ્યાખ્યાન તને કાલે કવણ કરા-
 વીશ, તે તું એક યિન કવણ કરજો ! હે વત્સ! આજે હવે જા ?
 શત્રિ પદ્મી વીતી ગઇ છે તો જઈ વિદ્યાનિ લે ” ? એમ કહી
 મુનિ પોતાની મનમથાળામાં પધારી ગયા અને પ્રદર્શનના
 તરીક બધું શિષ્યમંડળ પોતપોતાના સ્થાને નિશ્ચિત થવા અર્થે
 વિનમ્ર થયું

કરવાથીજ કેવલ્યપદનું સુખ, પ્રાપ્તિને મળે છે. માટે તું પણ સંસારી અર્થાત્ ગૃહસ્થાશ્રમી થા ? ગૃહસ્થાશ્રમને બો-
ગવીને તે પ્રથમ સિદ્ધ કર ? પશ્ચાત્ કેવલ્યપદના અખંડ સુખની
પ્રાપ્તિ અર્થે યથાવિધિ 'સર્વકર્માણ પરિત્યાગ' એ શ્રીમદ્ ભગવત્
ગીતાના વચનાનુસાર, સર્વ કર્મનો ત્યાગ કર ? હે બેટા! ચતુર્વિધ
પુરુષાર્થ (ધર્મ, અર્થ, કામ, અને મોક્ષ) સિદ્ધ થયા પછીજ
પ્રાપ્તી તે અખંડ સુખનો યથાર્થ અધિકારિ બને છે. યથાવિધિ
વિહિતકર્મો આચરવાથીજ સર્વ આશ્રમ સિદ્ધ થાય છે. માટે
યથાવિધી વીહીતકર્મો કરીને પ્રથમ આ 'તારા મનુષ્યજીવનનું'
કર્તવ્ય, એટલે તારા જીવનનો ધર્મ, તારી ફરજ, તારા જીવનની
સાફલ્યતા, કેવા પ્રકારના સહપુરુષાર્થમાં છે, તેને અંતરમાં અનુ-
ભવે કરીને જાણ ? ત્યાર પછી શ્રીસદગુરુ અને સત્યાજ્ઞની
આજ્ઞાનુસાર રવધર્માચરણથી ચાલીને દુઃખની નિવૃત્તિ અને
પરમાર્નંદની પ્રાપ્તિ એ જે મનુષ્યજીવનનો પરમ હેતુ છે તેને
સિદ્ધ કરવાના સાધનો પ્રાપ્ત કર ? એટલે તારા અર્થ સિદ્ધ થયે.
પશ્ચાત્ કામ એટલે ઇચ્છા, પણ તે ઇચ્છા ખીજ નહીં પણ
શ્રીસદગુરુ અને સત્યાજ્ઞેદ્વારા પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવાની
કામના છે; તે કામના વિહિત પ્રયત્નથી પૂર્ણ થતાંજ
મુક્તિ અર્થાત મોક્ષ પ્રાપ્ત થયે. હે વત્સ! આ પ્રકારે ચારે પદા-
રથને સિદ્ધ કરી વાસ્તવિક અખંડાનંદના પદે બિરાજેલા આ
કાળમાં કરોડોમાં ઠોકલ હોય છે. આ કાળમાં સદગુરુ અને
સત્યાજ્ઞેદ્વારા યથાવિધિ એ ચારે પદારથ અર્થાત્ ચતુર્વિધ
પુરુષાર્થની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કર્યા વગર પ્રાપ્તિયો કેવલ્યપદના અખંડ
સુખને પ્રાપ્ત કરવાની તિવેચ્છા સેવે ॥ અને તેથીજ તેમના
જીવનનો પરમ હેતુ સિદ્ધ થઈ શકતો નથી. હે બેટા! આ
કાળમાં પ્રાપ્તિયો જેમાં સુખ ઇચ્છે છે તેમાં સુખને બદલે
અત્યંત દુઃખ દેખે છે; માટે તું એ વાસ્તવિક સુખની ઇચ્છા
રાખતો હોય તો સર્વ આશ્રમોને પાળી ચતુર્વિધ પુરુષાર્થને
સિદ્ધ કર ? હે વત્સ, પ્રથમ આ રપરીકાન્તરૂપીમણિના ચાર

દીરઘોરૂપ ચાર ભાગમાં તને ધર્મ, અર્થ કામ અને મોક્ષ એ ચારે પદારથોના સ્વરૂપ, અને તેને સિદ્ધ કરવાના સાધનો, સરસતાથી સંક્ષેપમાં સમજાવાની ખાતર હું પ્રવૃત્તિ કરીશ. પશ્ચાત્ તું પ્રસન્ન થઈ ગૃહી થઈશ તોજ તારું કલ્યાણ થશે. અને એજ તારા કલ્યાણનો સુગમ માર્ગ છે. હમણાં તને એકદમ ગૃહસ્થાશ્રમમાં જોડવામાં આવે તો તું અપ્રસન્નતાપૂર્વક નાહટકે મારી આજ્ઞાનું પાલન કરે તેથી કશુંજ ફળ નથી. માટે હે બેટા ! પ્રથમ આ સ્પર્શકાન્તરૂપી મણીના પ્રથમ કિર્ણરૂપ, ધર્મ, નામનો પેહેલો ગ્રંથ, તારા પ્રતિ સંક્ષેપમાં કથન કરવામાં આવે તે તું એકાગ્રચિત્તે શ્રવણ કરે ? પશ્ચાત્ તારી ઇચ્છામાં આવે તે પ્રમાણે પ્રસન્નતાથી તારા કલ્યાણના માર્ગે વહન કરજે. ”

પોતાના સદશુરૂ મુનિ વર્યસૂતમાના આ પ્રકારના વચન સાંભળી પ્રહર્ષ બે હાથ જોડી બોલ્યો, “ હે શુરો, આ તન મન ધન અને સર્વસ્વ માફ આપજ છે ? માટે આપની ઇચ્છા સિવાય મારી ઇચ્છાથી હું કંઈ પણ કરી શકવા અસમર્થ છું. હે ભવોભવના પિતા ! આપ જેમ કહેશો તેમ કરવામાંજ હું માફ શ્રેય સમજું છું. પોતાના સદશુરૂની આજ્ઞા પ્રમાણેજ પગછું ભરનાર શિષ્યને, ત્રિકાળમાં પણ કોઈ વિપ્ન કરવા સમર્થ નથી. એમ આપને મુખે મેં પણ અનેકવાર શ્રવણ કર્યું છે; તો હે ભગવન ! આપ જે મથારિચિત મારા કલ્યાણનો માર્ગ બતાવશો, તેજ માર્ગે સદા આપની ઇચ્છાનુસાર વહન કરવા તત્પર રહીશ. પણ કમન્યાગ એ કેવલ દ્વંષરૂપ છે એ વિષય ઉપર આપથીએ એકાદ દષ્ટાંત શ્રવણ કરાવા કહ્યું હતું તે શ્રવણ કરાવા કૃપા કરો ? ”

આ પ્રમાણે પ્રહરણું કહેલું સાંભળી મુનિ કહે છે, “ હે પવિત્ર પ્રજ્ઞાચારિન ! તારી નીચ ઇચ્છા છે તો તને કર્મનો ત્યાગ એ દ્વંષરૂપ છે કે નહિ તેનું આજે એકાદ રસિક દષ્ટાંત આપી સમજાવું છું, તે તું સ્વસ્થપૂર્વક શ્રવણ કરજે ? હે અધિકારિવિપ્ર, તું મારી પાસે વીરા વપવ્યન ગૃહી વેદશાસ્ત્ર ભણ્યોગણ્યો,

સંપૂર્ણ રીતે જ્ઞાનને પામ્યો પણ ધીમદ્ બજવાને ગીતામાં કહ્યું છે કે “સ્વેદ્યે કર્મણ્યભિરતાઃ સંસિદ્ધિં ભમતે મરઃ” અર્થાત્ ગમે તેવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હોય તોપણ જો જીવ પોતાના કર્તવ્યપરાયણ રહે છે તોજ પરિણામે મોક્ષ પામે છે; માટે સર્વે પ્રાણીઓએ પોતપોતાને પ્રાપ્તકર્મ હોય તે “કરવામાં નિરંતર પ્રયત્નશીલ રહેવું” ઘટે છે. પછી તે ફલદાતા હોય કેવા ન હોય પરંતુ વિધીપૂર્વક કર્મત્યાગ સિદ્ધ ન થાય ત્યાં મુખી મુમુક્ષુએ પોતાને પ્રાપ્ત થએલા કર્મો અવશ્ય કરવા ઘટે છે. નહિં તો તે નરાધમ બની અને અપોજનિને પ્રાપ્ત થાય છે. આ હોય અને પરલોક બન્ને બગાડે છે; અને પરીણામે રાજા ત્રિશંકુવત્ અતોક્ષલ તતોક્ષલ થાય છે. માટે હે બેટા ! પ્રદુર્બ, હવે કર્મનો ત્યાગ કેવલ દુઃખરૂપ છે એ વિષય ઉપર આજે તને એક વસિક હતાંત સવળ કરાવું, તે તું પ્રસન્નતાપૂર્વક એકામયિતે સવળ કર ! પછાત તારા મનને સમાધાનમાં લાવવાનો પ્રયત્ન કર !

પૂર્વે પતિતપાવની સંયુનરીના એક પવિત્ર કિનારા ઉપર શિવ-પુર કરીને એક અતિ સુંદર અને વિશાળ નગર હતું. તેની ગાદી ઉપર શુભદેવ નામનો એક રાજા રાજ્ય કરતો હતો. હે પ્રદુર્બ, તે શુભદેવે જાત્યંત આત્મજ્ઞાની અને જનકવિદેહી જેવો શુદ્ધમૂખી રાજા હતો. તે સર્વદા પોતાના સહયુક્ત સિદ્ધેશ્વરાચાર્યને નિરંતર પોતાની સમીપ રાખતો હતો. અને પ્રત્યેક ક્રિયામાં સદ્ગુણને આગળ રાખી ન્યવહાર અને પરમાર્થના સર્વ કર્તવ્ય કરતો હતો. તે દેહ પળ કાર્યમાં શુદ્ધાત્મા વગર કદી પણ પ્રવૃત્ત થતો નહિ; તેને શુભમતિ નામની એક સ્ત્રી હતી. તે કેવલ પતિપરાયણ રહેનારી એક સાધવી સતી હતી. આ શુદ્ધપરાયણ વૃત્તિવાળું દેવનીનું ભેડું, શુદ્ધેશ્વરમાં સર્વદા નતપર રહેતું; સદ્ગુણદારા પ્રાપ્ત થયેલા અનેક કદારી સાધનો યથાવિધી સાધી, રચાયે અને પરમાર્થ ઉભયની સિદ્ધી કરવા સદોદીન પ્રવૃત્ત રહેતું. આ સ્વધર્મપરાયણ દેવતિ આ પ્રકારે યથાવિધી કર્યો કરતા હતાં છતાં, તેઓને પ્રભુનુકુળ લેણપણ મોડેનું; જેથી તેમના સહયુક્ત સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય

તેમને એકાદ સંતતિ, પ્રાપ્ત થવાના આંદોલનો યોગમત્તવડે નિરંતર આખ્યા કરતા હતા; 'સત્પુરુષ ધાન્યં ન ચલંતિ ધર્મ' સત્પુરુષનું વાક્ય કહી કાળે ચલાયમાન થતું નથી તે નિયમાનુસાર આપણા તત્ત્વવિદ્યોગી સિદ્ધેશ્વરાચાર્યની શુદ્ધ સત્ય અને હક સંકલ્પવાળી ભાવના સત્ત્વર ફલિજીત થઈ, અને તે રાજાને એક પુત્રની પ્રાપ્તિ થઈ. તે પુત્રનું નામ ભગવાનસિંહ પાડયું. તે હાથક ઉભરનો થતાં સુધી, ઉછેરવા માટે પોતાના સદગુરુને સોંપવાને તે દંપતિએ નિશ્ચય કર્યો. હે પ્રહર્ષ, આવો નિશ્ચય કરીને તે રાજારાણી, પોતાના કુંવરને સદગુરુ સિદ્ધેશ્વરાચાર્યના હાથમાં સોંપવા જાય છે કે સત્ત્વર તેમને રોકીને તે મહાન પુરુષ તે દંપતિને કહેવા લાગ્યા “હે પવિત્ર તથા સ્વધર્માચરણી રાજકુલ બ્રૂષણ દંપતિ, તમે મને આ બાળક ઉછેરવા સોંપો છો. પણ તે પેહેલાં મારે કહેવું જોઈએ કે તે મારી પાસે ઉછરી મોટો થવાથી ત્યાગને ઇચ્છશે; કારણ કે ઉછેરવામાં શરૂઆતના સાધનો તથા કેળવણી જે તેને યોગ્ય જોઈએ, તે મારાદ્વારા પ્રાપ્ત થવાનો અભાવ છે. જેથી કરીને પરિણામે તે સમન્વયા વગર ત્યાગ શ્રદ્ધણ કરવાની હઠ કરી, રાજપાટ તણ દેઇ ત્યાગી થઇ જશે. એમ થવાથી રાજા, તે પોતાના જીવનને અને મને ઉછેરનારને ઉભયને જાણ બનાવશે. તે ઉપરાંત તમારી વૃદ્ધાવસ્થા પણ બગડશે અને પરિણામે આપણને સર્વને શોક અને ગ્લાનિ પ્રાપ્ત થશે. માટે હે યુગ્મજી નૃપતિ, તમે તમારૂં પ્રાપ્ત કર્મ કરો. શ્રાદ્ધણ, ક્ષત્રિ, વૈશ્ય કે શૂદ્રજાતિ જો પોતાને પ્રાપ્તકર્મોનો પરિત્યાગ કરે છે તો અવશ્ય અધોગતિને પ્રાપ્ત થાય છે; જેનું એક નિચે પ્રમાણે દર્શાવેલું છે તે શ્રવણ કર ?

આ પ્રકારના વચન શ્રવણ કરી, હે પ્રહર્ષ તે બાળક રાણીને આપીને, તે શૂંભકેતુ રાજા જો હાથ જોડી પોતાના ગુરુ સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય પ્રતિ કહેવા લાગ્યો “હે ભગવન્ આપનું કહેવું સર્વથા સાચ છે, યદ્યપિ તેનું દર્શાવેલું શ્રવણ કરાવા દાસ ઉપર અનુમત્ત કરો, ?

હે પ્રહર્ષ, મહાત્મા સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય પોતાના શીષ્ય શુભ-
કેતુ રાજાની આ પ્રકારની છતાસા ભેષ્ટ રાજાને નીચે પ્રમાણે
કેહેવા લાગ્યા.

“ સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય કહે છે, ” હે રાજન, પૂર્વે એક હિમા-
લયની તલેટીમાં વિમળપુરી નામની નગરી હતી. ત્યાં એક
દિગંબર નામના પવિત્ર વત્સલવિદ્વદિષ્ટ તેમજ ધ્યાનિષ્ઠ અને
બ્રહ્મનિષ્ઠ એવા મહાત્મા વસતા હતા. તેમની પાસે અનેક
વિદ્યાર્થીઓ દેશપરદેશથી આવી વેદશાસ્ત્રના અધ્યયનઅર્થે
રહેતા હતા. આ વિદ્યાર્થીઓમાં એક ભાનુદેવ નામનો બ્રહ્મનિષ્ઠ
બ્રહ્મચારિ પદ્મશાસ્ત્ર સંપન્ન યવા માટે તે દિગંબર સ્વામિ પાસે
ભાગપણથી આવીને રહ્યો હતો. તેને શુદ્ધકુલનિવાસ કહે અત્યારે
લગભગ અઠાર વર્ષ થવા આવ્યાં હતાં. ભાનુદેવની ઉંમર અ-
ત્યારે લગભગ ત્રેવીસ વર્ષની થવા આવી હતી. આ સુમયે તે
ચારેવેદ તથા પદ્મશાસ્ત્ર ભણી પારંગત થયો હતો; હવે તેને માત્ર
અનુભવજ્ઞાન મેળવવાનું બાકી રહ્યું હતું. સર્વ શાસ્ત્ર અને ચારે
વેદો તેને કંઠાંત્ર હતા, તેથી પોતાના દિગંબર શુદ્ધને નિવૃત્તિ
આપી, અન્ય વિદ્યાર્થીઓને પોતે યથાર્થિત શિક્ષણ આપતો
હતો. આથી કરીને તેના ઉપર સદા તેના શુદ્ધ દીગંબર યોગિ
અતિ પ્રસન્ન રહેતા. ભણીગણી પારંગત થયો ભણી એક
દિવસ ભાનુદેવને દીગંબરરૂપિ નીચે પ્રમાણે કેહેવા લાગ્યા,
કે “ હે પ્રિય શિષ્ય ભાનુ, તું ભણીગણી પારંગત થયો
તેમજ તારે જે જે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જરૂરનું હતું તે સધતું
અત્યાર સુધીમાં તે પ્રાપ્ત કર્યું છે માટે હવે સ્વદેશે જા ?
અને ગૃહી થઈ તારા કર્તવ્યને કર ? ” આ વચન સાંભળી
પેહો બ્રહ્મનિષ્ઠ બ્રહ્મચારિ ભાનુદેવ કહેવા લાગ્યો “ હે શુદ્ધ
હવે મારે સ્વદેશ જવું અને ગૃહસ્થાશ્રમી થવું એમ આપ
આજ્ઞા કરો છો, પણ બીયારી ભેતાં, તેથી કંઈ પણ મારા કન્યા-
ણનો માર્ગ સધાય એમ મને લાગતું નથી. કારણ કે સંસા-
રીને સદોદિત ખટખટ અને પ્રપંચયુક્ત રહેવું પડે છે. અત્યંત

શાંતિ થોની . મળે ? શ્રીપરમાત્માનું સ્મરણ કરવા એક ક્ષણ પણ પછી થોની પામું ? વળી વેદશાસ્ત્રદ્વારા અને અપશ્રીના મૂળે એમ ઘણીવાર મેં કવણ કહ્યું છે કે આ શરીર એ પરમાત્માને રહેવાનું મંદીર છે, તો તે મંદીરને બહી બેઠને સત્વગુણરૂપિ સુવર્ણથી મઢવાનું સુકીને રાજસુતમસ્ક હંત્યાદિ મિશ્રિતગુણોરૂપ મારાથી મુખ અને અજ્ઞાની બની શું કામ હીંપું ? વળી આપ વારંવાર શ્રી પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવારૂપી, શરીરનો અને તેના અવયવોનો સદુદ્યમજ સ્તુતિપાત્ર છે, અને તેમાંજ જીવનનો વ્યય તેજ સદવ્યય છે એમ કહો છો, તો તેવો સદવ્યય કરવાને જાહેરે આ જગત, તેની માયા, અને આ સર્વ દુઃખપ્રપંચ જે અનિત્ય અને ભૂકા છે તેમાં પવિત્ર અને અધીકારી બનેલા મારા જીવનનો વ્યય કરી હાથમાં દીવો લેઈ કુલે પડવા જેવું શું કામ કરું ? શુદ્ધજનિવાસ કરી યથાવિધિ પ્રદક્ષિણનું પાલન કરી વેદપારંગત બની, વેદશાસ્ત્રદ્વારા અને આપ શ્રીસદશુરના મુખથી સર્વપ્રકારે રૂઢીરીતે સંપૂર્ણજ્ઞાન પ્રાપ્તકરું, છતાં પછી બહી બેઠને એવો શું કામ મૂખ બનું કે, આપ કહોલા પગ ઉપર ' એ કહેવત પ્રમાણે હાથે કરી આ દુખરૂપ સંસારમાં પ્રવેશ કરું. માટે હે ભગવન્, મારા કલ્યાણનો માર્ગ મને તો સર્વથી સરળ અને શ્રેષ્ઠ જોજ જણાય છે, કે સર્વ કર્મોનો ત્યાગ કરી સંન્યાસ ધારણ કરી તપશ્વર્યાગ્યે કોઈ નિર્જનપ્રદેશે જઈ નિવાસ કરું ? અને જીવનમુક્ત બની અંતે પરમપદને પ્રાપ્ત કરું. હે શુરો, મારી તો જ્ઞાસાનું તાત્પર્ય માત્ર એટલુંજ છે કે જે આશ્રમમાં કિંચિત પણ કદ ન પડે, અને સર્વદા સૂખનીજ પ્રાપ્તિ રહે, તે આશ્રમનો અંગીકાર કરવા મારી હચ્છા છે. માટે મને ત્યાગાશ્રમ ગૃહજીવન કરવાની આજ્ઞા આપો ? "

ઉપર પ્રમાણેના શાનુદેવ પ્રદક્ષિણારિના વચનો કવણ કરી દિગંબર મુનિ કહેવા લાગ્યા "હે વત્સ ! ત્યાગાશ્રમની અયોગ્ય આજ્ઞા તને આપવાની મારી કનિષ્ઠ નથી. હે બેટા ! સન્ન્યસીની

જે જે ઉપાધીઓ તે' નીવેદન કરી તે તે સર્વ તને અનુમાન-
સિદ્ધ છે પણ તે હજી અનુભવે તે' જાણી નથી કે પુત્ર અનુ-
માનમાં સત્યાસત્ય રહેલું છે, અને અનુભવમાં માત્ર સત્યજ છે.
પ્રાણીએ જે અનુભવથી જોયું જાણ્યું તેજ તેના અંતરમાં
સત્ય અને સ્પષ્ટ સમજાય છે. અનુમાનથી સર્વ જોએલું જાણેલું
કેવળનામાત્ર છે અને તેથી તે અસત્ય પણ હોઈ શકે
છે. હે પવિત્ર બ્રહ્માચારિન, માટે તું અનુમાન કરવાને બદલે તે
તે ઉપાધિના સ્વરૂપોને અનુભવે કરીને પ્રથમ જાણ, પશ્ચાત્ત તે
તે સર્વ ઉપાધિનો યથાવિધિ ત્યાગ કરી ત્યાગાશ્રમને ગૃહલુ કરા
જો હજી તારૂં વય ત્રેવીસ વર્ષનું છે, અને આ તારી ઉમર
ગૃહી ધવાનેજ લાયક છે. આ તારી યુવાવસ્થા અન્ય આશ્રમ
ગૃહલુ કરવા યોગ્ય નથી. હે બેટા! તું આ ક્ષણપર્યંત મારી પાસે
રહી એકાંતવાસને સેવે છે, જેથી સંસાર શું અને સંસારનો
વા કેવો છે, તેનો તને યત્કિંચિત્ પણ હજી અનુભવ થયો નથી.
હજી કોઈ સંસારીનો તને સ્પર્શ કે સંબંધ પણ થયો નથી.
તેમજ કોઈ સંસારીની જોડે અત્યાર સુધી તું રહ્યો પણ નથી;
એટલે હે બાપ, સંસારના સ્વરૂપથી તું કેવળ અજાત છે. હે
વત્સ, શાઓદ્રાશ આ સંસાર અસાર અને મિથ્યા છે એમ જાણી
સંસારનો ત્યાગ કરવો, તેને બદલે આ સંસાર અસાર અને મિ-
થ્યા છે એ અનુભવથી સિદ્ધ કરી, પશ્ચાત્ત તેનો ત્યાગ કરવો
એજ અત્યંત તારે માટે સુગમ અને યોગ્ય છે. હે પવિત્ર વિપ્ર,
ગૃહસ્થાશ્રમનો અંગીકાર કરી બ્રહ્મચર્યાશ્રમને સિદ્ધ કરવો તેનેજ
સંસારનું યથાર્થ સ્વરૂપ જાણ્યું કહેવાય છે. માટે તું મારૂં કશું
માની ગૃહસ્થાશ્રમનો પ્રથમ અંગીકાર કર ?" હે પ્રદુર્ધ, આ પ્ર-
માણેનું તે દીગંબર ગુરૂનું કહેવું જાનુદેવે ન માનીને, સ્વે-
ચ્છાથી ત્યાગાશ્રમ ધારણ કરી, દીગંબરનો આશ્રમ ત્યાગી ત્યાંથી
ચાલી નીકળ્યો. દીગંબરે પણ પછી આગ્રહ કર્યો વગર જવા
દીધો. તેના ગયા પછી દીગંબર યોગીએ મન સાથે જોવો નિશ્ચય
કર્યો કે તે ઘણાં જોડાકર ખાઈ સમજશે ત્યારે પાછો આવશે.

આ પ્રમાણે બાનુદેવ પોતાની સ્વેચ્છાથી ત્યાગી થઈ જઈ આશ્રમ છોડી ચાલી નીકળ્યો; અને જદ્રિનારાયણ આજળ આવેલી ગંગાજીના પવિત્ર ઘાટ સમીપ એક સુંદર કામોપશમન નામનું ઉપવન હતું, ત્યાં જઈ યોગ્ય સ્થળ શોધી, તેણે પોતાનું આસન રચ્યું. આ પ્રમાણે બે ત્રણ વર્ષ વીતી ગયાં, અને તે ઉપવનના મોટા તપસ્વિ તરીકે તેનું નામ સર્વ સ્થળે જાણખાવા લાગ્યું. એક દીવસના સમાયોગે તે પોતાના આસન ઉપર બેઠો હતો, અને હંથે આકાશ તરફ દૃષ્ટિ ફેરવતો હતો એટલામાં એક વેન નામનો ગંધર્વ એક નમ અપ્સરાને લેઈ, તે ઉપવનમાં ફિટા કરવાઅર્થે આકાશમાંથી ઉતર્યો. તે અનેક સ્થળ જોઈ વળ્યો પણ આ આશ્રમ સમાન એકાંત અને રમણિય સ્થળ તેને કોઈ પણ જણાતું નહિ. તેથી બાનુદેવના આશ્રમે આવી, બાનુદેવને કહેવા લાગ્યો. “ હે તરુણ વિપ્ર, આ ઉપવન તો અમારા ગંધર્વકિન્નરાદિ લોકોને વિહાર કરવાનું સ્થાન છે; તેથી તમે તમારી તપસ્યાર્થા અત્રે ખરાબર ભાગવી શકવાના નહિ, માટે કોઈ અન્ય ઉપવનમાં જાઓ ” ? વેન ગંધર્વનાં આવાં વચન ધવલ્યું કરી બાનુદેવ કહેવા લાગ્યો. “ હે ગંધર્વરાજ અમારે યોગિઓને તો સર્વસ્થળ સરખાં છે. અમારે અમૃત અને ઝેર બંને સમાન છે. અમે સૂચ્છ અને લોહને એક કરી જાણીએ છીએ. માટે આ ઉપવન કદાચ તમારા ગંધર્વકિન્નરાદિને વિહાર કરવાનું સ્થળ હોય તોપણ તે અમારે મન મૃતિકા સમાન છે. માટે મારી કોઈપણ અડચણ રાખ્યા વગર તમારે વિહાર કીડા કરવી હોય તે મુખેથી કરો ? ” આવું બાનુદેવ પ્રશ્નચારિતું કહેવું સાંભળી વેન ગંધર્વ ખોડ્યો. “ હે પ્રશ્નચારિન, ત્યારે તમારા નેત્રો તમારા હૃદયમાં વાળેલાં રાખજો, અમારા લોકોના રંગવિલાસ અને મોજશોખ તરફ જો તમે ખરા યોગી અને પ્રશ્નચારિ હો તો લેણપણ દૃષ્ટિ ફેરવશો નહિ. અને જો કદાચ બુલેયુકે અમારા લોકોના વીહાર તેમજ અમારા લોકોની કામકિડા તરફ દૃષ્ટિ ફેરવશો, તો પછી તમને અમે સવ મળી, શું કરીશું તે

કહી શકતા નથી. 'નહિ' તો આ રથજેથી ગમે ત્યાં ચાડ્યા જાયો ? ” આવાં ગંધર્વરાજ વેનનાં વચન શ્રવણ કરી ભાનુદેવ બોલ્યો. “ ગંધર્વરાજ તમે તમારે જે કરતા હોય તે મુખેથી કરો; હું તમારી કિંડા તરફ લેશ પણ દૃષ્ટિ ફેરવનાર નથી. અને ફેરવું તો પછી તમારે જે શીક્ષા કરવી હોય તે કરજો. પણ હું ખરો બ્રહ્મચારિ અને યોગિ છું, એટલે જરા પણ વિષયવાસનાનો હૃદયમાં અંગીકાર થવાનો મારામાં સંભવ નથી. પછી ભાવિ બલવાન છે. ” વેન ગંધર્વ આ પ્રકારના ભાનુદેવના વચન શ્રવણ કરી, પેલી અપ્સરાને લેઈ સામે એક કમળવાળું સુંદર સરોવર હતું તેમાં કિંડા કરવાઅર્થે ગયો. તે સરોવરની પૂર્વ દિશાએ બરાબર સન્મુખ ભાનુદેવે એક આસોપાલવના વૃક્ષ નીચે પોતાનું આસન રચ્યું હતું, અને પાસે એક ધૂણી સજગાવી હતી. ભાનુદેવ બેઠો બેઠો અંતરમુખ થઈ આંખો બંધ કરી ગાયત્રી મંત્રનો જાપ કરતો હતો. વેન ગંધર્વ કામ-કિંડાથી પરવારિ, રનાન કરી સરોવરની બહાર અપ્સરાને લેઈને આવ્યો ત્યાં મુઠ્ઠી શાપની બીકે ભાનુદેવે આંખ લેશ પણ ઉઘાડી ન હતી. જેથી વેન ગંધર્વને ખાત્રી થઈ કે આ બ્રહ્મચારિ પરમયોગિ પુરુષ છે અને જીતેન્દ્રિય છે; માટે તેની કોઈપ્રકારે સેવા કરવી, પશ્ચાત્ત માટે રથજે જવું. એવો વિચાર કરી વેન ગંધર્વ ભાનુદેવનું જ્યાં આસન હતું ત્યાં આગળ આવી તેને કહેવા લાગ્યો “ હે ભુદેવ, તમારી જે ઇચ્છા હોય તે મને નિવેદન કરો; હું દેવરાજ ઇન્દ્રની કૃપાથી તે તમારી ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરવા સમર્થ છું. ” આ પ્રમાણે વેન ગંધર્વના વચનો શ્રવણ કરી ભાનુદેવે આંખ ઉઘાડી અને કહ્યું “ હે ગંધર્વરાજ અમે યોગિલોકો નિરંતર નિષ્કામ ક્રિયાઓ કરીએ છીએ. અમારે કોઈપણ પ્રકારની ઇચ્છા, આસક્તિ કે ઇવજ્ઞા હોતી નથી; જેથી અમે ઇચ્છારહિત હોવાથી તમને શું નિવેદન કરીએ ? અમારે માટે પરમતત્ત્વના દર્શન સિવાય અન્ય કોઈપણ ઇચ્છા કરવાની વેદશાસ્ત્રમાં કહેલી નથી.

માટે જો પરમતત્ત્વના દર્શન કરાવા તમે સમર્થ હો તો કૃપા કરી કરાવો ? ” વેનગધર્વ આ સાંભળી કહેવા લાગ્યો, “ હે પવિત્ર વિષ્ણુ, જો પરમતત્ત્વના દર્શન કરાવા હું સમર્થ હોત તો પછી આ ઉપાધિને હું શું કામ કરત ? અરે પરમતત્ત્વના દર્શન તો સાક્ષાત્કાર દેવરાજ્યન્દ્ર પણ કરાવવાને સમર્થ નથી તો હું તે કોણ માત્ર. માટે તેના સિવાય ગમે તે અન્ય ઇચ્છા તમામ અંતરમાં હોય તે નિવેદન કરે તો તે ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરવા હું તૈયાર છું. બાકી તો સાક્ષાત્કાર કરવાની ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરવા લાચાર છું. ” આણું તે વેનગધર્વનું બોલણું સાંભળી ભાનુદેવ બોલ્યો, “ હે ગધર્વરાજ; મારે તો પરમાત્મદર્શન સિવાય અન્ય કંઈજ ઇચ્છા નથી; અને તે ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરવા અર્થેજ આ યોગ સાધુ છું. આપ તે મારી ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરવા અશક્ત છો તો ક્રિહર નહિં હું યોગદ્વારા પરિશ્રમ કરી સાક્ષાત્કારને કરીશ. ” આ પ્રમાણે ભાનુદેવના વચનો ધ્રુવણ કરી વેનગધર્વ તો અપ્સરાને લેઇ ચાલતો થયો; અને આપણો ભાનુદેવ પાછો પોતાના આસન ઉપર પરમાત્મચિંતન કરતો કાલને વ્યતિત કરવા લાગ્યો. વેનગધર્વ રસ્તામાં ભાનુદેવના યોગીપણા વીશે વિચાર કરવા લાગ્યો કે “ આ બ્રહ્મણ કોઈપણ આશ્રમ સિદ્ધ કર્યા પગર અંતરંગ સાધનો સિદ્ધ કરવા અર્થે બેઠો છે, અને મારા શાપના ભયથી કદાચ તેણે મારી વિહાર ક્રિડા તરફ દૃષ્ટિ ફેરવી નથી. પણ આ કામોપશમન માટેનું ઉપવન હોવાથી, કોઈને કોઈ દીવસે તે કોઈ દેવગણને કામ ક્રિડા કરતાં જોયે, કિંવા કોઈ અપ્સરા તેના મુંદરરૂપથી મોહિત થઇ વિષયવાસના તૃપ્ત કરવાને ઇરાદે, તેની પાસે આવી ચત્કિચીત સ્પર્શ કરશે, તો સત્વર તેનો આ યોગ અને સર્વ છુતેન્દ્રિયપણું છુટી જશે. માટે જો તેને યથાસ્થિત યોગ સાધવો હોય તો આ કામોપશમન નામના ઉપવનમાં નિવાસ કરવો જો ઉચિત નથી. ” એમ પોતાના મન સાથે વિચાર કરતો કરતો વેનગધર્વ ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. અને તે અપ્સરા પણ ત્યાંથી કિન્નર લોકમાં વિ-

વિષયસુખની પણ કેવી જહાર છે. જેમ સમાધીસ્થ પુરુષને વસ્તુ પાસે હોય છતાં જણાતી નથી; તેવીજ રીતે આ કામાંધ અને વિષયસુખની સમાધિવાળાં શ્રી પુરુષોને પણ અન્ય કશું જણતું નથી. આ નવયૌવનાઓમાંથી એકાદ અપ્પરા કદી મારી સાથે કીડા કરે તો મને પણ તેવીજ સમાધી ચટ્ટી જાય એમાં સંશય નથી. જરે પણ એવું મારું પ્રારબ્ધ ક્યાંથી હોય કે આવી લાવણ્યવાળી લલનાઓમાંથી એકાદ જોડે મારે સંબંધ થાય. એમાં હું યોગજ્ઞપ્ત થવાનો નથી. કારણ કે મન ઇદ્રિ આદિ તે તેના ધર્મે જળવે તેમાં મને શું છે. હું તો સુશ્મ અને સ્થૂળ દેહથી તદન ન્યારે છું. હું તો પરઃશ્રદ્ધા સ્વરૂપ કેવલ નિર્ગીય મનાએલો છું, એટલે ખરી રીતે એતાં કંઈપણ કરતોજ નથી. એજ સિદ્ધાંત સાચો છે અને તેજ આપણે તો આપણા મનમાં દૃઢ રાખવો યોગ્ય છે. તેમ છતાં કદાચ યોગજ્ઞપ્ત થવાયે અને તપશ્ચર્યાનો ભંગ થયે તો પુનઃસ્થાપ કરીશ. ” આ પ્રકારે તે તરુણ યોગિ બાનુદેવ સરોવરની પાળ ઉપર ઉભો ઉભો અંતરમાં તર્કવિતર્કો કર્યા કરતો હતો એટલામાં તો તે અપ્પરા અને ગંધર્વોનું ટોળું કામ કીડાથી પરવારી, સ્નાનાદિક કરી, વસ્ત્રાભૂષણ સહ, પોતપોતાને રથાને ચાલતું થયું. તે જોઈ, બાનુદેવને તો મનની મનમાં રહ્યા જેવું થયું; અને વિન્હજ દશામાં પડ્યો. વિષયસુખની વાંચના તેના હૃદયમાં ગંધર્વટોળાની કીડાથી સંપુર્ણ વિકાસને પામેલી હોવાથી, પોતાની તપશ્ચર્યા ભૂલી જઈ કામોપશમનના ઉપવનમાં ઉન્મત બની વિષયાસક્ત દશામાં આમતેમ અવલોકન કરવા લાગ્યો; કામ્યતુર બની ગાંડોઘેલાજેવો બનીગયો. તે ઘડીમાં વૃક્ષો તરફ, તો ઘડીમાં પક્ષીઓ તરફ, ઘડીમાં આકાશ તરફ તો ઘડીમાં જમીન તરફ, વિષય તૃપ્તિના ઉપાયો યોગવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. અને તેથી તે ઉપવનમાં આમતેમ અથડવા લાગ્યો. બાનુદેવ જેટલો પ્રથમ શાંત યોગિ હતો તેટલોજ વિષયવાસનાથી આ વખતે કોપી અને

છી આવવાની નથી. પછી આ દેહનું ચ્હાય તે યાઓ પણ મારા નિશ્ચયથી હવે હું ચલામમાન થનારી નથી.” આ વિશ્વમાં સ્ત્રી હઠ જેવી કોઈ હઠ નથી જેથી વેને તેને ઘેર પાછી લેઈ જવું મારૂં ઘણીએ સમજાવી છતાં તેણે લેશ પણ માન્યું નહીં, એટલે છેવટે યાકી વેન ગર્ધર્વ પોતાના આશ્રમ તરફ ચાલતો યશે; અને વિભાવરિ ભાનુદેવની ખોળમાં તે ઉપવનમાં ભટકવા લાગી. શત્રિ શૂકલ પક્ષની હોવાથી અત્યંત યાંત અને ચંદ્રના તેજથી રમ્ય બનેલી હતી. આખી રાત તે વિભાવરિ અપ્સરા ભાનુદેવની ખોળમાંને ખોળમાં રખડી, પણ કંઈ તેને પતો લાગ્યો નહીં, એટલે છેવટે યાકીને ભાનુદેવના રથેણા આસન ઉપર બેઠી અને વિચાર કરવા લાગી. “અરે શું તે યોગ-બળથી મારા આગમનને જાણી બ્રહ્મ યવાની બીકને લીધે અહીંથી કંઈ બીજે રથેણે તો ચાલ્યો નહીં ગયો હોય અથવા તે અંતરંધ્યાન તો નહીં થઈ ગયો હોય ? હવે ક્યાં તેનો પતો લાગે. નહિં નહિં પણ પરણવું તો એનેજ, નહિં તો દેહને ત્યાગ કરવો એજ ઉચિત છે. અરે તે છતેન્દ્રિય યોગિ અને ઉમ્મતપરિવ છે, તેથી બ્રહ્મ નહીં યવાની ખાતર મારો અનાદરતો કરોજ; પણ તેને એક વાર મારા નિશ્ચયને જણાવું પછી અનાદર કરે તો મારી હત્યાકૃષ્ણ વરમાળ તેના ગળામાં ચ્હેરાવું તેની સમક્ષજ આત્મધાત કડું. એટલે મારી પ્રતિજ્ઞા ભંગ થઈ અંતી કહેવાશે નહીં અને મારો છુટકો થશે. અરે પણ તે ક્યાં હશે ? શું હિમાલય ઉપર ચઢી ગુપ્તપણે કોઈ શુક્રમાં તપશ્ચર્યા નહિં કરતો હોય. લાવો આખો હિમાલય એકવાર ફરી વળું. જોઈ કંઈ પતો લાગે છે. શૃંગ, ગિરી, શુક્ર, ઝાડો બધે પ્રથમ ચોધી જોઉં, પશ્ચાત્ત મારી ઇચ્છાનુસાર વર્તન કરું. બરાબર તપાસ કર્યા પછર આત્મહત્યા કરવાનું સાહસ એક એક કરવું ઉચિત નથી. ” આ પ્રકારનો નિશ્ચય કરી પ્રભાત થયું, એટલે તે વિભાવરિ અપ્સરા ભાનુદેવના આસન ઉપરથી ડાહી હિમાલય પર્વત ઉપર ચડવા માટે ત્યાંથી ચાલતી થઈ; ચા-

કરતાં તેને જણાયું કે “આ કૈલાસચિખર ઉપરજ કોઈ અનાથ દુઃખથી ત્રાસ પામેલી, બાળા રહે છે એમાં શક નથી. જે દીશા તરફથી અવાજ આવે છે, તે દિશામાં જઈ તપાસ કરવાથી, જે હશે તે માલમ પડ્યા વગર રહેનાર નથી. માટે લાવ જઈ તપાસ કરું.” આવો મન સાથે નિશ્ચય કરી, તે અવાજ પૂર્વ દિશામાંથી આવતો હોવાથી, તે પૂર્વદિશા તરફ ચાલ્યો, અને તપાસ કરવા લાગ્યો. તપાસ કરતાં કરતાં જરા આગળ વધ્યો એટલે તેને આકંઠની ખૂંચો, છેક નજદીક સંભળાવા લાગી. આથી અધીરો બની તે અવાજ તરફ લફફેટોતોતો ચાલવા લાગ્યો. જ્યાં થોડેક દુર ગયો, એટલે તરતજ એક શુક્રાની અંદર એક બાળા બેસી માટે અવાજે ખૂંચો પાડી રડવા કરતી હોય તેમ તેને જણાયું. જેથી તેણે તે શુક્રાના દ્વારની શીલા ધીરે રહી ખસેડી શુક્રામાં પ્રવેશ કર્યો; જઈને જુએ છે તે એક મુંદર તેરવરસની નવમૌવના, આકંઠ કરી રહી હતી. બાનુદેવ ઉન્મત્ત હશામાં કામાતુર અને ગાંડા જેવો બની ગયો હતો, છતાં તેનું અનૂપમ રૂપ લાવણ્ય જોઈ, એકદમ રતબ્ધ બની ગયો અને પોતાના મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યો, “ખરેખર કામોપશમન ઉપવનમાં વેનગધર્વની જોડે વિહાર કરવા, જે અપ્સરા આવી હતી, તેના જેવીજ આ બાળાની પણ આકૃતિ અને રૂપરંગરેષા જણાય છે. માન ન માન પણ જરૂર આ પણ કોઈ અપ્સરા છે ને વળી કુમારી લાગે છે. તેમજ નવમૌવના અને કેવળ મુગ્ધા છે. અરે પણ તે આટલી બધી શું કામ રહે છે, લાવ તેનું દુઃખ પૂછી તેને દુઃખમાંથી મુક્ત કરું; તેના ઉપર ઉપકાર કઢાય કરીશ, તો જરૂર તે મારો પાણી ગ્રહણ કરશે. અને તેના પ્રાપ્ત થવાથી, ત્રિવલ મુખ પણ સંપૂર્ણ રીતે પ્રાપ્ત થશે.” આવો મનસાથે નિશ્ચય કરી, બાનુદેવ તે બાળા બેઠી બેઠી, રડતી હતી તેના સમીપ આવી કહેવા લાગ્યો, “હે બાળા, સાવધ થા, અને તારા આકંઠનું કારણ જે હોય તે સત્વર કહે! એકદમ એકાએક આવાં પ્રેમાગ વચનો સાંભળી, વીલાવરિ એકદમ ઉભી

થઈ તેની ઠોટે જાગીપડી, પશ્ચાત્ત પોતાના ઉપર વિતેલી વાત ઠેઠેવા લાગી. ઉપદ્રમાં તત્કાળ ત્યાંથી પલાયમન કરી જવાને જાનુદેવને વળી આશ્ચર્યપૂર્વક વિનવવા લાગી; મારણ કે કદાચ પેલો દૈત્ય શિખાંડી આવી પોહોએ, અને જાનને નાસી જતાં જુએ, તો સત્વર જાનને નાશ કરે, એવો તેણીન મનમાં ભય હતો. 'આ સર્વ વાત સાંભળી, જાનુદેવ અત્યંત તે દૈત્ય ઉપર ક્રોધાયમાન થઈ ગયો, અને શાપ દેવા લાગ્યો કે જો મારું અત્યાર મુખીનું તપ યથા થઈ હોય, તો મૃત્યુ હોકના મનુષ્યને હાયે તે અમુરનો કાળ થજો અને પાછો આવશેજ નહીં.' આશાપ તેણે જેવો દીપો કે તરતજ આકાશવાણીથી તેને પ્રત્યુત્તર મળ્યો કે "હે વિપ્ર, જા તેમ યથે પણ તું હવે તે મુંદરિને લેઈ અહીંથી મૃત્યુ હોકમાં ચાલ્યો જા અને વીધી પૂર્વક તેની સાથે લગ્ન કરી દીવા ગમે તેમ કર હવે પણ એક દાણ આ દેવ હોકોને નિવાસ કરવાના પર્વત ઉપર થોભીશ નહિ." આ પ્રમાણે આકાશવાણી મળણ કરી જાનુદેવ તથા વિભાવરી જાનને ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યાં, અને હિમાલય ઉતરી, કામેપશ મનના ઉપવનમાં જ્યાં જાનુદેવનું આસન હતું, ત્યાં આવી પોહોઆં, વિભાવરિ તે આશ્રમે આવી એટલે તેને ખાત્રી થઈ કે 'મારી જહોન જે પુરૂષની વાત કરતીહતી, તેજ આ વિપ્રયોગિ અને તેનીજ શોધઅર્થે આણું કષ્ટ મેં વેઠ્યું, તોપણ દુઃખ વેઠ્યા છતાં અંતે પોતાની મનોકામના સફલ થઈ જેથી વિભાવરી પ્રસન્ન થઈને મંદહાસ્ય પૂર્વક, લજ્યાથી જાનુદેવને કહેવા લાગી, "હે વિર વિપ્રયોગી, આપની સાથે લગ્ન કરવાની આશાએ આપની જોળમાં આ ઉપવનમાં એક રાત્રિ હું આવી તેમાં ઉવટે તે ઉપવનમાં આપનો પતો ન લાગવાથી શોધતી શોધતી આ હિમગીરી ઉપર ગઈજ્યાં દૈત્યે મારું હરણ કર્યું છતાં પણ શંકર જગવાને મારા સામું જોઈ, મારી જાવના સાચી હતી, તો મારા મનમાં છિત્ત પતિરૂપ આપ જગવાનને, પ્રાપ્ત કરી; જેથી આજે આનંદ સહ આપની સાથે, યથાવિધિ ગર્ધર્વલગ્ન કરી મારા વિરહાનંજની

શાંતિ કરવા અત્યંત ઉત્સુક છું” આ પ્રકારના વચન શ્રવણ કરી જાનુરેવ કેવલ ઉન્માદ અવસ્થાથી પીડિત હતો, તે જરા શાંત મિત બન્યો; અને ધૈર્યતાપૂર્વક વિભાવરિને કહેવા લાગ્યો, “હે તરૂંબિ તું કોણ છે, શી જાતિ છે. અને મારી સાથે કલ્પ નિધિ કરવાનું શું કારણ છે તે મને નીવેડન કર ?” આવા જાનુરેવના પ્રશ્નો સાંભળી વિભાવરી કહેવા લાગી “હે વિપ્રવર, હું કેદબિ નામની અપ્સરાની જહેન યાઉ છું, મારું નામ વિભાવરિ છે; મારી માતાનું નામ સુરૂચિ છે; અને પિતાનું નામ પ્રદરપતિ છે. પ્રદરપતિ પ્રાક્ષણ જ્ઞાતીના છે; અને તેથી હું પ્રામજથી ઉત્પન્ન થએલી કન્યા છું. મૃત્યુ લોકના મનુષ્ય પિંડીમાંથી મારા લાયક કોઈ વિપ્રપતિ યોધીને પરજીવાની મેં પ્રનિશા કીધી છે, અને તે પ્રતિજ્ઞા પરિપૂર્ણ થવાઅર્થે જાજ-કાલ કરતા અંકદબાર દિવસથી, શ્રીશંકરભગવાનની ઉપાસના કરું છું. મારી જહેન કેદબિ, તેના પતિ વેનગધર્વ સાથે, આ કામીપદમન નામના ઉપવનમાં કીડાઅર્થે આવી હતી, તેણે આપને અર્ધો ભેગા હતા, અને તેથી તેને એમ લાગ્યું, કે આજ માન લાયક પતિ છો, પછી તેણે આવી મને આપની વાત કહી વાત જાણતી હું આપના સોહ પાશમાં પડી, અને ત્યારે જાણતા મારા કરની આડલે મુખી કદ વેડીને આવી ત્યાં ઉભી આજ માન દુરવવસ્ત્રમ તેને પ્રાપ્ત થઈ તું જાન આજ મારે. તારીમદન કરે અને આજે સદ્ધર્મ અર્જન કર. આપના તરફ આ આપના સ્વાકાર કરે ?” આડતું કહેતા વિભાવરી પૂરે વચ્ચે રથે. જાનુરેવ તના મન સાથે નીચે ધસીને જવાનું કરવા લાગે.

જાનુરેવના કદ ઉપર નહવ, ભદ્રાના સિદ્ધધરનાથે દેવતાના રૂપે જુએકેનું - જાનુરેવ ઉપર દેરાજનું! પદ્યોનું દેવતાનું જુએકેનું - જાનુરેવના આજનું ઉદ્ધાપન કરી, કર્મ ભાવનું નિરોધન કરવાની વાત જાનુરેવે જાનુરેવ, વિભાવરીનું જુએકેનું જાનુરેવ કરી, દેવતાનું મન સાથે, જે વિચાર કરવા

કરી વરી ચુકી છું; અને ગર્ધર્વલક્ષ્મ કરીને અગર કર્યાવગર હવે જઈદીથી તમારા સંબંધની મને તિજેચ્છા હોવાથી બ્યાકુળ બનેલી છું. માટે આ રથજેજ ગર્ધર્વલક્ષ્મ કરી મારી મનોકામના પુર્ણ કરો; આપણે બન્ને પરસ્પર માનસિક લક્ષ કરેલું છે જેથી પતિપત્નિ તરીકે વર્તવામાં હવે કંઈ દોષ હોય એમ મને લાગતું નથી. પણ દિગંબરગુરુની સમીપ જઈ તે કહે તે પ્રમાણે કરતાં સુધી હું થાભી શકનારી નથી. હે પ્રાણેશ, આ માફ કહેવું નજરમાં ન આવતું હોયતો મારિ હત્યા લેઈ મુખેથી આપ આપના ગુરુ દિગંબર પાસે પધારો, એટલે આપને પછાડી મારી સર્વ ખટખટ મટી જાય, અને મને પણ મારાપતિ સમક્ષ પ્રાણ છોડ્યા છે એમ સંતોષ થાય. તેમ નહિતો આપ મારો પાણી શૂદ્ધ કરી ચુક્યા છો એમ માની મને વિરહી-ણીને સત્વર શાંત કરો ? ” આ પ્રકારના વિભાવરિના વચને શ્રવણ કરી જાનુદેવ તો અતિ ધર્મસંકટમાં આવી પડ્યો, અને કામવશને બદલે જ્ઞાનવશ બની સ્તબ્ધ થઈ, અતિ શોક અને ગ્લાની મુજબ પસ્તાઈને, અંતરમાં વિચારવા લાગ્યો કે, “ હે શુરો ! હવે આ ધર્મસંકટમાંથી બચાવનાર તમે છો. જો આપને પુછ્યા વગર આની સાથે લક્ષ્મ કરી કર્મ કરું છું તો કદાચ સર્વથી શ્રેષ્ઠ જે વિપ્રજ્ઞાતીનો હું, તેનો અપ્સરાથી અર્થાત ગુણિકાની પુત્રિની જોડે સંબંધ તે શાસ્ત્ર નિષેદ્ધ કર્મ કેમના સંભવે ? ખરેખર પેલા અપ્સરાઓના ટોળાની કામકીડા બચારથી મેં જોઈ છે, ત્યારથી યોગબ્રહ્મ તો બની ગયો છું ને અવિહિત કર્મથી પાછો કર્મબ્રહ્મ થાઉં એટલે મારા જીવનની બલિહારિનો તો પારજ ન રહ્યો. ધોળીનો ધ્યાન ન ધરનો કે ઘાટનો એના જેવી મારી રિયતી થઈ. અને આમતો કદાચ આ કન્યાને લેઈ, તેમની અવસાદથી થએલા મારા દોષની ક્ષમા માગી, તેમની પુનઃ ઇચ્છાનુસાર વર્તન ચલાવી, સંસારમા પ્રવેશ કરું, તો પરિણામે સદગતિને પ્રાપ્ત કરું. બાકી જો આ કન્યાના કહેવા પ્રમાણે, માની લેઈ તેની જીસાસાને તૃપ્ત કરું, અને એવું એકદમ

સાહસ કરું, તો પછી તેનું પરિણામ આખરે કેવું ભયંકર નીવડે તે કહી શકાય નહિં. માટે ગુરૂ દિગંબર સ્વામિને પુછ્યા વગર હવે એક પગતુએ ન ભરવું, તે, હવે કર્મત્યાગ કરવારૂ પિતેમની અવગાથી, અને નિશ્ચય પૂર્વક સમજાયું છે. અરેખર તેમનું વચન સત્ય છે કે ' કર્મનો ત્યાગ કેવલ દુઃખકર છે. હે ગુરો, કર્મનો ત્યાગ દુઃખકર છે તે અને જાજ સંપૂર્ણ રીતે અનુભવ સિદ્ધ થયું છે. અરે હવે મારે આ ધર્મસંકટ દુર કરવા હો. ઉપાય કરવો ? વિભાવરિ અત્યારે ને અત્યારે તેની સાથે સંબંધ જોડવા માગે છે, પણ તે ગુરૂ આજ્ઞાવગર યથાવિધિ તમ કર્યાપેહેલાં રી રીતે બનીશકે ? યોગજાતની સાથે ધર્મકર્મથી પણ જાદ થવું, એવો દુઃશાળમાં અધિક માસ જેવું નહિંતો ખીજું શું ગણાય. ? યોગથી જાદ થવા પછી પણ અધિકારિને શુભસંસ્કારવશાત કદાચને યોગજાદ થવાના કારણોનું સ્વરૂપ યથાર્થ રીતે સમજાય, અને તેથી તેવીજાદ કારણોનો નાશ કરવાના સાધનોરૂપ પુનઃ સ્ત્રી ગુરૂદેવની રૂપા યોગવવામાં આવે, અને તે રૂપાદ્વારા તે અધિકારી સુધરવા પ્રયત્ન કરેતો, અવશ્ય તે પુનઃ યોગશુદ્ધ થઈ પરીણામે જીવનશુદ્ધ બને છે જેમ વેદશાસ્ત્રે પ્રતિપાદન કરેલું છે; માટે યોગજાદ થયા છતાં મારા ઉપર પણ જો, સ્ત્રીગુરૂ દિગંબર સ્વામિ દ્વારા અપી, મારા કલ્યાણના માર્ગે જવાવા રૂપા કરવો, તો પુનઃ હું પણ યોગશુદ્ધ થઈ શકીશ. બાકી યોગજાદતો થયો છું, અને તેમા યોગજાદની સાથે એકાદેક જાણું સાહસિક કૃત્ય કરી કદાચ અનિહિત ધર્મકર્મ કરીશ તો ધર્મકર્મથી જાદ થઈ, ઠીક નરાધમ બની જઈશ, અને ગુરૂદેવ વડીલ હત્યાદિ પણ કલ્યાણનો માર્ગ જતાવવામાં સહાય કરતા હશે તે પછી નહિં કરે. જ્યાં પરિણામ અપેક્ષિતિને પ્રાપ્ત થઈશ. માટે નહિં, નહીં. એવું અનુચિત સાહસ તો કદી નહિં કરું. વિભાવરિને ગુરૂ સન્મુખ હેઈ તેમની આજ્ઞાસીધા વગરતો નહીંજ પરણું, અને પરણ્યા પછી સત્ત્વ જોડાની વાત કરું, તેજ કીકીત આવરણ રજૂ થ; કારણ કે મુમુક્ષુ

અધિકારિને મોક્ષદ્વારે રહેલા ચાર દ્વારપાલો (શમ, વિચાર, સંતોષ અને સાધુસંગમ) ઉપર જ્ય મેળવવો પડે છે અને પ્રત્યેક દ્વારે સાધકે તેઓને સાધી રાખવા પડે છે. મોક્ષદ્વારે દ્વારપાલાચત્વારઃ પરિકીર્તિતાઃ । શમો વિચાર સન્તોષ ચતુર્યઃ સાધુસંગમઃ । માટે સાહસ કરતાં પહેલાં સુમુખ્યે વિચાર કરવો ઘટે છે; પ્રથમ વિભાવરિને અનેક રીતે સમજાવી શુદ્ધ સન્મુખ લઈ જવા પ્રયત્ન કરે. અને તે ન આવે તો છેવટે હું એકલો જઈ શુદ્ધ આશા લેઈ આવું; પશ્ચાત તેની સાથે પરણું. ” આ પ્રમાણે ભાનુદેવ પોતાના મન સાથે વિચાર કર્યા કરે છે, અને પૂર્વોક્ત બેમાંની એક રીતે, ધર્મસંકટ દૂર કરવારૂપી વાતનું, સમાધાન કરવાનો અંતરમાં નિશ્ચય કરી, પોતે વીભાવરિને કહેવા જાય છે એટલામાં તો વિભાવરિ બોલી ઉઠી કે “ કેમ સ્વામિન, આ નિશ્ચય ઉપર આવ્યા તે મને કૃપા કરી જણાવો. જેથી મને મારો રસ્તો લેવો મુઝે ? હું મારી પ્રતિજ્ઞાનો કદાપિ કાળે ભંગ કરનારી નથી, તેમજ આ જગતમાં આપના સિવાય, હવે અન્યને પ્રાણજતાં પણ વરનારી નથી. માટે આપ હાસી ઉપર કૃપા કરી વાતનો નિકાલ લાવો ? ” આ પ્રકારના વચનો શ્રવણ કરી ભાનુદેવ તેણીને પૂર્વે કહ્યા તે બે પ્રકારે સમજાવવા લાગ્યો. અંતમાં વિભાવરિ કણુલ ઘઈ કે “ તમારે એક અઠવાડિયામાં જઈ, શુદ્ધ આશા લેઈ કિન્નર લોકમાં આવી મને પરણી લેઈ જવી; અને એક અઠવાડિયા ઉપર એક દાણ પણ નોંધે વિતરો તો આત્મધાત કરી શ્રિહૃત્યા આપીશ. ” ભાનુદેવે કહ્યું કે “ જ મારે તે વાત કણુલ છે; પણ કિન્નરલોકમાં હું મૃત્યુલોકનો મનુષ્ય તે કેમ આવીશકીશ ” ? વિભાવરિએ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો કે, “ હે સ્વામિન, આ એક સુવર્ણહંસા નામની મારીપાસે વનસ્પતિ છે તે હું તમને આપું છું; તે વનસ્પતિના રસનો લેપ તમારા પગની બન્ને પાનીએ લગાવી દેજો, પછી જ્યાં આપ ઇચ્છા કરશો, ત્યાં ઉઠીને અંતરિક્ષ માર્ગે જઈ શકશો. હેનાથ પછી સર્વ લોકમાં ફરી શકશો, અને કેાઇ ઠેકાણે તમારો અનાદર નહીં થાય.

મારી, એક સ્થાને એકઠા કરવા લાગ્યો. તેણે તેનું સ્થાન અર્થાત રહેઠાણ હીમગીરીની તળેટીમાં વિમળપુરીથી ખારયોજનને અંતરે એક પથરની કરાડમાં ચિલા ઠેરીને કચું હતું; ત્યાં તેણે આ ખોરાક એકઠો કરવા માંડ્યો. વિમળપુરીનો રાજા આ પ્રમાણેનો નગર ઉપર વર્તીતો ત્રાસ ભેઈ, તેણે પોતાના વડા સેનાધીપતિ ઉગ્રસેનને બે લાખ ફોજ આપી, તે શીખડી દૈત્યને શોધી, તેનો પરાજય કરવાનો હુકમ કર્યો. સેનાધીપતિ એ ચારે દીશાએ પચીસ પચીસ હજાર ફોજ, ખાર યોજનના ઘેરાવામાં છુટી છવાઈ ગોઠવી દીધી. અને એક લાખ ખાસા ઘોડેસ્વારનું લશકર પોતાની સાથે રાખી, હીમાલયની તળેટીમાં ચોતરફ તે દૈત્યની ખોળ કરવા લાગ્યો. આ દૈત્યે પોતાનું રહેઠાણ જમીનની અંદર ભોંયરા જેવું બનાવી રાખેલું હોવાથી, સેનાધીપતિ ઉગ્રસેનને તેનો કે તેના ઠેકાણાનો પત્તા લાગ્યો નહિ; અને તમામ લશકર પણ ખોળી, ઉઠટે થાકી ઉગ્રસેન પાસે આવી, એકઠું થવા લાગ્યું. ઉગ્રસેન અન્નજળ વગર રખડી થાકી લોટ પોટ થઈ ગયેલો હતો, છતાં જાતે અટકિ સૂર્યવંશી સત્રિ બીજ હોવાથી જરાપણ હિંમત હાર્યાવગર પૃથ્વીના પડમાંથી તે દુરમનને શોધી લાવી, કિંવા મારી લાવી, ફતેહ ક્યાં વગર પાછા નહિ ફરવાની, તમામ ફોજને આજ્ઞા કરી; અને પોતે પણ બધી ફોજની સમક્ષ તેનો પતો મેળવી તેને માયાંસીવાય, રાજાને મોડું ન બતાવવાની હઠ પ્રતિજ્ઞા લીધી. ઉગ્રસેને તમામ સૈન્યસહ એક સ્થળે જરા વિશ્રાંતિ લેઈ, નાસ્તો પાણી કર્યા; અને અમ્વોને પણ ફટકડી, ગોળ, ધામદાણો મથાલો ઇત્યાદિ પોષક દ્રવ્ય પણ ભેઈએ તેટલું આપ્યું. આ પ્રમાણે બે ત્રણ ઘડી વિશ્રાંતિ લેવાથી સૈન્ય અને અન્ધ ઇત્યાદિ વાહનો જરા તાજાં થયાં એટલે અધારિ સત્રિ છતાં પોતપોતાની નિર્મલિ કરેલી દિશાએ, દૈત્યની ખોળઅર્થે સર્વ સૈન્ય નીકળી પડ્યું. ઉગ્રસેને પોતાના એક લાખ ખાસા ઘોડેસ્વારોના લશકરને હીમાલયની તળેટી ચોતરફથી ઘેરી, ત્યાં છાવણી રાખવાનો હુકમ કર્યો; અને પોતે પણ

મારી, એક સ્થાને એકઠા કરવા લાગ્યો. તેણે તેનું સ્થાન અર્થાત રહેઠાણ હીમગીરીની તળેટીમાં વિમળપુરીથી બારયોજનને અંતરે એક પથરની કરાડમાં યિલા ઠેરીને કચું હતું; ત્યાં તેણે આ ખોરાક એકઠા કરવા માંડ્યો. વિમળપુરીનો રાજા આ પ્રમાણેનો નગર ઉપર વર્તીતો ત્રાસ બેઠું, તેણે પોતાના વડા સેનાધીપતિ ઉગ્રસેનને બે લાખ ફોજ આપી, તે શીખંડી દૈત્યને શોધી, તેનો પરાજય કરવાનો હુકમ કર્યો. સેનાધીપતિ એ ચારે દીશાએ પચીસ પચીસ હજાર ફોજ, બાર યોજનના ઘેરાવામાં છુટી છવાઈ ગોઠવી દીધી. અને એક લાખ ખાસા ઘોડેસ્વારનું લશ્કર પોતાની સાથે રાખી, હીમાલયની તળેટીમાં ચોતરફ તે દૈત્યની ખોળ કરવા લાગ્યો. આ દૈત્યે પોતાનું રહેઠાણ જમીનની અંદર ભોંયરા જેવું બનાવી રાખેલું હોવાથી, સેનાધીપતિ ઉગ્રસેનને તેનો કે તેના ઠેકાણાનો પતો લાગ્યો નહિ; અને તમામ લશ્કર પણ ખોળી, ઉઠટે થાકી ઉગ્રસેન પાસે આવી, એકઠું થવા લાગ્યું. ઉગ્રસેન અન્નજળ વગર રખડી થાકી લોટ પોટ થઈ ગયેલો હતો, છતાં બંતે અટકિ સૂર્યવંશી ક્ષત્રિ બીજ હોવાથી જરાપણ હિમત હાર્યાવગર પૃથ્વીના પડમાંથી તે દુરમનને શોધી લાવી, કિંવા મારી જાની, ફતેહ કર્યા વગર પાછા નહિ ફરવાની, તમામ ફોજને આજ્ઞા કરી; અને પોતે પણ બધી ફોજની સમક્ષ તેનો પતો મેળવી તેને માથાંસીવાય, રાત્રને મોડું ન બતાવવાની દૃઢ પ્રતિજ્ઞા લીધી. ઉગ્રસેને તમામ સૈન્યસહ એક સ્થળે જરા વિશ્રાંતિ લેઈ, નાસ્તો પાણી કર્યા; અને અપ્પોને પણ ફટકડી, ગોળ, ધામદાણો મથાલો ઇત્યાદિ પોષક દ્રવ્ય પણ બેઠાએ તેટલું આપ્યું. આ પ્રમાણે બે ત્રણ ઘડી વિશ્રાંતિ લેવાથી સૈન્ય અને અન્ન ઇત્યાદિ વાહનો જરા તાબાં થયાં એટલે અધારિ રાત્રિ છતાં પોતાપોતાની નિર્માણ કરેલી દિશાએ, દૈત્યની ખોળઅર્થે સર્વ સૈન્ય નીકળી પડ્યું. ઉગ્રસેને પોતાના એક લાખ ખાસા ઘોડેસ્વારોના લશ્કરને હીમાલયની તળેટી ચોતરફથી ઘેરી, ત્યાં છાવણી રાખવાનો હુકમ કર્યો; અને પોતે પણ

માત્ર પોતાની ખાસ દશ ઘોડેસ્વારની દુકડી લેઈ હિમાલયની તલેટીથી માંડીને વિમળપુરી સુધીના માર્ગનો, જન્મે જાત્રુએ ચોક્કસાઈથી તપાસ કરતો કરતો અમારી ધોર રાત્રિને વિષે તે જ્ઞાનક અરણ્યમાં ગુપ્તગુપ્ત ચાલવા લાગ્યો. હે પ્રદર્શ, આ જો જાખ દેશમાં પ્રાણાંત સુધી પણ પોતાના સ્વામિપ્રત્યેના, પોતાના ધર્મનું યથાવિધિ પાલન કરનાર, આ વિમળપુરીના રાજાનો સેનાધિપતિ ઉત્તસેન એકજ હતો. જેથી પોતાના સ્વામીની આજ્ઞાથી ચિખંડી રૈત્યને ઓળી, મારી નાંખવાનો તેનો સત્ય, શુભ અને હૃદય સંકરષ્ઠે યથોક્ત જે સંકરષ્ઠ વાસ્તવિક અને શાસ્ત્ર વિહિત હતો. હે ભેટા એજ પ્રમાણે દરેક મનુષ્યે પોતાના શ્રી સદ્ગુરુ, માતૃપિતા, વડિક, તેમજ સ્ત્રી પુત્રાદિક અને સંસાર વ્યવહાર પ્રત્યેનો પોતાનો ધર્મ, શ્રી સદ્ગુરુ અને સત્યાગ્રહ એ પ્રતિપાદન કરેલા સિદ્ધાંતોઅનુસાર, યથાવિધિ પાળવો ઘટે છે. હે પવિત્ર જ્ઞાનચારિત્ર, એ રીતે પેલો ઉત્તસેન અમારી રાત્રીએ તે જ્ઞાનક માર્ગે ધીરેધીરે ગુપ્તગુપ્ત સંચરતો હતો; જોટલામાં આકાશમાં અંતરીક્ષ માર્ગે જતા સાનુદેવના પગના તળીયાં, સુવર્ણહંસા નામની વનરપતિના લેપને લીધે અધારામાં સૂર્યના પ્રકાશ જેનાં ચળકી રહ્યા હતાં; તે પ્રકાશનું પ્રતિબીંબ, ઉત્તસેનના અંધના માથા ઉપરની મોરપિંછની કલગી ઉપર પડતું હતું. જેથી ઉત્તસેન આકાશ તરફ દૃષ્ટિ કરી નિરીક્ષણ કરતો કરતો ચાલતો હતો. તે વનરપતિના રસનો પ્રકાશ મંગળના તારાના જેવો પૃથ્વી ઉપર લાગતો હતો. તો તેને એવી કલ્પના થઈ કે આકાશના સૂર્ય મંગળમાંથી મંગળને તારા ખરો હશે, પણ જ્યારે મંગળને તારા ખરે તો પૃથ્વીનો પ્રહય માથે એવું શાસ્ત્રોક્ત વચન તેને માઠ આવ્યું અને કેટલીકવાર બારીકાઈથી તેણે આકાશમાં દૃષ્ટિ કરી. તો તે પ્રકાશ ઉંડે નેની વિમળપુરી નજીક ઉતરતો હોય તેમ જણાયું જેથી તેને શકા થઈ કે જરૂર તે કોઈ દેવ જી તારો નથી અને વિમળપુરી તરફ તેણે ચાલિ કરી છે કે. ચ

તે દેવ નહિ હોય તો નિશ્ચયે કોઈ પરમ સિદ્ધકે યોગીપુંજી
હશે પણ જરૂર કોઈ મનુષ્ય આકૃતિ વાળી વ્યક્તિ । એમાં
શક નહીં; લાવ ખાત્રી પૂર્વક તપાસ કરું જોઈએ કે તે શું છે ?
કહાય તેજ દૈત્ય માવિક સિદ્ધીવટે, એ પ્રમાણે અંતરીક્ષ માર્ગે
નગરમાં ઉતરી, બાળકોનો સંહાર કરતો હશે તોયે કોને ખબર ?
માટે લાવ, મારો ઘોડો તે પ્રકાશીત વ્યક્તિ ઉતરે છે તેના ત-
રફજ મારી મુકું પછી જે ચવાનું હશે તે થશે.” એવો મન
સાથે નિશ્ચય કરી તેણે બાનુદેવના પ્રકાશની ગતિ અનુસારજ
અથ મારી મુકયો; એટલે તે જોઈ તેની પાછળના હશે ઘોડે સ્વા-
દાએ પોતાના અગ્રવો મારી મુકયા. એકાદ યોજન અગ્રવો દોડ્યા
એટલે બાનુદેવ જમીન ઉપર ઉતર્યો. આ વખતે ખેડો ક્રાંતવાનો
સમય થયો હતો. બાનુદેવ, પોતાના શ્રી સહયુક્ત દિગંબર સ્વા-
મી પાસે જવાનું હોવાથી, પોતાના વાળતથા વસ્ત્ર જે વામુમાં
અંતરીક્ષ માર્ગે ઉડવાથી વીખેરાઈ ગયા હતા, તેને ત્યાં ઉભો રહી
ઠીક કરવા લાગ્યો; એટલામાં તો હશે ઘોડેસ્વારની સાથે ઉઘસેન
તેના સમીપ આવી પોહોચ્યો. જોતાંજ ઉઘસેને દીગંબર સ્વામિ-
ના શીખ્યતરીકે બાનુદેવને જોળખી કાઢ્યો; અને બાનુદેવ ઉઘસે-
નને જોતાં વેતજ બાળી ગયો. બાનુદેવ તે રથને જે સમયે
ઉતર્યો, તે સમયે ઉઘસેન આવી પોહોચ્યો, ત્યારે પ્રાતકાળ થવા
આગ્યો હતો; પણ માણસનું ખેડો, જોઈ શકાય તેવું અજવાળું
થઈ ગયું હતું. તે દીવસે અમાવાસ્યા હોવાથી અંધારૂં છે
ખેડો ક્રાંતતાં મુખી જો કે રથું હતું પણ આ ઉઘસેન જ્યાં બા-
નુદેવના સમીપ આવી ઉભો રહ્યો તે વખતે અરૂણોદયને લીધે
અંધારૂં કેવલ જતું રથું હતું; બાનુદેવે જ્યાં ઉઘસેનને જોળ-
ખ્યો એટલે તરતજ તેના પ્રતિ બોલી ઉડ્યો, “ કેમ વીરનર
ઉઘસેનજી, ક્યાં ચડાઈ લઈ ગયા હતા ? ક્ષતેહ કરી આગ્યા કે
નહિં ? ” આ સાંભળી ઉઘસેન કહેવા લાગ્યો: “ અરે ભાઈ
મંત્રશાસ્ત્ર, યોગશાસ્ત્ર ઇન્વાદિ સર્વ શાસ્ત્રો તમે ભણ્યા ગણ્યા પણ
એથી કંઈ મારી પ્રવિણા પરિપૂર્ણ કરવા સમર્થ થઈ શકો એમ

ઉંઁ મારે મનનો તમે મનુર્વેદસંપન્ન અને અમરકારિક બુદ્ધ
 છતાં નહામા છે. તમારી વિદ્યા કાંઈ માફ દુઃખ દૂર કરી શકે
 તેમ નથી. તો પછી હું તમને ચો ઉત્તર આપુ કે ક્યાંથી આવું
 છું? ” આ સાંભળી બાનુદેવ કહેવા લાગ્યો “ દે વીરનર ! જો
 તમારું કરેણું વાસ્તવિક દશે પણ તમારું દુઃખ તમે નિવેદન
 નહીં કરો ત્યાં સુધી હું શી રીતે તમને ખાતરીથી કરી શકું
 કે તે દુઃખ હું તમારું લાગી શકોશ વા નહીં. જો દોષ વસ્તુ અમર
 પ્રાણી પદાર્થની બોજ કરી લાવવા જેવું તમારું કાર્ય મુઠે અને
 તે તમે મને મોંપ્યો તો હું તે કરી લાવીશ; પણ અન્ય કંઈ
 મપંચ ખટપટનું વાજકિય કાર્ય તમારું દશે તો તે કરવા હું
 લાચાર છું.” આ સાંભળી ઉગ્રસેન વિચાર કરવા લાગ્યો કે જરૂર
 આનામાં કોઈ પ્રકારની મંત્રવિદ્યા સાધ્ય છે. તે પોતાના
 પગના તળીયાના પ્રકાશથી જ્યાં ત્યાં અંતરિક્ષ જઈ શકે છે,
 એ મેં નજરે જોયું છે; માટે લાવ કરી તે દૈત્યને ચોખી આપ-
 વામાં સદાય કરે તો મારી પ્રતિજ્ઞાને જામ ન થાય, અને
 કાર્ય ફલેદ કરી ઘેર જવાય. માટે લાવ તેને સર્વ વૃત્તાંત નિવેદન
 કરું પછી જોઉં શું થાય છે. ” આવો પોતાના મન સાથે નિશ્ચય
 કરી ઉગ્રસેને બાનુદેવને સર્વ વૃત્તાંત કહ્યું, અને દૈત્યને ચોખી
 કાઢવાનું સદાય કરવા માટે તેને વિરસિ કરી. બાનુદેવે ચોખી
 આપવા વચન આપ્યું અને કહ્યું કે “ ઉગ્રસેનજી જેમ મારા
 પ્રકાશને આધારે મારી સાથે તમે જાહી સુધી ગાફયા આજ્યા
 તેથી રીતે હું જાઉં ત્યાં ગાફયા આવો અને હું જ્યાં ઉતરી
 ઉઠો ત્યાં તે રાહસને ચોખ્યો તો જરૂર જડશે.” આવાં
 વાક્ય શબ્દ કરતાંની સાથે ઉગ્રસેન ઉત્સાહપૂર્વક અતિ આતુર
 બની, નમ્રપણે બાનુદેવને કહેવા લાગ્યો “ ત્યારે તો વિગ્રપિ
 સત્ત્વર આવો તેમ કરીએ. માત્ર તે દૈત્યને દેખાડી આપ આપને
 શ્યાને વિચારી જાઓ. પછી અમે સહુ છીએ અને તે છે જોઈ
 લઈશું.” બાનુદેવના પગના તળીયા ઉપરનો લેપ મુકાઈ વગ્ન
 જેવો થઈ ગયો હતો. અને જળનો તેને જરી પણ સ્પર્શ

લાગેલો નહિ જેથી એમને એમ જેની તે સ્થિતિમાં હતો, જેથી ભાનુદેવ, “આલ ભવ શિખંડી દૈત્ય જ્યાં હોય ત્યાં” એટલા શબ્દો બોલતાંની સાથે તે આકાશમાં ઉડ્યો, અને પ્રથમની માફક ઉગ્રસેનના અશ્વના માથા ઉપરની મોરપિંછની કલગી ઉપર પોતાનો સૂર્યકલ્પમણિના જેવો દિવ્યપ્રકાશ નાંખતો નાંખતો, ઉગ્રસેનના અશ્વની ગતિ જેટલી પોતાની ગતિ શખી આલવા લાગ્યો. ઉગ્રસેન પણ તેની ગતિ પ્રભાલેજ અશ્વને ખેડે જતો હતો, અને તેની પાછળ દશે તેના ઘોડેસ્વારો ધડબડ ધડબડ હોડવા આવતા હતા. ઉગ્રસેનના ઘોડાઓ અત્યંત યાકી ગયેલા છતાં વિજય પ્રાપ્ત થવાના પ્રસંગના ઉત્સાહમાં ને ઉત્સાહમાં જેમ હાંકે તેમ આલવા લાગ્યા; જેથી નિર્વિઘ્ને હિમગીરીની તળેટીમાં આવી, ભાનુદેવ, દૈત્યના રહેઠાણ વાગી પથ્થરની કરાડ ઉપર ઉતરી જમીનથી ત્રીસ ફીટ ઉચ્ચે એક સમચોરસ ચિલા ઉપર ઉભો રહ્યો. એટલે ઉગ્રસેન અને સર્વ ઘોડેસ્વારો તરત ત્યાં યાજ્યા. ભાનુદેવ ઉતરીને પછી ઉગ્રસેનને કહેવા લાગ્યો “ઉગ્રસેનભા, આ જે ચિલાપર હું ઉભો રહ્યો છું ત્યાંજ આસપાસ તપાસ કર્યો તો તે દૈત્યનું રહેઠાણ જડી આવ્યો; માટે સર્વ ઠાંઈ પોત પોતાના અશ્વોને વૃક્ષોએ બાંધી તપાસ કરો અને તે તમને જણાય કે પછી હું આશ્વો જઈશ. કારણ કે પ્રાતાઃગળની રનાનસંધ્યા કરવાનો મારો સમય થયેલો. જોઈ હું હાંબી મુસાફરીએથી આવ્યો હતો છતાં વીમળપુરીમાં ન પેસતાં તેની ભાગ્યજના જંગલમાંજ ઉતરી પડ્યો, પણ આપને દીકા, અને યોગાનુયોગે આપની સાથે અહીં આવવાની જરૂર પડી, માટે એમનેએમ નિત્યકર્મ કર્યાબગર આશ્વો આવ્યો છું. હવે જેમ બને તેમ જલ્દીથી તપાસ કરી મને કહો કે તે હું કે નહીં. તમને તે માલમ પડે એટલે હું મારે રથને આશ્વો બાંડે, મારે વ્યવસાદ થણી છે.” આ પ્રકારનું ભાનુદેવનું કહેવું માન્ય કરી, ઉગ્રસેન ચડપ પોતાના અશ્વઉપરથી ઉતરી, અશ્વને એક ઝાડના મૂળમાં બાંધી, ભાનુદેવ જે કરાડ ઉપર ઉભો

દતો ત્યાં થયે ગયો એટલે દશે ઘોડેવારો પજુ તેની પાછળ
 ઘડીને ભેગા લાગ્યા. આ મમથે બીજા દિવસના મધ્યાન્હ સવાને
 વખત થયો હતો. પછીએ વૈશાખ માસના પ્રથમ તાપને દીપે
 અને તેમાંએ મધ્યાન્હ સમય થયા આવેલો જાગ્રી, ચારો ચરવા
 ગયેલાં ત્યાંથી પાછાંવળી પાનપોતાના માગાપ્રતિ ઉઘીને જતાં
 હતાં. વાધવર સિંહ ન્દાર પિના ઇત્યાદિ દિ'સક્રમાળીએ. પજુ
 દીમગીરિમાંથી ભેશ્વર નિકળતિ વૈનરગિમ'ગા નદીમાં, પ્રથમ
 શિખરદુત્તા તાપથી તૃપિત થયેલાં, તે પાછી પીવાખર્ચે ખાવતાં
 હતાં. પજુ તલેટીમાં એ લાખ લશ્કર એકઠું થઈ રૈત્યને ચોખ-
 વાની માંધલ મથાવી રહેલું હોવાથી, તેએ પેટભરીને પાછી પી-
 શકતાં નહતાં. કમ પાખી અડધું પીધુંના પિધું ને નાચી
 બોડમાં બરાઈ જતા હતાં. આ પ્રમાણે મધ્યાન્હ સમયે
 દિમગીરિની તલેટીમાં શિખરી રૈત્યની ચોખખર્ચે રમખાણ મ-
 થી રહું હનું. જાનુદેવ જે રીલા ઉપર ઉભો હતો તે ચિલા
 ઉપર પમ ઠોડીને તે ઉમસેનને કહેવા લાગ્યો, "ઉમસેનભા ! મારી
 ઓપધિના ચમત્કારવટે એટલું દુ' નહીં કહીશકું છું કે આ ચિ-
 લાજ તે રૈત્યની શુશાનું હાંકલું હોયું ભેધંએ. કહાય તે ઉ-
 ઘાડી શકાય તો ખબર પડે. પજુ ઉભા રહો એક મારી ઓપ
 પિના ચમત્કારવટે તે ઉપડી શકે છે, અને સદજ અજમાવી ભેગા
 દો ! એટલું કહી તે કારણે ઉભો રહી 'ચાલ લખ શિખરી
 રૈત્યના રહેઠાણની અંદર' એટલા શબ્દો બોલતાંની સાથે
 તરતજ રીલા ઉપડી ગઈ અને મોટું કોંચરા જેવું ઉમસે-
 નને માલમ પડયું ઉમસેનને ખાત્રી થઈ કે જુદેવનો પરથો
 સાચો છે. તેમની વિદ્યા, ઓપથી કે ચમત્કાર જે નામ આપું તે
 પજુ સર્વથા સાચો છે અંદર ટોકિયુ કરી ઉમસેને ભેધું તો
 અમુરને ધોર નિદ્રાવશ કાઠો, એટલે જાનુદેવને ખીરે રહી તેણે
 કહું કે 'મહારાજ હવે સુએથી સિધાયો દુશમન અંદર નિદ્રા-
 વશ થયેલો છે ને ધોર ઉંચમા છે હવે અમે હીએ ને તે છે.
 આપે, મારા ઉપર મહત્વ ઉપકારનું કાર્ય કર્યું છે તેને માટે છાંડી

પર્યંત આપનો આભારી છું. આપને આજથી મારા ગુરૂ તરીકે માનું છું. વિમળપુરીમાં જે ફતેહ કરી પાછા આવીશ તો આપને અવશ્ય મળીશ અને કહેશે તો મુજબ સેવા કરીશ.” આ પ્રભાણેના ઉત્તરેનના નમ્ર વચનો સાંભળી જાનુદેવે કહ્યું “વિરતર ! સર્વદા વિજય પ્રાપ્ત કરો. એજ મારી આશીશ છે. અમારે પ્રજા-ચારિત્ર્યને સેવા કરાવારૂપ કંઈજ હોતું નથી. હજી તો અમારે તત્તે ધર્મ-સેવા-સત્કીયા-શુદ્ધાચરણ-સ્વધર્મનું પાલન કરવાનું છે, તો અન્ય પાસે કરાવાના અમે લોકો શીરીતે અધિકારિ હોઈ શકીએ.” આટલું બોલી ‘આલ હુવ દિગંબર ગુરૂના આશ્રમે’ એ દલા ચાલે. બોલતાંની સાથે જાનુદેવ અંતરિક્ષ માર્ગે વિમળપુરી તરફ ઉડી ચાલતો ચલ્યો. તેના ગયા પછી ઉત્તરેન તથા તે દશ યોદેશ્વારો તે દૈત્યની ગુફાનાદ્વાર આગળ ઉભા રહી વિચાર કરવા લાગ્યા, કે તે અમુર ઘોર નિદ્રામાં છે તો તેને કેવી રીતે જગાડી મારવો. આ કામ સમયસૂચકતા અને ત્વરાનું હોવાથી, ઉત્તરેન સર્વેજણના મત લેઈ, એક નિશ્ચય ઉપર આગ્યો, કે તેને પ્રથમ ઠોંધપ્રકારે જગાડવો, પ્રત્યાત મારવો. નિદ્રાવશ થએલાને મારતાં ક્ષત્રીબીજને કલંક લાગે, માટે તેને ચેતાવી પછી મારવો એજ ક્ષત્રીવીરોનો ધર્મ છે. આ પ્રકારનો નિશ્ચય કરી રહે જણા એક પછી એક તેની છાત્રી ઉપર પથરા ફેંકવા લાગ્યા; પણ ઠોંધના પ્રહારથી તે જાગી ચકચો નહિ; ઉપર ઉત્તરેન હોંકારો કરી પથર કે ઠોંધ નાશનું હથારા વગર તેને જૂમ મારી દેહેવા લાગ્યો ‘અરે ચંડાલ તારે માયે કાજ ભમે ॥ અને ગાહેલ બની તું શું સુઈ રહ્યો છે ? સાવધાન થા નહિં તો આ ક્ષણેજ સ્વધામ પહોંચી જઈશ ?’ આ પ્રકારના મેઘના જેવી ગર્જના ભરેલા ઉત્તરેનના ચાલે સાંભળી, એકદમ તે દૈત્ય બગી ઉઠ્યો અને બોંયરાનાં દ્વાર સામું જુએ છે તો માણસો તેને ઘેરી અશ્વશ્રેણી તૈયાર ઉભેલાં બેઠા જેથી તરતજ તે હોંકારો કરી બહાર નીકળી આગ્યો. બહાર જ્યાં નિકળ્યો કે તરતજ તેનાપર અસંખ્ય માણસ તુટી

પડયાં અને અસંખ્ય શસ્ત્રોના ઘા પડયા. જેથી તરતજ ઘાયલ થઈ પગ તરફડાવતો જમીન ઉપર પડ્યો, અને તરતજ રામ શરણ પોહોંચી ગયો. પછી ઉમ્મસેન થોડા માણસ સાથે તેના રહેઠાણની અંદર પેઠા અને એકઠાં કરેલાં નગરીનાં બાળકોનાં શબોને બહાર કાઢી ખચ્ચરો ઉપર ગુણે ભરાવી તે તેના માળાપોને યથાવિધિ અગ્નિદાહ કરવાઅર્થે સોંપવા વિમળપુરી લેઈ ગયો. અને દૈત્યના શબને તોયોની પાછળ બાંધી ઘસડતું વિમળપુરીએ લેઈ લીધું. ઉમ્મસેન અસુરને મારી વિજય કરી પોતાની વિમળપુરી તરફ હર્ષભેર લથકર લઈ પાછો ફર્યો. તે સમયે પ્રતાપ, બાનુદેવ પ્રહાર્યારિને હતો; અને તેથી વિમળપુરી પોહોંચતાંજ બાનુદેવની જોળ કરી તેને ગુરૂ તરીકે સ્થાપિ તેની નિરંતર સેવા કરવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો. જેથી વિમળપુરીના કરવાજમાં પેસતાંજ તેણે પોતાના ખાસ બે વ્રજ સેનીકોને બાનુદેવની ચોધઅર્થે નગરીમાં મોકલી દીધા. પશ્ચાત્ત તે રાજા પાસે તે દૈત્યનું શબ લેઈ ગયો. રાજાએ તેને ઘણા સન્માનપૂર્વક વધાવી લીધા; બાક પેલા દૈત્યના શબને અવલમંજલે પોંચાડવાનો હુકમ કર્યો. રાજાએ સેનાધિપતિ ઉમ્મસેનને તેની પહાડુરી બદલ શાહુશાલા હીરાપત્તા ઇત્યાદિનો સરપાવ આપ્યો. ઉમ્મસેન ઘેર ગયો અને બાનુદેવની તપાસ કરવામાં ગુમાયો. બાનુદેવ આ વખત પોતાના શ્રી સદ્ગુરૂ દિગંબરસ્વામિના આશ્રમે જઈ રહ્યા હતા. દિગંબરસ્વામિનો આશ્રમ વિમળપુરીથી આસરે પાંચેક માઈલ છેટે જંગલમાં હતો. આ આશ્રમની વાતનું તેને સ્મરણ રહ્યું નહીં. જેથી ઉમ્મસેન તેનો પત્તા મેળવી શક્યો નહિ. અને બાનુદેવને પ્રાપ્ત કરવાની ચિંતામાં તે ચિંતામાં દીવસ વ્યતિત કરતો, ઉદાસિનપણે પોતાનું કર્તવ્ય કરવા લાગ્યો.

મુનિવર્યમૂતમા બોલ્યા, “હે પ્રહર્ષ, સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય, શુભકેતુ રાજાપ્રતી કહે છે. હે રાજા, ” પછી તે બાનુદેવતો અસુરને દેખાડી પોતાના ગુરૂ દિગંબરસ્વામિના આશ્રમે આવ્યો હતો; ગુરૂસમીપ જઈ યથાવિધિ સાદાંગ તથા પુજન કરી તેમની

પાસે બેસી, સર્વ હકીકત નીવેદન કરી, તેણે પોતાના સદ્ગુણની અવસ્થાની ક્ષમા માગી; જેથી દયાના સાગર એવા તે દીગંબર તપસ્વીએ કૃપા કરી તેના સર્વ દોષોની ક્ષમા આપી; પરંતુ નિચે પ્રમાણે બાનુદેવને કહેવા લાગ્યા.

દિગંબરયોગિ, શરણે આવેલા પોતાના યોગબદ્ધ શિષ્ય બાનુદેવને કહે છે. “ હે વત્સ કર્મનો ત્યાગ દ્વંષકર છે એવા મારા વાક્યનો તને બરાબર હવે અનુભવ થયો હોય તેમ લાગે છે; અને તેથીજ તે’ હવે ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ કરી કર્મ કરવા ઇચ્છા કરી છે. હે બ્રહ્મચારિન્, જો પુરુષાર્થજ સર્વ ઠેકાણે સર્વ કાર્ય કરી શકે છે. આ કાળમાં પુરુષાર્થ વડેજ પ્રાણી સર્વ વસ્તુની પ્રાપ્તિ અને ઉપભોગ કરી શકે છે. હે બેટા, પુરુષાર્થ જગત્તું પ્રારબ્ધ પાંગળું છે. કાર્યો કરવામાં અને તેનો ઉપભોગ કરવામાં પ્રારબ્ધ-ભાવિ-દૈવ ઇત્યાદિ શબ્દો કારણભૂત હોય છે એમ પ્રાણીનો મોટો સમુદાય માને છે. પણ પ્રારબ્ધ-ભાવિ કે દૈવ જે કહે તે કાંઈજ કરી શકતું નથી. કર્મ કરવામાં અને તેતું ફલ ભોગવવામાં પ્રારબ્ધ કાંઈ કારણ નથી; તે કાંઈ કરતું નથી. તે વિદ્યમાન પણ નથી તેમ દૃશ્ય અર્થાત્ દે-ખાતું પણ નથી; માટે વિદ્વાન પુરુષો તો સર્વદા તેનો અનાદરજ કરે છે. હે તરુણવિદ્, કર્મ અર્થાત્ પુરુષાર્થ જ્યાં સુધી કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી કર્મનો ત્યાગ થઈ શકે નહીં, તે તું અનુભવે કરીને હવે બાણ ? હે બ્રહ્મચારિન્, જેઓ પ્રારબ્ધનો વાસ્તવિક અર્થ સમજતા નથી તેઓએ પ્રારબ્ધ કષ્ટનાથી માત્ર ઉશું કરેલું છે. હે શિષ્ય, પ્રારબ્ધ એટલે પૂર્વે કરેલાં શૂભાશૂભ કર્મોવડે ઉત્પન્ન થએલા, શૂભાશૂભ ફલની પ્રાપ્તિથી બંધાએલું સંચિત; જેમાં મનચિત્ત બુદ્ધિ અહંકારાદિનો સમાવેશ થએલો છે. જે પુરુષાર્થ, વિહિત હોય છે, તે વિહિત ફલને આપે છે, અને જે નિષેધ હોય છે તે નિષેધ ફલને આપે છે. આ સંસારના સમગ્ર પ્રાણી પદાર્થની ઉત્પત્તિ, શૂભાશૂભ મિશ્રિત કર્મોવડે થએલી છે, અને તેથી સર્વને સંચિતજ લાગુ પડેલું છે. હે વત્સ ! ઇદં કળ

મેળવવાની ધારણાએ પુરુષાર્થ કરવામાં આવે, છતાં તેમાંથી અ-
નિષ્ઠ દલની પ્રાપ્તિ થાય છે; અને અનિષ્ઠ વસ્તુની પ્રાપ્તિમાંથી
કોઈવાર ઇષ્ટવસ્તુ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે; તેનું કારણ એ ॥ કે આ
કાલમાં પ્રાણીઓ પુરુષાર્થનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ જાણતા નથી ।
અપિ પૌરુષમાદેવં દાત્ત્વં ચે ચુક્તિ રોષકમ્ । અમ્યત્વાર્થ મપિયાગ્યં
માઘ્યં મ્યારથેક સેવિતા । પૌરુષનુંજ ઘડણું કરવું અને જેટલું
ચુક્તિબોધક શાસ્ત્ર હોય તેટલુંજ ઘડણું કરવું, બાકી આર્થ
માત્રનો ત્યાગ કરી ન્યાયનીજ માત્ર સેવા કરવી. આ પ્રમાણે
જે પુરુષાર્થ કરવામાં આવે તોજ તે ફલિજૂલ થાય છે. હે બા-
નુદેવ! જળી માત્ર ક્ષાંતિવાળા અવિવેકી મનુષ્યો, પોતાના કાર્યની
સિદ્ધિ થતાં, પ્રારબ્ધને પ્રાધાન્ય માને છે. પણ વિવેકી અને વિદ્વાન
મનુષ્યો તો પુરુષાર્થ અર્થાત્ કર્મને પ્રાધાન્ય માની પ્રારબ્ધને
ગૌણ માને છે. કારણકે પ્રારબ્ધ વિવેકી પુરુષોનું કોઈ પણ કાર્ય
કરવા સમર્થ નથી. તેઓ તો નિરંતર પુરુષાર્થનેજ સત્ય માની
તેમાંજ મગ્ન રહે છે. હે વત્સ, પ્રાણીનું જે મન છે તે અનેક
વાસના-કામના-લાલસા-આસક્તિથી ભરપૂર છે; અને તે વાસ-
ના કામના-લાલસા-આસક્તિ ઇત્યાદિ મનુષ્યને એક કર્મરૂપે
પરીણામે પ્રાપ્ત થાય છે. જે પ્રાણીને જે સમયે જેવી વાસના
ઉત્પન્ન થાય છે, તે સમયે તે પ્રાણી તે પ્રમાણે કર્મ કરે છે,
અર્થાત્ પુરુષાર્થ કરે છે. અંતરમાં ઇચ્છા બીજી હોય ને કર્મ
બીજું કરે એમ કોઈને પણ કદી જાનતું નથી. મનુષ્યને જેવી
વાસના હોય તેવા તે સર્વદા પ્રયત્ન કરે છે. પ્રયત્ન પુરુષાર્થ
વા કર્મ જે શબ્દથી ઝોજખીએ તે શબ્દ સીવાય અન્ય આ
સમય સંસારમાં એક પણ વસ્તુ કિંવા વ્યક્તિ નથી. સર્વ પ્રાણી
પદાર્થ કર્મને આધીન છે. આ અનેક જલ્લાદના નાયક સત્
ચિદ અને આનંદ સ્વરૂપ પરમાત્માએ પ્રાણીમાત્રને રીરે કર્મ
નિર્માણ કરેલું છે. જેથી સર્વ કોઈ, તે તંની વાસના અનુસાર
કર્મો કર્યા કરે છે. હે વત્સ! કર્મ છે તે વૃદ્ધિ પામેલી ઇષ્ટા-
આસક્તિ-ઇચ્છા-લાલસા-વાસનાઓનો એક સમુહ છે. જે વા

સનાઓનો સમુદ્ધ કારણભૂત મનથી ચર્કીચિત્ પણ વ્યતિરેક નથી, પણ તે રૂપજ છે. અને મન પરમાત્માને વિવર્ત હોવાથી પરમાત્મ સ્વરૂપ છે એમ વેદશાસ્ત્રે સિદ્ધ કરેલું છે; આ ઉપરથી કર્મ છે, તે વાસના છે, વાસના ॥ તે મન છે, અને મન છે તેજ પરમાત્મા છે. આરબ્ધને કોઈ સ્થળે અવકાશ મળી શકતો નથી. મનરૂપે રહેલો પ્રાણીઓનો અંતરાત્મા, શ્રી સદ્ગુરુ અને સત્શાસ્ત્રોદ્ધાર પોતાના હિતકારક કર્મોને બાણીને, યથા વિધિ તે કર્મોને કરે છે, તો તે ઇચ્છિત ફલને અવશ્ય પ્રાપ્ત થઈ પરમાત્મ સ્વરૂપ બન્યા સીવાય રહેતો નથી. આ રીતે હે બેટા, પ્રાપ્ત કર્મો વિહિતમાર્ગે કરવાથી, અર્થાત્ સદ્ગુરુવાચથીજ પ્રાણીના સર્વ કાર્ય સધાય છે. અને તેથી પરીણામે સંસારમાં જીવન મુક્તિનું સૂખ પ્રાણીને પ્રાપ્ત થાય છે. અંતકાલે તે પ્રાણી પરમ પદે સ્થિત થાય છે. હે વત્સ, જા હવે મારે સ્નાન સંધ્યાનો સમય થયો છે, જેથી હું કેટલોક વખત મારી નિત્યનૈમિત્તિક સત્ક્રીયામાં પ્રવૃત્ત થઈશ, અને તું પણ તારા વટકર્મને કરી વળી પ્રસંગાવશાત આગળઉપર તારા કન્યાણુનો માર્ગ દર્શાવીશ. ” એમ કહી દીગંબર સ્વામિ તો પોતાના મધ્યાન્હની સંયમ ક્રીયામાં પ્રવૃત્ત થયા, અને બાનુદેવ શોચ સ્નાનાદિ અને વટકર્મમાં પ્રવૃત્ત થયો.

સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય કહે છે, “ હે શૂભકેતુ રાજા ! તેથી કરીને જો એકાએક સાહસ કરી તારા બાળકને મને ઉછેરવા માટે હાં કરી, તે સોંપ્યો હોત, અને તેથી કદાચ તું તારા કર્તવ્યથી જાણ થયો હોત, તો એ બાળક અને તું, તેમજ તમારી સાથે હું પણ કર્તવ્યજાણ બની, અનિષ્ટ દશાને પ્રાપ્ત થાત; અને પરિણામે દુઃખકર સ્થિતિને લોગવત્ માટે હે રાજા ! કર્મનો ત્યાગ કેવલ દુઃખરૂપ છે એ મારા વચનનો નિશ્ચયપૂર્વક આ દષ્ટાંતથી અનુભવ કરી, તે બાળક પ્રત્યે તારે અને તારી સ્ત્રીએ કરવાના કર્મોને યથાવિધિ કરી અને તેથી પરીણામે જે શૂભ ફલ ઉત્પન્ન થાય તેનો રૂપી રીતે ઉપલોગ કરી તે પુણ્ય ઉમરનો અને રાજકીયને લાયક થયો.

એવી મારી સંપૂર્ણ ખાત્રી થયે એટલે, હું તેને અધ્યાત્મવિદ્યા સંપાદન કરવાનું ઉચિત સમય મારી સમીપ રાખીશ. તેથી તે બહુવાર અને પરમાર્થ જાણેની સિદ્ધિ કરી વાસ્તવિક મુખનો અધીકારી થયે. હે રાજનું ! ગૃહસ્થાશ્રમ એજ સંસાર છે. અને સંસારનું સત્યસ્વરૂપ સમજાવાથીજ એવ તેના બહુવાર અને પરમાર્થ ઉભયની સિદ્ધિ કરી શકે છે. આ પ્રમાણે સિદ્ધેશ્વરાચાર્યના વચનો શ્રવણ કરી, રાજાએ પોતાના મનને સમાધાનમાં લાવી, રાણી શુભમતિને બાળક ઉછેરવા આજ્ઞા કરી. પશ્ચાત્ત એ હાથ ભેટી સાદાંગ કરી, ગુરૂઆજ્ઞા લેઇ રાજા કરબારમાં જઈ રાજ-કાજમાં ગુરૂથાયો; ગુરૂ પણ પોતાની સંવમક્રીયામાં પ્રવૃત્ત થયા. અને રાણી પણ સાદાંગ કરી બાળકને લઈ અંતઃપુરમાં ચાલી ગઈ.

મુનિવર્યસૂતમા કહે છે “ હે બેટા પ્રહર્ષ, પછી તે સિદ્ધેશ્વરાચાર્યે, બાનુરેવ અને દીગંબરનું આગળ આખ્યાન, શુભકેતુ રાજામતિ કેવીરીતે કથન કર્યું તેનું નીવેચન કાલે શ્રવણ કરાવીશ. હે મુમુક્ષુ શિષ્ય, આજે હવે સમય થયો થયો છે માટે જા, અને નિરામય નિદ્રાને પ્રાપ્ત થા ? ” મુનિના આ વચન શ્રવણ કરતાંની સાથે સર્વ વિદ્યાર્થીઓ, એકપછીએક સાદાંગ દંડવત્સહ પ્રેમપૂર્વક જયગુરૂ અભિવંદન કરી, પોતપોતાને સ્થાને જતા રહ્યા; અને ઉદ્ધે પ્રહર્ષ પણ વિવેક પુરઃસર તેજ પ્રમાણે સાદાંગ કરી, ત્યાંથી ઉઠીને પોતાના સદગુરૂ શ્રી વર્યમૂતમાનું ચેયાસન સાફ કરી બીછાવા ચાલ્યો ગયો.

—પ્રકરણ ૨ જું.—

નમે પાર્યાસ્તિ કર્તવ્યં ત્રિષુ લોકેષુ કિંચન
નાનવાસમવાસવ્યં વર્તેત્તે ચ કર્મણિ

(શ્રી. મ. ગી.)

હે પાર્થ, એ કે મને ત્રણે લોકમાં કંઈ કર્તવ્ય નથી તેમજ કંઈ અપ્રાપ્ત
વસ્તુમારે પ્રાપ્ત કરવાની નથી છતાં હું કર્મ કરું છું.

—તરંગ ૧ લો—

—શુદ્ધસ્થામિત્ર એજ સંસાર છે—

 મુનિવર્યસૂત્રમા બીજે દિવસે રાત્રીએ સમય થયો
એટલે પોતાની નિત્યનૈમિત્તિક
ક્રિયાઓથી પરવાર્યા, એટલે કથા કેહેવાના આસન ઉપર બાવી
બેઠા. પશ્ચાત્ત એક પછી એક વિદ્યાર્થીઓ પણ સવિનય સાદાંગ
કરી, પોતપોતાના આસને કથા શ્રવણ કરવાઅર્થે મર્યાદાપૂર્વક
બેસી ગયા, અને પ્રહર્ય પણ નિત્યનિયમ પ્રમાણે, મુનિનુ પૂજન
અર્ચન કર્યા બાદ સપ્રેમ સાદાંગ કરી, પોતાના ગુરુ સમીપ નામેલા
આસન ઉપર બેઠા. મુનિએ થોડી વાર ઇષ્ટચિંતન કરી, પશ્ચાત્ત
કથાનો આરંભકર્યો.

મુનિ કહે છે “ હે પ્રહર્ય ! પછી પેલા સિદ્ધેશ્વરાચાર્યે
પોતાના શીષ્ય શુભકેતુ રાજાપ્રતિ બીજે દિવસે બાનુદેવે શુદ્ધ-
સ્થાશ્રમ કેવી રીતે માંડયો, તેમજ વીભાવરિનુ શું થયું વીગેરે હકીકત
જે કહી સંભળાવી, તે હું આજે તને શ્રવણ કરાવું છું તે પ્રસ-
ન્નતાપૂર્વક શ્રવણ કરજો ? દીવસના સર્વ કાર્યો કર્યા પછી રાત્રિ-
એ વાગુ હત્યાદિથી પરવારી, પોતાના સહગુરુ સમીપ કથાનો
સમય થયો, એટલે રાજા, પેલા બાનુદેવનું બાકી રહેલું આખ્યાન
શ્રવણ કરવાને હગાદે પોતાના ગુરુ સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય સ્વસ્થ

શ્રીહૃત્યા આપશે એ નિસંશય વાત ॥ માટે મને કાલે શ્રીહૃત્યા જરૂર પ્રાપ્ત થવાની. તો મારે તેના નિવારણાર્થે શું કરવું ઘટિત છે તે મને જતાવવા કૃપા કરશો ?” આ પ્રમાણેના જ્ઞાનુદેવના હયાજનક નમ્ર વચ્ચેના સાંભળી કૃપાના સાગર, અને જ્ઞાનુદેવના પરમ-કૃત્યાણના હેતુ, એવા દિગંબર સ્વામિ પ્રત્યુત્તરમાં કહેવા લાગ્યા, “હે વત્સ, તારી કિસર લોકમાં જવાની શક્તિ તે તો હવે જતી રહી છે, કારણ કે મુષર્ણક સા વનરપતિના લેપની અસર, સ્નાનાદિક ક્રીધાઓથી થએલા જળના સ્પર્શવડે, બધી જતી રહી છે. એટલે હવે તારે તે શ્રીહૃત્યાનું પાપ ભોગવ્યા સિવાય છુટકો નથી. જ્યારે તું દેહપ્રાયશ્ચિતાદિ કર્યો કરે, ત્યારે મને આ વાતનું સ્મરણ આપજે, એટલે હું શ્રીહૃત્યાના નિવારણાર્થે તને પ્રાયશ્ચિત કરાવીશ; માટે છે તાત, તું નિશ્ચિંત રહી ‘વલિયસિ કેવલ દદેશ્વર’ એ વેદશાસ્ત્રના વચ્ચનાનુસાર ઇષ્ટ ઇચ્છા બજવાન સમજ ! અને તારા દશવિભાગ માર્ગે હમણું તો તું પ્રસન્નતાથી વહનકર, પશ્ચાત્ત સર્વ ભ્રેષ્ઠ લેવાયે ” આ પ્રમાણેના શુદ્ધ વચ્ચેના પાલન કરી, જ્ઞાનુદેવ પોતાના કર્તવ્યમાં નિરંતર પ્રવૃત્ત રહીને, પોતાના નિત્યકર્મને સતત અભ્યાસી થયો; અને શુદ્ધ પદ્મ દીનપ્રતિદીન તેની શુદ્ધભક્તી ભ્રેષ્ઠ અત્યંત પ્રસન્ન રહેવા લાગ્યા. હે રાજન, કિન્નર લોકમાં પેલી વિભાવરિ આઠ દિવસની મુદત આપી ચાલી ગઈ હતી, તે આઠમે દિવસ પુરે થયો, અને ઉઠે આઠમા દિવસની મધરાત્રિ મુખી જ્ઞાનુદેવની શઙ્ક ભ્રેષ્ઠ થાકી, પણ ન જાણ્યો એટલે તેણે નવમા દિવસના પ્રાતઃકાલમાં ‘ભવેભવ જ્ઞાનુદેવજ પતિમગ્ધે અને તે જ્યાં હોય ત્યાં તેને મારી હત્યા એટલે’ આટલા શબ્દોના ઉચ્ચારપૂર્વક પ્રાણ ઉઠાયા, અને જ્ઞાનુદેવને શિદ્ધત્યા એટાડી. શીદ્ધત્યા એટવાથી તેના હલાટ ઉપરનું પ્રહરતેજ હીણ થઈ ગયું. વર્ષ ૩૮૩ ગાર હતો તે સ્થામ પડી ગયો, અને જુદામાં સ્વાર્થપરાયણતાએ પ્રવેશ કર્યો. પણ તેના ઉપર તે દોષની વધારે અસર થઈ નહીં; તેનું કારણ કે તે જ્ઞાનુદેવે અદ્યાંતયોગને તથા પ્રહાનિષ્ટત્વને સિદ્ધ કરવામાં યજ્ઞે.

કાળ ગુળ્યો હતો; અને તેનાં સદ્ગુરુ પણ તેના દયાળુ અને અ-
 નુભવી મહાત્મા હતા; જેથી તેની યજ્ઞેલી અવશાની ક્ષમા આપી
 તેને પાછો શરણ રાખ્યો હતો. ક્ષમા માગી પાછો શરણે આવી
 રહેલો ભાનુદેવ, ગુરુ આજ્ઞાનુ સર્વથા પાલન કરતો હોવાથી, તેના
 આંતરજ્ઞાન ચક્રઉપર પાપરૂપી પડળ, ઉક ફરી વળ્યાં ન હતા.
 જેથી સતદિવસ પાછું વળી અંતરમાં વીવેક અને ધૈર્યથી વિચારતો
 હતો કે “ ગુરુ મહારાજને શરણે છું તો પછી શ્રીહત્યાનું પાપ
 નિવારણ કરવાનું, અનુકુળસાધન પ્રાપ્ત થયા વગર રહેનાર નથી.
 માટે હરકત નહીં, કંઠાય તે સ્ત્રીનું ધાર્યું ન થયું, અને એથી કરીને
 તેની હત્યાનું પાપ શિરે લેવું પડ્યું; પરંતુ સદ્ગુરુની સલાહ અને
 આજ્ઞા મુજબજ અનુસરવું એમાંજ મારું પરમ કલ્યાણ છે. એજ
 મારા કલ્યાણનો હેતુ છે. એથીજ મારા જીવનની સાકલ્યતા છે.
 એજ માત્ર સંસાર સાગર તરવાની મારે માટે નૌકા છે. ‘ શિવે
 રુદ્રે ગુરો આતા ગુરુ રુદ્રે ન શંકરઃ ’ એ વચન મુજબ સ્ત્રી હત્યા
 તો શું પણ એક સમયે સાક્ષાત શ્રી શંકર પરમાત્મા કૌખ્યા હોય
 અર્થાત્ કૃપા હોય તો ગુરુમહારાજ બચાવી શકેછે, પણ ગુરુ જો કૃપે
 તો પછી વિધિ હરિહર સુદ્ધાં પણ, ત્રણ કાળમાં તેને બચાવી શકવા
 સમર્થ નથી. માટે ગુરુ મહારાજની કૃપા મેળવી, તેઓ જે પ્રમાણે
 કહે, તે પ્રમાણે અનુસરવું અને આજ્ઞા કરે તેજ પ્રમાણે મારે
 વર્તવું એજ માત્ર મારું કર્તવ્ય છે. એર ! વિભાવરિ તે પ્રાણત્યાગ
 કર્યો હોય તો તારી સાચીભાવના અને મારી તારાપ્રત્યે
 સાચીભાવના હશે તો ગમે તે જન્મમાં મારોતારો ભેટો
 થશે. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરતો ભાનુદેવ, નવમા દિવસના
 બપોરના સમયે પોતાના આસન ઉપર બેઠો છે, એટલામાં સ્વામિ
 તેમના સંયમના ઝોરડામાંથી બહાર નીકળી, તેના આસનની
 ઉક નજીક આવીને ઉભા રહ્યા, અને કહેવા લાગ્યા, “ હે વત્સ,
 આજે મને મારા યોગબળે જણાયું છે, કે તે વિભાવરી અપ્સરાએ
 પ્રાણ છોડી દીધા છે. અને તને સ્ત્રીહત્યા પ્રાપ્ત થઈ છે. તારા
 મુખપર ક્ષણતેજ સહજ ઘટેલું છે અને મુખ ઉપર શામતા

લાગે છે તેનું કારણ પણ તેજ હત્યાણ પાપ છે. હે તાત્, પણ તેથી ચત્વીરિયત જાય છે ચિંતા તું સેવીશ નહિ. એ હત્યાણુ' યોગ્યકાલે, યોગ્યક્રિયાદ્વારા ઇદ ઇન્દ્રાથી નીવારણ થશે. હે વત્સ આ સમયે જો તું મારી સંનિધ ન હોત, તો અતિ દાણુ દુઃખને ભોગવત; કારણ કે જિ હત્યાણુ પાપ મનુષ્યને શીરે નાનું મુનું નથી. હે તાત્, પ્રહ્લદહત્યા કરતાં પણ સિહહત્યાણુ' પાપ સત્યાશ્રોએ અધિક ગણેલું છે; હે બાપ, એ મહાદ પાપના નિવારણાર્થે પ્રહ્લ-નિષ્ઠ અને શ્રોત્રિય તેમજ કર્મકાંક્ષી જોવા સમર્થસદ્ગુણો મારણીને આશ્રય કરવો પડે છે. હે વત્સ, તને તો જો કે તેવા સદ્ગુણ પ્રાપ્ત છે એટલે તારું પ્રાયશ્ચિત તો નિર્વિધને નીવારણ થઈ શકે એમ છે; પણ જેને જોવા સદ્ગુણ પ્રાપ્ત નથી તેને તો તે પાપ નિવારણાર્થે અનેક જન્મ લેઈ અનેક શુભકર્મોને કરવાં પડે છે. ખરેખર તું શુભ સંસ્કારિ અને પુન્યશાળી છે એમ જાણે મારી ખાતરી થઈ છે. હે વત્સ, હવે તારા પ્રાયશ્ચિતઅર્થે સત્યાશ્રોએ વિધાન કરેલી કીયા, તને બતાવું તે પ્રમાણે તું કર એટલે સર્વ પાપથી મુક્ત થઈશ અને ગૃહી થવાનો યથાર્થ અધિકારી બનીશ. હે બેટા, ગૃહી થવું એટલે સંસારી થવું. સંસારી થવાથીજ સંસારનો ત્યાગ થઈ શકે છે. સંસાર મહણ જેણે કર્યો હોતો નથી તેને ત્યાગ કરવાપણું કશું છેજ નહીં. માટે સંસારમાં જન્મ પારણ કરી, સંસારના મુખદુઃખોને ભોગવી તેને અનુભવથી અનિત્ય અને આગમાપામી બહીને, પશ્ચાત્ત્ત્વનમુક્તિના સૂખનેઅર્થે પ્રયત્ન કરવાનો છે. માટે હું બતાવું તેટલી વિધિયુક્ત સર્વ પ્રાયશ્ચિતોનું નીવારણ કરીને પશ્ચાત્ત્ત્વ તને ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ કરાવીશ. હે બેટા, પ્રથમતો તારે, એક હજારપ્રહર એટલે સવાસો દીવસ પર્યંત સ્નાનસ્થા આદિ નિત્યનેમિતિક કીયાઓથી પરચારી, વેશ્વદેવ પ્રદ્યુમ્ન અને પિતૃતર્પણ ઇત્યાદિ કીયાઓ કરવી પડશે. પછી એક હજાર પ્રહર, યજ્ઞ યાગાદિક હું જે જે બતાવું તે તે કરવાં પડશે. ત્યાર પછી એક હજાર પ્રહર પ્રણવ સહીત લોમવિલોમ પ્રાણાયામ

વૃતાંત, પોતાના શિષ્ય શૂંઘ્રકેતુ રાજને નીચે પ્રમાણે કહેતા હતા તે તને કહું તે એકાગ્રચિત્તે શ્રવણ કર ?

સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય કહે છે “ હે રાજન્, ગૃહસ્થાશ્રમ છે એજ સંસાર ■ એ વાતનું તને આ જ્ઞાનુદેવના દૃષ્ટાંતથી અંતરમાં સ્પષ્ટિકરણ થશે. હે રાજા, તે જ્ઞાનુદેવે પોતાની ગુરૂ આજ્ઞાનું સર્વ પ્રકારે આશ્રમમાં પાલન કરે છે અને સદગુરૂની સેવા કર્યા કરે છે. પેલી વિભાવરિ અપ્સરાએ તેની દૃઢ પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે નવમે દિવસે ‘ભવભયો તેજ પતિ મળજો’ એ શબ્દના ઉચ્ચારણ પૂર્વક પ્રાર્થા ઉઠાયા હતા. જેથી મરણે વા મતિ સ્તા મતિ એ નીયમ પ્રમાણે તે કન્યાની દૃઢ સૂક્ષ્મ વાસના જ્ઞાનુદેવ વિષે બંધાએલી હતી; તેના જીવાત્માએ મૃત્યુ લોકમાં એજ વીમળપુરીમાં જ્ઞાનુદેવનીજ ન્યાતમાં એક પવિત્ર વિપ્રને ત્યાં જન્મ લીધો. મૂળતો તે પ્રહરસ્પતિના વિર્યથી ઉત્પન્ન થએલી અપ્સરા સુરચિની કન્યા અને વાસનાવડે કરીને ‘ક્ષાંતે પૂર્વે મૃત્યુ લોકા વસન્તિ ’ એ શ્રીમદ્ ભગવદ્ગિતાના સિદ્ધાંત અનુસાર, પૂન્ય ક્ષીણ થવાથી મૃત્યુલોકને પ્રાપ્ત થઈ; યદ્યપિ તેના રૂપ સૌંદર્ય અને સદગુણ સર્વોપરિ હતાં. તેના અવયવો, કાંતિ અને શરીરનું બંધારણ અસૌક્રિક અને ચિત્તાકર્ષક હતાં. તેનું નામ આશીશીતા હતું અને તેના પિતાનું નામ સુસરમા હતું. તે સુસરમાને આ પુત્રિ તેનાજીશ વર્ષની વયે શંકરની ભક્તિથી પ્રાપ્ત થઈ હતી. તેથી પાછલી અવસ્થામાં શંકરની પ્રસાદરૂપ એકની એક પુત્રિ, જેથી તેને અધિક લાડથી પાળી પોષી ઉછેરવા તેણે અને તેની પત્નિ રમાદેવીએ રાત દિવસ કષ્ટ વેડયું હતું. સુસરમા વીમળપુરીના રાજના પુરોહિત અને રાજ્યગૌરવ હતા. જેથી એ ત્રણ ગામના ધણી અને મુખી સ્થિતિના તેમ વીમળપુરીના પ્રતિષ્ઠિત અને સંપૂર્ણ કર્મકાંડ બાજુનારા પૂજ્ય અને પવિત્ર વિપ્રમૂર્તિ પુત્ર પડ્યા હતા. સ્વધર્માચરણી અને નિરંતર વિદ્ધિ કર્મોને કરનારા હોવાથી, રાજા અને પ્રજા સર્વ તેમની સલાહ મુજબ મનાદાનાદિ યથાશક્તિ સત્ક્રીયાઓ કરતા. અને

૧૬ યોગીઓ વીગેરે લોકાદશી દયારે ૦ વૈશ્ણવી દયારે પાગ-
વાની છે અને ચેવી દયારે પાગવાની છે એવા પોતાના મનના
અનેક સંદેહ પણ નિરંતર મુજ્જશ્માંને પુછી ટાગતી હતી.

આ પ્રમાણે વિમળપુરીના વિમળસેન રાજાના પુરોહિત
મુજ્જશ્માંને ઘેર પેલી વિભાવરી જન્મી અને ચાકુશીતાના ના-
મથી ઉછરી પાછરી મોટી થઈ. અગરે સાતેક વર્ષની થઈ એ-
ટલે તેને તેના પીતાએ વિદ્યાભ્યાસમાં ભેરી દીધી; અને તેણી
પણ વિદ્યા સંપાદન કરવાઅર્થે અત્યંત પરિશ્રમ લેવા લાગી.
તેણીની મા રમાદેવી પણ તેને સંપાદન કરવા શીવવા ઇત્યાદિ ધર-
શમમાં કુશળ બનાવવા અર્થે મેદેનલ લેવા લાગી. હે રાજા,
હવે પેલા ઉમ્મસેનનું શું થયું તે મનલુપ્ત ? બાનુદેવ તો વિમ-
ળપુરીની બહાર આવેલા નજીકના અરણ્યમાં સ્વામિ દીગંબર
ગુફાના આશ્રમમાં થઈ ગુફામાં પ્રમાણે વર્તન કરતો હતો.
તેને આ વખતે ગુફારા મળેલી કમપૂર્વક ક્રિયાઓમાં પ્રવૃ-
ત્તિ સેવતાં સાતવર્ષ વૃત્તિ ગયાં હતાં ? અને આઠમા વર્ષના
આરંભમાં આ વખતે તે લોમવિલોમ પ્રાણાયામ સદીત ઇદમ-
ત્રના અપ, દહ અસન પુર્વક આશ્રમમાં કર્યા કરતો હતો. પહે-
લેથી લાટી જટા ઇત્યાદિ પંચકેશ તો તેને હતા જેથી કોઈ
દિશ્ય તપસ્વિની માફક લાગતો હતો; ઉમ્મસેનને જે વખતે તે
મળ્યો હતો, તેને ઉપર કહી તેટલી મુદત થઈ ગયેલી હોવાથી
ઉમ્મસેને તેને પ્રથમ જોયો ભ્રેયો હતો, તે વખતના અને હમ
જાંના બાનુદેવના મ્હેરામાં, અસમાન જમીનનો દેરફાર થઈ ગયો
હતો. કારણકે સદ્ગુફની સમીપતા શિથ્યને અધીક બલ, તેજ
અપનારી છે. ઉમ્મસેનના શરીરમાં પણ દેરફાર થઈ ગયો હતો.
કારણકે બાનુદેવને ગુફ કરવાની દહ છતાંસાવડે કરીને નિરંતર
ચિંતા સેવ્યાં કરતો હતો અને તે ચિંતાને લીધે આ વખતે
કૃપ અને નીસ્તેજ બની ગયો હતો. તે આખી વીમળ-
પુરી અને દેશપરદેશ બાનુદેવની જોળ કરાવી યાકયો,
પણ બાનુદેવનો પતો ન લાગવાથી નિરાશામાં અને દેહસિન

પણે આ વખતે તે ઉચ્ચસેન જીવન ગુજારતો હતો. એક દીવસ તેના મનમાં એમ વીચારવા લાગ્યો કે “પરમેશ્વરે તે દિવ્ય અને સમર્થશુર જાનુદેવશર્માને, મારા આ જન્મે પ્રાપ્ત ન કર્યા, તો આવતે જન્મે કરશે પણ તે જાનુદેવને શુર કર્યા વગર મારું કંઈ કાલે કલ્યાણ નથી. આ વિશ્વમાં અનેક સમર્થ સત્પુરુષો શુર કરવા યોગ્ય હશે, પરંતુ મારા અનુકુળ તો એજ શુર છે. એથીજ મારું જીવન સફળ થનાર છે. એની સેવાથીજ મારો મોક્ષ છે. માટે તેજ શુર જો પ્રાપ્ત થાય તોજ મારે શુર કરવા, નહિંતો શુર વગરની જીવન ગુજારવી પડેતર છે. હવે મારી ગૃહસ્થાશ્રમની અવધ પુરી થઈ છે, જેથી વાનપ્રસ્થાશ્રમનો અંગિકાર કરવો હવે યોગ્ય છે. કારણકે તે મહાત્મા જાનુદેવશર્મા મને મળ્યા, ત્યારે મારી હીમર લગભગ ઓગણસાઠ વર્ષની થઈ હતી. તે વાતને આજે સાતઆઠ વર્ષ થવા આગ્યાં. એટલે નિદાન હવે છાસઠ વર્ષ થયાં અને માસ ગૃહસ્થાશ્રમની સમાપ્તિ થઈ. સેનાધિપતિની જોખમવાળી નોકરીની ઉપાધિ પણ હવે મારા પુત્ર પૂષ્પસેનને રાજાએ કૃપા કરી સોંપી છે. એટલે શાંતિથી આ વિમળપુરીની બહાર, નજીકમાં આવેલા દિગંબર સ્થામિના આશ્રમમાં જઈ, એકાંતવાસ સેવી પરમાત્માનું ભજન કરું, અને એજ જાનુદેવશર્માને મારા શુર, જો આ જન્મે નહિં તો હતર જન્મે પણ પ્રાપ્ત થાય તે માટે તપશ્ચર્યા કરું; બસ હવે એજ દૃઢ ભાવના પૂર્વક વિદિત તપશ્ચર્યાને સાધુ પછી ગમતો દેહ તપશ્ચર્યામાં પડે, અગરતો શુરસેવા કરતાં પડે, તેની મને ચિંતા નથી. ચાલીસ વર્ષ પચીસ રાજસેવા કરી, તેનું ફલ રાજા વિમળસેને મને ધણું ઉત્તમ આપ્યું છે આજકાલ કરતાં દશવર્ષથી બાર ગામીની ઉપજ ખાવાનો ત્રાંબાપત્ર ઉપર વંશપરનો દેખ કરી આપ્યો છે. તેની સાથે દ્રવ્ય પણ સાત પેદી ખાય અને વર્ગી હમેશા પ્રાપ્ત થવા કરે એટલું પ્રભુએ મું વંશનેને યોગ્ય આપ્યું છે, ધણું છે: માત્ર એક શુર સિવાય અન્ય આ સમય જગતના પદાર્થો મને સર્વ પ્રાપ્ત છે; કંઈ ન્યુનતા નથી.

પ્રભુ, આ રોા ચમત્કાર. હે પ્રભુ ગુરુ કર્યા વગર આપું
 જીવન એજે જાય છે, માટે ઘડપણમાં હવે આ દીન
 સામું જો ? અને તે ગુરુ પ્રાપ્ત કરાવ ? હે નાથ, પાછલી અવ-
 સ્થાતો કૃપા કરી મુધારો ? તે સમર્થ સદ્ગુરુનું ધરણું અપાવી
 એટલો તો આ પાપીને પાવન કરો ? નહિંતો આપના પતિત
 પાવન નામને કલંક લાગશે. હે પ્રભુ આ રંક ભણી હવે કંઈ
 નજર કરો; અને તેની ઈચ્છા સફલ કરવા કૃપાળુ થાઓ ? ”
 આ પ્રમાણે ઉત્તરેન ગુરુવિનાના દુઃખી અને તપ અંતઃકરણ
 પૂર્વક અંતરમાં નીરાશાના તથા ચોકના વિચારો કરતો હતો,
 અહીંયાં દીગંબર ગુરુએ ભાનુદેવને આશ્રમમાં ગુપ્ત રાખ્યો હતો
 અને આશ્રમ બહાર ખીલકુલ જવાની તેને મના કરી હતી.
 કોઈ આશ્રમમાં આવતું તે વખતે ભાનુદેવને લોંબરામાં જઈ
 કર્તવ્ય કરવાની આજ્ઞા હતી. ભાનુદેવ ગુરુ આજ્ઞાનું ઉદ્ધન
 કરી ત્યાગી થઈ, વનમાં ભટકી પાછો આવેલો, અને તેના શી-
 રપર સ્ત્રીહત્યા આવેલી હોવાથી, તેનો ચહેરો વિરૂપ જની ગ-
 યો હતો તે અત્યારે જો કે મુધરી ગયો હતો તોપણ પચકેશને
 હીધે આશ્રમમાં આવનાર કદાચ કોઈ તેને દેખતું, તો
 ઘોળખવા સમર્થ થઈ શકતું નહતું, ભાનુદેવ પશ્ચાત્તાપ
 પૂર્વક પાછો દીગંબર સ્વામીના ધરણમાં, યોગબ્રહ્મ થઈ આવી
 રહ્યા પછી, તેને ગુપ્ત રાખી વિધાન કરેલી તમામ, કષ્ટસાધ્ય તપ,
 જપ, યજ્ઞયાગાદિક સત્ક્રીયાઓ વિધિપૂર્વક કરાવી, પ્રથમતું જ્ઞાન-
 વચ્ચંસુ પ્રાપ્ત કરાવી, ગૃહસ્થાશ્રમનો અધિકારિ બનાવવાનો તેના
 ગુરુ દિગંબરસ્વામિનો નિશ્ચય થયો હતો; જેથી ભાનુદેવના માત-
 પિતાને કે નગરીમાંના કોઈપણ સ્ત્રી પુરૂષને, ભાનુદેવ પાછો આ-
 શ્રમમાં આવી રહ્યો છે અને સત્ક્રીયાઓ કરે છે તે વાતની, જાણ
 થવા ન દેતાં, ગુરુશિષ્ય જન્મે સદ્ગુરુવાચ્યમાં ગુપ્તપણે મત્નવાન
 રહ્યા હતા. દિગંબર ગુરુ પણ ભાનુદેવની કથા, પુરવાસીઓને
 મોટે કાઢતા નહતા, અને ભાનુદેવ નિર્વિઘ્ને આટલા લાંબા કાળ
 સુધી ગુપ્તપણે ગુરુ મૂળે મળેલાં સાધનો સાધ્યા કરતો હતો.

હે પ્રહર્ષ ! હવે પેલો વિમળપુરીનો વૃદ્ધ સેનાધિપતિ ઉમ્મસેન નિરંતર ચીંતાતુર રહેતો. જાનુદેવને સદગુરુ સ્થાપવા માટે તે રાત દિવસ ચિંતન કર્યા કરતો હતો, અને ઉપર હજારો તે પ્રકારના વિચારો કરી જાનુદેવ ગુરૂને પ્રાપ્ત કરવાની હદ જાવનાનું રાત દિવસ સેવન કરતો હતો. એમ કરતાં એક દિવસના સમાયોગે તેની સત્ય શુદ્ધ અને હદ સંકલ્પરૂપ જાવનાનો અમલ કરવાઅર્થે વિમળસેનની જ્ઞાના લેઈ, સપત્નિવર્તમાન જ્ઞાનપ્રસ્થાથમનો અધિકાર કરી તે ઉમ્મસેન યાત્રાઅર્થે ચાલી નીકળ્યો. પ્રથમતો તે ઉમ્મસેન અને તેની પત્નિએ પતિતપાવની શ્રી નર્મદાનદીની પ્રદેશીણા કરવાનો નિશ્ચય કરી રેવા માતા તરફ પ્રયાણ કર્યું.

સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય કહે છે "હે રાજન્ પછી પેલો જાનુદેવ જે શ્રી હતા નિવારણાર્થે, અને ક્ષીણ યઈ ગએલું જલ્પવર્ચસ્સુ પ્રાપ્ત કરી, મૃદુરથાગ્રમનો યથાર્થ અધિકારિ થવા માટે, ગુરુ દ્વારા પ્રાપ્ત થએલી વિદિત સત્કીયાઓમાં, સર્વ અંતરબહિર વૃત્તિઓના સંયમ પૂર્વક શુંચાયો હતો, જેથી વિભાવરિનું અને ઉમ્મસેનનું તેને જ્ઞાન રહ્યું ન હતું. એમ કરતાં કરતાં જગીશ્વરમા વર્ષની સમાપ્તિ થવા જાવી, એટલે એક દીવસે તેના ગુરુ દિગંબર રવામીએ હલ્લનમાં આવેલી, પવિત્ર ક્ષીપ્રાનદીના મહાકાલેશ્વર જે કૌકારેશ્વર કહેવાય છે, તેના પવિત્ર લીર્ય ઉપર જઈ, સહજમૂખચક્ર કરી જાનુદેવને લાગેલી સિદ્ધતાનું નિવારણ કરવા મોકલવા માટે પોતાના મનસાથે નિશ્ચય કરી જાનુદેવને કહેવા લાગ્યા; "હે પ્રિયશિષ્ય હવે તું જા જગીશ્વરનું વર્ષ પુરું થતાં પહેલાં વદકર્મ ઇત્યાદિ સત્કીયાની પૂર્વાદૃતિ કરવાનો છે. અને તેમણે તને જન્ય સર્વ પાપોથી મુક્ત કરવા માટે જો કે તારાપરથી ગએલું જલ્પવર્ચસ્સુ હવે તને પુનઃ પ્રાપ્ત થયું છે છતાં હજી કાંઈક વધારે પુરુષાર્થ તારે કરવાનું છે ?" જ્યાં ગુરૂનાં વચન યવજ કરી જાનુદેવે પ્રત્યુત્તર વાળ્યો "હે જગવન્ તે સિદ્ધતાનું જ્યાં મુખી નિવા-

રણ નથી થયું ત્યાં મુખી હું દેવલ પાપમુક્ત થયો નથી. માટે તેના નિવારણાર્થે જે કંઈ આથી અધિક પુરુષાર્થ મારે કરવો હોય તે કૃપા કરી જતાવો એટલે આપની કૃપાએ તે પુરુષાર્થને કરી હું દોષમુક્ત થઈ પશ્ચાત્ત આપની આરાધનાસાર ગૃહી બનું.” હિંગબર કહે ॥ “હે શિષ્ય, તે સદ્પુરુષાર્થ ને સાધવાના સાધનો, તને મારી યોગસિદ્ધિથી પ્રાપ્ત કરી આપ્યા પછી, તને તે હત્યાને નિવારણ કરવાનો ઉપાય કહેવાનો મારો નિશ્ચય છે, જેથી મેં તને હજી મુખી કરીએ નથી. પણ ધર્મસ્થ ત્વરિતાગતિ ને તે સાધનો તું સત્વર તારા બાહુબલ અને પુરુષાર્થથી પ્રાપ્ત કરી શકે તેમ હોયતો તને તે ઉપાય હમણાં કહેવાને હું હરકત ધારતો નથી.” આ સાંભળી બાનુદેવ કહેવા લાગ્યો “હે શુરો આ શીશુને તે ઉપાય જણાવા કૃપા કરો ? ને મારાથી તેના સાધનો પ્રાપ્ત થઈ શકે તેનાં હશે તો હું હિંમત કરીશ, અને આપથીને તસ્વી નહીં આપું. અને તે પ્રાપ્ત કરી શકવા ને અસમર્થ હઈશ, તો આપને સ્પષ્ટ પણે નીવેદન કરીશ કે “ભગવન્ મારાથી પ્રાપ્ત થઈ શકે એમ નથી, અને આપજ શીશુઓ આપની યોગબલની સિદ્ધિવડે તે સાધનોની પ્રાપ્તિ માટે પરિશ્રમ લેવા અનુમત્ત કરો ?” આવી સત્ય વીવેકી અને પ્રિયકરવાણી સાંભળી, હિંગબર શુર પ્રસન્ન વદને તેને કહેવા લાગ્યા કે, “હે શિષ્ય, તે ઉપાય બીજો કંઈ નથી પણ હીમાનદીના પવિત્ર તટ ઉપર આવેલા કંકારેશ્વર નામના પ્રવિત્ર તિર્થમાં જઈ, ત્યાં સહસ્રમૂખયજ્ઞની ક્રિયા કરવામાં આવે તો તત્કાળ તે તારી હત્યાનું નિવારણ થાય, અને તું દેવલ પાપથી મુક્ત થઈ, ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ કરવાનો વાસ્તવિક અધીકારી થાય. પણ તે સહસ્રમૂખયજ્ઞ હજી પૃથ્વીઉપર આ કાળમાં કોઈએ કર્યો નથી. અને તે કરવા માટે એટલું બધું દ્રવ્યઅન્ન વસ્ત્ર મુશળ ઇત્યાદિ જોઈએ છીએ કે જેને આ મૃત્યુલોકમાં કોઈપણ પ્રાપ્ત કરી આપવા સમર્થ નથી. તેથી હે વત્સ, યોગસિદ્ધિથી પ્રાપ્ત કરવા સિવાય અન્ય કોઈપણ ઉપાય તારો કે મારો તે યજ્ઞમાં આ-

તે તેમ નથી. તે વચ્ચે, મહાશયુષયન એટલે યજ્ઞનારાયણની એક
 બેલી તેના મહાશયુષ કહેલાં દોષ છે, તે દરેક યુષ ઉપર દશ
 દશ પવિત્ર જાને કર્મકાંડિ વિષે, આટુનિયમે ગાપવામાં આવે છે;
 જાને યુષ્ય યજ્ઞનારાયણની બેલી ઉપર એવા દશ વિદ્યા-
 ન પ્રાદ્યોદય રાખવામાં આવે છે. એમ દશ દલ્લર એકેએ ને
 એકે પ્રાદ્યોદયે, એકી વખતે યજ્ઞનારાયણને તલ જવ ધી દત્તવા
 દિની આટુની સંપૂર્ણ દીને આપવાની દોષ છે. એ પ્ર
 પ્રાદ્યોદયે રીવસ તે સદશયુષયનની કીવા થાય છે.
 એકીદીએ રીવસ તેટલા વિષાના એકજન પુજન અને રહેવા વી.
 એકીના રથજની, તેમજ એકેવા સામાન સરંભમની, સમજી બ્ય-
 વરથા તે યજ્ઞ કરનારને કરવી પડે છે; પુણ્યટુનિને રીવસે યજ્ઞ
 સમાપ્ત થયે, તે સર્વ વિષેને દાનદણા વજ્રાશુષણ દત્તવાદિ
 યથારાશિ આપી, સામાન પૂર્વક પ્રત્યેકને પિતાને રથયે પાયા-
 કરવા પડે છે. આ રીતે જેની પાસે અશંખ્ય દ્રવ્ય દોષ તેજ
 પુરુષ આ મહાશયુષયન કરી શકે છે. દે વચ્ચે ૧ આવે. મ
 દાન યજ્ઞ આ અર્ચનમાં આવેજ કેાઈ અનર્જન સંમાન, કિંવા
 અદ્વિ સિદ્ધિ જેવું પ્રાપ્ત કરી દોષ. તેવો યોગી પુરુષ કરી શકે
 છે બાકી કેાઈ કરી શકતું નથી કારણકે તેમાં દ્રવ્યના વ્યયની
 અને પરિશ્રમની લાભાજ હોતી નથી આમ હોવાથીજ હે હે
 વ્ય, એટ એટ. મુદ્ર. અને ચક્રવર્તિ નુપ નમ્યા પથ, આ
 યજ્ઞ કરવાની હામ બીરતા નથી જવ તલ મા દત્તવાદી આટુ
 તિને. સામાન તે સમુદાય, પ્રત્યેક યજ્ઞનારાયણના મુખના કરદેજ
 પ્રાપ્ત કાળથી ન તા'ય. મુખીમા, સવાસોમનું આદરે
 દાનવ ન જ ન જાને તેમાં કેાઈ સર્મીય. અને મધન પથ
 યજ્ઞનારાયણના રીતન પાવિત્ર અગ્નિ મ., પથ પુરવા રાખવામાં
 આવે છે અ.વ. મડ.ને. મહાશયુષયન થાય છે ત્યારે તેનું
 યથાધ કલ પ્રાપ્ત થાય છે હે વચ્ચે, આ ઉપરથીજ તારી બાતજ
 વિચારીને નુ કલે કે અપજા કરવાના સાધન એકી રીતે આ
 વિષમાં યોગિ સ્વીચાય કે.૩ ન મધ ચક્ર શકે ખરે. કે / અ.નુદેવ

આ પ્રશ્ન સાંભળી ચક્રિત બની વિનયપૂર્વક કહેવા લાગ્યો. "ભગવન્ નહિંજ, યોગિ સિવાય કોઈજ સમર્થ નથી. હે ગુરે આપની સેવામાં રહી, મેં યોગ સાધ્યો તો ખરે પછી યોગબ્રહ્મવાચી તેની સિદ્ધિનું સર્વજન ભારામાંથી નહાપાય થઈ ગયું છે, જેથી હું અત્યારે કેવલ યોગબલથી રહીત છું. આવો અપૂર્વ અને દ્વર્ધટ યજ્ઞ કરવા માટે, અસંખ્ય અન્ન દ્રવ્ય વસ્ત્રાદિ પ્રાપ્ત કરવા હું ઉકેજ અસમર્થ, છું. માટે આપના શિશુ ઉપર કૃપા કરી, તેના કસ્યાણુઅર્થે, આપને જે પ્રવૃત્તિ કરવી યોગ્ય જણાય તે કરી, તેને ગૃહસ્થાશ્રમનો વાસ્તવિક અધિકારી બનાવવા અનુમત્ત કરો ? અને આ સંસારના સ્વરૂપનો તેને સંપૂર્ણ અનુભવ કરાવી, પરીણામે પરમપદે સ્થિત કરો ? હે ભગવન્, તે સિવાય આ આપના શિશુને હવે અન્ય ઈચ્છા અંતરમાં રહી નથી." આવા ભાનુદેવના સવિનય અને આર્દ્રવચનો શ્રવણ કરી, તેના શુરૂ દીગંબર સ્વામી તેને કહેવા લાગ્યા, "હે વત્સ, ત્યારે તેઅર્થે મારે નીદાન છ માસ પ્રવૃત્તિ કરવી પડશે અને ઇષ્ટ ઈચ્છા હશે તો કદાચ તેથી થોડો વખત પણ લાગશે. આવતી કાલે ઠાંકારેશ્વર તરફ પ્રાતઃકાળમાં તું પ્રયાણ કર ? અને સર્વ સામગ્રીઓ મારી યોગસિદ્ધિથી ત્યાં આવી પોહોએ, અને યજ્ઞની યોગ્ય વ્યવસ્થા થઈ ગઈ એવી તારી ખાત્રી થાય, એટલે તું મને કાસઠ દ્વારા ખબર આપજે. પશ્ચાત્ત હું ત્યાં આવી મારી સમક્ષ તને સહઅમુખયજ્ઞની ક્રિયા વિધિપૂર્વક કરાવીશ અને તને ગૃહી ધવાની પણ આજ્ઞા આપી, તારા માતપિતા પાસે તને વદાય કરીશ. તેપછી હે ભાનુદેવ, એક ક્ષણ પણ તને મારા આશ્રમમાં રાખવામાં આવશે નહિં. માટે તું સત્વર તે પ્રવૃત્તિ કર અને પ્રસન્નતાપૂર્વક શુરૂઆતનું પાલન કર ? હે બેટા, હવે તારાં સત્કર્મનું ત્રાજવું નીચું નમ્યું છે, તેથી હવે થોડા સમયમાં એટલે આ યજ્ઞની સમાપ્તિ પછી, તને તે તારા સત્કર્મો શુભફલને અવશ્ય આપશે એમાં સંશય નથી. એ તારૂં ભવિષ્ય, મારા સમાધી લક્ષથી મેં જાણ્યું છે, અને તે તું

સત્ય જાણજો ? તારી વય પણ હવે છત્રીસ સાડત્રીસ વર્ષની થવા આ-
વી છે અને તેથી ચોતિપૂજાનું પ્રમાણ તારા જન્મસંસ્કારના મહો જોતાં
હવે તારો ભાગ્યોદય નજીક જણાય છે. હે વત્સ, એ વાત
નિક્કે અને નિઃસંશય જાણ ? હે બેટા, કાલે પ્રાતઃકાળમાં ઝૂંકા-
રેશ્વરના પ્રયાણઅર્થે જે ઘડીથી તું આશ્રમ જહાર પગ મુ-
કીશ ત્યારથી તું તને ગુરુસ્થાનની જ અર્થાત્ સંસારીનું માનજો.
હે પવિત્ર વિમ્બ, ગૃહીને જોટલે સંસારીને જોટલી ચોતાના
ઉદરઅર્થે જોઇતાં સાધનો પ્રાપ્ત કરવામાં મેહેનત કરવી પડે
છે તેટલી તારે પણ આવવી કાલથી કરવાની છે એમ નિશ્ચય
પૂર્વક જાણજો. હે બેટા, ગુરુસ્થાનનું એજ સંસાર છે એ વાતનો
અનુભવ તારે કાલથીજ કરવાનો પ્રયત્ન આવશે તે પણ નિશ્ચય
પૂર્વક માનજો ? હે તાત્ ઝૂંકારેશ્વર મુખીની મુસાફરિ, પ્રથમતો
તારે કપ્પ વેડી કરવી પડશે. તને ગુરુસ્થાનનું નવો ઉમેદવાર
અને પ્રવેશક સમજી મુસાફરીમાં જોઇતાં સાધનો વખતે કદાચ
આશ્રમમાંથી પુરાં પાડવામાં આવશે પણ મુસાફરિ પુરી થવા પછી,
ઝૂંકારેશ્વર પહેલોથી જોટલે, પ્રથમ ધર્મશાળામાં સર્વે ગૃહી મુસા-
ફરીની પેઠે નિવાસ કરવો પડશે. પશ્ચાત્ સહસ્રમુખયજ્ઞઅર્થે
તે ઝૂંકારેશ્વરના તિર્થમાં કલિમલહરણી ક્ષિપ્રામાતાના પવિત્ર
વટ ઉપર, એક વિશાળ મેદાન નારેશોધી કાલુ પડશે. તે જગા
પ્રાપ્ત કરી પશ્ચાત્ ત્યાં વેદીઅર્થે ઇંદ્રમુતિકા ઇંદ્રાદિ લાવવાં
પડશે, અને તે વડે બ્રાહ્મણોને સાથે રાખી તેમની સલાહ અનુ-
સાર ચાલે વીધાન કરેલાં અદ્વૈતિઓવાળી બધી વેદીઓ ચલા-
વવી પડશે. વેદીઓ ચલાશે તેની નાથે અન્ય કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ રાખવી
પડશે; પ્રથમ તે વેદીઓને કનેા. એક લાખ માણસ છુટથી ઉભા
રહી શકે વા બેસી શકે, અને યજ્ઞનાં તાલણના સંપૂર્ણ દર્શન કરી
શકે, તેવી સગવડવાળો. એક કોટ કરી તેટલી જગામાં એક
વિશાળ મંડપ બનાવવો પડશે. તેનીથી દુર થોડે ઉંટે દસહજાર
એકસોને એક વિમ્બસુતિઓને તુલ્ય એસવાઅર્થે એક બીજો
મંડપ બનાવવો પડશે. તે નિરવ વિદ્યા માટે બોજનશાળા,

પૂજનશાળા, સંયમશાળા ઇત્યાદિ જોઈતાં સ્થાનો પણ બધાવવા પડશે. અને તેમાં જોઈતી વસ્તુઓ પણ બધી પુરી પાડી આપવી પડશે. એ રીતે તમામ યજ્ઞક્રિયાના સાધનો ત્યાં રહી સંપાદન કરવાં પડશે. અને આ પ્રકારની તમામ યજ્ઞની વ્યવસ્થા તારે પ્રત્યક્ષ શ્રમ સર્પ કરાવવી પડશે. અને તે યજ્ઞ કરનાર તરીકે નેમા તારે બેસવું પડશે; એમ જાણ પોહોર તારે ઉપાધિમય જીવન ગાળવું પડશે. જેથી આ ઉપાધિસ્વરૂપ સંસારમાં મૃદસ્થાશ્રમની ઉપાધિના સ્વરૂપને તું અનુભવપૂર્વક જાણવા તત્કાલ મમર્થ થઈશ. હે તાત્, જે મૃદસ્થાશ્રમ છે તેજ સંસાર છે અને જે મંસાર છે તેજ ઉપાધિ છે માટે મૃદસ્થાશ્રમ એ મંસારનું ઉપાધિ સ્વરૂપ છે એમ તું નિશ્ચે કરીને જાણ ! તાત્પર્યમાં કહેવાનું એટલુંજ કે તારું જીવન ઉપાધિમય જનવામી મૃદસ્થાશ્રમ જેજ મંસાર છે એ વાતનો યથાર્થ અનુભવ તું કરીશ. હે વત્સ, મારી યોગ્યસિદ્ધિથીતો તને સદશ્રયજ્ઞ પુરતું હરદોજ દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થશે; પણ તે દ્રવ્યનો યથાર્થિત વ્યવ કરવાની સર્વ ઉપાધિ મેં તારે શીરે રાખી છે માટે તે ઉપાધિમાં પ્રવૃત્તિ રહી વ્યવહાર અને પર-ધાર્ય એ બન્નેમાં કુશળતા પ્રાપ્ત કરવી એજ તારું હવે કર્તવ્ય છે. અને આજ તારા કથ્યાજનામાર્ગનું પ્રથમ પગથીયું છે. કાઢીને દ્રવ્યાદિ પદાર્થ મંપુર્વ મળ્યા છતાં તેનો યથાર્થ ઉપયોગ જનના નથા આવડતો, નો તેથી પાતાનું અને તે દ્રવ્ય આપના-નું નવનવ અનુભવ કરે છે. માટે હે તાત્, સદશ્રયુજવજ વ.પ ૧૮૬૬ દ્રવ્ય નો નાનું વ.મસિદ્ધિથી એ કે પ્રાપ્ત થશે, પણ ૧ દ્રવ્યને વ્યવ વ.નવવિક રીતે તારે કરી તારો અર્થ ન.નવ.ને ૬ વ. ૩૦ તારે સ્વાપણ નથી, માટે નિર્ભય થઈ ૩ ૧૬ ૧૦ ૧૩ નવા નિર્ભયપૂર્વક કાલે પ્રાનજાગમઃજ કંકાકેવન નવજ જડરીવાતના નાધને સર્પ પ્રવાળ કર ! હે તાત્, જલ તુજ વરણઃવ.પ. ૩૩ જનારીઓ, મૃદસ્થાશ્રમને સિદ્ધિ દ્રવ્યઃજવં નવ ૧૬૪ રીતે જ. ૩૩ શીવજ દેહને, આ મંસાર

પ્રભિને ખેડે છે, અને પરિણામે આ અસારસંસારના સ્વરૂપને અનિત્ય જાણીને, એકે નિત્ય અને સત્ય સ્વરૂપ પરમાત્માનો અનુભવ કરે છે તેમ તું પણ કરે ? એવા શૂલસંસ્કારે સંસારીની દશાને હવે તું પ્રાપ્ત થયો છું એ ખાત્રીપૂર્વક માનજે ? હવે તારે કાલથી પ્રસન્નતા પૂર્વક સર્વ કર્તવ્યને કરવાં પડશે. મારી તારી વચમાં આજની રાત્રી છે, પછી તું મારાથી વીરુદ્ધ થઈશ, માટે જેજે શંકાઓના ખુલાસા મારી પાસે લેવા યોગ્ય તું ધારતો હોય, તેતે સત્વર આજની રાત્રીમાં લેઈ લેવા ચુકીશ નહિં ” આ પ્રમાણે તું પોતાના સહયુક્ત લીંગબર સ્વામિનું બોલવું સાંભળી બાનુદેવ પ્રિયકર અને સવિનય વાણીવડે વિવેકથી કહેવા લાગ્યો “ હે ગુરો, જેમ એક પ્રધાનને રાજ્યની બ્યવસ્થા ફૂટી રાખવા માટે, અસંખ્ય પ્રકારની ઉપાધીનો સત્કાર કરવો પડે છે, તેમ મને પણ મૃદસ્થાશ્રમ સિદ્ધ કરવાખર્ચે તેટલી ઉપાધીનો અંગિકાર કરવા આપ આજ્ઞા કરો છો અને તેનું હું પાલન કરવા પ્રવૃત્ત થાઉં છું. તેમાં એ સૌ હું કરું છું એવું કશુંજ મને દેખાતું નથી. હે ભગવન, કાલેપ્રાતઃકાળમાં આશ્રમ છોડી કેન્દ્રારેશ્વર તરફ પ્રયાણ કરીશ તેજ સ્પષ્ટથી હું ગૃહી છું, સંસારી છું. ’ એવો નિશ્ચય લેવા રૂપ થએલી આપની પવિત્ર આજ્ઞાનું પાલન કરીશ. આશ્રમ બહાર પગ ચુકીશ તેજ સ્પષ્ટથી એજ દહ બાવના પૂર્વક સર્વ પ્રવૃત્તિ કરીશ. અને આપની અનવધિ કૃપાદ્વારા સહજ-મુખ થઈની, સર્વ ઉપાધીનો જાર ચલન કરી સંતોષપૂર્વક તે ધરાને પણ પરિપુર્ણ કરીશ. હે ગુરો, આપ મારા ઇષ્ટ છો તો ‘ શલિવસિ કેચઠ રપ રચ્ચા ’ ઇષ્ટ ઇચ્છા બળવાન છે. અર્થાત આપમીની ઇચ્છા થયે તો મૃદસ્થાશ્રમીની દશાને પણ વાસ્તવિકપણે લોગબતો થઈશ. એટલે સિપૂત્રાદિ સંસારનો સપજો જાર ખેડી, સ્વધર્મોચ્છૃંથી વહન કરી, કંમે કંમે સર્વ આશ્રમોને સિદ્ધ કરી, સંસારના અનિત્ય અને જુઠા સ્વરૂપને અનુભવથી જાણી, અખંડાનંદના વાસ્તવિક સુખને, પરિણામે પ્રાપ્ત કરી,

સ્વસ્વરૂપાકાર થઈ રહીશ એમ પણ કદાચ બનશે; તોપણ તે સર્વ આપજ કરો છો. હું કશું કરતો નથી. કારણ કે એ સર્વનું તાત્પર્યમાત્ર અંતરમાં એટલુંજ સમજાયું છે કે, એ સર્વ સધાવનાર અને એ સર્વ કાર્યોના કારણરૂપ આપ સમર્થ શ્રી સદ્ગુરુ મારે શીરે રહી આપજ સહુ કરો છો ? એ સધતું આપેજ કર્યું છે આપની ઇચ્છાથીજ થાય છે અને થશે. એ સર્વ કાર્યોનું મૂળ રહસ્ય આપજ છો ? માટે હે ભગવન્, આપ જે જે, ઠાસના ઠસ્યાણ અર્થે જે ઇચ્છા કરશે, તે પ્રમાણે થશે એમાં કશુંજ આશ્ચર્ય જેવું મને દેખાતું નથી; પણ હે સદ્ગુરુ, આ બધામાં એક વાતનો મને સંદેહ રહી ગયો છે; કારણકે તે વાત હજી આપને સુખેથી નીકળી નથી એમ જાણી તે વાતના ખુલાસાઅર્થે રહેજ કંઈ પુછવા છૂટ લઉં છું તેની ક્ષમાપૂર્વક સલાહ આપી શીશુંને કૃતાર્થ કરશે. હે ભગવન્, આપે કહ્યું કે આ યજ્ઞ મારે કરવાનો છે, તો આ યજ્ઞ પત્નિસહવર્તમાન કદાચ થતો હશે તો મારે પછી શી રીતે કરવું ? હજી મેં લગ્નવિધિ કરી કોઈ કન્યાનો પાણી જલણ કર્યો નથી; તેમજ આટલી ઉંમર થવા આવી પણ હજી જલ્પચર્ય અવસ્થાનુંજ પાલન કર્યો કર્યું છે; તો મારા જેવા જલ્પચારિને, તે યજ્ઞ કરવાનો અધિકાર હશે કે કેમ તેનો ખુલાસો કરવા કૃપા કરો ? બાકી આપ કૃપાબલવડે કરીને દ્રવ્ય મળશે, સર્વજનુબયજ્ઞ યથા વિધિ થશે અને નેથી સૌ કાર્ય સિદ્ધ થશે એમાં શેષ પણ શંકા નથી. “ આના બાનુદેવના શંકાશીલ હીન વચનો શ્રવણ કરી, સર્વ સદ્ગુણ સંપન્ન અને પરમતત્ત્વવિદ્મહાત્મા દિગંબર મુનિ બ્રહ્મા ” હે શિષ્ય તું જ્યારે હિમતથી એમ કહે છે કે ગુરુકૃપાથી દ્રવ્ય મળશે અને સૌ સધાશે કોઈરીતે વાંધો આવશે નહિ, તો પછી તેજ દ્રવ્યની સહાયથી કોઈ અનુકૂળ કન્યા પ્રાપ્ત થવાને પણ ગુરુ ઇચ્છાથી વાંધો આવશે નહી. અને તેમ થતાં ગુરુ કૃપાથી પછી સપત્નિવર્તમાન યજ્ઞ કરવામાં પણ તને હરકત નહવાની નથી ” આ વચન શ્રવણ કરી બાનુદેવ પ્રસન્ન

હોય અગર કેઈનું અધિન થવું હોય તો તેમાં વીસ કરતી. અમુકમાં
 કોઈકમ ઉનાચળ કરી સાક્ષ્ય કરવું નહિ, એ નીતિ છે; માટે હે મુમુક્ષુ
 શિષ્ય, મુખ કાર્યમાં મત્વર પ્રવૃત્તિ કરતી, એ મન્યનોનો પરમ
 ધર્મ બાળી નાઈ કેન્દ્રીય કરવામાં મત્વર તત્પરતા ?” આ પ્રમાણેના
 શુરૂ હિમંબરના વચનો અવળ કરી બાનુદેવ પ્રસન્ન વદને ત્રીમું
 માથું નમતી બોલ્યો, “ શુરૂ મહારાજ, ત્યારે આપની આજ્ઞાનું
 સર્વથા પાલન કરવા, કાલથી આ દાસ તન્પરજ છે. આપ સર્વ
 વાને મારા આગેવાન છો, મહાવક્ર છો, નેતા છો, અને સિદ્ધી-
 કાતા છો, તોપણી મને ત્રિકાળમાં ડાઘ વિશ્વ નડવાનો સંભવ-
 જ નથી. હે શુરો, આપની અનવધિ કૃપાદારા શીશૂ તેના સર્વ
 કાર્યો સિદ્ધ કરી શકવા સમર્થ થશે એમાં કશુંજ આશ્ચર્ય નથી;
 માત્ર યુનઃ યુનઃ આપ ઇષ્ટથીનો કૃપાપાત્ર એ હું તેને આપની
 આજ્ઞાનુસાર વર્તન કરી ઇષ્ટાનુમધાનપૂર્વકજ પ્રમન્નતાથી કર્તવ્ય
 કરવાનું છે એટલુંજ બાલું છું. હે ભગવન્, આ શીશૂને અન્ય
 કંઈ શંકાનું પ્રયોજન રહ્યું નથી. તેમ કોઈ વાતે આપે પુછવા-
 પછું નહિં રાખતાં તેને સર્વ વાતનું ખુલાસાપૂર્વક સ્પષ્ટિકરણ
 કરી દીધું છે, એટલે તેના મનના સમાધાનઅર્થે હવે કંઈપણ
 પુછવાનું બાકી રહ્યું નથી. હે ભગવન્, માત્ર આપ મારા હૃદય
 માં આપના ચરણકમલ નિરંતર સ્થિત રાખી યોગસંમવદન
 કરાવજો, એટલીજ મારી અંતિમ પ્રાર્થના છે. ” દિગંબર સ્વામિ
 આવી હીન બંન પ્રિયકર વાણી સાંભળી આશીર્વચન આપી ક-
 હંવા લાન્ધા, “ એટા તુ ચતુર્વેદ સપન્ન છું. અને વદ્યા-
 ર્શનો અભ્યાસ કરી પારંગત થયો છે. તેમજ સર્વ ક્રેસાંધ
 સત્ક્રીયાઓ કરી અંતરબહિર શુદ્ધ બન્યો છે, જેથી વાસ્તવિક
 જ્ઞાનરવિ તારામા ઉદય થાય એમા કશુંજ આશ્ચર્ય નથી. તેજ
 વાસ્તવિક જ્ઞાનવટે કરીને તુ તારો મનોરથ સફળ કરવાના
 વધાર્ય સાધનરૂપ ઉપાયોને પ્રાપ્ત કરી, તારો યોગ તથા
 તારા સર્વ આશ્રમો સિદ્ધ કરવા સમર્થ થઈ શકીશ
 એમ હું નિશંકપણે બોલું ? ” આટલું કહી મુનિ પોતાના ચે-

તુ સ્પષ્ટિકરણ કરી દર્શાવના રહસ્યને સમજવા યત્ન રાખજો !
હે તાત, એવા પરમતત્ત્વવિદ્ યોગિજનો પોતાની યોગશિદ્ધિને
ચોડાક સમય, શુભકાર્યમાં વ્યય કરવા કદાચ ઇચ્છા કરે છે, તે
તે પ્રમાણે કરવામાં તેમને કોઈપણ પ્રકારનો પ્રતિબંધ નહોતો
નથી. તેમના અંતરાત્મામાં તે વાતનું સ્ફૂરણ થતાંજ અને તેઓ
તેનું શુભકાર્ય સિદ્ધ થવાઅર્થે પોતાનું યોગબલ સહજ વાપરે
છે, તે પહેલાં તે તે શુભકાર્ય સિદ્ધ થવાના તમામ સાધનો અ-
નુકૂલ માર્ગે તેઓને પ્રાપ્ત થતાજ રહે છે. અને તેમની તેથી
પ્રવૃત્તિ સર્વોત્તરચામી પરમાત્મતત્ત્વના ચૈતન્યબલદ્વારા તેઓ
પારે છે તેનાથી અર્થા સમયમાં પુર્ણ થઈ જાય છે; તેથી તેઓ
પુનઃ પુનઃ પરમાત્માની અકળગતિ અને બલિહારિનો ધન્યવાદ
માની, મનન તેમના મંત્રના જાપપૂર્વક અંતરમુખી બની, અખંડાનંદ
પહેજ સ્થિતિ કરી રહેલા હોય છે. આવા વિદેહી અને પરમતત્ત્વવિદ્
યોગી મહાત્માઓ, પરમજ્ઞાન સ્વરૂપ હોવા છતાં, પોતાને પ્રાપ્ત
સર્વ વિદિત ક્રમેને નિષ્કામપણે કરે છે, તે પણ જગમાં કમળવત
રહે છે હિ નાન, જે સપ્તરૂપો સંસારથી સરસા રહી સ્વસ્વરૂ-
પાકર રહે છે, જેજ જીવનમુખા જાણવા. તેજ પરમતત્ત્વ
પિતૃ વ ન પુત્ર વ મનવા હે તાજા, દિગંબર સ્વામિ પણ એ-
વજ એક નિદ્રા પુત્ર અને યોગિ મહાત્મા હતા. સર્વ ઉપનિ-
ષદો અને સૂત્રો. તેમની જીવંદા ઉપર નિવાસ કરી રહેલા
દત્ત તથા તેમના મહામહેષાધ્યાયની પદ્ધિએ જિ-
નજીવન વ પુત્ર કહેવાના હતા. તે ઉપરાંત યોગ, યો-
ગરત્ન ની જનીજ, મૂળજ, ભૂમિતિ, ગણિત, બ્વા-
કરણ, ન્યય નમાતા, પિતૃજ સાહિત્ય, કાવ્ય, રસ, છંદ
અર્થ નિર્ણય, ન્યય, વાદ્ય, જય, ત્રય, મંત્ર, મારણ, મોદક,
વરદાનજ, સ્ત્રીજન ઉપદેશ, ઇન્દ્રિય નંસારમાં રહેલી સમય
બદલવડ અને અપ્યર્થિક વિદ્યાનુ પજ સંપુર્ણ શાસ્ત્રોજ્ઞ જ્ઞાન
તેમને પ્રાપ્ત હતુ જથી વીમલપુરીમાં અને તેનાથી સો ફે-
ર નાન. અનેકે ચૈતન્યજન પુત્ર દિગંબર સ્વામિનું નામ જાનિ

બ્રહ્મચારિ સાધુનો વેશ ત્યજી, ગૃહી જેવો વેશ ધારણ કરવાને,
 'દોર કરાવી પંચકેશનો ત્યાગ કરવો'પડશે, અને શિખાસૂત્ર
 પાઘડી અંગરથુ ઇત્યાદિ પવિત્ર ગૃહી વિપ્રના જેવાં વસ્ત્રો
 શીવડાવી ધારણ કરવા પડશે. રૂદ્રાભિષેક ઇત્યાદિ કર્મકાંડો પણ
 નિત્ય નૈમિત્તિક કરવાં પડશે; અને સદ્ગુણમુખ્યજ્ઞાનાં ભોળી
 સર્વ સામગ્રી જોડી કરી વિપ્રોને યજ્ઞવિધિ કરાવવાઅર્થે આ
 મંત્રણ કરવું પડશે. વળી જેજે મારા રનેહીઓ સગાં અને
 પરિજનો ઉ તેને આ યજ્ઞનારાયણના હર્યન કરવાઅર્થે કઠી-
 તરીઓ લખવી પડશે. અને ત્યાં જે આવશે તે સર્વની સન્માન
 સહિત પરાણાગત કરવી પડશે; પ્રત્યેક વિપ્રને પણ ભોળી
 વસ્તુઓ સર્વ પુરી પાડી આપી તથા સંતોષ પૂર્વક
 દાનદક્ષિણા આપી પ્રત્યેકનું મન સંપાદન કરવું પડશે. વળી
 યજ્ઞનારાયણની કીયા જે સપત્નિવર્તમાન કરવામાં આવતી
 હશે તો, આ સર્વની પહેલાં, પ્રથમતો કોઈ મારી રા-
 તિની મારા યોગ્ય કન્યા ભોળ, તેની સાથે લગ્નવિધિ કરવી
 પડશે; અને તે લગ્નવિધિ કરવામાં સંસારીને જેટલી ઉપાધિ
 વેઠવી પડે તેટલી સર્વ મારે વેઠવી પડશે. પ્રથમતો તે
 કન્યાના જન્માક્ષર મારા ગૃહો ભેડે મેળવવા પડશે. અને બરા-
 બર મળશે તો શ્રીકૃષ્ણ મુવર્ણ મોહોર ગોળ પાણી ઇત્યાદિ મારા
 શ્વમુરગૃહે મોકલી સર્વ વિવાહવિધિ કરવી પડશે. તે થશે એટ-
 લે સદ્ગુણમુખ્યજ્ઞ તરતમાંજ કરવાનો હોવાથી મારાં તે કન્યા
 સાથેના લગ્નનું યોનિવિ પાસે શુભમૂહુર્ત ભેગરાવવું પડશે; અને
 મુદુત નર્કો થશે એટલે લગ્નવિધિની સર્વ સામગ્રીઓ બધી
 કરવી પડશે. એમ લગ્ન કીયામાં પણ થતો સર્વ વાસ્તવિક
 ખરચ કરવો પડશે. પછીત લગ્ન કરી સપત્નિવર્તમાન થત
 કરવા બેસવું પડશે; એમ તમામ સ્વધર્માચર્યગૃહીના
 ક્રમધર્મ રૂપિરીતે મારે આજથી કરવાં પડશે. પછી સદ્ગુણ
 મુખ્યજ્ઞ હજી મુખી જગતમાં કોઈએ ક્યો નથી અને આ

વિશ્વમાં હું એકજ તે મહાન યજ્ઞ કરનાર વ્યક્તિ છું ' એમ દેશોદેશમાં માફ નામ અમર ગવાયો. આથી મારા મહિમાનો પાર નહિ રહે, અને સદગુરુ દિગંબર સ્વામિની અનવંધિ કૃપાનું યથાર્થ ફલ મળ્યું કહેવાયો. આ યજ્ઞમાં વિશેષ દ્રવ્યની જરૂર રહે છે, જેથી તે યજ્ઞ કરનાર અતિ શ્રીમાન હોવો જોઈએ, એવા અનુમાન પૂર્વક કેટલાક ધર્મિષ્ઠ રાજા અને પુરવાસીઓ, યજ્ઞના રાયજના દર્શનની જોડે, મારા પણ દર્શન કરવા દિશ્મુક થઈ આવ્યો, અને મને માથે અને પગે પુષ્પચંદન ચડાવ્યો. જોહો પ્રભુ ! માત્ર ગુરુ સેવાથીજ આટલો ભયો અનન્ધ લાભ મળ્યો એ શું કંઈ યોગી વાત છે ? મારી નવવર્ષની વયે મેં મારા માતાપિતા ઇંદ્રી ગુરુકુલમાં નિવાસ કરી સર્વ વિદ્યાભ્યાસ કર્યો છે, અને આજ સતાવીશ વર્ષથી પ્રજ્ઞચર્ચ પાત્રું છું ત્યારે છત્રીય વર્ષની વયે ગુરુઆજ્ઞાથી ગૃહી થવાનો અધિકારી ભન્યો છું; અને તેથી હવે અનુભવપૂર્વક મારીજાતને ગૃહી છું એમ યથાર્થરીતે નિશ્ચયપૂર્વક જાણું છું. જોહો ખરેખર જો પ્રાણીને માથે સમર્થ સદગુરુ હોય, અને તેની પાસેથી જો તે યથાર્થ વિદ્યા ગૃહજ કરી, ગૃહી થવાનો યથાર્થ અધિકારી બને, અને પછી તે જો આ ગૃહસ્થાધ્યયન જેટલો, તો નિશ્ચયપૂર્વક તેના સર્વ જીવમોને સિદ્ધ કરી પરિણામે આ સંસાર સાગરનેતરી જાય એ વેદશાસ્ત્રનું વાક્ય યત્નીયિત પણ અસત્ય નથી. જો હું ગુરુઆજ્ઞાનું પાલન કરી આજથી દશવર્ષ પૂર્વે ગૃહી થયો હોત તો અત્યારે તો સંસારની અત્યંત પ્રવૃત્તિમય માફ ભવન ચાલતું હોત, અને ઉદરનિમિત્ત ઠાણ જાણે ક્યાં અને શું કરતો હોત ? કિંવા કિન્નર લોકમાં ગંધર્વ કીન્નરારાદિ અને અપ્સરાદિ પ્રજામાં રહી કાલ વ્યતિત કરતો હોત, અને ' સ્તિષ્ઠે વૃષ્ણે માર્ત્ય લોકં વિશન્તિ ' એ શ્રીમદ્ભગવદગિત્તાના વચનાનુસાર કિન્નર લોકમાં જો રહવા જેટલું સચિત ખુદી જ્યાં પાત્રું મૃત્યુ લોકમાં પ્રવેશ કરવાનું થાત, એટલે ' એ જગવાન બેના એ ' ઉપર મૃત્યુ લોકે આવી, તમામ વિદિત ક્રમોને સાધી, ઉત્તરોત્તર મારગનિ

પ્રાપ્ત કર્યા સિવાય તો છુટકોજ નથી. તો પ્રથમથીજ સંસારે પ્રવેશ કરી, ચતુર્થાશ્રમને ગુરુદ્વારા ક્રમપૂર્વક સીદ્ધ કરી શાંભાટે પરમપદના નિતિશય સૂખને પ્રાપ્ત ન કરવું ? અહા ! મારા સદગુરુ શ્રી હીંગ'જર સ્વામિ કેટલા દયાળુ અને કૃપાવાન ! કે જેમણે તમામ મારા દોષોની ક્ષમા આપી ' માંડો પ'ડયા ધરથી ' એની માફક ફરીથી સર્વ નિત્યકર્મ છૂટ્યાદિ સતકીયામાં અને યોગમાં દશ અગીયાર વર્ષથી પ્રવૃત્તિ કરાવી છે; મારા પાપોથી મને મુક્ત કરી, ગએલા દીવ્યવર્ચસની પ્રાપ્તિ કરાવી ગૃહીને વાસ્તવિક અધિકારી બનાવી દીધો. ધન્ય છે એવા સમર્થ સદગુરુ હાતાને કે જે આ સંસાર સાગરમાં કરોળીયાની પેઠે ગુ'ચાએલા પ્રાણીને બહાર કાઢી તેને તેના કલ્યાણના માર્ગે ચલાવે છે. આ સંસારના સર્વ કાર્યો તેની પાસે સધાવી પરીણામે તેને વિદેહી બનાવી 'લવ-નમુક્તિનું' અખંડ સુખ પ્રાપ્ત કરાવે છે. જરેખર તેમને ધન્ય છે, લાખોવાર ધન્ય છે, કરોડોવાર ધન્ય છે, કે સમગ્રવિશ્વ જેના નામ અને કૃતિ ઉપર બલીહાર બાય છે; એજ વિરલા, એજ ગુરા, એજ સિદ્ધ, એજ યોગી અને એજ પરમ મહાત્મા કહેવાય છે; તેજ શ્રોત્રિય અને બ્રહ્મનિષ્ઠ છે; તેજ તત્ત્વવિદ્વરિષ્ઠ થયેલ અને હેય સ્વરૂપ છે. અહા ! હે પ્રભુ એવા સદગુરુ પ્રાણીને શિરે પ્રાપ્ત ન હોય ત્યાં મુખી 'લવ' હૃદયરને બલુવા સમર્થ થઈ શકતો નથી. તેના અત્યંત અને આનંદ સ્વરૂપની ચતુર્કિંચિત્ત જડાણુ પજુ કરવા તે અસમર્થજ રહે છે. ભવસિંધુમાં ભટક્યા કરે ॥ પજુ કિનારે કદી આવી શકતો નથી એ વાતનો પજુ મને વાસ્તવિક અનુભવ થાય છે. હશે ચાલો એવા સમર્થ મહાન પ્રતાપિ સદગુરુની આજ્ઞાનુસાર ગૃહી થયેાલું, તો સ્વ-ધર્માચરણ બની પ્રાપ્ત કર્મધનને કરવા જરૂરી ઈશ્વર પોદો-થી પ્રવૃત્ત થાઉં ? પશ્ચાત્ત નર્વ કાર્ય સિદ્ધ કરી સદગુરુના અનુમદને અધિકે પાત્ર બનું ' હે રાજન્ આમ માર્ગે ચાલતાં ગૂંબાગૂંબ નિચારથી પ્રવૃત્તિ કરતો ભાનુદેવ, વીમળપુરીથી ઈશ્વર એજ પાપવાત્રીએ આવી 'પાદોંગ્યે' અને ઈશ્વર મદાદેવના

અને ઘણીવાર તેના સંબંધમાં હું આવ્યો છું. ક્ષીપ્રામાં સ્નાન કરતે કરતે તે પુરૂષ વ્યક્તિને જોઈ તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે “માન ન માન પણ ભાનુદેવ આ જરૂર તારી વતનભૂમિ વિમળપુરીનો વડો સેનાધિપતિ ઉઘસેન છે; અને તેણે ગૃહસ્થાશ્રમનો હવે ત્યાગ કરી વાનપ્રસ્થાશ્રમનો અંગિકાર કર્યો” હોય તેમ લાગે છે; વળી તેના અંતરમાં કોઈ ઉંડી સૂક્ષ્મવાસના રહેવાથી, તેમ વાસનાને ફલિજુત કરવાના ઉપાયો પ્રાપ્ત કરવાના પ્રયત્નમાં, તેણે મગજ શુદ્ધિ કરી હોય તેમ તાદૃશ્ય તેની સુખાકૃતિ ઉપરથી માલમ પડી આવે છે. અહાહા ! જો તેજ ઉઘસેન હોયતો હું કેટલો જાન્યશાળી ? તે મારો સાચો શિષ્ય બની જઈ મારી કેટલી શુશ્રુતા અને સેવા કરે તે કહી શકતો નથી. પણ ભાનુદેવ તે તારાં સહભાગ્ય ક્યાંથી હોય કે તે ઉઘસેન હોય કે તને તે અત્રે પ્રાપ્ત થાય ? આવા તર્કવિર્તકને કરતો ભાનુદેવ ક્ષીપ્રામાં સ્નાન કરી રહ્યો; પ્રત્યાત વસ્ત્ર બદલી પાદુકા ખેરી ઝૂંકારેશ્વરના શીર્ષાંગ ઉપર દ્રુદાભિષેક કરી, પુજન કરવા અર્થે ગંધ અક્ષતઆદિ સામગ્રી, તે વૃદ્ધ પરકમાવાસિ પાસેથી લેવા માટે તેના પ્રતિ વિનયથી કહેવા લાગ્યો. ‘હે વૃદ્ધ સન્નયન પુરૂષ, આપને હરકત ન હોય તો આપની આ ગંધ પુષ્પ ઇત્યાદિ પુજનની સામગ્રીમાંથી મને થોડી આપશો, કે જેથી હું પણ માફ પૂજન કરી શકું.” આવાં નમ્ર વચનોપૂર્વક ભાનુદેવે ઉઘસેનની પાસે પૂજનસામગ્રીની માગણી કરી તેમાં તેના જે અર્થ સારવાની જાણસાહતી, એકતો હે રાજન્, તે એ કે ઉઘસેનને વાતચિત ઉપરથી જાણખી કાઢી પોતાના અનુમાનના ખરાપણાની ખાત્રી કરવાની હતી, અને જીજ્ઞાસુ પૂજ્યો પ્રાપ્ત કરવાની હતી. ઉઘસેન પ્રતિ પૂર્વોક્ત માગણી કરતાંની સાથે ભાનુદેવને ઉઘસેન કહે છે, ‘હે મહાત્મન્ આપને જેટલી જોઈએ તેટલી સામગ્રી આ પૂજનની છાજમાંથી આપ સુખેથી લેવો, અને પ્રસન્ન થઈ સંતોષપૂર્વક સહાધિવ ભગવાન ઉપર દ્રુદાભિષેક કરો ?’ એમ કહી ઉઘસેન એક વટ પત્રના પત્રાંગા ઉપર સર્વ ગંધપુષ્પ અખીલ

શુદ્ધાબ પુષ્પો ચક્રસા, દીપ, મુખ, નૈવેદ્ય એમ સર્વ યોગીયોગી સામગ્રી
જુદી કાઢવા લાગ્યો; હરમ્યાન જાનુદેવ મન સાથે વિચાર કરવા લા-
ગ્યો કે “નિશ્ચય એજ ઉત્તમેન, એજ મને શુદ્ધ કરવાને તત્ત્વસિ રહેશે.
મુમુક્ષુ, સેનાધિપતિ ઉત્તમેનજ. લાગ્યો, તેને સત્ત્વર પ્રગટ થઈ
શાંત કરું. અરે પણ નહિં નહિં એકદમ સાહસની સાથે સંસારમાં
ગૂઢીએ પ્રવૃત્તિ કરવી નહિં, એવું શુદ્ધ દિગંબર સ્વામિએ કહે-
લું છે, માટે પ્રથમ તે એવું ઘટે છે કે, તે મને બાલીયાલી
શાન શીતલ હંત્યાદિ ચિન્હોથી કેટલીવારે અને શરીરેતે બોળ-
ખી શકે છે. હજી પંચકેશ મુખ ધવા નથી ત્યાં મુખી મારી
મુખાકૃતિ ઉપરથી તો તે મને બોળખી કાઢે તેવો સંભવ નથી.
મૈત્રેય તેને બરાબર બોળખી લીધો છે. હું જો હમણું રહેજ
પ્રગટ થાઉં તો તે સત્ત્વર આવી, મારા ચણેને બાજી પડે
અને તેનું તન.મન ધન સર્વસ્વ અર્પણ કરી દેઈ, મારી સેવારૂપ
નિરંતર પ્રવૃત્તિ કરી પ્રસન્ન રહે. આમ થતાં કદાચ મારે કર-
વાની કેટલીક બ્યબસાહરૂપ ઉપાધિ તેજ બધી ઉડાવી લે, અને
મને નિવૃત્તિરૂપ મુખને પ્રાપ્ત કરે એમ પણ બને; હે શુદ્ધ,
આપણુ એક આપના યોગબળના પ્રતાપથી અને મારા પૂર્વર-
ચિત શુભસંસ્કારથી બંનાવ બન્યો નહિંતો બીજું શું ? નહિં
તોઆજ દયો કે બારે વર્ષે મારે ઝંકારેશ્વર તિર્યમાં યજ્ઞઅર્થે આવણું
ક્યાંથી બને ? અને ઉત્તમેન વાનપ્રસ્થાશ્રમની દશામાં પતિન-
સહ અત્રે ક્ષિપ્રાને કિનારે ક્યાંથી મળે ? ખરેખર ‘ શલિવસિ
કેવલ ૧૬ ૧૬૪૪, એ શુદ્ધ મહારાજના કથનનો પુનઃ મારા
અંતરમાં અનુભવ થાય છે, અને સર્વત્ર ઈદ્ર ઇન્દ્રાજ બલવાન
|| એમાં લેશ પણ સંશય નથી એમ સ્પષ્ટપણે દેવે સમજાય છે.
અહાહા પરમાત્મા, તારી કૃતિ કેવી અકળ વિશુદ્ધ અને ગદન છે.
તારી ઇન્દ્રા કેવી || તે બાબત પ્રાણીને ચતુર્કિંચિત્ સ્વપ્ને પણ
જ્ઞાન નથી, અને પ્રાણીને જો ઇન્દ્રા ઉદભવે છે તે તરફ તારી-
ચતુર્કિંચિત્ પણ લક્ષણ નથી. જો કે યોગીપુરુષો સર્વજ્ઞ અને
જીવનમુખ દોવાથી તારી ઇન્દ્રાને બાળી શકે છે, પણ આ

જીવો તો લેશ પણ જાણવા સમર્થ નથી. અહાહા તારી ખરેખર
 અલૌકિક માયા છે. હે ગુરો તારી લીલાના પારને કોઇપણ
 પુત્રી શકવા સમર્થ નથી એમ વેદશાસ્ત્રદ્વારા અને આપ-
 શ્રીના મુખે, જે મેં વારંવાર શ્રવણ કર્યું છે, તે યથાર્થ અને સત્ય
 છે. ખરેખર ગૃહીની જાવના મારા અંતરમાં સ્થપાયા પછીજ
 આ સંસાર અને તેનું અનિત્ય સ્વરૂપ, હવે ધીરે ધીરે મારા
 અંતરમાં સ્પષ્ટ થવા લાગ્યું છે. ગૃહસ્થાશ્રમ એજ સંસાર છે
 એ વાતનો હવે યત્નઃ યત્નઃ અનુભવ થાય છે. ” આ પ્રમાણે
 જાનુદેવ વિચાર કરી રહ્યા ॥ એટલામાં ઉગ્રસેને, તે વટપત્રના
 પત્રાળા ઉપર બધી સામગ્રી કાઢી જાનુદેવને આપી, એટલે જાનુ-
 દેવ વિનય વાણીથી અને ઉપકારની સાથે કહેવા લાગ્યો “ હે
 વૃદ્ધ સજ્જન પુરૂષ આપનો ઉપકાર માનું છું, આપ મારા લાયક
 કામકાજ હોય તે મુખેથી ફરમાવશો તો હું તે બજાવીશ. હું
 શંકરભગવાન ઉપર ફદ્રાભિષેક કરી મારાનિત્ય કર્મથી પરવારિ
 પછી આપની પાસે આવું છું. અને નહિતો આપ બંને
 પવિત્ર દંપતિ કૃષ્ણકૌરવ્ય મહાદેવના પુજનઅર્થે મારીસાથે
 પધારતા હોતો ચાલો. આપની તરફથી પણ એક ફદ્રાભિષેક
 શંકર ઉપર વધારે કરીશ, આપ ત્યાં સંનિધિ બેઠા બેઠા આપના
 ઇષ્ટમંત્રના જાપને કર્યા કરજો ? આવી વાણી શ્રવણ કરી
 ઉગ્રસેન પ્રસન્ન થઈ કહેવા લાગ્યો “ મહારાજ અમે ઉભય આ-
 પની પાછળ યોગીવારમાં શંકરપૂજન અર્થેજ આવીએ છીએ. આ-
 પને સહજ અત્રે યોગવા અડચણ ન હોય તો ચાલો, નહિં તો
 મુખેથી પુજનમાં પ્રવૃત્ત થાઓ; હે પવિત્ર વિપ્ર વળી, તે ઉપરાંત
 દયો, આ દશ સુવર્ણ મોહોરો દક્ષણ તરીકે અને પુલ્કપો તો ભેટ
 તેટલો આપને આપેલો છે, માટે અમારો પણ એક શંકર ભગ-
 વાન ઉપર બેલાયક ફદ્રાભિષેક કરજો. આપના લોજન માટે
 પાકું સીધું આપના આશ્રમે પોહોંચાડી પશ્ચાત્ત અમે જઇશું.
 આપ નિરાકપણે આપના નિત્યનૈમિત્તિક વટકર્મમાં પ્રવૃત્ત થાઓ.”
 ઉગ્રસેનનાં આવાં વચન શ્રવણ કરી, જાનુદેવ શીવાલયમાં ગયો;

અને શંકરનાગાજી મહીષ બેસી, પૂર્વાભિમૂળનું પદાસન વાગી
પૂજન કર્યું આરતિ નેવેલ કરી, પદ્માત્મ દ્વાનિવેક કરવા લા-
ગ્યો. દોડીવાર થઈ એટલે તે ઉચ્ચેન તથા તેની પત્નિ બન્ને
જણી, શીવાલયમાં આવી શંકર બગવાનનું પદાવિધિ પૂજન
કરવા લાગ્યાં. બાનુદેવ એકાગ્રચિત્તે દ્વાનિવેક કરતો હતો, તે
એક ઉચ્ચેન વિચારવા લાગ્યો “ આ વિપ્રદેવની યાન્ત શીકલ
બોલીચાલી અને દીલચાલ ઉપરથી એમ જણાય છે, કે તે બલે
બાનુદેવ હોય, અને મારા પ્રત્યે અતિ પ્રેમની લાગણી દર્શાવતો
હોય, અને તોડી કરી માફ અંતઃકરણ પણ તેના પ્રતિ અતિ
બલે તણાવું હોય, એમ સ્વાભાવિક અંતરમાં સમજાય છે. અરે
પણ એવાં મારાં સદ્ભાગ્ય ક્યાંથી હોય, કે તે બાનુદેવ એ
હોય, અને મને પ્રાપ્ત થાય. અરે તેને શુદ્ધ કરવા માટે તો
આજકાલ દશ બાર વર્ષથી ચિંતાનુરુપું. અરે એ તે પ્રાપ્ત થાય
તો મને છાંદોમાં સર્વસ્વ મળ્યું એમ હું જણી મારા
હવનને કૃતાર્થ સમજું. અરે તે એ મળે તો તેને હવે શુદ્ધ
કર્યા વિના કેમ ઉડું ? તેનો પદ્મો કેમ મુકું ? મારી જમીન
અગ્નિર, તન મન ધન અને સર્વસ્વ અર્પણ કરી તેની સેવામાંથી
એક ક્ષણ પણ અજગે અમ થાઉં ? અરે પણ ઉચ્ચેન એવો
હું સદ્ભાગી ક્યાંથી હોય, કે તારા મનોરથો ફલિભૂત થાય. અ
ને તે બાનુદેવ સદગુરુ, તને પ્રાપ્ત થાય. તો તો પછી ઉચ્ચેન
તારો જન્મમર્જનો દેરો ટળી જાય, અને વૃદ્ધાવસ્થા મુખરી જાય.
તારે આ સંસારમાં પ્રાપ્ત કરવાની વસ્તુ અન્ય પછી કોઈ ન
રહે, અને તારી સકલિતિ થઈ જાય. અરેરે પણ દુર્ભાગી ઉચ્ચે-
ન એ દીવસ તને ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય. તે વિપ્રની મુખાપૂતિ
અને બોલીચાલી એતાંતો તારા તે બલે બાનુદેવ હોય
એમ લાગે છે. પણ હવે મારે તેને પુછવું શી રીતે ? ”
આમ શંકા બરેલી વિચારશેણીમાં ઉચ્ચેન ગુચાયો અને ઉ-
ચ્ચે એવા નિશ્ચય ઉપર આગ્યો કે તે દ્વાનિવેકમાંથી પરવારે
એટલે પુછી ખાતી કરું. આજો નિશ્ચય કરી ઉચ્ચેન શિવાલય-

માં પોતાનીપત્નિ સહ બેઠા છે અને ભાનુદેવ રૂદ્રાભિષેક કરે છે. મધ્યાહ્ન થયા એટલે ભાનુદેવ પોતાની નિત્યનેમિત્તિક ક્રી-
યામાંથી પરવાર્યો, એટલે શંકરના બાણપાસેથી ઉઠી બહાર
આવ્યો અને ઉગ્રસેનનો રૂદ્રાભિષેક પણ કર્યો છે તેવી ઉગ્રસે-
નને ખબર આપવા લાગ્યો. આ ખબરથી ઉગ્રસેન પ્રસન્ન થઈ
કહેવા લાગ્યો કે “હે મહાત્મન, અમે ઉભય આપને શરણ લીધે,
આપ આપના આશ્રમે પધારો, હું સીધું લઈ સત્વર આવું છું.”
આ સાંભળી ભાનુદેવ તેના આસન ઉપર ગયો. અને પશ્ચાત્
હે રાજન, સીધું લેઈને તે ઉગ્રસેન પોતાની પત્નિ સહ
ભાનુદેવના આસને ગયો. ભાનુદેવે પોતાની પાસેની પ્રવેત કાંમળ
બિછાવી તે ઉપર તે :વાનપ્રસ્થાશ્રમી પવિત્ર દ્રવ્યોને આદર
પૂર્વક બેસાડ્યાં. લાવેલું સિધું સર્વ ભાનુદેવને આપી પશ્ચાત્
ઉગ્રસેનનીયે પ્રમાણે ભાનુદેવને બે હાથ ભેરી વિવેક અને વિ-
નયથી શંકામુક્ત થઈ કહેવા લાગ્યો.

સીદ્ધેશ્વરાચાર્ય કહે છે, હે રાજન, પશ્ચાત્ તે ઉગ્રસેન ભાનુ-
દેવને કહેવા લાગ્યો કે “હે મહાત્મન મેં આપને ન્યારથી ભેળા
છે ત્યારથી હું શંકાશીલ બન્યો છું અને તેથી આપને તે શંકા સહજ
નીવેદન કરવાની રજા લઉં છું.” ભાનુદેવ કહે છે “હે મુમુક્ષુ
વૃદ્ધ પુરૂષ, આપ ખુશીથી નીવેદન કરો ? ઈદ્ર ઈચ્છાથી થયા
શક્તિ આપની શંકાનું સમાધાન કરવા આ શરીર તૈયાર છે”
આવાં વીનય વાક્ય સાંભળી ઉગ્રસેન કહે છે. “હે પવિત્ર વિપ્ર-
વર્ય, મેં આજકાલ કરતાં દશ બાર વર્ષથી ભાનુદેવ નામના
એક વિપ્ર મહાત્માને મારા સદગુરૂ તરીકે અંતરમાં સ્થાપેલા
છે. જો કે મારા દુર્ભાગ્યને લીધે હું તેમની હજી સુધી દિક્ષા
લેવા સમર્થ થઈ શક્યો નથી, છતાં નિરંતર અંતરમાં તેમની
મૂર્તિનું-છબીનું-પ્રતિમાનું આવાહન કરી, તેમનું જ નામ જાપ્યા
કરું છું, અને તેમની પ્રાપ્તિચર્ચે જ સતતવિવસ પ્રયત્ન સેવું
છું. પણ હજી સુધી તેઓનો મને ભેટો થયો નથી. આજે
તિરે આપને ભેટ મને બાણે તાદૃશ તે સુતિ આપ છે

સેને મને ખાત્રીપૂર્વક બાણી લીધા છે, માટે હવે પ્રગટ થયા સિવાય છુટકો નથી. માટે પ્રગટ થઇ તેને સત્ય કહી દઉં, અને તેની શંકાનું સમાધાન કરું.” આવો વિચાર કરી ભાનુદેવે તરતજ પ્રત્યુત્તરમાં કહ્યું “ ઉઝસેનજી, આપનું અનુમાન સત્ય છે. જેની સાથે તમે આ વાત કરી રહ્યા છો તેજ આપનો ભાનુદેવ છે. આપની આશા સફળ થઇ છે, અને આપની લાંબા કાગથી દૃઢ યજ્ઞેલી શુદ્ધ ભાવના સફળ થઈ છે. આ ઝૂંકારેન્ધરના પવિત્ર રથળે અગીયારે બારે વર્ષે આજ આપણે મળીએ છીએ.” ભાનુદેવના આ વચનો શ્રવણ કરતાંની સાથે ઉઝસેન વિશુદ્ધ પ્રેમના ઉછાળાના ભેરમાં જેમ વિશ વર્ષનો તરૂણ એકદમ કુદકો મારી, પોતાની ગજેલી પ્રિયકર વસ્તુને ભેતાં, ઝડપ મારી ઝાંચી લે, તેવી રીતે ઉઝસેન ભાનુદેવને બાઝી પડ્યો, અને તેના ચરણમાં લોટવા લાગ્યો. ભાનુદેવે આશ્ચર્યપૂર્વક તેને રદય સરસો આંખી ઉલો કર્યો. પશ્ચાત્ત કહેવા લાગ્યો “ઉઝસેનજી, તમારી શુદ્ધ, સત્ય અને દ્રઢ ભાવના મને પ્રાપ્ત કરવાની હતી તો અગીયારે બારે વર્ષે પણ તમે પ્રાપ્ત કરી સુખી થયા છો. માટે હવે જે કંઈ આપનો મનોરથ બાકી હોય તે મુજેથી પાર પાડો, અને પ્રસન્નતાપૂર્વક મારી પાસે નિરંતર નિવાસ કરો ? ” ઉઝસેન આ સાંભળી ગદ્ગદ કંઠે હર્ષાયુધી કહેવા લાગ્યો. “હે શુરો, આપને આજથી માડું તન મન ધન સર્વસ્વ સોંપુ છું; અને શતદિવસ આપની સેવામાંજ કાલ વ્યતિત કરવા આહું છું, માટે જ્યારે યોગ્ય લાગે ત્યારે શુરૂ દિક્ષા આપી, દાસને કૃતાર્થ કરવા કૃપા કરશો.” ભાનુદેવે કહ્યું “ ભલે ત્યારે તમે બન્ને પતિપત્ની અત્રે મારા રથળે નિવાસ કરો, અને શુદ્ધ દિવસ ભોંધ તમને ઇષ્ટમંત્ર આપીશ. હું અત્રે જે અર્થે આવ્યો છું તે તમને ધીરે ધીરે સહવાસથી જણાશે, માટે પ્રસન્નતા પૂર્વક તમે તમારા કર્તવ્યને સાધો ? ” આવું કહેવું શ્રવણ કરી, ઉઝસેન પશ્ચાત્ત પોતાનો સર્વ સામાન લેઈ, ભાનુદેવની સંનિધ સપત્નિવર્તમાન આવીને રહેા, અને તે બન્ને ભાનુદેવની યથાર્થ રીતે સેવા કરવામાં નદા તત્પર ગહેવા લાગ્યાં ભાનુદેવે શુભ દિવસ

નેઈને ઉત્તરેને ગુરુદિશા આપી, અને પછી સહસ્રમુખયજ્ઞ અને તે યજ્ઞ કરવાનું કારણ, તેમજ પોતાના ગુરુ દિગંબર સ્વામિની આજ્ઞાનુસાર વર્તન કરવા સંબંધીની સર્વ હકીકત, તેને કહી. પશ્ચાત્ત ઉત્તરેને જ્ઞાનુદેવની સર્વ ઉપાધિ પોતાને માથે ઉઠાવી લીધી; અને જ્ઞાનુદેવની ગૃહી થવાની સર્વ જાવનાઓ, એક પછી એક ઠેવી રીતે સફળ થવાલાગી તે સર્વ વૃત્તાંતને સંક્ષેપમાં હવે પછી હે રાજન્ તને શ્રવણ કરાવીશ.”

હે પ્રહર્ષ, આટલું કહી પછી તે સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય પોતાના આસને સિધાન્યા અને રાજ ગુજ્જેતુ પણ પોતાને સ્થાને ગયો.

—તરંગ ૩ જો—

જેવી જાવના તેવી સિદ્ધિ.

હે પ્રહર્ષ, પછી બીજે દીવસે તે ગુજ્જેતુ રાજા, પોતાના રાજકાજમાંથી અને નિત્યનૈમિત્તિક કર્મમાંથી પરવાર્યો, એટલે પોતાના રુદ્રગુરુ સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય સમીપ આવી કહેવા લાગ્યો, કે “ હે ભગવન્, જ્ઞાનુદેવે પછી ઠેવીરીતે યજ્ઞ કર્યો અને તેની જાવના ઠેવી રીતે સફળ થઈ ? તેમજ પેલી આશ્ચર્યજ્ઞા નામની કન્યાનું ગું યજ્ઞ વીગેરે સર્વ વૃત્તાંત જાણવા આ હાસ ધણે ઉત્સુક છે માટે શ્રવણ કરાવવા કૃપા કરે ? સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય તપસ્વિ આ પ્રકારના તે ગુજ્જેતુ રાજાના નમ્રવચનો શ્રવણ કરી જ્ઞાનુદેવના આગળના વૃત્તાંતને કહેવા લાગ્યા.

સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય કહે ॥ “ હે રાજન્ ‘વાદશીર્માવના સિદ્ધિર્ભવતિ તાદૃશી જેવી જાવના તેવી સિદ્ધિ જો ધન્યરી નિયમ છે. તે નિયમાનુસાર ઉત્તરેનની જાવના, જ્ઞાનુદેવની જાવના, વિભાવરીએ પ્રાણત્યાગતી વખતે કરેલી જાવના, અને દિગંબર સ્વામિએ જ્ઞાનુદેવને સહસ્રમુખયજ્ઞ કરવા માટે દ્રવ્યપ્રાપ્તિ કરાવા કરેલી જાવના, જો સર્વ જાવનાઓ એકી વખતે ઠેવી રીતે ફલિજુત થઈ, તે તને કહું તે એકાગ્રચિત્તે શ્રવણ કર ?

ગુરુ દિગંબર સ્વામિની જાવના જે દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરાવાની હતી, તે બીજે દીવસે જ જ્ઞાનુદેવને રૂદ્રાભિષેકની દક્ષિણામાં દશ

સુવર્ણ મોહોરો પ્રાપ્ત થઈ કૃતિભૂત થવા લાગી; વળી અને
 ઉમ્મસેનની ભાવના, બાનુદેવની પ્રાપ્તિથી સફળ થઈ હતી; અને
 તેથી ઉમ્મસેન પોતેજ તેના ચરણમાં તન મન ધન સર્વસ્વ અર્પ-
 ન કરી બેઠો હતો. એટલે બાનુદેવની દરેક આજ્ઞાને તે પાળવા
 લાગ્યો હતો. તેમજ બાનુદેવની ભાવના જે દ્રવ્યથી સૌ કાર્ય
 કરવાની, ઉમ્મસેનને સર્વ ઉપાધી સોંપી પોતે ગુરુપદે બીરાજ-
 વાની વીગેરે હતી તે પણ સફળ થઈ; કેમકે બાનુદેવે સદ્ગુણમુખ થઈ
 કરવા સંબંધની તમામ હકીકત તેને કહી હતી, જેથી તેણે
 જાણાને ધેરથી અસંખ્ય દ્રવ્ય મંગાવી ચૂક્યા, તમામ ગોઠવણ
 કરવા માંડી હતી. દ્રવ્ય કયાંથી આવે છે, અને ક્યાં તેનો વ્યય
 થાય છે, એ જાણત બાનુદેવ પછી જરા પણ કાળાજી કરતો ન
 હતો. એ પ્રમાણે એકાદ માસમાં ચૂકનો મંડપ રચાયો, અને
 અર્ચને કઠોતરીઓ દ્વારા યજ્ઞનારાયણના દર્શન અર્થે આમંત્રણ
 પણ કરી દેવામાં આવ્યું હતું. ઉત્તમન, કાશી, પ્રયાગ, અને દક્ષી-
 નમાંથી હથાકોટ એકસોને એક નિવાન વિષે પસંદ કરી
 ઉમ્મસેને યજ્ઞ કીધાઅર્થે નોતર્યા હતા; જેથી દુર્ગ વખતમાં
 તે પણ એકાદ થઈ ગયા. અને સદ્ગુણમુખ ચૂકની તમામ
 સામગ્રીઓ પણ વખતસર ઉમ્મસેને બધી તેવાર કરાવી દીધી.
 વિમળપુરીના રાજાને પણ ઉમ્મસેને આમંત્રણ કર્યું હતું; તેમજ
 ખુટતુંવતું દ્રવ્ય તેના રાજબંધારમાંથી લેવા માટે રાજાએ
 ઉમ્મસેનને ખુશીથી રજા આપી હતી, જેથી યજ્ઞઅર્થે ઉમ્મસેને
 અનર્મગ દ્રવ્ય એકઠું કરી, યજ્ઞની ધામધુમ મિટા પાયાપર રચી
 હતી. યજ્ઞક્રિયામાં આમંત્રણ કરેલા, હથાકોટ એકસોને એક
 નિવાન જાકળેને, અન્ન બેલ:વેલા સઘુ મહાત્મા તથા
 સન્નિધિએ, અને આમંત્રણ કરેલા તેમજ પ્રેમથી યજ્ઞનાર:વચન
 દર્શન કરવા નીમીત્તે આવેલા રાજા રજવાડા વગેરેને, અનુક્રમ
 પદે તેવું, મુલાનુ, ખેસવાનુ, જમવાનુ, રેહેવાનુ, વીગેરે સઃકીર્ત્ય
 સંપૂર્ણ રીતે સંતોષ કર્યા પછી પાંડવું હતું; જેથી અર્ચની આગ
 નિવ્યવન્ય ચાલી રીતે થવામાં થયો; એકે અગાજે પ્રકન્નતાની.

સાથે યજ્ઞમાં ભાગ લેતા હતા. ઉઘસેન આ સર્વ ગુરૂની ઉપાધિ તે પોતાની ઉઘસેન ગણી, પોતાને માથે બધું ભોજન લઈ, બધો વિવેકપુરઃસર કારભાર કરતો હતો. જાનુદેવ તો માત્ર ગુરૂપદે બિરાજતો હતો. કંઈપણ કાર્ય જાગત તેના સુધી વાત આવતીજ ન હતી. ઉઘસેન અને તેના માણસો બધું કરીલેતા હતા. અને એ પ્રમાણે પોતાના સદ્ગુરૂજાનુદેવની ઈચ્છા પ્રમાણે યજ્ઞ-અર્થે કરવાના સર્વકાર્યો ઉઘસેન કરી લેતો. તેણે જાનુદેવને યજ્ઞની બધી તૈયારી થઈ ગઈ એટલે એક દીવસે વિનયપૂર્વક ઉઘસેને કહ્યું “ હે ભગવન્, યજ્ઞની તમામ સામગ્રી તૈયાર થઈ ગઈ છે. આમંત્રણ કદેલી તમામ વિપ્રમુતિઓ આવી ગઈ છે. કેટલાક રાજા રજવાડાપણુ આવી ગયા છે. માટે હવે શુભદિવસ નક્કી કરી યજ્ઞનો આરંભ આપ કરો એટલીજ વાર છે. હવે કોઈ પણ કાર્ય બધુજ નથી માટે હે ગુરૂ, આપ અગ્રા કરો તે દીવસથી યજ્ઞનો આરંભ કરવા વિષેને સુચના આપુ. ” આવાં ઉઘસેનનાં વચન શ્રવણ કરી, જાનુદેવે પ્રત્યુત્તર વાળ્યો કે “ હે મુમુક્ષુ શિષ્ય, જો તમે યજ્ઞસામગ્રી સર્વ તૈયાર કરી રહ્યા હો, તો જે યજ્ઞ કરાવનાર મૂળ અધ્યક્ષ વિપ્ર હોય, તેમને પુછી જુઓ, કે યજ્ઞ મારા એકલાથી થઈ શકે તેમ છે, કે સપત્નિવર્તમાન યજ્ઞ કરવાની જરૂર છે. જો સપત્નિવર્તમાન યજ્ઞ કરવાની આવશ્યકતા હોય, તો પ્રથમ કોઈ મારા સાયક મારી જાતિની કન્યા ચોધી કાઢી, યથાવિધિ તેની સાથે લગ્ન કરવાં પડશે, પશ્ચાત્ત યજ્ઞનો આરંભ કરવો પડશે. માટે તે વાતનો ખુલાસો કરી લાવો તો પછી યજ્ઞકીયાનો આરંભ કરવામાં કોઈ-રીતે વાંધો નથી. ” આ સાંભળી ઉઘસેન તે વિષે પેઠી યજ્ઞકીયા કરાવનાર જે અધ્યક્ષ હતા, તેને પુછી સપત્નિ વર્તમાન યજ્ઞક્રિયા કરવારૂપ ખુલાસો કરી લાવ્યો, જેથી લગ્નની ઉપાધિ કરવાની બાકી છે તે માટે પ્રવૃત્તિ કરવા જાનુદેવે ઉઘસેનને અગ્રા કરી. આથી કન્યાની ચોધઅર્થે ઉઘસેન શુધાવ્યો, અને તેની પત્નિ શશીમુખી જે ક્ષીમાનદીના પ્રદેશના રાજા સુમ-

નસિંહની રાણી શુચીદેવીની જ્ઞેન થતી હતી, તેને પોતાના સહયુક્તે માટે કન્યા ખોળી લાવવાની આજ્ઞા કરી. તેથી તે શશીમુખી પોતાની જ્ઞેનને, રાજમહેલમાં કન્યા બાગત પુછ-પરછ કરવા ગઇ. શુચીદેવીએ પોતાની જ્ઞેનને આજ્ઞીલા કન્યા યોગ્ય છે એવી સલાહ આપી તેથી ઉત્તરેનને તેણે તે કન્યા માટે કહ્યું. ઉત્તરેન બાણતો હતો કે વિમળપુરી નગરીના પુરોહિત મુરારીનાં બે કન્યાઓ આજ્ઞીલા અને શશીકલા નામે હતી. શશીકલા ઉત્તરેનના રાજના પુરોહિત મુરારીના નામના બીજવરને આપી હતી, અને આજ્ઞીલા નામની કન્યા તે કુંવારી અને નાની હતી. આજ્ઞીલા પદ્માશ્વપત્ત થઈ બહી ગણીને હુશીયાર બની હતી. તેણે પોતાના પિતાદ્વારા નાની છતાં વિદ્યાસંપુર્ણ પ્રાપ્ત કરી હતી, જેથી ઉત્તરેનના રાજ્યે તેને શીક્ષક અને પોતાની પુત્રીની સહીપણી તરીકે ઉત્તરેનમાં પોતાને મહેલે રાખી હતી; તેથી પોતાની જ્ઞેન શશીકલાને ત્યાં તે આજ્ઞીલા જમતી અને રાજકુંવરિની પાસે સદા રહેતી હતી. ઉત્તરેનના રાજની કુંવરિ પદ્મની અને આજ્ઞીલા બન્ને સરખી વયનાં નહતાં છતાં સરખાં શુભ અને સરખાં સ્વભાવવાળાં હોવાથી એક બીજાની વચમાં ગાઢ મિત્રતા બંધાઈ હતી. તેઓ બન્ને એક બીજાથી એક ક્ષણ પણ છુટાં થતાં નહતાં. આ આજ્ઞીલા કુંવારી છે એમ બહી તે રાજકુંવરિ પણ પંદર વરસની છતાં કુંવારી રહી હતી. ઉત્તરેને વીમળપુરીના પુરોહીત મુરારીનાં કે જે આમંત્રણથી યજ્ઞવિધી કરાવા વિમળપુરીથી આવ્યા હતા, તેમની કન્યા જોડે પોતાના શુદ્ધ બાનુદેવના લગ્ન કરવાની માગણી કરી. જે ઉપરથી ઉત્તરેનની માગણી યોગ્ય સમજી મુરારીનાં તેનો સ્વીકાર કરી પોતાની પુત્રીના જન્માક્ષર બાનુદેવ જોડે મેળવવા કહ્યું. ઉત્તરેને તેમ કરી વીવાહનું શ્રીફળ વીગેરે આપ્યું. મુરારીનાં આમંત્રણ હોવાથી યજ્ઞક્રિયાનાં બાગ લેવા આવ્યા હતા, તેમ તેની પુત્રિ આજ્ઞીલા પણ આ વખતે ઉત્તરેનમાં પોતાની જ્ઞેનને ઘેર હતી જેથી તેણીના લગ્નમાં કેાઈ વાંધો

પ્રાણીને તેની શુભાશુભ ભાવનાનું ફલ પ્રાપ્ત થાય છે; ત્યાર પછીજ સંસારના મુખ દુઃખનું પ્રાણીને જ્ઞાન થાય છે. ત્યાર પછીજ સંસાર અનિત્ય અને જુડો છે અને એક પરમાત્મા સાથે છે તેનો પ્રાણીને અનુભવ થાય છે. તેવા અનુભવપૂર્વક સંસારના ત્યાગનેજ ખરો વેરાગ વેદશાસ્ત્રે ગણેલો છે. સંસારમાં પ્રવેશ કર્યા પછી પ્રાણી અનેક પ્રકારે મુખની ભાવના કર્યા કરે છે, પણ તે ભાવનામાં શુભાશુભ શુભો મિશ્રિત રહેતાં હોવાથી શુભાશુભ ફલને તે પ્રાપ્ત થાય છે. હે વત્સ, તેથી સત્શાસ્ત્રોએ અને શ્રીસદગુરુએ ભાવનાનું સ્વરૂપ સર્વાપરિ સત્ય સમજી 'વાદતી મર્ષના સિદ્ધિ મર્ષતિતાદૃશી' એ વચન સિદ્ધ માનેશું છે: જેવી પ્રાણીની ભાવના તેવું તેને ફળ મળ્યા વગર રહેતું નથી. હવે એ વાત તને આ પૂર્વોક્ત વૃત્તાંત ઉપરથી સમજાઈ હશે, અને પછી પણ સમજાશે. હે વત્સ, પશ્ચાત્ત તે સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય આગળના વૃત્તાંતને, શુભરેતુ રાજા પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા, તે હું તને કહું તે પ્રેમ પૂર્વક શ્રવણ કર ?

સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય કહે છે 'હે રાજન, પશ્ચાત્ત જ્ઞાનુદેવ અને ચા-
દૃશીલા પોતાનો ગૃહસ્થાશ્રમ પોતાની વતન જુમિ વીમળપુ-
રીમાં રૂડી રીતે ચલાવી રહ્યાં છે. ઉચ્ચસેન અને તેની પત્નિ
પણ તે બન્ને વિપ્રકંપતિ અને તેમના માતૃપિતા ઇત્યા-
દિની સેવા કરી પ્રસન્નતાથી કાલ વ્યતિત કરે છે; એટલામાં ઉ-
ચ્ચસેનની પત્નિ ક્ષયના દરદશી ગુજરી ગઈ, અને ઉચ્ચસેન પશ્ચાત્ત
સ્વસ્થપણે એકલો ગુરૂસેવામાં શરીરે વૃદ્ધ છતાં પ્રવૃત્ત રહેવા
લાગ્યો. એમ કરતા કરતા ત્રણેક વર્ષ પછી તે પણ સ્વસ્થસ્થ
થઈ ગયો. એટલે જ્ઞાનુદેવ શિષ્ય વિનાનો એકલો થઈ ગયો.
તેની સેવા કરનાર અત્યારે તેની સ્ત્રી ચાદૃશીલા સીવાય કોઈ રહ્યું નહિ.
અને જ્ઞાનુદેવે પ્રથમથી ગુરૂપદેશિરાજી ઉદ્યોગ વિનાની જીવેલી ગાળેલી
જેથી તે બેઠાખાઈ જેવો થઈ ગયો હતો. ઉચ્ચસેન જાણ્યો ત્યાં-
સુધી પોતાની જમીન બગીરનું દ્રવ્ય આવતું, તે વડે જ્ઞાનુદેવની
સંપૂર્ણ સેવા થતી. પણ હવે તો જ્ઞાનુદેવને કોઈ સાધન ન હતું.

પોતાના પિતાની આજીવિકામાંથી કુંડુંબનું જરણપોષણ કરવું પડતું હતું; તેમજ કુંડુંબ બોહોનું હોવાથી એટલાથી પુરું થઈ શકતું ન હતું. જાનુદેવના માતૃપિતા પણ ઉચ્ચસેનના ગુજ્યાર્થે બાર માસ પુરા થયા આખ્યા ન હતા ને દેવલોક પામ્યા; જેથી જાનુદેવને માયેતમામ સંસારવ્યવહારનો સાર પડ્યો, અને એમ થતાં હે નૃપેન્દ્ર, તે અતિદરિદ્રિઅવસ્થાને પ્રાપ્ત થયો. જાનુદેવ નિર્ધન અને કંગાલ જેવો જા સમયે જની ગયોહતો, છતાં પણ પોતાના સ્વધર્મનો કદી તેણે ત્યાગ કર્યો ન હતો. તે વારંવાર મન સાથે વિચાર કરતો હતો કે “જા નિર્ધન અવસ્થા એ કોઈ જા જન્મની કે પૂર્વ જન્મની ભારી કરણી-ભવના-વાંચના-કામના-તુ ફલ હોવું જોઈએ. જરે એક ભિખારી કરતાં પણ છેક અધમ દરિદ્રાવસ્થા મને આવી પ્રાપ્ત થઈ છે ? ખરેખર આપણું કોઈ ભારી વ્યભિચારી અશૂભ કરણીનું ફળ હશે નહિંતો, ખીણું શું નહિંતોતને આ દશા પ્રાપ્ત થવાનો સંભવજ નથી. જરે પણ જાનુદેવ કદાચ શુદ્ધ મહારાજે તારી મદ્દા જોવા અને તારા શુદ્ધક્રિયાના ટેકની કસોટી કરવાની આવરજ, આવી દશા પ્રાપ્ત કરાવી હશે તો કોને ખબર ? તું પ્રમથથી બેઠાખાઉ થઈ શુદ્ધપદે સ્થિત થયો અને જરા અયોગ્ય અને અભિમાની પ્રવૃત્તિ કરવા લાગ્યો, તેથીજ જા તને ફળ મળતું હશે તો પણ કોને ખબર. જો હરિં હે શુદ્ધદેવ ! જો તેમજ હોય તો તે સભા મને તમે યોગ્ય કરી છે. ” એ પ્રકારનું જાન થવાથી જાનુદેવ પોતાની કંગાલ હાલત જોઈ નિરંતર દુઃખી અને તપ્ત રહેવા લાગ્યો. તેની સાધવિપત્તિ આક્રમીલા પણ પતિના મુખે મુખી અને દુઃખે દુઃખી રહેનારી, પરમ સનિ સ્ત્રી હતી તેથી રાગવાનું, ખાંડવાનું, રીવવાનું ઇત્યાદિ ઘેર ઝેર કરતી હતી. અને નેદારા દ્રવ્યઉપાર્જન કરી, પતિને ઘર ચલાવવામાં મદદ કરતી હતી તે સતિ, પતિની અત્યંત પ્રિતિ પાત્ર જની નર્ત હતી. આ દરિદ્રિ સ્થિતિમાં જાનુદેવ માત્ર વ્યતિત કરતો હતો, ને વખતે તેની વધ લગભગ ચાળીસ વર્ષની થયે આવી હતી જર જીવાનીમાંજ દરિદ્રાવસ્થાને દુ અને

લોગવતી, તે આરૂંશીલા અત્યંત કૃષ્ણાશ્નક સ્થિતિમાં રીવસો
 શુભરતી હતી. તેને ભેંકે ઉજ્યનપતિની કુમારી પદ્મની જેવી
 અડધી રાતે મદદ કરનાર ખાસ સહચરી હતી, તેમ
 છતાં તેણે કોઇની પાસે કોઇપણ પ્રકારની મદદ રૂપ યાચના
 અધાપિપર્યંત કરી ન હતી; એવી તે હૃદ ટેકીલિ અને પતિમાં
 વિશ્વાસવાળી સતિ સી હતી. તેમ જાનુદેવ પણ અત્યંત
 દુઃખી સ્થિતિને લોગવતો હતો છતાં ઉઝસેનના પૂત્ર પુષ્પસેન
 પાસે કિંવા વિભગપુરીના રાજા પાસે કોઇ પ્રકારની યાચના
 કરવા કદી ગયો ન હતો. માત્ર પોતાના શુરૂ ડિંગંબર રવા-
 મીની આરાધાનુ યથાર્થ રીતે પાલન કરવા તરફજ લક્ષ રાખીને,
 પોતાના સ્વધર્મચારણથી સર્વ સંસારના દુઃખ સહન કરી, પો-
 તાનો કાલ વ્યતિત કરતો હતો. એક સમયે જાનુદેવ પોતાની
 શ્રી આરૂંશીલાને “જેવી ભાવના તેવી સિદ્ધિ” એ વિષય ઉપર
 રાજા હયરથને યજ્ઞેત્રી ભાવનાનું નીચે પ્રમાણે દૃષ્ટાંત આપવા
 લાગ્યો; તેને વિવેકથી સદુપદેશ દેવા લાગ્યો કે “પ્રાણી અતિ
 દુઃખી, રિદ્રી, અને ઠંગાલ દશાને પ્રાપ્ત છતાં, ઉંચા પ્રકારની
 ભાવના ભેતે શુધ સત્ય અને હૃદ સંકલ્પપૂર્વક અંતરમાં નિરંતર
 રાખે છેતો કિટખમરના ન્યાય પ્રમાણે, પરિણામે અવશ્ય તે પ્રમાણેજ
 ફલ મેળવે છે. મનુષ્યને ગમે તેટલું દુઃખ પડે છતાં નિરંતર શુભ
 ભાવનાને કરતા રહેવાથી, અંતે શુખ પ્રાપ્ત થાય છે એ નિશ્ચ-
 યય છે. હે રાજન, આવા પ્રકારના સદુપદેશને અંતે, રાજા હય-
 રથને યજ્ઞેત્રી ભાવનાનું દૃષ્ટાંત જાનુદેવ, પોતાની પત્નિ આરૂં-
 શીલાને, નાંચે પ્રમાણે નક્ષેપમાં કેહેવા લાગ્યો, તે હું તને કહું
 તે તું પ્રેમપૂર્વક શ્રવણ કર ?

જાનુદેવ કહે છે “હે મહાધર્મચારિણી, રાજા હયરથને ય-
 જ્ઞેત્રી ભાવનાનું દૃષ્ટાંત કદી આજે તને તે ભાવનાનું સ્વરૂપ સ-
 મજાતું ને તું સ્થિર ચીત્તે લક્ષમાં લેજે હે શ્રી, ભગવાન શ્રી
 રામચંદ્રજીના માનપિતા હયરથ કોશલવાની આગલા જન્મની
 ભાવનાનું દૃષ્ટાંત. ને કદી નાનકડું નહિ લોય માટે શ્રવણ કર ?

અત્યંત પ્રસન્ન છે, કારણ કે જગતમાં જન્મેલી સતિઓ, તથા હવે પછી જન્મશે, તે સતિઓ, નિરંતર તે મારી ચિતિચક્રિની ભક્તિદ્વારા મારા ઐશ્વર્યને વધારે છે. જેથી તે સતિઓના ચર્ણુવિંદ મારા ચર્ણુવિંદ કરતાં હું અધિક પવિત્ર માનુધુ; તે સતિઓનું સર્વદા પ્રસન્ન ચિત્ત રહે તોજ મને સંપૂર્ણ આનંદ થાય છે. માટે તું પણ તેમાંની એક સતિ છે તો ઇચ્છા હોય તે માગ " ? આ સાંભળી સ્વયંજી મનુની તપસ્વિનિ પત્નિ સતિ ચતરૂપા કેહેવા લાગી " હે વિદ્યાધાર આનંદકંદ સચરાચર જગતપતિ, મારા પતિને જે આપે અનુગ્રહ કરી વરદાન આપ્યું તેથી મારા મનોરથો સફલ થયા છે; છતાં પણ આપ પૃથક વરદાન માગવા કેહો છો ત્યારે માગીશુ છું કે હે નિયંતા, અમારી સૂક્ષ્મવાસનાનો લય થઇ નિષ્કામપણે આપની એકાંતિક ભક્તી અમે બંને કરીએ, આપના બાળ સૂચને લોગવીએ અને વૈરાગ્ય, જ્ઞાનાદિ પ્રાપ્ત કરી આપની નિસિમ ભક્તિથી આ સંસારસાગરને તરી આપના ચરણ વિશે અંતે સ્તિન થઈ જઈએ એજ પ્રભુ વરદાન આપો ? વળી તમને લાડ લગવીએ, તમારામાંજ અમારી વૃત્તિ સદા ભક્ત થઈ લાગી રહે તથા આપનું નિત્ય લાલન પાલન કરીએ આવી અમારી દહ ભાવના " તે પણ પૂર્ણ કરવા કૃપા કરો ? " આ પ્રમાણે સતિની મૃદુવાણી સાંભળી, નિરંજન નિરાકાર છતાં સાકાર એવા વિરાટ ભગવાન પ્રસન્ન થઈ બોલ્યા, " હે તપસ્વિનિ, ભાગ્યે તમારા પતિપત્નિ બંનેની ઇચ્છાનુસાર સર્વ થશે. તમે કૌશલ્યારૂપે તથા મનુભગવાન દશરથરૂપે જન્મ ધારણ કર્યો અને રામસ્વરૂપે હું તમારે પેટે અવતાર લેઈશ અને તમારા સ્વયંજી મનોરથો સમાઅવતારમાં સફલ કરીશ. વળી આપ-માવા ચિતિચક્રિને સિતાશરૂપે મારી બાર્યા થશે; વળી ત્વારપછીના પુત્રમા પણ તમે બંને નંદવરોદા રૂપે જન્મશે અને હું રૂક્ષરૂપે બાળક થઈ તમારે ઘેર આવીશ, જ્યાં તમે મને ધણુ લાડે લગવી તમારા કોડ પુરણ કર્યો. " અદકું

કહી કીકરિ અંતરધ્યાન થઈ ગયા. માટે હે સુખી ! "વા
 મ્મયના સિદ્ધિ મેષતિ તાદૃશી " । જેની જેવી જાવના તેવી
 તે દેવે છે. પ્રાણીને જે વસ્તુની જાવના થાય છે તે વસ્તુ પરિણામે તે
 પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રાણિ અને જાપ્રાણિનો સવાલ જેની જાવના શુદ્ધ નહીં
 તેને માટે રહેલો છે. માટે સદૃશ અને શુભ જાવનાનું સ્વરૂપ
 જોટલું બધું દેલદાયક છે, કે સ્વયં પરમાત્માને પણ તે મુજબ કરવું
 પડે છે; આ સંસાર એક ચહેરો જેવો છે. જેમ ચહેરામાં; કોઈ
 શ્રીમંત તો કોઈ ગરીબ, કોઈ નાનું તો કોઈ મોટું; કોઈ શા-
 જેશી તો કોઈ નકેશી જેમ અનેક નાના મોટા હોયો વસે છે;
 તેવીજ રીતે આ જગતમાં પણ અનેક નાના મોટા હોયો
 કોઈ મૃદુ, તો કોઈ કડવા, કોઈ માયામાં પચેલા, તો
 કોઈ માયાથી વિરક્ત, કોઈ ઉત્તમ જાવનાવાળા, તો કોઈ અ-
 શુભ જાવનાવાળા, કોઈ સ્વાર્થિ તો કોઈ દેવલ પરમાર્થિ, કોઈ
 યોગિ તો કોઈ ભોગી, જેમ અનેક પ્રકારના નાના મોટા પ્રાણીઓ
 વસે છે અને એ સર્વ તેઓની જાવનાનું જ ફળ છે. જેવી જેની
 જાવના તેવું તેને પ્રાપ્ત થાય છે. ઉત્તમ પ્રકારની શુભ, શ્રેષ્ઠ અ-
 ને સત્યજાવના મોક્ષ જાપી હોવને સંસારસાગરથી તારે છે.
 તે શુદ્ધ જાવના માત્ર કર્મો ભોક્તાની સૂક્ષ્મ વાસનાનો નાશ કરવા
 માટેની, તેમજ શરીરને વિનાશી અને અવિનાશી પરમાત્મતત્વને
 જોળખવા માટેની હોય છે અને જેજ સર્વેપરિ શુદ્ધ મેદ અને
 સત્ય જાવના કહેવાય છે; એ પ્રકારની જાવના જન્મ મરણના
 બંધનથી મુક્ત કરનારી છે; જેજ જાવના જગતના ઉત્પત્તિ,
 સ્થિતિ અને લયના હેતુરૂપ શ્રીસચ્ચરાચર પરમાત્માના જ્યોતિ
 સ્વરૂપના દર્શન કરાવનારી છે. અને અંતે પ્રાણીને ચિદાનંદ
 અવિચલ સુખને પ્રાપ્ત કરાવી, પરમાનંદની પરમજ્યોતિમાં સ્થિત
 કરનારી છે આ જાવના સાયુજ્ય મુક્તિને પરિણામે આપનારી
 છે. માટે નિરતર ક્રમે ક્રમે એ વિશુદ્ધ જાવનાને અતઃકરણમાં
 દૃઢ કરતા ક્રમ્ભ, અ. જન્મમા અગર તો જન્મ જન્મોત્તરમાં
 શુદ્ધ સત્વાશાની પૃષ્ઠા કરી દુષ્ટિત મનોરથો પ્રાણીના પુણ્ય ક.

રી સાક્ષાત કૈવલ્ય પદની પ્રાપ્તિ કરાવે છે. માટે હે પવિત્ર હૃદય
 વાળી, જે કૃણ આજે તને મળે છે તે તારી અનેક જન્મોથી જ
 યતી આવેલી જાવના પ્રમાણે મળે છે. કંઈ પ્રકટ પ્રજ્ઞાથી જ
 ઉત્તમ જ્ઞાનની તને પ્રાપ્તિ થઈ છે અને હવે પછી યથે એમ
 તારે સમજવું નહીં, પણ અનેક જન્મોંતરે તારી સદ્વિચાર વાળી
 અને સાત્વિક જાવના પરિપક્વ રૂપાએ પોહ્યવઃથી તે જાવના
 વિશુદ્ધ થઈ છે, જેથી તને આવી દરીદ્રી અને દુઃખી સ્થિતિમાં
 પણ આવું ઉત્તમ જ્ઞાન આપે છે, અને ઉચ્ચ જાવનાથી પૂર્વે
 એવા અનેક પ્રસંગો જનેલા છે, કે જેમાં માયાને આધિન રહી
 વર્તનાર પ્રાણીઓને, પણ ક્ષણમાત્રના શુભપ્રસંગથી વિશુદ્ધ
 જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ છે. તને ક્યાં ખબર નથી કે, રત્નમય સ-
 જાને જગત્પતિ મુનિના પદ્મવારના પ્રસંગથી અદ્ભુત તત્ત્વજ્ઞાન
 મળી ગયું હતું. દેવદુતિએ કપીલમુનિ પાસેથી પણ એક
 ક્ષણવારના પ્રસંગમાં ઘઘઘે અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું.
 શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માએ કુરૂક્ષેત્રના સમરાંગણમાં ભયંકર મુદ્ધ આપને
 આજ્ઞાનેધનજ્ઞાને ભગવતગિતાદ્વારા પરમતત્ત્વનું જ્ઞાન એક પગમાં
 આપ્યું હતું. શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માએ દેવદીપ્તિને તેના મરી અપેક્ષા પુરો-
 ના દર્શન કરાવી એક ક્ષણમાં જ્ઞાની બનાવી દીધા હતાં. રૂપિયા
 કંઈમાં મરેલો સર્પ પહેરાવી શુકદેવજીદ્વારા પરિશિષ્ટ રાજાને
 જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હતું. એ સર્વ સાચી થયું હતું. એ કંઈ એક
 જન્મની શુભ જાવનાનું ફલ નેહોનું પણ અનેક જન્મ જન્મોં
 તરથી તે જાવના ભગવત હતી જેથી તે જાવનાનું ફલ પ્રાપ્ત થયું
 હતું. જન્મમુખી રત્નમય દેવદુતિએ, અર્જુને, દેવદીપ્તિએ અને
 પરિશિષ્ટ રાજાએ પોતાનો શુભ સંકલ્પ હૃદયમાં રાખ્યો હતો, જેથી
 પરિણામે ઉઠે જાવનારે તેઓ નેમના શુભ સંકલ્પ પ્રમાણે
 જાવના જાવના મુજબ એક નિમિષ માત્રમાં પરમ જ્ઞાની
 બની, જે જ્ઞાન નાથને પ્રાપ્ત કરી. છેવટે સસાર સાગરને તરી
 પરમાત્મન નવરૂપન. વિવેક થઈ ગયો હતો. માટે વિશુદ્ધ જાવ-
 નાનું સ્વરૂપ અજોડ અને અનંત વિભવ હતું છે. જે પ્રજ્ઞે

ધ્યાનથી, સંકેષથી, મનોબલથી, ભાવના હૃદયે છે તે જીવને.
 પિંડ, દશરથ રાજાની પેઠે સાત્વીક વાસનાનો બંધાય છે અને
 પરિણામે તે વાસના અત્યંત પવિત્ર અને કેવલ હૃદયમાં, તેને
 પરમાનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે. જેને જેવો જેના પર પ્રેમ હોય છે,
 જેવી ભાવના હોય છે, અને તે ભાવના જેટલી હૃદય અને પવિ-
 ત હૃદય હોય છે, તેને તે પ્રમાણે ફલદાયક નિવડે છે જ્યાં તે.
 શ પશુ સંશય નથી. પ્રેમ સર્વ વસ્તુઓમાં પ્રમુખ રહેતો છે;
 ભાવનામાં સર્વ કરતાં અધિક બલ રહેતું છે અને શુદ્ધ સંકેષ સર્વ
 કરતાં સત્ત્વર સિદ્ધિને આપનાર છે. પરમાત્મતત્વપ્રતિ પ્રેમ
 ભાવના, પ્રાણીને તન્મય, તદાકાર અને તદરૂપ બનાવે છે. પ્રેમ
 ભાવનાજ પરમાનંદનું મુખ પ્રાપ્ત કરાવે છે, કે જેનો આનંદ
 અર્ણવનિય અતે સર્વદા સરખો જ છે. પરબ્રહ્મનો જેને સાક્ષા-
 ત્કાર થયો છે, એવા સ્ત્રી હરિના સમિપ રહેનારા પ્રેમીભક્તો
 અત્યંત શુદ્ધ અને કેવળ સાત્વીક ભાવનાવાળા હોય છે. તેમની
 સર્વત્ર સમભાવ તેઓને રહે છે; તેમની દૃષ્ટિમાં સર્વ પ્રિય અને
 હિતકર જણાય છે; જેઓ સર્વ વ્યવહારાદિક કર્મો કરવા છતાં
 પણ સર્વસ્વ ઇશ્વરાર્પણ કરી બેઠેલા હોય છે; અસત્યને ઈર્ષ્ય
 પણ તેઓ જતા નથી. પ્રેમી ભક્તની ઇચ્છા મમિ તો મમિ તે-
 વી વિચિત્ર હોય છતાં, તેની દૃષ્ટિ પ્રમાણે પરમાત્માને અનુસર-
 નું પડે છે, તે તેની માત્ર એક વિશુદ્ધ પ્રેમી ભાવનાપડેજ
 થાય છે જેવી જીવો ભાવના કરે છે તે તે મુજબ તેને પર-
 માત્મતત્વના સાક્ષાત્કારનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે. માટે હે સ્ત્રી તું
 હું ખી છે છતાં મુખની વિશુદ્ધ ભાવના નિરાંતર કરતી રહેજે
 એટલે સુખ મળ્યા વગર રહેનાર નથી. તે વિશુદ્ધ ભાવના સર્વદા
 જાનત અને હૃદયમાં પાતાનું સ્થાન તે ભાવના પ્રતિજ રમીત રાખજે,
 અને "હરિંદય જગત્, જગદેવહરિ" એ વાક્યાનુસાર નિર-
 ાર જગતને હરિરૂપ અને હરીને જગત રૂપ એવાનીજ
 ભાવના રાખજે તારી દૃષ્ટિએ જ્યાં ત્યાં મુખનેજ જોવાનું

અભ્યાસ વાળી થશે. જક અને ચેતન્યમાં સર્વદા સમભાવે
 પરમાત્માના સુખ સ્વરૂપનીજ ભાવના કરશે. આ સમય જગ-
 તના સર્વે પ્રાણી પદાર્થો સુખરૂપ પરમેશ્વરથી વ્યાપ્ત છે એમ
 નિરંતર મનન કરશે. સર્વમાં પરમાત્માના પુર્ણાનંદસ્વરૂ-
 પનું જ્ઞાનકરશે. અને એવી ભાવના રાખશે કે, આ પણ સં-
 પુર્ણ છે, પેલું પણ સંપુર્ણ છે, સંપુર્ણથીજ સંપુર્ણ થાય છે
 અને સંપુર્ણમાંથી સંપુર્ણ લેતાં સંપુર્ણજ શેષ રહે છે; માટે
 સર્વત્ર પ્રભુની સંપુર્ણતા છે સુખરૂપતા છે. એમ સતત સદ્-
 વિચાર કરશે. હે સદ્ભાગી ચાક્રીલા જો આ માફક
 તાફક રહુલ નાશવાન છે, તેમજ કદાચ આપણે વૈભવ
 એશ્વર્યાદિથી મુકા હોત તો તે પણ અનિત્ય છે; મૃત્યુ
 સર્વને શિરે રહેલું છે તો તેથી સદ્ભાવનાનુજ આમકે પૂર્વક
 સેવન, જીવને શા માટે ન કરવું કે જેથી આ જન્મે ન-
 હિં તો બીજે જન્મે, બીજે નહિં તો ત્રીજે, અમરતો અનેક
 જન્મે પણ સદ્ભાવના સફલ થાય અને સંસાર સાગર
 તરી પ્રભુપદની પ્રાપ્તિ થાય. જગતમાં કેઈ અમર રહ્યું નથી
 અને રહેવાનું નથી. વેહેલો મોડો કાલ સર્વનું બક્ષણ તો કર-
 વાનોજ એ આપણને જ્ઞાત છે; માટે પ્રાપ્ત જન્મમાં પ્રાણીએ
 શુભ ભાવનાદ્વારા પોતાના કલ્યાણનામાર્ગે લેઈ પરમપદની
 પ્રાપ્તિ કરવા પ્રયત્ન સેવવો એજ અતિ ઉત્તમ છે. સંસારના દુઃખો-
 થી અકળાઈને, વા મુખોથી મકલાઈને, સ્વધર્મ અને શુભ ભાવના-
 નો ત્યાગ કરવો એ કેવલ અધર્મિત છે. આ પ્રમાણે દુઃખી અવસ્થામાં
 પણ વિશુદ્ધ અને ઉચ્ચ ભાવના રાખવાનો ભાનુદેવનો સદુપદેશ
 શ્રવણ કરી, ચાક્રીલા અત્યંત પ્રસન્નતાપૂર્વક પોતાના પતિને
 કહેવા લાગી કે “હે પ્રાણેશ આજથી મારી ભાવના ઉચ્ચ અને
 વિશુદ્ધજ થયેલી બાણુજે, હે પવિત્ર પતિ, આપના સદુપદેશની
 અસર મારા અંતરમાં ઝરાઝર થઈ છે અને તેથી, આવી ક'ગાલ
 અને દુઃખી અવસ્થા છતાં, મારી દષ્ટિ જ્યાં ત્યાં સુખ સ્વરૂપ
 શ્રી દિગંબર સદ્ગુરૂને, અને પરમાત્માને અભિન્ન જોવાના અભ્યાસ

સ વાળી હોવાથી અત્યારથી ઉચ્ચ જાવના રહ્યમાં કાયમ રાખવા પ્રયત્નને સેવીશ. હે પ્રાણપતિ તે મુખ સ્વરૂપ થી સદ્ગુરુ કિંવા પરમાત્મા પ્રાપ્ત થયે એટલે આપણે પછી સુખજ છે, કારણે કે તે પોતે મુખ સ્વરૂપ છે. તો તે મુખ સ્વરૂપનેજ પ્રાપ્ત શા માટે ન કરવા, કે પછી કાંઇ દિવસ દુઃખજ પ્રાપ્ત ન થઈ શકે; માટે હું તો નિરંતર તે મુખ સ્વરૂપ સદ્ગુરુ પરમાત્માની પ્રાપ્તિએ વિશુદ્ધ જાવના અંતરમાં દહપણે જાળથી સેવીશ, અને નિસંશય વારતાવિક મુખને પ્રાપ્ત કરીશ. ખાતાં પિતાં હરતાં દરતાં સર્વ સંસારનો બ્યવહાર કરતાં તેજ જાવનાને સેવીશ, પછી હયરચરાજની પેઠે મારી પણ જાવના દહ અને કેવલ વિશુદ્ધ હયે તો ફલિશુભ કેમ નહિ થાય ? થયેજ. આપ પણ અન્ય જાવના તણ તે મુખ સ્વરૂપ આનંદ થન સદ્ગુરુ પરમાત્માની પ્રાપ્તિ કરવાએ નિરંતર જાવના અંતરમાં જામવ રાખજો, અને સર્વ બ્યવહારને કરજો પછી જુઓ કે તે સત્ય સંકલ્પ બગથી ઉત્પન્ન થએલી આપણા જન્મેની દહ જાવના થોડા સમયમાં કેટલો બધો ચમત્કાર દેખાડે છે અને પરિણામે આપણને કેવી અવિચળ સુખની પ્રાપ્તિ કરાવી આ સંસાર સમુદ્રથી તારે છે. હે સ્વામિનું આ હયરચ રાજનું મને દહાત શ્રવણ કરાબું, તેથી પ્રાણીએ કેવી જાવનાકરવી અને પ્રાણીની જેવી જાવના તેવી તેને સિદ્ધિ થાય છે. એ વાત નિરંતર સ્પષ્ટ મારા અંતરમાં અનુભવ પૂર્વક હવે સમજાડ છે આ પ્રમાણે જાનુદેવે પોતાની શ્રી આકૃશીતાના બીરક અને તપપવાજ વચ્ચે શ્રવણ કરી, તેમ કરવા સંમતિ આપી અને પચાત જન્મે જાં પુરુષ આ સંસારમા ચતુર્વિધ પુરુષાર્થના નિદ્ધિકરી પરમાત્માની પ્રાપ્તિ કરવી એમ મુખ સ્વરૂપ સદ્ગુરુ પરમાત્મા નામ અને દહ સંકલ્પપૂર્વક જાવનાને નિરંતર કરવા ડાખ્યું.

અ ૮૩ કહી નિહંચરચાર્ય પોતાનો સમય વિતિ જવાથી

કથા બંધકરી પોતાના રોયાસનના ઝોરકામાં વિકાસ થઇ ગયા અને રાજા પણ પોતાને સ્થાને ગયો.

મુનિવર્યસૂતમા કહે છે “હે પ્રહર્ષ, માટે જેવી ભાવના તેવી સિદ્ધિ, એ વચનને અનુભવપૂર્વક સત્ય માની હમેશાં ગમે તેવી દુઃખી સ્થિતી પ્રાપ્ત હોય છતાં ઉચ્ચ ભાવનાઓનું સેવન કરજો. હે તાત્ ગૃહસ્થાશ્રમ એજ સંસાર છે. સંસાર છે ત્યાંજ સૂખ દુઃખ છે, સુખ દુઃખ છે ત્યાંજ સત્ય વસ્તુનો અનુભવ છે, સત્ય વસ્તુનો અનુભવ છે ત્યાંજ વાસ્તવિક સંત્યસ્વરૂપ પરમાત્મતત્વનું જ્ઞાન છે, અને જ્યાં તે પરમાત્મતત્વનું જ્ઞાન છે ત્યાંજ અવિચળ સુખની પ્રાપ્તિ છે. ત્યાંજ જીવનમુક્તિ છે. ત્યાંજ જીવનની સાફશ્યાતા છે. અને સર્વસ્વ મનુષ્યનું પરમ હિતકારીતત્વ, ત્યાંજ રહેલું છે. માટે હે બેટા શુદ્ધ ભાવનાજ નિરંતર કરવી એજ પ્રાણીનું કર્તવ્ય છે. હવે સિદ્ધે શ્રદ્ધાચાર્ય તે ભાનુદેવનું આગળ જે વૃત્તાંત શુભ્રજેતુને શ્રવણ કરાવ્યું તે હું તને કાલે કહીશ માટે આજે આસને જઈ સૂખ પૂર્વક નિદ્રાને પ્રાપ્ત થા ? એમ કહી મુનિ પોતાના આસને પધારી ગયા, અને પ્રહર્ષ પોતાને ઠેકાણે જઈ સુઈ રહ્યો.

પ્રકરણ ૩ જું.

ધેયાન્તરપર્વો વિગુણઃ પરપર્વાન્વિચ્છિન્નાન્
સ્વપર્વે નિષર્વે ધેયઃ પરપર્વો મદાવહઃ

(શ્રી મ. વ. ઈ. અ ૩.)

દે અન્વેન પર.પા થયે બધે તેરહો શામે દોવ અને તેને અનેક સપ્તારો
પાવના દોવ અને સ્વપર્વે મળુ રહિન દોવ તેવળુ પાપર્વે કાગ્ય થયે
કેવ છે એમ માની તેનું પવન વરડું બિન રહ્યું છે સ્વપર્વે પાવન વરવાર્થ
પરમુ વરાય નીપડે તો તે દેહેનર છે પણ પાપર્વેથી અમીસાર ન કરવો કાગ્ય
તે અવશ્યતા છે. અને સ્વપર્વે અભવને જાપનાર છે.

—તરંગ ૧ લો—

—સ્વપર્વે ધેય છે—

જીવે રીવમે પાતાના નિત્યકર્મમાંથી પરવાર્યા બાદ
મુનિ વર્ચસ્વભા પાતાના શિષ્યમંડળને સિદ્ધિપ્રાપ્ત્ય
જાનુદેવનું આગળનું પૂનાંત કહી સંભળાવ્યું તે સવળ
કરાવ કર્મ પાતાના હમેશન કયા કહેવાના આસન ઉપર
આવ. બિરાજ્યા. એટલે મહર્ષિસહિત સર્વ શિષ્યમંડળે
સમ્રમ સાદ ન કહેવળ મહં જયગુરુ અભિવંદન કર્યું પદ્માન યોગી
વ. ન યમ કર. હર સ્મરણપુર્વક મગલાચરણ કરી, નિત્ય-
નિયમગુણ નીચ મન લેં મુનિએ કયાનો આરભ કર્યો
મુનિવચનનના કહે છે. હે મહર્ષ પદ્માન જીવે રીવમે
પાતાના નિત્યનિયમ મન.લેં નિદ્રાપ્રાપ્ત્ય તે જાનુદેવનું પૂ
નાંત કહેવ. પ.ના હમેશના સિદ્ધાસન ઉપર બિરાજ્યા, અને
જાનુદેવ પછી આવ. નિયનિયમ મન.લેં રહન કરી પાતા
નાને આસને સવળ કરવા તેના એટલે યોગીક સજી થોની

હે સુખી, જે સ્ત્રી કિંવા પુરુષ સંસારને લોગવતાં છતાં પોતાને શ્રી સદ્ગુરુદ્વારા કિંવા સત્યાઓદ્વારા જે પ્રકારે સ્વસ્વરૂપનું લક્ષ મળ્યું હોય, તે લક્ષથી પોતાના સ્વધર્મનું પાલન કરી, સ્વસ્વરૂપનું વિસ્મરણ મત્કીયિત પણ કરતાં નથી, તેજ પુરુષ યા શ્રિ પરીણામે ચતુર્વિધ પુરુષાર્થની સિદ્ધિદ્વારા, પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર કરી, તે સ્ત્રીહરિના અનંત હીલામય પ્રદ્યાનંદના પરમ ધામમાં રહેવાના વાસ્તવિક અધીકારી થાય છે. હે મુરદબે, 'સ્વર્ગમે નિઘનંધેયઃ' સ્વધર્મનું પાલન કરતાં મરણ નીપજે તો બ્હેતર છે. આપણે જો કે અન્નવિના બળે દીવસના ઉપવાસ વેડીએ છીએ છતાં, આપણે આપણા નિત્યકર્મમાં અને શ્રીસદ્ગુરુ પરમાત્માના પુજન યજ્ઞનમાં એક લેશ પણ ચુકતાં નથી, જેથી આપણી દુઃખી અવસ્થા આપણા અંતરમાં પ્રદ્યાનંદનું સૂખ હોવાથી જરી પણ લાગતી નથી. ઉત્તરી તે રી ઉત્તરોત્તર હૃદયમરણમાં વૃદ્ધિ થાય છે. જોટલે આ હરિદ્રાવસ્થાનું દુઃખ તે આપણા હિત માટેજ છે એ તું નિશ્ચયપૂર્વક જાણ ? સ્વધર્મના પાલનથીજ તે દુઃખ દૂર થશે અને સ્વધર્મથીજ અવિચળ સૂખની પ્રાપ્તિ થશે. સ્વધર્મનું પાલન તે એક કશ્પવૃક્ષ છે. સ્વધર્માચરણથી કરેલા સર્વ કાર્યો પરીણામે શુભફલ આપનાર છે. સ્વધર્મજ પરીણામે પ્રાણીનો જય કરે છે. ”

ઉપર પ્રમાણે જ્ઞાનુદેવ જે દીવસનો ઉપવાસિ છતાં, પોતાની સ્ત્રીને શાંતિ અને પ્રસન્નતાપૂર્વક સદુપદેશ આપી રહેા છે, તે દલામાં ગુરુ દિગંબર સ્વામિ, તેનો ગૃહસ્થાશ્રમ જોવાની ખાતર તેને ઘેર પધાર્યા. તે શિષ્ય અમુલ્યુદપતિએ સપ્રેમ અતિ માન-પૂર્વક વધાવી લઈ, સાષ્ટાંગ કર્યા અને યોગ્ય ઉંચું આસન આપી બેસાર્યા; પશ્ચાત જ્ઞાનુદેવ જે હાથ જોડી વિનયપૂર્વક નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો.

જ્ઞાનુદેવ કહે છે “ હે ગુરો, ઉશ્ચેનને શિષ્ય કરી, ગુરુપદ અધિકાર વગર હું બેઠો, અને આપની પેઠે મોટો મહંત થવા ગયો, તેમજ દ્રવ્ય અનર્ગળ મારે હાથે યજ્ઞાદિકમાં ખરચ

હરી દેશપરદેશમાં મારી મહાવળા વધવાની કિતિને દોષ
 થયે, તેથી મારી વૃત્તિ અભિમાની અને અવિદિત બની જ
 વિષયમૂખને નિરંતર પ્રાધાન્ય આપી બોગવવા લાગી; અને
 દેટલોકે દાગ એ પ્રમાણે વિષયજન્ય સુખને બોગથી પરિણામ
 આપી નિર્ધન અને દારિદ્રાવશ્યાની દુઃખી છાંદગી અને પ્રાપ્ત થઈ ઉ.
 માટે તે જનવન્ત્રાદીમામ્ ત્રાદીમામ્ અને સમા કરે, જવલે માગે
 થયે દુરિત થતી મારી વૃત્તિને શુદ્ધ બનાવી તેને સુખનું જાન
 કરાવે. સર્વ વ્યવહારને સધાવે અને અંતે સદગતિને અપાવે
 જમિને આ દારિદ્રાવશ્યા દાગવાનું માત્ર સ્વધર્મચરણરૂપ
 સાધન, જે આપની કૃપાદ્વારા જમિને પ્રાપ્ત ઉ તેનું નિયમીત
 પણે યથાશક્તિ પાલન કરી કાલ બ્યતિત કરીએ છીએ. આ
 જમારી દુઃખી અવશ્યા દાગવાનું સાધન, માત્ર આપની આજ્ઞાનું
 પાલન, જેને ખીલ રીતે સ્વધર્મ કહીએ તે ઉ અને તે દ્વિ
 રીતે પાળવામા આપ કૃપાનુ જમને ઉભયને નિરંતર રહાય
 કરવા કૃપા કરએ એ આ રીતુની નમ્ર યાચના ઉ. "

સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય કહે ઉ ' હે રાજન, આવી આનુદેવની રીત
 અને નમ્રતા ભરેલી વાણી સાંભળી, કૃપાના સાગર એવા તેના
 સદગુણ દિગ્ગજર સ્વામિ કહેવા લાગ્યા ' હે સુમુક્ત દેવતિ
 ત્યાં સુધી તમે સ્વધર્મનું દ્વિ રીતે પાલન કરે ઉ, ત્યાં સુધી
 તમારી રહેલાકરણી દુષિત ગણાવા યોગ્ય નથી છતાં પણ જે
 જે કાનજીથી તમારી ઉભયની આવી કૃણાપાત્ર દ્વ ખી દયા થઈ ઉ,
 ત ત કારક, તમને હવે વાલ્ય કારણા ઉ એમ જણાય છે હે આનુદેવ
 તાર જાનનું જાય છે એ ઉમંગેન પાતે એવી સેવા કરાવ્યા
 વગર તારી જાન કદ નહીં કૃપાથી કરવા રૂપ મ રા
 વચનને પાળવ ત પ્રયત્ન કર્યો હોત તો ઉક આવી માઠી સ્થિતિને તું
 અત્યાદિ બોગવત નહત કંટલે. જ તુ તારા સ્વધર્મનું પાલન કરતા
 પુકયે. અને નમ્રી આ સ્થિતિ તને ઘોડોક સમય સુધી પ્રાપ્ત
 થઈ છે હવે તે સમયની આજ્ઞથી અવધિ આવી ચકઈ કાર
 ના નેન રહ કંટલે વ / બોગવવુ નિર્માણ દર્ત તેટલુ ને

લોગબુ' છે. જેથી આ દુઃખને અંતે તને સુખ પ્રાપ્ત થશે એ તું નિસંશય જાણ ? હે બેટા, પુત્રે માતૃપિતાના, શિષ્યે ગુરૂના, પત્નિએ પતિના, અને પ્રાણીમાત્રે સત્પુરૂષો અને સત્યાઓના વચનોમાં સંપુર્ણ શ્રદ્ધા રાખી તેનું યથાર્થિત પાલન કરવું ઘટે છે, અને તે વચનો સંપુર્ણ રીતે પાળવાથીજ અદ્વત્ય વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય છે. સર્વ અર્થ સિદ્ધ થાય છે. હે મુમુક્ષુ હંપતિ, મુનિ માર્કન્ડેય, માતૃપિતાના વચનોમાં શ્રદ્ધા રાખી, તે વચનોનું યથાર્થ રીતે પાલન કરવાથી, ચિરાયુ પામ્યા અને પોતાનો મનોરથ સીદ્ધ કર્યો તે વૃત્તાંતને કહું તે શ્રવણ કર ?

—મુનિ માર્કન્ડેય—

હે વત્સ, પૂર્વે વિન્ધપુરી નામની નગરીમાં એક પદ્મદેવ નામનો વિપ્ર વસતો હતો. તેને એક પુરંધરિ નામની પતિવ્રતા સાધવિ સ્ત્રી હતી. હે પ્રહર્ષ, તે વિપ્રહંપતિ પવિત્ર સ્વધર્મચરણી અને નિતિજ્ઞ હતાં, તેથી રૂઢે પ્રકારે પોતાના ગૃહસ્થાશ્રમનું પાલન કરતાં હતાં. આ હંપતિનું વય ૪૫ વર્ષ ઉપરાંત થવા આબુ' હતું, પણ તેમને પ્રભાનું સૂખ લેશ પણ નહતું. તેથી પુરંધરિ નિરંતર પોતાના સ્વામિ પ્રત્યે, પ્રભાઅર્થે શોકોદ્ગાર કહાડ્યા કરતી હતી; આ શોકોદ્ગારોના પ્રત્યુત્તરમાં તે પવિત્ર બ્રાહ્મણ તેને વારંવાર કહ્યાં કરતો હતો કે “ જો અત્યાર મુખીમાં આપણે શ્રીસદાશીવશંકરભગવાનની યથાર્થ રીતે સેવા કરી હશે, તો એકાદ રૂબ આપણી હયાતીમાં આપણને તે જરૂર આપશે એવી તું શ્રદ્ધા રાખ ? મહાદેવજી સૌ સારાંવાનાં કરશે. ” આ વચન સાંભળી તે પુરંધરિ પ્રત્યેક વખતે વિરામ પામતી. એક દિવસના સમાયોગે તે ભાવના રૂપ શ્રદ્ધાનું સતત સેવન કરવાથી રાત્રિએ શંકરે પ્રસન્ન થઈ તે પદ્મદેવને સ્વપ્ન આપું અને કહ્યું “ કે જા તને એક પુત્ર થશે. અને તે મારી ઇચ્છના સોળ વરસ જીવશે. ” આ વાત બીજે દિવસે પ્રાતઃકાળમાં પદ્મદેવે પોતાની શ્રિને કહી, તે શ્રિ આ વાત સાંભળી અત્યંત પ્રસન્ન થઈ પણ પાત્રી વિચાર કરી પોતાના સ્વામિ પ્રત્યે

કહેવા લાગી કે “ હે સ્વામિન, મહાદેવજીનું વચન કે
 મિથ્યા થવાનું નથી, જે વાતમાં તો મને પુરું થદા
 મને ૪૫ વર્ષ થયાં, ફક્તનો પણ અભાવ થઇ ગયો છે
 મર્મ રહેવાનો અભાવ કયાં રહેશે ? ” આ સાંભળી
 કહે છે. “ હે મહાધર્મચારિણી, શ્રીશંકરની ઇચ્છા હ
 થયો. આપણે તો તેમના વરદાનમાં પ્રિતિ અને પુ
 રામથી જે આપણી ફરજ છે. માટે તું નિશ્ચિંત થઇ
 રાખ ” આ વાત પછી જોનાર માસ બ્યતિત થયો જે
 ધરિને ગળેથી ફક્ત પુનઃપ્રાપ્ત થઈ. આ વ્યમત્કારથી
 ભગવાનના વચનમાં બન્ને પતિપત્નિને અત્યંત થ
 પણ તે શંકરની ઇચ્છાના સોળ વર્ષ જીવ્યો એવું બી
 હોવાથી પદ્મદેવના અંતરમાં ચિંતા થવા લાગી કે પુત્ર
 અથવા આશુપ્થનો એટલે માત્ર સોળ વર્ષ જ જીવ્યો; માટે
 બે ત્રણ વરસનો થાય કે સત્વર તેને શંકર પુજ
 દેવો, પછી શંકર ભગવાન, તેમની ઇચ્છાનુસાર તેને
 કિંવા આશુપ્થ આપે ? આવો નિશ્ચય કરી શ્રી શંકર
 વરદામી પુત્ર પ્રાપ્ત કરવાની તિમ્મચ્છાવાળા તે
 શંકરનીજ આડેપોહોર આરાધના કરવા માંડી.
 આ બન્નેની તિમ્મ ઇચ્છાના સંયોગવડે અમુક દિવસ
 રિને પેટ મર્મ રહ્યો અને પુનઃ ફક્ત બધે થઇ મઇ. શ્રી
 ભગવાને પોતાના ફક્ત અંશ રૂપ, ઇશકેતિના મર્મને
 દ્વારા જન્મ અપાવી તેનાં વિહિત પ્રેમલક્ષણભક્તિ
 ફક્ત આપવા નિશ્ચય કર્યો હતો, જેથી ન
 કુધાં પોષાઇ પશ્ચાત્ત મર્મ પુત્ર રૂપે પ્રકટ
 પુરુષરિએ આગ કાઢે તેને ઉછેરી માટે કયો, અને
 માર્ક-દેવ રાખવા મા આશુ વ્યા જે વર્ષને. થયો.
 બે. ૫. મા ઉછ પદ્મદેવ પછી ર. ૩-૪ પુજન, અર્ચન, શ
 દિમા હોવસ અને વાતિને સ્થળો સમય ગુહ્યરવા લ.
 માર્ક-દેવ તે પાંચમર્મ

પુજનમાં પ્રવૃત થએલા પોતાના સ્વામિ સમીપ જઈ મર્યાદા પૂર્વક બેસી એકાગ્રચિત્તે પોતાને પતિદ્વારા પ્રાપ્ત થએલા શ્રી શંકરના વિહિત બપ જખ્યા કરવાનો અભ્યાસ કરવા લાગી. આમ કરતાં કરતાં માર્કન્ડેય પાંચ વર્ષના થયા એટલે પુજન વિધિ, વટકર્મ વેદોપાસના પ્રાણાયામ વટશાસ્ત્ર અને ચતુર્વેદ સંપન્ન થયા હતા. અને એક તત્ત્વવિદ બાળ બ્રહ્મચારિ બંદે શ્રી શંકરજી જની રહ્યા હતા. સર્વ વિદ્યા સરળતાથી શીખી ગયા હતા. તેથી સતત તેઓ પણ વિશ્વપુરી નગરીની બહાર એક વિશાળ આંબાવાડીયામાં એક પવિત્ર અને એકાંત સ્થળે સુંદર શિવાલય હતું. ત્યાં બ્રાહ્મસુહૃતે ઉઠી શેષ સ્નાન-કથી પરવારી ગંગાએ ફરી સ્નાન કરી આવી, પશ્ચાત શ્રી શંકર ભગવાની એકાગ્રચિત્તે પ્રેમપૂર્વક સેવા કરતા હતા. ઠાંઠપણ અભ્યાગત, વિપ્ર, દેવર્ષિ મહર્ષિ કે છ દર્યાન પેકીને ઠાંઠપણ લેખ રસ્તે સામે મળે કિંવા આશ્રમે આવે વા તેનાપ્રતિ પોતાનું જવાનું થાય, ત્યારે ત્યારે સત્વર તે તે પ્રત્યેકને લાંબા થઇ સાષ્ટાંગ દંડવત્ પૂર્વક અભિવંદન કરવું' એવી તેમના પિતાની આજ્ઞા હોવાથી, પ્રાતઃકાળે અને સાયંકાળે ત્યારે-ત્યારે પુજનઅર્થે શિવાલયે જવા સાડ નીકળતા ત્યારે ત્યારે જેને લેખ મળે તેને સાષ્ટાંગ દંડવત સહ અભિવંદન કરતા કરતા જતા હતા. આથી આખી વિશ્વપુરીમાં માર્કન્ડેય અતિ નમ્ર અને સત્યવાદિ તેમજ 'સર્વ મેલું જમસ્કારં' એ સદશુર અને સત્યાસ્ત્રોના વચનનો પુર્ણ રીતે અમલ કરનારા હતા. માતાપિતા અને શ્રી ગુરુના વચનને જરાબર કૃતિમાં મુકનારા ગણાતા હતા. તેમનું નામ આખી વિશ્વપુરીમાં આબાલવૃદ્ધને બળીતું હતું અને વિશ્વપુરીનો રાજા પણ તેમની આરૂઢ શંકર ભક્તિથી અતિ પ્રસન્ન થયો હતો. આથી પૂજન સામગ્રી, ધુપ, દીપ નેવેલ ઇત્યાદિ રાજ્યગૃહમાંથી તેમને મળતું હતું તે ઉપરાંત તેમના પિતા પદ્મદેવને દરરોજ ત્રણ પાકાં સિધાં અને દક્ષિણામાં ત્રણ સુવર્ણ મહોરો પ્રાતઃકાળમાં

પ્રાપ્ત થાય એવો લાંબાપત્રના લેખકેપર રાજ તરફથી કરાવ
 કરી આપ્યો હતો. આથી પછરેવને અજ્ઞા થા દ્રવ્યાદિ પદાર્થોની
 ન્યુનતા ન હતી, પણ માત્ર તેના પુત્ર માર્કેન્ડેયનું આયુષ્ય
 દીર્ઘ થાય તેનીજ માત્ર અંતરમાં ઉઠી વાંચના રહી
 હતી. અને તેથીજ સર્વ ધર્મ, કર્મ, તપ, તિર્થ, વૃત્ત ઇત્યાદિ
 કરીને, યદી શકે જગવાનને નિરંતર પ્રસન્ન રાખવા પ્રયત્ન
 એવો હતો. આમ કરતાં કરતાં માર્કેન્ડેય દસ વર્ષના થયા અને
 તેમના આયુષ્ય મારેની માતા પિતાની ચિંતા વધવા લાગી. કેાઈ
 પણ પ્રાણી અગ્નિની જ્વાલામાં પડવાથી બળ્યાવિના રહેતુંજ
 નથી, તેમ કેાઈ પણ મનુષ્ય ચિંતામય રહેવાથી કૃષ થયા
 જગર રહેતુંજ નથી. આ સ્વાભાવિક નિયમથી પછરેવ તથા
 તેની સ્ત્રી પુરંધરિ, શરીરે કૃષ થવા લાગ્યાં; અને વારંવાર ચિં-
 તાથી નિર્જન થએલા હોવાથી શરીરમાં રોગોએ પ્રવેશ કરવા માંડ્યો,
 તેથી તેઓ પ્રવેશેલા રોગોથી પીડાવા લાગ્યાં. આમ છતાં
 અઘાપિ પર્ધિત માર્કેન્ડેયને તેમણે ક્રિયા મુજ કારણથી એ
 જાણું અને ઉ તે વાત કહી ન હતી. તેથી માર્કેન્ડેય એમ જા-
 નતા કે “મારા માતૃપિતાએ હવે વૃદ્ધાવસ્થામાં પ્રવેશ કર્યે ઉ,
 તેથી ધડપણને હીપે કૃષ થયા ઉ અને રોગો પીડે ઉ. હશે !
 જેવી શકરની મરણ ” આ પ્રકારના વિચારથી મનનું સમાધાન
 કરી, પોતાના ઇંદ્ર સીસદાસિવના પૂજન થજનમાંજ સદા સર્વજ્ઞ
 પ્રવૃત્ત રહેવા લાગ્યા. આમ કરતાં કરતાં તેમને બાર વર્ષ પુરા
 થઈ તેરમું વર્ષ બેસવાનો દિવસ આવ્યો. તે દિવસે કહી
 ઇત્યાદિથી પેતાની માતાએ ઘોળી નવરાત્રી, આખા શરીરે કુ-
 દ્રાણ ધન્ય કૈાવી હ્યુ કે “ બેટા જાઓ હવ જઈ આપણા
 ઇંદ્ર સીસદાસિવ રોગ રૂગ જગવાનનું પ્રેમથી ઉત્ત તપ કરો,
 અને કાલા પુર્ણ. પ્ર.મ કરો ”

ગુણિ વચ્ચેનમા કહે ઉ, હે બેટા. મહર્ષે, પદ્માવ
 દીમ જર સ્વાના. જનુકેવને કહે ઉ કે આ પ્રકારના માતૃ-
 માતા વચ્ચેના સાંજના માર્કેન્ડેય પોતાની જાતને કહેવા લા

ગ્યા, “હે માતૃ, કેમ એમ કહે છે. મારે દીર્ઘાયુષ પ્રાપ્ત કરવા સારું થકરનું ઉગ્રતપ કરવાનું શું કારણ છે તે કૃપા કરીને કહે ?” પુરંધરિએ કહ્યું, “બેટા, તેનું કારણ કે થકરનું તારા પિતાને વચન થયું છે કે “જા તને એક પુત્ર થશે અને તે મારી ઇચ્છાના સોળ વરસ જીવશે.” માટે તારું સોળજ વર્ષનું અર્ધ આયુષ હોવાથી, તને દીર્ઘાયુષ પ્રાપ્ત થાય અને અને તને સુકી સ્વધામ જઈએ, એજ માત્ર તારા પિતાની અને મારી અંતિમ જ્ઞાનાસા છે; અને તેથીજ તને શ્રી થકરજ્ઞાનમાં બાળપણથી પ્રવૃત્ત કર્યું છે. માટે અમારા બન્નેની આજ્ઞા માની તું જઈ શ્રી થકરનું વિશુદ્ધ પ્રેમથી આરાધન કર.” માર્કંડેય આ સાંભળી પોતાની માતાને કહેવા લાગ્યા “હે માતા, દીર્ઘ આયુષ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાએ, મારે અને તમારે શ્રી સદાશિવ મહેશની ઉપાસના કરવી તે સકામ ઉપાસના છે, એથી કાંઈ આ બલસિધુથી તરી, જન્મમરણથી રહિત થવાનું નથી. કારણ કે સકામ કર્મ સર્વદા શ્રી સદ્ગુરુ અને સત્યાશ્ત્રોએ દોષરૂપ ગણેલું છે. હે માતૃશ્રી, તેને માટે બે સંતમહાત્મા પાસેથી મેં રસ્તે જતાં એક સિદ્ધાંત શ્રવણ કર્યું છે તે તને કહું તે શ્રવણ કર ?

માર્કંડેય પોતાની માતૃશ્રીને કહે છે, “હે માતૃ, એક દિવસે હું શિવાલયે જતો હતો, ત્યારે ત્યાં રસ્તામાં બે મહાત્માઓ બેઠા હતા, અને તેમની વચ્ચે પરસ્પરવાદ વિવાદ થતો હતો. એક મહાત્માએ કહ્યું, “જીવે મરતાં સુધી કર્મ કરવાં જોઈએ, કારણ કે તાત્રપાત્રને દરરોજ ઘસી માંજવામાં આવે તો, તે વિદ્યુતના જેવો પ્રકાશ આવે છે. તેવીજ રીતે અંતઃકરણરૂપ પાત્રને કર્મરૂપ માટીથી માંજવું પડે છે, ત્યારેજ અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય છે. જીવને અંતરબહાર શુદ્ધિ કરવા અર્થે કર્મ કરવાં જરૂરનાં છે.” બીજા સંતે પ્રત્યુત્તરમાં કહ્યું, “અરે મહારાજ, સોટયના મુષર્જના બનેલા પાત્રને તે કદી માંજવું પડતું હશે. એટલે સદા સર્વદા મંબલણુંજ કારણ કે તેને

પ્રકાશ તો નિરંતર દર્શિયાં બળવત્થમાન રહે છે. અને તે પ્રકાશ
 પ્રકાશ આપે છે. એવું અંતરંગ આ જન્મના તેમજ પૂર્વ
 જન્મના અનેક શુભ સંસ્કારો વડે કેવલ શુદ્ધ થયેલું છે, તેવું
 કર્મ કરવાની ઇચ્છા થા શાસ્ત્રી વડે. આટે નિત્ય કર્મ
 કરવાથી કશુંજ ફળ થતું નથી. " આવાં બીજાં મહાત્માનાં
 વચન સાંભળી પડેલો મહાત્મા કહે છે, "નદિ", ફળ તો પ્રાપ્ત
 થાય છે જ, શુભવંશમાં કેવળ શુદ્ધ છે, નવાંજી દયાના અને
 આ શુભ જાતિને તત્તુના સ્વયંથી તેને અભિન રજાકે. વળતે
 છે, અને તે અભિન રજાકેના કાલાંતરે થયેલા સમુદાયના
 પદ અર્થાત્તજાવરણથી તે કથનમાં અલીન બનવાનો અંશ રહે
 છે, તેથીજ હોતે સંસ્કારમાં ભવને અશુભ વાત્સવરણ અને અભિન
 સંસ્કારોનો સ્વયં થવાથી, અભિનવા લાગવાનો વા અશુભ ફળ
 મળવાનો ભય રહે છે, એ નિઃસંશય છે. આટે ભવ નિવારણાર્થે
 પણ કર્મ કરવું જરૂર છે. જન્મથી તે અર્થ શુધીને આટે
 પ્રાપ્તિએ કર્મ તો કરવાંજોઈએ. કારણ કે કર્મથી રહીત અદિશુભ
 થયેલો ભવ અપિમતિને પ્રાપ્ત થાય છે, એ શાસ્ત્રી વચન
 છે. " આ સાંભળી બીજાં મહાત્માએ કહ્યું: "હે સાધી,
 તમારું કહેવું સત્ય છે, પણ એ પૂર્વના શુભકર્મવશાત્ શુદ્ધ
 અત કરણ હઈને જન્મ પામેલો પ્રાણી છે, તેને તો જન્મથીજ
 જ્ઞાનનો અપીર્વાય થાય છે; તેને જ્ઞાનપ્રાપ્તિની છતાસા હોય
 છે. અને તે છતાસાને લીધે તેની જ્ઞાન મિજવવામાંજ નિરંતર
 પ્રયત્ન થય રહે છે. આ ત્યા જ્ઞાનચર્યા અવલુ કરે છે. એ.
 થી તેને મનનની ટેવ પડે છે. અને એમ મનન કરે છે તેથી
 તે નિરિધિ. વળતી ટેવ પડે છે. એમ કમપૂર્વક તે આવીથી
 અત ન્યા શાસ્ત્રીધાન કરેલી સર્વ મુખિકાઓ સાથે
 ર છે અને પરાંપુર્ણ નિબળક પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર કરે
 તે મહાત્માન. હું અમ નથી કહેતો કે કર્મ કરવાના નથી,
 કરવા છે એ વાત સત્ય અને વાસ્તવિક છે, પણ સકામ
 ન કરવાને પણ કમના ફળના પરિત્યાગનો અર્થાત્ત કર્મના

ફક્તની અસપૃહાનો આશય કરવો પડે છે. કર્મરૂઝ દુઃખરૂપ અને દેવગ્ર અનિત્ય છે એવો ત્યારેજ પ્રાણીને પરીણામે અનુભવ થાય છે. ત્યારેજ તેને સત, ચિત્ અને આનંદરૂપ પરમાત્માના વારતવિક રૂપનો સાક્ષાત્કાર કરવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે; તે અધિકાર પ્રાપ્ત થયા પછી જ તે તત્ત્વરૂપ બને છે; પશ્ચાત્ તે અધિકારીને, ઠોપણ પ્રકારે મલિન રજકળો કે અશુભ વાતાવરણ સ્પર્શ કરી શકતાં નથી. કારણ કે તે અધિકારિ જગતમાં કમળવત્ રહે છે. હે સાધો, એવા જ્ઞાનીનેજ કર્મની લેશ પણ જાણસા રહેતી નથી. માત્ર જે જીવો પરિપાક અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરી, શુભ સંસ્કારવેષિત થયા નથી. પણ અહંભાવથી કર્મનો પરિત્યાગ કરી બેઠા છે તેને માટે કર્મત્યાગ લેશ પણ ઉચિત નથી; તેમને તો કર્મત્યાગથી ઉઠતી આરાધીની રેંદ-માળ તૈયારજ છે. “આ પ્રમાણેના તે બીજા મહાત્માના વાડયો, પ્રમાણ સિદ્ધાંતાનુસાર અવળ કરી, તે પેહેલો મહાત્મા તેને નથી પડયો અને કયું, મહાત્મનું, આપનું કહેવું સત્ય છે.” માર્કન્ડેય કહે છે, “માટે હે માતા, માસ પૂર્વના શુભસંસ્કારથી ઉદભવ્ પામેલી, મારી નિષ્કામ વિશુદ્ધ વૃત્તિને આ માટે સકામ બનાવું ? તો પણ શંકરની ઈચ્છાથી સોજ વર્ષ સુધી મારું જીવન છે તો તે ઈષ્ટની શી ઈચ્છા છે, તે જ્ઞેવાની ખાતર તેમજ આપ માતપિતાના વચનનું પાલન કરવાઅર્થે, આપની આજ્ઞાનુસાર હું શ્રી સદાશિવ ભગવાનનું તપ કરીશ. પછી જીવી બલવાન છે.”

શુનિ વર્ષસતમા પોતાના પરમપ્રિય શિષ્ય પ્રહર્ષને કહે છે, “હે વત્સ, પ્રચ્ચાત માર્કન્ડેય શુનિ પોતાને તેરમું વર્ષ બેઠું તેજ દિવસે અર્ધાતિ તેમની તેરમા વર્ષની જન્મગાંઠને દિવસેજ પ્રાતઃકાળમાં, પોતાના માત પિતાની આજ્ઞાનું ચચાર્ય રીતે પાલન કરવાના દૃઢ નિશ્ચયથી, અને શ્રી સદાશિવની તેમના આયુષ્ય સંબંધી નિર્માણ થએલી ઈચ્છાને જાણવાની જાણસાથી, માતપિતાને સવિનય સપ્રેમ સાદાંગ કરી, શિવનું ઉગતપ કરવા માટે

શિવાલય તરફ ચાલતા થયા. ચાલતાં ચાલતાં વિશ્વપુરીના દર-
વાજા બહાર આવી પોહોચ્યા, એટલે આપણા બાળપ્રહારિ
દેવર્ષિ નારદ તે રસ્તે થઇ વૈકુંઠમાં જતા હતા, તે માર્કન્ડેયને
સામા મળ્યા, જ્યાં માર્કન્ડેયે તેમને જોયા કે તરતજ જોળખી
કાઢી તેમના ચરણમાં લાંબા થઇ સાદાંજ દંડવત કર્યા, અને
પુનઃ પુનઃ પ્રેમથી દેવર્ષિના ચરણકમળ તેમના નેત્રોનીચે ઢા-
ળી, દેવર્ષિના બન્ને પગ વચ્ચે માથુ મૂકી અભિવંદન કરવા લા-
ગ્યા. નારદજી કે જે સાક્ષાત્ સીકૃષ્ણપરમાત્માની પ્રેરક સત્તા છે
તેમણે માર્કન્ડેયને જોળખી એકદમ 'દીર્ઘાયુ ભવ' જોવા આશી
ર્વચનથી બે હાથે ઉભા કર્યા, અને પોતાના હૃદય સાથે માર્કન્ડેયને
દેવર્ષિએ આંખી, ફરિ આશિર્વચનની સાથે ઠેકેવા લાગ્યા,
બેટા, માર્કન્ડેય, તમે મહાસમર્થ યુનિ છો, જાઓ હરીહરભક્તે તમારા
ઉપર પ્રસન્ન છે જેથી પરીણામે તમારી છતાસા અને શંકરભક્તિ
સદ્ગુણ થશે. જાઓ હવે નિશ્ચિંતજાને નિર્ભય થઇ પ્રસન્નતા પૂર્વક શ્રી
સદાશિવજી' જાયલ તપ કરો. જા'તે તમારો વિજય છે" આટલું
કહી યુનિ માર્કન્ડેયના મસ્તક ઉપર દેવર્ષિ, પોતાનો જમણો
હાથ મૂકી વૈકુંઠ તરફ પ્રયાણ કરવા માટે અંતરધ્યાન થઇ
થયા. યુનિ માર્કન્ડેય પ્રસન્ન થતા થતા હર્ષ અને ઉમંગભેર
શિવાલયે આવી પોહોચ્યા, અને શંકર સગવાનની અહોરાત્રિ અ-
વસ ઉપર રાત્રિ એમ કાલ અતિત થવા લાગ્યો. એમ કરતાં
તાં ત્રણ વરસ થયાં. માર્કન્ડેયને પણ આ વખતે સોગમું
જેમી ગયું હતું. માર્કન્ડેયે જોવી તો સમાધિ લગાવી
કે શ્રી સદાશિવસ્વરૂપ જની ગયા હતા. તેમને દેહ
ત અને આ વિશ્વમાંના પ્રાણી પદાર્થો કે માતૃપિતા અદિતું
ચિંત પણ આ વખતે જાન રહ્યું ન હતું. ત્રિયુગાતિત
જુ પડે લીન થઇ મથા હતા. જ્યોતિસ્વરૂપ અવિનાશી
મા અભિતા થઇ હવાસનપૂર્વક સ્વરૂપાકાર થઇ રહ્યા
નગરનાં નરનારીઓ, અને નરેશ બીજેરે તમામ તે શિવા-

સાચે તેમના દર્શન કરવા આવતાં અને શંકરના પુજનની સાથે મુનિ માર્કંડેયનું પણ યથાવિધિ પૂજન કરતા હતાં. સોળવર્ષ પુરાં થવા આવ્યાં એટલે કાલસ્વરૂપ યમરાજ બુલથી તેમના આયુષ્યની અવધિ બાણી, મહિષ ઉપર સ્થારિ કરી તે શિવલિંગ નજીક જ્યાં મુનિમાર્કંડેય પદ્માસન વાળી બેઠા છે, ત્યાં આવી ઉભો રહ્યો; અને બેઠેલા મુનિના કંઠમાં તેણે કાલપાશ સત્વર નાંખી દીધો. જ્યાં મુનિના ગળામાં કાલપાશ પડ્યો કે તરતજ મુનીના પ્રાણ આકર્ષાવા લાગ્યા. શંકરને ચિંતા થઇ કે હમણાં, આ મારા ભક્તના પ્રાણ ઠાઠી યમરાજ ચાલ્યો જશે, કારણ કે મારી ઇચ્છાથી લંગાએલી તેના આયુષ્યની અવધિને તે બાણે તો નથી. તે વખતે તે શીવાલયમાંના શંકરનું લિંગ કે જેનું માર્કંડેય પુજન આરાધન કરવા બેઠા હતા, તે સ્વયંજી અને જ્યોતિર્મય ગણાતું હતું, અને અત્યંત યમત્કારિક હતું. માર્કંડેય કાલપાશને લીધે પ્રાણનું આકર્ષણ યવાથી શુંગળાઈ ગયા હતા, અને તેથી સમાધિમાંથી બુદ્ધિ પામી, નેત્રો ઉઘાડવા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા. શંકરે વિચાર કર્યો કે “મારા ભક્તની સમાધી છુટી ગઈ, અને તેના પ્રાણ શુંગળાય છે, માટે હવે મારા પ્રગટ થયા વગર જી યમરાજ પાછો વળશે નહીં; અને ભક્તના પ્રાણ બચી શક્યે નહિ, માટે સત્વર પ્રગટ થઈ તેને પાછો વાળી ભક્તને અભય કરું.” આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરતાંની સાથે, ગલ્લે રૂંડમાલ ખારણ કરી ઊભેલા, તથા જેના લલાટમાં ચંદ્ર બિરાજી રહ્યો છે તેવા ચંદ્રમૌલિ, કાલના પણ કાલ મહાકાલ સ્વરૂપ, ત્રિનયન સાક્ષાત શંકર ભગવાન, રૂદ્ર સ્વરૂપ ખારણ કરી ત્રિશૂળ સહ શીવલિંગના મધ્યમાંથી એકદમ કાલ સમીપ પ્રગટ થયા. એટલે મુનિ-માર્કંડેયના પણ નેત્રો ઉઘડી ગયાં. અને તેમની ઓ સાક્ષાત શંકર ભગવાન ઉપર દ્રષ્ટિ પડી. દ્રષ્ટિ પડતાની સાથે શંકર ભગવાને બે હાથે બાથ લેરવી બાજી પડ્યા. શંકર ભગવાને એક હાથ મુનિના શીરપર મુકી બીજે હાથે ત્રિશૂળ ઉગામી, મુનિના પ્રાણનું આકર્ષણ કરતા યમરાજને ‘સજુર’ સખંડના હોકારા સાથે

અટકાવી કહેવા લાગ્યા. “હે યમરાજ, તું આ મારા ભાગ મા-
ફંડેયના આશુક્ય સંબંધી થયેલી મારી હિંમતથી અજાન છે; જેથી
આપું અનુચિત કર્મ કરવા તત્પર થયો છું. આટે સત્વર પાઉં વળી તારે
રથાને જાં તારા જેવા અસંખ્ય યમરાજ ભટકારો, કેટલાએ છદ્મા અને
કેટલાએ વિશ્વુથઈ જશે, તેમજ મારા જેવા કેટલાએ દુઃખ ભટકારો તે
પણ આ મુનિ માફંડેયનો સ્વેચ્છા મિથાવ પ્રાણ લેનાર આ વિશ્વમાં
કોઈ નથી, જો માફંડેયને અભય વરદાન છે. આટે સત્વર તારે
રથાને આરપો જાં નહિંતર આ નિશુળ તારા હાજુમાં નાથ
કરશે. ” આ પ્રકારના થી મહેયના વચનો સાંભળી, યમરાજના
હાથમાંથી કાલપાશ છુટી ગયો અને બે હાથ જોડી સ્તબ્ધ બની
શંકર સમીપ દોહો રહ્યો અને કહેવા લાગ્યો: “ હર ઓં સાંભ-
લે ત્રાદીમામ્ ત્રાદીમામ્, દેશંભો, કદાચ મારાથી આ અવિદિત
પ્રમણું ભરાયું હોય તો હમા આપો. મારે ત્યાં કર્મના
ઘોષણમાં વિધિએ આ માફંડેય મુનિના આયુના, માત્ર સોજ
વર્ષ નોંધેલાં છે અને આજે સોજવર્ષ તેમનાં પુર્વ થાય છે
જેથી કરીને તેમના પ્રાણ લેવા જાન્યો છું. વિધિના હેખ તો
આપ પણ અને વિશ્વરૂદ્રાદિ પણ પાછા ફરવી શકતા નથી.
પછી આપ ફરવો તો ભલે, કારણ કે આપ સમક્ષ જગતના
લયના હેતુ તથા કાલના પણ કાલ મહાકાલ છે. હે ઉમાપતિ
જેથી આપ મહાકાલસ્વરૂપ સર્વ વાતે સત્તાપીથ છે. વિધિના
પણ હેખ એક હાજુમાં અન્યથા કરી શકવા કેવલ આપ આ વિ-
શ્વમાં સમર્થ છે. ” આ વચન સાંભળી, જેનો હાલિક છે કોષ
જેવા સોજા, શંખ ખડખડ હરવા, અને નીચે પ્રમાણે યમરા-
જને કહેવા લાગ્યા.

થી શંકર ભગવાન યમરાજને કહે છે, “ હે યમરાજ,
તેનું આશુક્ય કેટલું છે તેની વધારિયત તપાસ કર્યાં યમર
વિધિએ તેના કર્મના ઘોષણમાં સોજ વરસનો આંક
પાડવા કહ્યું હશે અને તેથી તેવી જાટી નોપ થઈ હશે. આટે
તેની મૂલ નથી વિધિની મૂલ છે પણ હવે તે શુભ સુધારવા-

ની ખાતર તને તેના આયુની અવધિનો આંક જણાવું છું. અને તે હીસાએ વિધિ પાસે ગણાવી બરાબર નોંધ રાખજે. આર હજાર સહસ્ર યુગ થાય ત્યારે બ્રહ્માનો એક દીવસ અને એવા ત્રણસે સાઠ દીવસ થાય, ત્યારે વીશ્ણુની એક ઘડી થાય, એમ તે ઘડીના હીસાએ પ્રહર, અને સાઠ પ્રહરના દીવસના હીસાએ ત્રણસે સાઠ દીવસોનું એક વરસ, અને તેવા સો વરસોનું એક સંવત્સર, અને એવા શત સંવત્સર વિશ્ણુના થાય ત્યારે મારી એક ત્રુટી થાય છે. એવી સાઠ ત્રુટીની એક વિપળ, સાઠ વિપળની એક પળ અને સાઠ પળની એક ઘડી એમ હીસાએ ગણતાં ત્રણસે અને સાઠ દીવસનું એક વર્ષ, તેવાં મારાં સોળ વર્ષ સુધી મારા પરમપ્રિય ભક્ત માર્કંડેય મુનિનું આયુષ્ય છે, અને તેનોજ અર્થ મારી ઈચ્છાના સોળ વર્ષ એવો કરેલો છે. માટે જા સત્વર જઈ વિધિને યથાથ હકીગત સરુભવી તેનીજ પાસે મેં ઉપર બતાવી તે ગણતરી પ્રમાણે હીસાજ ગણાવી, મારા ભક્તની અવધિના આંકની નોંધ કર ? ” હે પ્રહર્ષ, આવાં શી શંકરનાં વચન સાંભળી યમરાજ તો ખીલકુલ દિગ્ભૂત બની ગયો. અને પોતાનો કાલપાશ કાઢી તાંખી લગ્નલત ઘડ પાછો ફર્યો; પશ્ચાત્ત શ્રી સદાશિવ મુનિ માર્કંડેયના શિર્ષ ઉપર અભયવર્ધ હસ્ત મુકિ નીચે પ્રમાણે બોલ્યા.

“ બેટા માર્કંડેય, ચિરંજીવ રહે; આજથી મારા સાક્ષાત્કારને પામી જન્મમરણથી તું મુક્ત છે ? મારા સ્વરૂપમય છે ? નિર્મય છે ? મારા યુક્ત છે ? હવે તને કાલાદિ પદ્મ તારા શરીરની અવધિએ તારી પાસે આવવા ચત્કીચિત્ પદ્મ સમર્થ થનાર નથી. જો કે હું સદા તારી સમક્ષ છું છતાં શરીર પડવાની અવધિએ પદ્મ સમક્ષજ રહીશ. અને તું મારા સ્વરૂપરચજ ઘર્ષણ એમ તું નિષ્ણે કરીને જાણ. વળી સર્વલોકમાં નારાઈની પેઠે વિચરી શકીશ. કેલાસ, વેક્રાંઠ ઇત્યાદિ સર્વ લોકો તારૂં પુજન કરશે, અને સર્વ રૂપિ દેવતા ઇત્યાદિમાં

પ્રમુખ સ્થાનને પ્રાપ્ત કરીશ. બેટા, નિશ્ચિતપણે અને નિર્ભય
 તાથી પ્રસન્નતાપૂર્વક વિહિત વ્યવહારાદિ નિર્માણ હશે
 સર્વ સધાશે. અને સર્વ સ્થળે સન્માન અને સૂકિતિ પ્રાપ્ત
 થશે. તે મારી અનન્ય ભક્તિ કરી છે કરે છે ને કરીશ તેનું
 કળ આટલાથીજ પ્રાપ્ત થયું ન ગણતાં જ્યારે જ્યારે સ્મરણ
 કે સત્તર તારી સમજ આવી હશે તારી મનોવાં-
 ઘડના પુર્ણ કરીશ. હે માર્કન્ડેય, વળી તું મૃત્યુલોક ઇત્યાદિમાં
 સર્વ સ્થળે આજથી રૂપિ મુનિના નામે જોળખાઈશ અને વેદ
 શાસ્ત્રમાં પણ માર્કન્ડેય આયુષના આશીર્વાદાત્મક વચન
 લખવાનું અને જોલવાનું થકુ થશે; વળી આયુષ શબ્દની પે-
 હેલાં જે તારૂં નામ લગાડશે અને પછી જો તે આશીર્વચન
 આપશે તો તેનું વચન ક્ષીભૂત થઈ આશીશ પ્રાપ્ત કરનારનું
 આયુ અતિ દીર્ઘ બનશે જો પણ જા માર્કન્ડેય વચન છે. "
 આટલું કહી શ્રી શંકર ભગવાન અંતરધ્યાન થઈ ગયા. અને
 મુનિ માર્કન્ડેયના અંતરમાં આવિતાની સ્ફુરણ થઈ, કે તેજે ને
 જા વાતની સર્વ ખબર આપી, તેમની ભક્તિ રહેલી ચિંતાને
 દૂર કરે. જેથી તરત આરવી પૂષ્પાંજળી કરી શ્રી સદાચિત્તને
 અનેક સાદાંગ દંડવત કરી, શ્રી શંકર ભગવાનનો પ્રણવ સદીવ
 અંતરમાં જાપ કરતા કરતા ઘેર આબ્યા. ઘેર આવી જુએ છે તો
 માતપિતા બન્ને અતિથય માંદા અને ઉદ્ધા અવસાનની તૈયારી
 કરે તેવાં થઈ ગયાં હતાં; પણ પૂત્ર સોજ વર્ષ વિતાવી આવે
 અગર તે હરમ્યાન પૂત્રના ગત થવાની ખબર આવી ન પાડોયે
 ત્યાં સુધી પ્રાણ ઉઠવો નહીં જોયો ઉભયને દૈનિક્ય હોવાથી
 તેમનો પ્રાણાત્મા જોળીયામાં ગૂંચાઈ રહ્યા હતા. જ્યાં મુનિ
 ઘરમાં પેદા જોટલે જેમ કેટલાક વખતથી ગાયને છૂડું પડેલું
 તેનું વાહરડું આવી મલે; જેમ જૂલું પડેલું જાલક અચાનક
 તેની માતાને પ્રાપ્ત થાય અને તે જેમ માંડી દેલી થઈ તેને
 લાડ કરવા અને સુખન કરવા વાત્સલ્યભાવથી મઝી પડે તેવીજ
 રીતે તે પ્રજ્ઞાનદેવ અને પુરુષરિ બન્ને ખાટલા વચ છતાં

એકદમ કોઈ નબિન શક્તિ શરીરમાં આવી હોય તેમ, એકદમ ખાટલામાંથી ઉઠી, સામા કોડી આવી માર્કન્ડેયને રદય સરસાં ચાંપવા લાગ્યાં; અને તેમની મા ધુરંધરિ તો ઉપરા ઉપરી ચુંબન કરવા મંડી પડી અને કહેવા લાગી, “ધન્ય ॥ બેટા ધન્ય છે, માતપિતાનું વચન યથાર્થ રીતે પાળ્યું ખરું; નહિં, નહિં, શ્રી શંકરની ભક્તિ કરી અક્ષય જ નહિં. અને તેમની ઈચ્છાના સોળ વરસ એટલે તેમની ઈચ્છા આ ઉપરથી અગાધ જણાય છે એ પણ સ્પષ્ટ થયું. હે પૂત્ર, તને હવે સત્-રત્ન વરસ બેસી ગયું એટલે તેમની ઈચ્છા આ લોકના સોળ વર્ષ જીવાકવાની નથી એ આ ઉપરથી સિદ્ધ થયું.”

મુનિ વર્યસૂતમા કહે છે, “હે પ્રહર્ષ, પેલા સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય, શાભ પ્રત્યે કહે છે. હે રાજન્, માતપિતા અને શ્રી સદગુણ વચનનું યથાર્થ રીતે પાલન કરનાર મુનિ માર્કન્ડેય, જેણે પોતાના ઉદ્ધતપ વડે કરીને શ્રી શંકર ભગવાનનું અભય વરદાન પ્રાપ્ત કર્યું છે તે સગ્રેમ અને શાંત ચિત્તે પોતાના માત પિતા પ્રતિ કહેવા લાગ્યા, “હે માતૃશ્રી, શ્રી સાક્ષાત્શંકરભગવાને સોળમું વર્ષ પુર્ણ થયું કે તરતજ મારા આયુષ્યની અવધિને હિસાબ કાલને જુદો ગણી બતાવ્યો અને અત્યંત પ્રસન્ન થઈ કાલને પાછો વાળી મારા માથે અભયવરદ હસ્ત મુકિ, ઠેટલાંક આશિર્વાદાત્મક વચનો કહી, અંતરધ્યાન થઈ ગયા. હે માતૃત્યારથી કોઈ અઠોઠિક પુનરજન્મને બાંધે હું પ્રાપ્ત થયો હોઉં તેવું મને લાગે છે.” આ સાંભળી મુનિના પિતા પ્રજ્ઞાનદેવ વિશ્વમય પામી કહેવા લાગ્યા “એમ કે, ત્યારે તો વત્સ, તે શંકર ભગવાને પ્રકટ થઈ તને દીર્ઘાયુ આપ્યું તે વાતનું વર્ણન અ-યથી તે ઇતિ મુધી મને અવજ્ઞ કરાવ, કે જેથી મારા સદાચિત્ત શ્રી સાંગ નિરંજન મહેશ્વર ભગવાનના ચરણકમલમાં પુનઃ સાષ્ટાંગ કરી હું મારી જાતને કૃતકૃત્ય માનું.” આ સાંભળી મુનિ માર્કન્ડેયે સર્વ વૃત્તાંત અથથી તે ઇતિમુધિ માત પિતાને કહી સંભળાવ્યું. એટલે તે જન્મેએ સત્વર પોતાના શરીર

ઉઠી દીધાં. મુનિ માર્કન્ડેયના માતપિતા શુશ્રૂષાના સમાચાર
આખી વિશ્વપુરીમાં ફેલાયાથી, વિશ્વપુરીનો નરેશ અને રાજ્ય-
ના પુરોહિત વીગેરે અન્ય સર્વ વિષ્ણુ માર્કન્ડેય રૂપિને ત્યાં આવ્યા.
બન્ને શ્રેણીને લેઇ જઇ મુનિએ યથાવિધિ અગ્નિદાહ કર્યો
અને ઘેર આવ્યા. શાદાદિ ક્રિયા પણ મુનિએ યથાવિધિકરી
અને રાજાએ તેનો સમજો ખર્ચ ઉઠાવી લીધો. મુનિએકલા પડયા
જેથી હરે તો બિલકુલ નિશ્ચિંત થઇ, શ્રી શંકરનું ભજન
કરવા લાગ્યા. માર્કન્ડેય પુરાણ લખ્યું અને વર્ણાશ્રમ તથા શાત્રુ-
ધાશ્રમ સિદ્ધ કરી યુગાંતર થતાં કેલાસમાં શ્રી સાક્ષાત શંકર
ભગવાનની સંનિધમાં જઈ ચિરંજીવ રહ્યા.

દીગંબર સ્વામી કહે છે, હે પવિત્ર દેવપિતા, માત પિતા
અને શ્રી સદગુરૂના વચનનું સર્વથા પાલન કરનાર, પોતાની કાયાનું
કલ્યાણ કરે છે; એટલુંજ નહિ પણ આ સમગ્ર જગતના પ્રાણી
પદાર્થોના નિકટ પ્રસંગમાં આવીને કરવાના બ્યહવાર અને પર-
માર્થ ઉભયને સિદ્ધ કરી, પરિણામે જીવનમુક્ત બની, અવિ-
ચલ પદને પ્રાપ્ત કરે છે એવું નામજ સ્વધર્મ છે. જો સ્વધર્મનું
પાલન કરવાથીજ એવું છે. માટે સ્વધર્માચર્યુકા કર્તવ્યને વિ-
હિત માર્ગે સાધી કૃતકૃત્ય થવું, એજ મનુષ્યદેહની દૈવજ છે.
એમ તમે ઉભય નિશ્ચે કરીને બાણજો. હે સુશિષ્યો, પૂર્વે ત્રણ
મુખ્ય માર્ગો અને તે તે પ્રત્યેકના સ્વરૂપ જામને સ્ફુટ કરી સમ-
જાવ્યાં છે તેને યથાર્થ રીતે લક્ષમાં રાખી નિરંતર તમારી શ્રદ્ધા-
ને, વિશ્વાસને, નિશ્ચયને, ટેકને, હૃદયને વૃદ્ધિ પમાડજો. કારણ
કે પ્રવત્નરહિત કેવળ વાંચીને બાણનાર, યથાસ્થિત જ્ઞાનદને
પ્રાપ્ત કરી શકવા કેવળ અસમર્થ હોવો થટે છે માટે સંપૂર્ણ
સુખની પ્રાપ્તિ અને તમામ દુઃખની નિવૃત્તિ અર્થે, પુર્વાકત
સાધનો સાધ્યા પછી, પરિણામે પ્રાપ્ત થનાર, શ્રી સદગુરૂ
અને સત્શાસ્ત્રે પ્રતિપાદન કરેલું ફળ, કહેવામાત્ર છે એમ
અંતરમાં લેઇ પણ ધારણો નહિ. પણ ફળની પ્રાપ્તિ પર્યંત
શ્રદ્ધાપૂર્વક પ્રત્યેક સાધનોનો અભ્યાસ રાખી પ્રવત્ન સેવજો.

આજે સમય ઘણો થયો છે માટે હવે જઈ નિવૃત્તિ થયો ! હું તમારા સ્થાને થોડા દિવસ રહી, તમારી સ્થિતિને સુધારી ફરી રીતે ગૃહસ્થાશ્રમ તમારો વાલ્લભ જોઈ, પશ્ચાત્ત માટે સ્થાને જઈશ. માટે નિશ્ચિંત અને પ્રસન્ન થાશે. ” આ વચન શ્રવણ કરતાંજ બંને પતિપત્નિ રાજી થયાં, અને પોતાના માત પિતાનું ઘર સચરચીલાથી બસુંભાડયું હોવાથી, પોતાના સહગૃહીનિવાસસ્થાન માટે પોતાના ઘરનો આગલો માળ સ્વચ્છ કરી ઘણા ઘડો તેમને સોંપી દીધો. પશ્ચાત્ત તેમને પુનઃ માટે સિદ્ધાંસન, સુવા માટે પલંગ, પીવા માટે સ્વચ્છ ગંગાજળ ઇત્યાદિ સર્વ સાહિત્ય પણ આફરીલાએ તૈયાર કરી દીધાં; ગાયનું દુધ ઠાઠી ગુરૂને પીવા માટે મુકયું. એટલે ગુરૂ ભાજનજંથ કરી સંયમમાં મુખરૂપ બિરાજ્યા અને તે પવિત્ર દેવપિતિ પણ ઇંદ્રશ્વરજીપૂર્વક રાત્રિ ઘણી વ્યતિત થવાથી મુઠ ગયાં. સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય આટલું કહી ઉઠી ગયા અને રાજા પણ પોતાને સ્થળે ગયો.

હે પ્રહર્ષ, આજે આપણી કથાને પણ સમય ઘણો વીતી ગયો છે માટે જઈ નિરામય નિદ્રાને પ્રાપ્ત થા ? અને હું પણ સંયમપૂર્વક શયનજ કરીશ. ” આવાં વચન શ્રવણ કરી પ્રહર્ષ પોતાને આસને ગયો અને મુનિ પણ પોતાને ઠેકાણે વાલ્લભ થયા.

પ્રકરણ ૪ થું.

મમતાયિ યદાક્રમાન્ સર્વાન્પાર્ય મનોગતાન્
આત્મન્યેવાત્મના તુષ્ટઃ સ્થિતમમ સ્વદોષ્યતે;

(શ્રી મ. મ. ગી. અ ર.)

હે પાર્થ, એ પોતાના સ્વસ્થાપના ચિંતનમાં નિરંતર પ્રસન્ન રહે છે
ને મનમાં રહેલી પ્રાપ્ત અને અપ્રાપ્ત વિષયોનું પરાધીની કામનાને ત્યાગ કરે
ત્યારે તે સ્થિતમમ અર્થે સંસારમાં રહ્યા કર્યા છતાં મુક્તિ મેળવે છે.

—તરંગ ૧ લો—

—આયાતુષ્ઠ્ય પ્રાપ્તી મુદ્દતનો નાશ કરે છે—

જીને દીવસે સમય વર્તાં પ્રદર્શન સદુ ચિત્તમંદગ
સદુરૂપને સપ્રેમ સાદાંજ કરીને, મર્યાદાપૂર્વક પોત પોતાના
સ્થાને બેસી મથું, બેટલે પ્રદર્શને સંબોધીને સિકેન્દરાચાર્ય
મુખરેત્ર માંમે કથન કરેલા, જાનુરેવ અને દીગંબર સ્વામિના
આમજના વૃત્તાંતનો મુનિ વર્ણનમાં આજે આજે કર્યો, મુનિ
કહે છે “હે પ્રદર્શ પછી જીને દીવસે સિકેન્દરાચાર્ય તે જાનુ-
રેવન આમજનું વૃત્તાંત મુખરેત્ર રાજપ્રતિ અમય થયે બેટલે
નીચે પ્રમાણે કહેવાનું થઈ રહ્યું.

સીકેન્દરાચાર્ય કહે છે. “હે રાજન, દીગંબર મુનિએ બી-
મજપુરીમાં જાનુરેવને ત્યાં બાવી નિવાસ કર્યો, તેના બીજા દીવસથી
જાનુરેવની રથા રથા લાગી લેઈ. તરફથી રૂદ્રાભિષેક કરવાના
સંદેશા કરવાના તેમ જીને કમંઠાટ કરવાના આમંત્રણ
લેઈ પછી તે ઉપર ૭૫૨ી આવવા લાગ્યાં, અને જાનુરેવ
પણ તે ને પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરી સતેવ પૂર્વક દ્રવ્ય અને ધાતુ
સીધા વિન પ્રતિદીન આજ કરવા લાગ્યો. હમીદા દિવસે તે

પ્રાપ્ત પ્રવૃત્તિ કરી રાત્રિએ પત્નિસહ, પોતાના સહયુગ્મ્ય
 મુખે, સદુપદેશરૂપ વૃત્તાંતોના અનેક પ્રસંગો શ્રવણ કરવાની
 પ્રવૃત્તિને સેવતો હતો. એવી રીતે બન્ને પતિપત્નિ પોતાના
 સહયુગ્મ્યને, તન મન ધન અર્પણ કરી, શરીર મન તથા વાણીવડે
 નિરંતર દીનપ્રતિદિન અધીક સેવા કરવાં લાગ્યાં. એમ કરતાં
 કરતાં છમાસ વિતિ ગયા, અને બાનુદેવ દરિદ્રી મટી શ્રીમાન
 બની પોતાનો ગૃહસ્થાશ્રમ સંપૂર્ણ રીતે અન્નાવતો થયો. મુકો
 શેઠશ્રીએ જે ન મળતો હતો તે દીવસ હવે અત્યારે તેના
 જતા રહ્યા હતા. હવે તો તે સંતોષપૂર્વક અને પ્રસન્નતાથી
 મર્મ કુટંબ સહીત દીવસમાં ગણવાર જમતો; અને તે
 ઉપરાંત સંતસાધુ અને ગરીબોને અન્ન દ્રવ્ય વસ્ત્ર ઇત્યાદી
 આપતો હતો. વિમળપુરીમાં, આ સમયે સર્વત્ર કર્મકાંદી સત્પુ-
 રુષોમાં, તે પ્રમુખ અને વિદ્વાન ગણાવા લાગ્યો. શુરસંનિધ રહી
 શુરમહારાજની સંપૂર્ણ સેવા કરવાથી, આ પ્રકારના અમત્કારિક
 રહ્યોને અત્યારે તે પ્રાપ્ત થયો હતો; જેથી પોતાના સહયુગ્મ્ય
 એજ ઇશ્વર છે અને તેની સેવામાં તનમન અને ધન નિરંતર
 રાખવાં એ તેનું કર્તવ્ય છે એવી દૃઢ શ્રદ્ધા પૂર્વક ઉત્તરોત્તર
 અધિક શુર સેવારૂપ પ્રયત્નને સેવતો હતો. એક દિવસ રાત્રિએ
 તે પોતાની શ્રિ આરૂરીલા સહીત, પોતાના સહયુગ્મ્ય દિગંબર
 સ્વામિ સ્ત્રીપ કથા પ્રસંગ શ્રવણ કરવાઅર્થે, આવીને સાષ્ટાંગ
 દંડવત્ મુદ્દ જય શુર અભિવંદન કરી, પોતાના આસને બેઠો,
 એટલે દિગંબર સ્વામિ કેહેવા લાગ્યા “ હે મુમુક્ષુ દંપતિ,
 માયાકુલ્ય પ્રાપ્તી પોતાના સત્કર્મોનો નાશ કરે છે એમ
 શંકાએ અને સત્પુરુષો કહે છે તે વાત લક્ષમાં રાખજો? એહો,
 પરમાત્માની નમારા ઉપર કેટલી કૃપા છે તેનો જરા તમે વિ-
 ચાર કરી જુઓ ” જુઓ એક શ્રવણ એવી પણ દત્તી કે મુશ
 શેઠશ્રીને કહે પત્નિ નમને મળવાને વાર લાગતી, અને હાં
 દેશાન્નિધી રાત્રિદિવસ પ્રજ્વલિત રહી પરમાન્મચિંતન અધિ
 અને અધિક તમે નિરંતર કરતા હતા. અને આજે તે શ્રવણ પત્નિ

કે જે ક્ષણે તમને શ્રી કૃષ્ણજીએ કોઈ વડા પ્રાપ્ત થઈ છે કે
 નાના પ્રકારના લેખન થયે છે, કેમકે રહેવાને માટે
 પેલાનું પ્રાપ્ત થયે છે, વળી પ્રાપ્ત બંધનને ઉત્તમ પ્રકારે
 સાધે છે. અને ક્રમ વિવેકે સ્વાધ્યાસ પ્રાપ્ત કરી તમારો સંસાર
 બંધનમાં રૂપીરૂપે નાશવો છે. આ ઉપરાંત આરે વિદ્યામાં છે
 વત્સ તમારું નામ કમળાંબી તરીકે પ્રખ્યાતિને પામ્યું છે, જેથી
 કૃષ્ણજીએ એ સહીય ઉત્તમ મુખના કોણના હવે સ્થા છે.
 કે કેટલાક સિદ્ધિ, વિચાર કરી જુઓ કે તે ક્ષણે આ ક્ષણ
 તમારી કેટલી જીવી છે. તે સર્વ પ્રકાર પ્રાપ્ત થઈ ન થઈ
 તમે હવે કૃષ્ણજી સ્વધર્મનું રૂપી રીતે પાલન કરો છે
 તેને છે. પણ તે માથા ઉપર તમારે સંપૂર્ણ જ્ઞાન મેળવવો
 હજી જાણી છે. શ્રીમદ્ જગદ્ગુરુનાં શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્મા
 કહે છે કે કમળાંબી કૃષ્ણજી તમારો માથા તરીકે જાણી છે માટે
 તે વડા પર જાણ તમારું હજી રાખવો. માથા ઉપર જ્ઞાન મેળવવો
 જાણી કુર્ષ્ણ છે. હવે જેમ જેમ હવે કૃષ્ણ મુખને વેળવવો, જૈન-
 ધર્મ તમે પ્રાપ્ત થઈ જાઓ, તેમ તેમ માથા તમને તેના
 અંતમાં જાણવું પ્રકાર કરો, અને તે વજતેજ તમે તેની મિલ-
 નામાં જો નહિં હજીએ અને માથા સાધીવત્ હજી રહી તમારા
 રજાંશ્રમધર્મનું સ્વાધ્યાસ પાલન કરવું જાણી, તેજ તે માથા
 ઉપર જ્ઞાન મેળવી, કૃષ્ણજી અધિકારી કરો. કે વત્સ, માથામાં જ્ઞાન
 ન થઈ નિમ્નામથલે અને નિરૂદ્ધાથી, પેલાના સ્વધર્મને પા-
 લનાર પ્રાર્થના સ્વધર્મને રહેવા છે માથા સ્વધર્મને
 જાણી કુર્ષ્ણ છે. જે માથાએ કૃષ્ણ વિદ્યામિત્ર જેવા મહર્ષિને
 પણ સંસારસાગરમાં જેમાં જાગ્યું કરી દીધા છે. માથા જેજ
 મહામાથા છે. અને પરમાત્માની વિદ્યાદેવ સ્વધર્મને જેજ હવે
 રાખી છે. તે રાખીના ઉપર જ્ઞાન મેળવવા જ્યે પ્રાર્થનાને ક્ષણે
 ક્ષણે સાધવું રહી અને નિમ્લક જ્યે પરિશ્રમ કરી કૃષ્ણના વ-
 સ્યને અધિકારી થવું પડે છે. નહિતે જે માથા સમયે પુર-
 ને પણ દીન કરી મૂકે છે તે માથાનું કાલકાલે તે આ સંસાર

ઉ; અને તે સંસારમાં અનેકને પદબ્રહ્મ કરી તે માયા જમણ કરાવનાર છે. હે વત્સ, માટે જો માયાથી મનુષ્ય જ્યાં પુરો દે-
સાયો, કે સત્વર તેના સુકૃતો નાશ પામે છે. પણ તે
માયાલુપ્થ પ્રાણીમાંથી પરીણામે થદ્વા જ્ઞાન અને પરમ
તત્ત્વના ચિંતાનરૂપ સદ્ગુરુનાર્ય સદુ જતાં રહે છે. પણ તે
પ્રાણીના અંતરમાં અજ્ઞાન જામ અને અથદ્વા નિવાસ કરી
રહે છે. અજ્ઞાન તમ અને અથદ્વા જો મલિન સત્વા માયાની
પ્રકૃતિ છે. અજ્ઞાનનો મૂળથી નાશ કરવો, જ્ઞાન ચિંતામણિ પ્રાપ્ત
કરવો, અને મિથ્યા માયાવિ આ સકલ જે દેખાય છે તે દૃશ્ય
પદાર્થોમાં આસક્તિ ન ધરવી, તેનું નામજ માયા ઉપર યથાર્થ-
જ્ય મેળવ્યો કહેવાય છે. તેજ પુરુષજ માયાને છુટ્યો મણાય
છે. માયા, વેદ શાસ્ત્ર અને સત્પુરુષોએ સત્ય અને અસત્ય તેમજ
બ્યક્ત અને અબ્યક્ત કહેલી છે. અમુક પ્રકારની જમણામાં માયા-
ની પ્રતિતિ તે બ્યક્ત માયા છે, અને સંશય વિપર્યય રહીત
નિર્દયાત્મક બુદ્ધિમાં માયાની પ્રતિતિ તે અબ્યક્ત માયા છે.
આ નામ રૂપાત્મક જગતમાં અને તે માંહેલા સર્વ વિષય જન્ય
દૃશ્ય પદાર્થોમાં જે પ્રાણી નિરંતર આસક્ત રહે છે તેને હે તાત્
માયાલુપ્થ જાણવો. તે માયાલુપ્થ પ્રાણી માયા ઉપર જ્ય
મેળવી શકતા કેવલ અસમર્થ છે. હે વત્સ મેં તને પૂર્વે કહ્યું કે,
વિન્દ્યામિત્ર જેવા મહર્ષિને પણ માયાએ યોગબ્રહ્મ કરી નાંખ્યા
છે, જેનું અતિ રસિક આખ્યાન તને આ રથે સંશોધમાં મવ-
જ કરાવું છું તે તું પ્રસન્નતાથી એક ચિત્તે યવજ કરે ? અને
માયાના વાર્તાવિક સ્વરૂપને જાણી તેના ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કર-
વા પ્રયત્નવાન થા ?

—યોગબ્રહ્મ રાજર્ષિ વિન્દ્યામિત્ર—

પૂર્વે ગંગા માતાના કીનારા ઉપર આવેલા એક વિશાળ
અને મનોહર નમરમાં ગાંધી રાજના વંશજ રાજ્ય કરતા હતા.
આ વંશમાં રૂપિ વિન્દ્યામિત્ર જનમ્યા હતા. તેઓએ મહો કાળ

રાજ્યાસન લેવાયું અને ક્ષત્રિય કર્મને કરી બંધકાર
 અને પરમાર્થ ઉભયની સિદ્ધિ કરી તેમને ઉચ્ચે જોમ લાગ્યું
 કે આ ક્ષત્રિય ધર્મકર્મ પ્રાપ્ત્યુના ધર્મકર્મથી હલકાં છે
 અને તેથી પ્રકૃત્ય પ્રાપ્ત કરી, તે ધર્મ કર્મને કરવાં અને ક્ષત્રિય
 ધર્મ કર્મનો પરિત્યાગ કરવો. પ્રકૃત્ય પ્રાપ્ત કરવાનો આ
 પ્રકારનો સત્તિશ્લેષ કરી તેઓ દિમાલકમાં ઉચ્ચપણ કરવાનું
 બધા. તેઓએ સર્વ શાસ્ત્રોને અને વેદના મહાન શ્રદ્ધાને સંપૂર્ણ
 રીતે ભણ્યા હતા. તેમજ અષ્ટાંગ યોગ પણ સાધ્યો હતો, તેથી
 જો રાજ્ય છતાં તે વળતે જરૂર વર્ષમાં વારિય રાત્રી મહા-
 ત્મા જેવા સર્વ રાજ્યોમાં મનુષ્ય હતા. તેમને સર્વ પ્રકારનું
 અનુભવ પૂરું જ્ઞાન પ્રાપ્ત હતું જેથી રાજ્યપદ અને સર્વ મા-
 યાને ત્યાગ કરી અચળ મહા પૂરું પ્રકૃત્ય પ્રાપ્ત કરવાનું
 દિમાલકમાં જઈ, જોકે જુદા યોગી તેમાં હલ આસનથી, ઉચ્ચપણ
 કરવા લાગ્યા. કુળથી જેણે અષ્ટાંગયોગની સિદ્ધિ કરી છે, તેણે
 વિશ્વામિત્ર અને યુનૈયનૈઃ જેવા સમાધિસ્થ થઈ ગયા, કે જૂન તરણ
 નિદ્રા દંત્યાદિ તમામ દ્રવિયો ઉપર જ્યાં મેગરી એક પરમાત્મપદે
 હીન બની ગયા હતા. જેવા છતેન્દ્રિય વિશ્વામિત્રને જેણે ઉચ્ચપણ
 કરતાં કરતાં કાઠ હલકર વર્ષ વિલી ગયાં, જોડેલે તે મહાન
 ઉચ્ચપણના ભણવડે કરીને, હંદ્રનું હંદ્રાસન યોગવા લાગ્યું. ૨૧મું
 મૂલ્ય અને પાતાળ ખગ્ગજગવા લાગ્યા, અને સાક્ષાત વિશ્વુ ભ-
 ગવાને પણ ચિંતા થઈ, કે જો હંદ્ર વિશ્વામિત્રના વપનો ભગ-
 નહીં કરી દે. તે સાક્ષાત સમષ્ટિ હંદ્રને વિશ્વામિત્ર
 તામે કરી દે. ને દંડુએ હંદ્રને પ્રેરણ કરી હંદ્રે આ
 પ્રેરણથી અને આસનને નેનુ તથા ભન કરવાની
 આ કરી આ અંતરે એ. ને મેનક. નાની અસરો
 મુખ્ય હતાં અને એ એવો તે. ૨૨૩૫૫. ન અને ભ.વ
 વપુષ્ણ ભણ હતાં કે ૨. મે નેવ. નેનીનુ પણ ચિત
 ભ.વમાન થય. સ્વયં હો ન. કે તે તા. ને નૃત્ય આ. દિ
 ને હંદ્રે કરવા. ન. દ. જ ન અ. ન. કુદ. હ. વળી

તે ભર સુખાવસ્થામાં હતી તેથી મદમત્ત થઇ ગઇ હતી. તેના હાવભાવ અને કામ કટાક્ષ એવાં હતાં, કે ગમે તેવા ભુતેન્દ્રિય પુરૂષને પણ વિહ્વળ બનાવ્યા સિવાય રહે નહિ. તેનું મુખ કાંતિમાન અને એવું તેજસ્વી હતું કે ચંદ્ર પણ તેને ભેળે લગ્યા મુક્ત રહેતો. તેનો કંઠ એવો તો મધુર અને ચીત્તાકર્ષક હતો, કે તેનો સ્વર શ્રવણ કરતાની સાથે, કિટથી તે કુંજર સુધિ સર્વ પ્રાણીઓ, તેમજ નાગલોક કિન્નર લોક ઇત્યાદિ અન્ય-લોકવાસિ પણ સ્તબ્ધ થઇ જતા. સર્વ ઇંદ્રની અપ્સરાઓમાં તે પ્રમુખ હતી; અને ઇંદ્રને અત્યંત પ્રિય હતી. તોપણ જ્યારે વિશ્વામિત્રરૂપિના તપથી ઇંદ્રાસન ડોલવા લાગ્યું અને સુરપતિને ગભરામણ થવા લાગી, ત્યારે ઉઘટે એનકાને ઇંદ્રે આજ્ઞા કરી કે ગમે તે સુક્રિ પ્રયુક્તિથી પણ વિશ્વામિત્રરૂપીનું તપ ભંગ કરી સત્ત્વર પાછી આવ ? આ આજ્ઞામાની વિશ્વામિત્ર રાજર્ષિ જે શુદ્ધામાં તપ કરતા હતા ત્યાં આવી પોતાના અત્યંત ઝીણા અને મધુર સ્વરથી આવાપ કરવા માંડી. જ્યાં ચિત્તાકર્ષક મધુર ધ્વનિ તેણે કરવા માંડ્યો કે તરતજ તે ધ્વનિનો ઘોષ વિશ્વામિત્રના હૃદયની પાર સપ્તમિ ભુમિકા ઉપર, કે જ્યાં તેમનો પ્રાણવાયુ હતો ત્યાં સુધી ગાડ્યો ગયો. જેમ જેમ ધ્વનિ ધીરે ધીરે વિશ્વામિત્રના હૃદયમાં થઇને મગજમાં પ્રસરવા માંડ્યો, તેમ તેમ સમાધિમાંથી તેમનું ઉત્થાન થવા લાગ્યું. અને નેત્રને ધીરે ધીરે ઉઘાડવા લાગ્યા અને જ્યાં નેત્રો પુરાં ઉઘડ્યાં કે તરતજ, પેલી એનકા ઉપર તેમની દૃષ્ટિ પડી અને જ્યાં દૃષ્ટિ પડી કે તત્કાલ તેઓ વિહ્વળ બની ગયા. હે આધર્મિ, ક્યાં એક તરફ સાઠ હજાર વર્ષનું તપોમત્ત અને ક્યાં બીજી તરફ એક અપ્સરા જેવી દુદ્ધ સ્ત્રીના મધુર સ્વરનું શ્રવણ તથા દર્શન, એ એની તુલના શી રીતે થઇ શકે. જેવે પર બ્રહ્મ પરમાત્મતત્ત્વની પ્રાપ્તિમાટે અનેકકષ્ટો સહનકરી ઉત્પત્તિ કરું હતું; જે બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ માટે જેણે તાઠ તડકો વર્ષ ઇત્યાદિની લેશ પણ દરકાર કર્યા વગર, પોતાની આસપાસ જઈ

ગળ વિધિ હરિ હર પણ હીન થઈ રહ્યા છે. તે મહામાયાના યથાર્થ સ્વરૂપનો અનુભવ કરી, તે ઉપર વિજય મેળવનાર મનુષ્ય, તે પછી મનુષ્ય કહેવાતો નથી, પણ દેવનો પણ દેવ અને દેવળ ઇશ્વરતુલ્યજ્ઞ મનાય છે; માયાથી હુબ્ધ ન થતાં પોતાના સ્વસ્વરૂપના ચિંતનમાં રહેનાર પ્રાણીને પછી મોક્ષ દુર નથી. હે સુસુહુ ઈંપતિ, માયાહુબ્ધ થવાથી પ્રાણીના સુકૃતનો નાશ થાય છે એ વાત વિશ્વામિત્ર રૂપિના હ્રદાંતથી તમને હવે અધિક સ્પષ્ટ સમજાઈ હશે; હે વત્સુ ભર્ષપ્રાપ્ત વિષેકસ્ય ન પ્રાપ્ત સ્યામલં પદમ્ । જેતસ સ્ત્યજતો મોગાન્ પરિતાપો મૃત્વાં મહેત જે ચિત્તને સંપુર્ણ વીવેક પ્રાપ્ત થયો નથી અર્થાત્ અર્ધ વિવેક પ્રાપ્ત છે અને તેથી જેને અમળ અર્થાત્ મળ વગરનું શુદ્ધ પદ પ્રાપ્ત થયું નથી, તેને ભોગનો ત્યાગ કરતાં અતિ પરિતાપ થાય છે તે નિશ્ચય કરીને જાણુ ? હે બાપ, વિશ્વામિત્ર રૂપિનું સાઠ હજાર વર્ષના તપોબલિતું સુકૃત, એક વરસના મેનકાની સાથેના વિષયમુખ્ય ભોગવવામાં નાશ પામ્યું; એ ઉપરથી માયાનો કેવો પ્રભાવ છે અને તેનો ત્યાગ કેટલો કઠણ છે તેનો તારી મેળેજ વિચાર કર ?

આ વચન શ્રવણ કરી જાનુદેવ, બે હાથ જોડી પોતાના શુદ્ધ દિગંબર સ્વામિને કહેવા લાગ્યો “ હે ગુરો મેં આપશ્રીના મુખે તથા સત્સાત્તોદ્ધારા ધણીવાર શ્રવણ કર્યું છે કે મહામાયા તે એક મહેશ ભગવાનથી અભિન્ન રહેનારી શક્તિ છે; તો તે એવી શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ શક્તિ પ્રાણીને રૂસાવવા, અગરતો તેના તપનો ભંગ કરાવા, કિંવા તેને તેના પદેથી જાદ કરી પોતાની માયામાં હુબ્ધ કરી, તેના સુકૃતનો નાશ કરવા, શા માટે ઇચ્છા કરતી હશે તેનું કારણ સમજાવવા શિશુ ઉપર કૃપા કરો ?

આવાં પૂર્વોક્ત જાનુદેવનાં વચન સાંભળી, શુદ્ધ દિગંબર સ્વામિ કહે છે “ હે તાત્, મહામાયા અને મહેશનું સ્વરૂપ તને આવતી કાલે સમજાવીશ આજે આટલેથી વિવેચન બંધ કરી,

સહજ સમાધિમાં સ્થિતિ કરવાની હવે મારી ઇચ્છા છે. તો હું
 સાધી ! તેથી તમે જાણો અને નિરામય નિદ્રાને પ્રાપ્ત થાઓ !”
 જાટકું કહી હે રાજન, દિગંબર સ્વામિ પોતાને સ્થાને ગયા અને
 તે પવિત્ર દેવે પશુ મહામાયા અને મહેશના સ્વરૂપનો વિચાર
 કરતાં કરતાં નિદ્રાવશ થયાં. તેમને મુતાંને જોઈ કદી જ કદી
 નહીં જોઈ શકાયા તો એક સાંઢણી તથા તેના પર બેઠેલા બે
 જાણીયાં, સાંઢણીને જાનુદેવના ઘરના બારણા આગળ બેસારી,
 પરથી ઉતરી પડયા, અને તેમાંનો એક જણ સાંઢણી પરથી
 માન ઉતારી જાનુદેવના જોડલા ઉપર મુકી, સાંઢણીને એક
 રૂબાંધી ચારો નીરવા લાગ્યો. અને બીજો જાનુદેવનાં કમાડ ઠોકી તે
 જાનુદેવ શરમાતા નામથી પોકાર કરવા લાગ્યો. તે દેવે આજો દી-
 વસ બ્યહવાર પ્રવૃત્તિ કરી થાકી નીરામય નિદ્રાવશ થયાં હતાં ને
 તેથી તે વખતે એવાં તો તે જરૂર નિદ્રામાં હતાં, કે જાગી શક્યાં
 ન હતાં; પણ શરૂ દિગંબર સ્વામિ તો સદા જાગૃત સ્થિતિમાં
 રહેનારા, છવનમુક્ત પુરૂષ હોવાથી તરત આસનપરથી ઉઠી
 તે બે પુરૂષોને બારણું ઉઘાડી, સત્કારપૂર્વક ઘરમાં લાવી બેસા-
 દયા, અને વીવેકથી નોકર માણસો પાસે તેમની મુલા વીગેરેની
 યથાર્થ સરભરા કરાવી; તે બન્ને જણા જાનુદેવ પાસે શા
 કામ જઈ આવ્યા હતા ને શરૂ દિગંબર સ્વામિ સર્વજ્ઞ અને
 તત્ત્વવિદ્ હોવાથી અંતરમાં જાણતા હતા, છતાં પણ અભવયા
 રહી, તેઓ ક્યાંથી પધાર્યા, અને જાનુદેવ જે આપનું કાર્ધ
 હોય તે કાલે કર્મ. જા. પદ્ય. એ શબ્દો મીવાય અન્ન એક
 શબ્દ પણ જોઈયા ન હતા તેઓ બન્ને પુરૂષ ઉચ્ચનથી આવ્યા
 હતા એક નાસતો નાસતો સ્વ. હતા અને બીજો તેની સાથે
 ઉચ્ચનના રાજા મુનગમે હતા. પુરોહિતને પુત્ર પ્રત્યક્ષ જાનુદેવને
 સાકુ અને રૂ. ૨૨. લાની જોડન રૂ. ૨૨. અને પતિ. હતા. હે
 જાન. તે. તે. તે. પદ્ય. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮.
 ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮.
 એમ કહી નાસતો નાસતો પા. ને જા. ને પદ્ય. અને
 ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮. ૧૪૮.

—તરંગ બીજો—

મહામાયા અને મહેશ.

બીજો દીવસે બાનુદેવ પ્રાતઃકાલમાં પોતાના નિત્યનિયમ પ્રમાણે કર્મકાંડમાંથી પરવાયેઈ, અને શુરુનું પૂજન અર્ચન કરી, સાષ્ટાંગ કર્યા એટલે શુરુ દિગંબર સ્વામિએ, પેલા ત્રે ભક્ત્ય-નના મહેમાનોની ખબર કહી. એટલે તે તેમને ભક્ત ઘરા-ની શઠ ભેતો શુરુ મહારાજ પાસે બેસી ઇષ્ટમંત્રના ભવ કરવા લાગ્યો.

મુનિ વર્યમૂતમા કહે છે. “ હે ત્રેતા પ્રહર્ષ, આ પ્રમાણે બાનુદેવનું આગળ તૃત્તાંગ સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય પોતાના શિષ્ય શુભરેતુ રાખા પ્રતિ કથન કરતા હતા. તે હું તને અવળ કરાવું તે એ કામચિત્તે પ્રસન્નતા પૂર્વક અવળ કર ? સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય કહે છે, “ હે રાજન્, બાનુદેવ ગદ્ય રાત્રે મહામાયા અને મહેશનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ સમજવાની આતુરતામાં નિદ્રાવશ થઈ ગયો હતો; જેથી મહામાયા પોતાનું સ્વરૂપ બાનુદેવને દીગંબર સ્વામિ સમજાવે તે પહેલાં પોતાનો પ્રથમ પ્રભાવ, પ્રાતઃકાલમાંથીજ ભગવા લાગી. શુરુ દિગંબર સ્વામી આજે તેને મહામાયા અને મહેશનું સ્વરૂપ કયા પ્રમંથમાં સંભળાવાના હતા. હે મુમુક્ષુ નૃપતિ, પશ્ચાત્ત તે જે ત્રે મહેમાનો, બાનુદેવને ઘેર આવ્યા હતા તેઓ પ્રાતઃકાલના ભક્ત ઘરા, અને હાતળ પાછી શેષ સ્નાન ઈત્યાદિ કરી નિવૃત્ત થવા, એટલે બાનુદેવ તેમની પાસે આવ્યો અને કહેવા લાગ્યો, “ કેન ભાઈ, જે કાલ હોવ તે હવે સુખ પૂર્વક નિવંદન કરો. ’ રાખના નાહણી સ્વારે આ સાતગી રાખની શીલ મેહેશ્વર શીકાવતો. એક મિટેલો કુંડો બાનુદેવના હાથ માં આવ્યો અને કહેવ. લાગ્યો કે “ આજેને આજે રાખ મુ-મનત્રિ હે ઉત્તમ માન્યો છે. ” આ ત્રે મહેમાનોમાં કોઈજ નોટેડ હતું એક નાહણી સ્વા. અને બીજો પ્રસન્નમાં હતો. બીજે જે પોતાના સમુદ્ધ મુદ્ધમાંને પૂર અને પોતાને મંદુપદમાં

એમ કહી દીગંબર સ્વામી, બાનુદેવને પત્ર આપી ચાલતા થયા. એટલે બાનુદેવ વાંચી અત્યંત અંતઃકરણમાં હર્ષની સાથે પાછો ગ્લાની મુકત બન્યો હોય તેવો જણાવા લાગ્યો. પણ તે માત્ર ધર્મસંકટને લીધે, અવશ્ય સ્વિકારવા પોતાના સહગુરુ વચન થયેલું હોવાથી, તેણે પોતાના ગુરુ દીગંબર સ્વામીની સલાહ મુજબ, અક્ષરશઃ પ્રત્યુત્તર લખી આપી, તે સાંદણીસ્વારને રવાને કર્યો, અને પોતાના સાદુ પ્રજ્ઞશર્માને પોતાને ત્યાં થોડા દિવસ માટે મહેમાન તરીકે રાખ્યો. પશ્ચાત્ત તે સાંદણી સ્વાર રવાને થયો ને મધ્યાહ્ન થયા એટલે જમવાનો સમય થયો જેથી પોતાના સહગુરુ દીગંબર સ્વામિને તથા પોતાના સાદુ મીજમાનને લેઈ બાનુદેવ જમવા બેઠો. જમતે જમતે વિચાર કરી સહગુરુ અને સર્વની સમક્ષ, પોતાની સ્ત્રી આરૂંશીલાને પુછવા લાગ્યો કે “હે સ્ત્રી ઉગ્ગનના શત્રુની કુંવરિ પદ્મનીએ મારી સાથે લગ્ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી છે તે શું તમે જાણો છો ? તમારી સાથે તેનું, ખડેનપણું હતું તેથી તમે તે વાત : જાણતાં હોયો એમ ખારી પુછું છું માટે જે જાણતાં હો તે સત્તર સહગુરુ સમક્ષ નિવેદન કરો ? ” પોતાના પતિની આવી બીવેક બરેલી અને આજ્ઞા-મુકત વાણી શ્રવણ કરી, તે સતિ સાધવિ આરૂંશીલા કહેવા લાગી “ હે પ્રાણેશ, મને આજેજ તે વાત યાદ આવી. હું તથા તે ઉજ્જયનકુંવરિ પદ્મની બન્ને સાથે રહેતાં હતાં, ત્યારે તેણે જેવી પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી કે, મારું જે પુરૂષની સાથે લગ્ન થાય તેમની સાથે તેણે પણ પરણવું. પણ તે વખતે આ પ્રતિજ્ઞા તેની હું ખેટી માની છોકરમન જેવી ગણી કાઢતી હતી; કારણકે હું રહી પ્રાણેશ, અને એ રહી સત્રી. હું જેને વરૂં તે પુરૂષ તેનો સ્વીકાર થી રીતે કરે ? તેથી તે તરફ જરા પણ મારું લક્ષ ન હતું, અને હું પરણીને આપની સાથે આવી, તે વખતે યત્કીચિત્ત પણ તે કુંવરિના મનની ખબર પડી ન હતી મેં જાણ્યું કે તે તેણે અમસ્તી રમતગમતમાં પ્રતિજ્ઞા કરી છે: પણ આ હકીકત બેતાં પ્રતિજ્ઞા બરાબર

પાણી દોષ તેમ જાણાય છે. હે પતિ, હવે મને તેણીના ચખ્ખો
 યાદ આવે છે કે “ જોને હું પરણીય તેનેજ હું પરણીય અને
 મારા પિતા તેમ નહીં કરવાદે અગર તારો પતિ મારો પાણી
 બહણ નહીં કરે તો મારા પ્રાણ ત્યાગીશ, ” માટે અપરંપર
 આપણે માથે ધર્મસંકેત તો ખરેખર આપ્યું જોમાં સંશય
 નથી. સદગુરુ દિગંબર સ્વામિ તે ધર્મસંકેતના નીવારણાર્થે, તે
 કન્યાને સ્વીકાર કરવાની ખુશીથી આજ્ઞા કરે છે, તોપણી
 આપને તેમ કરતાં હરકત રી છે ? ” આ પ્રમાણે પોતાની
 સ્ત્રીના વચન અવળ કરી જાનુદેવ વિસ્મય પામ્યો અને પોતાના
 ગુરૂને કહેવા લાગ્યો. “ હે ભગવન, આ સતિની સ્પષ્ટ હકીકત
 આપે અવળ કરી, પણ જો રાજકન્યાને પરણી લાવી તેનું પુરું
 મારાથી રી રીતે થયે ? તેને જાણી થોડા મેના તેમ અનેક
 સંસારના રાજવેશવો જોઈએ તે હું રી રીતે પુરા પાડી શકી-
 શ. ” દીગંબર સ્વામી જોઈતા ‘ હે વત્સ, તેટલાજ માટે પર-
 છુતા પેહેલાં રાજની સાથે એકરાર કરવો કે હમેશને માટે
 તને અમુક જાગીર બાંધી આપે, અને પરજુવામાં તેમ થતાં
 મુખી જરા અનાકાની કરવી એટલે તે વાતનું ચોક્કું બેસી
 જાય અને તમારો ગૃહસ્થાશ્રમ નભાયે. પણ આ વાત પત્ર
 માં નથી લખવામાં આવી તે હીક કર્યું જો મર્વ રૂબરૂના કાર્યો
 છે માટે તનય મુકીશ નહીં. ” આ પ્રકારે જાનુદેવને ગુરૂએ ખુલાસો
 કરી આપ્યો. એટલે ત્રણે જણ જમી પરવારી બહાર આવી
 બેઠા. એટલે જાનુદેવ પણ પાન નાપાત્રી ઇત્યાદિ મુખરાસ ગુરૂને
 તથા પોતાના ના. પ્રસારનાને આપી, પશ્ચાત્ત પોતાના વ્યહ-
 વારિક કાંઈ કાંઈના પ્રવૃત્ત થયે. તજશર્મ પણ પશ્ચાત્ત
 વીનગુરૂના પોતાના ન્યાત જાત તથા સગા વહાલા હતા તેમની
 મુલાકાત કર્યે ગયે, અને ગુરૂ દીગંબર સ્વામિ પોતાની સંધ્યમ
 ક્રિયાના પ્રવૃત્ત થયા હોવાનું, પશ્ચાત્ત રાત્રિ પડી અને સર્વે
 પોતાપોતાના નિવસનસ્થાનિકે કન્યમાથી પન્વવા એટલે સ્વામી
 દીગંબર ગુરૂ પોતાને નામે કયા કહેવાનયે ત્યેલા સિદ્ધાસન

મુનિવર્યસતમા કહે છે “હે પ્રકુર્ષ તે દીગંબર સ્વામિએ ભાનુદે-
 વને કહ્યું કે “હે તાત્ આ પ્રમાણે તત્ત્વવિદ યોગી પુરુષો મહામા-
 યા શક્તિનું સ્વરૂપ વિરોધી માનતા નથી, એમ તેઓ સ્પષ્ટ રીતે
 પ્રતિપાદન કરે છે. માટે મહામાયા શક્તિના અને મહેશ ભગ-
 વાનના યથાર્થ સ્વરૂપને જાણ્યા વગર જે પ્રાણીઓ મહા
 કાર્યો કરવાનો આરંભ કરે ॥ તેઓ અર્ધદગ્ધ અને અપૂર્ણ
 રહે તેમાં નવાઈ નથી. પણ તેઓ મહામાયા શક્તિનો
 તેમ યવામાં દોષ કાઢે એ તેમની મોટી ભુલ ॥ એમ તું નિશ્ચે
 કરીને જાણ ? હે તાત્, મહામાયા શક્તિનું અને મહેશ
 ભગવાનનું તાદૃશ જગતમાં વર્તીતું, અને વેદશાસ્ત્રે પ્રતિપાદન
 કરેલું, શુદ્ધ અને સરળ સ્વરૂપ, પૂર્વાકત તને એકાદ મહા શ્ર-
 યમાંથી લઇ અવણુ કરાવ્યું જેથી તે શીવશક્તીના સ્વરૂપથી
 યથાર્થ માહીતગાર તું થયો હોય, પણ હજી તે મહામાયા
 શક્તિને છતવાના ઉપાયરૂપ સાધનને સિદ્ધ કરવાની રિધતિને
 જ્યાં સુધી તું પ્રાપ્ત થયો નથી, ત્યાં સુધી હે પ્રવિત્ર વિપ્ર ગૃ-
 હસ્થ, તે મહામાયા તરવી દુસ્તર છે. દૈવિ હોવા ગુણમયી મમ
 માયા દુરત્યયા એ વાક્યાનુસાર શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્મા પણ
 ધનંજયને ગીતામાં પ્રબોધે છે કે “મારી માયા તરવી અતિ
 કઠણ છે.” આ સર્વ અવણુ કરી ભાનુદેવ બે હાથ જોડી નમ્રતાથી
 કહેવા લાગ્યો “હે ભગવન્ તે મહામાયા શક્તિને છતવાના ઉ-
 પાયરૂપ સાધન સિદ્ધ કરાવી શીશુને કૃતકૃત્ય કરવા આપ
 શ્રી સમર્થ છો ? એટલે પછી તેની અંદર દાસને કંઈ કરવા
 પહું રહેતુંજ નથી. દાસને તો આપશ્રીની સેવાજ સાચવવાની
 ઉ બાકી દાસ તરફની સર્વ કાળજી આપશ્રીને શીરે છે. જેમ
 નોકરને તેના ચેઠની નોકરીમાંજ પરિશ્રમ કરવાનો ॥ તે સ્ત્રી-
 વાય પોતાને જોઇતા અન્ન વસ્ત્ર પ્રાપ્ત કરવા અર્થે શ્રમ કર-
 વાનો નથી. તેમજ અન્ય સર્વ વ્યવહાર સિદ્ધ કરવાની કાળજી
 પણ તેને કરવાની હોતી નથી તેવીજ રીતે હે ગુરો આપની
 સેવા સિવાય અન્ય વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાઅર્થે મારે પરિશ્રમ કરવાનો

નથી જાપની સેવાથીજ મારોમોડ છે એમ માનું છું. જેમ રાખયો તેમજ મારે રહેવું છે અને જે પ્રમાણે કહેયો તે પ્રમાણેજ સર્વ કાર્ય વ્યવહાર કરવો છે. માટે હે ભગવાન માયા ઉપર જ્ય મેળવવાનો ઉપાય દર્શાવનાર, અને આ શીશુનું સર્વદાને માટે કલ્યાણ કરનાર, આપ તેના સદ્ગુણ તેને શીદ સમર્થ માલે છે. તો પછી શાચવાપણું કશુંજ નથી. આપ હજી શ્રી સર્વદા છે તો મારા કલ્યાણરૂપ સાધનોને સિદ્ધ કરાવી પરીણામે પરમપદે સ્થાપયો. એમાં કશુંજ આશ્ચર્ય નથી. આપ મારે માથે મેરાં રદા છે, જેથી નિર્ભય છું.”

આ પ્રમાણેના આર્દ્ર વચનો સાનુદેવના શ્રવણ કરી, પરમ જ્ઞાતુ અને કૃપાના સાગર એના તેના સદ્ગુણ દીગંબરસ્વામિ બાદ્યા “હિ મુચુકુ દંપતિ માયાને છતવાના ઉપાયરૂપ સાધનો રાજકુંવરિ પદ્મનીના ભગ્ન પછી સિદ્ધ કરવા તમે સમર્થ થયો; અને એ ક્ષાત્રિય કન્યારૂપ લોહાની ભગદ્રી તમે સ્પર્શકાન્તમણિરૂપમહામણિ હોવાથી, તમારા સ્પર્શથી તે ભગદ્રી તમારે પાલે પડી, વિપ્રના ધર્મ કર્મ આચરવા રૂપ શુદ્ધ સોટચના કુંડન સમાન બની જયો; અને તેને માળારૂપ બનાવી કંઠે યોજાવયો; માટે ધૈર્યને સેવો અને પ્રાણ કર્તવ્યને કરો ? આટલું કહી મુનિ દીગંબરસ્વામી પોતાના શિયાસને સીધાબ્યા અને દંપતિ તથા મેહેમાન પણ પોતપોતાને સ્થાને વિસર્જન થયા.

સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય કહે છે, હે રાજન હવે આપણે પણ નિદ્રાનો સમય થયો છે એટલે ચાલો કયા પ્રસંગ બાંધ કરી નિદ્રા લઇએ એમ કરી બન્ને વીજુટા પડયા.

વચંસ્તનમા તપસ્વી પોતાના શિષ્ય પ્રહર્ષને કહે છે, “ હે વત્સ, મહામાયા શક્તિ અને મહેશ ભગવાનના વાસ્તવિક સ્વરૂપને જે તને કયા પ્રસંગમા સમજાવી શ્રવણ કરાવ્યું તેથી તને સમજાયું તો હવે કે મહામાયા વક્ત્રી પ્રાણીને વિદ્ય પોહોવાયી તેનું

અક્ષિત કરતી નથી. પણ પ્રજ્ઞાત પોતાની સત્તામાંથી પ્રાણીને બહાર
 કાઢી તેનું પરમ ક્ષિત કરવાની ખાતર તેને નાના પ્રકારના કામ
 હાથે ભોગો ભોગવાવી તેના મળનો નાશ કરી, પરીણામે સત્તા
 શની વૃદ્ધિપૂર્વક, પરમપદે રથાપવાઅર્થે શ્રીસાક્ષાત્ ઇશ્વરી
 પ્રાપ્તિ સત્તામાં લેઈ જઈ મુકે છે. માટે તે મહામાયા યજ્ઞિન
 આત્મદર્શિઓને અત્યંત અનુકુળ છે. હે મુમુક્ષુ યિમ્બ આ
 કાળમાં પ્રાણીઓનો મોટો સમુદાય પોતાનો અજાનરૂપિ હૃદય-
 પ્રાધીનો નાશ કરી શકતો નથી તેથી તે મહામાયા યજ્ઞિને
 તે વિનકતાં ગળે છે. હે વત્સ સત્યાસત્યનો યથારિથત વિચાર
 કરવાની યજ્ઞિત માયાશુદ્ધ જે પ્રાણી નથી તેનામાં રહે-
 લી છે. સ્વસ્વરૂપનો નિર્ગુણ અને માયા ઉપર જય કરનારજ
 સર્વત્ર પ્રજ્ઞા સત્ય અને જનન મિથ્યા છે' એ અનુભવથી નિહ
 કરવા સમર્થ થાય છે. હે પ્રહર્ષ, જે પ્રાણી માયામાં શુદ્ધ છે.
 પૂત્ર પોત્ર ધન, ધન, ધામ, ધરા, ઇત્યાદિ વીશે કેવલ જે આશ-
 કન છે. તેમજ માયામાં રહેલી પોતાની આમકની દુર કરવાના
 ઉપાયને સાધવા જે વત્સીચિત પણ વત્સ સેવનો નથી, જે પ-
 રમત-વાને બીજકુલ છાયા નથી, તે અનધિકારિને માયા, અજાન
 આવરણ વડે પોતાની અવિદ્યા માયાના ક્ષણે નિરંતર ભોગ્ય
 બનાવી રાખે છે અને આ સંસાર ચક્રની ધરી ઉપર તે અજા-
 નવજ છાવને જેમ પ્રાણીનો રેંટ ફરે છે તેમ ફેરવ્યા કરે છે.
 હે વાન, છાત્રના કીટને જેમ છાણમાં રહેલું મમે છે તેવી રીતે
 માયા શુદ્ધ પ્રાણીને આ સંસાર ચક્રમાં અટવાવું પડે છે
 માત્ર અનેક જન્મ સંસારમયીજ તે પ્રાણી સૂત્રનિને પ્રાપ્ત કરે છે.
 આ વિવેક ઉપર તને પ્રજ્ઞે એક દુષ્ટાંત કહી સંભળાવીશ. પશુ-
 ત્વનું અંતરમાં, સ્વપ્ન સમયે કે માયા શુદ્ધ પ્રાણી પોતાના
 સુદૃઢનો નાશ કરે છે, એટલુંજ નહિ પણ અનેક માત્રના દુષ્ક
 સ્વપ્નને તેને પ્રાપ્ત થવા છતાં તેને ચળિયાત કરી વલીવલીને
 આ સંસાર સંસાર ચક્રમાં અટવાવવું પડે છે. અર્થેત
 માયાશુદ્ધ છાવ મુકેડ એકાંતે નાશ કરે છે એ ઉપાંત

અજ્ઞાનથી પોતાના આત્માનો પણ વિનાશ કરે છે એમ તે
 નિર્દેશ કરીને જાય. માટે મહામાયા અને મહેશના વાસ્તવિક
 સ્વરૂપને જાણી, સધાર્ય જ્ઞાનની પ્રાપ્તિદ્વારા માયા ઉપર વિજય
 મેળવી, અવિચળ મુખનો કોઈના થવા નિરંતર સદ્ગુણાર્થને
 કરે ? હે વત્સ, હવે તમારા સર્વેનો નિદ્રા સમય થઈ ગયો છે
 માટે જાગો શાંત ચિત્તે નિરામય નિદ્રાને પ્રાપ્ત થાઓ” । આ-
 ટકું કહી મુનિવર્યન્તમા ઉઠી પોતાના વ્યામાંબરથી આવધા-
 રિત કરેલા શેયાસન ઉપર જઈ બિરાજ્યા, અને પ્રહર્ષ સર્વ વિ-
 ધ્યાર્થિઓ સહીત પોતાના આસને ગયો. સર્વ વિધ્યાર્થિઓ મુખ
 મધ્ય એટલે પોતે પણ આશ્ચર્યના દ્વાર જઈ કરી નિદ્રાવશ થયો.

પ્રકરણ ૬ મું.

દૈર્ઘ્ય શેષા ગુણમયી મમમાયા દુરત્યયા
મામેવ યે પ્રપચન્તે માયામેતાં તરન્તિ તે

(શ્રી મ. મ. ગી. અ ૭.)

આ 'મમ પ્રપચન્તે' વિગ્રહાત્મક એ રૂપિ માયા છે એ અર્થ દુષ્ટે શરીરે
પણ નાશ નહિ તેથી દુષ્ટ છે. પણ હે અનુભવ, એ મને પ્રાપ્ત કરે છે તે
પ્રાપ્તી તે માવાને નહિ પણ ઉત્તરના સમર્થ થાય છે.

—તરંગ ૧ લો—

આ સર્વે શ્રીહરિની માયા છે.

શ્રીજી દીવસે વખત થયો એટલે સર્વ વિધાવિધો
અનિ વૃત્તિ રાખી પશ્ચાત્ત પ્રદર્શને
અંધોધીને, મુનિવચનમા તે પ્રવિત્ર કથા પ્રસંગને નીચે પ્ર-
માણે શરૂ કરના હવા.

વચનમા કહે છે “ હે પ્રદર્શ, શ્રીજી દીવસે તે સિદ્ધ-
ચરાચર્યે ‘મમમાયા’ પ્રભુ કહે છે કે મારી માયા છે અર્થાત્ આ
સર્વે શ્રીહરિની માયા છે એ વીચય ઉપર પેલા અનુદેવને
વૃત્તાન્ત રાખી શરૂકેતુને જે આગળ થવળું કરાવ્યો તે તને
આજે કહું તે તું એકાગ્રચિત્તે થવળું કરે ?

સિદ્ધચરાચર્ય કહે છે “ હે રાજન, શ્રીજી દીવસેથી
દીવગર સ્થાનિએ કથા પ્રસંગ કહેવાનું થોડા દીવસને માટે
મુલતવી રાખ્યું અને દિગ્વિજયકુમારી પદની સાથે અનુ-
દેવના હાથ દેવાની તૈયારીએ કરવાની આજ્ઞાથીને અગ્ર કહી.
દિગ્વિજયના ગાથા મુખનિદ્રા તરફથી અનુદેવની અર્થ પ્રત્યક્ષ
એ.એ. અને કમુદેવને સ્વીકાર થઈ ગયો હતો. એથી અનુ-
દેવને નિદ્રા કરી અનુદેવને દિગ્વિજય અનુ દેવે પરાજયનું

૧૬૩

રહું હંતું. ભાનુદેવને ગુરુઆજ્ઞાનું પાલન કરવામાં પૂર્ણ થતા હતા અને તેથી દિગંબર સ્વામિના કેહેવા પ્રમાણે જાનવાની જાનની અને જ્ઞાન વિધિની સર્વ સામગ્રી પોતાની યથા શક્તિ કરવામાં પ્રવૃત્ત રહેવા લાગ્યો. તેમ ચાડીલા પણ ગુરુઆજ્ઞા પ્રમાણે અત્યંત પ્રસન્નતાપૂર્વક સર્વ જ્ઞાન સાહિત્યોને તૈયાર કરવા લાગી, અને અંતરમાં જોવા સદ્વીચારને સેવવા લાગી કે "આલો મારે તો પ્રજા હજી યદ્ય નથી પણ કદાચ મારી સહચરી પદ્મીને યથે તોજો મારા પતિનું નામ તો રહેશે ? ગુરુ મહારાજ દિગંબર સ્વામિની સંપૂર્ણ આજ્ઞાપૂર્વક આ કાર્ય કરવામાં આવે છે તો પરિણામે તેથી લેશ પણ હાની પેહોલવાનો સંભવ નથી. પણ દેવયોગે ચોકસ યદ્ય ધરમાં આવે છે ને કદાચ માયાહુન્ધ બની જઈ ચોકસની ગરજ સારે તો તો અતિ અનર્થ ઉત્પન્ન થાય અને સર્વની અપી-અતિ થાય ? ના ના, પણ તેણે મારી પાસે સંપૂર્ણ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી છે, ભણી મળી વાસ્તવિક જ્ઞાનને પામી છે તો પછી તેમ તો મારી સાથે નજર કરે, જો મારી પૂર્ણ ખાતરી છે. પછી તેમ કહેશે તો, જો જાણે, જોના કર્મ ધર્મ બંને અને ત્રીજો સાક્ષી ગુરુ પરમાત્મા બંને જોમાં મારે શું ? અને પતિ દેવયોગે-તેનામાં હુન્ધ થશે અને પોતાનો સ્વધર્મ ભૂલી જઈ પોતાના સુકૃતોનો નાશ કરી, અધમ દયાને લોગવશે તો પણ પરિણામે દિગંબર સ્વામિના સાતસંગનું શૂન ફલ મળ્યા વગર રહેનાર નથી જેની પણ મારી પૂર્ણ ખાતરી છે " આ પ્રમાણે અને ગુરુશિષ્યને ઉત્તરના વચન અને ઉત્તરની દૃષ્ટિ જો દેખણે માને છે તો જોને ગુરુના સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા રહેલા છે તેવી ચાડીલા, સર્વ જ્ઞાન ને વાર કરી, રાજ્યને લેવાને દીવસ નક્કી કરી કહેવાનાં છે તો તે દાવને સર્વ - - - - - અને કુટુંબીઓની જાન હેતુ ગુરુદેવને પરણી વધુ વધુ - - - - - અને સંતોષ ઉત્પન્ન નવર વિદ્ય ગુરુ દિગંબર સ્વામિને પણ જ ગુરુદેવ જો? ઉત્તર - - - - - અને

યથાવિધિ જાનુદેવને તે રાજકુંવરિ પદ્મની સાથે પરણાવી,
 મોટા ઠાઠ માઠ અને લાજોડૂપીયાના હાથચા સાથે, એક પખ-
 વાડીયામાં સર્વ કાર્ય સિદ્ધ કરી, પાછા જાનુદેવ વીગેરે સર્વ જનને
 લેઇ તે વીમળપુરીએ ઘેર આગ્યા. કન્યાની સાથે જાનુદેવને વળી
 બક્ષીસમાં પચીસ ગામે પણ જાગીર તરીકે પ્રાપ્ત થયાં; અને
 ઘેર આવી જાનુદેવ આનંદથી પદ્મની ભેટે સંસાર ચલાવવા લાગ્યો.
 એમ કરતાં એકાદ માસ થયોએટલે જાનુદેવ પદ્મનીના માયા પાશમાં
 ધીરે ધીરે સપડાવા લાગ્યો. ગુરૂ દીગંબર સ્વામિતો પદ્મનીના
 આગમન પછી માત્ર એકજ અઠવાડિયામાં, તેઓનો રૂઢે પ્રકારે
 ગૃહસ્થાશ્રમ ચાલતો ભેઇ, અને જાનુદેવ માયા હુબ્ધ થયો છે
 એમ જાણી, પોતાને આશ્રમે રવાને થઈ ગયા હતા. જેથી આ
 વખતે, તે જાનુદેવની સંનિધમાં ન હતા; જાનુદેવ એકલો પડ્યો
 અને મનસ્વીપણે સર્વ કર્મોને કરવા લાગ્યો. તેના મન ઉપરની
 ગુરૂડૂપી લગામ અત્યારે દુર થઈ હતી, જેથી પદ્મની ભેટે રંગ
 વિલાસમાંજ દીવસનો અને રાત્રીનો ઘણો ખર્ચ સમય
 વ્યતીત કરવા લાગ્યો. હે વત્સ, પછીતો આખો દીવસ અને રાત
 પદ્મનીનુજ મુખ ભેઇ બેસી રહેવા લાગ્યો, અને ચાક્રીશીલાને એક
 હાસિ સમાન ગણવા લાગ્યો; હે તાત, માયાએ તેના ઉપર
 એટલી બધી જાણી ભેઇને, તેની કસોટી કરવાની ખાતર, અસર
 કરી દીધી, કે પદ્મની જેટલું પાણી પાચ તેટલું તે પીવા લાગ્યો.
 પરમ તત્ત્વવિદ અને સર્વજ્ઞ એવા તેના સદ્ગુરૂ દીગંબર
 સ્વામિએ, જાણીભેઇને તેની કસોટી કરવાની ખાતર, તથા
 તેને અનુભવે કરીને મહામાયાના વાસ્તવિક સ્વરૂપનો અનુભવ
 કરવાઅર્થે, પોતાના યોગબલથી આ માયા ત્રેરી હતી; જેથી
 જાનુદેવની રિચતિ કેવળ માયાસિત બની ગઈ; અને માયા
 ઉપર ઉતરો જય મેળવવા જતાં ‘બકડું કાલતાં ઉટ પેકું’ એ
 ઠહેવત પ્રમાણે માયાએ તેનાપર જય મેળવ્યો, એવીદશા થઈ.
 ચાક્રીશીલા બિચારિ અત્યંત સાધવિ અને પવિત્ર સતિ સ્ત્રી હતી.
 જેથી તે કોઇ કોઇ વાર નમ્રુટકે જાનુદેવને એટલા બધા માયા

તૈયારીમાં હતો; ચારૂશીલા પણ આ વખતે અતિ દુઃખી છાંદસી
 ગાજતી હતી. જો કે તેની મુલાવરણ હતી તોપણ વૃદ્ધની પેઠે
 મરણના આદરપૂર્વક પોતાના સદગુરુનું, અને શ્રીહરિનું નિરં-
 તર સ્મરણ કર્યા કરતી હતી; અને યથાશક્તિ પોતાના સ્વધર્મનું
 પાલન કરી પતિ સેવા કરી પ્રસન્ન રહેતી હતી. તે સતિ સ્ત્રી-
 ના અંતરમાં, આટલું પોતાને દુઃખ છતાં દૃઢ થદા હતી કે
 'શુરૂ દિગંબર સ્વામિ અધ્યોદ્યારણ અને કૃપાના સાગર છે
 તો જ્યારે ત્યારે પતિને દુખતાં દુખતાં પણ નિદ્રે આવીને તા-
 રશે' જાનુદેવતો પદ્મનીના પ્યારમાં તદ્દત્રીન બની ગયો હતો
 જેથી આ વાતનું તેને જ્ઞાનજ ન હતું; તેમજ તેણે સદગુરુ અને
 તેમનો દર્શાવેલો ક્રમ તથા પોતાનું નિત્યકર્મ વીગેરે સર્વ મ-
 ત્સીવા રૂપ વાસ્તવિક પ્રવૃત્તિને પણ અત્યારે ઠેરાવે મુકી હતી.
 માયાવિ પદાર્થોમાં આ વખતે છેકજ આસક્ત થઈ ગયો હતો,
 જેથી સદગુરુ દિગંબર સ્વામિનું તેને જરા પણ જ્ઞાન રશું ન
 હતું. તેઓ એક દિવસ વાર પણ દીવસ કે રાત્રિએ યાદ આવતા
 ન હતા. આવી છેક અધમ દશાને પ્રાપ્ત થઈ. જાનુદેવ અસત્ય પ્રવૃત્તિમાં
 પડી ગયો હતો એક દીવસના સમાયોગે દીગંબર સ્વામિએ પોતા-
 ના યોગમલથી આ સર્વ હકીમન બાળી પશ્ચાત્ત વિચાર કર્યો
 કે 'હવે તે જરૂર પોતાના સર્વ મુદ્દતોનો નાશ કરી બેસશે
 અને સ્વધર્મ જુલો જઈ અધર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરશે. માટે ચાલ તેની
 પાને જઈ તેને બાલાનું સ્વરૂપ પુરેપુરું જાણવી પશ્ચાત્ત તેને જ
 સ્વચાલક ઉપદેશ મળે. શા પી ન. રે: મુકધર્મ જાણુ'. તેમજ
 તેની પવિત્ર આ ચારૂશીલાની દશાને પણ મુઠાડે એમ સહજ
 સંજ્ઞાવનું પણ ફક્ત એમાં 'અર્થો વિચાર કરી હે સજ્જન
 પ. જા તે નિવર્તન સ્વામિ, જાનુદેવના જ. જ્ઞાને એક હજાર
 દિવસ અર્થો નહ પણ વધ હતી નહ, એટલે જાનુદેવના અર્થને
 એક દિવસ હતો ક. રામાજ પદ. વ. જેવા પદાર્થો તેણે સતિ
 ચારૂશીલાએ નમને જાનિ પુણ્ય જુલોથી સ પુર્ણ સંબંધન પૂ-
 ર્ણ જ્ઞાનન ઉપર પ્રેમાન્વા અને વિનય અને મહત્તર અર્થ

સમેમ સાદાંત કરી, પાસે બેસી કહેવા લાગી, "હે ભગવન આપ
અમારા ઉપર અનુગ્રહ કરી પધાર્યા તે અત્યંત ઠીક કર્યું, નહિ"
તો આપશ્રી કહેવા હતા તેજ પ્રમાણે માયાએ તમારા શિષ્ય
ઉપર આ રાજકુંવરિ પરણ્યા પછી અત્યંત અવિહિત અને
કારમી અસર કરી દીધી છે. કેણુ બાલુ આપનું પ્રાપ્ત કરાવેલું
સર્વ તેમનું જ્ઞાન આ સમયે ક્યાં જવું રહ્યું તેની મને સુઝ
પડતી નથી. હે ભગવાનના પિતા, હવે આ માયાવ સંસારમાં
મુંઝાડ છું; મારા મનથી તો હવે આ અસાર સંસારથી જલ્દી છુટાય
તેમ વ્હાઉં છું, પછી ક્યાં હર્ના તો આપશ્રી ઇષ્ટ છે. જુઓને આપશ્રી
ત્યાં સુધી અમારી સંનિધ હતા, ત્યાં સુધી તેઓ પ્રાતઃકાળમાં પ્રાણ
મૂઠું તે સુતાઈડી શોચસ્નાન ધ્યાન ઇત્યાદિ પોતાનું સર્વ નિત્યકર્મ
કરતા, અને હવેતો તે પદ્મનીના ચયનગૃહેથી આવતાં સહવારે નવ
વગાડે છે. ત્યાર પછી શોચ અને સ્નાન કરે છે બાકી સંધ્યા
જપ ઇત્યાદિ નિત્યકર્મમાં માત્ર પદ્મની અને ધ્યાન પણ પદ્મની-
નું જ સતત સર્વ ક્રિયામાં કરે છે. જેથી હરિચર સંતના
ધ્યાનથી વિમુખ બની, સર્વ અસદ્ પ્રવૃત્તિ તેઓ કરે છે. જેમાં
હવે કેશુજ કહેવા પલું નથી. હે ભગવન, આપ અમારા ઇષ્ટ
શ્રી સદાચર છે અને તેથી આ જમતમાં આપનેજ અમે ઇશ્વર
માની વહન કરી છીએ આપનીજ સેવાને સ્વીકારીએ છીએ
માટે હે શુરો, અમને નવને માયા પાશથી છોડાવી, અનુવિધ
આશ્રમે અને પુરંપાયને સિદ્ધ કરાવી, આપ શ્રી કંઈના માસાત્કાર
દ્વારા પરમપદને પ્રાપ્ત કરીને આશીર્વાદની અનિમ વિજિતિ છે

ઉપર પ્રમાણેનું વર્ણન કરીને નવ પ્રાર્થના કરી
અતિપ્રમુદ્ધ અને મુગ્ધ રૂપે તેના પુરં દીન બ-વામિ તેને
આ પાતન આ કાલર નય હે સાધવિ તે માયા ઉપર
યથાર્થ નય મેળવી નવ વચ્ચેપને. આત્યા-સુધી લક્ષ ૬૬
રાખો છે ને તે નય વચ્ચે નથી, તેથી તારી આનુદેવના
પેહેલા તદ્દનનિ યનના છે એવન ન હે ખેડા નિર્દ કરીને આ
પુને ? આનુદેવ મારી યનબલની સિદ્ધથી નાયા વચ્ચે યથે

છે એટલે તેજ યોગબલથી પાછો માયાપાશમાંથી છુટી જશે
 માટે તું ચિંતા કરીશ નહિં. હે સુકુલવતિ, આજથીજ બાનુ-
 દેવનું હેયું ઠેકાણું શ્રીછદ ઇચ્છાતો આવી જશે તું દુઃખી
 થઈશ નહિં. તેમજ પદ્મની પણ સર્વ સાર વસ્તુને મહણ કર-
 નારી થશે તેપણ લક્ષમાં રાખજે. હે પુત્રી તારા ઉપર એટલી સ-
 ત્તા તેણે જમાવી છે તે કરતાં બમણી સત્તા તારી તેના ઉપર
 થશે. અરે એટલુંજ નહિં પણ તે ભાતે અંતરથી પ્રેમ પૂર્વક
 તને શુદ્ધમાની, તારી સેવા કરવાની અભ્યાસિ થશે; અને
 તેમ થતાં તે પણ સત્યસ્વરૂપના જ્ઞાનદ્વારા પરમ પદની અધિ-
 કારી થશે. માટે હે પવિત્ર સતિ, તું વૃથા ચિંતાને સેવીશ નહીં.
 હવે વૃથા અંતરમાં પતિ તરફથી દગ્ધ વા તમ રહીશ નહિં.
 જે થાય ॥ તે સર્વ તમારા બન્નેના કથાણનો હેતુ છે એમ
 પુણ્ય મદ્દા રાખી ઇષ્ટસ્મરણ પૂર્વક તારી પ્રસન્નતાને જાગવી
 રાખવા યત્ન કરજે ? આવાં હીંમત ભરેલાં અને અતિ કથાણ
 કારી વિવેકી, અને સત્ય વચ્ચનો શુદ્ધ દીગંબરના સાંભળી, ચાક-
 શીલા પુનઃપુનઃ ચરણમાં સાષ્ટાંગ કરવા લાગી, અને કહેવા લાગીકે
 ભગવન, તથાસ્તુ, આપ શ્રી અન્ને સ્થિતિ કરો અને અમે જે
 આપના દીન શીશુઓ, તેને ભવસાગરથી ડુબતાં તારવા કૃપા કરો"
 આટલું કહી તે વાક્યો પુરાં કરે છે, એટલામાં બાનુદેવ, પદ્મનીના
 શયનગૃહમાંથી નીકળી આંખો યોગતો યોગતો નીચે આંખો
 અને જરા જરાબર સચેત થયો કે તરતજ તેની દૃષ્ટિ ત્યાં બે-
 ઠેલા પોતાના સદ્ગુરુ દીગંબર સ્વામી ઉપર પડી. હેતાત, બ્રહ્મ
 તેજ આગળ માયાનું તેજ સ્વભાવિક રીતે આંખુ પડે છે. બ્રહ્મ
 તેજના દીવ્ય અને અદ્ભુત પ્રકાશ આગળ માયાનો પ્રકાશ જેમ
 સૂર્યના પ્રકાશ આગળ દીવાનો પ્રકાશ ગોણુ જળાય ॥ તેવી
 રીતે ગોણુ થઈ જાય છે; જેથી રાજકુમારિ પદ્મનીના લગ્ન પછી
 અતિ વેલવ અને એશ્વર્યયુક્ત માયાવડે કરીને ભે કે
 બાનુદેવ ગર્વિષ્ટ થયો હતો, છતાં આ પરમયોગી તેમજ તત્ત્વ-
 વિદ અને સાક્ષાત્કાર કરેલો ॥ જેણે એવા સર્વજ્ઞ મહાત્મા

મિલે જ્યાં નગર અન્ય આશ્રમેનો પણ અધિકારી થનાર નથી, એમ અનધિકારી થતાં ચતુર્થાશ્રમની પણ સિદ્ધિ નહીં થાય અને જ્યાં સુધી તે સર્વ આશ્રમે સિદ્ધિ નહિ કરે, ત્યાં સુધી તને કહી કાળે પણ પરીણામે મોક્ષ મળનાર નથી, એ તું નિઃસંશય જાણે ? ” આ પ્રમાણેના વચન શ્રવણ કરતાંની સાથે, જેમ કે : થપડ મારવાથી વીંછી ઉતરી જાય, તેમ જાનુદેવ એકદમ થોડી ક્યાર હૃદયગુપ્ત થઈ જઈ, પશ્ચાત્ તે તત્કાળ સનુદય બની મરે. ત્યાંથીના વાગ્ધમધારૂપી થપડથી તેને ચડેલો માયારૂપી વીંછી ઉતરી ગયો. જેમ સૂર્યનો પ્રકાશ થતાં તિમિર તત્કાળ નાશ પામે છે, તેની રીતે જાનુદેવના હૃદયમા માયાનો છાએડો અધિકાર, યુક્તમહારાજના જવડયમાન વચનોરૂપી સૂર્યના પ્રકાશથી સત્વર નાશ પામ્યો. જેથી અરણ્યમાં જાનુદેવ જાણી પડ્યો અને રીમંજર સ્વામિના પગ ચાંપવા લાગ્યો, પછી પુર્ણ પદ્માનાયથી કહેવા લાગ્યો કે “ હે ગુરો, તું અધમ માયા પાશમાં ફસાવાથી આપને તરન જુલી નયો. હે પ્રજો, આપ કહેતા હતા તેજ પ્રમાણે થયું. હે જગત્, હવે તો માયાથી જયવાતા ઉપાશ રૂપ સાધનને બનાવી એથી જયાયો ? પાદીમામ્ પાદીમામ્ દીનચીમુનું જણાવ કરો ? જવમાનગથી કુમનો તેને તારો ? હે ગુરો, માયાને મને ખરેખરો નયદાન્યો છે, ફસાગ્યો છે, ખુદગ્યો છે હવે મારી ક્ષેત્રી પુણ્ય થઈ છે એ જાણી આપની ભલાઈ કર્યું છે, હવે આ માયાનો તાપ મા ન.ય. જુદો મદાવ દાન નથી માટે હે ગુરો, તે ન.ય. મુજ કહી મુજ કહે ‘ હવે મને નમજા કે નરેખ જ. ન.ય. જુદો મદાવ દાન નથી માયાને ન.ય. નથી તેમ. પાદી નહીં નહીં કહે જોમ નહીં ન.ય. તેની રોમ.ય. દીનચમ્ પદ. માયાન. દાન.ય છે, અને જ. ન.ય. માયા. માયા. વડે. માયા.ય. કહે છે નમ. રૂપ પદ્મ ન.ય. નથી માયા. જીવ મુદમુદ. અને ન.ય. માયા. પુદ્ગલે, મા.ય.એ પ્રજા વડેમા.ય. ન.ય. વિદ્યા.ય. નમજા.ય. અને ન.ય. માયા.ય. માયા.ય. માયા.ય.

મારી સાથે તારે નીકળી પડવાનું છે તે તું અવશ્ય જાણે !
 પણ જો આ મારી વાતનો અમલ કરતાં તને એક માસથી બંદે
 મુકત વીતશે, તો પછી તે વાત અટકી જશે, અને તારા કપાલ
 રૂપ માર્ગની પ્રાપ્તિમાં આગળ ઉપર મોટું વિધ નડશે. પછી
 તે વિધ ટાળવા માટે, કોઇ પણ ઉપાય તારે માટે રહેશે નહીં”
 આ સાંભળી બાનુદેવ જો હાથ જોડી કેહેવા લાગ્યો, “હે ભગ-
 વન્, મને દેશાટન કરવાનું ઘણું પ્રિય છે, માટે મને આવવા કોઈ
 પ્રકારે અડચણ નથી; આપ જો જો આજ્ઞા કરશો તે તે સર્વ
 પાલન કરવાનો મારો ધર્મ છે. ” આટલું કહી બાનુદેવ સૌથ
 સ્નાન ઇત્યાદિથી નિવૃત્ત થએલો નહીં હોવાથી, હીંગંબર સ્વામી
 મંથમક્રિયા કરવા પૂજનમંદિરમાં બિરાજ્યા, એટલે શુરૂની પગથ-
 પીનું કાર્ય મુકી દઈ, સૌથ સ્નાનાદિકઅર્થે આજ્ઞો ગયો; આ-
 રૂણીલા તથા પદ્મની જન્મે ગૃહકાર્યમાં પડ્યાં. આજે શુરૂ
 હીંગંબર સ્વામી બાનુદેવને આજ્ઞા પધારેલા, તેની શુભ
 અચર ધરમાં એવી ઘણી ગઈ હતી, કે રંગવિલાસ વીગેરે
 માયાવિ મોજમજા બધી, કોણ બાંધે ક્યાં વિલાસ મધ, અને
 સર્વ પાનપોનાના કર્તવ્યનો વીચેકપૂર્વક સુનિચાર કરી, ઘણા
 વ્યદવારને હરિમરણપૂર્વક કરવા લાખ્યાં. બાનુદેવના ધરને રંગ
 એકદમ ફરી ગયો. ધરમાં જ્યાં રહે તમિા શુરૂની પ્રધાન સ્થા
 અને સાતીકની મોજ સના ચાલતી હતી, તે બદલાઈ જઈ
 સ્તવાગ્નના ઉદય થયો રહે તમિા ગુણનો પ્રભાવ મટી ગયો અને
 સર્વનાના રાત્રિ પ્રવરી જ્ઞાનહરિનું જ્ઞાન ઘણા લાગ્યું. આરૂ
 રૂણીલા અને પદ્મની ગુરુનંદનાજ હીંગંબર સ્વામિ પધારેલા
 દે.વ.શ્રી ગુરુને ઘ.ગ ધનવશાની ન.ન.યા પેવાન કરવામાં મુકાઈ
 નહીં હતી. વા.રૂણીલા અને નવ રમેણ કન્યા પ્રવૃત્ત થઈ
 હતી, અને રમતી, ઉડતી સર્વ સાદિત્વ આપતી હતી. પદ્મની
 માલિક પ્રવૃત્તિવાળી દે.વ.શ્રી, સાદિત્વ આપને આપને સંદેશ
 વિપવય કન્યા લાગે કે આજથી આરૂણીલાની મેલ: કરાને
 મારે સ્તવ્ય આપેલો. આવાન ગુણો દુ પડગતી હતી, હવે આજથી

ગુરૂ દીગંબર સ્વામીના પ્રભાવથી, થોડા કલાકમાંજ એવો ચમત્કાર થઈ ગયો, કે ઘરકાર્યભાર સર્વ સરજતાથી ચાલવા લાગ્યો. રાત્રિ પછી એટલે બાનુદેવ તેની બન્ને સ્ત્રીઓ સહીત પ્રથમની પેઠે ગુરૂ સુખે કથાવાર્તા શ્રવણ કરવા અર્થે, સપ્તેમ નિત્યનિયમ પ્રમાણે સાષ્ટાંગ કરી બેસવાના અભ્યાસ વાળો પાછો થયો. જેથી નિયમીત, સમયે આવી ગુરૂને ઠહેવા લાગ્યો, “હિં ભગવન્ સર્વ શ્રી હરિની માયા છે, એજે આપે કહ્યું તે યથાર્થ રીતે શીશુને સમજાવવા કૃપા કરો ?

સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય કહે છે “ હે રાજન્, પશ્ચાત્ કૃપાના સાગર એવા ગુરૂ દીગંબર સ્વામિ, બાનુદેવને નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા.

દીગંબર સ્વામિ કહે છે “ હે વત્સ, આ સર્વ માયા શ્રી હરિની જ એમાં જરા પણ સંશય નથી. માયા દેહાંની નથી અને થયે પણ નહિં તેનું નિશ્ચેકરીને બાણ હે તાત્, તે માયા એટલી બધી ભયંકર છે, કે પ્રાણીને તત્કાળ મોહ ઉપજાવ્યા વિના રહેતી નથી. પછી જ્યાં મોહની ઉત્પત્તિ થઈ, એટલે પ્રાણી પોતાના સ્વસ્વરૂપનો વિચાર ભૂલી જાય છે. તે શ્રીહરિની સત્તા માયા, -શક્તિ એવી છે કે જેમાં વિધી તથા નિવેદ્ય એ બે પ્રકાર રહેલા છે. અને તે માયા-સત્તા-શક્તિ પોતેજ પોતાના આત્માને અનેક રૂપે દેલાવે છે. પ્રાણીને તે માયાનો અનુભવ, અવિદ્યા અનાદિ તથા આદી સ્વરૂપે થાય છે. હે વત્સ, આ સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલ જો ચિદાકાશના એક વિલાસરૂપ ન હોય તો મહાપ્રભવ વખતે જેનો સમૂળગો નાશ થયો છે, એવા પદાર્થો પાછા શીરીતે ઉત્પન્ન થયા. આ પંચ તત્વ, પૃથ્વી પાણી આકાશ તેજ અને વાયુ, તેમજ અગ્નિ વાયુ અને પૃથ્વી એ સઘળાંની સત્તા, પાછી શીરીતે ઉદય પામી ? માટે આ જગતનું સ્વરૂપ, હે બેટા એ ચિદાકાશ બ્રહ્મની છાયા-માયા-ચિત્તિશક્તિના સ્વભાવિકે વિલાસનું પરિણામ છે, તે વિના બીજું કંઈ પણ નથી. હે સુમુકુ દંપતિ, વિદ્વાન પુરુષોત્તો જ્ઞાનદ્રષ્ટિથી જોયેલી, કીંવા અનુભવેલી વસ્તુને સારરૂપ સમજો છે. હે વત્સ, જેમ પવનની લહરિની

દોષા આપણને પ્રતિવ થાય છે, તેવી રીતે શૂદ્ધસાત્ત્વસ્વરૂપ
બ્રહ્મસત્તા પણ પોતાની ચિત્તિચક્તિવડે સ્ફુર્તિને પામી, જગત
સ્વરૂપે પ્રાણીને જણાય છે. માટે આ જગત તે એક તે સત્તાનોજ
વિલાસ છે, કે જે સત્તા પરબ્રહ્મની છાયા રૂપ છે. એ છાયા
-માયા, શક્તિ પ્રાણીને જે રૂપે પ્રતિવ થાય છે. એક અવિદ્યા
અને બીજી વિદ્યા. અવિદ્યા તે મલિનસત્તા ❶ અને વિદ્યા ❷
તે શૂદ્ધસત્તા કહેવાય છે. શૂદ્ધસત્તામાયા તો વિવિધ ચૈતન્યથીજ
આમત રહેલી છે. અને અવિદ્યા જે મલિનસત્તા છે, તે
તો ચિદાકાશના વિલાસરૂપિ હોવાથી, બ્રહ્મસત્તા એટલે તે
શૂદ્ધ સત્તાની ચિત્તિચક્તિવડે, સ્ફુર્તિને પામી વિશ્વસ્વરૂપ બનેલી છે.
એટલે તે વિશ્વપતિ સિવાય અન્ય કોઈનીજ નથી. હે પ્રિય શિષ્ય,
વિપશ્ચિત્ત જેવા મહાન રાજાઓ. અનેક યત્ન કર્યા છતાં, પણ તે
મલિનસત્તાઅવિદ્યાનો નિર્ણય કરી શક્યા ન હતા, તો આ
લોકના છવો તે કોણમાત્ર ? ”

આ વચનો શ્રવણ કરી, ભાનુદેવ બે હાથ જોડી, હીનપણે
શંકાધુક્ત થઈ કહેવા લાગ્યો “ હે ભગવન્, ત્યારે મારાજેવા
અધમણું તો તે અવિદ્યા માયા ઉપર જય મેળવવાનું શું ગણું ?
કારણ કે આપ કહો છો કે તે માયા સાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણ સીવાય
અન્ય કોઈની નથી. તો તે અવિદ્યા દાગવાનો ઉપાય પ્રભુ ખરે
ખર હવેતો દર્શાવા દાસ ઉપર અનુગ્રહ કરો ? નહિંતો મને
હવે જય લાગે છે, કે તે અવિદ્યા માયા મારું જીવન ખગાડશે
મારે આંધેલું વહાણું ૩/૧૧૩. અને એરીને ધમ્મું એનું ધૂજમાં
ગયા જેનું ધરે.

અ. ન. જ. ૧. હે . જન પદ્ય. ૧ હી. જન સ્વ. મા ભ. નુદેવને
કહેવ. જ. ન. ૧. હે . જન પદ્ય. ૧ હી. જન સ્વ. મા ભ. નુદેવને
તને એને. હી. ન. ૧. હે . જન પદ્ય. ૧ હી. જન સ્વ. મા ભ. નુદેવને
માયા વડે જલ પ ૧. ૧. હી. જન પદ્ય. ૧ હી. જન સ્વ. મા ભ. નુદેવને
ત્ય થતા અ. પ. નાથા ના. ૩. ૧. હી. જન પદ્ય. ૧ હી. જન સ્વ. મા ભ. નુદેવને
વેરે છે હે . જન પદ્ય. ૧ હી. જન સ્વ. મા ભ. નુદેવને
જે કથા નને કહેવાના આવડે.

તેનાથી તું માયાના તત્વસ્વરૂપને જાણીશ, જેથી ક્રમે ક્રમે તારી અવિદ્યાનો નાશ થયો. હમણાં તો અવિદ્યાનું સ્વરૂપ મિથ્યા છતાં પણ તને જ્ઞાતિથી સત્ય સમજાતું હશે, અને તેથી શ્રી વિયોગમાં અને દેશાટનમાં. પ્રદાયર્થ પાળી અનેક કષ્ટસાધ્ય તિર્થયાત્રા કરવાની ઉપાધીથી, પણ તને કદાચ કંટાળો આવતો હશે. પણ હે તાત્, એ વિદ્યાઅવિદ્યારૂપ માયા શક્તિ તે બ્રહ્મની હોવાથી બ્રહ્મસ્વરૂપજ છે. અન્ય કશુંજ નથી. માત્ર અજ્ઞાને કરીનેજ તે બ્રહ્મથી ભિન્ન જોવામાં આવે છે; બાકી વાસ્તવિક રીતે જોતાં તે માયા બ્રહ્મમયજ છે; હે વત્સ, તે માયા શ્રી હરિની છે, માટે તેને તારી ન માનતાં શ્રી હરિની છે, એમ મનને સમજાવી રાખવા, નિરંતર પ્રયત્ન કરી મુખી થા ? હે બેટા શ્રી પરબ્રહ્મ પોતાના સ્વરૂપમાં પોતાની અવિદ્યાને ધારણ કરી રહેલા છે, તેથી તે મિથ્યા છતાં જીવાત્માને સત્ય લાગે છે. હે મુમુક્ષુ હંપતિ, આ વીદ્યાઅવિદ્યા માયા તેટલા માટે અંતવગરની છે. અવિદ્યા માયા અનેક પ્રકારની શાખાઓથી મોટા વિસ્તારમાં ફેલાઈ જઈ અનેક લીલાઓને રચી રહી છે જેથી પ્રાણીને ચોભાયમાન લાગે છે. જોકે જડ છે છતાં પ્રાણીના હૃદયને મનહર લાગે છે, તેમજ તેને વિષયાસક્ત બનાવે છે. વળી તે માયા, મોહરૂપિ વસંત રૂતુની એક મંજરી સમાન પ્રાણીના હૃદયમાં અસર કરે છે. જે કે શિશાકાશના વિલાસરૂપ તે અવિદ્યા માયા હોવાથી, અંકરના ગર્ભભાગમાં સર્વશઃ શુન્ય, આકાશવત્ છે. માત્ર તેમાં મોહ મમત્વની અંથીઓ બંધાઈ રહેલી છે. ઉપરથી જોવા જતાં તે અત્યંત કોમળ છે, પરંતુ હે વત્સ, જ્ઞાનીઓ, તેનો યોગદ્વારા અનુભવ કર્યા પછી, તે અવિદ્યામાયા, મુખ્યદ્વારે કાંટાઓથી સંપુર્ણ ભરેલી છે, અને પ્રાણીનો વિનાશ કરનારી છે, એમ સ્પષ્ટપણે માને છે. તે અવિદ્યામાયા વાંસની વેલિસમાન જડ ઘટા અને છટાદાર, તેમજ અત્યંત ફેલાયલી રસધી ભરપુર, અને લાંબી છે, અને કર્મના ફેલની માત્ર વૃથા શકા ઉત્પન્ન કરનાર છે. તે અવિદ્યા માયાને વિષે, હે તાત્ કોઈ શુભ ક્ષણ

દુર્ઘટ વાત છે. હે બેટા, અધીકારીએતો માયાનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ જાણી, તેની અવિદ્યારૂપ ઉપાધીનો પરિત્યાગ કરી, શુદ્ધ સત્વાના પ્રદેશમાં વહન કરવું ઘટે છે. હે બેટા તેને તો શ્રી સદશુરૂ અને સત્યાઓદ્ધાર, પ્રાપ્ત થએલા સાધનોને, ક્રમે ક્રમે સાધી, માયાપર જય મેળવી, પરમપદની પ્રાપ્તિના નિરંતર સદ્ પ્રયત્નવાન રહેવું ઉચીત છે. તેને તો તેથીજ જીવનની સાક્ષ્યતા છે, તેથીજ જીવનમુક્તી પ્રાપ્ત થાય છે. તેથીજ દીગ્વિજય કરી માયાપર જયમેળવ્યો ગણાય છે અને એજ માયાને જીત્યો છે તે બીચારવું ઘટે છે. આ પ્રકારનો અધિકાર જેને પ્રાપ્ત છે તેજ મોક્ષપ્રાપ્તી કરી પરમપદે સ્થિત થઈ, પ્રભુ સમાન બન્યો છે. હે વત્સ જેણે માયાનો પરાજય નથી કર્યો, અને જે માયાથી જીતાએલો છે, તેતો આ જગતમાં જીવતાં છતાં પણ મુખ્યા જેવોજ જાણવો. માયાઅસ્ત પ્રાણીને વાસ્તવિક જ્ઞાન વિલાયમાન થઈ, અજ્ઞાન આવરણમાં ફસાઈ જઈ, તે માયામાંજ ભટકાય છે. તેનું યજ્ઞન પુજ્ઞન અર્ચન વ્રત દાન ઇત્યાદિ સર્વ સત્કર્મ નિષ્ફળ થઈ જઈ, પરિણામે અવિદ્યારૂપી અશુભ ફલને તે માયાહુખ પ્રાણી પ્રાપ્ત થાય છે; માટે હે તાત્ માયાને જીતવા પ્રથમ હવે તારે ઉપાય લેવાની ખાસ જરૂર છે; હવે પાંચ સાત દિવસમાં આપણે યાત્રાપર્યટનઅર્થે નિકળી પડવું યોગ્ય છે. ત્યાં તને સર્વ સમજાયે કે તારું કર્તવ્ય શું છે? નાસ્તિ શુદ્ધિ રયુક્તસ્ય મચાયુક્તસ્ય માવના । મચામાવવતઃ શાન્તિરદાન્તસ્ય કુતઃ સુખમ્ અર્થાત શ્રીમદ્ભગવાને ગીતામાં પણ કહ્યું છે કે 'હે મહાબાહુ પ્રથમતો આ માયિક જીવને, યથાર્થ જૂદ્ધિ હોતી નથી, અને તેથી કરિને તેનામાં સાત્વીક જીવનાનો અભાવ રહે છે. જ્યાં સાત્વીક જીવનાનો અભાવ છે ત્યાં શાંતિ કદી પણ હોવી નથી. અને જ્યાં શાંતિ નથી ત્યાં લેશ પણ સુખનો કેવલ અસંભવ છે અર્થાત દુઃખજ છે' માટે શાંતિ અને સુખની પ્રાપ્તી કરવી હોયતો પ્રયાણનો દીવસ હવે તું નકી કર."

રાત્રી વિતીગઈ અને કથા પ્રસંગ બંધ કરવાનો સમય

થયો. એટલે ઉપર પ્રમાણે જાનુદેવને કહી, સ્વામિ હઠી માળ ઉપર જ્યાં જાનુદેવે આસન આપ્યું હતું, ત્યાં પધારી ગયા; એટલે ચાક્રીલા તથા પદ્મની પણ પોત પોતાના સ્થાને નિદ્રા સમય થવાથી ચાલ્યા ગયાં. આજે જાનુદેવ પદ્મના શયન ગૃહે ન જતાં ચાક્રીલાના શયન ગૃહે ગયો હતો, જેથી પદ્મની પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે અંતરમાં જાગીને રહી હતી. પણ સહચરુનું ધરમાં સંતિપાલન હોવાથી, છાનીમાની તક વિતરે કરતી પોતાના જોરમાં જઈ શરમની મારી, યોદી રાત સુધી જાગી, પદ્માત પવિત્ર કથા પ્રસંગ સવલુ કર્યાના સંસ્કારથી. ઉત્પત્ત થએલી વીરેકજૂદિના અને જ્ઞાનહરિના સૂક્ષ્મના વેગે સાંત થઈ નિદ્રાવશ થઈ ગઈ.

મુનિવર્યમૃતમા કહે છે, “હે પ્રહર્ષ, માટે આ સર્વે શીલિની માયા છે. એમાં તારી લેશનથી એમ નિર્ભય કરીને જાણ ? હવે સમય થયો છે માટે, પવિત્ર કથાકથા વૃત્તાંતને કાલે કહીશું, આજે અહીંથીજ બંધ કરીએ છીએ.” એમ કહી ત્યાંથી મુનિ પોતાને સ્થાને ચાલ્યા ગયા અને પ્રહર્ષ સહીત ચિત્તમંડળ પણ વીદાય થયું.

મારા પ્રિય મુનુષ્યવાંચકવંદ, સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય મુનિએ શુભરેણ રાજાને જાનુદેવ અને રીગંબર સ્વામિના વૃત્તાંતને સવલુ કરાવી, ‘માયા સર્વે શીલિની છે’ તે વાત સમજાવી, અને તે પાછી પ્રહર્ષને મુનિએ સવલુ કરાવી, તેને તમારા આત્મ સંસેપમાં મુકવામાં આવી છે, તો તેમણે આપણું લક્ષ સતત રાખી નિરંતર વર્ણાશ્રમના વિહિત ધર્મોક્તિને પાળી, માયા ઉપર જ્ય મેગ-વવા થતી રીત થશે ? તેથી કરીને પરિણામે અત્યુચિત પુરુષા-યની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી, પરમપદે સ્થિત થયો, અને માયામાં કરી પણ સૃષ્ટિ કે મમ-વને ધરશે નહીં. માટે જોવા જાણે ત્યાં સુધી કેમેશાં અંતરમાં નિર્ભય કરી માનશે, કે તે માયા તમારી નથી પણ શીલિની છે.

—તરંગ ૨ જો—

—માયા આગમાપાત્રી છે—

બીજો દિવસે નિત્યનીયમ પ્રમાણે રાત્રિએ મુનિવર્ધમૂતમા સર્વ શિષ્ય અને વિદ્યાર્થી સહીત, પ્રહર્ષને કથા પ્રસંગ કહેવા અર્થે, પોતાના આસન ઉપર બીરાજ્યા. અને પ્રહર્ષ સર્વ વિદ્યાર્થીઓ સહીત સાદાંગ કરી, પોતાનેસ્થાને બેઠા, બાહ ઘોડીવાર સંયમ કરી મંગલારણ્યપૂર્વક નીચે પ્રમાણે મુનિએ વૃત્તાંતનો પ્રારંભ કર્યો.

વર્ધમૂતમા કહે છે “ હે મુમુક્ષુ શિષ્ય પ્રહર્ષ, બીજો દિવસે નિયમાનુસાર સિદ્ધેશ્વરાચાર્યજી પેઢા શુભકેતુ રાત્રને તે ભાનુ-દેવનું વૃત્તાંત નીચે પ્રમાણે શ્રવણ કરાવતા હવા.

સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય કહે છે “ હે શુભકેતુ રાત્ર, પદ્માત પેઢા શુરૂ દીગંબર સ્વામીએ ભાનુદેવને બીજો દિવસે ‘માયા આગમાપાત્રી છે’ એ વિષય ઉપર જે વીવેચન કરી સંજગામ્યું, અને તેને તે વાત કેવી રીતે તેના અંતરમાં ઠસાવી, તેમજ તિર્થ-ટનઅર્થે સર્વ માયાનો કેવી રીતે ત્યાગ કરાવી તેને સર્જ ગવા, તે વૃત્તાંતને આજે તને શ્રવણ કરાવું તે એકામચિને શ્રવણ કર ! હે રાજન, ભાનુદેવ શુરૂ પ્રતાપે સરદય બની ગયેલો દોષથી તેજે તો બીજો દિવસે ચાર પાંચ દીવમ પછી, આવતા અમુક શુભ દિવસે, શુરૂ ભેટે તિથિટન કરવા નીકળી પડવા માટે, નિશ્ચય કર્યો, અને તેની જુની પત્નિ સતિ ચાક્રીતાને શુરૂ આજ્ઞાનુસાર, જમીન બાગીર દર દાગીના ઘર બાર સર્વની મુખ-રત કરી, તમામ કુંબીઓના લુભમાં સોંપી, ઉપરાંત બે શિષ્ય-મણના શબ્દ કહેવાના હતા તે કથા; અને પદ્મનીને તેને પી યેર ઉજ્જવન વગાવી દેવાનો પોતાના મન આદે નિશ્ચય કરત હાન્યો. આ વખતે મધ્યાન્હ કાલ થવા હતા પોતાના શુરૂ મંગલે મધ્યાન્હ સ્નાન કરવા મહેત્તા તે આવેલા નદી દોષથી અને ભેજન । નૈવારી યજ્ઞ મહેત્તા દોષથી, શુરૂ મદારાજન પદાર્થન. નદ ભેતે ભાનુદેવ એમી રથા હતો અને પદ્મની માટે અને નદ વિના કવ. કરતો હતો. તે એમ વિચાર-

વા લાગ્યો કે " આ શ્રિને બે સંતતિ થઈ ગઈ છે કોટલે હવે
 તેને અંતરમાં પુત્ર વાંચના રહેવાનો સંભવ નથી. પણ તેને
 મુકીને જતાં જતાં મારા મનને અગ્રિય લાગે છે. પ્રિય વરણ-
 નો ત્યાગ કરતાં હવે આંચકો ખાય છે. બે ત્રણ વરસમાં તો
 મને તેલે જોવો પ્રેમવશ જનાવી રીધા કે, હું સહયુર જગવાન
 જે મારા કર્મ જતાં અને સંહરતાં તેમને પણ જુલો ગયો.
 અરે માયા ! જોવી છું કારમી અવિદ્યા માયા શક્તિ છું કે વિધિ
 હરિહર મુદાને પણ હંદાવે છે. સહયુર જગવાનની છું માયા
 છે, મારી નથી; છું જ્યારે શ્રી હરિનીજ માયા છે, તોપણી
 તને મારી હું મીચ્યા માનુ અને મુખ દુઃખનો આટલું જાનપ્રાપ્ત
 છતાં લોકતા જનું, તે કેવળ મારી મુખતા નહીં તો બીજું
 શું ? તોપણી જાણની અને માયામાં પથેલા પ્રાણીમાં અને
 મારામાં દેરયો ? માટે હે માયા છું મારી નથી શ્રી હરિની છે.
 અરે પણ કેણ જાણે ક્યારેજો તિયારિત કરી ચુર મહારાજ
 પાછા મને વીમળપુરીએ લાવયો; અરેરે ત્યાંમુધી આ મુંદરિધી વિમ્બ
 ખજ રહેવું પડ્યો. અરેરે કેમ તે વિયોગદુઃખ સહન થયો ? તેવું
 ર'ભાજેવું સ્વરૂપ, ગજ જેવી ચાલ, હરણ જેવી આંખ કેણ જાણે
 ક્યારેજો જોઈયા; અને તેનાથી પ્રાપ્ત થવું રતિ મુખ કેણ જાણે
 ક્યારેજો પાછે લોગવીય ? તે મનહરણીએ જોવું તો મારું મન
 માયાસજા અને વિલસણ જનાવી રીધું છે, કે તેનામાંને
 તેનામાજ તે પદોવાએકુ રહે છે. હમણાં જળી બે રીવસથી
 ચુર મહારાજ પધાર્યા છે, ત્યારથી તે કંઈક માયાના પાશમાંથી
 સહજ મુક્ત થયું છે બાકીઆડે પહોર પધની સમીપ રહી સર્વ
 મોજ રોખાં અને રગ રાગ કરવું હતું; અહાહા હે !! અવિદ્યા
 માયા તો સ્વરૂપ કેવું લયકર અને કારમું છે; મોટા
 પ્રજ્ઞા વિપ્લુ અને મંદરાને પણ માહાસતિ અનસૂવાના
 સ્વરૂપમાં મોનાય કરી, પરીણામે શાપાધાન જનાવી, ચુર
 જાતવને અવતાર ધારણ કરવાનાર તે તુંજ કે ? જો કા-
 મા માયા તાનાથી હું ને, શું, પણ મોટા યોગીજનો

હારી જાય એમાં કયોજ સંશય નથી; હરિ હરિ ગુરુ, ગુરુ, ગુરુ, માયાએ એવા મોટા મોટાને છક્ક ખવરાવી દીધી તો હું તે કોણ માત્ર? 'કોટી કિંટસ્ય કીટાયામ્' કોટીકીટમાંનો એક મુદ્ર કીટ જેવો. "આવો વિચાર કરે છે એટલામાં ગુરુ દીગંબર સ્વામિ ગંગા-એથી નિવૃત્ત થઈ પધાર્યા, અને ભાનુદેવના મુખ સામું બેઈ શકેા કરી ઢેહવા લાગ્યા "હે બેટા તારા મુખપરથી જણાય છે, કે આ સર્વ માયાનો ત્યાગ કરી થોડો વખત તારે ભારી સાથે તિર્થાટન કરવા આવતાં તને કંટાળેા ઉપજે છે. તેથી તું મનમાં અપ્રસન્ન રહે છે. અને તને સહજ પદ્મનીનો પ્રેમ પાશનડે છે; પણ એ તને જ્ઞાન નથી કે આ સર્વ માયા આગભાપાયી છે. એ વિષય ઉપર આજે રાત્રિએ વિવેચન કરવામાં આવશે; હમણાં ઘેયરાખી તારા કર્તવ્યને કર ?" એમ કહી મુનિ તથા ભાનુદેવ બન્ને જમવા ગયા. પશ્ચાત જમી પોત પોતાનાં દીવસના કર્તવ્યમાં પડયા; મુનિતો હઠાસન પૂર્વક પોતાના ઇંદ્ર સ્મરણપૂર્વક સંયમનેજ આજે દીવસ સાધતા હતા. અથવા તો કંઈ કંઈ વિષયો ઉપર સદ્મંથોને લખતા હતા. ભાનુદેવ જોકે મોજમજામાં પડી ગયા પછી અત્યારે પ્રથમની માફક કર્મ કાંડ કરવા જતો ન હતો, તોપણ પોતાની જાગીર અને જમીનને સમજો વહીવટ કરવામાં પ્રવૃત્ત રહેતો હતો. ગુરુ દીગંબર સ્વામિ ની ગેરહાજરીમાં જે તે નિત્યકર્મને વિસરી ગયો હતો, તે પાછી નીચમાનુસાર કરવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે દીવસ વ્યતિત થયો અને રાત્રિપડી એટલે ભાનુદેવ ગુરુ દીગંબર સ્વામિ પાસે આવીને બન્ને પત્નિઓ સહીત કથા શ્રવણ કરવા અર્થે વિનયથી સા-હાંગ કરી મર્યાદા પૂર્વક બેઠો, એટલે સ્વામિએ થોડીવાર મૌન્ય રહી પશ્ચાત ઇંદ્રસ્મરણ પૂર્વક કથાનો નીચે પ્રમાણે પ્રારંભ કર્યો.

દીગંબર સ્વામિ કહે છે 'હે ભાનુદેવ માયા આગભા પાયી ॥ એ તું નિશ્ચયે કરીને જાણ ? શ્રીમદ્ ભગવત્ગીતામાં પણ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા કહે છે કે માત્રા સ્વર્ણાસ્તુ કૌતેયશતિભાજ મુષ્ણ દુઃસ્વપ્ના । આગમાપાયીનો નિત્યાસ્તાંસ્તિતિશ્ચ મારત હે કૌતય, રીત અને ઉષ્ણ, મુખ અને દુઃખને સ્પર્શીક તથા

કોઈવસ્તુ નથી, માયાથી કાર્ય કારણરૂપ ઉત્પન્ન થએલું જગત પણ
 છેજ નહીં થવાનું પણ નથી અને હજી પણ નહીં એટલે માયા
 પણ છેજ નહિ હવે નહીં હોવાની પણ નથી. આમ અત્યંત
 બુદ્ધિમાન પરમ તત્ત્વવિદ યોગિ પુરૂષોત્તો તેના અસ્તિત્વનોજ સ્વી-
 કાર કરતા નથી. બીજો પ્રકાર એ છે કે કાર્યકારણ રૂપ જે
 જગતના બેદનું કારણ છે, તેને પણ સત્યાત્મો માયા કહે છે.
 ત્રીજો પ્રકાર તે ગણાય છે કે જે પ્રાણી માત્રના રક્ષક મ-
 લમાં બીરાજી રહેલા, સત્ ચિત્ અને આનંદ સ્વરૂપ પરમાત્માને
 જે છાયાપટથી ઢાંકી રાખે છે તે પણ માયા છે. અને ચોથો
 માયાનો પ્રકાર હે વત્સ, એવો વેદશાસ્ત્ર અને સત્પુરૂષે
 કહેલો છે, કે જ્ઞાની પુરૂષો પરમાત્માના વાસ્તવિક સ્વરૂપને
 સાક્ષાત્કાર કરવા માટે, પોતામાં રહેલા જ્ઞાનાગ્નિથી, અવિદ્યા
 માયાનો નાશ કરી નાંખે છે તે અવિદ્યા પણ માયા છે. હે તાત
 આ પ્રમાણે જ્યારે અધિકારી ચારે પ્રકારે માયાનો નાશ કરે
 ત્યારેજ માયાનું સત્ ચિદ્ અને આનંદ મય શુદ્ધ સત્ત્વ
 સ્વરૂપ, જે પરબ્રહ્મ સ્વરૂપથી સર્વદા અભિન્ન છે, તેનો અનુભવ
 કરે છે. તે શુદ્ધ સત્ત્વામાયા અધિકારીને સર્વદા અનુકુળતાજ
 પ્રાપ્ત કરી આપનારી છે. કારણકે તે અવિકારિ અને મલિન
 સત્વાથી તદ્દન ન્યારિ અને મોક્ષકલદાયિની છે. તે પરબ્રહ્મ
 પરમાત્માની વિભુતિસ્વરૂપ છે. જેમ શ્રી શંકર ભગવાનને
 અંગે જાહે પ્રહર ભરમ લેપાયમાન રહેલી છે, તેવીજ રીતે શુદ્ધ
 સત્ત્વામાયા સચિદ્ અને આનંદ સ્વરૂપ પરમાત્માને અંગે જાહે
 પ્રહર લેપાયમાન રહેલી છે કદી પણ તે તેનાથી ન્યારિ થતીજ
 નથી. શુદ્ધસત્ત્વામાયાના પ્રદેશમાં પ્રવેશ કરતાં પેહેલાં, પ્રા-
 ણીએ આ આગમાપાથી મલિન સત્ત્વા માયા ઉપર, જ્ય મેળ-
 વવો પડે છે. હે વત્સ, પ્રાણી શ્રી સદ્ગુરુ અને સત્યાત્મો એ
 વિધાન કરેલાં સાધનો, વિહિતપણે સાધી, અવિદ્યા માયાનો
 યથાર્થ જ્ઞાન વડે પરાજય કરવા પ્રયત્ન કરે, તો માયા ઉપર
 જ્ય મેળવવો તેને દુર્લભ કિંવા દુષ્કંટ નથી. હે તાત, માયા

સપ્રમાણુ અનુવાદથી, અજ્ઞાની જીવના નાના પ્રકારના માયાવિ
ભેદોનો ક્વંસ થાય. અને ત્યારેજ આ સર્વ માયાવિ અજ્ઞાન
આવરણોનો નાશ થઈ, પ્રાણીના હૃદયમાં જ્ઞાનરવિનો ઉદય થાય
છે. માટે હે પવિત્ર દંપતિ, તમે તમારા યથાર્થ જ્ઞાનવડે અજ્ઞા-
નનો નાશ કરવા સર્વદા પ્રયત્નવાન થાઓ ? અજ્ઞાનનો નાશ
થયો એટલે તે અવિદ્યા માયાનો નાશ થયોજ સમજાઓ ?
માયા ઉપર જ્ય મેળવવો હોય તો, ગુરૂદ્વારા પ્રાપ્ત કરેલા
યથાર્થ જ્ઞાનરૂપિ શાસ્ત્રથી, તમારા અંતરના ઉંડાણના ભાગમાં
રહેલી મોહમમત્વની અંધીરૂપ અજ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થએલી
માયાની આસક્તિ, વાસના, કામના જે રહેલી છે તેનો ઉચ્છેદ
કરજો. માયાને અનિત્ય અસત્ય અને આગમાપાથી સમજી
શાસ્ત્રવિધાન કરેલી વિધી અને ક્રમપૂર્વક તેનો પ્રસન્નતાથી
પરિત્યાગ કરજો ? તે માયા શ્રી હરિની છાયારૂપ છે, એટલે તે
શ્રીહરિ સિવાય કોઈની નથી. પ્રાણી મિથ્યા મારી મારી કરી
મરી જાય છે. તેમજ અનેક દુઃખદાયક જન્મો માયાને લીધે ભોમવે
છે, છતાં તેને મારી મારી કહી તેનો પ્રાણાંતે પણ ખુશી થઈ
ત્યાગ કરવા ઇચ્છા કરતો નથી, એવી તે આગમાપાથી છતાં
અત્યંત કારમી અને પ્રબલ છે, એમહે તાત્પર્ય નિશ્ચયે કરીને જાણ ?

ઉપર પ્રમાણે હીંગંબર સ્વામિના કથનનું છેલ્લું વાક્ય
સાંભળી જાતુદેવ શંકામાં પડ્યો કે “અનેક દુઃખદાયક જન્મો
માયાહુબ્ધ થઈ પ્રાણી લે છે, છતાં તે માયાનો પરિત્યાગ
કરી શકતો નથી એ વાત જે ગુરૂ મહારાજે કહી તે એક વિશ્વસ્ય
છે. માયાથી દુઃખનો અનુભવ કરવા છતાં, તે પ્રાણી
માયાનો સ્વીકાર કરે એમ શી રીતે બને ? માયા એ દુઃખ
છે તે પ્રાણી તાદૃશ જુએ છે, છતાં તે દુઃખમાં પ્રસન્નતા-
થી રીંદને પડે ? અરે એવું મનુષ્ય જાતિ તો ન કરે પણી પશુપ્રત્યાદિ
કરતા હોય તો કોણ જાણે ? પણ મનુષ્યપ્રાણી કે જેને પરમાત્માએ
સત્યાસત્ય, વિવેકાવિવેક, નિત્યાનિત્ય અને સુખદુઃખને
ભોગવી જાણવાની બુદ્ધિ અને શક્તિ આપી છે, તે તો તેવું ન

કરે? પછી શુદ્ધ મહારાજને ચોગ્ય લાગ્યું હશે તે પ્રમાણે તેમ-
ણે યથાસ્થિત ઉપદેશ આપ્યો હશે અને તેજ સત્ય હશે; પણ
એમ કેમ બને તે હીમત ધરી તેમને પુછી લાવ મારી શંકાનું
નીવારણ કરું? આવો મન સાથે વિચારપૂર્વક નિશ્ચય કરી તે
કહેવા લાગ્યો “હે ભગવન્, માયા આગમપાથી દુઃખદાયી તથા
પ્રાણીની સદ્ગતિ કરવામાં પ્રતિબદ્ધ રૂપ છે એમ પ્રાણી
દુઃખ દાયક જન્મો ભોગવી તે દ્વારા બાણે છે, છતાં તેનો અંગી-
કાર શા માટે કરે છે તે સ્પષ્ટપણે સમજાવવા શીશુ ઉપર
કૃપા કરો. ” ?

આવશ્યન સવલુ કરી દીગબર સ્વામિ કહેવા લાગ્યા “ હે
વત્સ, અહીંથી તિર્યાટન કરવા નીકળી પડીશું પશ્ચાત તારી
શંકાનું સમાધાન થશે. તે પ્રયાણનો કયો દીવસ નક્કી કર્યો તે
મને કહે? અને ઘર વગેરેની શી વ્યવસ્થા કરી તે પણ મને જ-
ણાવ ? ” આ સાંભળી બાનુદેવ બોલ્યો, “ હે ભગવન્ આપની
આજ્ઞાનુસાર સર્વ બંદોબસ્ત કરી દીધો છે; રાજકુવરિને તેને
પીયેર વજાવાનો નિશ્ચય કરી સાધવિને સર્વ વહીવટ અને જો-
ખમ સોંપી, આપણે આવતા શુદ્ધવારે પ્રાતઃકાળમાં તિર્યાયાત્રાસાડું
નીકળી પડવું જોયો નિશ્ચય કર્યો છે. હે કૃપાળુ પિતા, આપના
મારા ઉપર ઉપકાર અનંત છે. છતાં પણ આપ દયાના સાગર છો
જેથી આ દીન અધમ શીશુ ઉપર દયા કરી, તેના પરમ કંદ્યાણના
માર્ગે ચડાવો છો; જેથી મારે યત્કીર્તિ પણ આડે આવવું કિંવા
આપની આજ્ઞાથી વિરૂદ્ધ વર્તવું વા સહજ વર્તવાની દરજા કરવી
તે પણ હવે મને ઉચ્ચીત નથી, શુદ્ધજ્ઞાતા ઉત્તંઘનના દોષ
સમાન બીજો દોષ નથી, તેથી મારા સિધ્ધધર્મને દોષ લાગે
અને હું મારી દરજા નુકસાન ગણાઉં તો ઘોર નર્કનો અધીકારી
ધાઉં; આ સર્વનું હું શુંદા, પરિણામ એ આવે કે સંસાર સાગર ત
રીજવાને બદલે, આ માયા ભવાધિમાં રહ્યો રહ્યો અટવાઉં, અને
દુઃખને પ્રાપ્ત થાઉં. આપને મુખેથી પણ સત્યાચારનું વચન સવલુ
કરું છે કે ‘સાંવરણ મને જ્ઞાતા ગુરુ રહેવે શકર । તદમાન્ સય

પ્રયત્નેન ગુરુરાજ્ઞાનલંઘયેત્, માટે હજારો પ્રયત્ને પણ કદી ગુરુ આજ્ઞા ઉલ્લંઘન કરવી નહીં; માટે હે ભગવન્ આ શીશુનાં વાસ્તવિક કલ્યાણનામાર્ગે ચઢાવનાર, તેના નેતા-દોરનાર-અને તનમન તથા ધનના અધિકષાતા આપ શ્રી સદગુરુ છે; જેથી આપની સર્વ આજ્ઞાને સદા આધિન રહેવામા નિરંતર શીશુ પ્રસન્નતા માને છે. ” આ વચન થવણુ કરતાંજ સ્વામી હસીને અતિ સાત્વિક અને ઠેકામળ વાણીથી તેને કહેવા લાગ્યા, “ હે બેટા, જે અધિકારીને શીરે સમર્થ સદગુરુનો પંતો પડયો હોય તે પ્રાણીનામાં કદી પણ એવી બૂઝ થવાનો સંભવ નથી; પરીણામે તે ઠેકાણે આબ્યા વગર રહેતો નથી; શ્રી ગુરુ પ્રતાપે અંતઃકરણની શુદ્ધિ અદ્યાપિ પર્યંત જે તારી સચવાએલી છે, તે સમર્થ પંબનોજ પ્રતાપ છે. અને તેથીજ તેણે તારા માયાશ્રુષ્ઠ મનને, માયા તરફ જતું અટકાવી વાસ્તવિક ક્રીયા અને વિચારદ્વારા તેનો નિઃશ્રદ્ધ કરીને ગુરુઆજ્ઞા પાલન કરવાના નિશ્ચય ઉપર લાવી મુક્યો છે. નહિતો સામાન્ય જીવનું તેમ કરવાનું જનું હોતું નથી. માયા આગમાપામી, દુઃખદાયી અને અસત્ય છે એમ પ્રાણી વારંવાર બાણી તેનો આ સંસારમાં અનુભવ કરે છે, છતાં તે માયાથી વિરકત થવા ઇચ્છા કરતો નથી, તેનું કારણ તેના હૃદયમાં રહેલા અજ્ઞાન આવરણ સિવાય કશુંજ નથી. માયાનો પટ શુદ્ધ ચૈતન્ય પરમાત્મતત્વને લપેટાએલો ને લપેટાએલો લાંબો કાળ રહેવાથી, તે પટ ઘટ્ટ થઈ જતાં માત્ર અજ્ઞાન રૂપ અધિકારમય અંદર થઈ રહે છે કારણ કે જ્ઞાનસ્વરૂપ વિવિધ ચૈતન્ય સચ્ચિદાનંદ પરમાત્મતત્વ માયાપટથી હંકાએકું છે, તેને ખસેડવાને વાસ્તવિક જ્ઞાન વાસ્તવિકગુરુદ્વારા પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી, પ્રાણીને સંસાર અને તે માયા સત્ય જ એવો નિશ્ચય હોય છે; એટલે અજ્ઞાનમાંજ ઉત્પન્ન થાય છે અજ્ઞાનમાંજ યમાય છે. સર્વદા અજ્ઞાનની વાર્તાઓજ કરવાનો તેને ઉમંગ થાય છે. માટે હે વત્સ, જ્યાં વાસ્તવિક જ્ઞાન છે ત્યાંજ પરમાત્મની પુર્ણ કૃપા છે એમ તું નિશ્ચે કરીને બાણ ? ત્યાંજ વાસ્તવિક

તમારો વાંકોવાળ થનાર નથી. પરિણામે પણ સદ્ગતિને પ્રાપ્ત થયો; પણ તમારે તેમ કરના સદા પ્રયત્નવાન રહેવું પડ્યું. આ સંસારમાં પ્રાણીને મેહેનત વગર કશુંજ મળતું નથી. ત્યાં મુખી હાથમાં ઠોળીઓ છતાં તેને મુખમાં મુક્યો નથી ત્યાં મુખી પેટમાં જઈ શકતો નથી. અરે જો ભરાબર સાવધાનતા અને શ્રમ પૂર્વક ચાવીને તે ઠોળીઓ ઉતારવામાં આવે છે તોજ તે થયે છે, નહિં તો મુખ કિંવા મુદાદ્વારા અપક્રમણ થઈ નીકળી જાય છે અને ઉત્તરો રોગ ઉત્પન્ન કરે છે, તેવીજ રીતે જાંતક-રણની શુદ્ધિ અને પરમ તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિએ જો ભરાબર સાવધાનતા અને શ્રમ સેવવામાં ના આવેતો જાતને બદલે અપક્રમણની પેઠે હાની ઉત્પન્ન કર્યો તે નિસંશય જાણ્યો? માટે તે નિયમને અનુસરી તમે પણ નિરંતર સત્પ્રયત્નસેવો? કહો પદ્મની તમારે પીયેર જવું છે કે અક્ષિં રહેવું છે? જો અત્રે રહેવાની ઇચ્છા હોય તો આ તમારી વિદ્યાશુર અને મહાયશી આરૂરીતાને સ્વાધીન રહી સંપથી રહેજો, જાઓ પીઓ અને દ્રષ્ટાનુભવાન પૂર્વક પ્રયત્નનાથી મારી ગેરહાજરીમાં કાલે અનિત કરજો, અને પીએર જવાના ઇચ્છા હોય તો સ્ત્રી વારને હીરન પ્રાગ કાળમાં વાધપ્રીયુ નાક છે તેથી તે સમય જાપાં વિદાય થઈ જાવ્યાં. આ મે રસ્તામાંથી જે યોગ્ય વસ્તુ કાઢી ને રાખે ' ' આદા પચન માનુકેવના ધાતુ કમી પામન જાત નજ રચન રહવા વાગી. ' ' હે મ્યામિન મને તો ઉપદેશ વચન કરે. અરે, જુનેવચ પાંચ છે કે મારી વિદ્યા ગુરુ અને મહાય ના. ૧ આરૂરીત મહેનતા ચરણમાં રહી, તે મના નવ. ૨. પથોનિયન નાન નાન કરા, આ રતા ગેરહાજરીમાં મારે ૩. કા અવન કરવો અને આ પદ્મદેવ અને મીનડતો જે જાગડે ને નાક પાવે. ને. ૪. ૫. ૬. ૭. ૮. ૯. ૧૦. ૧૧. ૧૨. ૧૩. ૧૪. ૧૫. ૧૬. ૧૭. ૧૮. ૧૯. ૨૦. ૨૧. ૨૨. ૨૩. ૨૪. ૨૫. ૨૬. ૨૭. ૨૮. ૨૯. ૩૦. ૩૧. ૩૨. ૩૩. ૩૪. ૩૫. ૩૬. ૩૭. ૩૮. ૩૯. ૪૦. ૪૧. ૪૨. ૪૩. ૪૪. ૪૫. ૪૬. ૪૭. ૪૮. ૪૯. ૫૦. ૫૧. ૫૨. ૫૩. ૫૪. ૫૫. ૫૬. ૫૭. ૫૮. ૫૯. ૬૦. ૬૧. ૬૨. ૬૩. ૬૪. ૬૫. ૬૬. ૬૭. ૬૮. ૬૯. ૭૦. ૭૧. ૭૨. ૭૩. ૭૪. ૭૫. ૭૬. ૭૭. ૭૮. ૭૯. ૮૦. ૮૧. ૮૨. ૮૩. ૮૪. ૮૫. ૮૬. ૮૭. ૮૮. ૮૯. ૯૦. ૯૧. ૯૨. ૯૩. ૯૪. ૯૫. ૯૬. ૯૭. ૯૮. ૯૯. ૧૦૦. ૧૦૧. ૧૦૨. ૧૦૩. ૧૦૪. ૧૦૫. ૧૦૬. ૧૦૭. ૧૦૮. ૧૦૯. ૧૧૦. ૧૧૧. ૧૧૨. ૧૧૩. ૧૧૪. ૧૧૫. ૧૧૬. ૧૧૭. ૧૧૮. ૧૧૯. ૧૨૦. ૧૨૧. ૧૨૨. ૧૨૩. ૧૨૪. ૧૨૫. ૧૨૬. ૧૨૭. ૧૨૮. ૧૨૯. ૧૩૦. ૧૩૧. ૧૩૨. ૧૩૩. ૧૩૪. ૧૩૫. ૧૩૬. ૧૩૭. ૧૩૮. ૧૩૯. ૧૪૦. ૧૪૧. ૧૪૨. ૧૪૩. ૧૪૪. ૧૪૫. ૧૪૬. ૧૪૭. ૧૪૮. ૧૪૯. ૧૫૦. ૧૫૧. ૧૫૨. ૧૫૩. ૧૫૪. ૧૫૫. ૧૫૬. ૧૫૭. ૧૫૮. ૧૫૯. ૧૬૦. ૧૬૧. ૧૬૨. ૧૬૩. ૧૬૪. ૧૬૫. ૧૬૬. ૧૬૭. ૧૬૮. ૧૬૯. ૧૭૦. ૧૭૧. ૧૭૨. ૧૭૩. ૧૭૪. ૧૭૫. ૧૭૬. ૧૭૭. ૧૭૮. ૧૭૯. ૧૮૦. ૧૮૧. ૧૮૨. ૧૮૩. ૧૮૪. ૧૮૫. ૧૮૬. ૧૮૭. ૧૮૮. ૧૮૯. ૧૯૦. ૧૯૧. ૧૯૨. ૧૯૩. ૧૯૪. ૧૯૫. ૧૯૬. ૧૯૭. ૧૯૮. ૧૯૯. ૨૦૦. ૨૦૧. ૨૦૨. ૨૦૩. ૨૦૪. ૨૦૫. ૨૦૬. ૨૦૭. ૨૦૮. ૨૦૯. ૨૧૦. ૨૧૧. ૨૧૨. ૨૧૩. ૨૧૪. ૨૧૫. ૨૧૬. ૨૧૭. ૨૧૮. ૨૧૯. ૨૨૦. ૨૨૧. ૨૨૨. ૨૨૩. ૨૨૪. ૨૨૫. ૨૨૬. ૨૨૭. ૨૨૮. ૨૨૯. ૨૩૦. ૨૩૧. ૨૩૨. ૨૩૩. ૨૩૪. ૨૩૫. ૨૩૬. ૨૩૭. ૨૩૮. ૨૩૯. ૨૪૦. ૨૪૧. ૨૪૨. ૨૪૩. ૨૪૪. ૨૪૫. ૨૪૬. ૨૪૭. ૨૪૮. ૨૪૯. ૨૫૦. ૨૫૧. ૨૫૨. ૨૫૩. ૨૫૪. ૨૫૫. ૨૫૬. ૨૫૭. ૨૫૮. ૨૫૯. ૨૬૦. ૨૬૧. ૨૬૨. ૨૬૩. ૨૬૪. ૨૬૫. ૨૬૬. ૨૬૭. ૨૬૮. ૨૬૯. ૨૭૦. ૨૭૧. ૨૭૨. ૨૭૩. ૨૭૪. ૨૭૫. ૨૭૬. ૨૭૭. ૨૭૮. ૨૭૯. ૨૮૦. ૨૮૧. ૨૮૨. ૨૮૩. ૨૮૪. ૨૮૫. ૨૮૬. ૨૮૭. ૨૮૮. ૨૮૯. ૨૯૦. ૨૯૧. ૨૯૨. ૨૯૩. ૨૯૪. ૨૯૫. ૨૯૬. ૨૯૭. ૨૯૮. ૨૯૯. ૩૦૦. ૩૦૧. ૩૦૨. ૩૦૩. ૩૦૪. ૩૦૫. ૩૦૬. ૩૦૭. ૩૦૮. ૩૦૯. ૩૧૦. ૩૧૧. ૩૧૨. ૩૧૩. ૩૧૪. ૩૧૫. ૩૧૬. ૩૧૭. ૩૧૮. ૩૧૯. ૩૨૦. ૩૨૧. ૩૨૨. ૩૨૩. ૩૨૪. ૩૨૫. ૩૨૬. ૩૨૭. ૩૨૮. ૩૨૯. ૩૩૦. ૩૩૧. ૩૩૨. ૩૩૩. ૩૩૪. ૩૩૫. ૩૩૬. ૩૩૭. ૩૩૮. ૩૩૯. ૩૪૦. ૩૪૧. ૩૪૨. ૩૪૩. ૩૪૪. ૩૪૫. ૩૪૬. ૩૪૭. ૩૪૮. ૩૪૯. ૩૫૦. ૩૫૧. ૩૫૨. ૩૫૩. ૩૫૪. ૩૫૫. ૩૫૬. ૩૫૭. ૩૫૮. ૩૫૯. ૩૬૦. ૩૬૧. ૩૬૨. ૩૬૩. ૩૬૪. ૩૬૫. ૩૬૬. ૩૬૭. ૩૬૮. ૩૬૯. ૩૭૦. ૩૭૧. ૩૭૨. ૩૭૩. ૩૭૪. ૩૭૫. ૩૭૬. ૩૭૭. ૩૭૮. ૩૭૯. ૩૮૦. ૩૮૧. ૩૮૨. ૩૮૩. ૩૮૪. ૩૮૫. ૩૮૬. ૩૮૭. ૩૮૮. ૩૮૯. ૩૯૦. ૩૯૧. ૩૯૨. ૩૯૩. ૩૯૪. ૩૯૫. ૩૯૬. ૩૯૭. ૩૯૮. ૩૯૯. ૪૦૦. ૪૦૧. ૪૦૨. ૪૦૩. ૪૦૪. ૪૦૫. ૪૦૬. ૪૦૭. ૪૦૮. ૪૦૯. ૪૧૦. ૪૧૧. ૪૧૨. ૪૧૩. ૪૧૪. ૪૧૫. ૪૧૬. ૪૧૭. ૪૧૮. ૪૧૯. ૪૨૦. ૪૨૧. ૪૨૨. ૪૨૩. ૪૨૪. ૪૨૫. ૪૨૬. ૪૨૭. ૪૨૮. ૪૨૯. ૪૩૦. ૪૩૧. ૪૩૨. ૪૩૩. ૪૩૪. ૪૩૫. ૪૩૬. ૪૩૭. ૪૩૮. ૪૩૯. ૪૪૦. ૪૪૧. ૪૪૨. ૪૪૩. ૪૪૪. ૪૪૫. ૪૪૬. ૪૪૭. ૪૪૮. ૪૪૯. ૪૫૦. ૪૫૧. ૪૫૨. ૪૫૩. ૪૫૪. ૪૫૫. ૪૫૬. ૪૫૭. ૪૫૮. ૪૫૯. ૪૬૦. ૪૬૧. ૪૬૨. ૪૬૩. ૪૬૪. ૪૬૫. ૪૬૬. ૪૬૭. ૪૬૮. ૪૬૯. ૪૭૦. ૪૭૧. ૪૭૨. ૪૭૩. ૪૭૪. ૪૭૫. ૪૭૬. ૪૭૭. ૪૭૮. ૪૭૯. ૪૮૦. ૪૮૧. ૪૮૨. ૪૮૩. ૪૮૪. ૪૮૫. ૪૮૬. ૪૮૭. ૪૮૮. ૪૮૯. ૪૯૦. ૪૯૧. ૪૯૨. ૪૯૩. ૪૯૪. ૪૯૫. ૪૯૬. ૪૯૭. ૪૯૮. ૪૯૯. ૫૦૦. ૫૦૧. ૫૦૨. ૫૦૩. ૫૦૪. ૫૦૫. ૫૦૬. ૫૦૭. ૫૦૮. ૫૦૯. ૫૧૦. ૫૧૧. ૫૧૨. ૫૧૩. ૫૧૪. ૫૧૫. ૫૧૬. ૫૧૭. ૫૧૮. ૫૧૯. ૫૨૦. ૫૨૧. ૫૨૨. ૫૨૩. ૫૨૪. ૫૨૫. ૫૨૬. ૫૨૭. ૫૨૮. ૫૨૯. ૫૩૦. ૫૩૧. ૫૩૨. ૫૩૩. ૫૩૪. ૫૩૫. ૫૩૬. ૫૩૭. ૫૩૮. ૫૩૯. ૫૪૦. ૫૪૧. ૫૪૨. ૫૪૩. ૫૪૪. ૫૪૫. ૫૪૬. ૫૪૭. ૫૪૮. ૫૪૯. ૫૫૦. ૫૫૧. ૫૫૨. ૫૫૩. ૫૫૪. ૫૫૫. ૫૫૬. ૫૫૭. ૫૫૮. ૫૫૯. ૫૬૦. ૫૬૧. ૫૬૨. ૫૬૩. ૫૬૪. ૫૬૫. ૫૬૬. ૫૬૭. ૫૬૮. ૫૬૯. ૫૭૦. ૫૭૧. ૫૭૨. ૫૭૩. ૫૭૪. ૫૭૫. ૫૭૬. ૫૭૭. ૫૭૮. ૫૭૯. ૫૮૦. ૫૮૧. ૫૮૨. ૫૮૩. ૫૮૪. ૫૮૫. ૫૮૬. ૫૮૭. ૫૮૮. ૫૮૯. ૫૯૦. ૫૯૧. ૫૯૨. ૫૯૩. ૫૯૪. ૫૯૫. ૫૯૬. ૫૯૭. ૫૯૮. ૫૯૯. ૬૦૦. ૬૦૧. ૬૦૨. ૬૦૩. ૬૦૪. ૬૦૫. ૬૦૬. ૬૦૭. ૬૦૮. ૬૦૯. ૬૧૦. ૬૧૧. ૬૧૨. ૬૧૩. ૬૧૪. ૬૧૫. ૬૧૬. ૬૧૭. ૬૧૮. ૬૧૯. ૬૨૦. ૬૨૧. ૬૨૨. ૬૨૩. ૬૨૪. ૬૨૫. ૬૨૬. ૬૨૭. ૬૨૮. ૬૨૯. ૬૩૦. ૬૩૧. ૬૩૨. ૬૩૩. ૬૩૪. ૬૩૫. ૬૩૬. ૬૩૭. ૬૩૮. ૬૩૯. ૬૪૦. ૬૪૧. ૬૪૨. ૬૪૩. ૬૪૪. ૬૪૫. ૬૪૬. ૬૪૭. ૬૪૮. ૬૪૯. ૬૫૦. ૬૫૧. ૬૫૨. ૬૫૩. ૬૫૪. ૬૫૫. ૬૫૬. ૬૫૭. ૬૫૮. ૬૫૯. ૬૬૦. ૬૬૧. ૬૬૨. ૬૬૩. ૬૬૪. ૬૬૫. ૬૬૬. ૬૬૭. ૬૬૮. ૬૬૯. ૬૭૦. ૬૭૧. ૬૭૨. ૬૭૩. ૬૭૪. ૬૭૫. ૬૭૬. ૬૭૭. ૬૭૮. ૬૭૯. ૬૮૦. ૬૮૧. ૬૮૨. ૬૮૩. ૬૮૪. ૬૮૫. ૬૮૬. ૬૮૭. ૬૮૮. ૬૮૯. ૬૯૦. ૬૯૧. ૬૯૨. ૬૯૩. ૬૯૪. ૬૯૫. ૬૯૬. ૬૯૭. ૬૯૮. ૬૯૯. ૭૦૦. ૭૦૧. ૭૦૨. ૭૦૩. ૭૦૪. ૭૦૫. ૭૦૬. ૭૦૭. ૭૦૮. ૭૦૯. ૭૧૦. ૭૧૧. ૭૧૨. ૭૧૩. ૭૧૪. ૭૧૫. ૭૧૬. ૭૧૭. ૭૧૮. ૭૧૯. ૭૨૦. ૭૨૧. ૭૨૨. ૭૨૩. ૭૨૪. ૭૨૫. ૭૨૬. ૭૨૭. ૭૨૮. ૭૨૯. ૭૩૦. ૭૩૧. ૭૩૨. ૭૩૩. ૭૩૪. ૭૩૫. ૭૩૬. ૭૩૭. ૭૩૮. ૭૩૯. ૭૪૦. ૭૪૧. ૭૪૨. ૭૪૩. ૭૪૪. ૭૪૫. ૭૪૬. ૭૪૭. ૭૪૮. ૭૪૯. ૭૫૦. ૭૫૧. ૭૫૨. ૭૫૩. ૭૫૪. ૭૫૫. ૭૫૬. ૭૫૭. ૭૫૮. ૭૫૯. ૭૬૦. ૭૬૧. ૭૬૨. ૭૬૩. ૭૬૪. ૭૬૫. ૭૬૬. ૭૬૭. ૭૬૮. ૭૬૯. ૭૭૦. ૭૭૧. ૭૭૨. ૭૭૩. ૭૭૪. ૭૭૫. ૭૭૬. ૭૭૭. ૭૭૮. ૭૭૯. ૭૮૦. ૭૮૧. ૭૮૨. ૭૮૩. ૭૮૪. ૭૮૫. ૭૮૬. ૭૮૭. ૭૮૮. ૭૮૯. ૭૯૦. ૭૯૧. ૭૯૨. ૭૯૩. ૭૯૪. ૭૯૫. ૭૯૬. ૭૯૭. ૭૯૮. ૭૯૯. ૮૦૦. ૮૦૧. ૮૦૨. ૮૦૩. ૮૦૪. ૮૦૫. ૮૦૬. ૮૦૭. ૮૦૮. ૮૦૯. ૮૧૦. ૮૧૧. ૮૧૨. ૮૧૩. ૮૧૪. ૮૧૫. ૮૧૬. ૮૧૭. ૮૧૮. ૮૧૯. ૮૨૦. ૮૨૧. ૮૨૨. ૮૨૩. ૮૨૪. ૮૨૫. ૮૨૬. ૮૨૭. ૮૨૮. ૮૨૯. ૮૩૦. ૮૩૧. ૮૩૨. ૮૩૩. ૮૩૪. ૮૩૫. ૮૩૬. ૮૩૭. ૮૩૮. ૮૩૯. ૮૪૦. ૮૪૧. ૮૪૨. ૮૪૩. ૮૪૪. ૮૪૫. ૮૪૬. ૮૪૭. ૮૪૮. ૮૪૯. ૮૫૦. ૮૫૧. ૮૫૨. ૮૫૩. ૮૫૪. ૮૫૫. ૮૫૬. ૮૫૭. ૮૫૮. ૮૫૯. ૮૬૦. ૮૬૧. ૮૬૨. ૮૬૩. ૮૬૪. ૮૬૫. ૮૬૬. ૮૬૭. ૮૬૮. ૮૬૯. ૮૭૦. ૮૭૧. ૮૭૨. ૮૭૩. ૮૭૪. ૮૭૫. ૮૭૬. ૮૭૭. ૮૭૮. ૮૭૯. ૮૮૦. ૮૮૧. ૮૮૨. ૮૮૩. ૮૮૪. ૮૮૫. ૮૮૬. ૮૮૭. ૮૮૮. ૮૮૯. ૮૯૦. ૮૯૧. ૮૯૨. ૮૯૩. ૮૯૪. ૮૯૫. ૮૯૬. ૮૯૭. ૮૯૮. ૮૯૯. ૯૦૦. ૯૦૧. ૯૦૨. ૯૦૩. ૯૦૪. ૯૦૫. ૯૦૬. ૯૦૭. ૯૦૮. ૯૦૯. ૯૧૦. ૯૧૧. ૯૧૨. ૯૧૩. ૯૧૪. ૯૧૫. ૯૧૬. ૯૧૭. ૯૧૮. ૯૧૯. ૯૨૦. ૯૨૧. ૯૨૨. ૯૨૩. ૯૨૪. ૯૨૫. ૯૨૬. ૯૨૭. ૯૨૮. ૯૨૯. ૯૩૦. ૯૩૧. ૯૩૨. ૯૩૩. ૯૩૪. ૯૩૫. ૯૩૬. ૯૩૭. ૯૩૮. ૯૩૯. ૯૪૦. ૯૪૧. ૯૪૨. ૯૪૩. ૯૪૪. ૯૪૫. ૯૪૬. ૯૪૭. ૯૪૮. ૯૪૯. ૯૫૦. ૯૫૧. ૯૫૨. ૯૫૩. ૯૫૪. ૯૫૫. ૯૫૬. ૯૫૭. ૯૫૮. ૯૫૯. ૯૬૦. ૯૬૧. ૯૬૨. ૯૬૩. ૯૬૪. ૯૬૫. ૯૬૬. ૯૬૭. ૯૬૮. ૯૬૯. ૯૭૦. ૯૭૧. ૯૭૨. ૯૭૩. ૯૭૪. ૯૭૫. ૯૭૬. ૯૭૭. ૯૭૮. ૯૭૯. ૯૮૦. ૯૮૧. ૯૮૨. ૯૮૩. ૯૮૪. ૯૮૫. ૯૮૬. ૯૮૭. ૯૮૮. ૯૮૯. ૯૯૦. ૯૯૧. ૯૯૨. ૯૯૩. ૯૯૪. ૯૯૫. ૯૯૬. ૯૯૭. ૯૯૮. ૯૯૯. ૧૦૦૦.

प्रकरण ६ तुं.

निपयाभिमुखं दृष्ट्वा विद्वांसमपि विस्मृतिः

निक्षेपयति धीदोषैर्षोपाजारमित्र प्रियम्

यथाप कृष्टं शैवालं क्षणमात्रं न तिष्ठति

आवृणोति तथा माया माश्रं वापि पराङ्मुखम्

(विवेक शुद्धामणि)

વિષયાભિમુખ વિદ્વાનને પણ વિસ્મૃતિ, મુહુર્તના ટોચરડે રીને અભિયાતીની
હી એમ પોતાના પ્રિયતમને વાળી ભય તેવી રીતે વિશ્વેષ પમાડે છે; જ્યાં
ઉપર યેવાજ વળે છે તે તેને દુર કર્યા પછી તે એમ કહ્યું પણ ખાલી જા
રહી સંતી નથી તેમ જાણ, પ્રાણ છતાં એ પરિશ્રમ છે તે ને પોતાના
આશ્રયથી કાઢી નાંખે છે.

—तरंग १ दोः—

—માયાનો છત્ર માયામાંજ રામાય છે.—

જીજી દીવને પ્રદર્શ, નવ વિધાથી મંડળ સદીન સતીને
મમલ થતાં, પોતાના ગુરુ વચ-
નના આનંદ આવી, અવજ કરવા અર્થે ગુરુને સાદાં કરી
પોતાના આનંદે જેડો એટલે મુનીએ યાત્રિક કળ મિત્ર
ધારણ કરી, હંડ રમણ પુવક પુતાનને પ્રાગંભ કર્યો.

વચનુત્તમા કરે. છે ' હે પ્રદર્શ, પાત્રી બીજો દીવને રજા
 એવો અંતર સિદ્ધિનાવાય તપશ્વી, મુખકેતુ રાજા પ્રતિ, તે
 જાનુરોવને દીવ મરની વાણા શરૂ કરીને કહેવા ક્રમ
 " હે મજન પદ્મા ને દીવ મર સ્થાપિ માયા: અમમ:પદ્મા
 છે, જાને તથી નેને મિત્રવામાંની ત્વજ્જ્વા: યોગ્ય છે, એમના:નુરોને
 પ્રવાણ કરવાના: દિવન મુખા: દરસાત્રિએ ઉપદેશ આપવા ક્રમ

થરો એટલે પાછા આપણે પોતાના સ્થાને જઈશું. હે વત્સ,
સ્વપ્નાનુભવ તેજ જગતનો અનુભવ છે એમ કહીયે તો ચાલે.
કારણ જગત સ્વપ્નસમાન મિથ્યા અને અસત્ય છે તેથી
સ્વપ્નામાં પણ જે વાતનો અનુભવ થરો તેજ આ જગતને
થયો એમ જાણજો? હજી વીમળપુરી જઈ તારે સાતવર્ષ મૃદ-
સ્થાશ્રમ કરવાનો છે. પશ્ચાત વાનપ્રસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ કરવાના
અધિકારને તું પાત્ર થઈશ. માટે આજની રાત્રિથી તને જે જે
હઠીગત સ્વપ્નદ્વારા તારા અનુભવવામાં તથા જોવામાં આવે
તે તે સઘળી દરરોજ મારાપ્રતિ નિવેદન કરજો? હે વત્સ,
તે પરથી તને છેવટે સિદ્ધ થશે કે માયાનો જીવ માયામાંજ
રહી નિરંતર ઉત્પતિ, સ્થિતિ અને લયની પુનઃ પુનઃ અવસ્થા
લોગભ્યાં કરે છે. હે વત્સ સૂવર્ણને, મૃતીકા સમાન સમજી
ઠાંધ વિરલાજ તેનો સ્વિકાર કરતા નથી, જો કે તે સૂવર્ણ અ-
ત્યંત માયાવિ વૈભવોને પ્રાપ્ત કરાવા શક્તિમાન છે. પણ તે
સૂવર્ણ જાતે માયારૂપ હોવાથી અનિત્ય અને જીરું છે; અને
તેથીજ કરીને વિરલ સત્પુરુષો તેમાં ચતુર્કિંચિત્ પણ
આસક્તિને ધરતા નથી. તેની મેળેજ જો તે સૂવર્ણ અનાસૃતિ
પ્રાપ્ત થાય અને સર્વ સંપત્તિઓનું સૂખ આપે તો જલે, પથ્થર
તેમાં રપૃહા, કામના, વાસના, લાલસા, આસક્તિથી તેને પ્રાપ્ત
કરવા, અનેક સારીનરસી યુક્તિઓ અને સાધ્યાંજીકા તેઓ
શયતા નથી. તેઓ તો આ માયા, આ જગત, આ સંસાર,
અને આ સઘળો દૃશ્ય પ્રપંચ, એક મિથ્યા, પાણીથી માખણ કાઢવા
સમાન નરશૃંગ, અને વંધ્યાપૂત્રની પેઠે કેવલ અસત્ય અને
અસંભવિત છે એમ નિશ્ચયપૂર્વક અનુભવથી જાણે છે.
માટે એજ પ્રકારે હે તાત, તું માયા અસત્ય અને જીરું છે
એમ નિષ્ણે કરીને જાણજો.”

આ પ્રમાણે વાતો કરતા કરતા ગુરૂ શિષ્ય બન્ને ઠંઠ મ-
ધ્યાનહ કાળ થઈ ગયા ત્યાં સુધી ચાલ્યા. એટલે એક ગામ
આવ્યું, ત્યાં પડાવ કર્યો; અને દીગંબર સ્વામિ આનુદેવને કહેવા

લાગ્યા. " હે બેટા, હવે મધ્યાન સમયનો સમય થવા આવ્યો. તેથી કંઈ સ્નાન ધ્યાન નાસ્તો વીગેરેથી પરવારી થોડોક સમય અને સુકામ કરી પશ્ચાત્ પાણી પ્રયાણ શરૂ કરીશું. " આ વાત જાનુદેવે સ્વિકારીને તે પ્રમાણે બન્ને ગુરુ શિષ્ય પ્રાતઃકાળમાંજ પોતાના નિત્યકર્મથી પરવારી, પ્રયાણે નીકળી પડેલા હોવાથી, તે ગામમાં જઈ એક ધર્મશાળામાં સુકામ કરી, મધ્યાન સ્નાન સંધ્યા વીગેરે પોતાના નૈમિત્તિક કર્મમાંથી પરવારી, નાસ્તો કરવા બેઠા. નાસ્તો કરી જરા વિદ્યાંતી લીધી અને સહજ નમતો પોહોર થવા આવ્યો. બેટલે માછા ચાલી નીકળ્યા; ચાલતાં ચાલતાં જાનુદેવ કહેવા લાગ્યો. " હે સ્વામિન, પ્રથમ કયા તિર્થની યાત્રા કરીશું? " અહીંથી પેહેલાં ક્યાં આપણે જવાનું છે તે કૃપા કરીને કહો. " આ સાંભળી દીગંબર સ્વામિ બોલ્યા " હે તાત પ્રથમ અહિંથી આપણે કારીવિંધનાથ મહાદેવનાં કારીમાં દર્શન કરી પશ્ચાત્ પ્રવેતબિંદુરામૈશ્વર તરફ જઈશું. " જાનુદેવે પ્રત્યુત્તર વાળ્યો " હે ગુરો, બહુ સાફ. પણ કારીથી પ્રવેતબિંદુરામૈશ્વર જતાં ધણા દિવસ લાગશે, અને તેટલી વાટખરચી પણ આપણી પાસે લીધી નથી તો પછી શીરીતે નભશે. " ગુરુ બોલ્યા, " હે તાત, મહા રાખીશ તો સર્વ હિંદુઓથી આવી મળશે. વિંધંબર જેવો દયાળ છે તો મને તે પ્રકારે આપી રહેશે. તેની ચિંતા અત્યારથી કરવી ઉચીત નથી. હે વત્સ, જાની અને પરમ જુદિ-માન પુરુષો વર્તમાન કાળનોજ વિચાર રાખે છે. જૂન અગર અવિધ્યનો વિચાર તેઓ જન પલ્લ કરતા નથી કારણ કે તેઓને સાત છે, કે જૂન અધ્યાત્મ કે યજ્ઞ મંચેલી વસ્તુ છે તેનો વિચાર કરવાથી કંઈ જ રહ્યા નથી તેમજ અવિધ્યની બાબત છે તેનો પ્રત્યક્ષ વિચાર પહેલે કહે છે હતા. પોતે અરૂપજ હોવાથી પોતાના અવિધ્યને અધ્યાત્મ જ કે યજ્ઞ વસ્તુને વળકિંચિત્ પણ અણુવ. તત્ત્વ નથી. એટલે જગતમાં અવિધ્યને મરે કરેલા વિચાર સધળા તેનું નિરૂપણ છે. આન હોવાથી શ્રી નરેગુરુ સંશય. એક તેમજ ઉપનિષદ પદ, ઉંનેડા વર્તમાન કાળને માન આપી

તે પ્રમાણે વર્તવા, અને ચિત્તની પ્રસન્નતા જાળવવાને માટે વારં-
 વાર પ્રયોગ છે. આટલા માટે હે બેટા વર્તમાન કાળનો વિચાર,
 અને સ્વરૂપનું ચિંતન એજ નિરંતર જ્ઞાની અને બુદ્ધિમાન
 પુરુષોનું કર્તવ્ય છે તે તું નિશ્ચે કરીને જાણ ? જ્ઞાની અને અ-
 જ્ઞાનીમાં ફેર માત્ર એટલોજ છે કે જ્ઞાની વર્તમાન કાળ તરફ
 લક્ષ આપી પોતાના પ્રાપ્ત કર્મને કરતો છતાં, નિરંતર સ્વસ્થ-
 રૂપના વિચારમાંજ રહે છે, અને અજ્ઞાની બૂન ભવિષ્ય અને
 વર્તમાન ત્રણે કાળ તરફ લક્ષ આપી રાગ દ્વેશથી ભરેલી અ-
 સ્પષ્ટ દશામાં ને દશામાં, નિરંતર પોતાને વળગેલી માયામાં ગડ
 થઈ જઈ, સર્વ વ્યવહારોને કરે છે અને સ્વસ્વરૂપ તે શૂન અને
 શીરીતે પ્રાપ્ત થાય, તેનું રાખે પણ ચતુર્કિંચિત પોતાને જા-
 ન થવા પુરુષાર્થ કરતો નથી. હે બાપ, માયાનો જીવ માયામાંજ
 યમાય છે. અજ્ઞાની જીવ અજ્ઞાનમાંજ ઉત્પન્ન થાય છે અને
 અજ્ઞાનમાંજ નાશ પામે છે. કદાચ અનેક જન્મના શૂભ સંસ્કારો-
 રાનો સમૂહ તેને એકાદવાર સત્સંગ કરાવે છે તો ઇતેક જગત્
 મંસિદ્ધિ મ્નતોયાતિ વરંગતિમ્ એ ભગવત્પ્રીતિના વાક્યાનુ-
 સાર તેની અનેક જન્મ જન્મોત્તરે સદગતિ થાય છે, બાકી તે
 એમને એમ તે અજ્ઞાની જીવ ભવાટવીમાં અથડાયાજ કરે છે
 એમ તું નિમ્નશયપણે જાણ ” આ પ્રમાણે શુરૂ દીપંગર
 સ્વામિ ભાનુદેવને ઉપદેશ આપતા આપના કારીમાં આવી પા-
 દોર્યા, અને “કાશિવિશ્વનાથમદાદેવના દેવાલયની સમીપ આવેલી
 એક ધર્મશાળામાં બંનેએ મુકામ કર્યો. શુરૂશિષ્ય કારીમાં આવ્યા
 ત્યારે રાત્રિ પડી ગઈ હતી; અને સાવ મધ્યાનો મુખ્ય ભે કે
 વિન્દી ગયો હતો છતાં શ્રી કાશીવિશ્વનાથમદાદેવની આરતી
 થવાની હતી બાકી હતી. જેથી શુરૂ દીપંગર સ્વામિ ભાનુદેવને
 કહેવા લાગ્યા દેવત્મ, હજી આપણું ચાલુ જ લગ્યું છે; શ્રી
 કાશીવિશ્વનાથ મદાદેવની આરતી હજી થઈ નથી, જેથી તે દમ
 આપણે લઈ રહીએ એમ છે. ખરેખર મદ્મદ્મી હીએ કદે
 નંગએ સ્નાન કરી પદ્યાન આરતિના રથને કરી, પંડી સમ્ય

તને થોડોક સમય તણુ હઈ, યાત્રાઓ નીકળી પડ્યો છું. પણ એથી તું એમ ન સમજીશ કે તારા પ્રેમને હું વિસરી ગયો છું કિંવા વીસરી જઈશ. તારી મનહર શરત પુનેમના અંગ્રજ જેવી કાંતિ અને તારી લાવણ્યતાને જૂઠી જઈશ. તારા હાવભાવને કામ કટાશનું જ્ઞાન વીસરી જઈશ ? નાના તે સર્વ હજી મારી આંખે પ્રત્યક્ષ જણાય ■ ને જણાયે, એતાડું મુખ પ્રાણતિ શું જુલાયે ? કરી નહિં. પણ શું કરું ? લાચાર ! શુર મહારાજની આજ્ઞાનું ઉત્તર ધન કરી આવવાથી, શુરદ્રોહિ તેમજ અણેર નર્તનો અધિકારી અને પાતકી બનું છું જેથી શુરઆજ્ઞાવગર તારી પામે આવી શકવા અસમર્થ છું. હે રમણિ બાકી તારી રમ્ય મૂર્તિ એક હજુ પણ મારા હૃદયમાંથી આવી ખસતી નથી. આટલીજા પણ એક મારી સહધર્મચારિણી સાધવી અને પૂજ્ય સતિ રૂપ છે. તેથી શુદ્ધધર્મને યોગ્યજ તેણે વિવચ ભોગે ભોગવી લઈ, ધર્મપરાયણ રહી, પોતાના સ્વસ્વરૂપનું ચિંતન કરનારિ શુરમહારાજની પુત્રી અને સુશિખ્યા બનેલી છે એટલે તે પદ્મનીને બરાબર કેળવશે તેમજ અત્યાર મુખી ઉત્તમ જ્ઞાન આપું ■ ને આપશે; કારણ કે મારા કરનાં તેણે અધિક માયા ઉપર જય મેળવી, જીવનમુક્ત દશાને પ્રાપ્ત કરવાના પુરુષાર્થમાં ચિત્ત ધારણું છે, જેથી તેનામાં નિતિ, વિતાગ, ભક્તિ, સત્ય ઇત્યાદિ કુદરતિરીતે નિવાસ કરી ગ્રહેલા છે. પદ્મની પણ તેની પાસે રહી છે જેથી હવે રૂપી રીતે કેળવાશે અને શુભઅંશકારને પ્રાપ્ત કરશે; વીરેક વીરસાથી પણ પ્રાપ્ત કરશે તેને વૈભવ, લક્ષ્મી, અધર્મ નાના પ્રકારના ઉપભોગો રાગરસ અને નર્ત માલિક, ગુચ્છ પ્રકારના મુખેન્દ્ર સ્વરૂપની જ્ઞાનકાન્ત જાન થશે બાકી એટલું તો મારે નિષ્પટ્ત પાત્ર પણ કહેવું પડશે, કે સત્કારમા એ લઘાય વિષયોએ અનેક મુખો મિં ભોગ્યા દેવ નો તે મને પદ્મનીએજ ભોગ્યા વ્યા છે અને મ નાનું અનન્દ સ્વરૂપ પણ તેણેજ પુરેપુરું મમજર્મું છે. તેમજ આટલીજા એ સત્કારના સત્કાર મત્ત સ્વરૂપને જાનુજી કહ્યો છે એટલે જન્મે નર્ત મારી મહાધર્મચારિણી સતિ

દારા, હું માયાદૃષ્ટિ યત્કિંચિત માયા ઉપર જ્ય મેળવવાના કમમાં જોડાયો છું તો આપ મારા પુરુષાર્થની સિદ્ધિ કરનાર છો ? મારા જીવનની કૃતકૃત્યતાને માટે આપશ્રીજ સાધન રૂપ છો; હે ગુરો આપ મારું નિરંતર રક્ષણ કરજો ? ” આ પ્રકારના અંતરમાં વિચાર કરતો કરતો બાનુદેવ, આજે રાતે શ્રમિત હોવાથી ઉઘી ગયો. અને મધરાત થઈ જોડતો ગુરુ દિગંબર સ્વામિના યોગબલ્લથી તેને એક સ્વપ્ન આવ્યું. શ્રાદ્ધમૂહુર્તે જન્મે શિષ્ય તથા ગુરુ, ગંગાજો સ્નાન કરી આવી, પોતપોતાના નિત્યનૈમિત્તિક કર્મકાંડમાં પ્રવૃત્ત થયા. પશ્ચાત્ત પરચારી ગુરુ મહારાજ દિગંબર સ્વામિ બાનુદેવને કહેવા સામ્યા “ હે વત્સ તને કાંઈ આજ રાત્રિએ સ્વપ્ન આવ્યું હતું ? ” બાનુદેવે કહ્યું “ હા ગુરુ મહારાજ. પાછલી રાત્રિએ એક સ્વપ્ન મને આવ્યું હતું અને તે નીચે મુજબ હતું, ગુરુ બોલ્યા “ હે તાત મુખેથી નિયેદન જા ? અન્યાર મુખી મારી કથાથી તને મનુષ્યજીવનનો અનુભવ આવ્યો, હવે તેથી વિશેષ અનુભવ આપવાની આવડ, તથા તારા હૃદયમાં માયાના ચિત્રને આવેખવાઅર્થે, મારે તારી કથા શ્રવણ કરવાની જરૂર છે. માટે બેટા મારું હકીકત શ્રવણ કરાવ ? એથી કરીને તું માયા ઉપર જ્ય મેળવવાના સમિર્થ ઉપર આવી, તારા જીવનને મુધારીશ, અને પરિણામે તારા શ્રવણે સાધી, આ અજાર સંનારથી તરી જઈશ એ તું નિર્ધારીશ ? ”

આવા નેવળ વચનના શ્રવણ કરી, પોતાના મનમુરુ દિગંબર સ્વામિ પ્રતિ પોતાના પ્રયત્ન ધીવચનના સ્વપ્નની સંવિરતર હકીકત હે દરજન જ બાનુદેવ કદા, તને મનપ્રમા કાલે શ્રવણ કરનારે ના. હવે જરૂરજરૂરેક નિર્ધારને પ્રયત્ન થા ? ”

મૂર્તિ વચનનુવચન, સહજને કરે છે “ હે અધિશ્ઠી દિવ્ય પદ્મન નિહરનુવચન મુખકેનુ મન પ્રયત્ને બાનુદેવના સ્વપ્નની દિગંબર સ્વામિ પ્રતિ બાનુદેવ કથન કરેલી સંવિરતર હકીકત

નીવેદન કરવાનું, બીજા દીવસપર મુલતવી રાખી વીઠાય થયા હતા આપણે પણ મુલતવી રાખી કાઢે તે કયા પ્રયત્ન કરીશું. જાને રાત્રિ ઘણી વીતી ગઈ છે એટલે હવે નિદ્રાવશ થવાની જરૂર છે. હતાત, પ્રાણ મૂકતો ઉઠનારા બ્રહ્માચારિઓ તથા સત્પુરુષો, યોગિઓ અને તત્ત્વવિદ્ મહાત્માઓ તો હમેશાં રાત્રિએ નવ દશ કલાકે સુઈ રહે છે. અને રાત્રિના ત્રણ અને ચાર કલાકની વચમાં યોયાનો અને મળનોત્યાગ કરી સ્નાન ધ્યાનદિથી પરવારી પછાત સંયમમાં પ્રવૃત્ત થઈ જાય છે. પહેલા કાલમાં તો સર્વ નિત્યકર્મથી પરવારી, સૂર્ય ભગવાનનું યથાવિધિ પૂજન કરી પોતાના પ્રાપ્ત કર્મમાં ભેગાઈ જાય છે. અને સંસારથી સંરક્ષા અને જળમાં કમળની પેઠે રહીને માયા ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરી આ અસાર સંસારથી તરી જાય છે. માટે જાઓ હવે બધા નિરામય નિદ્રાને પ્રાપ્ત થાઓ. ” આવાં વચનો કાવણ કરી પ્રહર્ષ તથા સર્વ વિદ્યાર્થીઓ સહયુક્તે સપ્રેમ સાદાંગ કરી વિદાય થયા, ને મુનિ વચસતમા પણ પોતાને આસને પધાર્યા.

પ્રહર્ષ પોતાના આસને જઈ મુતો પણ તેને નિદ્રા આવી નહીં. મુતો મુતો જ્ઞાન દૃષ્ટિથી એમ વિચાર કરવા લાગ્યો કે “ ખરેખર માયાનો જીવ માયામાંજ શમાય છે. જો શૂભસંસ્કાર વશાત તે માયાના જીવને સત્સંગ મળી જાય છે તો, કદાચ સદ્ગતિને પ્રાપ્ત થાય છે, બાકી માયાનો જીવ માયામાંજ મરે છે. એથી સત્પુરુષ પાકેલ કેવલ સત્ય છે વળી ભાગુદેવને સંજોષીને કહેવા લાગ્યો કે ભાગુદેવ, તું પવિત્ર રહેવાગો સ્વધર્મી થઈ અને નવ કમકાઈને કરવાવાળો છતા, પદ્મગીતા માયા પાશમાં એનાં સપકાદ નરે. હતા. કે હાથર અને યુક્તે પણ તદન મુક્ત નરે. હતા એ સત્પુરુષને. તને ન ગ થયો ના હોત તો નિશ્ચય તે માય ન જ તું નર. પ મત અને પુન માયામાંજ ઉત્પત્તિ રિયતિ અને તવને કે પાન કરના ત્રિવિધ કાલ ચક્રમાં રેટની માફક રૂપા કરત એમ કમજ અમંભવિત નહોતું. નમુરા એ દેહે જેને નાર્યે સદયુક્ત નથી તેવા યુક્ત વિનાના માયાવિ

જીવનો અશુભ સંસ્કારોનો સમૂહ શબ કરતાં મોટો હોય, અને તેથી કરીને સત્સંગ તેના પ્રારબ્ધમાં નિમિત્ત ન હોયતો તે જીવોનો તો આહીસાએ 'પુનરપિ જનનં પુનરપિ મરણં પુનરપિ જનુનિ જઠરે શયનં' એ શ્રીમદ્દશંકર ભગવાનપ્રણિત વચનોનુચાર માયા ચક્રમાંજ પરિક્રમણ કર્યા કરવાનું એમાં કયોજ સંશય નથી. જેમ છાંણના કીટને છાણ વીના અન્ય કશું છાજતું નથી, છાણવિના અન્ય વસ્તુથી જેમ તેનું જીવન ટકી શકતું નથી તેવીજ રીતે માયાના જીવને માયા સીવાય અન્ય કશું છાજતું નથી તેમ માયા વિના તેનું જીવન જરાપણ ટકી શકતું નથી. છાણનો કીટો છાણમાંજ ઉત્પન્ન થઈ છાણમાંજ જેમ મરે છે તેવીજરીતે તેમાયાનો જીવ માયામાંજ ઉત્પન્ન થઈ માયામાંજ શમાય છે. એ સદ્દશૂનું વચન લેશ પણ અસત્ય નથી. તે માયાના કીટને માયાના અનેક દુઃખદ પ્રસંગોના અનુભવ થવા છતાં માયાનો ત્યાગ કરવાનું કદી પણ ગમતું નથી; પણ ઉલટો વધારેને વધારે માયાનેજ ચ્હાય છે. માયાના મારનો અસદ્દ વાસ વેઠ્યા છતાં, માયાને ઊડવા જરાપણ તે જીવ ખુશી હોતો નથી. આહાહા ! કેવીમાયા પ્રબલ છે. કેવી માયા કારમી છે ? કેવી અકળ અને અજળ ? કેવી લોહચુંબક કરતાં પણ હલાર-ગણી જીવને આકર્ષનારી શક્તિ છે ? અહોહો !!! મોટા સિદ્ધ, સાધુ, સંન્યાસિ અને યોગી જનોને પણ એકવાર તેના પંજમાં આવ્યા પછી સપડાવ્યા વગર રહેતી નથી તો હું તે કેાણુમાત્ર ? મને લાગે છે આ કારણથીજ તત્ત્વવિદ્ પુરૂષો તેના પાશમાં સપડાવાની બીકથી માયાથી ચેતીને નિરંતર દૂરજ રહે છે " આ પ્રકારના વિચાર કરતો કરતો પ્રહર્ષશર્મા પશ્ચાત્ત નીદ્રાવશ થયો.

ડગલું પણ બરાતું નહિં. મારે તો માત્ર દુકાને બેસીને તે કહે
 ત્યમ વેપારનું કામ કાજ કરવું પડતું હતું. પણ દુકાન ઊંડીને
 મારાથી એક ઘણું પણ કંઈ જવાતું ન હતું. આવા બંધનમાં
 રહી હું ગૃહસ્થાશ્રમ ખેડવા લાગ્યો. એક માત્ર તે સ્થિતિ મંગલ
 વિષયમુખની લાલસાએજ, આવા કારામહરૂપ બંધનના દુઃખને
 સહન કરી રહેતો હતો. એમ કરતાં કરતાં મને એક દીકરો
 થયો અને તેનું નામ કર્માનંદ પાડ્યું; કર્માનંદ મોટો થયો અને
 ભણીગણી પરવયો; પછી તેને પણ ઊકરાં થયાં જેથી હું દારો
 થયો. પશ્ચાત્ત શરીરે વૃદ્ધ અને અશક્ત થયો, એટલે દુકાનનું
 કામકાજ કરી શકતો નહીં તેથી મને ઊકરાં રમાડવાનું કામ
 સોંપ્યું. હું તો ઘેર રહી પછી મારાં ઊકરાના ઊકરાંઓને રમા-
 ડી કાલ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો. અને થોડાક વખત પછી તો
 ઊંઘ વૃદ્ધ અને અશક્ત થઈ ગયો. તેમજ આંખે પણ અપંગ
 થઈ ગયો. એ દેશના હવાપાણી પુરૂષ કરતાં સ્ત્રીને ઘણુંજ
 માફક આવતાં હતાં, જેથી મારી સ્ત્રી તો દીન પ્રતિદિન મુશ-
 વરથાને પ્રાપ્ત કરવા લાગી. મારે ને તેને ઉમરમાં પંદર વરસને
 દેર હતો જેથી તેની જ્યારે ચાળીસ વરસની ઉમર થઈ ત્યારે મને
 પંચાવન થઈ ગયાં હતાં; તે નરાધમ નગરીના હવા પાણી પુરૂષને
 ખીલકુલ અનુકૂળ નહીં હોવાથી મને પંચાવન વરસ તે પચોતેર
 જેવાં જણાતાં હતાં; અને શરીર પણ તે પ્રમાણમાં નિર્બળ થઈ ગયું
 હતું. અને સ્ત્રીને હવાપાણી તે દેશના અનુકૂળ હોવાથી મારી
 સ્ત્રીને જોકે ચાળીસ વરસ થયાં હતાં છતાં તે પચીસ વરસની
 સ્ત્રીના જેવી, યુવાન અને મદદથી ભરેલી જનીરહી હતી. જેથી
 તેણીની વિષયવાસના તે અન્ય મનપસંદ યુવકોથી તૃપ્ત કરી
 લેતી હતી. સૌસ્વાર્થનું સર્ગુ છે એ વાતનો અનુભવ મને આ
 વખતે થવા લાગ્યો. કારણ કે તે મારી સ્ત્રી, હું જુવાન હતો
 અને તેણીની વિષયવાસના તૃપ્ત કરી શકવા સમર્થ હતો ત્યાં
 સુધિ તો મને અનેક સારા ઉત્તમ ખોસકોં ખબડાવતી, મુંદર
 વસ્ત્રો પહેરાવતી, અને એવી બીજી અનેક મારી ખાતર બરદાસ

અને ઠકવેક કરતી, પણ હું ઉકજ વૃદ્ધ અથકા અને દુર્બળ થઈ ગયો છું અને તેણીના કામનો ચતુર્ક્રિયિત પણ રહ્યો નથી એમ તેણીને લાગ્યું, ત્યારે તે સર્વ લાલન પાલન મુકી અને માત્ર બાજરીનો રોટલો તથા ડુંગળીનું એક ડાંગું, મારા પોષણ અર્થે ખોરાકમાં આપવા લાગી, અને અન્ય તેની વિધવવાસના વૃમ કરનાર બ્યલિયારી યુવાન પુરૂષોને, અનેક મન ગમતા માત્ર મસાલા ખવરાવા લાગી. વળી હું ક્યારે જમી મરું તેને માટે અનેક ઉપાયો કરવા લાગી. પણ ભાવિની બલવતર ગતિ હોવાથી હું નહિં મરતાં તે સર્વે ઉસવાથી મારા પેહેલાં મરણ પામી, અને હું તથા મારો દીકરો દીકરાની વહુ તથા તેનાં ઊકરાંઓ માત્ર રહ્યાં. સમય એવો આવ્યો કે હું ઉકજ ચરીરે લુપ્ત થઈ ગયો; મારી ગત સીની હયાતીમાં આંખે અપંગતા થયો હતો જેથી ખાટલામાં પડી રહ્યા સીવાય અન્ય બ્યાપારને કરી શકવા અત્યારે ઉકજ અસમર્થ થઈ ગયો હતો. મારો દીકરો કર્મરૂપે દ્રવ્ય ઉપાલંત કરવાના અનેક શુભાશુભ કર્મરૂપ પુરૂષાર્થને કરતો હતો, પણ પરવશ પડી ઉકજ બાવડીવશ થઈ ગયો હતો. જેથી અપંગ અને વૃદ્ધ અથકા તેનો હું જે પિતા, તેની ધરમાં સારી રીતે સેવા થવાને બદલે વચન અને દંડ પ્રકારથી દરરોજ ખુબ પુજ થતી હતી. એવો કોઇ પણ દિવસ ના જતો હતો કે મને, ઊકરાની સીની મેણા ટોણા તથા એકાદ બે સુંટીઓની સાથે યાપડો ન પડી હોય? માણોની તો વૃદ્ધિ મારા ઉપર નિરંતર અવિચ્છિન થયાંજ કરતી હતી. આ પ્રકારે ત્રિવિધ તાપથી હું બળતો હતો છતાં, મારી મમત્વરૂપિ અંચી દીકરામાં દીકરાની, જહુમાં, અને દીકરાના વસ્તારમાં, એવી તો સંઘટ્ટપણે ગુચાઈ રહેલી હતી, કે અનંત યુગો વડી જાય છતાં તે અંચી વૃદ્ધી શકે તેમ ન હતું. જેથી ધરમાં એટલો દીકરાની જહુનો ત્રાસ વરતાતો હતો, છતાં બાહરે તેનું છાવરનો, ઉપરાલું કોતો, તેને કોઇ માળ દે. અમર તેનું કોઈ શુંકુ બોલે તો, તેને

ધ્યાનની પેઠે કરડવા ધાતો; હે ગુરુ મહારાજ! આ રીતે હું માયા-
 ઋત બનેલો અને વિષયમુખનેજ સર્વેપરી માની બેઠેલો.
 કેવળ મંદમતિ હવ, માયા અર્થાત પ્રિતિથી અસદ્ય કદને સહન
 કરતો હતો; તોપણ માયા એ દુઃખરૂપ છે, અસત્ય છે, મિથ્યા
 છે, ઝાંઝવાના પાણી જેવી છે, અને તેથી તજવા યોગ્ય છે, એ
 વિચાર મારા હૃદયમાં કદી આવતોજ ન હતો. માયારૂપિ સં-
 સારને સત્ય માની તે નરાધમ નગરીના નામ પ્રમાણે નરાધમ
 અને માયાવિ હવ બની રહ્યો હતો. જેથી મને પોતાના વાસ્ત-
 વિક સ્વરૂપનું જરા પણ જ્ઞાન કે જ્ઞાન ન હતું. પણ આટલા
 બધા અશુભ સંસ્કારોના સમૂહવાળો જે હું, તે એક રીતે સહજ
 સહભાગી અને શુભ સંસ્કાર વાળો હતો; કારણ કે પૂર્વના
 શુભ સંસ્કારવશાત પ્રભુએ એવો મારામાં ચમત્કાર મુક્યો
 હતો, કે મારી જાતનું મારી પાસે આવનાર મારા સંબંધી-
 યોનું અને મારી વાડી વસ્તારના ત્રણે કાળના જન્મનું,
 જ્યારે વીચાર કરું ત્યારે મને જ્ઞાન થતું. તેથી મારી ગતિ
 અવગતિને તથા મારા નિકટ સહવાસમાં આવનાર સ્ત્રી પુરુષની
 ગતિ અવગતિને જરા વીચાર કરતાંની સાથે જાણી શકવા સમ-
 થી હતો. આ પ્રકારે હું કેવળ સંસાર ઋત અને પાકો માયા
 હુબધ થએલો અને શરીરે જર્જરિત તેમજ છેક અશક્ત બનેલો;
 જેથી રોગી અને અંધ દશાની દુઃખમય હાલગી ગુનારવાની
 સાથે, માયાના ગ્રાસની વિકલ અને અત્યંત કષ્ટદાયક સ્થિતિ
 ભોગવતો હતો. અને માત્ર મરણ બાકી રહ્યું હતું. એમ
 કેટલાંક વર્ષ પર્યંત રીણાયો; પશ્ચાત મારો અવસાન સમય
 નજીક આવવા લાગ્યો અને હું મરવા પડ્યો. વૈકુંઠમાં
 દરમ્યાન એવો બનાવ બન્યો કે શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા લક્ષ્મી
 ની સાથે એક સમયે વિનોદ કરી રહ્યા છે, એવામાં લક્ષ્મી
 એ ભગવાનને કહ્યું, ‘મહારાજ, સંસાર અર્થાત માયા-
 પ્રીતી એ દુઃખરૂપ છે એમ હવ જાણે છે, છતાં માયા-
 નો ત્યાગ કરવા કદી પણ તેછમ્છા કરતો નથી. એનો દાખલો એવો
 હોય તો ચાલો નરાધમ નગરીમાં જતાવું’” ભગવાન કહેવા લાગ્યા

“આલો દેવી અને તમે તે જતાવો અને હું તમને જો જતાવું”
 કે ગમે તેવો અધમ જીવ હોય તોપણ એક ક્ષણ વારના સત્સં-
 ગથી, માયા ઉપર વિજય મેળવી સંસારસાગરને તરી જાય
 છે. ” લક્ષ્મીજી બોલ્યાં “ આલો ભગવન ત્યારે આપણે પરસ્પર
 તેમ કરીયે. ” આટલું કહી ધીમડું કૃષ્ણ ભગવાન તથા લક્ષ્મીજી
 એક સાધુ તથા સાધુભાવાનો વેશ લેઈ, તે અમારી નરાધમ ન-
 ગરીમાં આબ્યાં, અને મારી તપાસ કરી. વિષયાનંદ નામથી
 જખાલવૃદ્ધમાં હું જોળખાતો હતો, જેથી મારું નામપુછીને તે જાને
 સાધુ મૂર્તિઓ મારી પાસે મારે ઘેર ‘ભવતુ ભિશાન્નદેહિ’ એ શબ્દના
 ઉચ્ચાર સાથે આવી ઉભી રહી. મને મારા ભાવિતું સ્મરણ થયું,
 જેથી સાક્ષાત્ ભગવાન તથા લક્ષ્મીજી સાધુના વેશે મને ઉપદેશ
 આપવા આબ્યાં છે એમ તેમને મેં જોળખી લીધાં; મેં તેમનો
 આદરસતકાર કર્યો અને મારા ખાટલા આગળ તેમને બેસાડ્યા.
 તેઓ પદ્માત લેસી અને નીચે પ્રમાણે ઉપદેશ દેવા લાગ્યા કે
 જે મેં ખાટલામાં પડયે પડયે નીચે પ્રમાણે થવલું કર્યો.

સાધુપુરૂષના વેશમાં ભગવાન મારા પ્રતિ કર્ણાગ્રુ સ્વરે કહેવા
 લાગ્યા કે “ હે વિષયાનંદ તને માય થી આટલું આટલું કદ
 પડે છે છતાં તું માયાના વિષયોપભોગમાંજ આનંદ માની
 બેઠો છે. જરા તો વિચાર કર ? જે દીકરાની વહુએ તને આ-
 ટલું બધું દુઃખ દીધું છે અને હજી દે છે તેને હજી તું આલો
 છે ? જે દીકરો ખાયડી વશ થઈ તને વારંવાર કવરધી ગાયોના
 પ્રહાર તથા મુહિન પ્રહાર મારે છે, અને જે પેટ ભરીને પુરું
 ખાવા પણ આપતો નથી તે દીકરાને “ મારો દીકરો મારો
 દીકરો ” કરી તેના પ્રત્યેના મોહ સમુદ્રમાં ડુબી જઈ પારી જાતે
 પારી અધોગતિ બેઠારી જ છે ? હે મુઠ જરાતો સમજકે એ
 પુરું સધતું મનસ્વ ન કે અવજો. મોહ, પારી સંસાર પ્રત્યેની
 પળી પ્રિતિ અને નાવ. પામનાથી મુક્ત કરનાર નથી, પણ એક
 નિશિદ અને આનંદ સ્વરૂપ પરમાત્માનું સ્મરણજ તને ત્રિ-
 ધિ તાપથી કુગાર. અવેશ. મુખ આપનાર છે હે મંદમતિ

માયાના મિથ્યા સ્વરૂપને તથા પ્રિતિએ દુઃખ છે એમ તારા રહ્યમાં દઢાવવાની ખાતર અમારું અહીં આવવું થયું ॥ તે અમારા સદ્બોધને અહીંથી કરી માયાથી મુક્ત થઈ સંસાર સાગરને તરીબા ? એ હવે ઘડી એ ઘડીમાં તું મરણને શરૂ થઈશ. ‘ મરણે યા મતિ સાગતિ ’ એ યુતિવાક્યાનુસાર હવે મરણ વખતે તું માયામાં લપટાઈ રહીશ, તો તારી જીવગતિ ઘશે અને ભવચોરાશી ફર્યા કરીશ. માટે હજી પણ ઠહીએ છીએ કે ચેતી બા અને મનથી સઘળી માયાને વિસારિ નિજાનંદ સ્વરૂપના ચિંતનમાં જીવને પડેલી દે ? માયામાં દુઃખદ સ્વરૂપનો ઠેઠ મુખી અનુભવ કર્યા છતાં, માયા-પ્રિતિ-સંસાર આસક્તિ ઈષ્ટા-લાલસા એ સહુ તારી કામના તને બંધનમાં નાંખનાર બેડીરૂપ છે, એમ નિઃશયપૂર્વક જાણ્યા છતાં તે માયા પ્રિતિ આસક્તિનો ત્યાગ કરી આત્મતત્ત્વના ચિંતનરૂપી નૌકામાં બેસી સંસાર સાગરને તરીજવા ચત્કિંચિત પણ પુરૂષાર્થ કરતો નથી એ કેવી આશ્ચર્યની વાત છે ? પાસે સ્વસ્વરૂપ સ્પર્શકાન્તમણી છતાં માયા રૂપિ કાચના ઠડકાને વળગી રહેવાથી, તે સ્પર્શકાન્તમણિનો લાભ તને કદી કાળે પણ મળનાર નથી એમ તું નિશ્ચયે કરીને જાણ ? કાચ તે કાચ જેવુંજ ફળ આપે છે, અને સ્પર્શમણિ તે સ્પર્શમણિ જેવુંજ ફળ આપે છે. કાચ કદીપણ સ્પર્શમણિ હોઈ શકે નહિ, તેમજ સ્પર્શમણિ તે કદીએ કાચ કહેવાતો નથી. કાચ તો સહજ ધકઠે લાગતાં કુટી જાય છે અને સ્પર્શ મણિનું તો જેમ જેમ વધારે ધર્ષણ થાય ॥ તેમ તેમ તે અધિક તેજસ્વી થાય છે, અને જેની સાથે તેનું ધર્ષણ થાય છે તે વસ્તુને શુભ કુંદનરૂપ બનાવે છે. માટે વૃદ્ધ વણિક હવે તારો અવસાન સમય છેક નજીકે આવ્યો, માટે સમજી મિથ્યા માયા પ્રિતિ આસક્તિ સર્વ મુક્તિદે, અને એક સર્વજ્ઞ સાક્ષીમુત નિજાનંદ સ્વરૂપનુંજ માત્ર ચિંતન ॥૨ ? જેથી હજી પણ તારી બાજી સુધરશે. હજીપણ તારા કર્મના દોષ બળશે, હજીપણ મુક્તિ

મળશે. માટે પુનઃપુનઃ એજ સુચના અમે બન્ને કરીએ છીએ કે
 ચેતીજ અને તારા અંતરમાંથી સંસારની પ્રિતિને દૂર
 કરે ? ને પ્રિતિએજ દુઃખ છે એમ વેદશાસ્ત્ર કહે છે. અમારા
 જેવું તને જાગૃત કરનાર કંઈ નહિ મળે. તારા પૂન્યબળે તું
 અમને એળખે છે તો હવે ઝટપટ સમજી જા ?” આ પ્રમાણેના
 ઉપદેશ શ્રવણ કરી વિષયાનંદનું અર્થાત્ મારું હૃદય પીંગળવા
 માંડ્યું, અને તેથી હું તેમને કેહેવા લાગ્યો કે “ખરખર મહારાજ
 આ સંસારની પ્રિતિ આત્મકિં એજ દુઃખ છે એનો મને સ્પષ્ટ
 પદ્ધે અનુભવ થયો છે. હે ભક્ત પ્રતિપાલ શરણાગત ભગવાન
 આ હાસના ઉપર દયા લાવી, હવે આ સંસારની પ્રેમભજનમાંથી મને
 મુક્ત કરો ? મારાથી હવે આ ઊકરાની વહુનો અને ઊકસઝાનો ત્રા-
 સ વેગતો નથી. હજીતો આપ બન્ને સાધુ પુરુષોને મારા ઊકરાની
 વહુએ જોયા નથી અને જોશે એટલે કેવો ત્રાસ વરતાવે છે તે
 આપને ખબર પડશે. મારા અનેક જન્મના દોષના કોષવડે કરીને
 હું અનેક પાપો ભોગવતાં ભોગવતાં હવે યાદી ગયો છું;
 હવે આ અસદા દુઃખ મારાથી સહન થઈ શકતું નથી. હે દીન-
 વત્સલ ભગવાન હું આપને શરણે છું. આવા સખ્દ સાંભળી
 ભગવાન સાધુવેશે લક્ષ્મીજીને કહે છે “હે દેવી, આ વિષયાનંદ
 વિષયમાંજ આનંદ માનતો હોય અને સંસારમાં માયાસક્ત હોય
 એમ કંઈ જણાતું નથી. પ્રિતિ એજ દુઃખ છે એ સારીપેકે સ-
 મજે છે અને તેથી દુનિયાથી કંટાળી ગએલો લાગે છે. તમે
 કહો છો કે તે અત્યંત માયાહુન્ધ છે જે આથી મળાતું નથી.” શ્રી
 આદ્યશક્તિ લક્ષ્મીજી બોલ્યા ‘ પ્રભુ પીરજ ધરો ? અને મારી પ્રબલ
 માયાનાં ને ને લીક. યાય તેનું અવલોકન કરવા કૃપા કરો ?”
 મા સાંભળી કૃષ્ણ ભગવાન મોન્મ રહ્યા અને લક્ષ્મીજી વિષયા
 નંદને અર્થાત્ મને કેહેવા વાન્યા “ હે ધાર્મિક પૃથ્વ વલ્લિક
 વિષયાનંદ, આજે કંઈ ભોજન નહાર યાય તો લીક. કરજ કે
 લના અમે બન્ને હાથાવન છીએ પછી જેવી તારી ઇચ્છા.”
 ૧ વચન શ્રવણ કરી મેં પ્રત્યુત્તરમાં તેમની વાતનો સ્વીકાર

કરી, ઘરમાં છોકરાની વહુ કુળાવણી નામે હતી, તેને બોલાવી સાધુઓને માટે લોજન સામગ્રી તૈયાર કરવા કહ્યું. તેણે આ મારા વાક્યો શ્રવણ કર્યા, કે તરતજ મારી પાસે આવી મને વૃદ્ધ અને દુર્ગંજને ગાલે, ચુટીઓ ભરી લાંબા લાંબા હાથ કરી કેહેવા લાગી “કે અરે ઓ ટચરા તારી પાસે તો આવા આવા સાધુડા દરરોજ આવશે એમ હું ક્યાં દરરોજ એ મારા રડવાઓને હોશલા થી ખચડાવીશ; મુઓ દરઓ મરતોએ નથી અને માંયો મુકતોએ નથી. કહે તારા છોકરાને તે સાધુડાના હોશલા ટીપશે. હું તો ટીપનારી નથી.” આ પ્રમાણે મને તે કહી રહી છ એટલામાં મારા દીકરા કર્મનંદ આવ્યો ને, તેને કહેવા લાગ્યો “ અરે બુટ્ટી કાચ બે સાધુ આજે જમશે તો તારું શું ઓછું થશે કે તું ઘસાઈ જવાની હતી ? એથી આપણને પાપ થવાનું નથી. આપણું કલ્યાણ થશે. અરે ઓ મુર્ખ સ્ત્રી, નાહક એમના ઉપર શું કામ દરરોજ કોપ કરે છે. હું કહું છું કે સાધુઓને માટે રસોઈ કર.” તે બગવાન તે મારા છોકરાની વહુ કુળાવણીને આવું ત્યારે છોકરાએ કહ્યું ત્યારે બાલબાલની બાલબાલ મને સમજાવે તથા ધણીને ગાળો દેતી રસોઈ કરવા રસોડામાં આવતી થઈ પડ્યાન હું તે બગવાન અને ભણી જે સાધુસાધવીનો વેશ લેઈ આવ્યાં હતાં તેમને કેહેવા લાગ્યો કે “ બગવાન ભણી, એ સ્ત્રીનો કેવો ત્રાસ છે હવે જમવા બેઠીએ ત્યારે વળી જે વધારે લીલા થાવ ને એ એ ” કર્મનંદ પાછો તેઓને કેહેવા લાગ્યો “ નહાતાજ વર ઘેર માટીના ચુલા હોય છે, એને ધરમાના દાણા ખડખડવાજ કરે એમાં કંઈ કોનક કે અશ્વેન જેવું કશું જ નથી ” આવી તુર વાતોમા થોડોક મમલ બળિત થયે; એટલે મારી અથાત નિવવાનહની પૂરવણી કુળાવણી જે બાજરીના એટલા અને એકવાડામા અડધની દાળ લાવી, ૫૩. જે ના.પુ અને દૂ નો ત્રેણ દાળ, ત્યાં આવી પેદા થાતીને વાડકો એવા ભરથી જમીન ઉપર પછાડવાં કે પેદા વાડકામાની ડની ધનધમતી દાળ કોળાડ, અને તેથી તેજીનજ મેં.

ઉપર છાંટા ઉડ્યા અને દાઝી; આમ થવાથી તે મોટી જુમ પાડી
જમીન ઉપર બેસીગઇ, એટલે કર્માનંદે તે દાઝી એમ બાણી ઉડીને
પાણી લાવી આપ્યું; અને ત્યાં છાંટા ઉડ્યા હતા તે દાઝવાળી
જગે ધોધ નાંખી અને હું તો ઉડી ન શકાય તેવી દુર્બળ રહી-
તિમાં હોવા છતાં તેના દાઝ્યા ઉપર ઠંડક સારૂ કોપરેલ અને
સુનો લાવવાના ઉપચારમાં રોકાયો. સાધુઓનું ખાવાનું ખાવાને
હેકાલે રહ્યું અને કુભાપિણી બાઈએતો મોટે અવાજે જુમ પાડી
બોલાગાળા કરવા શરૂ કર્યા કે “ મરો રડયાએ તમારે બાપ
રીકરાએ બન્ને મળી મને મારી નાંખવી છે કે શું ? ” એમ
કહી કારમો કોષ કરી એકદમ ઉડીને વિપયાનંદને અર્થાત મને
એવી તો સજ્જ લાત મારી, કે હું ને મારી લાકડી બન્ને
વેગળે બીત સાથે જઈ અચડાયાં અને ભીંતસાથે માઝું માથું
કુટાવાથી મારા માંઘામાંથી લોહી નીકળ્યું અને મોટો
થા પડ્યો. હું એટલો બધો અચકત અને નિર્બળ
મરવાને લોંચ મુંઘતો હતો, છતાં મરતો નોહોતો પણ આમ
રીબાવા લાગ્યો. કુભાપિણી દાઝેલી જેથી છોકરો તો તેની
સારવારમાં પડ્યો, એટલે મારા માયામાં વાગેલાની દરકાર
રહી ન હતી; મારા સિવાય ઘરમાં કોઇને રહી ન હતી;
બન્ને સાધુઓતો ને રોટલા પાતાની ઝોળીમાં નાંખી
પેલી થોડી પછી દાઝ હતી ને ભરી લેત. ત્યાંથી સત્વર વિદાય
થઈ ત્યાં લોગ જંગે એન થયું કે કુભાપિણીની માદગી વધી
અને ગુજરી મઃ એટલે હું અધાન વિપયાનંદ માથે એ હાથ
હો પોકે પોક મુકી રડત. લ. એ. “ કે અરેરે મારા રીકરાનું
પર ભાગી નહુ અરેરે ગને. ગન. ” અધવચ પડી માન્યો.
તેની મર્યાવયે તે રડતો નયે. “ કર્માનંદે રચ. ૧ પ્રાણ કર
વાનાં કરાદે કયો ” પણ કન્યાની નહતને કીધે તેમ તેનું વય
પણ ચાગીત વય ઉપનાત થવા નાનું હતું જેથી પ્રાણ મળી
શકા નહીં હું વિપયાનંદ તેના દરખિતા પણ તેને ના. ૧
ન્યા લાવવા અંદ પડપડ અને પ્રપચના મુદાય પણ એકે

ધારણ કરી પછી શું ઠિકરો રજગતો કરી કુંવારો જાડકાવા દઉં
 અને તે હું જોઉં? અધી સ્થીતીમાં તે મહારાજ કરી સંન્યાસ
 લેવાતો હશે શું માંડા થયા? સંન્યાસ લેવાની તો ભૂલીશ
 તો હજી ધણીવાર છે. હું સંન્યાસી થાઉં તો પછી છોકરાની શી
 વહે? " સાધુ વેગે જાગવાન ગયા લક્ષ્મીભૂજે આ સાંભળી કરી
 મનેકહું " અરે માયાસકલ વશિક વિષયાનંદ, જે પ્રાણી કર્મેન્દ્રિયને
 વશ રહી મનથી વિષયોનું જ સેવન કરે છે તે પ્રાણી કોણ કાળે
 પશુ પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરવા સમર્થ થઈ શકતો નથી.
 હે મુખ, તેની શી વલે થવાની હતી? વારી શી વલે થાય છે
 તેની જ તને ખબર નથી તો તેની વલેની તું શું ખબર રાખી
 શકવાનો હતો? પરમેશ્વરને જો તેને નહિજ પરજાવવાનો હોય
 તો તું તારા પૂત્રને શી રીતે પરજાવવા સમર્થ થઈ શકવાનો
 હતો? નહીંજ; જાજ વારી અજ્ઞાનતા છે. અજ્ઞ વારી અજ્ઞાન
 ભુદિનું પરિણામ છે. જાજ તારા અવિદિત કર્મનું ફલ છે. જે
 આદિ જનાદિ જનંત છે, સર્વનો સાક્ષી અને અધિષ્ઠાતા છે,
 સર્વ હોકાનો પાલક છે, તેજ સર્વનું પોષણ કરે છે. તેજ તેની
 ખબર રાખનાર છે. તેજ સર્વ પ્રાણી પદાર્થની ઉત્પત્તિ સ્થીતી
 અને લયનો હેતુ છે. તેજ સર્વનો નિવાસક છે. તેજ સર્વ પ્રકારે
 પ્રાણીમાત્રની સંજ્ઞા છે જે છે અને લેશે; માટે જોવી વૃથા માયા
 લાલસા-આસક્તિ-પ્રિતિ-ઈત્યાદિ વાસનાનો નાશ કરી તે પર-
 માત્માને યરવે જ ' ઉત્કૃષ્ટાનું' નહીજ ઉત્કૃષ્ટાની સાથે છે; જો
 માયા પરમેશ્વરની છે તારી નથી માટે મિથ્યા તારી મનની
 મમત્વના પરામા શુ કામ હસાઈ, દુષ્ટી થાય છે? શું કલ્પ
 જાણી જોઈને જામ ત્રિવર્ધી તાપમા રીજાય છે? જો ઉત્કૃષ્ટ કે
 ઉત્કૃષ્ટાની વડુ ત્યાજ કલ્યાણ કરનાર નથી તેમના વરફની મનદ્ર
 પ્રિતિ જો માત્ર તને દુઃખદાયક છે જોઈલુ જ નહીં, પણ તને અસ્તિ-
 ત્વતિજો પહોંચાડનાર. હે માટે તેમના વરફને સર્વ દેહ ન્યામી,
 મા સહારસાચરને વરજ સદ્મલન્યાન થા? તું જો નહીં જાણે
 વેગુ દમા જાવવાને નિર્લજ તને હોય તે સરેલે તને હમણુંજ

વૈકુંઠમાં મોકલવા તૈયાર છું” ? આવાં વચન તે સાધુ કૃપે ભગવાનના શ્રવણ કરી મેં તેમને પ્રત્યુત્તરમાં કહ્યું. “ મહારાજ સ્વર્ગલોકમાં આ મૃત્યુલોકથી વધારે શું સુખ છે ? જે સુખ મૃત્યુલોકમાં છે તે સ્વર્ગમાં નથી. તમે કહો છો કે “ । ક્ષીણે પૂર્વે મર્ત્ય લોકં વિશન્તિ । ” વૈકુંઠમાં પણ પ્રાણીનું પૂણ્ય ક્ષીણ થાય છે ત્યારે ઉવટે તેને મૃત્યુ લોકમાં વેશ કરવો પડે છે, અને મૃત્યુલોકથીજ અંતે મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. ઊકરાંઓને ઉછેરવા લાડ લડાવવા, તેમનો ઘોંઘાટ કળઓ તથા રડગાણાં સાંભળવા, બાયડીઓના, પૂત્રવધુના-દીકરાઓનાં મહેલો દુલ્હા સાંભળવા, કીર્તિ અપકીર્તિ સાંભળવી વીગેરે સૌ પરીવાર સુખ શું સ્વર્ગલોકમાં મળવાનું હતું બીલકુલ નહિં. માટે મૃત્યુલોકનું સુખ તો સર્વ કરતાં અલૌકિક છે. ” આ સાંભળી પાછાં તે બન્ને સાધુઓ મને અર્ધાત વિષયાનંદને પચ્ચરપર પાણી સમાન સમજી વિદાય થયાં, અને પેલું માથામાં મને વાગેલું તે ઢેટલાક દીવસે પાકી ઉઠ્યું અને તેમાં કીડા પડ્યા. એટલે પાછા ત્રીણવાર તે સાધુએ આવીને કહ્યું “ અરે વૃદ્ધવલ્લિક હજી કહીએ છીએ કે માન અને અમે તને વૈકુંઠમાં મુકી દઈએ કે જ્યાં તને કોઈ વાતે આધિભ્યાધિ ન નડે અને અખંડ સુખ પ્રાપ્ત થાય. ” આ સાંભળી મેં પ્રત્યુત્તરમાં તેમને કહ્યું “ અરે મહારાજ માથામાં દરદ હું તે મટશે તો મટશે અને નહીં મટે તોએ શું ? અને એથી કહી મૃત્યુવશ થવાય તોયે શું ? પણ કાંઈ આ દીકરો ઘરબાર વાડી વણદો એ સૌ મુકી તમારી જોડે સ્વર્ગમાં તે અવાય કે ? હમણાં તો માફ કરો. આગળ ઉપર પધારજો તો વળી વખત આવ્યે વૈકુંઠમાં પણ જવાનો વિચાર કરીશું. ” આ સાંભળી જે સાધુ પાછા પોતાને સ્થાને ચાલ્યા ગયા અને ઘોડીવાર પછી તરતજ હું અર્ધાત વિષયાનંદ મરી ગયો. હે ગુરો આટલી હકીકત બનતાં સહવાર થયું અને મારી આંખ ઉઘડી ગઈ; આજના સ્વપ્નની ઉપર પ્રમાણે સવિસ્તર હકીકત મેં આપની

એવો કેવળ અજ્ઞાની હોવો, એ સ્વપ્નવત્ અનિત્ય અને અસત્ય સંસારને, સત્ય માની એમાંજ અસ્ત રહે છે; એમાંજ ગર્ક થઈ બર ઇ અને તણીન રહે છે. અસત્ય પદાર્થનું સેવન એ એક અવિદ્યા-માયાનું પરીણામ છે. ભાનુદેવ સ્વપ્નમાં વિષયાસક્ત બની વિષયમાંજ મગ્ન રહેતો હતો; અસત્ય પદાર્થનેજ અહણુ કરી તેમાં જ પ્રવૃત્તિ કરતો હતો. અસત્ય પદાર્થમાંજ પ્રિતિ રાખતો હતો અને અસત્ય વસ્તુનેજ સત્ય માની ઝેડો હતો; પણ હે તાત્ જ્ઞાંતિ પામેલા હોવને જમથી જે કંઈ જણાય છે તે વાસ્તવિક રીતે જોતાં જુડું નથી; જેમ છીપમાં પ્રતિનયતો રૂપેરી પ્રકાશ છીપથી જુદો નથી, તેવીજ રીતે વાસ્તવિક સ્વરૂપથી કશુંજ અભિન્ન નથી. પણ હે વત્સ જા પ્રકારનો સારાં સારનો વિચાર કરવાની મતિ શક્તિ, જે મનુષ્યે માયા ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો છે તેનામાં હોય છે. જેણે અંતરથી માયાનો પરિત્યાગ વાસ્તવિક રીતે કર્યો નથી, જેના ભોગો ભોગવવાના હોય પુર્ણ થયા નથી, જેના હૃદયમાં સત્ય શુદ્ધે નિવાસ કર્યો નથી, જેનામાં શુભ ભાવના બંધાઈ નથી, તેનામાં સત્ય વસ્તુના વાસ્તવિક જ્ઞાનનો ઉદ્ભવ થવાનો કેવળ અસંભવ છે; વાસ્તવિક જ્ઞાનનો પ્રકાશ નથી, ત્યાં પ્રાણી નાશવંત સંસારના ક્ષણિક સુખ અને ઉપભોગોની, તથા અવિનાશી ધામના મુખોપભોગોની તુલના કરી શકવા કેવળ અસમર્થ છે. હે, મુમુક્ષુ પ્રિય શિષ્ય, જે પરમતત્ત્વનો હસાસુ નથી તેને માયાની મોહનિમાંથી છુટવું ચર્કીચિત પણ રૂચતું નથી. હવે તમે પણ જાઓ અને વિશ્રાંતિ થો? આગળ ઉપરનું દીગંબર અને ભાનુદેવનું વૃત્તાંત જે સિદ્ધેશ્વરાચાર્યે શુભકેતુ રાજાને અવણુ કરાવ્યું, તે હવે કાલે અવણુ કરાવીશ જા વચન સાંભળી પ્રહર્ષે સર્વ વિદ્યાર્થિઓ સહીત સદ્ગુરૂને નિત્યનિયમ પ્રમાણે સાષ્ટાંગ દંડવત કર્યા, એટલે મુનિ વર્યસૂત્રમા પોતાને આસને પધાર્યા અને સર્વ પોતપોતાના સ્થાને જઈ નિદ્રાવશ થયા.

प्रकरण ७ सु.

कुरुते गंगासागर गमनं ब्रत परिपालनमथवादानम्
ज्ञान विहिने सर्व मनेन मुक्तिर्न भवति जन्य शतेन

મંથાર્થા દે સાચાર્થા ભલે સ્થાન કરે છે તથા પરિપાકન કરે. ત્રીયાંતન કરે. તોપણ જ્ઞાનવિના કનૂ અર્થાત્ સો જીવે પણ મુક્તિ પ્રાપ્ત થતી નથી. બેટલે જે વાસ્તવિક જ્ઞાન વિના મિશ્રનથી વાસ્તવિક જ્ઞાન કામ, કેપ અને દોષ એ વસ્તુ નીવડતી અને પ્રાપ્ત થાય છે.

—तरंग १ दो—

—અણ વસતુનો ત્યાગ એજ ખરો ત્યાગ છે.—

બીજે દીવસે મુનિવચનમ્ભા શેતાના નિત્ય નિયમ
કથા કહેવાને બાસને બીરાજ્યા. અને પ્રભાણે રાત્રિ પડી બેઠલે

કથા કહેવાને જાસને બીરાજયા, અને પ્રહર સહીત તમામ
શીશ્યવર્ગે જાવી સપ્તમ સદ્ગુરુને આજ્ઞાં કર્યા. પશ્ચાત્ થોડીવાર
પછી દેવેલે વચસ્તમાએ વૃણાતનો આરંભ કર્યો.
મુનિ વચસ્તમા એ

મુનિ વચનના આરંભ કર્યો
 સિદ્ધાચાર્ય ને કહ્યું કે " પ્રદર્શ, જ્યાં દીવસે સમય
 થયો ત્યારે તે કૃષ્ણને ગળા પ્રત્યે પેલા જાનુકેવ
 નથી. દીવસ રવામિને જૂના નૃપે પ્રમલે કહેતા હતા

[illegible]

સંધ્યા ઇત્યાદિ તેના દરરોજના કર્મકાંડથી નિવૃત્ત થયો, એટલે દીગંબર સ્વામિ, તે જ્યાં બેઠો હતો ત્યાં આવી પોતાનું દર્શન આસન નાંખી તે ઉપર બેઠા. જ્યાં પોતાના સદ્ગુરુ પોતાની સમીપ બિરાજમાન થયા, કે તરતજ બાનુદેવે ઉભા થઈ સપ્તેમ સાદાંગ દંડવત કરી ગુરુનું પૂજન કર્યું, પશ્ચાત્ત આરતિ કરી અને ચરણ કમલ પોઈ ચર્ણામૃતની અંજળી લેઈ તેનું પ્રાચન કરી અન્ય સર્વ શિષ્યોને ચર્ણામૃત વહેચ્યું અને સ્વસ્થ થઈ પોતાના આસને જઈ મર્યાદા પૂર્વક બેસી ઇષ્ટ મંત્રના અપસહ સંયમ કરવા લાગ્યો.

થોડીવાર થઈ અને તે સંયમ કરી રહ્યો એટલે દીગંબર સ્વામિ બોલ્યા = હે વત્સુ બાનુદેવ, આજની ઊભ દીવસની રાત્રિમાં બનેલી તારા સ્વપ્નની સર્વ આગળની હકીગતનું મારા પ્રતિ કથન કર ? અને તે સ્વપ્નની ઊનાયી બધ ન ધરતાં નિર્ભયપણે આ સ્વપ્નવત્ સંસાર અને તેની માયાના સ્વરૂપને મથાર્થ રીતે સમજી, ત્રણ વસ્તુ જે કામ, ક્રોધ અને લોભ તેના પરિત્યાગપૂર્વક, માયા ઉપર જય મેળવવા રૂપ ઉપાયને શ્રી ઇષ્ટ કૃપાથી પ્રાપ્ત કર ? "

સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય કહે છે " હે રાજન ત્રિવિધ નરહરયેરં દાર નાશનમામનઃ । કામઃ ક્રોધસ્તથાલોભસ્તસ્માદેત ત્રયંત્યગેન્દુ એ શ્રીમદ્ ભગવત ગીતાના વચનાનુસાર તેમજ સદ્ગુરુ અને સત્શાસ્ત્રે પણ રપદ્યપણે પ્રતિપાદન કરેલા આ સંસારમાં પ્રાણીને નર્કમાં નાંખનાર ત્રણ દાર-રસ્તા-માર્ગ જે કામ, ક્રોધ અને લોભ છે. હે નૃપેન્દ્ર, કામ, ક્રોધ, અને લોભ એ ત્રણેનો પરિત્યાગ થતા માયા જીતાય છે. એ ત્રણેનું જ્યાં મુખી જીવમાં અસ્તિત્વ હોય છે, ત્યાં મુખી જીવને ભવજી જાંબન છે; ત્યાં મુખીજ માયાનું જોર છે. ત્યાં મુખીજ જન્મ મરણ લાય પડેલું છે, અને ત્યાં મુખીજ તે જીવનમુક્ત અને મોક્ષનો અધિકારી નથી. એ ત્રણજ જીવને ભવચક્રમાં નાંખનાર શત્રુ છે. જેનામાં એ ત્રણ નથી, તે આપોઆપ સત ચિદ્ અને આનંદ સ્વરૂપ

હોવાથી, અંતરમાં અર્થહીન રહેતો હતો. મારો પુત્ર
 કર્માનંદ હું વૃદ્ધ થયો હતો છતાં મને મજૂરીમાંથી
 કરી મુક્ત કરવાનો પણ વિચાર કરતો ન હતો; જેથી
 મરણ સુધી માયાથી લગ્ન થએલો હતું, તે વૈતરૂંજ કર્યા
 કરતો હતો. વળી મારા પુત્રકર્માનંદના ઊકરાંઓ મારા ઉપર બેસતાં
 કુદતાં અને સોડીઓના પણ સપાટા કઢાચ લગાવી દેતા. આમ
 છતાં મોહબળમાં ફસી પડેલો હતું, સર્વ ત્રાસ સહન કરતો અને
 જરા પણ સીંગડું કિંવા સહજ ગોચું પણ તેમને મારતો
 ન હતો. મનુષ્ય યોગીમાંથી મારા ગત થવા પછી મારા ટિકરા
 કર્માનંદે બીજી સ્ત્રી કરી હતી અને તેના પેટનાં ચાર ઊકરાંઓ
 થયાં હતા. આથી મારી જીવનસા પૂર્ણ થઈ હતી, છતાં પણ તે
 ઊકરાંઓના પણ પરીવારને જોઈ પછી મરાયતો ચારૂ એવી
 મારા માયામરણ જીવની જીવના, નિરંતર વૃદ્ધિને પામતી હતી. હું
 આમ કરતાં કરતાં ઊંચ જૃદ્ધ થઈ ગયો, એટલે પછી મારા
 ટિકરાએ મને મહાજનમાં મુકી દીધા; જેથી દીવસે મહાજનની
 ગાયોના ટોળામાં ફરતો અને ચરી ખાતો. વળી આખી નરાધમ
 નગરીમાં, શેરીએ શેરીએ ફરી લોકોના એકવાઠ ખાતો, અને કોઈ
 દીવસ ચારા વગર પણ દીવસ ચુબારતો; કારણકે મારો પાસ
 ચારો, હું કામથી રહ થયો તેજ દીવસથી અને મારા ટિકરા
 કર્માનંદે મને મહાજનમાં મુકી દીધો ત્યારથી બંધ થયો હતો.
 કાંધે મોડું ચાકુ પડેલું તેના પર લાખો માખીઓ અને બગઈઓ
 નિરંતર વજાએલીજ રહેતી હતી. અને પ્રત્યેકપરત્યે મારી કાંધે
 ઉપરના માસમાંથી કાનડા નનગીઓ મીજખાની પણ કરતા
 હતા. આ પ્રમાણે પણાઓને મીજખાની રૂપ જો કે થઈ પડ્યું
 હતું. પણ મને તે નેથી અનશ્વ કુખ થતું હતું નારા શરીર
 ઉપરના હાડકા નમ્રમ દેખાતા હતા. અને આજ મરૂ કાલ
 મરૂં એવી કેવડે કુખી અને દયાજનક રિયતિના તે મારા
 માખલાના અવતાનની દહારરથન પાછલ દીવના વ્યતિત
 ગેનો હતો. આ પ્રમાણે આત્મતા મ રહુધ થએલ નાનું જીવા-

તમાને અસહ્ય દુઃખ પડતું હતું, છતાં મારા દીકરા કર્માન્દ તથા તેની સ્ત્રી બાલબચ્ચાં તથા મારી સ્ત્રી, જે મારા પેઢેકાં ગાયનો જન્મ લેઈ કર્માન્દને ત્યાં આવી હતી, તેઓ પ્રત્યેક મમત્વથી, મને તે આખલાનું છૂર્ણ થઈ ગએલું અણખ અને રોગી શરીર પણ છોડવું ગમતું ન હતું. બે કે શરીર હાંતે વખત રહે તેવું નોહોતું, તોપણ તે મારા બાલબચ્ચાં પ્રત્યેની માયાના આકર્ષણથી, મારી વૃત્તિ જરા પણ શરીર છોડવા સજ ન હતી. આવી દયાજનક અને દુઃખી દયા ભેઢને, પાછાં લક્ષ્મીજી તથા ભગવાન સાધુના વેશે મારી પાસે આવી મને નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા " હે મહાપ્રાણ, હે નંદીચર, હવે માયાના દુઃખથી ધરાયો હોય તો આલ વૈકુંઠમાં. અને ન ધરાયો હોય તો હું જાણે ? અમે તો પાછી પશુયોનિમાં તારી કૃષ્ણાજનક સ્થિતી ભેઢને તને ફરી ચેતાવા આગ્યા છીએ. અને તેથી કહીએ છીએ કે માયાનો ત્યાગ કરી અમારી સાથે વૈકુંઠમાં આવવા તત્પર થઈ જા ? હજી પણ સમય છે. માટે તને અમારા જેવો ચેતાવનાર કોઈ નહીં મળે એમ સમજી ચેતીને ચાલ ? ' તે સાધુના વેશમાં ભગવાન આ પ્રકારના વચને બોલ્યા અને મારા શરીરને સ્પર્શ કર્યો. અને જ્યાં ભગવાનના હાથનો સ્પર્શ થયો કે હું પશુયોનિમાં અવતરેલો નંદી-આમલો -ગોપી છતાં મને વાચા થઈ જેથી ભગવાનને હું પ્રમુત્તરમાં કહેવા લાગ્યો. ' હે ભગવાન મેં આપને ઓળખ્યા અને આજ વૈકુંઠમાં મને લેઈ જવા આહો છો પણ હજી થોડોક સમય આ મારી સ્ત્રી જે ગાય છે તથા બાલબચ્ચાં વાછરડાં છે તથા હું મનુષ્ય હતો તે વખતનો આજે મારો દીકરો કર્માન્દ તથા તેના છોકરાં-ઓ છે તે સર્વની માયા મુકીને, વૈકુંઠમાં તમારી સાથે આવું, તેથી મને કાંઈ લાજ હોય તેમ જણાતું નથી. આ મારી ખીકેલી વ.ડીના વસ્તારનું સુખ, હજી ભોગવવાની મારી સંપૂર્ણ થઈ જા છે. માટે હમણાંતો વૈકુંઠમાં આવવા હું ખુશી નથી. આમજ ઉપર વિચાર કરીશ. જોઈલો હવે મારો આ મન

પરિવારમાં છે, તેટલો વૈકુંઠમાં નથી. જેટલી મારી મમતા મારા પરિવાર પ્રત્યે છે તેટલી મારી મમતા વૈકુંઠ પ્રત્યે નથી. આ સંસારના સુખ સમાન, અને બાયડી ઉકરાંના સુખ સમાન, અન્ય ઠાપ આ વિશ્વમાં સુખજ નથી. વૈકુંઠ તો શું પણ ત્રિલોકનું સુખ, પણ આ સંસારના સુખની આગળ, તુલ્ય જેવું મને લાગે છે. માટે હમણું તો મહારાજ આપ પધારો, આગળ ઉપર વૈકુંઠ વૈકુંઠ સડે થઈ પડશે. તે ઘડીની વાત તે ઘડીએ જોઈ લેવાશે." આવાં માયામય વચનો સવણ કરી, ભગવાન પુનઃ મને દેહેવા લાગ્યા. " અરે માથાવિ અધમ નંદી, વૈકુંઠના સુખ આગળ મૃત્યુ લોકનું સુખ કંઈ વિસાતમાં નથી. છાણના કીડાને સાકરમાં શખવાથી મરી જાય, તેવીજ રીતે જો તારી અસહ્ય ગતી થવાની હોય તો અમણું દેહેવું સર્વ મિથ્યા છે. અનેક જન્મ જન્મોંતર મુખી મૃત્યુ લોકમાં, મનુષ્ય જેને માટે તપ મત જ્ઞાન ઇત્યાદિ સત્કર્મરૂપ ઉપાસનાઓ કરે છે. છતાં પણ જે મારા વૈકુંઠનું પરમધામ અલભ્ય છે; અને જે મનુષ્ય ઠાઠિને તો શું પણ દેવકોટિને મુદ્દાં ગ્રાસ થઈ શકતું નથી તેવું તે અત્યંત દુર્લભ છે, તેવા વૈકુંઠને ગ્રાસ કરવાનો તું પશુ-ચોનિમાં હોવાથી અધિકારી નથી; આતો માત્ર મને ખાસ તારા ઉપર હયા આવવાથી હું જાતે કૃત્ત્ય છતાં તારી કૃપાજનક સિધ્ધી જોઈ પ્રસન્ન થઈ કહું છું, કે આહ અમારી સાથે અમે તને સહેલે વૈકુંઠમાં લઈ જઈએ મિથ્યા સંસારમાં આકર્ષિત કામના-લાલભા ર.પં. આન ભવતરીમાં અટવાવાથી તને શું લાભ છે. એને વાસ્તવિક રીતે જોતા હું ખૂં છે તો તે દુઃખને તું શું સુખ માની રહે. કે ? અ.વા કપ્પે. વેડવાં તને કેમ ગમે ॥ ? જો તારી કાષ ડીર પડેલા આદાને કાગડા ગીધ ગરધજી ઇત્યાદિ માસાહારી પક્ષીઓએ કોચી ખાધું છે અને તેમાંનું માંસ બહાર કાઢી નાખી તારી નરવનનું હાડકું બહાર લાવી એક પેંત જેટલું તારી કાષના પે.કાજ કરી દીધું છે તેમજ તને પેંત ભરીને ઘાત આપે. પણ હવે મારતો નથી, અને ન્યા ત્યાં

ખપે. મેહેલ્લામાં લોકોની ડાંગો અને લાકડીઓ ખાઈ ખાઈ, હાડ
હાડ કરતા ન્યાન સમાન, અતિ દુઃખી દશામાં દિવસો કાઢે છે
તે શું તને ગમે ? જેને તું પોતાના પૂત્ર પૂત્રાદિક માની
બેઠો છે, અને જેઓની સાથે એવી તું માયા રાખે છે તેને તે
આ તારી દુઃખી અવસ્થા સુધારવાની લેશ પણ ચિંતા નથી.
વળી એટલું જ નહીં પણ તું મરણને શરણ લેનાર થાય
એવી ઇચ્છાથી તેઓ તને એકું પાણી પણ છાંટતા નથી, એવી
એક કદામાં કદા શત્રુની ગરજ સારે છે, છતાં પણ તું તે સ્થ-
તિ ન ગણકારતાં સહન કરે છે, અને હજી તેમને તણ વૈકુંઠમાં
જવાની જરાપણ ઇચ્છા કરતો નથી; એ તારું દુષ્કાર્ય નહિં
તો બીજું શું કેહેવાય ? એ તારા પાપના પુન્યનું પરિણામ
નહિંતો બીજું શું ગણાય ? એ તારી અવગતિનું ચિન્હ
નહિંતો બીજું શું લેખાય ? માટે હે નંદીગણ, જરા સત્ય
સત્યનો વિવેક કરી માયાપાશમાંથી મુક્ત થવા તત્પર થા !
જે આ હું વિશ્વ પોતે તને વારંવાર કહું છું માટે માન, અને
લક્ષ્મી ચાંદલો કરવા આવે ત્યારે મ્હોં પાવા ન જા ? ” આ
પ્રમાણે કહી બન્ને સાધુ વીદાય થયા, કે તરતજ એક
બીજા આખલાએ આવી મને અર્થાત્ હું આખલાને
પેટમાં એવું તો ભેરથી શીંગડુ મારું, કે આશરે પાંચેક ઈંધ
મારા પેટમાં તે પેશી ગયું એવડો મોટો ઘા પડયો, અને તેથી
લોહી તો મારા પેટમાંથી પાણીના નળની પેઠે વહેવા લાગ્યું.
એટલામાં છોકરાંઓ રમતાં રમતાં ત્યાં આગળ આવ્યાં, જાને
પેકું લોહી નીકળતું હતું, તે ધામાં મુઠીએ મુઠીએ પુળ ભરવા
લાગ્યા. પુળનો એક કુદરતી ગુણ એવો અકસીર છે, કે સ્વચ્છ
ઝીણી પુળ એ કોઈ પણ વાગેલા ઘા ઉપર તરત નાંખી દેવા
માં આવે તો એકદમ તે, લોહી વહેતું સત્વર બંધ કરી
નાંખે છે; એ પુળના કુદરતી ગુણના નીચમ પ્રમાણે, મને તે
ધામાંથી નીકળતું લોહી બંધ થયું, અને ધીરે ધીરે મારું
રહેઠાણુ મારા દીકરા કર્માનંદને ઘેર જ્યાં હતું, ત્યાં પરાયે

સાધુવેશે ભગવાન મને માયાશ્રસ્ત મરવા પડેલા અને દર-
 હથી પીડાતા દુઃખી નહીને કહે છે “હે દયાનેપાત્ર નહી, હજી
 મૂર્ખતા ન કર ! હજી આવતો હોય તો ચાલ ! હે મૂઢ હજી માયાના
 પાશમાંથી મુક્ત થઈ, મારી જોડે આવીશ તોપણ મોક્ષ પામીશ.
 હે મંદમતિ તારા જેવા એક સુખ પુરુષ, મળેલો ચિંતામણિ
 સુકી એક કાચના કકડાને ચિંતામણિ માની વળગી રહ્યો, જેથી
 તેનો મનોરથ સફળ ન થતાં, તે મરણને યરણ થઈ અપેક્ષિતને
 પામ્યો, તેની સંસેપમાં તને આજ કયા કહું તે થવણુ કર !
 સાધુરૂપે શ્રી ભગવાન હું પેલો વિષયાનંદ કે જે આખલારૂપે
 પોતાના પુત્ર કર્માનંદને ત્યાં મરવા પડેલો હતો તેના પ્રતિ કહે છે કે
 “હે અધમ નહી, એક સુખાનંદ કરીને પુરુષાર્થહિન વિષ, પ્રજ્ઞયર્થ
 દશામાંથી મુક્ત થતાંજ, ગૃહસ્થાશ્રમ સોગવવાનો અનાદર કરીને
 એકદમ સન્યાસાશ્રમને પ્રવેશ કરી, ત્યાગી થઈ જંગલમાં તપ
 કરવા નીકળી પડ્યો. અને હાથમાં દંડ કમડળ પોતાની મેળે
 ધારણ કરી, સુખાનંદ સરસ્વતિ એવું તેણે નામ ધારણ કર્યું; તે સુખા-
 નંદ સરસ્વતિ તપશ્ચર્યા કરવા અર્થે, સંઘાદિ પર્વતની નાની
 મોટી શુદ્ધાઓ શોધવા લાગ્યો. જોતાં જોતાં એક શુદ્ધા એવી
 હીડી, કે જ્યાં પોતાના મનપસંદ જળાશય, તથા અનેક ફળફળા-
 વિ મળે તેવું તેને લાગ્યું. તે મૂખાનંદ સરસ્વતિ પરમપદને
 પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાએ, ત્યાગી થઈ તપશ્ચર્યા કરવા નીકળી
 પડ્યો નહતો, પણ સ્પર્શ ચિંતામણિકે જેના સ્પર્શથી લોહ કુંદન
 બની જાય છે, તેને પ્રાપ્ત કરવાના દૃઢ સંકલ્પથી નીકળી પડ્યો
 હતો. આર્થી પેલી શુદ્ધામા જઈ તેણે પોતાનું આસન રચ્યું
 અને સ્પર્શ ચિંતામણિ પ્રાપ્ત કરવાના દૃઢ, શુભ અને સત્ય સંકે-
 પ પૂર્વક તપ આરંભ્યું. સ્પર્શચિંતામણિ પ્રાપ્ત થયા પછી
 ચિંતામણિ દ્વારા પરમાત્મતત્ત્વનો સાક્ષાત્કાર કરવાની અને
 રમાનંદનું નિર્વિશય સૂખ ભોગવવાની તેના રહસ્યના ઉદ્ઘાટન
 માં અતિ સૂક્ષ્મ વાસનારૂપ થઈ જો કે બંધાએલી હતી
 પણ તે તેની વાસના ગોણુ હતી. તેની મુખ્ય લાલસાતો તમે તે

પ્રકારે સ્પર્શ ચિંતામણિ પ્રાપ્ત કરી અનર્ગળ દ્રવ્ય એકદું કરવાની હતી. આથી જપ મત યસસમાધિ ઇત્યાદિ એવી સકામ ઉપાસના તે સ્પર્શ ચિંતામણિ પ્રાપ્ત કરવા અર્થેજ નિરંતર કરતો હતો. હમેશાં હૃદય સત્ય અને શુભ સંકલ્પ દ્વારા સકામ ઉપાસના સત્વર ઇચ્છિત ફળને આપે છે એ નીયમને તે બાંધતો હોવાથી એકવાર અમાવા-સ્યાને રીવસે પ્રાદ્યમૃદુતે ઉડી અર્ચાત રાત્રિના પ્રભુ અને ચાર વાગ્યાને શુભારે ચંચા ત્યાગી, ચૈત્ય સ્નાનાદિક અર્થે નિત્ય નિયમ પ્રમાણે તે પોતાની શુદ્ધ સમીપ આવેલી, કૃષ્ણાકૃમારિ નામની નદી તરફ ચાલ્યો. ત્યાં દુર આવે જઈ સૌચ જગ્યા એક વૃક્ષ તળે તે બેઠો, અને મળશુદ્ધિની કીયા કરી રહી રવસ્ય થયે અને નદી તરફ સ્નાન કરવા જ્યાં જાય છે, ત્યાં તેની હાથિ તેના મળ ઉપર પડી. મળ ઉપર પડતાંજ માતકા-જનું અધાર્જ હોવાથી, મળ જણાયો નહીં પણ તે મળની ભેડે સ્પર્શ ચિંતામણિ પડેલો જોયો, એટલે એકદમ તે મણિના જ જ્વલ્યમાન પ્રકાશથી, આશ્ચર્ય પામી સ્નાન વિધિ સ્નાનને ઠોકાણે રહી, અને મનના સાથે વિચાર કરવા લાગ્યો. “ કે અરે આ ચિંતામણિ તે. નહા હોય ” નહિતો આવુ તેજ કાચમાં કે કી-મા ન સળવે એમ નંશય વિપર્યય તકો કરતા પાછો ફર્યાવે આવ્યો. વિચારે ના જોડાયો કે “ અરેએ સ્પર્શ ચિંતા માણે નહોય અને કદં સ્પર્શ ચિંતામણિ થોડોક સમય તપ-ક્રમ કરવાયા. મળને હોય ” ત્યજ તેને સ્પર્શ કરા જોડે “ એમ કદં તેને હોય અડકાયો. છતાં તેને કંઈ થયું નહિ તેથી હું નિત્ય વિચારનગના પડી કહવા લાગ્યો. “ અરે ના ના ” જાતે વિચારનણિ નહોય એના નાધરણ્ય ચળકતો કેમ પર્યવે છે મદુમદુતે : કવચ દ્વારે. હશે, ખડી ખરેખરે સ્પર્શ ચિંતામણિ તે. એવન પવન તપ કરવા છતાં પણ પ્રાણીને નાનું નહોતું તે. નેનું દુખાનને અડા તે કયાથી નાનું અને નાનું અપારવ નગરુદ્ધિ કરવાની અનોખે તે કરી પ્રાપ્ત થાય નહોય અરે વારે આ સ્પર્શ ચિંતામણિને

પ્રકાશ એવો કેમ છે કે જાણે તેજ ખરો સ્પર્શ ચિંતામણિ હોય ? ના ના એવું માડું સદ્ભાગ્ય ક્યાંથી હોય કે આવી અલ્પકાળની તપશ્ચર્યાથી એકદમ અહિં સ્પર્શ ચિંતામણિ મળે. હું કે જે ગૃહસ્થાશ્રમનો ત્યાગ કરી એકદમ ત્યાગાશ્રમને સ્વીકારી બેઠો છું અને થોડોક સમય થયાં આ ગુહામાં તપ કરું છું, જેથી યથાર્થ રીતે જોતાં વાસ્તવિક તપસ્વિ પણ નથી બન્યો. એવો તદન પદ્મજ, પામર, અને દુર્ભાગી પશુ સમાન પ્રાણી અને પાછો મુર્ખાનંદ સરસ્વતિ, એટલે એકદમ સ્પર્શ ચિંતામણિ જે સર્વ સિદ્ધિ રૂપ તે મને તેવળી પ્રાપ્ત થવો કહીએ સંભવે ? એતો નરશૃંગ અને વંધ્યા પૂત્ર જેવી દેવજ ન માનવાએગ વાત, તે પરાણે કેમ સત્ય કહેવાય ? મને મુખ અજ્ઞાની અને અધમને એ સ્પર્શ ચિંતામણિની સિદ્ધિ મળવી ક્યાંથી ? નહિં નહિં, મારી તો દૃઢ પતિશા છે કે કદાચ ચૈાદ કોહીનુ' રાજ્ય અપાવે તેટલી કીમતનો કોઈ મને કોહીનુર હીરો આપે, તો પણ મારે સ્પર્શ ચિંતામણિ સીવાય કશા કામનો નથી. મારે આ કદાચ તે કોહીનુર નિતમ, મણિ પન્ના કે માણેક પૈકીનો હોય તોપણ મારે કંઈજ કામનો નથી. હુંતો જેને પ્રાપ્ત કરવાને નીકળ્યો છું, અને જેને પ્રાપ્ત કરવા અર્થે સર્વ તનમન ધન અર્પણ કરી તપ આદરી બેઠો છું, તેજ સ્પર્શ ચિંતામણિ જ્યારે પ્રાપ્ત કરીશ ત્યારેજ સંતોષ પામીશ નહિંતો ત્યાં સુધી મહેશ બગવાન જે સર્વ સિદ્ધિદાતા છે, તેની તે સ્પર્શ ચિંતામણિ પ્રાપ્ત કરવા જટલ ઉપાસના કરીશ. એજ મારે નિશ્ચય; એજ મારો દૃઢ સંકલ્પ; એજ મારી અંતિમ ઇચ્છા; એજ મારો મનોરથ, અને એજ માડું સર્વસ્વ. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી ચિંતામણિ લીધાવગર તે મૂર્ખાનંદ સરસ્વતિ ચામ્યો ગયો; સ્પર્શચિંતામણિમાં એવો એક દેવી ગુણ છે કે તે જેને જે કાળે જ્યાં પ્રાપ્ત થવાનો નિર્માણ થએલો હોય છે, ત્યાંજ તેને તે કાળે તેની સમીપ આવી પડેલો પ્રત્યક્ષ જણાય છે. પણ તે પુરૂષ જો તેનો પરિશ્ક હોતો નથી, કિંવા પરિશ્ક હોય છે તો

નો મૂળ હેતુ હે નંદીશ્વર અજ્ઞાન છે. એ તારા હૃદયમાં છપાઈ રહેતું અજ્ઞાન દુર થઈ જાય, તો પછી એ ત્રણ શત્રુઓ ઉપર તને વિજય મેળવવો સહજ છે. પણ અનેક તારા જન્મ જન્મમાં તરના કુકર્મો વડે કરીને તારા હૃદય ઉપર અજ્ઞાનનો એવો પ્રાટો પટ બેસી ગયેલો છે, કે તારે માથે સમર્થ સદગુરુ રિના વાસ્તવિક રીતે તે અજ્ઞાન આવરણનો નાશ થઈ તારામાં જ્ઞાન જાનુનો ઉદય થઈ શકતો નથી. હે નંદી, અજ્ઞાની તો મૂળજ્ઞ ને સત્ય જાણાયમાને છે. દોરડાને સર્પ માને છે. કંચનને લોહ જાણે છે. સોહને કંચન જાણે છે; અમૃતને ઝેર અને ઝેરને અમૃત માને છે. ઇશ્વરને અસત્ય અને સંસારને સત્ય માને છે. અર્થાત અજ્ઞાનીતે પોતાના અજ્ઞાનાવરણે કરીને અસત્ય વસ્તુને સત્ય માને છે. તેમજ સત્ય વસ્તુ અસત્ય સમજી તેમાં પ્રવૃત્તિ કર્યા કરે છે. દુઃખમાં પ્રાણી તે ત્રણ શત્રુઓને વશ રહીને સત્યામત્યના વિરોધ વગર સંસારમાં સર્વ પ્રવૃત્તિ કરે છે. હે નંદી પછી તે મુખ્યનંદ સરસ્વતિ, સત્યામત્યનો વિવેક કર્યાવગર નદીએ જઈ જ્ઞાન સંધ્યા આદિ પોતાના નિત્યનેમિત્તિકકર્મથી પરવારિ સ્વર્ગ ચિંતામણિ અર્થે તપાસૂંક થયો, અને ચિંતામણિ પ્રાપ્ત કરવાની ઉપાસના કરવા લાગ્યો. હવે નિશ્ચયવાળો પુરૂષ પોતાના કાર્યમાં અકલ્પ થતા ખેડને પામતો નથી, પણ પુરૂષાર્થમાં નિરંતર મર્યોજ રહે છે એ નિયમાનુસાર મુખ્યનંદ સરસ્વતિએ ચિંતામણિઅર્થે અતિ કષ્ટસાધ્ય ઉપામના કરવા માંડી; જ્યોત્ષ્ણ જનવાને વિચારુ કે “આ મુખ્યનંદ, ચિંતામણિઅર્થે આ કડ તપસ્યો કરે છે, અને તે ગુદિરદિગ અને મુર્દાઈ કરેડું કૃતિ કરવા ન જ જાનદમાને છે, તે એક અતિ તેજસ્વી બી-લેસી કાચનો કડકે. એ તેની લમણ નાંખવામાં આવે, તે તરતજ તેને તે સ્વર્ગચિંતામણિ માની, ઉડાવી લેશે. એ મૂડને ચિંતામણિની વનકિચિત પણ પળિયા નથી. ખરે ચિંતામણિ જ્યારે તેની અંગત નાંખવામાં આવશે ત્યારે

તેને પ્રાણસમાન સાચવતો, સાચવતો ઉત્તરમાં કોઈ નિર્જન અને
 લયાનકે અરણ્ય તરફ ચાલ્યો ગયો. હે નંદી, ત્યાં તેણે અત્યંત
 દુઃખ લોગવ્યું અને છેવટે મરણને શરણ થઈ અધોગતિને પામ્યો.
 માટે તું પણ મૂર્ખાનંદ સરસ્વતિના જેવો ન બનતાં માફ કરે-
 લું માની વૈકુંઠમાં ચાલ ? તને મારી ઝોળખતો પટ્ટી છે ?
 હું સાક્ષાત્ કૃષ્ણ તે તારી દ્વંષની નિવૃત્તિ અને તને સદગ-
 તિની પ્રાપ્તિ અર્થે, આ ભોધ વચન છેલ્લાં કહેવા આવ્યો છું.
 માટે કામ ક્રોધ અને લોભ રૂપ એ ત્રિવિધ પ્રકારના માયાના
 અજ્ઞાન આવરણને દુર કરી, પરમાનંદના પરમધામમાં રહી
 જ્ઞાનંદ કર ? ત્યાં તને અલૌકિક શુભ પ્રાપ્ત થશે, ત્યાં
 તારી શુદ્ધિ સત્ ચિદ્ અને જ્ઞાનંદમય થઈ જશે; માટે
 સમજીને ચાલ ? ”

ભાનુદેવ કહે છે ‘હે ગુરો, તે આખલાના અવતારના ઉદ્ધવા
 અવસાન સમયે ઉપર પ્રભાણે સર્વભોધ આપી, શ્રીમદ વિષ્ણુ
 ભગવાન પોતાના પરમાનંદના પરમધામમાં લેખિતવા બનિ
 આશ્વર્ય કરવા લાગ્યા. પણ મારા પરિવારનો અને તેમની પ્રત્યેના
 મોહ મમત્વને ત્યાગ કરી, મને વૈકુંઠમાં જવાનું જરા પણ
 રૂચેલું નહિ, જેથી મેં ભગવાનનું કહેલું બીજકુલ માન્યું નહિ.
 એટલે તેઓ ઘાડીને લશ્મીજી સહીત ચાલ્યા ગયા. તેઓ
 ગયાને એક ઘડી વીતી એટલે તરતજ માફ દુઃખી અને છે-
 વલ થએલું આખલાનું શરીર જમીનપર લાંબુ થઇને પડ્યું;
 અને તેમાંના પ્રાણ પડતાંની સાથે નીકળી ગયો. પ્રાણ ગયો
 તેજ સજે મને મારા બાવડી છોકરાં ચાહ આવ્યાં અને એમ થ-
 વા લાગ્યું કે અરેરે આજધાનિ મુકી મારે આ શરીર છોડું
 પડે ? તે શરીર શુદ્ધિગયું અને મારા હિંસા કર્માનંદ મીઠું
 ઇત્યાદી બાઈએ તેડતું નજાવી, તે મારા પશુયોનીનાશને જુ-
 મિલાદ કર્યો. હે ગુરો આટલું થયું ને મારી આંખ તરતજ
 ઉઘડી મઈ નઈ, અને જામન થઈ પાણી પી પાછા તરતજ ઘેર
 નિદ્રાવશ થઈ ગયો; અને મારા નિત્યના સમયેજ જામન થઈ

ગુરુ મહારાજ આપણને પોહોચાડી દેશે ? ” પાછો આશ્ચર્યની સાથે ભાનુદેવ કહેવા લાગ્યો “ત્યારે તો હે ગુરો, વીવાહથી બીજી રજીયા મળું શું? એટલી મુસાફરી આપણી બચશે, અને શ્રમ થોડો લાગશે.” એટલું કહી ભાનુદેવ પોતાના નિત્ય કર્મમાં પ્રવૃત્ત થયો, અને ગુરુ પણ ત્યાંથી પોતાને આસને આદ્યા ગયા.

મુનિ વર્ચસ્વતમા કહે છે “હે પ્રહર્ષ, આટલેથી ભાનુદેવને દિગંબર સ્વામિનું વૃત્તાંત કહેવાનું બંધ કરી, રાત્રી ધણી વીતી જવાથી, મુનિ સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય, પોતાના શૈયાસને પધાર્યો, અને તે રાજકુલ જુવણ નૃપતિ શુભકેતુ, રાજા, તથા તેની સતિ પત્નિ શુભમતિ, બન્ને પોતાને સ્થાને વીઢાય થયાં. હે તાત્ આપણે પણ આજે સમય થયો છે, ને રાત્રી પણ ધણી વીતી છે માટે હવે જઈ વિશ્રાંતિ લેયો. ? ”

આ વચન સાંભળી પ્રહર્ષ, સર્વ શીથ્થો સહીત સદ્ગુરુને સાદાંગ કરી પોતાને આસને ગયો, અને મુનિ પણ પોતાના શૈયાસન વાળા બોરડામાં સિધાબ્યા.

—તરંગ ૨ જો.

—કાયા ત્યાં મુધી માયા—

બીજો દિવસ થયો એટલે સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય શુભકેતુ રાજા પ્રતિ, પેલા ભાનુદેવ તથા તેના દિગંબર ગુરુનું વૃત્તાંત, પોતાના નિત્ય નિયમાનુસાર કહેતા હવા; કે જે વૃત્તાંત મુનિ વર્ચસ્વતમા પોતાના પરમ પ્રિય શિષ્ય પ્રહર્ષને નીચે પ્રમાણે કવન કરાવવા લાગ્યા.

વર્ચસ્વતમા કહે છે “હે પ્રહર્ષ, પછીતો તે ગુરુ ક્રિષ્ણ બન્નેએ તેજ સ્થળે વિશ્રાંતિ લીધી, અને ગુરુ દિગંબર સ્વામીના યોગમત્રે કરીને, તે બન્નેજણા આંખ મીંચીને ઉપાડનાંની સાથે, ક્ષેત્રજિંદુરામેશ્વરના પવિત્ર સ્થળમાં આવેલી એક ધર્મસાગ્રમાં પોહોચી ગયા. આંખ ઉપાડનાંની સાથે ક-

શીની સીમને જાગુદેવે બહારે પ્રવેતલિંદુરામેશ્વર બ્રેધા, અને
 આવો એકદમ ચોતાના થીસદ્ગુરુને અધ્યાત્મબલનો અમત્કાર
 ભેદ, ગુરુ મહારાજને વારંવાર સાદાંજ કરી આશ્ચર્યની સાથે તે
 કહેવા લાગ્યો “હે ભગવન આપની યોગસિદ્ધિદારા આ પવિત્ર
 રથને આપણે એક ક્ષણમાં આવી ગયા એ શું ? જોહોહો
 હજારો ગાઉનું અંતર એક પળમાં કપાઈ ગયું, અને મુસાફરીની
 સપળી મુરીબતો દુર થઈ ગઈ. અહાહા, કેવી આપના યોગબળની
 અત્યંતિક સત્તા છે. તે પેલી સુવર્ણસાવનરપતિના કરતાં પણ અત્યંત
 વધારે અમત્કારિક સત્તા કે જેનો આજ મને બરાબર જાણ થઈ
 ધ્યેય છે. ગુરો, આપની ગદ્ગદ થઈ છે. હે ભગવન, સર્વથી
 પદવાન અને એટલે તેમજ આપ સમર્થ સદ્ગુરુ મને પ્રાપ્ત
 ન, જેથી નિર્ભયપણે મારા કાર્યોને હું સિદ્ધ કરી શકીશ
 વી મને આજે સંપૂર્ણ ખાતરી થઈ ચુકી છે” ગુરુ દિગંબર
 સ્વામિ આજાં વચન કવણ કરી કહેવા લાગ્યા “હે મુમુક્ષુ શિ-
 ધ્ય, એ સર્વ સદ્ગુરુનો પ્રતાપ છે; એ સવળ સદ્ગુરુની કૃપાદા-
 રાજ થાય છે. પ્રાણીને ગુરુકૃપા ન હોય તો, ઇશ્વરની કૃપા
 મેળવવાનો આ સંસારમાં કદી પણ સંભવ આવતો નથી. વળી
 શાસ્ત્રકારો તો એમ કહે છે, કે ઇશ્વરની કૃપા ન હોય તેની
 ચિંતા નહિ; પણ ગુરુકૃપા તો મનુષ્યે અવશ્ય પ્રાપ્ત કરવી
 ભેદ છે. “ગુરોરુપાદિ કેવલમ્” પ્રાણીમાત્રને ગુરુ કૃપાજ કેવલ
 આવશ્યક છે. હે તારા મે આગળ તને કહ્યું છે, કે એક સંધે
 રીત રહે તો ગુરુ તેનું સમાધાન કરી શકે છે, પણ એ ગુરુ રહે તો,
 સાક્ષાત્ શંકર પરમાત્મા પણ તેમનું સમાધાન કરવા અસમર્થ
 છે માટે એ સર્વ શ્રી સદ્ગુરુની અનવધિ કૃપાનું પરિણામ છે,
 એમાં આશ્ચર્ય તરતુ કમળ નથી. જો હવે રનાન સંધ્યા આ-
 દિ તારું નિત્યકર્મ કર અને પશ્ચાત્ત પ્રસાદ પ્રાણીની સામર્થ્ય
 તૈયાર કરી શ્રી શંકર ભગવાન પ્રવેતલિંદુરામેશ્વર મહાદેવને યાગ
 ધરાવ ? પછી નિત્ય નિયમાનુસાર પ્રાપ્ત પ્રવૃત્તિને સેવી, આજ રાત્રિએ
 પાણું જે રવજન આવે તેની હકીકત કાલે નિયમીત સમયે

મને સંક્ષેપમાં થવણું કરાવજો? હે તાત, આ સ્વપ્ન પછી અહીંથી આપણે આપણા સ્થાનેજ વિચરવાનું છે. તને તારા બાલબચ્ચાં અને સ્ત્રીઓની માયાનું કેટલું આકર્ષણ થાય છે, અર્થાત તેઓની મોહબળમાંનું કેટલો ગુંથાયો છે, તે ભોવાની ખાતરજ મેં લાંગી મુદત સુધી તિથાટન કરવાનું છે, એમ તને કહું હું. પણ હે મુમુક્ષુ શિષ્ય, તારા હૃદયની શુદ્ધિ, આ સ્વપ્નના બનાવથીજ થએલી ભોવામાં આવે છે, અને મુખ્યરત્વે કરીને મનુષ્ય દેહે કામ ક્રોધ અને લોભ એ ત્રણ વસ્તુનો મધ્યાર્થ રીતે ત્યાગ કરી માયા ઉપર જ્ય મેળવવાનો છે; અને તે મનુષ્ય દેહના મુખ્ય ક્ષતબ્યને તેં અનુભવે કરીને ભણ્યું. એટલે હવે તને વધારે કસોટી ઉપર ચડાવવાની હું જરૂર ધારતો નથી; આટલે વત્સ, આ શ્વેતભિંદુરામેશ્વરની યાત્રા પૂર્ણ કરી આપણે બરોબર આપણા સ્થાનેજ જઈશું. ” આટલું કહી હીંગબર સ્વામિ શ્વેતભિંદુ સરોવરમાં સ્નાન કરવા ગયા, અને ભાનુદેવ પણ શૈશ્ય સ્નાન ઇત્યાદિમાં પ્રવૃત્ત થયો. થોડીવાર થઈ એટલે આવ્યો, અને પ્રાણાયામ ઇત્યાદિ સંયમની ક્રીયા કરવા બેઠો. હીંગબર સ્વામિ તો રામેશ્વરનું જ્યાં જ્યોતિર્લિંગ અને જળાધારી જ્યાં છેક ઉંડા સ્થાપિત હતાં, ત્યાં એકલોંચરા દ્વારા જવાનું હતું. આ લોંચરામાં જવાનો ગુપ્ત માર્ગ શંકરની કૃપાથી તેમને પ્રાપ્ત થવાથી. શંકરના બાણ પાસે ગયા, ને શ્રી શંકર ભગવાનના તે જ્યોતિર્લિંગનું મધ્યાવિધિ પૂજન અર્ચન તથા શંકરપર રૂદ્રાભિષેક ઇત્યાદિ કરવામાં ગુંથાયા. એટલામાં ત્યાં એક રાક્ષસિ દેહધારી પણ શંકરનો આરૂઢ ભક્ત, તેમની પાસે આવીને બેઠો, ને ધ્યાન કરવા લાગ્યો. ભાનુદેવ સંયમની ક્રીયાઓમાંથી પરવારી પશ્ચાત્ત એક પાસે ગામ હતું, ત્યાં આટો ઢાળ વિગેરે સીધું લેવા ગયો. સીધું લેઈ આવી, ગુરૂ આશાનુસાર તેની રસોઈ બનાવી, એક યાજ પુરી, રામેશ્વર મહાદેવને ધરાવવા અર્થે દેવળમાં ગયો; જઈને જુએ છે તો મહાદેવનું લિંગ છેકજ ઉંડું લોંચરામાં ભેયું; તેની જળાધારીની આસપાસ અત્યંત ઉંડું જળ ભરેલું હોવાથી

તે શંકરના બાણ પાસે ઠોઠથી જવાય તેવું ન હતું. પણ
 જળમાં બેસી પદ્માસનપૂર્વક પોતાના ચદ્મચુર દિગંબર સ્વામિ,
 શંકર ઉપર અભિષેક કરી રહ્યા હતા તે તેણે જોયા; તેમજ વળી
 એક તેમની પાસે રાક્ષસિ દેહવાળો પણ રાજચિન્હ યુક્ત શ-
 ખસ બે હાથ બેઠી બેઠેલા બેયો. આ સમયજોઈ જાનુદેવ તો, હે
 મહર્ષ, દેવલ આશ્ચર્યયુક્ત ચર્ચ ચદ્મચુરને, મોટે અવાજે કહેવા
 લાગ્યો. “હે ચદ્મચુર શ્રી સદાશીવ જગવાન માટે યાજ તૈયાર કરી
 લાગ્યો છું”, માટે આપની પાસે ત્યાં શીરીતે લેઈને આવું ? કારણ
 કે શંકર સખીપ જ્યાં આપ બેઠા હો, ત્યાં આવવાનો
 ઠોઠ માર્ગ જણાતો નથી. ’ આ વચન સંભળ કરી ચુર દીગં-
 બર તો અભિષેકમાં લીન હતા, જેથી તેમણે જાનુદેવને કંઈ પણ
 ઉત્તર ન આપ્યો, પણ તેમની પાસે પેલા બેઠેલા રાક્ષસદેહ
 ધારી, તેમજ રાજ ચિન્હ ધારણ કરેલા યુરુચે, જાનુદેવ તરફ
 પોતાના મિઠા રાક્ષસિ ડાળા ડાઢી કહ્યું “અરે બાલક, શ્રી મ-
 હેશ રામેશ્વર જગવાન ત્યાંથીજ તારી યાજ, તારો પ્રેમ છે તો
 આરોગી લેશે, માટે ચીંતા ન કર ! અને તું ત્યાંજ ઉભો રહેજે
 તારાથી અહીં અમારી નજરીકે અવારો નહિ”. આ કવિયુગમાં
 મનુષ્ય માત્રને ઉપરથી બાળીમાંથીજ દર્શન કરવાનો હુકમ છે; આ
 રામેશ્વર મહાદેવ પાસે આવી તેમના બ્યેતિર્લિંગની મત્યક્ષ પૂજાતો
 ઠોઠ ખાસ તત્ત્વવિદ્ સેંકડો સાંદ પુરુષમાંથી એકાદ આ મહા-
 ત્મા જોવાથી. આ શંકરને હુકમ દેશતો થઈ શકે છે. માટે તારા
 દુરાગ્રહને છોડી શાન અને સ્વસ્થચિત્તે પ્રાર્થણ કરી વિધિ પૂર્વક
 શ્રી શંકર જગવાનને યજ્ઞ અંગે આવની પ્રવૃત્તિ કરે એટલે તત્કાળ
 તે ધર્મ પા નહતી નવન. આને તો કહે ’ અ. પ્રકારના
 પેલા પાને ને સ પુરુષના વચન જાનુદેવ સંભળે કય. જેય. તેને
 ખાત્ર ને યદ કે તે જગતિ દુન. ને જગત. બ્યે. ને લે નની
 સમક્ષ જગત મન્યક પુજન કરે. યા. ને વિધિ થઈ
 શકે તેમ નથી પણ પુરુષ નીચથી મન્યક પુજન ધર્મ,
 દત્તાત્રી કરવ. પુ વચન થયેલ જેથી પલ. પુરુની પાસે નેકેલ.

પુરૂષના વચનોથી તે જરાપણ શાંત રહ્યો નહીં, અને બીજવાર શુરૂ પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો, “હે શુરો યાગ તૈયાર છે, અને આપની આજ્ઞાનુસાર શ્રી શંકર ભગવાનને આરોગ્યવા માટે લેધને આવ્યો છું. તો આપની આજ્ઞા હોય તેમ કરું ?” તેણે કહ્યું છતાં ઉત્તર ન મળવાથી રૂદ્રાભિષેક પુર્ણ થયે ત્યાં સુધી, એમને એમ જાનુદેવ યાગ સહીત ઉભો રહ્યો. અને પુર્ણ થતાં શુરૂ દિગંબર સ્વામિ કહેવા લાગ્યા, “બેટા યાગ ઉઘાડી અંદર નજર કર, કે શંકર ભગવાને તેમના પ્રસાદ આરોગી લીધો છે કે નહિ ?” જો આરોગી લીધો હોય અને યાગમાં કંઈ વસ્તુ રહી ન હોયતો આસને બે અને મારો અને તારો યાગ તૈયાર કર ? હું પૂજન સમેટી પશ્ચાત્ત પ્રસાદ માટે આવું છું.” આ પ્રમાણે શુરૂનું વચન શ્રવણ કરતાં જ જાનુદેવે યાગ ઉઘાડી જોયું, તો યાગમાં કંઈ પણ વસ્તુ રહી ન હતી. જેથી અત્યંત આશ્ચર્યની સાથે શ્રી સદાશિવ શમૈશ્વર ભગવાનના જ્યોતિર્લિંગને સાષ્ટાંગ કરી, આસને બાંધ્યો ગયો; અને શુરૂ આજ્ઞાનુસાર પોતાનો તથા શુરૂનો યાગ પુરી, જમવા કાજે તેમની રાહ જોતો બેઠો, અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે “અહાહા, આ વળી જ્યોતિર્લિંગનો સર્વ કરતાં અતૌકિક અને અદ્ભુત અમલકાર મેં આજે જ જોયો. તેમજ હજારો તત્ત્વવિદ્ સિદ્ધ પુરૂષોમાં દિગંબર સ્વામિ પણ શ્રી સદાશિવ ભગવાનના ખાસ પ્રિતિપાત્ર પુરૂષ છે, એવી પણ મને આજે જ સંપુર્ણ ખાત્રી થઈ. અરે પણ પેલો, રાક્ષસી દેહધારિ તે સાથે રાજ્યિન્દ્રયુક્ત તેમની પાસે બેઠો હતો તે પુરૂષ કોણ હતો, તેની કંઈ ઓળખ પડી નહીં, એ કોણ હતો ? કોઈ રામાવતારના વખતનો રાસતો નહિં હોય ? ના ના ! કદાચ તેમ જો હોય તો પણ તે કંઈ શંકરનો આરૂઢ ભક્ત તો જરૂર હોવો જોઈએ, એમાં સંશય નથી. ગમે તે હશે તે શુરૂ મહારાજ પધારશે એટલે જણાવ્યો. અરે પણ શુરૂ મહારાજ તે ઉંડા લોંબરામાંથી કીચે રસ્તે ધપને બહાર આવે છે, તે જો હું તેમના બહાર નીકળતાં સુધી ઉભો રહ્યો હોત તો બાણી કે જોઈ શકત; પણ તેમની જવાની આજ્ઞા થવા

પછી હજી રહેવું જોઈએ જોરબાજબી જાણી ચાલે એ જાણ્યો
 ખેર ગમે તેમ હોય, સાક્ષાત્ સદાશિવ ભગવાન તેમને પ્રત્યક્ષ
 જાણી રહતો જાપતા હોય તો પણ શું? મારે મનતો મારા
 શુર મહારાજ તેજ મારા શ્રી સદાશિવ ત્રિતાપના હરજી
 કરનારા છે; જેથી તે બ્યક્તિ કોણ છે ને કોણ નહિં? જો જાણ-
 ની જાણાસા શું કામ રાખવી જોઈએ? સદગુરુ દિગંબર
 વામિ સીવાય જન્યમાં મોહ રાખવાનું શું કારણ?
 'ઇજ નહિં.' " આ પ્રમાણેના પોતાના મન સાથે
 જુદેવ વિચાર કરી રહ્યો છે, જોડવામાં દિગંબર મુનિ પૂજન
 અર્ચન નિત્યકર્મથી પરવારી પધાર્યા, અને હસ્તપાદાદિનું પ્રક્ષા-
 લન કરી પ્રસાદ લેવા બેઠા. યોગીવારે શુર શિષ્ય બને જમી
 રહ્યા, જોડે દીગંબર સ્વામિએ જાણુદેવને કહ્યું " હે
 બેટા જાણુ, રામેશ્વરના જ્યોતિર્લિંગના પૂજન વખતે, મારી
 સમક્ષ તે સ્વયંજી બાણની જળાધારી પાસે જે પુરૂષ
 બેઠો હતો તે કોણ હતો, તે જાણવાની તને સ્વાભાવિક
 જાણાસા થતી હશે અને તેમાંજે તે રાક્ષસી દેહવાળો અને
 રાજ્યચિન્હ મુકુત હોવાથી, તને તે બ્યક્તિ જાણવા ઉત્કંઠા
 થયા વિના નહીં રહી હોય, પણ હે વત્સ તે રાજાનો બંધુ વિભિષણ
 હતો, કે જે જનન્ય રામભક્ત તથા જેને શ્રીમ્ ભગવાન રામચંદ્ર-
 જીએ લંકાનું રાજ્ય બક્ષીસ કરેલું છે, તે અમર પુરૂષ મારી
 સમક્ષ બેઠો હતો. હે તાત્ત્વ એવાબિંદુરામેશ્વરની યાત્રાએ આ-
 વનાર પ્રાણીઆમાથી કોકનેજ તે પ્રત્યક્ષ દર્શન દે છે. તે આ
 કાલમા સમુદ્રમા લંકા વનાવી રહેલો છે, તે અષ્ટ પ્રહર અને
 ઘોસડે ધડી આ રામેશ્વર મહાદેવનીજ ઉપાસના કર્યા કરે છે
 જે પ્રાણીને તે રામેશ્વર મહાદેવ દૃષ્ટા કરી પોતાના બાણ
 સમીપ આવવાને રત્ન આપે છે, તે પ્રાણી શ્રી સદાશીવ ભગવા
 નને દૃષ્ટાપત્ર છે. એમ જાનજી તેને તેની હન્ટ-ગુસાર રામેશ્વર
 મહાદેવના એ જ્યોતિ ત્ર ગળી પાસે જવા હઈ સેવા કરવા દે છે.
 બાકી જન્યને તો ઉપર રહીને ઉટેથીજ મહાદેવના દર્શન કરવા દે

તે કુતરા સાથે લડવા લાગ્યો. હું તો વૃદ્ધ અને અશક્ત હતો, અને તે બલવાન અને બરચુવાન કુતરો હતો, જેથી મને ફાંફરડી ખાધો. તેમાંજે વળી મારી ગરદન ઉપર તેણે તો સખત બચકુ ભર્યું, કે આશરે પોણાચેર માંસનો લે મારી ગરદનમાંથી બહાર નીકળી ગાળ્યો, અને તેથી મારા આખું શરીર લોહી છુટાણુ થઇ ગયું હતું. હું તો ઇક ના પાસી થઇ, પછી લડતાં લડતાં બે પગવચ્ચે મારી પૂછડી દબાવી નાસી ગયો, અને મારા પૂત્ર કર્માનંદના ઘરમાં પેસી મને કર્માનંદે મને લોહીથી દદડતો ભેદ, ઉપરથી બીજી બેચાર લાકડીયોના પ્રહાર કરી ઘર બહાર કાઢી મુક્યો, જેથી દુકાગમ અધિક માસની પેઠે એકતો અત્યંત ધાયલ થવાથી દુઃખી, તેમાં લાકડીયોના પ્રહારના દુઃખનો વધારો, જેથી ફક્ત મરણ હવે આવવું જાકી રહ્યું હતું. કર્માનંદે પેલા મારનાર કુતરાને પણ લાકડીયો મારી હાંડી કાઢ્યો, એટલે તે બીજે કુતરા નાસી ગયો, અને હું તો ફળીયા વચ્ચે પડ્યો. પડ્યો દુઃખથી બરાડાજ પાડતો હતો; આ પ્રમાણે અત્યંત દુઃખથી પોકારો કર્યાં કરતો હતો, જે ભેદ કૃષ્ણના સાગર એવા દીનબંધુ ભગવાન અને લક્ષ્મીજીને દયા આવી, જેથી તેઓ બન્ને માગણુ સાંભળ્યોનો ફરી વેશ ધારણ કરી, આ ફળીયામાં માગવાને નિમિત્તે ગાળ્યા અને મને શેરીના રસ્તાવચ્ચે અધમૂઓ પડેલા અને અત્યંત દુઃખી ભેદ, મારી પાસે ઉભારહી નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા.

= હે વિષયાનંદ જ્ઞાન, આટલા તારા જન્મ થયા, તને દુઃખથી મુક્ત થવા શીખામણુ દઈએ છીએ, છતાં તું તારા પુત્ર પૂત્રાદિ અને સ્ત્રી ઇત્યાદિની માયાનો પરિત્યાગ કરી અમારી સાથે વૈકુંઠમાં ચાલતો નથી કેવો મુર્ખ છ. ? અરે હજી પણ કહીએ છીએ કે માની જા અને ચાલ મુખીયા. ? પણ અરેકહ તારે ગળે અમારી વાત ઉતરતી નથી ? તારા કંઠ્યાણુનો અગ્ર દય રસ્તો તને બતાવ્યો છતાં હજીપણ મુઝતો નથી. ? હે મૂઢ સમજ અને માયાનો ત્યાગ કરી અમારી સાથે

ચાલે ? જોતો કાયા ત્યાંમુખી માયા બલુજે છું જે મા-
 યાને મારી મારી કહી જામરણના ફેરામાં કયાં મુખી જટવાપ્રય ?
 જરે મૂર્ખ, જે માયા તો કોઈની યજ્ઞ નથી, થતી નથી, અને
 બલિધમાં થયે પણ નહીં. જે માયા મહેશ સત્તાનેજ સ્વાધિન
 છે. તે ધીરુરિના સ્ત્રીવાય કોઈની થતી નથી. જેણે તે માયા ઉપર જ્ય
 મેળવ્યો છે તેજ જ્યા સ સારને તર્યો છે જેમ બલુજે ? જરે મૂઢાતમા
 સંસાર ચક્રનું મૂખ્ય કારણરૂપ જ્યા મહામાયા યદ્વિ તે એક નરીના
 જેવી છે. તે નરીમાંથી, આંખ, નાક, કાન ઇત્યાદિ પાંચ કર્મે-
 ન્દ્રિયરૂપ પાંચ પ્રવાહો વણાં કરે છે. તે પ્રત્યેક પ્રવાહમાં છુટી
 છુટી પ્રકારનું જળ રહેલું છે: જેમ નરીના જળનું મૂખ્ય કા-
 રણ મેઘ છે, અને વર્ષાકૃત્તમાંતો તે નરી મોટા પ્રવાહ વાળી થાય
 છે, તેવીજ રીતે કામ ક્રોધાદિરૂપ અવિદ્યામાયામસ્ત વૃત્તિ જેની
 થઈ ગઈ છે, એવા છવોમાં, તે પાંચ કર્મેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન
 થતું આમુરીસંપત્તિ વાળું પાંચ પ્રકારનું તેમનું જ્ઞાન, તે
 એક મહાન તેમના દુઃખનું કારણ છે. હે દુખી મંદમતિ, છું
 વિચાર કરી જો કે જેમ નરીના પ્રવાહમાં, કેટલેક ઠેકાણે ઉડું
 પાણી હોવાથી, વમજ અને ચકરીએ પડે છે, અને તેમાં પ્રાણી
 સપડાતાં દુખાં મરે છે, તેવીજ રીતે જે માયારૂપનરિના કામ
 ક્રોધ, લોભ મેદઃ અને મત્સર જે પાંચ મોટા પ્રવાહોમાં
 પણ અનેક મેદઃ, વમજ, અને ચકરીએ પડે છે, અને તેમાં છપ
 જો નપડેલું જાય છે તે તેને કાંઈ પગ નહીંયોગનાં પરીણામે પ્રાપ્તિ
 કરવા. જો તેને પા પડે છે ના) હાથપણ કહું છું કે જે
 મેદઃ અને મત્સર જે પાંચ મોટા પ્રવાહોમાં
 પણ અનેક મેદઃ, વમજ, અને ચકરીએ પડે છે, અને તેમાં છપ
 જો નપડેલું જાય છે તે તેને કાંઈ પગ નહીંયોગનાં પરીણામે પ્રાપ્તિ
 કરવા. જો તેને પા પડે છે ના) હાથપણ કહું છું કે જે

મારા કર્મનાંદના મળમાં કિટ થઈને અવતર્યો; કર્મનાંદે પો-
તાના ઘરપાછા એક છુટી નેજા કરી હતી, અને તેમાં
હમેશ તે મળોત્સર્ગ કરતો હતો; આઠેદશે તે નેજા બગીચા
વાળી હતી હતી. મને કિટ થવાને બે ત્રણ દિવસ થયા, એ-
ટલે સૂર્યના તાપથી પ્રજ્વળવા લાગ્યો, અને ઉકળ અધ
મુઝ્યો બની ગયો. યોગીક ક્ષણ પછી તે કિટના જોળીયામાંથી
પણ હવ આશ્યો જ્યો, એમ ખાત્રીપૂર્વક મને લાગ્યું. આટલું
છતાં મારો હવતો મારા પરિવારમાંજ હતો; સાક્ષાત્ ભગવાનના
સાક્ષ્યનોત્તર, એ કે તે વખતે મને સ્મરણ હતું, તોપણ મારો
જાંદરનો માયાશ્રુત બનેલો સોહા, સંસારને અને તેના સોગો-
નેજ મુખ્ય માની, તે તરફજ વણાઈ રહ્યો હતો. પાછા ભગવાને
ફરી મને દુષ્ટાત્માને બોધ દેવા અર્થે વિચાર્યું, જેથી પોતે લક્ષ્મીજી
મત્યે કહેવા લાગ્યા કે " હે દેવિ, ચાલો ફરી જઈએ. એકવાર
ફરી તેની આ અધમ કિટકામાં પણ બે ચઢો તેને કહીએ,
પછી એજ એ કંઈ અસર થાય છે ? આપણો જેને સર્વ જન્મોમાં
સત્સંગ થયો છે, તેને ડુબતો કેમ રખાય, માટે આ ઉદ્ધીવાર
કહીએજ; માને તો કીક છે નહિતો પછી તેને બગાડકારે પણ ઉદાર
ફરી દેવો એ મારો નિશ્ચય છે. અચારે તેના અસાનનો સમુગગો
ન્યાય થયો, અને ઉદારવાથી તેના રક્ષકમાં જ્ઞાન રવિ પ્રકટયો,
ત્યારે ધણેએ બાણ્યો, કે તે બગાડકાર તે તેના અધિતની ખાતર
નહિં પણ હિતની ખાતરજ થયો હતો. પણ અચારે તેને હું
મર્યો અને તે એ ન તથા તો મારા અધમોદારણ પડને કલંક લાગે,
જેથી તેણે કરવાની મારી લેશ પણ હંડા નથી." લક્ષ્મીજી આવી
વાણી સવણ કરી બેઠ્યા " ભગવન એ તો બધું કીક, પણ
આપને હું ખાતર કંઈ હરે. કે માય.ચાહિ આ હવામાં ઉપર
કેટલી બધા અસર કરે છે આપણ નામ પણ જુલવી દે છે કે
નહિં ? " ભગવન બેઠ્યા. " પરંતુ ના. હજી હમણા ને,
વેળ અગુભવ કંઈ. " લક્ષ્મીજીએ હસને કહ્યું આટલે ત્યારે
પણી હંડા છે તે તે વિચલન કને તેની આ અધમ કિટ કા.માં

પણ કંઈ જે શબ્દો કહેવાના કહી જોઈએ અને પછી ન માને તો આપની વૃત્તિ મુજબ કરજો ? ” આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ વિષ્ણુ ભગવાન તથા લક્ષ્મીજી પાછા સાધુને વેશે અંતરીક્ષ માર્ગે પેલી નેળમાં ઉતર્યા, અને માત્ર અધમ સ્થિતિએ પોહાયેલો જે ‘હું’ કીટ, પેલા કર્માન્દના મળમાં વરફડતો હતો, તેને જોઈ, તથા ‘હું’ તેઓને જોઈ, બહુ શકું તેવી રીતે, મારી પાસે આવી ભગવાન તથા લક્ષ્મીજી સાધુવેશે નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યાં.

ભગવાન કહે છે, હે કીટોમાં પણ અધમ કીટ વિષયાનંદ તારા નામ પ્રમાણેનો શુષ્ક તારો હજી કાયમજ રહ્યો ? અરે આટલું આટલું થયું, તોપણ વિષયસુખમાં અધ બની તેમાંજ આનંદ માની બેઠો છે, અને આ અજ્ઞાનથી કંપાએલા મિથ્યા જગતનો, અને તેની માયાનો, પ્રેમ પૂર્વક પરિત્યાગ કરી શક્યો નથી; ધીક્કાર છી તને અને તારા વિષયના આનંદને; અરે મૂઢ આ સંસાર તે માત્ર અજ્ઞાન કંપીત છે. અંદરના અહંતાં આદિ લોકતાવર્ગનું, અને બહાર જગત આદિ લોભ વર્ગનું વાસ્તવિક જ્ઞાન યથા પછી, જગત મિથ્યા થઈ બાક છે. આત્માના સાક્ષી સ્વરૂપનું વિસ્મરણ કરાવનાર માત્ર મોહ છે; હે મતિમંદ, માટે લોકતામાં આત્મબુદ્ધિ સેવનારા, તારા જેવા મૂઢ છવોને આત્મા, પણ પરીણામે તે પરઃબ્રહ્મની સત્યાવઠે કરીને, લોભ વસ્તુનો વાસ્તવિક અનુભવ કરે છે. અર્થાત તારા જેવા મતિમંદ છવોને આત્મા, પણ તેજ વાસ્તવિક બ્રહ્મ રૂપ છે; પણ હે મૂર્ખ તું જે અજ્ઞાનરૂપિ જવરથી મુક્ત થઈ, વાસ્તવિક જ્ઞાનથી શાંત ચિત્તે વિચાર કરીશ, તો તને તાદૃશ જણાઈ આવશે, કે લોભ રૂપિ વિષ, પરિણામે તારો નાશ કરશે, તેમજ તને અવનતિએ પહોંચાડશે. જે ‘હું’ અને મારું” કહી કહી તું વાજ આવે છે, તે સર્વ મિથ્યા છે. હે મુઢ, આ સંસાર માત્ર અજ્ઞાનથીજ કંપાએલું છે. અર્થાત તે મિથ્યા છે, સત્ય નથી. હે વિષયાનંદકીટ, ખરા જ્ઞાની તું સ્વરૂપ તેજ છે, કે જે જગતને મિથ્યા માને છે. નામ તથા રૂપની શ્રાંતિ ઉત્પન્ન કરનારા, બીજા જ્ઞાનોની અથવા જ્ઞાનીને

જરૂર હોતી નથી. જગતને તો માત્ર જ્ઞાંતિ રૂપ કલ્પના સમાન
 બને છે, જેથી જગતના અન્ય ભોગ્યોની તેને જરાપણ ઇચ્છા
 હોતી નથી. તે તો માત્ર હું કેાઇ એવી વસ્તુ છેજ નહિ, એ-
 ચોજ પોતાના મન સાથે સત્ય શુભ અને દ્રઢ સંકલ્પ સેવે છે; જ્ઞા-
 સત્ય જગત મિથ્યા ' જ્ઞા સત્ય છે જગત મિથ્યા છે, એ પ્રકારે
 વાસ્તવિક જ્ઞાન જેને પ્રકટે છે તેજ જ્ઞાની કહેવાય છે. તે જ્ઞાનનો
 ઉદય થયા પછી અજ્ઞાનનો નાશ થાય છે. જેમ સ્વપ્નમાં શુભાશુભ જે
 પદાર્થો જોયા કે ભોગ્યો હોય, તે તે શુભાશુભ પદાર્થો, જાગૃત
 અવસ્થામાં, નહિવત્ જેવા મિથ્યા છે, તેવીજ રીતે અજ્ઞાન
 દશામાં પણ ' આ જગત છે તથા હું' અમુક છું, અને અમુક
 તે મારું છે ' એવા અહંકારાદિ પદાર્થો જેનો પ્રાણી રાત રીતસ
 અનુભવ કરે છે, તે પશુ વાસ્તવિક રીતે મિથ્યા પ્રતિ-
 તિરૂપ સ્વપ્નસમાન અનિત્ય અને જુદા છે. અર્થાત વસ્તુતઃ
 તે કશુંજ નથી, નરસૃજ જેવા મિથ્યા છે. જેમ અધારામાં કેાઈ
 એક અરણ્યમાં યાત્રતા પ્રવાસિને, એકાદ વૃક્ષના કુંઠાને વિષે
 પોતાના મનની ભાવના વડે કરીને, રાક્ષસની મિથ્યા જ્ઞાંતિ થાય
 છે, તેવીજ રીતે જીવ પણ પોતાની ભાવનાથી, અસત્ય એવા
 જન્મ મરણ રૂપ સંસારને જ્ઞાંતિથી સત્ય માની, તેને અનુભવે
 છે. જ્ઞાંતિથી કલ્પેલા રાક્ષસ જેમ અસત્ય છે તો પણ તેના ભોગ્ય
 અને ભોક્તા સત્ય જેવાં જણાય છે, તેવીજ રીતે હે વિષયાનંદ
 અહંકાર તથા આજગત જેઓ જ્ઞાંતિરૂપ છે અને મિથ્યા છે,
 છતાં તને તારા અજ્ઞાનથી તે સત્ય લાગે છે; જેઓ તે રાક્ષસ
 જ્ઞાંતિથી ઉત્પન્ન થાય છે તેવીજ રીતે આ અનંત આત્મ સત્તામાં
 અનેક પ્રકારના જ્ઞાનો જ્ઞાનિથી ઉત્પન્ન થયેલા જેવામાં આવે છે.
 જેમ જ્ઞાંતિથી પેણુ વૃક્ષ હું રાક્ષસ જાનુ, પણ વાસ્તવિક રીતે
 જોતા તે રાક્ષસ નથી, પણ એ વૃક્ષ હું છે એજ જ્યારે જ્ઞાન
 થાય છે. ત્યારે તપના નિવૃત્તિ, અને ચિત્તમાં શાંતિ ઉત્પન્ન થઈ
 આજગત અને 'હું તથા નારું' એ જ્ઞાનિરૂપ થયા, પણ મિથ્યા
 છે એમ સ્પષ્ટ અનુભવ થા જણાય છે જ્યારે જીવને વાસ્તવિક

જ્ઞાન થાય છે, ત્યારેજ સત્ ચિદ્ અને જ્ઞાનંદ સ્વરૂપના ચૈતન્ય
 પણાના ભાવને પ્રાણી પ્રાપ્ત થાય છે; માટે હે વિષયાનંદ કિં
 તું તારી સર્વ પ્રકારની ધમ્માઓને, આસક્તિને, તૃષ્ણાઓને
 સમેટી લેઇ તારા પોતાનામાં રહેલા સર્વના સાક્ષીમૂલ પરમાત્માના
 સ્વરૂપમાં, શાંતિપૂર્વક વિરામ પામ ? અને આ દૃષ્ય, તે દૃષ્ટાની
 સ્થિતિરૂપે વિસ્તૃત છે, એમ નિશ્ચે કરીને બાણ ? હે અધમ, એ
 દૃષ્ટાંત તેજ પરમાત્મ સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્ય છે તેમાં દૃષ્ય ભાવનું
 આરોપણ કરનાર દોષને પાત્ર થાય છે. વસંત રૂતૂનો રસ, જેમ
 વૃક્ષની ડાળીઓ અને શાખાકૃપ થઇ જાય છે, તેવીજ રીતે સત્ય
 મુક્ત અને ચૈતન્ય સ્વરૂપ અવિનાશી પરમાત્મા, પોતેજ સ્થિ-
 રૂપ બની રહે છે. માટે આ જગત તે પરમાત્મ સ્વરૂપ
 શુદ્ધ ચૈતન્યમય હોવાથી, જેમ પરમાત્મ સ્વરૂપ વીશે
 દેતાદેતનો અભાવ છે, તેવીજ રીતે જગત અને જીવના સ્વરૂપ
 વીશે પણ દેતાદેતનો અભાવ છે. આમ જગત અને
 જીવના સ્વરૂપવિશે પણ અભાગ સ્વતઃ સિદ્ધ છે, માટે હે વિષયાનંદ
 કીટ, હજી સમજીને નિત્યાનિત્યના વિવેકપૂર્વક ચિદાકાશરૂપ
 થા ? સત્ ચિદ્ અને જ્ઞાનંદ સ્વરૂપ પરમાત્માના પ્રહારસનું પાન
 કરી, શંકા રહિત થઇ, માયાના પરિત્યાગ પૂર્વક, મોક્ષરૂપી જ્ઞા-
 નંદથી ભરપુર એવા નંદનવનમાં મારી જોડે આવી નિવાસ
 કર ? હે મૂર્ખજીવ, જેમ હરણુ શુન્ય અરણ્યમાં ભ્રમિત ભુલિ-
 થી ભટકયાં કરે છે, તેવી રીતે તું અજ્ઞાન આત્મણથી આ શુન્ય
 વિકટસંસારમાં ભટકવાનું વારે વારે પસંદ કરે છે. આ ઘાદ
 લોકરૂપી સંસારના ઝાંઝવાના જળથી છિતરાઈ, અધમની દુરાચાર
 અને વ્યગ્રતામાં આટોઅવળો શું કામ કુટાયા કરે છે ? આ
 સંસારના મુખે પરીણામે પીડા કરનાર હોવાથી, વેદેશાસ્ત્રોએ
 તેને દુઃખરૂપજ માનેલાં છે. માટે તેને તજી દે અને તારા વાસ્તવિક
 સ્વરૂપનો વિચાર કર ? ” આ પ્રમાણેના બોધવચનોએ
 મારા રહ્યમાં એકાએક ચમત્કારિક અસર કરી, અને તેથી મારું
 મન અત્યંત દુઃખી, અને અજ્ઞાનમય અધકારમાં મૂંઝાએકું

તેમજ અતિ વ્યથાદશાને પ્રાપ્ત થએલું હોવાથી, અને હું તે કીટના
 જોળીઆને તજવાના અવસાનની નજીક આવતો લેઈ, છેવટે ના
 છુટકે અંતરથી “ હે ભગવાન, ત્યારે તમે કરો અને કહો તે
 ખરું ” એ ઉદ્દગાર કાઢી, નિઃશ્વાસપૂર્વક મારી જાતે અતિ ભય
 પામવા લાગ્યો, અને આખરે તેજ ઉદ્દગારપૂર્વક મારો પ્રાણ
 વિસર્જન થયો; પશ્ચાત્ત તે મારા પ્રાણને ભગવાને મૂકીમાં લઈ
 લીધો, અને મૂકી વાળી તેને પવિત્ર ગંગાજીના કારીમાં આવેલા
 મણિકર્ણિકાના ઘાટ ઉપર આવી, વીધી પૂર્વક ગંગોદકથી માણીને
 કરી શુદ્ધ બનાવી, ઉર્ધ્વ અતિ કરવાનો સંકલ્પ કરી મુકી લીધો;
 જેથી તે મારા જીવાતમાએ આ વીમળપુરીના આત્રિય અને
 બ્રહ્મનિષ્ઠ પવિત્ર બ્રાહ્મણ દિવ્યશર્માને ઘેર પુત્ર તરીકે જન્મ
 લીધો. હે શુદ્ધદેવ આટલી હકીકત થઈ રહી કે પશ્ચાત્ત મારી
 આંખ સત્વર ઉઘડી ગઈ, અને મારા સર્વ ગત જન્મોથી તે વર્ત-
 માન જન્મ સુધીની હકીકત, સ્વપ્નમાં મને સમજાઈ ગઈ, જે
 આપની આજ્ઞાનુસાર આપ સદ્ગુરુમતિ કથન કરી સવજી
 કરાવી. ”

આ સાંભળી દીગંબર સ્વામિએ પ્રશ્ન કર્યો “ હે ભેટા પણ
 તને જોમ થકા થઈ હશે. કે આટલો બધો માયામસ્ત અને
 પાપી કીટ થવા પર્યંત પણ તે કીટના જોળીયામાંના જીવાતમાએ
 માયાનો પ્રસન્નતાથી ત્યાગ ન કર્યો, છતાં ભગવાને કેમ તેના
 સર્વ દોષો નિવૃત્ત કરી, તેને પુન બ્રહ્મયોની પ્રાપ્ત કરાવી અને
 તે દ્વાર ચતુર્થ પદાર્થની સિદ્ધિ અપાવી અને પરમ પદે સ્થાપવા
 સંકલ્પ કર્યો. ” પણ હે વત્સ, તે તારી શકાના સમાધાનમાં
 બેટલોજ પ્રત્યુત્તર છે કે “ એક હજી માત્રના સત્સંગથી. ”
 અધમમા અધન પ્રાણીના પણ સર્વ દોષોનો કોશ બગી જાય
 , તે પ્રમાણે તે કાટનો પણ ગળી ગયો. અને યત્કિંચિત્
 બેલા ભગવાનના સત્સંગના રૂપથી, તે મારો પ્રાણ ઉર્ધ્વગતિને
 મ થયો હે તાત. એના ભગવાને યથાર્થજ કલુ કેટલાય. હે
 , આ તારા તર્વ સ્વપ્નનીહકાવતથી તને એન તો ખત્રા થઈ

હશે, કે આ માયા અને જગત અજ્ઞાનથીજ કલ્પાએલાં
 ગત એ વાસ્તવિક રીતે એતાં પરબ્રહ્મમાં વિવર્તરૂપે
 એક આકૃતિ છે. અને પરમપદની તે મુખ્ય અર્થ રૂપ છે.
 એક બાળકને વાસના રહિત સ્થિતિ વડે, જગતાદિ સર્વ
 કેવલ નિર્દોષ દ્રષ્ટિથી દેખાય છે, તેવીજ રીતે સૂક્ષ્મ વાસ
 નેણે ત્યાગ કર્યો છે, એવા તત્ત્વવિદ્ આત્મપરાયણ રહે
 યોગીજનોને આ જગતાદિ સર્વ દૃષ્ય પદાર્થો નિર્દોષ દ્ર
 દેખાય છે. આટલા માટેજ 'જગદેવ હરિ હરિરેવ જગત
 અર્થાત જગત એ હરી છે અને હરી એ જગત છે' એ
 વેદ વાક્યનો સત્પુરૂષોએ અનુભવ કરી અંગિકાર કર્યો છે.
 તાત બાકી અજ્ઞાની છવો 'હું' અને મારું' એ અહંમમતા
 જગતમાં મોહ રાખી ભટકાય છે, અને અનેક પ્રસંગે તે
 મિથ્યાપણનો અનુભવ કર્યો છતાં, પુનઃ પુનઃ તે મોહન
 માયામાં તણાય છે, અને તે તેમનું અજ્ઞાન જેમ મિથ્ય
 છે, તેનુંજ જગત પણ મિથ્યાજ છે. માટે હે વત્સ,
 જગત એ એક અજ્ઞાનની કલ્પના માત્ર છે. તેમજ
 આ મોહ માયા છત્યાદિ સર્વ જે જગતવિશે રહેલાં છે,
 તે પણ માત્ર મિથ્યારૂપ જ્ઞાંતિ છે. એ વાતનો આ તારા સ્વ-
 જ્ઞાની હકીકત પર લક્ષ આપી યથાર્થ અનુભવ કર ! આઠે
 હવે કાલે સ્વદેશ તરફ પ્રયાણ કરીશું. અને પછી તું પ્રસન્ન
 પૂર્વક જ્યારે તારા આશ્રમેથી મને વિદાય કરીશ, ત્યાર પછી
 ત્યાંથી મારા આશ્રમે હું વિચરીશ; હે બેટા, આ સ્વજ્ઞાનમાં જે
 હકીકત બની છે, તે ફક્ત તને માયાના પ્રાબલ્યનો અનુભવ
 કરાવાની આતરજ્ઞ મારા યોગબળથી બની છે. બાકી પૂર્વતા
 જન્મ જન્મમાંતરનો જે સત્ય વૃતાંત છે, તેનું વીવેચન સ્વદેશ ત્રય
 પછી, યોગાનુયોગે તારા પ્રતિ કથન કરવામાં આવશે; "આટલું
 કહી મૂનિ પોતાની પ્રાપ્ત પ્રવૃત્તિમાં પડયા, અને ભાનુદેવ પણ
 પ્રાપ્ત હિંદોગ અને પુરુષાર્થમાં ભેગયો; સત્રિ વીતી અને ૧૯-
 શાટવાનો સમય થયો, કે સત્વર પોતાના સ્વદેશ તરફ ગરમિથ્

જન્મેએ પ્રવાણ કરી દીધું. અને આશરે બે માસે વીમળગુ-
રીએ પોહોચ્યા. જાનુદેવ ગુફસહીત પોતાને ઘેર આવી ગુફને
સનિધ રાખી તેમની ઇચ્છાનુસાર પદ્માત વર્તન કરવા લાગ્યો.
મુનિ વર્ચસ્વભા કહે છે “ હે પ્રહર્ષ, આટલો વૃત્તાંત તે
શૂન્નકેવલ રાજા પ્રતિ, મુનિ સિદ્ધેશ્વરાચાર્યએ કથન કર્યો, પદ્માત
સમય વીતી જવાથી, પોતાને જાણને સીધાવી મયા, અને રાજા
પણ જઇ નીકળવા થયો. હે મુમુક્ષુ શિષ્ય, પેલા જાનુદેવનું
જાગૃત્વ વૃત્તાંત જે સીદ્ધેશ્વરાચાર્ય મુનિએ રાજાને સ્વપ્ન
કરાવ્યું, તે તને જાણતી કહે સ્વપ્ન કરાવામાં આવ્યો, માટે આજે
જઇ શાંતીથી સુખરૂપ નિદ્રાને પ્રાપ્ત થા. ” આ પ્રકારની
મુનીની આજ્ઞા સ્વપ્ન કરી, પ્રહર્ષ સહીત સર્વ શિષ્યવર્ગે સાદાંગ
કર્યા, જોટલે મુનિ વર્ચસ્વભા પધાર્યા, અને સર્વ શિષ્ય મંડળ
પણ પોતપોતાના સ્થાને ગયું.

પ્રકરણ ૮ મું.

માં ચ યો વ્યાપેચારેણ મક્તિયોગેન સેવતે
સગુણાન્સર્મૈતિત્યૈતાન્મહામુખાયકલ્પતે

(શ્રી. મ. ગી.)

તે પ્રાણી સ્વની દમ્બ રાખ્યાવિના મને નિઃશ્વાસપણે નિરાંતર કામિ-
યાગથી બને છે, તે પ્રાણી ત્રણે ગુણથી પર અર્થાત ત્રણે ગુણનું અતિશય
કરી, અપ્રમાદને પ્રાપ્ત થાય છે.

—તરંગ ૧ લો—

—વાસ્તવિક જ્ઞાન કોને થાય અને કોને ન થાય ?—

મુનિવર્યસૂત્રમા બીજે દીવસે બાનુદેવને ઘેર રાત્રીએ
સમય થયો એટલે પેલા સિદ્ધેશ્વર-
આર્ય તપસ્વિએ શુભકેતુ રાજાને બાનુદેવનું આગળનું વૃતાંત
શ્રવણ કરાવ્યું તેનું પ્રકર્ય પ્રત્યે નીચે પ્રમાણે કથન કરવા લાગ્યા.

મુનિવર્યસૂત્રમા કહે છે, “ હે વત્સ પ્રકર્ય, પછી તો પેલા
સિદ્ધેશ્વરઆર્ય કહે છે “ હે રાજા પેલો બાનુદેવ પોતાને ઘેર
શુર સહીત આવી પોહોગ્યો, ત્યારે પેલી તેની મીઠી સ્ત્રી પદ્મની
કથના દરકથી ઘણી બધાંકર માંદગી લોગવતી હતી. બાનુદેવે
પોતાના ઘેર આંખ્યા પછી તેની ઘણીએ ઓપધીઓ કરી, તેમજ
ચાડરીલા વીગેરે સર્વ તેની સારવાર કરી યાકી મવાં
પણ તેણીને આરામ થયોજ નહિ, અને આખરે મરણ પામી.
બાનુદેવને મનના ધર્મ પ્રમાણે સહજ સ્વાભાવિક ચોક થયે
પણ શુર સાથે નિર્ધાટન કરીને, તેમજ પેલી સ્વમની હકીકત
જેવા પછી, સંસાર પ્રત્યે એવો વિરાગી અને દૃઢ બની ગયે
હતો, કે તેનો દુઃખમા પોતાની પરમપ્રિય પત્નિના મરણને
ચોક ઝાઝીવાર ટપી રહ્યા ન હતો. તેની સાધવિ સતિ જુની
ધર્મપત્નિ ચાડરીલા હયાત હતી, અને તે બાનુદેવના કર્યાં

કરી હોત તો પણ હું તને આજથી શ્રવણ કરાવવાનોજ હતો. માટે હે વત્સ જિંતા કરીશ નહિં, દિવસના સમયે તારા નિત્ય કર્મમાં તેમજ પ્રાપ્ત વ્યહારમાં પ્રવૃત્તિ કરવામાં પ્રવૃત્ત રહેજે ! અને રાત્રિએ નિવૃત્તિપૂર્વક તે તારા જન્મની કથાને ઝોજાવ ચિત્તે શ્રવણ કરજે ? હે જાનુ, તે વૃત્તાંત સંપૂર્ણ શ્રવણ કરી, પશ્ચાત્ત તારા અંતઃકરણમાં ખાત્રી કરજે, કે હું માત્ર તારા વર્તમાન જન્મેજ તારો સદ્ગુરુ જની તારી સાથે સ્થિતિ કરી રહ્યો છું, અને તારા કલ્યાણના ઉપાયોમાં તને યોજુ' છું એમ નથી પણ પૂર્વના અનેક જન્મથી તારીપ્રત્યે ગુરુ બુદ્ધિ સ્થાપિ તારા કલ્યાણના માર્ગે, તને વહન કરાવિ, ઉત્તરોત્તર સદ્ગતિને પ્રાપ્ત કરાવી, પરિણામે જન્મમરણથી મુક્ત કરવાના હેતુથી તારી સાથે સ્થિતિ કરી રહ્યો છું અને રહુ છું. હે તાત્ તે મારો તારો સંયોગ પૂર્વ સંસ્કાર રચીત હોવાથી, મારે તારે જન્મે-જન્મ ઝોજા થવું પડે છે. મેં તો મારું કલ્યાણ તારા અને જન્મે થયાં કરેલું છે, પણ મારા શિષ્ય વર્ગ પૈકિમાંથી જેઓ આ ભવાટવીમાં હલ્લ ભટકાય છે, તે લોકોને આ ભવાટવીથી મુક્ત કરાવવાઅર્થેજ, મારે પણ તેમની ભેડે જન્મ લેવો પડે છે. યદાયદાદિ ધર્મસ્ય ગ્લાતિર્મંવતિ મારત, અમ્યૂત્યાનમધર્મસ્ય સંમર્ષાપિ યુગે યુગે શ્રીમદ્ ભગવાન્ પણ એમજ પ્રત્યોષે છે, કે જ્યારે ધર્મ ગ્લાની પામે છે અને અધર્મ પ્રવર્તે છે ત્યારે યુગે યુગે મારે અવતાર ધારણ કરવો પડે છે. તેજ પ્રમાણે ઇષ્ટ સંકેતાનુસાર મારે પણ મારા અનન્ય શીષ્યો માટે જન્મવું પડ્યું છે એ તું નિશ્ચયપૂર્વક બાણજે ? હે મુમુક્ષુ શિષ્ય, ઋત્રિય અને બ્રહ્મનિષ્ઠ એ બન્ને સંપન્ન હોય તેવા સદ્ગુરુપ સંકેતિક ઇન્દ્રિય તનુઓ, નિરંતર પોતે સ્વસ્વરૂપાકાર રહેવા છતાં, શબ્દે લીધેલો પોતાનો શિષ્યવર્ગ પરમપદને પ્રાપ્ત કરી સત્ય સ્વસ્વરૂપમાં નયમાય, કિંવા જન્મમરણના બંધનથી મુક્ત નયાય, ત્યાંમુધી તેને માટે આ સંસારમાં સાત્વિક અભિમાનથી પરમાર્થિક પ્રવૃત્તિ કરતાજ રહે છે. માટે જ્યાં

મુખી છું સ્વસ્વરૂપ ન થાય, ત્યાંમુખી મારે પણ તારા અવ્યુદય
અર્થે, વિહિત સાધનો દ્વારા પુરુષાર્થ કરી, અને તારી પાસે પણ યોગ્ય
પ્રવૃત્તિ કરાવી, મારોગુરુ ધર્મ તેમજ તારા શીઘ્રધર્મને બાધ ન
આવે તે રીતે, આ સર્વ પ્રવૃત્તિ કરું છું; અને તેથીજ તારું
પરમસેય છે એમ છું નિશ્ચે કરીને બાલુ? જાની કર્મને બાલુતો
છતાં, અને તે કર્મ બાલુને કરે છે છતાં, તે કર્મથી હેપાયમાન
થતો નથી, અને અજાની તો પોતાની અવપણ દશામાં સર્વ
કર્મ કરે છે, જેથી કર્મને અને તેના ફળને તે નહીં બાલુતો
કોણથી, કર્મ કરી તેમાં ફસાય છે. અજાની પ્રથમ મુખ બુદ્ધિ
રાખી કર્મ કરી નાંખે છે, અને વિહિતાવિહીતના વિચાર વગર
અને તેના શુભાશુભ ફલના સ્વરૂપને બાલુયા વગર, તે કરી
નાંખેલું કર્મ પશ્ચાત્ત તેને અત્યંત દુઃખરૂપ નીવડે છે, ત્યારે તે
તેનો ભોક્તા બની દુખનો અનુભવ કરે છે. આટલું છતાં જેમ
અધકારનો નાશ સંપૂર્ણ ન થાય ત્યાંમુખી અફલોદય થતો નથી
તેવીજ રીતે પ્રાણીના હૃદયમાંથી અજાનનો સંપૂર્ણ નાશ ન થાય
યાં મુખી જ્ઞાનનો ઉદય થતો નથી.” આ અવલુ કરી બાનુદેવ
શાંત થઈ ગયો, અને પોતાના પૂર્વજન્મનું મતાંત અવલુ કરવાની
તિમેચ્છાને લીધે, રાત્રિએ કથાના સમયની રાહ ભેતો, સર્વ પ્ર-
વૃત્તિ કરવા લાગ્યો. પશ્ચાત્ત સાયંકાળ થયો એટલે ગુરુશીઘ્ર એક
પ્રહર મુખીની પોતાની નીત્ય નીચમની સ્નાન સંધ્યા આદિ સંયમ અને
શુદ્ધિની કીયાઓ કરવામાં પ્રવૃત્ત થયા. થોડીવાર થઈ એટલે બાનુદે-
વની બગીચના પાચેક ગામો કોઈ જંગલી ધાડપાડુ પ્રભાએ લુટી લી-
ધાના સમાચાર લેઈ એક સાંઢણીસ્વાર ઢોડતો ગજરાએલો ત્યાં આ-
વીને સાંઢણી પરથી ઉતરી ઘરમાં દાખલ થયો. અને કહેવા લાગ્યો
કે, બાપલ આપણા પાચ ગામ કોઈ જંગલી ધાડપાડુ પ્રભાએ લુટી
લીધા છે. અને બીજા ગામના લોકો ઘરો વાસી પ્રાણ બચાવવાની
ખાતર પોતાના અ. બ. લખચ્યા લેઈ નારી ગયા છે હવે કોઈ
રીતે રક્ષણ થાય તે. હવે નહિ તે. આખી બગીચ પાચ-
મ. ૩ થઈ જશે ન ચ. રૂશીલ તથા ઉકેલ અને ચાકરનકરો

ધરમાં હતાં, તેઓ આ સર્વ યવજી કરવાની સાથે ખગમની
 ઉઠ્યાં, અને પેલા શુર શિખ્ય તો જન્ને તેઓના જોરડાના છેક
 ઉંડાણમાં એક અધારા ભોંયરામાં જ્યાં પૂજનમંદિર હતું, ત્યાં
 બેઠા બેઠા પ્રસન્નતા પૂર્વક, સ્વસ્થ અને શાંત ચિત્તે પોતાની
 નિયમિત પ્રાણાયામ અને સમાધિની કીયામાં, તે વખતે તડાકાર
 બનેલા હતા જેથી તેઓને આ વાતની ખબર નહતી. ચાડ્ડીલા
 અતિ પવિત્ર સત્તિ સાધવિ પતિપરાયણ સહધર્મચારિણી સી
 હતી. તેમજ રાજકાજમાં કુશળ અને અનેક સદ્ગુણસંપન્ન
 વિદ્વાન તેમજ વિચિત્ર હતા, જેથી આ સાંકળીસ્વારના આ-
 વાં વચનો સાંભળી તત્કાલ તેને વિચાર થયો કે “ આ વિમ-
 જપુરી નગરીના રાજા સાથે એક તહનામું કરવું કે દરબરે
 અમુક ખંડણી આપવી, અને તેના બદલ તેના હસ્કરની જ્યારે
 ભેઠએ ત્યારે જરૂરજેટલી મદદ તે આપે, માટે તેને એક
 વિરમિ ભરેલું પત્ર તત્કાળ લખી દેવાની જરૂર છે. બે ગામતો
 હુંટાયા છે, તેમાં પણ કંઈ પરમાત્માએ ઐયજ વિચાર્યું હશે.
 માટે એકદમ આવી હકીકતથી મારે ગભરાઈ જવું અને પતિની
 તથા સદ્ગુરૂની સંમત ક્રિયામાં વિશેષ નાંખવો એ તદ્દન અયો-
 ગ્ય છે. જાગીરનો સર્વ વહીવટ આજકાલ હું કરું છું, અને તેથી
 તેમની તરફથી હુંજ કદાચ પત્ર લખી મોકલીશ, તોપણ વીમ-
 જપુરીનો રાજા વિમજસેન તેનો અનાદર કરે તેવો સંભવ
 નથી. માટે હાલ લખી દઉં. ” આવો નિશ્ચય કરી તે સનિ
 ચાડ્ડીલાએ વિમજપુરીના રાજા વિમજસેનને પત્ર લખી પોતાના
 એક અનુચર સાથે મોકલી દીધો, અને તેને કહ્યું “ ભાઈતમે
 હમણાંને હમણાં જઈ રાજા વીમજસેનને આ પત્ર આપી હશકર લેઈ
 વીદાય થાઓ, અને આપણી જાગીરનું નીમકહવાગીથી રક્ષણ કરો
 આ સાંભળી પત્ર લેઈ પેલો સાંકળીસ્વાર તરતજ રાજા પાસે
 વીદાય થયો. તેના વિદાય થયા પછી, ચાડ્ડીલા પોતાના
 મન સાથે વીચાર કરવા લાગી કે “ એ જંગલી ધાડપાડુ લોકો એ-
 લામાં હુંટી હુંટીને કેટલું હુંટશે; અને જેટલું પ્રજાને હુંટાવા દેવાનું

લેશ પણ આવશ્યકતા નથી આરાજ્ય તમારું જ ॥ એમ માન બે." આ સમાચાર સુકર્મસેનના વાંચીને ચારૂશીક પુશી થઈ; પેલો સાંઢણી સ્વાર માત્ર બે કલાકમાં શાંતિ થઈ ગઈ જાણી, એકદમ આશ્ચર્ય અને પુશીથી આવી, ચારૂશીકને કહેવા લાગ્યો. માતાજી આજ્ઞા લઈ છું. હવે ચિંતા કરવાનેવું કશું રહ્યું નથી. આ સાંભળી ચારૂશીક બોલી "મહે ભાઈ જાઓ અને નિશ્ચિંત પણે જઈ તમારી નોકરી કરો ? બે કદી હવે પછી કોઈ દુષ્ટો આપણી જાગીરના ગામો ઉપર ત્રાસ વરતાવે, તો બારોબાર રાજ્યમાં જઈ સંભળાવજો, એટલે રાજ સુકર્મસેન તેનો સત્કાર બંદોબસ્ત કરશે " સાંઢણી સ્વારે કહ્યું " માતાજી બહું સારું, જેવી આજ્ઞા. " એમ કહી શાંત અને પ્રસન્ન ચિત્થી તે સાંઢણી સ્વાર ચાલ્યો ગયો. આ બધું થઈ ગયું પણ શુશ્રિષ્ઠ બેમાંથી એક પણ, આશરે અઢીકલાક થવા આવ્યા, તો પણ પેતાના પુજનમાંથી પરવારી બહાર આવ્યા ન હતા. જ્યાં એક પ્રહર વીત્યો અર્થાત બરાબર ત્રણ કલાક થયા, એટલે બન્ને જણા પૂજન ગૃહમાંથી બહાર આવ્યા, એટલે ચારૂશીકએ રાત્રિનું વાળું પિરસી બન્નેની યાજ તૈયાર રાખી હતી, જેથી તે બન્નેએ વાળું કર્યું. પશ્ચાત ચારૂશીકએ પેલી સર્વ બનેલી હકીગત નીવેદન કરી. બાનુદેવે અને દીગંબર સ્વામિએ તેણીને તેની સમય સુચકતા માટે ધન્યવાદ આપ્યો. થોડી વાર થઈ અને કથાનો સમય થયો, એટલે દીગંબર સ્વામિ સમિપ તે પરિત્ર હપતિ આવી, નિયમાનુસાર સાષ્ટાંગ કરી બેઠાં, બાદ સ્વામિ કહેવા લાગ્યા. "હે બાનુદેવ તારા પૂર્વ જન્મનું વૃત્તાંત જે માગ યોગબલ્લવડે કરીને મને જ્ઞાત છે, તેનું આજથી સંરોપમાં તારા પ્રતિ કયન કરૂં તે એકાગ્રચિત્તે શ્રવણ કરજો ?

પ્રહર્ષ, પશ્ચાત દીગંબર સ્વામીએ કહેલો બાનુદેવનો પૂર્વ જન્મનો વૃત્તાંત નીચે પ્રમાણે સિદ્ધશ્વરાચાર્ય તપસ્વિ તે શુભકેતુ રાજાને કહેવા લાગ્યા. સિદ્ધશ્વરાચાર્ય કહે છે "હે રાજન્ પશ્ચાત પેટ દીગંબરસ્વામિ બાનુદેવને કહેવા લાગ્યા" હે બાનુદેવ જો મારા ચિષ્ય

વર્ષ પૈકીના સર્વ જણાએ, પોતાનું કલ્યાણ સાધી જન્મ મરણથી
મુક્ત થઈ ગયા હતા, પણ એકલો તું જન્મમરણના દેરાથી તારા
કર્માનુસાર, આ સંસારસાગરથી તરી શક્યો નહિ; તું કર્મના
ફળની વાંચનાને લીધે, અને વર્ણાશ્રમને લાયક નિરંતર કર્મ
કરવાની મારી આપાનો અનાદર કરવાથી, તે પરમાત્માના પર-
મપદની બીજા શીષ્યોની જેડે પ્રાપ્તિ કરી શક્યો નહિ. જેથી તારે
નીચે પ્રમાણે અરવારો લેવા પડ્યા. અને આ તારા ઉવટના
જન્મમાં, તું મારા પરિચીતન અર્થાત્ પરિચય-સંબંધમાં આવીને,
જન્મમરણના દેરાથી ઉગરવા બેટકું પૂરુષાર્થ કરી શકવા અત્યારે
સમર્થ થયો છું, એમ તું નિશ્ચે કરીને બાણ ? હે તાત, તું અ-
વંતિનગરીના રાજા અરુણસિંહને પેટ પ્રથમ હાનિયોનિમાં
જનમ્યો હતો. અને તારી જોગણીસ વર્ષની વય થતાં, તે મને
સહયુગ્ વરીકે પ્રાપ્ત કર્યો હતો. તારું નામ તે વખતે ધીરસિંહ
હતું, તારી વીશ વર્ષની વય થતાં તારા પિતા અરુણસિંહ
શુભ્યાં હતા, અને તેથી વીશમે વર્ષે તને રાજ્યાભિષેક થયો હતો,
ત્યાં મુખી તારા લગ્ન થયાં ન હતાં. ઠારણ કે તે અપ્સરા
પરણવાનો સંકલ્પ કર્યો હતો. અને તેથી તે વખતે અપ્સરા
પરણવા બેટલાં, તારાં પુત્રનો સમુદ્ધ નહીં હોવાથી, ભાવીમાં
તે જન્મમાં તને અપ્સરા પ્રાપ્ત થઈ નહીં, જેથી કુંવારી છાંદગી તે
અવિવ કરી, પાંત્રીસ મેં વર્ષે તેજ ફલની લાલસામાં સતક્રોધ
કરી તે દેહોત્સર્ગ કર્યો હતો. અપ્સરાની સાથે લગ્ન કરવાની લાલ-
સામાં, તારો પ્રલોભન થવાથી, તથા તારાં સતક્રોધનો સમુદ્ધ
એકાદર તારા દોષો કરતા ભારે હોવાથી, તું જલ્પયોનિને પ્રાપ્ત
થયો હતો. માગજનુભિમા ત્રિવિક્રમ રાજાના પુત્રોદિતને ત્યાં
તારો જન્મ થયે હતો. અને તે વખતે સુમિત્રશ્યામ નામથી તું
જોગણીને હતો. જલ્પયોનિના આપીને તે મને દરે વર્ષે પ્રાપ્ત
કર્યો હતો. અને દરેક જાણીતર વય પવન મેં તને વિદ્યાબ્યાસ
કરાવી. સવળને પુરુષ પવન તારા પિતૃને નાખી દીધે હતો.
તારો વિદ્યારુદ્ધ નો ઉત્તર ને જેવી-ને વર્ષે મને તારા સહ

રૂપ છે એવી લક્ષણવૃત્તિ, અને તેની અર્થ વૃત્તિની સંપૂર્ણ અક્રમતાપૂર્વક અચળ શ્રદ્ધાથી નિરંતર સાવના દ્રઢાવનાર પણ આપણી સમર્થ છે. હે ગુરો હવે આપે જે કહ્યું કે “આ કાલ-માં પ્રાણીને સત્વર જ્ઞાન કેમ નથી થતું” તે સમજાવવા કૃપા કરો !”

દીગંબર સ્વામિ આ વચનો અવલુ કરી કહેવા લાગ્યા, “હે જ્ઞાનુદેવ, તમે સ્ત્રી પુરુષ સ્વધર્માચર્યી અને પવિત્ર મન-વાળાં હોવાથી, આ સંપૂર્ણ વિષય વિચારને ઉત્પન્ન કરનારી, તથા ભુદિ અદિ ચતુષ્કય અંતઃકરણને અસ્વસ્થ બનાવનારી, તમે તમા-રી પ્રથમાવસ્થાને, અતિક્રમણ કરી ગયાં છો. તે પેહેલી અવ-સ્થામાંજ તમે સ્વધર્માચર્યી હંપતિ, સત્ક્રીયા અને સદ્વિચારરૂપ સાધનોને સાધી, અંતરબાહ્ય રહેનાર ચતુષ્કેનો પરાભ્ય કરી ચુક્યાં છો, જેથી નિષ્કંટક સ્વાત્માનુભવથી પરમમુખને શોગવથો જે નિશંકપણે માન્યો ? હે પવિત્ર મુમુક્ષુ હંપતિ, તમે તમારા સ્વધર્માચરણ અને સદાચારથી ઉભયલોકમાં વચને પાત્ર છો માટે નિશ્ચિંત થ્યો ? હે જ્ઞાનુદેવ, હવે જે તારી યંત્રા છે તેના સમાધાન અર્થે પ્રત્યુત્તરમાં કહું છું તે અવલુ કર ? હે બેટા, તારા તે મુ-મિત્રશર્માના અવતારમાં; જે તને મેં આ કાલમાં પ્રાણીઓને જ્ઞાન સત્વર કેમ થવું નથી તેનું વીવેચન અવલુ કરાવ્યું હવું તેનીચે પ્રમાણે હવું; મેં તને કહ્યું “હે વત્સ આ કાલમાં પ્રાણીઓને તત્કાલ વાસ્તવિક જ્ઞાન નહિ થવાના થણા કારણે છે, પણ કેટ-લાક સદગુરુ અને સત્શાસ્ત્રોએ મુખ્ય પ્રતિપાદન કરેલાં છે તેમાંથી માત્ર તારા પ્રતિ તેન. અધિક સ્પષ્ટિકરણ અર્થે, ધીમન્ પરમાત્મા નૃસિંહાચાર્યજી પ્રણીત સિદ્ધાંત સિંધુ અંથમાંથી, પ્રમાણમુત સત્ય અને સરળ સમજાય તેવા કારણો લેઈ તેનું આ સ્થળે કથન કરવું યોગ્ય સમજી કરું છું તે સાંભળ ? જ્ઞાન નહિ થવાના કારણોમાં પ્રથમ કારણ એ છે જે

સર પદ્યક્રમનુ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦ ૧૦૧ ૧૦૨ ૧૦૩ ૧૦૪ ૧૦૫ ૧૦૬ ૧૦૭ ૧૦૮ ૧૦૯ ૧૧૦ ૧૧૧ ૧૧૨ ૧૧૩ ૧૧૪ ૧૧૫ ૧૧૬ ૧૧૭ ૧૧૮ ૧૧૯ ૧૨૦ ૧૨૧ ૧૨૨ ૧૨૩ ૧૨૪ ૧૨૫ ૧૨૬ ૧૨૭ ૧૨૮ ૧૨૯ ૧૩૦ ૧૩૧ ૧૩૨ ૧૩૩ ૧૩૪ ૧૩૫ ૧૩૬ ૧૩૭ ૧૩૮ ૧૩૯ ૧૪૦ ૧૪૧ ૧૪૨ ૧૪૩ ૧૪૪ ૧૪૫ ૧૪૬ ૧૪૭ ૧૪૮ ૧૪૯ ૧૫૦ ૧૫૧ ૧૫૨ ૧૫૩ ૧૫૪ ૧૫૫ ૧૫૬ ૧૫૭ ૧૫૮ ૧૫૯ ૧૬૦ ૧૬૧ ૧૬૨ ૧૬૩ ૧૬૪ ૧૬૫ ૧૬૬ ૧૬૭ ૧૬૮ ૧૬૯ ૧૭૦ ૧૭૧ ૧૭૨ ૧૭૩ ૧૭૪ ૧૭૫ ૧૭૬ ૧૭૭ ૧૭૮ ૧૭૯ ૧૮૦ ૧૮૧ ૧૮૨ ૧૮૩ ૧૮૪ ૧૮૫ ૧૮૬ ૧૮૭ ૧૮૮ ૧૮૯ ૧૯૦ ૧૯૧ ૧૯૨ ૧૯૩ ૧૯૪ ૧૯૫ ૧૯૬ ૧૯૭ ૧૯૮ ૧૯૯ ૨૦૦ ૨૦૧ ૨૦૨ ૨૦૩ ૨૦૪ ૨૦૫ ૨૦૬ ૨૦૭ ૨૦૮ ૨૦૯ ૨૧૦ ૨૧૧ ૨૧૨ ૨૧૩ ૨૧૪ ૨૧૫ ૨૧૬ ૨૧૭ ૨૧૮ ૨૧૯ ૨૨૦ ૨૨૧ ૨૨૨ ૨૨૩ ૨૨૪ ૨૨૫ ૨૨૬ ૨૨૭ ૨૨૮ ૨૨૯ ૨૩૦ ૨૩૧ ૨૩૨ ૨૩૩ ૨૩૪ ૨૩૫ ૨૩૬ ૨૩૭ ૨૩૮ ૨૩૯ ૨૪૦ ૨૪૧ ૨૪૨ ૨૪૩ ૨૪૪ ૨૪૫ ૨૪૬ ૨૪૭ ૨૪૮ ૨૪૯ ૨૫૦ ૨૫૧ ૨૫૨ ૨૫૩ ૨૫૪ ૨૫૫ ૨૫૬ ૨૫૭ ૨૫૮ ૨૫૯ ૨૬૦ ૨૬૧ ૨૬૨ ૨૬૩ ૨૬૪ ૨૬૫ ૨૬૬ ૨૬૭ ૨૬૮ ૨૬૯ ૨૭૦ ૨૭૧ ૨૭૨ ૨૭૩ ૨૭૪ ૨૭૫ ૨૭૬ ૨૭૭ ૨૭૮ ૨૭૯ ૨૮૦ ૨૮૧ ૨૮૨ ૨૮૩ ૨૮૪ ૨૮૫ ૨૮૬ ૨૮૭ ૨૮૮ ૨૮૯ ૨૯૦ ૨૯૧ ૨૯૨ ૨૯૩ ૨૯૪ ૨૯૫ ૨૯૬ ૨૯૭ ૨૯૮ ૨૯૯ ૩૦૦ ૩૦૧ ૩૦૨ ૩૦૩ ૩૦૪ ૩૦૫ ૩૦૬ ૩૦૭ ૩૦૮ ૩૦૯ ૩૧૦ ૩૧૧ ૩૧૨ ૩૧૩ ૩૧૪ ૩૧૫ ૩૧૬ ૩૧૭ ૩૧૮ ૩૧૯ ૩૨૦ ૩૨૧ ૩૨૨ ૩૨૩ ૩૨૪ ૩૨૫ ૩૨૬ ૩૨૭ ૩૨૮ ૩૨૯ ૩૩૦ ૩૩૧ ૩૩૨ ૩૩૩ ૩૩૪ ૩૩૫ ૩૩૬ ૩૩૭ ૩૩૮ ૩૩૯ ૩૪૦ ૩૪૧ ૩૪૨ ૩૪૩ ૩૪૪ ૩૪૫ ૩૪૬ ૩૪૭ ૩૪૮ ૩૪૯ ૩૫૦ ૩૫૧ ૩૫૨ ૩૫૩ ૩૫૪ ૩૫૫ ૩૫૬ ૩૫૭ ૩૫૮ ૩૫૯ ૩૬૦ ૩૬૧ ૩૬૨ ૩૬૩ ૩૬૪ ૩૬૫ ૩૬૬ ૩૬૭ ૩૬૮ ૩૬૯ ૩૭૦ ૩૭૧ ૩૭૨ ૩૭૩ ૩૭૪ ૩૭૫ ૩૭૬ ૩૭૭ ૩૭૮ ૩૭૯ ૩૮૦ ૩૮૧ ૩૮૨ ૩૮૩ ૩૮૪ ૩૮૫ ૩૮૬ ૩૮૭ ૩૮૮ ૩૮૯ ૩૯૦ ૩૯૧ ૩૯૨ ૩૯૩ ૩૯૪ ૩૯૫ ૩૯૬ ૩૯૭ ૩૯૮ ૩૯૯ ૪૦૦ ૪૦૧ ૪૦૨ ૪૦૩ ૪૦૪ ૪૦૫ ૪૦૬ ૪૦૭ ૪૦૮ ૪૦૯ ૪૧૦ ૪૧૧ ૪૧૨ ૪૧૩ ૪૧૪ ૪૧૫ ૪૧૬ ૪૧૭ ૪૧૮ ૪૧૯ ૪૨૦ ૪૨૧ ૪૨૨ ૪૨૩ ૪૨૪ ૪૨૫ ૪૨૬ ૪૨૭ ૪૨૮ ૪૨૯ ૪૩૦ ૪૩૧ ૪૩૨ ૪૩૩ ૪૩૪ ૪૩૫ ૪૩૬ ૪૩૭ ૪૩૮ ૪૩૯ ૪૪૦ ૪૪૧ ૪૪૨ ૪૪૩ ૪૪૪ ૪૪૫ ૪૪૬ ૪૪૭ ૪૪૮ ૪૪૯ ૪૫૦ ૪૫૧ ૪૫૨ ૪૫૩ ૪૫૪ ૪૫૫ ૪૫૬ ૪૫૭ ૪૫૮ ૪૫૯ ૪૬૦ ૪૬૧ ૪૬૨ ૪૬૩ ૪૬૪ ૪૬૫ ૪૬૬ ૪૬૭ ૪૬૮ ૪૬૯ ૪૭૦ ૪૭૧ ૪૭૨ ૪૭૩ ૪૭૪ ૪૭૫ ૪૭૬ ૪૭૭ ૪૭૮ ૪૭૯ ૪૮૦ ૪૮૧ ૪૮૨ ૪૮૩ ૪૮૪ ૪૮૫ ૪૮૬ ૪૮૭ ૪૮૮ ૪૮૯ ૪૯૦ ૪૯૧ ૪૯૨ ૪૯૩ ૪૯૪ ૪૯૫ ૪૯૬ ૪૯૭ ૪૯૮ ૪૯૯ ૫૦૦ ૫૦૧ ૫૦૨ ૫૦૩ ૫૦૪ ૫૦૫ ૫૦૬ ૫૦૭ ૫૦૮ ૫૦૯ ૫૧૦ ૫૧૧ ૫૧૨ ૫૧૩ ૫૧૪ ૫૧૫ ૫૧૬ ૫૧૭ ૫૧૮ ૫૧૯ ૫૨૦ ૫૨૧ ૫૨૨ ૫૨૩ ૫૨૪ ૫૨૫ ૫૨૬ ૫૨૭ ૫૨૮ ૫૨૯ ૫૩૦ ૫૩૧ ૫૩૨ ૫૩૩ ૫૩૪ ૫૩૫ ૫૩૬ ૫૩૭ ૫૩૮ ૫૩૯ ૫૪૦ ૫૪૧ ૫૪૨ ૫૪૩ ૫૪૪ ૫૪૫ ૫૪૬ ૫૪૭ ૫૪૮ ૫૪૯ ૫૫૦ ૫૫૧ ૫૫૨ ૫૫૩ ૫૫૪ ૫૫૫ ૫૫૬ ૫૫૭ ૫૫૮ ૫૫૯ ૫૬૦ ૫૬૧ ૫૬૨ ૫૬૩ ૫૬૪ ૫૬૫ ૫૬૬ ૫૬૭ ૫૬૮ ૫૬૯ ૫૭૦ ૫૭૧ ૫૭૨ ૫૭૩ ૫૭૪ ૫૭૫ ૫૭૬ ૫૭૭ ૫૭૮ ૫૭૯ ૫૮૦ ૫૮૧ ૫૮૨ ૫૮૩ ૫૮૪ ૫૮૫ ૫૮૬ ૫૮૭ ૫૮૮ ૫૮૯ ૫૯૦ ૫૯૧ ૫૯૨ ૫૯૩ ૫૯૪ ૫૯૫ ૫૯૬ ૫૯૭ ૫૯૮ ૫૯૯ ૬૦૦ ૬૦૧ ૬૦૨ ૬૦૩ ૬૦૪ ૬૦૫ ૬૦૬ ૬૦૭ ૬૦૮ ૬૦૯ ૬૧૦ ૬૧૧ ૬૧૨ ૬૧૩ ૬૧૪ ૬૧૫ ૬૧૬ ૬૧૭ ૬૧૮ ૬૧૯ ૬૨૦ ૬૨૧ ૬૨૨ ૬૨૩ ૬૨૪ ૬૨૫ ૬૨૬ ૬૨૭ ૬૨૮ ૬૨૯ ૬૩૦ ૬૩૧ ૬૩૨ ૬૩૩ ૬૩૪ ૬૩૫ ૬૩૬ ૬૩૭ ૬૩૮ ૬૩૯ ૬૪૦ ૬૪૧ ૬૪૨ ૬૪૩ ૬૪૪ ૬૪૫ ૬૪૬ ૬૪૭ ૬૪૮ ૬૪૯ ૬૫૦ ૬૫૧ ૬૫૨ ૬૫૩ ૬૫૪ ૬૫૫ ૬૫૬ ૬૫૭ ૬૫૮ ૬૫૯ ૬૬૦ ૬૬૧ ૬૬૨ ૬૬૩ ૬૬૪ ૬૬૫ ૬૬૬ ૬૬૭ ૬૬૮ ૬૬૯ ૬૭૦ ૬૭૧ ૬૭૨ ૬૭૩ ૬૭૪ ૬૭૫ ૬૭૬ ૬૭૭ ૬૭૮ ૬૭૯ ૬૮૦ ૬૮૧ ૬૮૨ ૬૮૩ ૬૮૪ ૬૮૫ ૬૮૬ ૬૮૭ ૬૮૮ ૬૮૯ ૬૯૦ ૬૯૧ ૬૯૨ ૬૯૩ ૬૯૪ ૬૯૫ ૬૯૬ ૬૯૭ ૬૯૮ ૬૯૯ ૭૦૦ ૭૦૧ ૭૦૨ ૭૦૩ ૭૦૪ ૭૦૫ ૭૦૬ ૭૦૭ ૭૦૮ ૭૦૯ ૭૧૦ ૭૧૧ ૭૧૨ ૭૧૩ ૭૧૪ ૭૧૫ ૭૧૬ ૭૧૭ ૭૧૮ ૭૧૯ ૭૨૦ ૭૨૧ ૭૨૨ ૭૨૩ ૭૨૪ ૭૨૫ ૭૨૬ ૭૨૭ ૭૨૮ ૭૨૯ ૭૩૦ ૭૩૧ ૭૩૨ ૭૩૩ ૭૩૪ ૭૩૫ ૭૩૬ ૭૩૭ ૭૩૮ ૭૩૯ ૭૪૦ ૭૪૧ ૭૪૨ ૭૪૩ ૭૪૪ ૭૪૫ ૭૪૬ ૭૪૭ ૭૪૮ ૭૪૯ ૭૫૦ ૭૫૧ ૭૫૨ ૭૫૩ ૭૫૪ ૭૫૫ ૭૫૬ ૭૫૭ ૭૫૮ ૭૫૯ ૭૬૦ ૭૬૧ ૭૬૨ ૭૬૩ ૭૬૪ ૭૬૫ ૭૬૬ ૭૬૭ ૭૬૮ ૭૬૯ ૭૭૦ ૭૭૧ ૭૭૨ ૭૭૩ ૭૭૪ ૭૭૫ ૭૭૬ ૭૭૭ ૭૭૮ ૭૭૯ ૭૮૦ ૭૮૧ ૭૮૨ ૭૮૩ ૭૮૪ ૭૮૫ ૭૮૬ ૭૮૭ ૭૮૮ ૭૮૯ ૭૯૦ ૭૯૧ ૭૯૨ ૭૯૩ ૭૯૪ ૭૯૫ ૭૯૬ ૭૯૭ ૭૯૮ ૭૯૯ ૮૦૦ ૮૦૧ ૮૦૨ ૮૦૩ ૮૦૪ ૮૦૫ ૮૦૬ ૮૦૭ ૮૦૮ ૮૦૯ ૮૧૦ ૮૧૧ ૮૧૨ ૮૧૩ ૮૧૪ ૮૧૫ ૮૧૬ ૮૧૭ ૮૧૮ ૮૧૯ ૮૨૦ ૮૨૧ ૮૨૨ ૮૨૩ ૮૨૪ ૮૨૫ ૮૨૬ ૮૨૭ ૮૨૮ ૮૨૯ ૮૩૦ ૮૩૧ ૮૩૨ ૮૩૩ ૮૩૪ ૮૩૫ ૮૩૬ ૮૩૭ ૮૩૮ ૮૩૯ ૮૪૦ ૮૪૧ ૮૪૨ ૮૪૩ ૮૪૪ ૮૪૫ ૮૪૬ ૮૪૭ ૮૪૮ ૮૪૯ ૮૫૦ ૮૫૧ ૮૫૨ ૮૫૩ ૮૫૪ ૮૫૫ ૮૫૬ ૮૫૭ ૮૫૮ ૮૫૯ ૮૬૦ ૮૬૧ ૮૬૨ ૮૬૩ ૮૬૪ ૮૬૫ ૮૬૬ ૮૬૭ ૮૬૮ ૮૬૯ ૮૭૦ ૮૭૧ ૮૭૨ ૮૭૩ ૮૭૪ ૮૭૫ ૮૭૬ ૮૭૭ ૮૭૮ ૮૭૯ ૮૮૦ ૮૮૧ ૮૮૨ ૮૮૩ ૮૮૪ ૮૮૫ ૮૮૬ ૮૮૭ ૮૮૮ ૮૮૯ ૮૯૦ ૮૯૧ ૮૯૨ ૮૯૩ ૮૯૪ ૮૯૫ ૮૯૬ ૮૯૭ ૮૯૮ ૮૯૯ ૯૦૦ ૯૦૧ ૯૦૨ ૯૦૩ ૯૦૪ ૯૦૫ ૯૦૬ ૯૦૭ ૯૦૮ ૯૦૯ ૯૧૦ ૯૧૧ ૯૧૨ ૯૧૩ ૯૧૪ ૯૧૫ ૯૧૬ ૯૧૭ ૯૧૮ ૯૧૯ ૯૨૦ ૯૨૧ ૯૨૨ ૯૨૩ ૯૨૪ ૯૨૫ ૯૨૬ ૯૨૭ ૯૨૮ ૯૨૯ ૯૩૦ ૯૩૧ ૯૩૨ ૯૩૩ ૯૩૪ ૯૩૫ ૯૩૬ ૯૩૭ ૯૩૮ ૯૩૯ ૯૪૦ ૯૪૧ ૯૪૨ ૯૪૩ ૯૪૪ ૯૪૫ ૯૪૬ ૯૪૭ ૯૪૮ ૯૪૯ ૯૫૦ ૯૫૧ ૯૫૨ ૯૫૩ ૯૫૪ ૯૫૫ ૯૫૬ ૯૫૭ ૯૫૮ ૯૫૯ ૯૬૦ ૯૬૧ ૯૬૨ ૯૬૩ ૯૬૪ ૯૬૫ ૯૬૬ ૯૬૭ ૯૬૮ ૯૬૯ ૯૭૦ ૯૭૧ ૯૭૨ ૯૭૩ ૯૭૪ ૯૭૫ ૯૭૬ ૯૭૭ ૯૭૮ ૯૭૯ ૯૮૦ ૯૮૧ ૯૮૨ ૯૮૩ ૯૮૪ ૯૮૫ ૯૮૬ ૯૮૭ ૯૮૮ ૯૮૯ ૯૯૦ ૯૯૧ ૯૯૨ ૯૯૩ ૯૯૪ ૯૯૫ ૯૯૬ ૯૯૭ ૯૯૮ ૯૯૯ ૧૦૦૦

કરાવનાર યુરના ધણા બાજે તે જીવો અપરાધી દોષ છે એટલે તેમને પણ જ્ઞાન થવાનો સંભવ રહેતો નથી. બાકીરણ યોનિ, જો કામ્ય આદિ વેદની અંગરૂપ વિદ્યાપ્રતિ નિરરકાર જાતારનાર પ્રાણીઓને પણ વાસ્તવિક જ્ઞાન થવાનો સંભવ રહેતો નથી. જે પ્રાણીઓ વડરિપુને અર્થે કામકોપાદિ છ યજુઓને પોતાના અંતઃકરણમાં રચના રીતે વર્તવાડે છે તથા જે જીવો પોતાની સર્વ ઉદ્વિગ્ધોને તે તેના વિષયો પ્રતિ વારંવાર સ્વેચ્છાથી સારાસારના વિવેક વચ્ચે જવા દે છે તેવા અસંખ્ય પ્રાણીઓને પણ જ્ઞાન થવાની આશા રહેતી નથી. વળી જેઓ સ્વધર્માચર્યું અને જ્ઞાન ચારથી વર્તનારા નથી, જેઓ અધર્મના સ્વરૂપને લેઈ પણ સમજતા નથી, વળી પરમાત્માના અસ્તિત્વને પણ વતકિંચિત્ત જેઓ સ્વીકારતા નથી તેઓને પણ જ્ઞાન થવાની આશા આશા રહે છે. વળી નિષેદ કરને આચરનારાઓને, બ્રહ્મ દ્રોહિ જીવોને, પવિત્ર વિપ્રભાનિ પ્રતિ દ્રેષ્ય ધરના જીવોને, અને અધર્માચરણથી નિરંતર વડન કરનાર પાપી પ્રાણીઓને, પણ જ્ઞાન થવાનો કદી કાળે સંભવ રહેતો નથી. માત્રપિના તથા વડિલી તેમજ સદ્ગુરની આગળ પાતળ જે કરતા નથી તેઓને, તથા શી સ્થાવિર તેમજ રિષ્ટુ ભગવાનના કિંવા તેમના બાકીના દ્રોહિ જીવોને પણ કદીકાળે નિમોક્ષમાં જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાનો સંભવ નથી. વળી સદ્ગુર, સ્વચ્છ તથા સંતપુરુષોમાં અમલકા ધરનાર, તેમનામાં અસત્ય આરોપ મુકનાર, તેમને સને નહિં કરનાર, પાપી પ્રાણીઓના સંગની ઇચ્છા રાખનાર અને સ્વધર્મ ખાતર સર્વ વસ્તુમાં પ્રિતિરાખનાર પ્રાણીઓને પણ કદીકાળે વાસ્તવિક જ્ઞાન થતું નથી. કુદરતને પોષનાર, ધર્મઅધર્મ, વિવેકાવિવેક અને ન્યાયન્યાયનો વતકિંચિત્ત પણ વિચાર નહિં કરનાર, અપવિત્ર જુધિમાં વસનાર, પવિત્ર અને શુરવીર પુરુષોનું અહંકારથી દાસ્ય કરનાર, અનિનિમાન અને મંદધર્મિ જીવોને પણ, કદી કાળે વાસ્તવિક જ્ઞાન થતું નથી. નિરપરાધી પ્રાણીઓની હિંસા કરનાર, તથા તેમને કુઃખ દેનારને, જ્યાં આવવાના માર્ગનો દોષ કરનારને, માર્ગમાં ભય ઉત્પન્ન કરનારને, અને અન્યને ભય તથા કુઃખ દેવામાંજ આનંદ પામનાર એવા પણ કરતાં પણ અધમ જીવોને પણ જ્ઞાન થતું નથી. હે મુમુક્ષુ ચિત્ત, જગી પ્રજ્ઞના સુખ અર્થે જાણવેલા વાર કુદા તથાવ ઇલાદિનો દુર પયોગ કરનાર પ્રાણીને, તથા તેના સદુપયોગમાં રિપ્ત નાંખનાર પ્રાણીને પણ જ્ઞાન થવાનો આજો સંભવ છે. હે પવિત્ર ધર્માત્મા, આ મોહરૂપ સસારમાં ફાળે ફાળે અંતઃકર્ણમાં નિહાળેને ઉત્પન્ન કરનાર, તથા પરહિતનો નાશ કરનાર કુપતિના જીવોને પણ જ્ઞાન થતું નથી.

મારણ, મોહન વગેરે કરણ સ્વભાવ, હિંમ્યાન ક્રિયાદિ સર્વ સિદ્ધિઓને મદદના ઇજવાબી ભાવસાથે પ્રાપ્ત કરી સ્વાર્થ પરમભૂતાનેજ ઉપયોગ કરનાર, મનિન સત્તા આપના અઢીશુન હોવાને પણ વાસ્તવિક જ્ઞાન થતું નથી. જુઝરી, જુઝા, વિષયી, અનિવેશી હોવાને, તેમજ તપસિયા વિગ્રે અને તત્ત્વજ્ઞ યોગી મદામાધિગું અપમાન કરનારા હોવાને હરીયર સંતને અભિન્ય જાણી તેમની યુક્તતા નહિ કરતાં તેમની પ્રત્યે નિરસાર ભાવનારાને અને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થવાથી પાતાની ક્રિયા માનનાર અહંમતિ હોવાને પણ જ્ઞાન થતું નથી. જો કોઈ કામ કરા અને પુત્ર મિત્રમાં મિથ્યા મમત્વ રાખનાર હોવાને, કાપટી ભાવથી કષ્ટ અને જયતને જોનારા પ્રાણીઓને અને અભયભક્ષી કરનારા હોવાને પણ કદાપી કાળે જ્ઞાન થવાને સંભવ નથી. સ્વપણ પ્રાણ દેહ અને પરબી પ્રાણિ મિત્ર રાખનાર હોવાને, પરબી મમત્વથી સંગ્રહ રહેનાર હોવાને, સ્વભીના ત્યારથી અને પરબીના અનુભવથી ક્રિયાથી માનનાર જ્ઞાની અને વર્ણસંકર બદ્ધ હોવાને, પણ જ્ઞાન થવાને શેષ પણ સંભવ નથી તે ઉપરાંત સદ્યસતી નિંદા કરનારને તથા તે નિંદા અવલું કરનારને, આચાર્ય તથા સદ્યસતી દર્શનમાં રોષ કરનારને તેમજ સદ્યસતને અપમાન તથા શુદ્ધિદિન માનનારને પણ જ્ઞાન થતું નથી. રાજામાં પ્રભુને આંધ ન સ્વીકારનારને, અશક્ત અને અપ્રેમ હોવાનું રક્ષણ ન કરતા હાસ્ય કરનારને, કિંવા નિષ્પ્રયોજન તેમની નિંદા કરનારને તથા કુર્ણજને કુઝા દેનાર પ્રાણીઓને, પણ કદાપી કાળે વાસ્તવિક જ્ઞાન થવાને સંભવ નથી. અન્યના કુઝાથી રાહ રહેનાર વિષ્ણુ સત્યોગીઓને પણ કદી જ્ઞાન થતું નથી. કુરુપવાન પ્રાણિ નિરસાર કરનાર અને પાતાના સ્વ યજ્ઞને બેટ મનનાર મૂઠ પ્રાણીઓને પણ જ્ઞાન થતું નથી.

“હે મુમુક્ષુ દેવતિ, આ કાલમાં પૂર્વોક્ત કારણોથી પ્રાણીઓને વાસ્તવિક જ્ઞાન થવાને અસંભવ હોય છે. આજ કાલના હોવાને આ જગતના વ્યવહારાદિનું વાસ્તવિક જ્ઞાન હોતું નથી તો તે સ્વયં જ્યોતિર્સ્વરૂપ પરમાત્માના પરમપદને પ્રાપ્ત કરવાનું વાસ્તવિક જ્ઞાન તેમને થતું શી રીતે સંભવે ? હે ભાગુદેવ સુકૃતિવાન હોવો તો તે વાસ્તવિક જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરે છે; કારણ કે તેઓ તો નિરત મદ્યુજ્જને ધારણ કરી પુણ્યકર્મનો સંચય કરે છે. કુચ્છેનો પરાજય કરે છે. પ્રમાદ આલસ્ય, અમુધા આદિ દોષોથી વિરક્ત રહે છે. સંપુરુષાર્થમાં સતત પ્રવૃત્તિ કરે છે;

વણાંશ્રમ ધર્મને યથાસ્થિત રીતે પાળવામાં પ્રયત્નવાન હોયછે. ગૃહસ્થ-
શ્રમમાં ક્ષણે ક્ષણે નડતાં દુઃખ શોક અને કલેયોની શનૈઃશનૈઃ નિવૃત્તિ
પૂર્વક શુદ્ધગમે વહન કરે છે; પોતાના અંતઃકરણની શુદ્ધિ અર્થે
સર્વ વિહિત સત્ક્રીયાઓ કરે છે; યથાશક્તિ ઈશ્વર પ્રિત્યર્થ નિ-
રંતર સત્કર્મ કરે છે; દુઃખાનિ નિવૃત્તિ અને જ્ઞાનની પ્રાપ્તિના
વિહિત ઉપાયો, પોતાના સદ્ગુરુ દ્વારા પ્રાપ્ત કરી ઉત્તમ વિચારો
કરવાના, દીન પ્રતિદિન અધિક અધ્યાસિ બને છે; અંતઃકરણને
શરીરને, વાણીને તથા દ્યૈ ઈન્દ્રિયોને વિકારથી સર્વદા દુર રા-
ખવા પ્રયત્ન કરે છે; ઇષ્ટ સ્મરણ પુર્વક સંસારમાં પ્રસન્નતાથી
પોતાના સત્ ચિદ્ અને જ્ઞાનંદ સ્વરૂપની ભાવના પૂર્વક કાલ
બ્યતિત કરે છે; ભોગતાપ અને ભોગરૂપ સંસારને આગ્રમ-
ણથી સમજી તેમાં લેશ પણ પ્રિતિ ધરતાનથી. સર્વ આશ્રમેને
ફેડે પ્રકારે સાધી તે શુભસંસ્કારી પ્રાણીઓ ઉત્તરોત્તર સદગતિ
પ્રાપ્ત કરવામાંજ સતત મગ્ન રહે છે. હે તાત્ આટલા માટે તે
સુકૃતિવાન જીવોને, તત્કાલ આત્મજ્ઞાન થવામાં વિઘ્ન નડતું નથી; ”

આ પ્રમાણે મેં ઉપદેશ તને આપ્યો, એટલે તે મારી
વાતનો સ્વીકાર કરી, તે એક તારી ન્યાતની સુરૂપવાન કન્યા
સાથે લગ્ન કર્યો; અને તમારો ગૃહ સંસાર એક
વર્ષ પર્વત આવ્યો નહિં એટલામાં તો તારા આમુખ્યની દોરિ
પુરી થવાથી તત્કાળ તારું શરીર છુટી ગયું; અને તારી તેજી
સગર્ભા હતી તે વિધવા થઈ. તેને પણ મૃત બાળક અવતરણ-
થી કમુવાવડ થઈ, અને તેમાં તેનો પણ અંત આવી ગયો; હે
બાળ, પશ્ચાત તારા માતૃપિતાએ તારી પછાડી જુરી જુરી પ્રાણ
છોડ્યા. ત્યાંથી તું એક શાતિશર્મા નામે બ્રાહ્મણને ઘેર તેજ
નગરીમાં અવતર્યો, તારું નામ ત્યાં રમણશર્મા પાડ્યું, અને
તારી સાતવર્ષની ઉંમર થઈ એટલે, તારાપિતા તને મારીપામે
વિદ્યાભ્યાસઅર્થે સુકી ગયા. બારવર્ષ પર્વત મારી પાસે ઈ
રહ્યો, અને સંપુર્ણ વિદ્યાભ્યાસ કરી વેદાંત અને યોગશાસ્ત્રમાં
પારંગત થયો. પશ્ચાત તારું વીશ વર્ષનું વય થયું બાળી તારા

પિતા તને ગૃહી બનાવવા અર્થે મારે આશ્રમે લેવા આજ્ઞા. જેથી મેં પ્રસન્ન થઈ સંસારમાં ભેડાવા તને આજ્ઞા કરી. તે તો મારી આજ્ઞા માની નહિં અને ત્યાગાશ્રમમાં ભેડાવાની આજ્ઞા માગવાનો મને ઉલ્ટો દુરાગ્રહ કરવા લાગ્યો. તારા પિતાએ તથા મેં તને ઘણે પ્રકારે સમજાવ્યો પણ તું એકેનો બે ના થયો, અને મારી તથા તારા પિતાની આજ્ઞાનો ભંગ કરી, ક્રોધ કરી મનસ્વી થઈ ચાલતો થયો, અને એક નિર્જન અરણ્યમાં જઈ તપ કરવા લાગ્યો. પશ્ચાત્ત આગળ ઉપર શું થયું તેનું હવે કાલે તારામતિ કથન કરવામાં આવશે. અત્યારે પ્રમથ ઘણો વિત્યો છે માટે જા અને નિરામય નિદ્રાને પ્રાપ્ત ॥ ૧ ॥ એમ કહી દીગંબર સ્વામિ, પોતાના શૈયાસન વાજા આશ્રમમાં સિધાવી ગયા, અને તે દેવપતિ પણ પોતાને સ્થાને ગયાં.

વર્ચસ્વતમા મુનિ કહે ॥ “ હે પ્રહર્વ ઉપર પ્રમાણે બાહ્ય-દેવનો વૃષ્ટાંત સિદ્ધેશ્વરાચાર્યે શુભકેતુ રાત્રને સંભળાવ્યો હતો. પશ્ચાત્ત તેઓએ આગળનો વૃષ્ટાંત બીજા દીવસે સ્વપ્ન કરાવાનું કહેવાથી સર્વ પોતપોતાને સ્થાને ગયા અને નિદ્રાવશ થયા; માટે અપણે પણ તે વૃષ્ટાંત અહિંથી બધ રાખી રાત્રિ ઘણી વીતી ગઈ છે તો નિદ્રાવશ થવું આવશ્યક છે. ” આવાં વચનો સ્વપ્ન કરતાં નિત્યનિયમાનુસાર પ્રહર્વે તથા શિષ્યવર્ગે, પોતાના સદચરુને સપ્રેમ સાદાંગ કર્યા, એટલે મુની પણ ઉઠ્યા અને સર્વે પોત પોતાના સ્થળે જઈ નિદ્રાવશ થયા.

—તરંગ ૨ જો.

—પ્રાઃબ્ધ ભોગો ભોગવ્યા વિના કેહની સિદ્ધી નથી—

બીજો દીવસે નવમ થયો એટલે, રાત્રિએ મુનિ વર્ચસ્વતમા પોતાના શિષ્ય પ્રહર્વપ્રતિ, સિદ્ધેશ્વરાચાર્યે નવત્તિએ શુભકેતુ

રાજાને ચેલા ભાનુદેવનું આગળનું વૃત્તાંત જો શ્રવણ કરાવે
તેનું પ્રસન્નતાપૂર્વક નીચે પ્રમાણે કથન કરવા લાગ્યા.

સુની વયસ્સુતમા કહે છે ‘ હે પ્રહર્ષ, પછી બીજે દીવસે
તે ભાનુદેવના પૂર્વજન્મનું આગળ વૃત્તાંત તે સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય
તપસ્વિ, શુભકેતુ રાજાને નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા. સિદ્ધેશ્વ-
રાચાર્ય તપસ્વી કહે છે “ હે રાજન, પશ્ચાત્ત બીજે દીવસે
સમય થયો એટલે રાત્રીએ દીગંબર સ્વામીએ ભાનુદેવના જન્મ-
નું આગળ વૃત્તાંત નીચે પ્રમાણે શરૂ કર્યું.”

દીગંબર મુનિ કહે છે “ હે ભાનુ, વાસ્તવિક જ્ઞાન મેળે
થાય અને ઠેકાને નથી થતું એટલું તું ગઈકાલે સમજ્યો હતા.
હવે આજે ‘ પ્રારબ્ધભોગો ભોગવ્યા વગર સિદ્ધિ નથી ’ તે
વીષયપર તને સમજવું તે તું એકાગ્ર ચીતે શ્રવણ કર ! હે
તાત્ પછી તો તું રમણશર્મા નામનો મારો પરમપ્રિય
સર્વ વિદ્યા સંપાદન કરાવેલો એવો પવિત્ર શિષ્ય છતાં, તારા
મતિમાં વિશ્વમ પેઠો અને તેથી કરીને તારા પ્રારબ્ધભોગે તું માં
તથા તારા માતૃપિતાની અવગણ કરી, ત્યાગાચર્ય મારણ કરી
આજ્યો ગયો. અને ત્યારથી પોતાના મનનેજ શુરૂમાની સ્વચ્છં
દી બની જઈ, હીમાલયની તળેટીમાં તપશ્ચર્યા કરતો હતો. શુરૂને
ઘેરથી સર્વ વિદ્યા તને સંપાદન થઈ હતી, માત્ર તેને આચાર-
માંજ મુકવાની હતી. તે ત્યાં આચારમાં સુકીને અને તેથી
પદસંપતિની પ્રાપ્તિ અર્થે, તે વીધી પુરઃસર શ્રમ લેઈ ઉપાસના
કરવા માંડી. તારૂં સર્વ તપ સકામ હોવાથી, તને તત્કાલ રૂઠ
આપી, તારા સર્વ તપનો વ્યય કરવાના હેતુથી, સર્વ
સિદ્ધીઓ પણ થોડી મુદતમાં, અર્થાત્ એક વરસ દીવસમાં, પ્રસન્ન
થઈ; અને છેવટે એટલે સુધી થયું કે જેવી તું ઇચ્છા
કરે તેવું સંજ્ઞવારમાં થઈ જતું. આ પ્રમાણે થતાં તારા હૃદયમાં
એવી વાસના ઉત્પન્ન થવા લાગી, કે તને જગતમાં સહુ માન
આપે, મોટો કહે, તારા પગ પૂજે, તને આચાર્ય તરીકે માને
અને જાણે ઠેકાણે સુકિર્તિ અને સન્માનની સાથે સચરૂ.

તરીકે તું મનાય. વળી તે વખતે તું હંચા કરે તે પ્રમાણે થાય, જોયો સિદ્ધિઓનો નિયમ દોવાથી, તે તારી હૃદય વાતના પણ દલિભૂત થઇ, અને જે પ્રમાણે હંચા કરતાં બીજા એકાદ વર્ષ માં તો મોટી મુક્તિને તે પ્રાપ્ત કરી. એમ થતાં પછીને તારા આસનથી સદશ સદશ ચોજનના પરિધિ અંદરની વળી તને સાક્ષાત્ હૃદય તરીકે માનવા લાગી. તને આવાનું, પીવાનું, રોવાનું, મૂવાનું અને જે ઉપસોગો જોઈએ તે તે સર્વ, અદ્ય સિદ્ધિ અને નવે નિધિ પ્રસન્ન થવાથી સર્વ કાળે મળવા લાગ્યું. જેટલે વળી પ્રારબ્ધયોગે માયાએ તને ઇકજ દેશ બોલે. તે તેમી પદ્માત કમળવાળા મુદર સરોવર નજીક, જોકે પૂષ્પવાટિકા બનાવી, તેના કમળ ભાગમાં, જોકે જાસોપાલવના વૃક્ષનજે ભાગદે, જાઇ, જાઇ હંચારી શૃંગારી મુગમીદાર પુષ્પોની પેલોથી, ચાર તરફ આગ્રહાદિત કરેલી, મુદર જોકે પર્ણકૃદી બનાવી તેમાં તું તારું આસન રચી નિવાસ કરવા લાગ્યો. તારી તપશ્ચર્યાને ત્રિ-જુ વર્ષ થયું જેટલે તને મારા યોગજલસવડે કરીને પાછા વિદ્યાર થયો કે " હું ત્યાગી થઇ નીકળી જઇ અહિં આગ્યો, ત્યાં પણ પાછા આશ્રમ વાટિકા ઇત્યાદિ સર્વ અનુકુળ વસ્તુઓ આ નિર્જન પ્રદેશ છતાં, મારી મંત્રસિદ્ધિ અને ઉપાસનાના બલથી પ્રાપ્ત કરી, તે સર્વનો પ્રેમથી ઉપસોગ કરું છું. ત્યારે શું મેં ત્યાગ કર્યું ? કાંઈ જ નહિ; માટે લાવ આપણ સર્વ ત્યાગી, હિમાલયમાં આગળ ચાલ્યો લાડું, અને મમે તે શું? શોધી પર્મદંડા બની તેમાં જોઠો જોઠો બજન કરું અને સદાકાળ સમાધિસ્થજ રહું. તે સિવાય મારું જન્મ મરણ કરી કાળે પણ છુટનાર નથી માયાને અજગી કરીએ નહિ" ત્યાં સુધી તે અજગી થતી નથી. માટે આ સર્વનું મારે શું કામ છે ? " આવો વિચાર થતા હે જાનુદેવ, જોકેકદમ તું તારો તે આશ્રમ તજી જોકે કમંડળ લેઇ, હિમાલયના પહાડમાં આગળ ચાલવા લાગ્યો. તને સર્વ સિદ્ધિઓ પ્રસન્ન હતી, તેમજ તારું પ્રજ્ઞાચર્ચ બરાબર કાયમ હતું, જેથી તને હિમાલયમાં પડતા બરફ કે રીત,

અગરતો કંઈ પણ નહતું નહતું. કીંવા હિંસક પ્રાણી કે તે દાનવ ઇત્યાદિ દ્વારા કોઈ પણ પ્રકારે તને વિપ્ન નહતું ન હતું. અર્થાત જ્યાં જ્યાં તું ઇચ્છા કરે ત્યાં ત્યાં વિચરી શકતો હતો. એમ કરતાં ઉક તું કેલાસ નામનું જે હિમાલયમાં હયામાં હયુ શીખર આવેલું છે ત્યાં આગળ આવી પોહોવ્યો, અને તે શીખર ઉપર એક ધવલેશ્વરી નામની તે પહાડમાં શુદ્ધ બનાવી તેમાં તું તપાશ્વર થયો. તું સી એવું નામ સાંભળતાં પછી તો કંટાળે હતો, કારણ કે પ્રથમથીજ સીસંગ તે શું હતો, તેનું તને શું અને પણ જ્ઞાન નહતું. દૃષ્ટિએ કોઈ સી હીઠેલી ન હતી, જેથી તારા બ્રહ્મચર્યનું રૂડી રીતે પાલન થયું હતું. અને બ્રહ્મચર્યના પાલનથી, તારા હૃંક સુદતના તપે પણ દેવોને ગભરાવી નાંખ્યા છેવટે તારા ઉચ્ચતપથી ઇંદ્રને પણ ઇંદ્રપદનો ત્યાગ કરવાનો સમય નજીક આવ્યો, જેથી સુરપતિને પણ ચિંતા થઈ. હે તાત્ તેથી કરીને તે સુરપતિ વીરનું પાસે ગયા, અને વિપ્નએ દેવોની સભા ભરી તેમજ અસરાઓને પણ બોલાવી, અને સર્વને ઉપાય યોગી કાઢ્યા હતા. પશ્ચાત્ તિલોત્તમા નામની અસરાએ તારી તપશ્ચર્યાનો જાંઘ કરવાનું બીડું ઝડપ્યું, અને સર્વ સભા તેથી પ્રસન્ન થઈ રિસર્જન થઈ. તિલોત્તમા ભર યૌવનમાં હોવાથી હીમત ધરી, નગ્ન બની એકદમ પેલી તારી ધવલેશ્વરી નામની શુદ્ધના દ્વાર આગળ આવી, ડાંગ કરી મૂર્છા ખાઈ પડી અને મોટેથી કહેવા લાગી કે, “અરે કોઈ બચાવોરે બચાવો ? ” આ વખતે તું સમાધિમાંથી જાગૃત થઈ, તારી સિદ્ધિ દ્વારા કંઈમૂળ ઇત્યાદિ જે અહારની વસ્તુઓ તારી ઇચ્છા પ્રમાણે તને પ્રાપ્ત થઈ હતી, તેનું તું બહુષ્કરતો હતો. પણ એકદમ પેલી તિલોત્તમાની કારમી ચીસ સાંભળી, ખાતું પડતું સુકી, શુદ્ધમાંથી બહાર આવ્યો, અને જોયું તો નગ્ન નવ-યૌવના બેશુદ્ધ થઈ શુદ્ધના દ્વાર આગળ પડી છે. તરતજ તે પાસે જઈ તેને આશ્વાસન આપી કહ્યું કે “ અરે મનુષ્ય તું શાંત થા ? નિર્ભય થા ? ન ગભરા ? ” વરસાદ ઝરમર ઝરમર આ સમયે પડી રહ્યા હતા. વીજળી પણ વારે વારે ઘટી

હતી. સધ્યા સમય થવા આવ્યો હતો જેથી વાદળાં તળે ઢંકા-
એલા સૂર્યનું અજવાળું નહીંજેવું પડતું હતું. તે અપ્સરા
આલવાને અશકત કે એમ સમજી, તે તેને હાથ ઉપાડી
શુદ્ધમાં ધીરે રહી સુવાડી દીધી. અને પશ્ચાત અંદર જઈ, તેને
સિદ્ધિદારા તરતજ મનેવું પાણી પાઇને સચેત કરી દીધી;
સચેત થઈ એટલે તું તેને પૂછવા લાગ્યો “ કે હે મનુષ્ય ! તમે
કેણ છો ? અને તમને આવી દશા શીરીતે પ્રાપ્ત થઈ ” ? આ
વખતે તને બ્યામોહ થયો હતો, જેથી તારી વૃત્તિ વિકારી અ
વસ્થાને રાને: રાને: પ્રાપ્ત થવા લાગી. છતાં પણ કેઈ દીવસ તે
શ્રી નજરે દીઠેલી નહિં, તેથી તેમજ તે અપ્સરાનું શરીર મોહ
ઉપભવનાર છે કે નહિં, તેની સ્વપ્ને પણ તને મમ નહીં હોવા-
થી, તું તે શ્રી છે કે પુરુષ તેજ પ્રથમ સમજી શક્યો ન હતો.
અને તેથીજ તું તેને મનુષ્ય નામ આપીને બોલાવતો હતો;
તિલોત્તમાને જો કે કંઈ થયું ન હતું છતાં તારા સિદ્ધિના બળે,
આ વખતે તંદુરસ્ત જેવી થઈ ગઈ હતી, તેથી નમ્ર હોવાથી
જે હાથ જોડી શરમાઈ નીચું જોઈ રહી હતી. ભાનુદેવના આ
પ્રશ્નો સાંભળી રિમત વદનથી મુદુશબ્દોમાં તે તને કેહેવા લાગી.

“ હે વિપ્રાત્મા, હું અલકાવતિ નગરીના રાજા અલકસે-
નની એકની એક પુત્રી છું. મારું નામ તિલોત્તમા છે. મારી
અવસ્થા ઉપર, મારા કૃષ ઉપર, અને મારી લાવણ્યતા ઉપર,
મોહીત થઈ જઈ, રાતોરાત કેઈ અસુરે આવી મારું હરણ
કરી, અને બળાત્કાર કરવાને ઇરાદે નમ્ર બનાવી, પણ એટલામાં
દૈવયોગે એક વિકરાળ સિંહ અ બ્યો, અને તેની લોટ ચતાંજ
બન્ને મુઠ્ઠા કરવા લાગ્યા છેવટે તે સિંહે તે દુષ્ટને મારી નાંખ્યો,
અને તેણે મારા ઉપર પણ તરાપ મારી છતાં પ્રભુત્વ કરવું ને તેના
પંજામાંથી હું છટકી ગઈ, જેથી હવે લઇને પ્રાણુ લ્યાવી નાસી
છુટી અહીં આવી છું. મારા વચ્ચે લેવા હું રહી હોત તો જરૂર
તે વિકરાળ પ્રાણી, મને પણ તેજ દશાએ પોંદોડાડત. વળી વર-
સાદ અને જુમિ અબાળી, તેમજ હિંસક પ્રાણીની હૃદયમાં અત્યંત

બીક તેથી આવી અવગતી વાટ જોયા વિના નાસી છુટી છું. મને
 હે પ્રભુ, જો આવજાતે આપે આશ્રય આપી સહાય ન કરી હો-
 ત તો જરૂર મારો પ્રાણ જાત. હજી હું કુંવારી છું. આપેજ
 માત્ર આ શરીર જોયું છે, અને તેમાંજે આપેજ તે બચાવ્યું છે,
 એટલે હવે આજથી આપજ, મારા પતિ અને સર્વેશ છે ?
 હવે મારું જે કહું તે સર્વ આપ છે ? " આટલું કહી તારા
 ધરણમાં તે મુંદર અસરાજે માથું મુકી દીધું. તે એકાદમ
 ઉભી કરી, એક ફાટેલું વસ્ત્ર હવું, તે તેને શરીર ઢાંકવા આપ્યું,
 અને તેના સ્પર્શથી તારા શરીરમાં કોઈજે વિજળી લગાડી હોય-
 ને જેમ તને અસર થાય, તેમ વિહંગતાની અસર થવા માંડી.
 એમ ધીરે ધીરે હું મોહાંધ બનવા લાગ્યો; તને વળી એમ
 વિચાર થયો કે ' પ્રારબ્ધભોગો ભોગવ્યા વિના સિદ્ધિ નહિ'
 થાય. એ શું શુદ્ધવાક્યનો અમલ થયો ? આ મુંદરી પતિ
 શબ્દથી સંબોધન કરે છે તેનું કારણ શું, અને શું તે મારી પતિ
 થવા ચાહે છે ? અરે પણ જેને ધર હોય તે પરજો અને તેને
 સ્ત્રી જોઇયે. આપણે તો ધર, ન્યાત, જાત, કુટુંબ કબીલો સહુને
 ત્યાગ કરી બેઠા, પછી પતિ કરવાથી શો લાભ ? પછી સ્ત્રી શું
 કામ જોઇયે. સ્ત્રીમતિ ગૃહી હોય તેણે પરજીવાની છે એમ
 શાસ્ત્ર કહે છે. નહિકે મારા જેવા સન્યાસિજે ? આ સ્ત્રી હું
 સન્યાસિ છતાં મને પરજીવા શા સાડું હચ્છતી હશે ? અને
 પરજીને મારે કરવું શું તેથી ફગ શું ? શાસ્ત્રકારો કહે છે કે,
 સ્ત્રીથી સંતતિ પ્રાપ્ત થાય છે, ગૃહીના ધર્મ મથવાય છે; જ
 શ્રમનું યથાવિધિ પાલન થાય છે, સ્ત્રીથી વસદાન કરવાનું
 અધિકારી થવાય છે. પણ એ સઘનું ગૃહિને માટે કે મારાજે
 સન્યાસિને માટે કોઈ ગૃહિને પરજો તો તેનો સંસાર પવ
 મુધારે ? પણ હું જે સંસારનો ત્યાગ કરી બેઠો છું તે પછી
 આ સ્ત્રી પરજી હું સંસાર શું મુધારવાનો હોય ? એટલે માર-
 જેવાને જેને સ્ત્રી કામની નથી નેને શા કામની છે. " અરે
 વિચાર કરી તે બોલ્યો. " હે મુંદરિ મને સન્યાસીને પરજીને

છું રાજકુળમાં ઉછરેલી કન્યા છું. સુખ પામવાની હતી ?
 તેમજ મારે સંસાર નહિં એટલે પછી તને પરણીને મારે
 કરવું છું ? મારે તારો ઉપયોગ શો ? ” આ સાંભળી તે
 અસરા એકદમ તારી કોટે બાઝી પડી, ફરી રડવા લાગી અને
 દેહેવા લાગી કે “જો તમે મને નહિં પરણો તો હું હત્યા
 આપીશ. ગમે તેમ કરો પણ મને પરણ્યા સિવાય છુટકો નથી.
 હું તમને મુકીને જનારી નથી. ” આથી છું મળગણો થઈ
 તે સ્ત્રીના અસ્તિત્વથી પીંજળી ગયો, અને તેનો પાણીમહણ કરી
 તેને પત્નિ બનાવી, એક વેલી તરીકે પ્રથમતો તેને માનવા
 લાગ્યો. એમ કરતાં દેવયોગે તારા બ્રહ્મચર્યનો ભંગ થયો.
 એટલે તારી સર્વ સિદ્ધિઓ એક પછી એક વિલાપ લાગી. તારી
 ઉપાસનાનું અને તારા તપનું, બળ સહુ ઓછું થવા માંડ્યું,
 અને હ્રમાસ તે અસરાની સાથે તે ક્યાં બ્યતિત કર્યા નહીં
 એટલામાં તો છું વિષયાસક્ત બની ગયો હતો. બરાબર વિષય-
 હુબ છું બન્યો, એટલે તે દંદ્રલોકમાં જવી રહી. પશ્ચાત તેની
 કંઈ ભાળ લાગી નહીં, જેથી તેની પાછળ છું માંડે બની ગયો.
 પરીણામે એવોતો ઉન્માદ અવસ્થા ભોગવવા લાગ્યો, કે તારા
 ચોતાના મળનો અહાર છું કરવા લાગ્યો. નિરપરાધી વૃક્ષોનો,
 વેલીઓનો, પશુ પક્ષીઓનો, સંહાર કરવા લાગ્યો, અને એક
 નરપિથાચરત હુ ખી જીવન હીમાલયની તમેટીમાં આવી છું.
 અરવા લાગ્યો. આ વખતે સર્વ તપોબળનો નાશ થવાથી, તે
 તારું શરીર અત્યંત દુર્લભ ઉન્મત થઈ ગયેલું હતું. આ પ્રમાણે
 તારી હુ ખી દયા ભેઈ. પાછી મારા રત્નમાં દયા આવી, જેથી
 મારા સમાધી લક્ષથી મેં ભેયું અને છું જે સ્થળે હતો તે
 સ્થળે આ શરીરે જઈ યોગબલથી તને વશ કરી, તને એક
 મંગાના પવિત્ર તટ ઉપર લઈ જઈ, સ્નાન કરાવી શુદ્ધ બનાવી,
 પાછો આસમે લાવવામા આવ્યો છું પાછો. આ શરીરના આ-
 સમે આવી, શુદ્ધ સેવા કરવા લાગ્યો. પશ્ચાત છું યથાર્થ નિશ્ચયપર
 અ.એ કે પ્રાપ્ત ભોગો ભોગવ્યા વીના જીવની તીવ્રી થતી નથી.

હે તાત, પછી તો તું જરાગર સમજ્યો કે કામ એ એવી વસ્તુ છે, કે વિહીતપણે તેને ભોગવ્યા વગર વશ થતી નથી. તને પશ્ચાત્ત અનુભવથી જણાયું, કે દરેક જીવે ગૃહસ્થાશ્રમ પાળવાની ફરજ વેદશાસ્ત્રે નિર્માણ કરેલી છે, તેનું કારણ એજ છે, કે કામ ક્રોધ અને લોભ એ ત્રણના મથાર્ય સ્વરૂપને જીવે અનુભવથી જાણીને, તેઓનો પરિત્યાગ કરવાનો છે, અને તેના પરિત્યાગપૂર્વક, પુણ્ય સાત્વીક શુદ્ધ શાંત જ્યોતિર્મય પરમાત્માના સ્વરૂપના નિર્વિશય આનંદને પ્રાપ્ત કરવાનો છે; સર્વ ઇદ્રિયો જ્યારે તે તેના ભોગો ભોગવે છે, ત્યારે સંતોષ પામી શિથિલ થઈ જાય છે. મન તથા ઇદ્રિયો ઉપર જ્ય મેળવવો એ અત્યંત દુર્લભ છે તેનું કારણ એટલુંજ છે, કે પ્રાણી પ્રાપ્ત ધર્માશ્રમને સાધ્યા વગર અને પોતે કયા રસ્તાને લાચક છે, તે મથાર્ય રીતે જાણ્યા વગર, અન્ય વ્યતિરેક તેને નહીં જાણતા પ્રાપ્ત ધર્મ કર્મ પોતાને યોગ્ય સમજી તેમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે, અને તેથીજ માયાપાશ પોતાની મેળેજ પોતાના ગળામાં નાંખી કરોળીયાની પેઠે સપડાય છે; હે ભાતુ, આ પ્રમાણે તારાપર હયા કરી મેં તને આશ્રમે લાવી, તારા અપરાધની ક્ષમા આપી, તને સંસારી થવા અર્થે ઉપદેશ કર્યો; તે પછુ પછી તે વાત સ્વીકારિ; તને મારા આશ્રમે હું લાગ્યો તે વખતે તારા માત પિતા ગુજરી ગયાં હતાં. જેથી મેં તને તારે રથાને વીદાય કર્યો. તે નગરીના રાજાએ પુરોહિતનો પૂત્ર પાછો આગ્યો જાણી, તારા પિતાનું વર્ષાસન તને બાંધી આપ્યું, અને પશ્ચાત્ત થોડા વખત પછી તું પરવયો. અને ગૃહસ્થાશ્રમનું રૂઢી રીતે પાલન કરવા લાગ્યો. તને ગૃહસ્થાશ્રમ ભોગવતા છતાં, કોઈ સંપત્તિ પ્રાપ્ત થઈ નહિ, જેથી તું અને તારી પત્ની જન્મે પ્રજોત્પત્તિ માટે, અનેક પુરુષાર્થ કરવા લાગ્યાં. પછુ પરમાત્માની ઇચ્છાથી તે ખોટ પુરી પડી નહિ, જેથી તમે ઉન્નય દંપતિ તમ અંતકરણથી તમારો સઘળો બ્યવહાર કરવા લાગ્યાં. સ સારમાં સર્વ નવેનિધ છતાં પ્રજાની ચિંતાને તમારા અંતકરણમાં નિવાસ કર્યો હતો. તમારી પુત્રવધ્વા ૬૬

થઈ ગઈ હતી. પછી તો તમે સી પુરુષ જન્મે જણા છેક વૃ-
દ્ધાવસ્થાએ પોહોંચ્યા પણ પ્રભની આશા છેક વ્યર્થ ગઈ,
એટલે તમન નિરાશામય જીવન વ્યતિત કરવા લાગ્યાં. મેં
તને પુત્રપણાને ત્યાગ કરવાની વાતીએ ભલામણ કરી, પણોએ
ઉપદેશ ક્યો, પણ તે તારી વાસના છુટી નહિ, જેથી સીતેર
વર્ષની વયે તે તારી શરીર ઉંડીદીવ્યશર્માને ત્યાં વીમળપુરીમાં
વર્તમાન જન્મને પ્રાપ્ત ક્યો અને તેનું વૃત્તાંત તો તારી જાણ-
માંજ છે જેથી તે કહેવાની જરૂર નથી. પેટી તારી સી પણ
પરદી ડોરી થઈ પડ્યાત મરણ પામી હતી; અને બધી તારી
મીઠકત તથા સપજી પુરોહિતપણું પિત્રાઈઓને હસ્તાગત
થયું હતું.

હે જાનુરેજ હવે તારા વર્તમાન જન્મનો વૃત્તાંત તું તારી
જોજેજ સમજી લે ? આ તારો ચોથો જન્મ છે. આમાં કરી
ચુક્યમે ના સમજ્યો, અને આપમતે કરી ચાલ્યો તો હજી
પણ કહું છું, કે બીજા વધુ બે વજ્ર જન્મ પ્રાપ્ત કરવા પડશે;
અને જો આ જન્મમાંજ સમજી જઈશ, તો જન્મ મરણના દે-
શથી દુર થઈશ; માટે પ્રાપ્ત કર્મધર્મ બોગબ્યા સિવાય, પ્રાણીની
સિદ્ધિ નથી એ વાત તને આથી સ્પષ્ટ થઈ હશે. હે વત્સ માટે
તારા પ્રાપ્ત કર્મધર્મ આચરવાથી તું યવદાર અને પરમાર્થ
ઉભયની સિદ્ધિ કરી, આ સત્તારસિંધુને તરવા મમર્થ થઈ ચકીરા
એમ તું નિશ્ચય કરીને જાણ્યો ?

જાનુરેજ અ. તર્ક વૃત્તાત શ્રવણ કરી શાનઃથઈ ગયો અને
કહેવા લાગ્યો " હે ગુરુ. આ નસારમા જીવને તારનાર આ
પણ એક નમથ અને તેના નામૂના છે. એજ મારા દુદયમા
ઉત્તરોત્તર હરે હર થય છે. આ જન્મે આપની દંડગજ સાર
પ્રવૃત્તિ થય છે એ નર ન મનુષ્ય નનમ્મુ કું આ મામળી
દીન નર સારાને નેચ્યું હું જા. દંડગજથી તવ મધાય છે
તારા હરે ન જન્મ ન હરે હરે. નવ રૂણ પુન થય છે, અને
ધા, હવે તારાથી સફળ અને સદાચાર ઉપાસક અપાય છે.

માટે નિશ્ચિંત થઈ ' શરૂ જેમ રાખે તેમ રહેવું ' એ વાત
 ઉપર તારું મન રાખ ? જાઓ હવે તમે દંપતિ વિશ્રાન્તિ થો
 અને હું પણ મારા યૈયાસને જઈશ " એમ કહી હે રાજ
 દીગબર સ્વામિ પોતાને આસને સીધાબ્યા અને દંપતિ પણ
 પોતાને રથાને ગયાં. મુનિ વર્ચસ્વતમા કહે છે " હે પ્રહર, એ
 હું કહી પેલા મહાત્મા સિદ્ધેશ્વરાચાર્યે કથા પ્રસંગ બધ ક્યો એટલે
 તે વાજકુસમૂષણ પવિત્ર દંપતિનું જોડું વીરાય થયું અને તેઓ
 પણ સીધાબ્યા, માટે હે વત્સ આપણે પણ હવે તેમજ કરીએ.

प्रकरण ९ सुं.

मन एव मनुष्याणां कारणं बन्धमोक्षयोः
बन्धायविपयासक्त मुक्त्यौ निर्विषयं स्मृतम्

(पंचदशी)

(પંચદશી)
મનુષ્યને જન્મ મેળવતી કાશી માત્ર મન છે. વિષ્ણુશબ્દ એ મન છે તે
જી. અને એ નિર્વિષ્ય અર્થે વિષ્ણુશબ્દ મન છે તે મિત્ર છે.

—तरंग १ स्त्र—

—मुनि वामदेवने सुयोधन—

બીજે રીવસે સમય થતાં પ્રવર્તે પોતાના સદ્ગુણ
વર્ચસ્વતા આ મુનિ પાસે સદ-

પરેશ અવધ કરવા જાયે નિશ્ચયસર જાવી, સમેત સાદાં
કરી બેઠા બેઠે બુનિએ નીચે પ્રમાણે તે જણાવે ચક્ર કરુ;
બુનિવર્ચસ્વભા કહે છે " હે પ્રદર્શ, બીજે દીવસે તે
યુધોગ રાજા પ્રતિ તેના યુદ્ધ સિદ્ધિશ્રદ્ધાથી પેલા જાનુરે
જાને રીમંજર સ્વામિના જણાવતું કથન કરી, જાનજ તે
પ્રસંગને નીચે પ્રમાણે અવધ કરાવતા હતા—
સિદ્ધિશ્રદ્ધાથી તે

સિદ્ધિદેવ, આજ કહે છે " હે રાજન, પદ્માવતિ પેલો બાપ
નિત્યનિવન, તુલસી સ્વર્ગલિલનમાન પે. નાન. સદ્યુર
સ્વ. ના સમયે આ. પૂર્વે તે. કોટલે તે રીત જર સ્વ. મિ
પાન ન કરીલા. તે ને પીને નુકસાન થાય છે

[illegible]

પણ પ્રકારની વિષયવાંચના નહતી. સર્વ પ્રકારની વિદ્યા સંપાદન કરવા માટે, તેમણે અતિ ઉચ્ચતપ કચું હતું. કે જે તપથી દેવ પણ ચિંતાતુર થઇ અનેક અપ્સરાઓ તેમના તપનો ભંગ કરવા અર્થે નિરંતર મોકલ્યાં કરતો હતો. પણ તેઓ લેશપણ થકાયમાન કદી થયા ન હતા. વર્ષારૂપમાં છત્રી વિના તપ કરતા હતા. અને વૃદ્ધિ પોતાના શરીરપર સહન કરતા હતા. ઉનાળામાં તપેલિ શિલાપર કમપણ પાથર્યા વગર આસન મારી બેસતા; ઉપરાંત ચારે બાજુએ ધુણી સળગાવી તપ કરતા હતા. અને રીયાળામાં હિમાલયના બરફવાળા શિખરો ઉપર ડિંચ ઠરીને બરફ થઇ ગયેલા જળ ઉપર જઈ, આસન મારી તપ કરતા હતા. આવું ઉચ્ચ તપ કરતાં કરતાં એક દીવસે શિયાળામાં તેઓ અરૂણોદય પહેલાં હિમાલયના બરફના પહાડમાંથી નીકળતી ગંગામાં ઉતરી, ઠરી ગયેલા જળ ઉપર ઉભારહી, ભગવાન શ્રીસૂર્યનારાયણનું એકાગ્રચિત્તે ધ્યાન ધરતા હતા. મુનિનું આવું ઉચ્ચતપ જોઇ સૂર્યનારાયણ પ્રસન્ન થઈ, પુરૂષનું રૂપ લેઈ તેમની સમિપ આવી કહેવા લાગ્યા. “ હે પૂત્ર, તારું ઉચ્ચતપ જોઈ હું પ્રસન્ન થયો છું, માટે જે માગવું હોય તે માંગ ! હું આપવા તૈયાર છું. ” આ પ્રમાણે સૂર્યનારાયણનું બોલવું સાંભળી મુનિ નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા.

યાજ્ઞવલ્કય મુનિ બોલ્યા “ હે આદિત્ય નારાયણ આપ પુરૂષ વેશે મારી સમીપ આવી પ્રત્યક્ષ થયા છે, તે મારા યોગ-બલે મેં જાણ્યું છે. આપશ્રી સર્વજ્ઞ નારાયણ સ્વરૂપ અને સર્વ જગતના પ્રાણ છે. આખા વિશ્વનું જીવન છે. જીવના સર્વ મૂલ્યા મૂલ્ય કમના સાક્ષી છે. સર્વજ્ઞ છે. સર્વના મજરૂપી દોષોના નાશ કરનાર અને સર્વને ઉર્ધ્વગતિને પહોંચાડનાર જગતનાં આધાર રૂપ છે. હું બાળક આપની આગળ મારો વૃત્તાંત કહેવા ઈચ્છુ છું માટે આજ્ઞા કરો તો કહું. ” આ સાંભળી સૂર્યનારાયણ બોલ્યા “ હે વત્સ, મુખેથી કહે હું સાંભળવા તૈયાર છું. અને તારી ઈચ્છામાં આવે તે કદાચ તું માગીશ

હી તમામ વિદ્યાનું, શરીર મન અને વાણી વડે કરીને, વમન કરી દીધું; અને વિદ્યાહીન બની ગયો માટે હે આદિત્યનાગયજ્ઞ, આપ સર્વ દેવોના અધિકષાતા અને સર્વના ભવનના હેતુ છે, એમ જાણી, તેમજ મનુષ્ય ગુરુદ્વારા મારું હિત સાધવામાં કંઈ સાર નથી, એમ મને અનુભવ થવાથી, મનુષ્ય ગુરુદ્વારા કઠીનથી વિદ્યા સંપાદન કરવી નહિં એવી ભીષ્મ પ્રતીજ્ઞા કરી, વિદ્યા સંપાદનાર્થે આ ઉમ તપશ્ચર્યાને કરું છું; માટે આપ દેવતા પણ દેવ અને સમષ્ટિ ઇન્દ્રસ્વરૂપ છો. એમ જાણી આપની પાસે વિદ્યાપ્રાપ્તિની ઇચ્છાએ યાચના કરું છું. માટે હે આદિત્યનાગયજ્ઞ આપ કૃપા કરી મને વિદ્યા સંપાદન કરાવી કૃતાર્થ કરો!" આ સાંભળી સૂર્યનારાયણે એકદમ મુનિને પોતાના રથમાં બેસાડી દીધા અને પોતાની સાથે પૃથ્વીપ્રદક્ષિણા કરવા લેખ, ગયા સૂર્યભગવાને ત્યાં તેમને ચતુર્વેદ અને વદ્ધ્યાત્માનો અભ્યાસ કરાવી, સંપુર્ણ વિદ્યા આપી. જેમ અંભિક્ષી નામના દેવતાએ સૂર્યનારાયણને ગુરુ કરી, તેમની પાસેથી સર્વ વિદ્યા સંપાદન કરી હતી, તેવીજ રીતે આપણા સ્થિતપ્રજ્ઞ મુનિ યાજ્ઞવલ્ક્યે પણ સૂર્યનારાયણને વિદ્યાગુરુ બનાવી, તેમની પાસેથી સર્વ વિદ્યા સંપાદન કરી. જ્યાં વિદ્યા સંપુર્ણ પ્રાપ્ત કરી રહ્યા, એટલે તેમને ત્યાગાશ્રમ ગૃહલ્લ કરવાની ઇચ્છા થઈ. આ વખતે તેમની પ્રજ્ઞચર્ય અવરધા હતી. પ્રજ્ઞચર્ય પછી બીજો આશ્રમ ગૃહસ્થાશ્રમ છે, અને તે પાળ્યાવગર એકદમ ત્યાગાશ્રમ લેવાને માટે તેમણે જે ઇચ્છા કરી તે અનુચિત છે એમ સસજ્જ સૂર્યનારાયણે તેમને નીચે પ્રમાણે ઉપદેશ કર્યો.

સૂર્યનારાયણ યાજ્ઞવલ્ક્ય મુનિપ્રતિ કહેલા હાગ્યા " હે પરમપ્રિય શિષ્ય યાજ્ઞવલ્ક્ય, આ સર્વ વિદ્યા સંપાદનતો તેં કરી, પરંતુ મને હજી તેં ગુરુદક્ષિણા આપી નથી, માટે વિદ્યાર્થિના ધર્માનુસાર તેં સર્વ વિદ્યા સંપાદન કરી છે તો તે બદલ અવશ્ય મને ગુરુ દક્ષિણા આપીને તારે જીવું થટે છે ! " આ સાંભળી મુનિ બોલ્યા " હે ભગવન્ આપ કહો તે ગુરુ

હસિણા આપવા તૈયાર છું, આપનાથી આ તનમન ધન યત્ન
કિંચિત્ પણ જુદાં નથી, માટે મુખેથી શુદ્ધ હસિણામાં આપની
ધમ્મમાં આવે તે માગી લ્યો? આ આપને દીન શિષ્ય આપ
વામાં જરાપણ આનાકાની કરશે નહિં. ” સૂર્ય કહે છે “ હે
વત્સ યાત્રાશ્રમ, તું એમ કહે છે ત્યારે તારી પાસેથી શુદ્ધ
હસિણામાં માત્ર એકજ વચન માગી લઉં છું અને તે એ છે કે
તું પ્રજ્ઞાચર્ય પછી ત્યાગાશ્રમને મહણ કરવા ઇચ્છે છે, તો તેમ
નહિં કરતાં પ્રજ્ઞાચર્ય પછીનો આશ્રમ જે બીજો ગૃહસ્થાશ્રમ છે
તેનો જાણ સત્વર અંગિકાર કર ? અને તેને સિદ્ધ કરી ક્રમે
ક્રમે અત્યુદ્યાશ્રમને સિદ્ધ કર ? પશ્ચાત્ત વિદેહી અને સ્થિત
પ્રજ્ઞ બની તું भारी શીખવેલી પ્રજ્ઞાવિદ્યાને દીધાથી, તેનો સમય
જગતમાં પ્રચાર કર ? તે ઉપરાંત અન્ય સર્વ આશ્રમને પાળી
ભ્યારે સમય આવે ત્યારે ત્યાગાશ્રમ ગૃહણ કરજો ? ”
આ પ્રમાણેના સૂર્યનારાયણના વચનો સાંભળી મુનિએ કહ્યું.
“ હે ભયોર્તિ નારાયણ આપની આજ્ઞા માથે ઘડાવી શુદ્ધહસિણામાં
આપે માગ્યું તે વચન આપીને કહું છું કે અહીંથી જઇને
આપની ધમ્મજનુસાર ગૃહસ્થાશ્રમનો સ્વીકાર કરીશ અને તેને
સાધીશ જેથી હવે આજ્ઞા આપો તો રજા લઉં. સૂર્યે આ સાંભળી
પ્રસન્ન થઇ તેમને મહસ્થાશ્રમનો સ્વીકાર કરવાની આજ્ઞા કરી
રથમાંથી પૃથ્વા ઉપર ઉતારી મુક્ય. મુનિએ પૃથ્વી ઉપર આવી
પોતાના મતપિતાના ગૃહસ્થાશ્રમ મહણ કરવાની આજ્ઞા માગીને
પશ્ચાત્ત રાત્રિ જનક વિદેહી પાસે ગયા. જનક પાસેથી ગૃહસ્થા
શ્રમ સિદ્ધ કરવા જેટલું દ્રવ્ય લેઇ મુનિ પોતાને સ્થાને
પાછા આવ્યા અને કાત્યાયન અને મૈત્રિયુ એ બંનેને
રૂબઝો હત. તેમની પુત્રિઓ કાત્યાયીના અને મૈત્રિય સાથે
લગ્ન કરી ગૃહસ્થાશ્રમને સિદ્ધ કરવા લાગ્યા. અને પિતૃઆદિ
રૂણે એક પછી એક પળવવા લાગ્યા પશ્ચાત્ત વર્ધાશ્રમની
અગત્ય ભરતી તેઓ યથા સ્થિત એક પછી એક પ્રાપ્ત અશ્રમોનું
પાલન કરવા લાગ્યા. જે ન બધી તને કહે ન કંપન. વિવેચન

કહી સંભળાવીશ. આજે તો હવે વિશ્રાંતિ લે. ” આટલું કહી ઢીંગંબર સ્વામી, તે બાનુદેવે સપત્નિ વર્તમાન સદ્ગુરૂને સાટ કર્યા એટલે પોતાના શૈયાસન ઉપર જઈ બિરાજ્યા અને કંઈ તિ પણ પોત પોતાના સ્થાને ગયાં. હે રાજનહવે અન્ય કશું પ્રસંગ કાલે શ્રવણ કરજો. આજે જઈ નિદ્રાને પ્રાપ્ત થા ! ” એમ કહી સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય ચાલ્યાગયા, અને રાત્રી પણ વીણ થયો. મુનિ વર્યસૂતમા કહે છે, “ હે પ્રહર્ષ હવે આવતી કાલે તે ઢીંગંબર સ્વામીએ બાનુદેવને વર્ણાશ્રમની અગત્ય સંબંધી મુનિચારાવલક્યનું આગળનું વાખ્યાન કથન કર્યું અને જે શુદ્ધ કેતુ રાજાને સિદ્ધેશ્વરાચાર્યે સંદોષમાં સમજાવ્યું, તે તને આવતી કાલે શ્રવણ કરાવીશ. અત્યારે સર્વેતમે શાંતિપૂર્વક જઈ નિરામય નિદ્રાને પ્રાપ્ત થાઓ ? ” આ સાંભળી પ્રહર્ષે સર્વ શિષ્યો સહ મુનિને સાદાંગ કર્યા, એટલે મુનિ પોતાને આશ્રમે પધારી ગયા અને સર્વ શિષ્યો પણ પોતપોતાને સ્થાને ચાલ્યા ગયા.

—તરંગ ૨ જે—

—મનુષ્યમાત્રને વર્ણાશ્રમની પ્રાપ્ત અગત્ય છે—

બીજે દીવસે સમય થયો એટલે પ્રહર્ષ સહીત સર્વ શિષ્યો આવી મુનિને સાદાંગ કરી નિત્યનિયમ પ્રમાણે બાનુદેવ અને ઢીંગંબરનું વૃત્તાંગ શ્રવણ કરવા અર્થે પોતપોતાના આસને મથાકા પૂર્વક બેસી મથા એટલે મુનિ વર્યસૂતમા બોલ્યા, “ હે પ્રહર્ષ, પશ્યત બીજે દીવસે તે શુદ્ધકેતુ રાજા પ્રત્યે સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય તપસ્વી, પેલા બાનુદેવ અને ઢીંગંબર સ્વામિની વાર્તા નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા. ”

સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય કહે છે “ હે રાજન, બીજે દીવસે સમય તો બાનુદેવ પત્નિસહ પોતાના સદ્ગુરૂ ઢીંગંબર સ્વામિ પામે આવી સાદાંગ કરી પોતાને આસને બેઠો, અને મુનિ ચારાવલક્યે પોતની પત્નિ મૈત્રિય પ્રતિ વર્ણાશ્રમની આવશ્યકતા સંબંધી કેટલી

છે, તેવીજ રીતે ઋષિ, દેવ અને પિતૃઓના ઋણથી મુક્ત થવા માટે, બ્રહ્મચર્યાશ્રમ તથા ગૃહસ્થાશ્રમનું યથાવિધિ પાલન કરવાનું કહેલું છે. અને આથીજ વિરક્ત અને સ્થિતપ્રજ્ઞની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા અર્થેજ સત્યાગ્રહ અને સત્પુરુષો, વર્ણાશ્રમ ધર્મનો અવશ્ય સ્વીકાર કરી, તેનું યથાવિધિ પાલન કરી તે આશ્રમને સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરે છે. ” મૈત્રિય આટલું સાંમગી પાળી વળી શંકા કરી પોતાના સ્વામિને કહેવા લાગી. “હે ભગવન, જ્યારે આપના જેવા મહાન વિદ્વાનને પણ બ્રહ્મચર્ય તથા ગૃહસ્થાશ્રમના પાળી એ ત્રણ ઋણ પતવવાં પડે છે તો પછી બીજા કોઈને પ્રાપ્તિ થાયજ નહીં, તેટલા માટે બ્રહ્મચર્ય તથા ગૃહસ્થાશ્રમના ધર્મ, સુદી દેઈ, વાનપ્રસ્થાશ્રમીના ધર્મનો અંગીકાર શા માટે ન કરવો ” ? મુનિ કહે છે “ હે સાધવિ બ્રહ્મચર્ય તથા ગૃહસ્થાશ્રમ પાળ્યા વિના એકદમ વાનપ્રસ્થાશ્રમ સિદ્ધ થઈ શકતો નથી. વેદશાસ્ત્રે સત્પુરુષો અને સ્મૃતિ પણ કહે છે કે “ મનાશ્રમી નતિષ્ઠેત્ ક્ષણમેકમપિદ્વીકઃ ” બ્રહ્મણ, ક્ષત્રી અને વૈશ્ય એ ત્રણ જાતિમાંથી કોઈએ એક ક્ષણ પણ આશ્રમ વગર ન રહેવું અને તેમાં દીજેતો વળી ચાર આશ્રમોમાંથીએક પણ આશ્રમનો ત્યાગ કરવાનો નથી, માટે જે આશ્રમો પ્રથમના ત્યાગી, એકદમ ત્રીજો વાનપ્રસ્થાશ્રમ ગ્રહણ કરવામાં આવેતો, હે સતિ, તે કદીકાળે પણ સિદ્ધ થતો નથી. તેનું કારણ એ છે કે વાનપ્રસ્થાશ્રમને માટે સત્સાક્ષાએ પ્રાઢ વય વિધાન કરેલી છે. જ્યારે તે ધોળા થાય, ગાત્રો શીથીલ થાય, સર્વ ઇન્દ્રિયો તે તેના હોએ લોગવી સતુષ્ઠ થઈ નરમ થઈ જાય, અને પુત્ર પૂત્રાદિક પ્રજા ઉત્પન્ન થઈ ગએલી અને હયાત હોય, ત્યારે ગૃહસ્થાશ્રમી પુરુષે વાનપ્રસ્થાશ્રમનો અંગીકાર કરવાનો છે; હે સતિ, અધિકારી પુરુષ તો પ્રથમના જે આશ્રમોનું યથાવિધિ પાલન કરી, પશ્ચાત્ વાનપ્રસ્થાશ્રમનો અંગીકાર કરે છે. હે સ્ત્રી, જો બ્રહ્મચારી ગૃહસ્થાશ્રમ માંડવાની ઇચ્છા કરતો નથી, અને એકદમ વાનપ્રસ્થાશ્રમનો અંગીકાર કરવાની ઇચ્છા કરે છે, તો તેથી તે આ-

સિન્ન છું? તેમજ દેહાદિકના સમુદ્ધ વીશે રહેલી હું તે જ છું
 કે ચૈતન્ય છું? આ લોકમાં આ માટે આવી હાથ. અને
 આ શરીરને ધારણ કર્યું તે પૂર્વે હું ક્યાં હતી, કેણુ હતી,
 અને ક્યાં છું? અને ભવિષ્યમાં ક્યાં જઈશ? મારા પિતાના
 અને પતિ પૂત્રાદિકના જે વિદ્યમાન શરીરો છે, તેજ મારા
 માતા પિતા તથા પતિ પૂત્રાદિક છે કે એથી કેાઇ ભીન્ન
 મારા માત પિતા તથા પતિ પૂત્રાદિક હોવાં જોઈએ? વગી
 આ શરીર અંગે રહેલાં સુખ દુઃખનાં સ્વરૂપો કેવાં હશે. તે
 જાણવું જોઈએ.” મૈત્રિય આ પ્રકારના વીચાર કરવા લાગી, પણ પો-
 તાના મનના પ્રશ્નોનું સમાધાન થવાની ઇચ્છા પાર ન પડવાથી
 સદાતે ચિંતાતુર રહેવા લાગી. મુનિ સર્વજ્ઞ અને સર્વ કાર્ય,
 હેતુપરઃસર કરનારા હોવાથી, ગૃહસ્થાશ્રમ સિદ્ધ થવામાં વત્
 કિંચિત્ વિન્ન ન નડે એટલા માટે, મૈત્રિયને બ્રહ્મવિદ્યા ભણ-
 વતા ન હતા. પણ ઉલટા તેને ગૃહકાર્યો કરવા રૂપ
 પ્રવૃત્તિમાં નિરંતર યોજતા હતા. આ રીતે ગૃહસ્થાશ્રમમાં કેટ-
 લોક સમય વિત્યો પશ્ચાત્ એક દીવસે મૈત્રિય અને કાત્યાયિની
 એ બન્ને પોતાની પત્નિઓની સમક્ષ મુની પોતાનો સન્નિશ્ચય
 કહેવા લાગ્યા કે જે આવતી કાલે તને યવજ્જ કરાવીશું.
 આજે તો હવે સમય ઘણો વીતી ગયો છે માટે જઈ
 સુખ પૂર્વક નીદ્રાવશ થા? ” આટલું કહી જાનુદેવે પત્નિ સહ
 સાષ્ટાંગ કર્યા એટલે મુનિ વીદાય થયા. અને જાનુદેવ પણ પો-
 તાના શયનગૃહમાં આડ્યો ગયો. હે પ્રહર્ષ, પશ્ચાત્ સિદ્ધેશ્વરા-
 ચાર્યે કથાપ્રસંગ કાલપર મુલતવી રાખી રાજાને વિદાય કર્યો
 અને પોતે પોતાને સ્થાને જઈ સંયમમાં પ્રવૃત્ત થયા. હે વત્સ,
 આપણે પણ સમય થયો છે તો આવો આપણે પણ તેમજ
 કરીયે.” આટલું કહી મુનિ વીદાય થયા અને પ્રહર્ષ સહિત શી-
 વ્યમંડળ પણ નિત્યનિયમ પ્રમાણે સદગુરૂને સાષ્ટાંગ કરી
 વિસર્જન થયું.

—તરંગ ૩ લે—

યાજ્ઞવલ્ક્યનો સંનિશ્ચય—

બીજે દીવસે મુનિવર્ચસ્વતમાએ સમય થયો એટલે પેલા સિદ્ધ-
શ્વરાચાર્યે શુભકેતુ રાજાને કહેલો બ્રાહ્મદેવ તથા દિગંબર સ્વામિ
નો વૃત્તાંત, પ્રહર્ષ પ્રત્યે કહેવાનો આરંભ કર્યો; તેમાં યાજ્ઞવલ્ક્ય
મુનિએ પોતાની બન્ને પત્નિઓ મૈત્રિથી તથા કાત્યાયિની સમક્ષ,
પોતાનો જે સંનિશ્ચય નીચેકન કર્યો, તેનું સચિરનર વર્ણન કરી
નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા.

મુનિ વર્ચસ્વતમા કહે છે “ હે પ્રહર્ષ, તે તપસ્વિ સિદ્ધ-
શ્વરાચાર્ય સમય થયો એટલે આવીને શુભકેતુ રાજા પ્રતિ કહેવા લાગ્યા
‘ હે રાજા, યહી દિગંબર સ્વામિ, બ્રાહ્મદેવ પ્રતિ મુનિ યાજ્ઞવલ્ક્યના
સંનિશ્ચયનું કથન નીચે પ્રમાણે કરતા હવા. દિગંબર સ્વામિ કહે
છે, “ હે બ્રાહ્મદેવ, યદ્યાન તે યાજ્ઞવલ્ક્ય મુનિ એક દીવસના
પ્રમાથોએ પોતાની પત્નિઓ ગૃહકાર્યથી પરવારી રાત્રિએ પો-
તાની શેયા પાસે આવી તે વખતે, મુનિ શેયા ઉપર મુખ રૂપ
આસનથી બેસાડેલા વિચાર કરતા હતા જે ભેદ કાત્યાયિની તો
રૂપ થઈ ઠોરાણું જોઈ નો થઈ ગઈ. અને મૈત્રિય તો તે ભેદને
સંતોષ તાદ્રસ કરી તેમને ન વિનય પૂછવા લાગી કે “હે સ્વામિનું
આજ રૂપ કે વિનય ને. નિશ્ચયે. નવનવ કયા કરી છે,
એવ. તે , ... પરી નવ. હું તે રૂપ કરીને આ
દાનિત્તે ન કરું

સદુપદેશ આપવામાં આવે તો સાફ એવા હેતુથી, સહજ મન સાથે નિશ્ચય કરું છું કે તને પ્રદોષપદેશ આપી, પછી તે ત્યાગશ્રમ મારે ગૃહણ કરવો. ” મૈત્રિય કહે ॥ “ હે ભગવન્ તે ત્યાગશ્રમ ગૃહણ કરવાનું કારણ કૃપા કરીને મને કહો? ” મુનિ કહે ॥ “ હે સાધવિ, તેના કારણે નીચે પ્રમાણે છે કે જે તને સંશ્લેષમાં શ્રવણ કરાવું તે સાંભળ ?

મુનિ યાજ્ઞવલ્કય કહે છે, “ હે મોક્ષની અધિકારિ કુલ દીપક સતિ, જે સઘળાં દેહધારી પ્રાણીઓને પ્રાણુ ધારણ કરવો પડે છે એ પરમ દુઃખદાયક નહિંતો બીજું શું છે ? અને તે દુઃખદાયક છતાં તેને સુખરૂપ સમજી પ્રાણુ ધારણ કરે છે એ એક આશ્ચર્યજનક નહિંતો બીજું શું છે ? હે મુક્તિ પ્રાણુને ધારણ કરવાનું જે વળી આ શરીરરૂપિ પિંજર જે કેવલ બંધનરૂપ છે, અને તે માંહે રહેલી માંસ મેઢ મજ્જા લાળ વિર્ય ઇત્યાદિ સાત ધાતુઓ, વાત પિત્ત અને કફના દોષોથી આગત છે, તેવા અપવિત્ર અર્થાત કેવલ મલયથી ભરપૂર શરીરને પ્રાણીને ખપ પડે છે. આ શરીર ઉપર કદા તે દોષોથી આગત હોવાથી નાના પ્રકારના ભયને ઉત્પન્ન કરનારું છે. જેથી હે કુલવતિ સાધવિ, તે શરીર આધ્યાત્મિક આધીભૌતિક અને આધિદેવિક એમ ત્રિતાપમય : હોવાથી, અનેક રોગોના દુઃખોને, કામ ક્રોધાદિ વિકારોથી ઉત્પન્ન થતાં દુઃખોને, નાના પ્રકારના હિંસક વા ઝેરી પ્રાણીથી ઉત્પન્ન થતા દુઃખોને, તેમજ તાક તડકો જળ અગ્નિ ઇત્યાદિ દેવોથી ઉત્પન્ન થતા દુઃખોને, પ્રાપ્ત કરી ત્રિવિધિ તાપથી સુખ રહેનારું છે. તે શરીરમાં આત્માના આગમન તથા ઉત્સર્ગથી જે ભય ઉત્પન્ન થાય છે, તેજ ભય આ સર્વ પ્રાણીઓનાં દુઃખનો હેતુ છે. હે સાધવી, આ દોષ તથા પરલોકમાં પ્રાણીને અનેક પ્રકારના દુઃખો લોગવવાં પડે છે, તે માત્ર એ દેહના સંબંધથીજ લોગવવા પડે છે એ તું નિશ્ચયે કરીને બાણ ? માટે સર્વ દુઃખનું કારણ આ શરીર સંબંધ છે, એમ તું નિસંશય માનજે ? હે સહધર્મચારિણી, પશુ

એક 'બ્રહ્મસત્ય જગત્તમિશ્યા,' એ વેદ વાક્યને અનુભવથી ભણતો હતો, અને તે વખતે દેહ ઇત્યાદિકને મળથી ભરપુર અને અનિત્ય પદાર્થ માનતો હતો. સૂષ્ણ્ણ સહન કરી અધોર અરણ્યમાં એકાંત સ્થળ શોધી, તપશ્ચર્યામાં આડૂંક રહેતો. અને એવું તો તે વખતે તપ કરતો હતો, કે ઇંદ્રની અપ્સરાઓ પણ મારા તપને ચક્રાયમાન કરવાને સમર્થ થઈ શકતી નહતી તે પણ વખત હતો અને આ પણ વખત છે, કે જેમાં ગૃહસ્થાશ્રમને સિદ્ધ કરવા જતાં સ્ત્રી ઇત્યાદિનો સંગ થયો, અને તે સંગથીજ સર્વ જ્ઞાંતિમય જગત્ત સત્ય જણાવા લાગ્યું. વળી તે વખતની જે મારી અડગવૃત્તિ, તે અત્યારે ચક્રાયમાન થઈ જઈ, આ દર્શ પ્રપંચ અને વિષયજન્ય પદાર્થોમાં રચીપચી રહી છે. વસ્તુના જે પ્રકારનું શરીર સ્ત્રીઓનું મળવાનું છે, તેવુંજ પુરુષોનું પણ મળાયુક્તજ છે. રૂધિર આમિષ, મજ્જા, ગેહ, પર્ષ્ણિત્યાદિ જન્મેમાં સરખું અને એકજ છે. આથી પુરુષોના કિંવા સ્ત્રીઓના મલિન વસ્તુના સમુદરૂપ શરીરને, જ્ઞાંતિથી સત્ય માની ગ્રેસવું, એ પણ એક અજ્ઞાન અને મુર્ખતા છે. હે દેવી, આપણે ગૃહસ્થાશ્રમ લોગવવામાં કાંઈ કસર રાખી નથી. માટે હવે ત્યાગાશ્રમ ગૃહણ કરવો યોગ્ય છે એવો મારો દ્રઢ નિશ્ચય થયો છે. કારણ કે પુરુષ વા સ્ત્રીનું શરીર, તેના પિતા માતાના વિયંશોદિતથી ઉત્પન્ન થએલું, અન્નમય પ્રાણથી માત્ર જે ટકી રહેલું, તથા જેના નવેદાર મળથી ભરપુર છે એવું તે મલિન અને અશુદ્ધ શરિર સત્યાત્મા અને સત્પુરુષોએ એકપક્ષે અપવિત્ર માનેલું છે, છતાં તેને તત્ત્વવિદ યોગી જનોએ અંતર્યામિ પરમાત્માને ઓળખવાનું એક અમુલ્ય સાધનરૂપ દેવતા માનેલું હોવાથી, વેદશાસ્ત્રે જીજ્ઞેષ્ઠે તેની સ્પષ્ટપણે શ્રેષ્ઠતા પ્રતિપાદન કરેલી છે; અને આટલા મારેજ મનુષ્યદેહ સર્વથી શ્રેષ્ઠ ગણેલો છે.

તાત્પર્યમાં હે સાધવિ સંગ એજ મુખ્ય આ સર્વ ઉપાધીનું કારણ છે. જુઓ, આપણે યુવાવસ્થામાં એકજીજ્ઞેષ્ઠને વિદ્યારંભવતે તે તેના અંગેને અત્યંત પ્રિય સમજી, તેમાં આસક્તિ

રાખી વિષયગુણ રહેતાં હતાં, અને છેક વૃદ્ધાવસ્થા આવી
 ગઇ ત્યાં સુધી પૂત્રપૂત્રાદિકની ઇચ્છાએ અહાર વીહારાદિ વીધ-
 યોગ પ્રીતિથી સેવન કરતાં હતાં, પણ તે કેવલ હે સતિ, આપણી
 જાંતિમય સિદ્ધિ હતી. હે સદ્ધર્મચાતુર્ય, તે જાંતિમય સ્થિતિને
 નાશ નથી થયો ત્યાં સુધી, સંગથી ઉત્પન્ન થએલી આ સર્વ ઉપા-
 ધિને જોગવીએ છીએ એમ તું નિશ્ચે કરીને જાણુ ? હવે તે
 ઉપાધિરૂપ અધમદયાનો ત્યાગ કરી, જે પરમાર્નદના પરમધા-
 મની પ્રાપ્તિ કરાવનારું છે તથા જે સુચરાચર અને મારા તમારા
 તેમજ સર્વમાં સમ સર્વજ્ઞ બધાપી રહેતું છે, તે શુદ્ધ જ્યોતિ-
 ર્મય દેવત્વ સ્વરૂપને જોગખવા માટેજ, આ ત્યાગાશ્રમની
 આવશ્યકતા છે. હે સતિ, હું જાણું છું કે તે પરમાર્નદ સ્વરૂપ
 પરમાત્માના સાક્ષાત્કાર અર્થે, માયાનો યથાવિધિ પરિત્યાગ કર-
 ાનો છે, છતાં હજીપણ, નારીરૂપિ નરકની રંગભુમિ ઉપર ના-
 યા કરું છું, તે શુ મારા જેવા યોગિમહર્ષિને અધમ નથી ?
 હજી. જરૂર એ છેજ અધમ છે એમ તું નિશ્ચય જાણુ ?
 આત્માના નિત્યરૂપની જાગૃત્તના કમ્બી, અને આ સંસાર
 તથા આ રૂપિ નિત્યરૂપ નથી જાણુ છે. એવો જે જુદામાં જમ
 ઉત્પન્ન થાય છે તે જાણુ. આ અનુભવ તું કરે. નહિતો તો
 રે રે. પે. ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૪, ૧૫, ૧૬, ૧૭, ૧૮, ૧૯, ૨૦, ૨૧, ૨૨, ૨૩, ૨૪, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯, ૩૦, ૩૧, ૩૨, ૩૩, ૩૪, ૩૫, ૩૬, ૩૭, ૩૮, ૩૯, ૪૦, ૪૧, ૪૨, ૪૩, ૪૪, ૪૫, ૪૬, ૪૭, ૪૮, ૪૯, ૫૦, ૫૧, ૫૨, ૫૩, ૫૪, ૫૫, ૫૬, ૫૭, ૫૮, ૫૯, ૬૦, ૬૧, ૬૨, ૬૩, ૬૪, ૬૫, ૬૬, ૬૭, ૬૮, ૬૯, ૭૦, ૭૧, ૭૨, ૭૩, ૭૪, ૭૫, ૭૬, ૭૭, ૭૮, ૭૯, ૮૦, ૮૧, ૮૨, ૮૩, ૮૪, ૮૫, ૮૬, ૮૭, ૮૮, ૮૯, ૯૦, ૯૧, ૯૨, ૯૩, ૯૪, ૯૫, ૯૬, ૯૭, ૯૮, ૯૯, ૧૦૦.

છે, તેનેતો સર્વ આશ્રમે સિદ્ધ કરવામાં, બ્યહવાર અને પરમા-
 ર્થ ઉભયને યથાવિધી સાધવામાં, તથા તે આનંદસ્વરૂપ પરમાત્મ-
 તત્વને ઝોળખવામાં લેશ પણ વીધન કદી નડતું નથી. માટે
 આપણે સમર્થ સદગુરૂ પ્રાપ્ત કરી, તેઓશ્રીની પાસેથી દીક્ષાને
 કેમ લેઈ, પુરતો વિદ્યાભ્યાસ કરી, યથાર્થ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરું, તેમ
 છતાં આ અસત્ય જગત શ્રી પુત્રાદિકમાં આસક્તિ રાખી, તેને
 વળગી રહેવું એ આપણી પામરતા નહિંતો બીજું શું કહેવાય ?
 હે સાધવિ, અત્યારે તમે જો કે શ્રી શરીર વાળાં છે, છતાં
 તે તમારા શરીરને હું શ્રી શરીર જાણતો નથી, પણ મારા ત-
 મારા અને સર્વના અંતરમાં રહેલું, તે અંતર્યામિતું અભિન્ન
 એક નિરામય શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ જાણું છું. એમ હું તથા
 તમે એકજ શરીર બ્યક્ત છીએ, એમ સમજી આ સર્વ તમે
 બંને સાધવીઓ પ્રતિ કથન કરું છું; હે દેવી, શ્રી પુરુષની સા-
 ધારણી ભેટથી વિષયસુખની પ્રાપ્તિ નથી; માત્ર મનની ભાવનાજ
 વિષય સુખનું સાધન છે. જુઓ અત્યારે મારી ભાવના તમારા
 બંનેના શરીરને, મારાથી અભિન્ન સમજી મિત્રવત્ બની આ
 સર્વ તમારા પ્રતિ કથન કરે છે. હે સહધર્મચારિણી, જુઓ
 મને સુર્ય જગવાને ગૃહસ્થાશ્રમનું પાલન કરવાની આજ્ઞા કરી
 હતી, તે એટલાજ માટે કે આપણા સ્વરૂપસ્થ યથા પછી પણ
 બ્રહ્મવિદ્યા આપણી પ્રજા દ્વારા અધિક વિસ્તાર પામતી રહે; આ
 આજ્ઞા તેઓની પૂર્ણ કર્યા પછી પણ થશે વખત આપણે ઉકે
 વૃદ્ધ થતાં સુધી, ગૃહસ્થાશ્રમમાંજ પડી રહ્યાં છીએ. માટે હવે પતિન
 સહ વાનપ્રસ્થાશ્રમ જે ત્યાગાશ્રમ જેવોજ ગણાય ॥ તે પાળવાને
 સમય થયો જાણી, તમારે બેને માટે વિચાર કરતો હતો, કે
 તમે બે મૈત્રિય અને કાત્યાયિની, એ મારી પરમ પ્રિય પત્નિઓ
 છો, તેને જો વનમાં લઈ જઈશ, તથા વાનપ્રસ્થાશ્રમ વનમાં
 કદી પુર્ણ થશે અને ત્યાં કદી સન્યાસાશ્રમ લઈ તેમનાથી
 સુકત થઈશ તો પછી તે બીયારી બંને વનમાં રખડતી રજ-
 ગતી થઈ જશે, અને છેવટે પરમદુઃખ પામી મૃત્યુને સ્વાધીન
 થશે. જેથી મને નીચેનો શ્લોક યાદ આવ્યો:—

નિત્યગતા મુક્તિપદં યતિમામ સગાદ દોષા પ્રમચન્તિ દોષાઃ
 શાસ્ત્ર યોગોડિય નિપાત્ય તેષ્વ સંગે ચોગ વિમુક્તાન્તિ તિદિ.
 સ્તિ પુત્રાદિક અને દ્રવ્ય દત્તાદિકનો, ત્યાગ કરવો એ ત્યાગી
 પુરુષોનો ધર્મ છે. શ્રી આદિના સંગે મોટા યોગી જનો
 યોગશ્લેષ થઈ ગયા છે, તે યોગી થવાની ઇચ્છાવાળા
 પ્રાણીઓ યોગથી વિમુખ થાય તેમાં કશુંજ આશ્ચર્ય નથી. હે
 સાધવિ મને તે વખતે મારા મનમાં નિશ્ચય થયો કે ત્યાગાશ્રમ
 પ્રારંભ કરી મોક્ષ મેળવવાની ઇચ્છા કરવા જતા તમારો મને
 ભય રહે છે. હું ત્યાગાશ્રમનું તમારી સમિપ રહીને પાલન
 કરું, તો પાછો સંગથી વ્યામોહને પ્રાપ્ત થઈ ત્યાગાશ્રમથી શ્લેષ
 થઈ, કારણ કે આત્મસ્વરૂપમાંથી બહીરમૂખતા, બેટલી
 શ્રી વ્યક્તિથી થાય છે, તેટલી અન્ય બીજા કશાથી થતી નથી
 મારે શ્રી સંગથી પછી તો મારે કેવલ દુર રહેવું પડે છે.
 હવે હું એ સમિપ થઈ જાઉં, કે મારે તમે શ્રી પૂત્રા
 દિકના પરિત્યાગ પૂર્વક શ્રી મુક્તમાં ત્યાગાશ્રમને મહાજન-
 સ્વે પછ ને પૂર્વે મારે તમને જાનને સંતોષ પૂર્વક શુભ
 આપણું મેળવ્યું. કાનુ કે તમે મારી જાનને સહધર્મચારિત્રી,
 સતિ સધાવે પતિવ્રત, ઇંડા, નિવરૂપ છો, અર્ધાગ્નિઓ છો.
 તમારી નયે વિનય ને નહવામ છો. તમને મારા પરમ
 નિવ તરીકે મની ને ને હું છું પ્રાર્થના પોતાના મિત્ર
 પાત્રના કાનુ, મારા ને ને દાનવા વાન પ્રતારે માને
 તમારો પાત્રના પાત્રના ને હું પાત્રના કાનુ ને ને તમારા
 જાનને પાત્રના ને તમારો ને ને રહીને વિનય કરવા
 નહીં રહી પાત્રના ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને
 તમારો ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને
 કે ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને
 ને પાત્રના ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને
 ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને
 તમારી અત્યંત દુઃખ છે. રહી તમે રહીવધાની અધિકારી

ત્યાગાશ્રમ ગૃહજ કરતાં પૂર્વે પોતાની જન્મે પત્નિઓની ઉપાધિની ચિંતા સેવવી પડી, પણ પછી તેઓએ જન્મેને, શી રીતે ન્યાય આપ્યો તે કહેવા કૃપા કરો ? યાજ્ઞવલ્કય મુનિએ મૈત્રિયને બ્રહ્મવિદ્યાની અધિકારી કેમ ગણી, અને કાત્યાયિનીને ગૃહ-કાર્યભારની અધિકારી કેમ ગણી તે સંબંધી પણ ખુલાસો કરવા શિશુ ઉપર અનુમત્ત કરો ? “આ સાંભળી દીર્ઘમર દવામિ કહે છે ” હે વત્સ, મુનિયાજ્ઞકય સ્ત્રી પૂત્રાદિકના સંગનો ત્યાગ કરતાં પહેલાં જન્મેને બોલાવી દેહેવા લાગ્યા કે ‘હે કુલવતિ કાત્યાયિની, તમે દેવલગૃહકાર્યમાંજ કુશળછો અને જંધ તથા મોક્ષ મુ’ છે એથી દેવલ જ્ઞાતા છે. આ કારણથી તમે બ્રહ્મવિદ્યાનાં અધિકારિ નથી. અને હે મૈત્રિય તમને સંસારના જન્મ મરણાદિ દુઃખો એમ નિરંતર ગ્લાની અને ચોક થયા કરે છે, અને તેથી સદા તમે મોક્ષની ઇચ્છા કરો છો. વાસ્તે તમે બ્રહ્મવિદ્યાનાં અધિકારી છો. તમને સુવાવસ્થામાં કામ ક્રોધાદિ વીકારો થયા નોહતા, માત્ર પ્રજ્ઞેત્પતિને માટેજ તમે વિદ્યારાદિ વિષયો ભોગવવામાં ભાગ લેતાં. નહિં કે તમારામાં કે તમારા શરીર પ્રત્યે કીંવા તમારા શરીર સંબંધીઓ માટે ખાસ તમને પ્રેમ હતો. એથી હે મૈત્રિય તમને બ્રહ્મવિદ્યાના અધિકારી ગણી નીચે પ્રમાણે તમારા જન્મેનો ન્યાય કરું છું તે ધવજ કરી પશ્ચાત તે પ્રમાણે અનુસરવા પ્રયત્નવાન રહી સુખને પ્રાપ્ત કરજો, એ મારી તમને જન્મેને પ્રેમપૂર્વક આજ્ઞા છે. આટલું કહી હે ભાનુદેવ મૈત્રિયને યાજ્ઞવલ્કય મુનિએ નીચે પ્રમાણે બ્રહ્મોપદેશ કર્યો.

યાજ્ઞવલ્કય મુનિ બોલ્યા “હે મૈત્રિય, હવે હું આ ગૃહ-સ્થાશ્રમનો ત્યાગ કરી ત્યાગાશ્રમનો અંગીકાર કરું છું; પણ તે પૂર્વે આપણા ઘરમાં જે સુવર્ણ હીરા ઇત્યાદિ દ્રવ્ય છે તેના બે વિભાગ કરી એક કાત્યાયિનીને અને એક તમને એમ આ લાજુથી અર્પણ કરું છું. તે ધનથી તમે ઉભય સુખને પ્રાપ્ત કરશો. હે વત્સ એમ કરી તે દ્રવ્યના જન્મે ભાગ કરી મુનીએ એક ભાગ કાત્યાયિનીને આપ્યો. કાત્યાયિનીને જે એક ભાગ આપ્યો તે

અને આપું જગત તે, જે પ્રાણીને પ્રતિકુળ હોય તે તે દુઃખરૂપ જણાય છે અને અનુકુળ હોય છે તે તે સુખરૂપ જણાય છે એવું શું કારણ હશે એમ તું ધારતી હતીય, પણ હે કુલવતિ તું તે આત્મસ્વરૂપ તરફ તારું લક્ષ્યનિંદુ રાખીય, તે તને સમજાશે કે તે અંતર્યામિ આત્મસ્વરૂપને કંઈપણ વસ્તુ અનુકુળ કે પ્રતિકુળ, પ્રીય કે અપ્રિય છેજ નહિ. માત્ર જીવને અમુક પદાર્થો, મારા સુખનું સાધન, કે અમુક વસ્તુ મારે પરમ પ્રિય સુખના હેતુરૂપ છે, એવી જે વસ્તુમાં તેણે બુદ્ધિ સ્થાપેલી હોય છે, તેથીજ અનુકુળ પ્રતિકુળપણાને તે પ્રાણી પ્રાપ્ત થાય છે. અનાત્મ પદાર્થોમાં પ્રીતિ તે અનુકુળતાનું અને અપ્રીતિ તે પ્રતિકુળતાનું કારણ છે. કારણ કે અનાત્મ પદાર્થોમાં પ્રિય અપ્રિય પણાનો કશો ગુણજ રહેલો નથી, છતાં જીવ તેનામાં અહંમત્વની બુદ્ધિ સ્થાપે છે, અને તેજ તેના સુખદુઃખનું કારણ છે. સ્ત્રી પૂત્રાદિક જે વસ્તુતઃ અનાત્મ પદાર્થો છે, તેમાં પ્રાણીની પ્રિતિ દ્રઢ થવાથી, તેને સુખરૂપ જણાય છે, પણ તે અનાત્મ પદાર્થોનો વિયોગ થતાં, તે જીવને અત્યંત દુઃખ જણાય છે. મારે અંતર્યામિ જ્યોતિસ્વરૂપ પરમાત્માથી ભિન્ન વસ્તુતઃ કોઈ પદાર્થ નથી, અને જે અનાત્મ પદાર્થો છે તે અનાત્મ પદાર્થો જડ સમાન છે તેમાં પ્રિયતા કરીજ રહી નથી. છતાં જે જે કાસે જીવને તે પ્રાપ્ત થાય છે તે વખતે તે પ્રિય બને છે. અર્થાત્ સર્વનો સાક્ષીરૂપ પ્રિય અને ગ્રેયસ્કર આત્મા પોતાના સંબંધમાં આવનાર જડ અને અનાત્મ એવી અપ્રિય વસ્તુને પ્રિય બનાવી દે છે એમ તું નિશ્ચે કરીને જાણજે ? હે સાધવિ, આનંદ સ્વરૂપ આત્મા સર્વને પ્રિય છે. તેમાં પ્રિયતમ પણાનો ગુણ રહેલો છે. અપ્રિય, પ્રિય અને પ્રિયતર એ ત્રણ ગુણથી પ્રિયતમપણું આત્માનું સિદ્ધ થઈ શકે છે. અમુક મને ન મળેતો ડીક. અંધાર છે ને વીંછી ન કરડે તો સારું, એ પ્રકારની બુદ્ધિ તે અપ્રીયતા છે. સ્ત્રી ઇત્યાદિ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે સુખ થાય એ પ્રકારની બુદ્ધિ તે સ્ત્રી ઇત્યાદિમાં પ્રિયતા

સાધક સાધન ઉત્તરની યોગ્યતાથી સર્વ કામ સધાય છે. ૨૬૬

નો માર્ગ બતાવશે તે માર્ગે હું મારા મોક્ષરૂપ હજને પામવા પુરુષાર્થ કરીશ. હે નાય, જ્યાં સુધી આ મન, કર્મ સાથે જોડાયું નથી ત્યાં સુધી સર્વ કામો તેને વિકટ જણાય છે. મનની ચચલતા જ્યાં સુધી નિવૃત્ત થાય નહિ ત્યાં સુધી સિદ્ધ કરવાના કાર્યો તેનાથી સિદ્ધ થતાં નથી. માટે મનની ચચલતાની નિવૃત્તિ અર્થે સાધન સંપાદન કરવાની ખાસ પ્રાણીને આવશ્યકતા છે, જોમ ને આપ કહોછે તે સત્ય છે. હે પ્રાણેશ, અવલુ કેવું હોવું જોઈએ એ સંજયી ને દર્શાવ મને અવલુ કરાવવાની ધમ્મ હોય તે અવલુ કરાવવા દાસિ ઉપર કૃપા કરો ?

આ સાંભળી મુનિ યાત્રવલ્કય કહે છે : હે મૈત્રિય, આ કાલમાં કેટલાક અવલુ કરનારા માત્ર કાન રસિયાજ હોય છે. તેઓવું અર્થવૃત્તિ તરફ ચિત્ત ઠલી હોવુંજ નથી. ઉપરથી તેઓ જ્ઞાની અને બુદ્ધિમાનનો મોટો ડોળ રાખે છે પણ અંદરથી મલિન અને કેવલ પાપાણુવત્ દુહયવાળા હોય છે. કદાચ સેંકડો વરસ સુધી તેઓ અવલુ કર્યાં કરે થઈપિ તેમના દુહયની શુદ્ધિ થઈ તેમાં જ્ઞાનરવિ પ્રકટી શકેતોજ નથી. એ બાબત એક દર્શાવ કહું તે પ્રસન્નતા પૂર્વક અવલુ કર ?

મુનિવર્ચસતમા કહે છે : હે પ્રહર્ષ, પશ્ચાત દીગંબર રવામિ ભાનુદેવને તે યાત્રવલ્કયમુનિ મૈત્રિયને અવલુ સંભળી આપેલા દર્શાવનો સવિસ્તર વૃત્તાંત નીચે પ્રમાણે અવલુ કરાવવા લાગ્યા.

મુનિ યાત્રવલ્કય કહે છે : હે સતિ, એક મનોહરિ નામની નગરીમાં મુધીરશર્મા નામનો બ્રાહ્મણ દરદોજ એક મેહેસ્તામાં રાતરે મહાભારતની કથા અવલુ કરવો હતો. તે વ્યાસમહારાજનો કહ મધુર અને નાવાની રનિક દબાઈપથી તે નગરના શ્રીમત અને મોટા મોટા સ્ત્રી પુરુષોની તેના પર પ્રિતિ થઈ હતી. દરદોજ દીવાબતિ થઈ ગઈ કે તન્નજ અવલુ કરવા સ્ત્રી પુરુષ આબાસ દુહ ના આવી તે મેહેસ્તામાં હા જમાવવા અને કથાના જ્ઞાની અજ્ઞાની, સંજ્ઞન કુજ્ઞન

બ્યભિચારી બ્રહ્મચારી, કાનરસિયા, એવા અનેક રંગ બેરંગનાં માણસો દરરોજ ભરાતાં. આ સર્વ ઓતાઓનો આગેવાન એક સ્વાર્થંદત નામનો શ્રીમંત વળીક હતો, તે હમેશ કથામાં ભાગ લેતો, અને બાણે કથાથી અનન્ય જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ તેને થતી હોય તેવો તાદ્દશ ડોળ ધાલતો. બ્યાસજી બિચારા બોળા, તેથી આવે ટોળા અને હંભવાળા તેનો કથા પ્રત્યેનો પુખ્ત ભાવ સરકય અને સાચો હતો એમ વિશ્વાસ રાખી તે કથામાં આવે ત્યાર પછી કથાનો પ્રારંભ કરતા. અને કથાચ પ્રસંગ પરત્વે સ્વાર્થંદતથી ભાગ ન લેવાય તે દિવસે બ્યાસજીને કથા કહેવામાં નિરસના લાગતી. એક દીવસના સમાયોગે સ્વાર્થંદતના ઊકરાએ કથામાં આવવા રકમક કરી જેથી થોડે ઊકરાનેકજી કે 'કાચી મતિના બાળકોને વળી કથા કેવી સાંભળવી? એ તો અમારી જેવી પાત્રી મતિવાળા વૃદ્ધ પુરુષોનેજ સાંભળવી ધડે? હજી તું ઉમે છે ને તારે કથા કેવી? જા, આજે મારે પણ નથી જવું.' એમ કહી તે સ્વાર્થંદત ઘરમાં પાછો બેઠો. આથી ઊકરાએ લગ મુઠ્ઠી દીધી. અને સ્વાર્થંદત તેની લગ ઊડાવવા ખાતર તે દીવસે કથામાં ન ગયો. બીજે દીવસે કથામાં આવવા વેળા બ્યામે તેમને કહ્યું "થોડા સારા કાલે કેમ ન પહોંચ્યા?" સ્વાર્થંદતે કહ્યું "બ્યાસ, મદારાજ તમારી કથા તો દરરોજની રહી. કેમ પરંતુ ને બાલમચ્ચાનુએ સંભાળવું કે નહિ? વળી કાચી મુદ્દિના ઊકરાઓને તે કથા બધા યોગે કે 'મારા ઊકરાએ કાલે કથામાં આવવા જક લીધી ત્યારે મેં ૧૫૦ જા દુએ નથી જતો. અને મને પણ નહીં જવાડું આથી મદારાજ દુઝાવી ન શક્યો.' બ્યાસજી ને. સ્વા. "થોડા એમ કહ્યું ઊકરાને કથામાં નેડીને આવવું હતું." સ્વાર્થંદત ને બ્યાસજી આજ પછી ને. પ્રવુત્તમા ને. સ્વા. 'નેડીને આવવું હતું, તું નેડીને આવવું હતું બદ. ન. જ. ઊકરા: જનડે ને. સ્વા. મદ. રાજ આમરો જનડે, નેમા નમને કઈ જડે કે જા. જડે. ઊકરાની કાચી મુદ્દિ અને કદાચને તમારી કથામાંથી

વ્યભિચારી બ્રહ્મચારી, કાનરસિયા, એવા અનેક રંગ બેરંગનાં
 માણસો દરરોજ બસતાં. આ સર્વ યાતાઓનો આગેવાન એક
 સ્વાર્થહત નામનો શ્રીમંત વણીક હતો, તે હંમેશ કથામાં ભાગ
 લેતો, અને બાણે કથાથી અનન્ય જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ તેને થતી હોય
 તેથી તાદૃશ ડોળ ધાલતો. વ્યાસજી બિચારા બોળા, તેથી આવો
 ડોળ અને હંભળાળો તેનો કથા પ્રત્યેનો પુન્ય ભાવ સરહદ અને સાચો
 હશે એમ વિન્યાસ રાખી તે કથામાં આવે ત્યાર પછી કથાનો
 પ્રારંભ કરતા. અને કદાચ પ્રસંગ પરત્વે સ્વાર્થહતથી ભાગ ન
 લેવાય તે દિવસે વ્યાસજીને કથા ઠહેવામાં નિરરમ્ભતા લાગતી. એક
 દિવસના સમાયોગે સ્વાર્થહતના ઊકરાએ કથામાં આવવા રજૂક
 કરી જેથી થોડે ઊકરાનેકચુ' કે 'કાચી મતિના બાગડોને વળી
 કથા કેવી સાંભળવી? એ તો અમારી જેવી પાત્રી મતિવાળા
 વૃદ્ધ પુરુષોનેજ સાંભળવી ઘટે? હજી તું ઉગે છે ને તારે કથા
 કેવી? જા, આજે મારે પણ નથી જવું.' એમ કહી તે સ્વાર્થ-
 હત ધરમા પાછા બેઠો. આથી ઊકરાએ લગ મુકી દીધી, અને
 સ્વાયદત તેની લગ ઊડાવવા ખાતર તે દિવસે કથામાં ન
 ગયો. બીજે દિવસે કથામાં આવવા વેળ વ્યાસે તેમને કહ્યું
 = 'થોડ નાહોજ કાલે કેમ ન પધાર્યા?' સ્વાર્થહતે કહ્યું
 "વ્યાસ, મદારાજ તમારી કથા નો દરરોજની રહી.
 હજી પૂરું ને બાજીમવ્યાનુજો સંભાળવું કે નહિ?'
 વ્યાસ કાચો તુલિત્ય ઊકરાવ્યાને : કથા ગયા થોભે કે? માગ
 ડાકો. એ કથામ. આવવા જક લીધી ત્યારે મિ' કહ્યું જા
 દુઅ નથી જાને. જાને તેને રજુ નહી જવાડકે આથી મ
 દ.ગજ દુ આથી ન રજુવે.' વ્યાસજી તે.સ્વા = થોડજી એમાં
 ન, ઊ.કરાને કથામ. રેડીને અ.વડુ હતું? સ્વાર્થહત તે
 વ્યાસજી વ.દ. હ.કે તેમ. નવુતરમા રેડેય : કાચો : તેડીને અ.
 વડુ હડ, ન રજુને અ.વડુ હડુ મદ.ગજ, ઊકરા : જાડે તે
 વ્યાસ મદ.ગજ અ.મ.ર. મનડે, તેમ : તેમને કહી જડે કે અ.
 જડે. ઊકરાની ક.ચી જુદિ અને કદયને તમારી કથામાંથી ક.

કે તેના હૃદયમાં વિરાગની અસર થઈ બાંધ અને ધરતાર
 ઇશી સન્વાસી થઈ નીકળી બાંધ તો તેમાં તમારું તો કંઈ ન
 બાંધ પણ તેની સ્ત્રી રખડી બાંધ અને મારે એકનો એક ઇકરો
 એટલે તેથી મારું પણ નામ નિશાન જણું રહે એ જીકું; આમ
 સર્વ કુકુળ પાશમાંથી થાય એટલું મને ગુકશાન થાય. માટે
 મહારાજ તમારી કથાની એકે વાતની અસર અમારા હૃદયમાં
 થી ન એકંએ. મહારાજ, બ્યારે તેની પાકિ બુદ્ધિ થાય ત્યા-
 જ કથા બધા બધું પાલવે અને ત્યારેજ તે ચોલે. " આ
 મિત્રી બ્યાસ બોલ્યા "ત્યારે ચોલ જત્યાર સુધી ને બધી
 કથામાં જ્ઞાનની વાતો કહેવામાં આવી તેમાંની એકે પણ તમારા
 હૃદયમાં ઉતરી નહીં હોય " ચોલ બોલ્યા "મહારાજ એવી
 અસર અસર કરતા ફરીએતો અમે વાણીયાના દીકરા ભીખ ન
 માગીએ. અમારા વાણીયાના દીકરાને કોઈ વાતની વળી અસર
 ફરી ? જાતો જરા બે થઈ અમત સમજી કથામાં આવીયે
 ઈએ, બાકી આપની કોઈ પણ જ્ઞાનની વાતને અંતરમાં ઉતાર-
 વાની તેતો વિશ્વ કોઈમાં સમજાએ " ? આ સાંભળી બ્યાસજી
 તો ફરીજ ગયા અને જ્ઞાનદ્રષ્ટિથી પોતાના મન સાથે નિવે
 પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યા. બ્યાસજી વિચારવા લાગ્યા કે
 "ખરેખર પાશાણુવળ હૃદયના પ્રાણીઓ પોતાનો સ્વાર્થ અને
 પરમાર્થ બન્ને બગાડે છે મનુષ્યે પોતાનું જીવન પરમાર્થમાં
 ગાળવું અને તે ન બની શકે તો પરમાર્થમાં ગાળવું અને પ-
 રમાર્થમાં પણ ગાળવું ન શકાય તે. સ્વાર્થમાં ગાળવું. પણ સ્વા-
 ર્થ એ શું છે તે તેઓ યત્નિયત પણ સમજી શકતા નથી.
 સ્વાર્થ એ છે કે પ્રાણીનું જેના શુભ, શુભ નમાયેલું છે અને
 જે શુભ, શુભ કર્મને એ. જાણી અશુભને. -ય.ગ કરી શુભ કર્મ-
 નેજ નિરતર કરે. કરે છે તેજ નનુષ્ય યથા. થ રીતે પોતાના સ્વાર્થને
 પ.ધી શકે છે. શુભ, શુભ. વિચાર ગમર માત્ર 'હું' અને મારું"
 ને એ અહંનમાનના નામ થઈ કરીને જે સ્વાર્થપરાયણ જી-
 ન ગાળવામાં આ. છે. તેથી કંઈ સ્વાર્થની સિદ્ધિ થતી નથી

પણ ઉભય અર્થની અસિદ્ધિ થાય છે. જેને કામળ અને સંસ્કારી અંતઃકરણ પ્રાપ્ત છે, તેને તો સહજ વાતથી જ્ઞાન પ્રકટે છે અને જે હૃદય યાચણ વચ્ચે છે, તેને તો જ તેટલું જ્ઞાન આવે છતાં પણ તેવું ને તેવું નિષ્કુર રહે છે એ વાતનો આ વણીકથી અનુભવ થયો. " આવે વિચાર કરી તે દીવસ પછીથી કોઇ દીવસ બ્યાસલએ તેને કંઈ કહેવું નહિ એવો નિશ્ચય કરી કયા કહી. હે મૈત્રિય, ત્યારે આવા વચ્ચેસમ હૃદયના મચીન પ્રાણીઓ કરોડાનું વર્ષ શ્રવણ તો શું પણ ઉપેમાયે ભટકી તપ કરે તો પણ તેમને આત્મજ્ઞાન થતું નથી. તેમનું શ્રવણ તે શ્રવણ કહેવાતું નથી. તેમજ આ શ્રવણથી તેમનું કશું જ હિત સધાતું નથી. અને જે હૃદય સંસ્કારી અને કામળ છે, તેમજ સદગુણી શુદ્ધ કરાયેલું એવું પવિત્ર છે, તે હૃદયમાં સહજ વાતથી સચોટ આત્મજ્ઞાનની છાપ પડી જાય છે. જેનું એક દહાંત કહું તે હે સાધવિ આ રથને શ્રવણ કર ? હે સહધર્મચારીથી પેલા બ્યાસ-લને શેઠનો અખતરો થયા પછી મહાભારતની કથા કહેવામાં હોઠ માસ વીતવા આવ્યો, અને કથાની સમાપ્તિને પંદરેક દીવસની વાર હતી, દરમ્યાન એક દીવસે કથામાં એક ભુલો ભટક્યો એલિયા જેવો કોઇ વિષ, કંઈથી શ્રવણ કરવા આવી ચડ્યો. તે ભોળે ભાવે આવી બ્યાસલને લાંબો થઇ, પગે લાગી એક ઠેકાણે જઇ, બેસી કથા શ્રવણ કરવા લાગ્યો. દૈવ્યોએ તે દિવસે વૈરાગની સિદ્ધિ અર્થે પ્રાણીએ કેવું પુરુષાર્થ કરવું ઘટે છે તે બાબત બ્યાસલએ વિરાગરસથી ભરપુર, એવું ચિત્તાકર્ષક કથન કર્યું કે જેણે પેલા ભોળા પ્રાણીનું કુમળા અંતઃકરણ ઉપર સચોટ છાપ બેસારી; જેથી તે કથાની સમાપ્તિએ ઉઠી, રામરામ એવા ચાંદના ઉચ્ચારપૂર્વક અસરકારક નિધાન સુધી, ધરબાર તણ દેઇ પવન જેમ લેઇ જાય તેમ જવું એવો દંડ નિશ્ચય કરી ચાલી નિક-ળ્યો; ભાવિ અને અંજળ ત્યાં હશે ત્યાંજ પવન લેઇ જશે,

સાધક સંપન્ન હોવાની યોગ્યતાથી સર્વ અર્થ રૂપાય છે.

માટે જેમનો પવન હોય તેમ તેને સામે મ્હોટે ચાલ્યા જવું
પછી જ્યાં પવન લેઇએ ત્યાં ખડું આવ્યા વિચારોને સેવતો
પ્રાણસુ તે નગરીના દરવાજા બાહરે આવ્યો. પ્રારબ્ધાવશાત્ જ્ય
આવિ લેઈ જાય ત્યાંજ જવું, આવો નિશ્ચયોજન દુરાચરને સે
વતો, તે સોલો પ્રાણસુ ચારે દીશાએ જ્યાં જ્યાં પવન ફરે ત્યાં
ત્યાં જમણ કરવા લાગ્યો. રાત્રિ દિવસ, પક્ષ માસ, અને વર્ષ
નું પણ જ્ઞાન જીવિત્યો, અને જગત છે કે નહિ તેનું પણ
રહ્યમાંથી સ્ફુરણ જવું રહ્યું. દીનપ્રતિદિન તેની વૃત્તિ તદ્દપ
થવા લાગી. અને વ્યહવાર શું અને પરમાર્થ શું, તેનું સ્વપ્નને પણ
તેને સ્મરણ ન રહ્યું. ચારિત્રિક એકાએક વધા જગત અને આ
માયાને ચિત્રવત્ ભેવા લાગ્યો; અને જે કાલે જે થાય તે સહન
કરી દેવાની જેડે આવીને ભેઈ નિમગ્ન રહેવા લાગ્યો. આમ કે-
રતાં કરતાં બાર વર્ષ વિતિ ગયાં એટલે તેના વિહિત પુરૂષાર્થવેડે
તેને આત્મસાક્ષાત્કાર થયો, જેથી નીચે પ્રમાણે તેને જ્ઞાન
થયું. હે સાધવિ, તે પશ્ચાત્ જોમ જ્ઞાન દ્રષ્ટિથી વીચારવા લાગ્યો કે
“ સર્ગાં કુર્દંબ ધન ધામ ધરા દંત્યાદિ સર્વ વસ્તુનો ત્યાગ કરી
વિધિપૂર્વક આત્મસ્વરૂપને જોગખવા પ્રથમ થવજી અને પછી
મનન, અને જોમ કમે કમે સાધનો સિદ્ધ કરનાર પ્રાણીજ મોક્ષને
પ્રાપ્ત કરે છે, એ નિસચય છે પણ જેનું રહ્ય અનેક
જન્મના શુભ સંસ્કારવશાત્ કોમળ અને પોતાના વાસ્તવિક
સ્વરૂપનું અન્યત્ર પ્રેમો હોય છે, તે રહ્ય તેા તત્વજ્ઞાનના સમુદ્ર-
માંથી એકજ બિંદુ પેતાની ગરજ સારે તેનું મહણ કરી, તે
દ્વારે પદ્મપદને પ્રપન્ન કરે છે અને જે દુઃખ અશુભ સંસ્કાર
વશાત્ વચ્ચે, અને અકૃત્રિથી અપવિત્ર હોય છે, તે રહ્યને
તો જ્ઞાન ભરતના નદવન-વનના ડાંગા, જેમ મેઘદ્રષ્ટિથી બીંબ-
ચેલી રા.કા. દેવગ્ની નાન. અને વહેવન. આને તો અદરશી જેમ
કેરી ને કેરી હોય છે તે. રી. તે તે અપવિત્ર અંગ કંચુ સદા
કેરી ને કેરી જ નહે તે ને રહ્યને તો જ નની જરા પણ અસર

થવાનો કેવલ અસંભવ છે. માટે શુદ્ધ અંતઃકરણવાળા પ્રેમી જનો ઉપરજ પરમાત્માના નિરંતર ચારે હાથ હોય છે, અને તેનેજ જ્યોતિસ્વરૂપ પરમાત્માના દર્શન થાય છે. " હે સતિ, તે પ્રાક્ષણ નિરંતર પોતાનો કાલ આવા જ્ઞાનના વિચારથી ગુજારવા લાગ્યો. એમ કરતાં કરતાં કેટલેક વર્ષે તે પાછો પોતાના દેશમાં આવ્યો અને એક દેવાલયમાં રહી તપસ્વીમાફકે પરમાત્માના ભજનમાંજ પોતાની છ'ઠગી ગુજારી આ સંસારસમુદ્રને તરીજઈ પરમ પદને પ્રાપ્ત થયો.

મુનિ યાજ્ઞવલ્કય કહે છે, હે મૈત્રિય માટે 'શ્રવણ શ્રવણ-માં પણ ધણે ફેર હોય છે, શ્રવણ એવું યવું ભોંળાં કે જેમાંથી કંઈ લક્ષ મળે અને તે પ્રમાણે વર્તી અજ્ઞાવવા સમર્થ થઈ શકાય. શ્રવણ પછી મનન એવું યવું ભોંળાં કે જે મનનથી પોતાના વારત્તવિક સ્વરૂપ પ્રત્યે હલ લક્ષ બધાય. એવી મનનની ક્રીયાઓ એક ખુણે ફેંકી દેઇ, કેટલાક શ્રવણ કરનારાઓ કથાનુ ખાટી ખટાતું કાઢી દેશ વિદેશના પ્રાણી પદાર્થોની સ્તુતિ નિંદારૂપ કુયત્વીઓને કરવા માત્ર એકઠા થાય છે, અને શ્રવણ તો એક ભાતની ગમત રૂપ સમજી તેઓ તેને તૃણવત્ માની હસી કાઢે છે. શ્રવણનું ખરું સ્વરૂપ શું છે, તે તને ઉપરના હાંતથી સમજાવું હશે. એવા યોગ્ય અધિકારિ પ્રાણીઓજ શ્રવણ મનન નિદિધ્યાસન ઇત્યાદિ ક્રમપૂર્વક સાધન સિદ્ધ કરી પરિણામે પરમ પદને પ્રાપ્ત કરે છે. હે સાધવિ જેમ કોડીયું ઘડો ઇત્યાદિ માટીમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે અને પાછા માટીમાંજ શમાય છે તેવીજ રીતે પરમાત્મ સ્વરૂપમાંથી આ જગત માયા ઇત્યાદિ અજ્ઞાનના સંબંધ વડે કરીને ઉત્પન્ન થયું છે, અને તે સર્વ તેમાંજ લય થાય છે એ સિદ્ધાંતને તું નિશ્ચે કરીને સ્મરણમાં રાખજે ? હે મુમુક્ષુ સિ પ્રાણને આત્મ સાક્ષાત્કાર થવામાં મહા વાક્યરૂપ શબ્દ પ્રમાણ કારણ બૂત હોય છે. મહાવાક્યરૂપ શબ્દ પ્રમાણ, દોષોથી કેવલ રહિત છે. અને તેથી તે માત્ર યથાર્થ જ્ઞાનનેજ રહ્યમાં ઉત્પન્ન કરે છે. હે સતિ, તને આ રથળે એમ શંકા થશે કે આત્મ-

સાક્ષાત્કાર કરવામાં, જો મહાવાક્યરૂપ શબ્દ પ્રમાણ, કારણભૂત ના હોય તો પછી શબ્દ પ્રમાણને મનની સહાયની આવશ્યકતા ન હોવી જોઈએ; પણ દે મૈત્રિય, જેમ નેત્રાદિ બાહ્ય ઇન્દ્રિયો ત્યારે આ સર્વ ઘટપટાદિ વિષયજન્ય પદાર્થોના સંયોગમાં કિં- વા સંબંધમાં આવે છે, ત્યારે તે તે પદાર્થોનું તે ઇન્દ્રિયોને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થાય છે, તેવીજ રીતે આ જ્યોતિર્મય આત્માને મનનો સંયોગ થાય છે, ત્યારે મહાવાક્યરૂપ શબ્દ પ્રમાણથી તે મનમાં રહેલી વૃત્તિ તદાકાર થાય છે. આત્માને મનનો સંબંધ ન હોય તો આત્મસાક્ષાત્કાર થઈજ ન શકે એમ છું નિશ્ચેક- રીને જાણું ? હે પવિત્ર યોગિની, પણ તે આત્મા, પરિપૂર્ણ મન શુદ્ધ થયા વગર તેના સંબંધમાં આવતો નથી. આથીકરીને મનની શુદ્ધિ અર્થે સદગુરુ અને સત્યાત્મા યજ્ઞ, મનન અને નિદિધ્યાસન જો ત્રણ પ્રથમ મુખ્યત્વે યથાવિધિ સિદ્ધ કરવા પ્રતિપાદન કરે છે. પશ્ચાત્ત ગુરુ ઉપદિષ્ટિત મહાવાક્યના સડુપ- દેશથી અદ્વિતીય પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવા ઉત્તરોત્તર યથા- વિધિ પુરુષાર્થવડે કરીને, ખાણી સમર્થ થાય છે એ વાત છું પ્રસન્ન ચિત્તથી લક્ષમાં લેજો ? સર્વત્ર એક પરમાત્મા ॥ અને જડ પણ ચેતન્યનેજ આધારે છે એમ અભિન્નતા રાખ- નાર ખાણીજ વારાવિક સાક્ષાત્કારનો અધિકારિ બને ॥ અલે- દથીજ અર્થની મીઠી છે અને લેદબૃદ્ધિ અનર્થ કરનારી છે, એ પણ એક વાત લક્ષમાં રાખી તે પ્રમાણે અભેદદર્શિ થવાના પુરુષાર્થને સ્વિકારિ નિર્નિશય જ્ઞાનંદની પ્રાપ્તિ કરજો.

મુનિ વચનરૂપમાએ આટલું કથન કરી વૃત્તાત બંધ કર્યું જેથી પ્રત્યેક સમય ધર્યાં જાણીને શિષ્ય વર્ગ સહીત જડ પ્રજામ કયાં એટલે મુનિ વચનરૂપમા પોતાને સ્થાને ગયા.

—તરંગ ૫ મો.

—વિવેકથીજ વૈરાગ્ય સિદ્ધ થાય છે—

બીજે દીવસે સમય થયો એટલે દીગંબર અને બાનુદેવનું વૃત્તાંત, મુનિ વર્યસૂતમા પોતાના શિષ્ય વર્ગ સહિત પ્રહર્ષને નીચે પ્રમાણે અવણ કરાવતા હતા.

મુનિ વર્યસૂતમા કહે છે ‘ હે પ્રહર્ષ પછી દીગંબર સ્વામિએ જે યાજ્ઞવલ્ક્યના બ્રહ્મોપદેશ સંબંધી આગળ જે વિવેચન બાનુદેવ પ્રતિ કર્યું, અને જે સિદ્ધેશ્વરાચાર્યે શુભકેતુરાજને અવણ કરાવ્યું તે તને અવણ કરાવું જે તું પ્રસન્નતાથી એકાગ્રચિત્તે સાંભળ ? હે મુમુક્ષુ શિષ્ય, સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય તપસ્વીએ યાજ્ઞવલ્ક્ય બ્રહ્મોપદેશનું દીગંબર સ્વામિના મુખે કથન કરાએલું વૃત્તાંત, પોતાના શિષ્ય શુભકેતુરાજને નીચે પ્રમાણે કહી સંભળાવ્યું, તે હે વત્સ, અત્યંત કડ્યાણુકારિ અને પ્રાણીનું પરમહિત સાધનું હોવાથી, આ સ્થળે તને પણ તે અવણ કરાવવાની આવશ્યકતા સમજી, સંશોધમાં આજ કહું છું તે પ્રતિ પુર્ય લક્ષ આપજે ?

“ હે મુમુક્ષુ શિષ્ય, આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા અર્થે, પ્રથમ વિવેક સિદ્ધ કરવો ઘટે છે, અને તેથી મૈત્રિયને યાજ્ઞવલ્ક્ય મુનિ પશ્ચાત્ત સમજાવી કહેવા લાગ્યા કે ‘ હેસાધવી વિવેકાત્ વિવેકાત્ હિતિ વિરાગ સિદ્ધિઃ । વિવેકથી વૈરાગ્ય અને વૈરાગ્યથી આત્મજ્ઞાન પ્રકટે છે. વિવેક વગર થએલું આત્મજ્ઞાન તે વારતવિક આત્મજ્ઞાન નથી. આત્મજ્ઞાન વગર વાસનાનું બીજ મૂળમાંથી બળી નાશ થતું નથી. અને વાસના બીજ જ્યાં સુધી હોય છે. ત્યાં સુધી તે પ્રાણી પરમ પદને પ્રાપ્ત કરવા સમર્થ થઈ શકતો નથી. માટે આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની જે પ્રાણીને ઇચ્છા હોય તેણે અવશ્ય વિવેકને પ્રથમ સિદ્ધ કરવો ઘટે ॥ એમ તું નિશ્ચે કરીને બાણ ? હે સાધવિ, પેલો મનોહરી નગરીનો મુધીર શર્મા બ્રાહ્મણ, જેની કથાથી પેલો ઓલિયાજેવો વિપ્ર પરમ પદને પામ્યો તે મુધીરશર્મા બ્રાહ્મણે મહાશ્વારતની કથા કહેવાનો ધંધો થોડો સમય ચલાવ્યો, પશ્ચાત્ત હરિદાસનો ધંધો કરવા લાગ્યો. અને

૩૧

કેટલાક વર્ષ હરિદાસનો ધધી કરી રહ્યો, એટલે સંન્યસ્ત
લેઈ ચારે ધામના પયંટન અર્થે નિકળી પડ્યો. તેણે હરિદાસના
ધધા અર્થે કેટલીક આખ્યાયિકાઓ મોકાડે સંગિતમાં કરી રાખી
દતી, અને તે જટુલ શક્તિવાળો હતો, એટલે રમ્મ પૂર્વક કથા કહી
હોઠોના ચિત્તને આકર્ષતો હતો. એક દિવસે તે કાશીપુરીમાં
મળિકજિકાના પવિત્ર ઘાટ ઉપર બેસી, રહસ્યમા વિવેક પૂર્વક જ્ઞાન
દ્રષ્ટિની નીચે પ્રભાણે વિચાર કરવા લાગ્યો. યાતવતકથ કહે છે
"હે સદ્ધર્મચારિણી, તે સુધીરશર્મા નામનો બ્યાસ વિમ્મ, વિચાર
કરે છે કે "પરમ પુત્ય ભક્ષિ" થી વસિષ્ઠ મુનિએ રામને કહ્યું
કે વીવેકથી આત્મજ્ઞાન થાય છે એ વાત ખરી હોય તો
માફ રહ્ય પણ વિવેક વાગ્યું છે તેથી આત્મજ્ઞાન મને પ્રકટવું જ
એડએ. કાંતો પછી પ્રકટવું હોય છતાં હું એથી જ્ઞાતાત હોઉં.
પણ મારે જ્ઞાતાત થી કામ રહેવું" એડએ. આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત
કરવા અર્થે વિવેકને સિદ્ધ કરિ પુરુષાર્થ થા માટે ન કરવો ?
એમજ કરવું. માટે વિવેકને આજથી અધિકને અધિક સાધી
યથાય આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું, એજ આજથી મારો સનિશ્ચય
છે ત્યારે અધિકને અધિક વિવેક ચીરીતે અને ક્યારે સાધવો. ત્યારે શી
આજથીજ અને અન્ય ત્યાજ વિવેકને કામ લગાડવો ત્યારે શી
રીતે કામ ચીરકને કામ લગાડું તાઓ માગ સદ્વિચારની સાથે
વિવેકને જોડી પછી વિવેકપુરક મારે સર્વ વિચારે એડએ
જ્ઞાતાત ન - થાય કે, ના પ્રભાણે નીશ્ચય કરી, હે નિશ્ચય,
કેવો મધ્યમજ્ઞાન નીચકવક વિચારી નિશ્ચારીનેજ પોતાના
કામ કામને કામ ના અને ચારે ધામની યાત્રા કરી છેજે
જ્ઞાતાત નામના વિવેક ના, ખરેખર શિવતિજના હરીજ
વા. જાતના નામના જ્ઞાને મગ કરી હિમ.તયના. વિકટ
યમ નામના હિમ.તયની વિકટ જાતી અને અધીર
યમ નામના પદાડવાળો નામના અધીર અવસ્થાકેન
પોતાના નામના સદ્ય નિવડપુરક જ્ઞાતાતનાં નિજાય કરવા
વિવેકમાજ નામના થાય છે એ વાત અનુભવથી

સિદ્ધ માનવા લાગ્યો. હે સાધવિ, તે પોતાના મન સાથે
 એવો નિર્ણય કરવા લાગ્યો, કે આ જીવ આ સંસાર રૂપિ
 ધોર વનમાં જામણુ કર્યા કરે છે, અને વર્ષાઋતુમાં જેમ
 અરણ્યમાં પુનઃપુનઃ અનેક જીવો ઉત્પન્ન થાય છે, તે
 વર્ષાઋતુ વિત્યા પછી તેઓ લય જાવને પામે છે, તેવીજ
 રીતે આ સંસારરૂપિ જ્યોર અરણ્યમાં જીવને ક્રુધા તૃષ્ણા,
 ભય, મરણ, જન્મ છત્યાદિ તેના અવશેષ કર્મના પ્રારબ્ધાનુસાર,
 પુનઃ પુનઃ પ્રાપ્ત થાય છે. પણ જેમ એક પહાડપર છુટી છવાઈ
 પડેલી શિલાઓ એક બીજા સાથે ચત્ કિંચિત પણ સંબંધ
 ધરાવનારી નથી, તેવીજ રીતે આ સંસાર રૂપિ અરણ્યમાં પડેલી
 પદાર્થ રૂપ શિલાઓ, પણ એક બીજા જોડે સંબંધ ધરાવ-
 તી નથી, અર્થાત આ સંસારના પદાર્થો એકબીજા જોડે લેશ પણ
 સંબંધ ધરાવતા નથી. ત્યારે સંબંધ ધરાવનાર કોણ હશે, તેનો
 વિવેક પુર્વક વિચાર કરવો જોઈએ. વિચાર કરતાં જણાય છે કે
 જીવને પદાર્થ માત્રમાં સંબંધ ધરાવનાર, તેની વાંચના ઈચ્છા
 મનોકામના વાસના માત્ર છે. જીવને વાસનાજ પરસ્પર સર્વના
 'સંબંધમાં લાવનાર બેડીની સાંકળ રૂપ છે એમજ આ ઉપરથી
 સિદ્ધ થાય છે. વાસના રાગ દ્વેષ ચિત્તથી થાય છે. ત્યારે
 વાસનાનું મુળ માત્ર રાગ દ્વેષ વાળું ચિત્ત જ છે પણ આથી
 સિદ્ધ થયું". હે મૈત્રિય, વળી તે વિપ્રવિવેક અને સદ્વિચારથી
 પાછો અંતરના ઉંડાણના ભાગમાં ઉતરી, એકાગ્રતા પૂર્વક જ્ઞાન-
 દષ્ટિથી પોતાના રહ્ય દેશમાં બિરાજ રહેલા સાક્ષી જૂત, અંતરાત્મા
 પ્રતિ પુછી, તેના પ્રત્યુત્તરના શબ્દો નીચે પ્રમાણે બોલવા લાગ્યો.
 પવિત્ર વિપ્ર તરૂણ મુખીરશ્મી પાછો તર્ક કરવા લાગ્યો કે "આ
 હા ! જેમ આ વન આ વસંત ઋતુમાં પૃથ્વીના રસથી રંગાઈ
 કેવું પ્રકુલિત અને રૂપરૂપ જનેકું લાગે છે, તેવીજ રીતે આ
 જીવનું મન પણ રાગદ્વેષરૂપિ પૃથ્વીના રસથી રંગાઈ મહાંધ
 વિષયાસક્ત અને રૂપરૂપ જનીગએકું જોવામાં આવે છે એમાં
 લેશ પણ શંકા નથી. ત્યારે શું મનને વિકારિ બનાવનાર રાગ

ભરફવાળા પહાડના ભયાનક રસ્તેથી ઉતરું છું, પણ જોઈ
 ધને પણ મૂકી ચાલું છું તેથી રસ્તાની વિષમતા કંઈ જોઈ જઈ
 છે, તેવીજ રીતે સત્પુરુષો આ જગત અને તે માંહેલા પ્રાણી પદાર્થો
 અનિત્ય સ્વરૂપનો વિવેક પૂર્વક વિચાર કરી જોઈ જોઈ ચાલે છે, તે
 જગત ઇત્યાદિમાં રહેલી વિષમતા તેઓને લાગતી નથી. વિવેકથી
 સચેત બનેલા ચિત્ત ઉપર વાસના જ્યમેગવી શકેલા અસમર્થ
 છે, પણ ઉલટો વિવેક નિરંતર વાસના ઉપર જ્યમેગવે છે. ત્યારે
 વાસના ઉપર જ્યમેગવાય છે, ત્યારેજ જીવના ચિત્તમાં વિરાગા-
 નિ પ્રગટ થાય છે. વિરાગથી જ્ઞાન અને જ્ઞાનથી મોક્ષ એમ ક્રમે
 ક્રમે પ્રાપ્ત થાય છે. જો પ્રાણી પોતાની વૃત્તિઓદ્વારા, બહીર મુખ
 થનાર સાક્ષીશુદ્ધ ચૈતન્યને, અંતર મુખ કરી તેને પોતાના સ્વ-
 રૂપમાં સ્થાપિ, દૃશ્ય જગતની પ્રતિતિ બધ કરે છે, તો તેથી
 યથાર્થ પરમાત્મસ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર કરવામાં કોઈ વિઘ્ન નહીં
 નથી. પણ જેમ આકાશની અંદર પોતાનીગતિ દશેદીશાઓમાં
 મોટા વિસ્તારમાં ફેલાવી દે છે તેવીજ રીતે બહીર મુખ અને
 અભિવેકી જીવો ચિદાકાશરૂપિ મહા વિસ્તૃત સ્વરૂપમાં મિ-
 થ્યા એવા નાશવાન અહંકારથી ભરેલા જગતનો જ્ઞાતિભાવ
 મોટા વિસ્તારમાં ફેલાએલો અનુભવે છે. આ જગત યથાર્થ
 રીતે જોવા જઇએ તો અસત્ય અતંવાળું છે. વસ્તુતઃ એક બ્રહ્મ
 જ સર્વ વ્યાપ્ત છે અને જગત પણ તેણે પોતાનામાં પોતારૂપે
 બનાવેલું છે. જેથી તે બ્રહ્મથી લિન્ન નથી. આમ છે તો
 પછી જીવને આ જગત બ્રહ્મથી લિન્ન દેખાય છે તેનું કારણ
 જોવા જઇયેતો અજ્ઞાનતા સિવાય અન્ય કશુંજ જણાતું નથી.
 લિન્નાસ્તિત્વ અજ્ઞાનતાથીજ પ્રગટે છે. જ્યાં જ્ઞાન છે ત્યાંજ
 લિન્નાસ્તિત્વ છે. માટીના બનેલા પાત્રને, માટીથી શુદ્ધ
 બ્રહ્મ કરી શકાતું નથી, તેવીજ રીતે આ જગત છે તે
 સમય છે, અને તેથી તે વસ્તુતઃ બ્રહ્મથી શુદ્ધ નથી. આમ
 તો પણ લિન્ન કંપવામાં આવે છે, તે માત્ર અજ્ઞાન વડે
 ને કંપવામાં આવે છે. બાકી જગત એ બ્રહ્મનું વિવર્તરૂપ

હોવાથી પ્રજ્ઞની સત્તાથી, તે અન્ય કોઈ ભિન્ન સત્તાવાળી વસ્તુ નથી. જગત પણ પ્રજ્ઞરૂપજ છે. આકાશનું સ્વરૂપ શુન્ય છે; પવનનું સ્વરૂપ ગતિ અને જળનું સ્વરૂપ તરંગ છે; ત્યારે જગત પ્રજ્ઞ સ્વરૂપ છે એમ વિચાર કરતાં સિદ્ધ થાય છે. આમ હોવાથી આ જગત અને તેમાં રહેલા સર્વ જડ ચેતનાદિ દૃશ્ય અને અદૃશ્ય સર્વ પદાર્થો, ત્રણે ભેદથી રહીત શુદ્ધ જયોતિર્મય ચેતન્ય પ્રજ્ઞ સ્વરૂપ તથા દેવજ્ઞ જ્ઞાન સ્વરૂપ છે એવો વિવેક પૂર્વક નિર્ણય થયો. એ પરમાત્માના વ્યાપક સ્વરૂપને જ્ઞાતિથી માની પ્રાણી ત્રણ હોકમા અતિક્રમણ કરે છે. આત્માનો જેને સાક્ષાત્કાર થયો છે, તે પ્રાણીના હૃદયમાં જ્ઞાનમણિ સાત્વિક શીતજતાને પ્રકટાવી શાંતિ આપે છે. તેની સાત્વિક શીતજતા આગળ કરોડાનું ચંદ્રની શીતજતા પણ કોઈ વિસ્થાપનામાં નથી. આ જગત અત્યંત શાંત સર્વ વ્યાપ્ત આત્મ સ્વરૂપ છે, જેથી તેમાં એક પરમાત્મા સિવાય અન્ય કોઈ પણ વસ્તુ હોવી સંભવતી નથી. આમ હોવાથી પ્રજ્ઞથી જગત ભિન્ન છેજ નહીં. જગત ખપુષ્પવત અર્થાત આકાશના પુષ્પ જેવું, અને તેમાં રહેલા પદાર્થો માત્રનામ રૂપાત્મક છે પણ વસ્તુનાં તે સર્વ એક પ્રજ્ઞ સિવાય અન્ય કંઈજ નથી. વળી આ ભરફના પહાડ ઉપર જેમ આ શિલા શાંત, સ્થિર, અને આ અસ્પૃશ્યની દશા રૂપ બની રહી છે, તેમ એવે મનનો નિરોધ કરી, પોતાના સ્વસ્વરૂપને ઝોળખી આ પ્રજ્ઞવિલાસના પ્રજ્ઞરૂપ જનનને, તેથી અભિન્ન સમજી શાંત, સ્થિર અને કુટરથ એન્જલવળ દશા થઈ રહેવું ભેદજે, કે જેથી આત્મ સ્વરૂપના સાક્ષાત્કાર રૂપી પરમ શાંત અને સાન્નીક રૂગને પ્રાપ્ત કરી સ્વરૂપકારે યત્ન રહેવ. આથી ઇન્દ્રિયોને નામ રૂપ અને અ.કાશના રહેલા વિષયઅન્ય પદાર્થોને અભાવ થશે, અને એથી અનંત અને પાન નદ સ્વરૂપનું નિન્તરદશન થશે એ નિશ્ચય છે હે નૈત્રિય. આ નિન્તરદશના નામ પ્રજ્ઞ વસ્તુ મોડાને અધિકારી બને છે. એ પ્રજ્ઞ નેતા કર્તૃત્વ અને જ્ઞાન છે પણ એ ત્રણેમા વાસ્તવિક જ્ઞાનનો હૃદય થય પડી પ્રાણી પે.ત.ત. કર્મના સ્વરૂપને અને

ભક્તિના નવે અંગને બાણી તેને સિદ્ધ કરવા સમર્થ થાય છે. ” હે સહધર્મચારિણી, સુધીરશર્માએ પૂર્વોક્ત જતાબ્યા તે ત્રણે માર્ગોનું મધ્યસ્થ બિંદુ એકજ છે ને તે વિવેક છે. વીવેકમાંથી જ વિરાગ પ્રકટતો હોવાથી વીવેકજ અવશ્ય પ્રાણીનું કર્તવ્ય છે. સુધીરશર્મા અત્યંત વિવેક દૃષ્ટિથી સર્વદા વિચાર કરતો હોવાથી તેને આપો આપ ઉપર પ્રમાણે આત્મજ્ઞાન થયું. અને જ્ઞાન થયા પછી પોતાનામાં રહેલી ભક્તિ તથા પોતાને પ્રાપ્ત હતાં તે કર્મો કરવા લાગ્યો અને પરિણામે સ્વરૂપાકાર થઈ રહ્યો. માટે હે સાધવિ વિવેકથીજ જ્ઞાન પ્રકટે છે એ તું નિશ્ચે કરીને બાણુ જે ? પ્રત્યેક પદાર્થની હદ ઇચ્છા થવી એજ બંધન છે અને પ્રત્યેક પદાર્થમાંથી આસક્તિ જવી તેનું નામ મુક્તત્વ છે. માટે વિવેક દ્વારા પ્રત્યેક પદાર્થમાં આસક્તિ ન રાખનાર મનુષ્યજ શાંત શુદ્ધ અને મુક્ત કહેવાય છે. આ જગત અને તેમાંહલાં પ્રત્યેક પ્રાણીપદાર્થનું પાચિંવ સ્વરૂપ સ્વપ્નાઓનું છે, તો પછી તેમાં કોઈ આસક્તિ રાખથી તે પણ વૃથા છે. શરીરમાં રહેલી સર્વ ઇન્દ્રિયોને પોતાના સ્વરૂપનું વાસ્તવિક જ્ઞાન થયા પછી સર્વ ઇચ્છા-ઓથી તે ઇન્દ્રિયોને વિષયોથી રહીત થવું ગમે છે. માત્ર પોતાના આત્માનંદમાંજ મગ્ન રહી, નિષ્કામ અને નિસ્પૃહતા પૂર્વક પછી તો તે શરીરમાં રહેલો સાક્ષી, પોતાના સ્વરૂપમાંજ આનંદ માની સ્થિર થઈ રહે છે. જ્ઞાન દૃષ્ટિથીજ આત્માના સ્વરૂપને યથાર્થ રીતે જાણનાર, વિવેકી સત્પુરૂષોને દેહાદિકનું અભિમાન હોવાનો કેવલ અસંભવ છે. હે સાધવિ, હવે ભક્તિના નવે અંગ અને તેના સ્વરૂપ તરફ તારૂં લક્ષ દોરૂં છું; માટે તે કાલથી પ્રેમ પૂર્વક એકાગ્રચિત્તે શ્રવણ કરજે ?

દીગંબર સ્વામિ કહે ॥ ‘ હે બાનુ તથા સતિ ચારૂ રીતા પાતવવ્યક મુનિએ મૈત્રિય પ્રતિ કરેલા બ્રહ્માપદેશનું દુઃકાલમાં મારા પ્રતિ વિવેચન કયું હવે તને ભક્તિના નવ પ્રકાર તથા તે પ્રત્યેકના વાસ્તવિક સ્વરૂપ વીશે સંક્ષેપમાં વીવેચન કરી આ યજે સમન્તપું તે તરફ તમે પવિત્ર દંપતિ લક્ષ આપજો ?

મુનિવચનમા કહે છે. 'હે પ્રદર્શ' એટલું બોલી દીગંબર-
સ્વામિને તે શિષ્ય સુમુહ દ'ખનિએ સાદાંગ કર્યા એટલે પે.લાને
સ્થાને ગયા, અને તે દ'ખની પણ વિદ્યાનિ દેરા શિષ્યાભ્યાં; હે
વત્સ હવે જાણિના નવધા રવરૂપ થીયે દીગંબર સ્વામિએ જાણુ.
દેવને જે વીવેચન શાળુ કરાવ્યું અને પાણુ શુભકેતુ રાજાપ્રતિ
સિદ્ધેશ્વરાચાર્યે તપશ્વીએ જે કહી સંભળાવ્યું ને વીવેચન તને
કાલથી શાળુ કરાવવામાં આવ્યે માટે પ્રસન્નતા પૂર્વક તે જ્ઞાં શવણ
કરી નિર્ભય થયે ?

મુનિવચનમા એટલું કહી, પ્રદર્શ શિષ્ય વર્ગ સહીત
દ'ડ પ્રગ્રામ કર્યા એટલે પોતાને સ્થાને ગયા અને ત્યાં શીષ્ય-
વર્ગ અને પ્રદર્શ પણ પોતાને આસને બેઠું નિરાશાય નિદ્રા-
ને પ્રાપ્ત થયા.

—તરંગ ૫ મો—

—જેવો રાગ તેવો ઉપાય—

બીજે દીવસે મુનિવચનમા પોતાના કર્યા કહેવાના આસને
સમય શતાં બાવી બિરાજમાન થયા એટલે પ્રદર્શ સહીત શર્વ
શિષ્યવર્ગે સન્નિય સુદાંગ કર્યા. પશ્ચાત્ત મુનિ નિવે પ્રમાણે તે
સિદ્ધેશ્વરાચાર્યે શુભકેતુ રાજા પ્રતિ શુક દીગંબર સ્વામિ અને
જાણુકેવડુ કદમ કહે જાણુ પૂજા ત કહેવા લાગ્યા.

નિદ્રામાંથી જાગે તે દે. જાણુ, બીજે દીવસે જાણુ
દે. તપનિય નિ. પા. ને કય કય કય કરવા આદે.

કેાઇ ઇન્ધિર ઉતરીને કહેતા હોય તેવો હૃદયમાં શાસ ધયો તેથી તેણે મુનિની વાતનો સ્વિકાર કરી, મુનિ સિવાયના તમામ સત્પુરુષો અને વિમોને છુટા કરી પોતપોતાને સ્થાને વીદાય કર્યા. પછી મુનિ પાસે આવી બે હાથ જોડી કહેવા લાગ્યો “હે મહર્ષિ આપની આજ્ઞાનુસાર સર્વને છુટા કરી દીધા છે, હવે આપ તે પ્રાયશ્ચિતના નિવારણથી ઉપાય બતાવો” એ સાંભળી મુનિએ ઠણું કે “હું તને શરતો તો બતાવું પણ તે તારાથી યથ શકે તેમ નથી માટે તે પ્રાયશ્ચિત નિવારણ કરવાની યોગ્યતાવાળો યવા માટે પ્રથમ પ્રયત્ન કરે” રાજા કહે છે, “હે મુનિંદ્ર તે પ્રાયશ્ચિત કરવાની યોગ્યતા મેળવવા માટે, ત્યારે મારે શું શું કરવું જોઈયે તે કૃપા કરીને કહો ?” મુનિ જોડ્યા “હે રાજા, તે પ્રાયશ્ચિત નિવારણ કરવા માટે તારે આખી દુનિયા ધરના રૂપિમુનિ અને સિદ્ધ પુરુષોને પોતાને ખરચે બોલાવી તેમનું યથાવિધિ પુજન તથા દાન દક્ષીણા પૂર્વક સન્માન કરવું પડશે, પશ્ચાત્ત એ બધાની સમક્ષ હું તને પ્રાયશ્ચિતવિધિ કરાવી દેત્યાથી મુજા કરીશ.” આ સાંભળી રાજા કહેવા લાગ્યો કે “હે મુનિંદ્ર, ત્યારે તે બધાને પુરું પડે તેટલું દ્રવ્યતો મારી પાસે નથી, માટે હવે કેમ કરવું ?” મુનિ જોડ્યા, હા દ્રવ્યની તો પ્રથમ જરૂર છે. તારા જેવડાં દશ રાજ્ય લેમાં કરે તેટલો ખર્ચનો તો થોડામાં થોડો તારી પાસે તે પ્રાયશ્ચિતના નિવારણ માટે જોઈયે, માટે હે રાજા તું તેટલા દ્રવ્યની સવડ કરી પશ્ચાત્ત મને મારે આશ-નેથી બોલાવજે ?” આટલું કહી રાજાતો વિચાર કરતો ને કર-તો રહ્યો અને મુનિ યાજ્ઞવલ્કયતો સત્વર આજ્ઞા ગયા, અને પેલા સિવાલયમાં જ્યાં પોતાનું આસન હતું ત્યાં આવી નિ-રાંતે બેઠા. રાજાતો પેલા દ્રવ્ય ઉપાર્જન માટે ઉપાયો શોધવા લાગ્યો, પણ તેને એકે ઉપાય મુઝયો નહિ જેથી રાત દિવસ ચિંતા કરવા લાગ્યો, અને ચીંતામાંને ચિંતામાં દીન પ્રતિદીન મુકાવા લાગ્યો. રાણીઓ તેને કૃપ યવાનુ કારણ પુછતી, પણ મનની મનમાં

રહ્યા જેવું થવાથી તેમજ તેને પોતાના વહેમનું ઓસડ નહિ થવાથી
 કંઈ પણ દત્તર આપ્યા વગર ગોન્યનેજ સેવવા લાગ્યો. આમ
 કરતાં રાત્રી ઉપર દીવસ અને દીવસ પછી રાત્રી વીતવા લાગી
 અને એમ કરતાં કરતાં આ વાતને દસ વર્ષ થઈ ગયા. રાજા આ
 વખતે છેકજ કુશ અને મુદામા જેવો આજ મરે કાલ મરે તેવો
 ચિંતાથી બની ગયો હતો. મુનિ યાતવશક્યે પણ રાજા દ્રવ્ય એ-
 કડું કરીને બોલાવે નહિ ત્યાં સુધી તેના નમરમાંથી જવું
 નહિ તેવો નિશ્ચય કરી ત્યાંજ રહ્યા હતા. એમ કરતાં કરતાં
 એક દિવસને સમાયોગે તે વિશ્વામિત્રિ નદાને કિનારે આવેલા
 શંકરના દેવાલયનો શ્રેણો બરાયો કે જે બારે વર્ષે આવતો હતો;
 તે શ્રેણાને દીવસે રાજા તથા સર્વ પુરસાસિઓ વિશ્વામિત્રીમાં શ્રદ્ધા
 કરી તે દેવાલયમાં બીરાજેલા ચંકર ભગવાનના દર્શન કરતા
 હતા; તેથી રાજા ત્યાં સાંજે મહાપૂજન કરી પાછો વળે છે
 ત્યાં તે દેવાલયમાં આવેલી ધર્મશાળામાં એક બાલુએ મુનિને સ-
 માધીરથ થએલા જોયા, કે રાજા તરતજ મુનિના આસન સમીપ
 જઈ સાંદ્રાંગ કરી બેઠો, અને પોતાની સાથેના તમામ લાવણ-
 શકરને વીદાય કર્યું. આવતી વખતની સવારી રાજા વગરની
 ખાલી જોઇ પુરવાસીઓ પણ શંકામાં પડ્યા કે “રાજા મહા-
 દેવને દેવગથી પાછો ન આવતા ત્યાંજ બેસી રહ્યા તે સ-
 ન્યાસ ધારણ કરવાનો છે કે શું ?” એમ અનેક પ્રકારની ન-
 ગરના હોંકામાં ચર્ચા થવા લાગી. મુનિ તો સમાધી લેતા
 ત્યારે પાંદે સતં દીવસ વા વ્યારે તેમને રૂઢે ત્યારે સમાધી
 છોડતા હતા, જેથી નાજાએ મુનિ સમાધિ રહીત થાય અને
 તેની હત્યાનું નિવારણ કંવા અન્ય કોઇ ઉપાય બતાવે, ત્યાર-
 બાદ રવામિ પાસેથી હાંકી જઈને અન્ન જળ લેવું તે સિવાય
 ત્યાંથી અમરું નહિ તેવી દંડ પ્રતિજ્ઞા કરી. એમ કરતા કરતાં
 પાંચ દીવસ થય અને છતાં દીવસનો પ્રાતકાળ થયો. રાજા
 એક તો ચિંતામાં ગરબત નહોતો, ચારિરે રૂદ્ધ અને છેકજ દુર્ગંજ
 થઈ ગયેલો દેવાથી, તેમજ અ. પાંચ દીવસ મૂખ મૂખા નિદ્રા

લીગેરે શરીરની નિર્વાહક ક્રીયાઓથી વિમુખ થઈ ગયો. કોને તેણી, તે છડા દીવસના પ્રાતઃકાળમાં બેઠો હતો. ત્યાંથી તમર ખાઈ ઢંગી પડ્યો અને બેશુદ્ધ બની ગયો. એટલે મૈત્રિયે શુદ્ધ મંગોદક લાવી મંત્રીને તેને પાસું. પાતાંની સાથે એકાદમ શુદ્ધિમાં આવી ગયો અને મૈત્રિયને બે પ્લાય બેટી સાદાંગ કરી કહેવા લાગ્યો. “હે માન્યજી, મુનિંદ્ર સમાધિમાંથી જાગી મારા દુઃખનું નિવારણ કરે તેવી તેમને અજ્ઞાતજ્ઞ કર્યો. તો, જે આ મારો પ્રાણ બચાવનારો આપે મારા ઉપર ઉપકાર કર્યો તેનાથી મદ્દઅગત્યો આપે મારા ઉપર ઉપકાર કર્યો. એમ માનીશ.” મૈત્રિયે કહ્યું “હે બેટા, તેઓ જ્યારે મમાધીમાંથી જાગ્યો ત્યારે તેમ કરવા હું તેમને કહીશ. માટે તું તારા મિત્રેથી જા અને હરદોશ દીવસમાં જે વાર આવી જાગર કાઢી જાશે?” આ માન્યજી રાજા તો તે મંન્યાસિનિનું વચન માની પાતાને મિત્રેથી ચાલ્યો ગયો અને હરદોશ માંજ સદગાર મુનિ મમાધી રહીત થયા છે કે નહિ તેની ખગર કાઢવા લાગ્યો. એમ કરતા એક મામ વિત્યો એટલે મુનિ જામ્યા. માંજપટ્ટી દોડલે રાજા આગ્યો અને જુએ છે તો મુનિને અમન અવસ્થામાં બેલા. રાજા આવીને બેઠો એટલે મૈત્રિયને તેના પર કજ્જા આપી જેથી તે મુનિને આમલક કરી કાઢવા લાગી. “હે અગવાન કવે જા. રાજાની કાયા નિવારણ કરવા અર્થે અન્ય કોઈ ઉપાય યોજવા યદે છે તરત કે તેના રાજ્યવની સમૃધિથી દશવર્ગી સમૃધિ તેને પ્ર.મ થત રાકે તેમ જણાવુ નથી માટે અન્ય કોઈ તો તેના પ્ર.વ.મનનું નીવડવું જ.વ. દૃષ્ટ કરો ?” આ માંજની મુનિ ર.મને કહ્યો. રાજા “હે નાજન, ત.મથી દ્રવ્ય એટલું ર.મ થત રાકે તેમ નથી તેા તેનું ને અને અન્ય:ગ સુધી તરત કમ ને. ૧ મને ર.મથી જણાવુ ર.મ ને. હું તેટલું દ્રવ્ય તેને આપું નહીં છું અને એટલું દ્રવ્ય આપીશ માટે કવે જાનને અનુકમ આપું છું નિવડવું. તમામ રૂપિ મુનિ અને વિદ.ન વિદ.ન નહીં. માંજ.ને મે.વ. કર. પદ્ધત મને બે.વ.વ.ને બે.

યશ્વિત નિવારણની કીધા કરીશું.” આ સાંભળી રાજા મુનિની આજ્ઞાનુસાર અમલ કરવા ગયો, અને મુનિ પોતાને આસને સ્થિત પ્રસન્ન સ્થિતિમાં પ્રસન્નતાપૂર્વક ઇંદ્રમરણ કરવા લાગ્યા. જ્યાં સર્વ આમંત્રણ કરેલા નિદાન વિદ્યો અને મદાત્માઓ પેલા મંડપમાં એકઠા થયા એટલે રાજા મુનિ પાસે આવી કહેવા લાગ્યો કે “હે મુનિન્દ્ર સર્વ આપની આજ્ઞાનુસાર એકઠા થઈ ગયા છે અને આપ પધારો તેટલી વાર છે.” મુનિ આ સાંભળતાજ ઉઠયા અને રાજાને લઈ પેલા મંડપમાં આવ્યા અને સર્વ કૃષિ મુનિઓ પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા “હે ભાઈઓ, આ રાજાએ સ્વપ્નામાં ગામનો વધ કર્યો છે, માટે તેના પ્રાયશ્ચિત નિવારણાર્થે અમે કીધા કરવા આપને સર્વને આમંત્રણ કરવામાં આવ્યું છે તો જે જે વસ્તુનું દાન તેમાં જોઈએ તે તે લખાવે એટલે સત્વર તે આપને આ ત્યામાં આવે.” આ સાંભળી સર્વ ગ્રાહ્યજ્ઞ અને કૃષિ મુનિઓએ તો પોતાના મન માનતું સુવર્ણ લખાવ્યું અને એથી એકંદર એટલું ગધું સુવર્ણ થઈ ગયું કે તેનાજેવાં વીતલ સો રાજ્યો ભેગાં કરી તેઓની ત્રીજેરી ભેગીકરી સુવર્ણ ખરીદવામાં આવે તો પાત્ર પુરું ન પડે. આ જોઈ રાજાનો પોતાના મનમાં પાછો વહેમમાં પડી વિચાર કરવા લાગ્યો કે “આટલું ગંધું સુવર્ણ મુનિ પદ્મ સી રીને પ્રાપ્ત કરી શકશે ? છતાં પણ જોઈએ જ્યારે નેમવે કશું છે કે હું પ્રાપ્ત કરી આપીશ તો કેવી રીતે હવે આટલું સુવર્ણ ખરીદવા અર્થે ને દ્રવ્ય ઉપાજીત કરે છેને જોઈએ જોઈએ.” મુનિ તેવ. સર્વ વિદ્યામાઓએ લખાવેલી દાનની વાત પોતાની પાસે રા. માં કહેવા લાગ્યા કે “અરે જા. વિદ્યાભિચારી તદ્દના રા. જાને જોઈ તમે તથા પ્ર. યશ્વિતને વિરી કરો અને ને પ્ર. યશ્વિતથી રા. જા મુન્ન થ. વ. એટલે તેને તેમ જ મંડપમાં પડા રા. જા. એટલે. હું નિવર્તન. તા. રા. જા. જા. આપની મનસ્સુ રા. જા. પડે. રા. જાને નેમવે કશું કે રા. જા. જા. નરે વિદ્યમુનિ. સાથે નરીમા જા. રા. જા. પ્ર. યશ્વિતની તથા હં-વા. હિ સચિષિ કી. વ. એ. પ્રમત્તન પૂર્વક રા.

પેલી રેતના કોથળા અને કોથળીઓ ભરી લાવવા અર્થે ગયા.
 ગાડાંવાળા અને ગાડીઓવાળાઓ દ્રવ્ય ભરી લાવવા અર્થે કોથ-
 ળા તથા કોથળીઓ લાવવામાં આવ્યાં. એમ ભણતા હતા
 જેથી રેત ભરવાની જે એ જોઈ આશ્ચર્યની સાથે રેતના કોથળા
 અને કોથળીઓ ભરી ભરીને, લાવી મંડપની મધ્યમાં તેને ઉપ-
 હિપરી થપ્પીબંધ ગોડવવા લાગ્યા. એટલામાં પેલા બ્રાહ્મણે રાજાને
 લેઈ વિશ્વામિત્રિ નદીએથી આવતા હતા તેઓ દુરથી આ પ્ર-
 માણે પેલી રેતની કોથળીઓ અને મોટા કોથળાઓ મંડપની
 વચ્ચેમાં ગોડવાતા જોઈ મનમાં ધનુજ શસ્ત્ર થવા લાગ્યા. અને
 રાજાને પણ ખાત્રી થઈ કે જરૂર મુનિએ પોતાના યોગશ્રમે
 કરીને પુરણું સુવર્ણ પ્રાપ્ત કર્યું છે, જેથી ધણે પ્રમન્ન થવા લા-
 ગ્યો. એમ કરતાં રાજા સર્વ વિપ્રોમહ મંડપમાં આવી પહોંચ્યો,
 અને સર્વ કોઈ પોતપોતાના આસને બેસી ગયું. રાજા જઈ મુ-
 નિ એટલે બેઠો અને કહેવા લાગ્યો. “હે મુનિંદ્ર હું આ બધા
 વિપ્રમહાન્માઓની કૃપાથી અને મુખ્યત્વે કરીને આપના અનવ-
 ધિ અનુમદથી મને સ્વપ્નમાં એટલા પ્રાદુર્યાના પાતકથી મુ-
 ક્તા થયો છું. માટે હવે સદુ મુર્તિઓને તેમના માગ્યા મુજબ
 સુવર્ણનું દાન કરવાની આજ્ઞા કરવા કૃપા કરો.” મુનિ બોલ્યા,
 “હે રાજાન બધાં માડાં ગાડીઓ આવી જાય પછીનું દાનને
 આરંભ કરીયે. થે ડીવાર થઈ એટલે સર્વ ગાડીઓ આવી
 નહીં એટલે તે કોથળા કોથળીઓ જોળવા માટે ધે.ડીનું
 માટું ત્રાજવું એક ઉજૂ કળી એક માણસને બેમાડયો.
 અને પેલી ય.દી પ્રમ.ણે મુજેથી નામ અને તેને આપવાના
 સુવર્ણનું વજન મુનિ માગ્યું. ત્રાગ્યા જેમ જેમ મુખે બો-
 લ્યા. તેમ તેમ તે પેલો જોળનારો મજબ જોળી જો-
 ળી પેલા કોથળાઓ નાવવા લાગ્યો. એમ કરતાં જ્યાંને જ્યાં
 રોયો એટલે રજા નવું નેક.દત્ત નેમ.થી એક જણ તે કોથળા
 રેતનાં છે એમ જાણી પડવાથી, ઉત્ત.થઈ નજાને કહેવા લાગ્યો.
 “હે રાજા. તુ અ. મુજાનું દાન કરે છે કે રેતીનું?” રાજા

મુનિ વર્યસૂત્રમા કહે ॥ “ હે પ્રકુર્ષ, તે સિદ્ધેશ્વરા-
ચાર્યે શુભકેતુ રાજાને આટલે મુખી દીગંબર અને જ્ઞાનુદેવનો વૃત્તાંત
શ્રવણ કરાવ્યો. પશ્ચાત્ દીગંબર સ્વામિએ ઘીજા દીવસ ઉપર
કથા પ્રસંગ શ્રવણ કરાવવાનું મુલતવી રાખ્યું. તેજ પ્રમાણે આ
શુશિમ્ય પણ જાને પોતપોતાના કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયા. હે
તાત, આ રાજા જોકે ઘણો સ્વધર્માચરણી, સદાચારી અને
પોતાના ધર્મ કર્મમાં પ્રિતિવાળો હતો. છતાં તેને આ દૃશ્ય પ્રપંચ
જગત અને માયા એ ત્રણના મિથ્યાપણાનું વાસ્તવિક જ્ઞાન
થયું ન હતું, જેથી તેના રહસ્યમાં અનુભવ રૂપિ સુર્યને ઉદય
થયો ન હતો. હે વત્સ જેના અંતરમાં, ગમે તેટલી શુભક્રીયાઓ
ઉઘ તથા કિંવા ઉપાસના કરવા છતાં, અનુભવ રૂપિ પ્રકાશ થયો
નથી ત્યાં મુખી અજ્ઞાન રૂપી અધારાનો નાશ થઈ શકતો નથી.
જ્યારે જ્ઞાનરવીનો ઉદય થાય છે, ત્યારે કોઈ સ્થળે અધારા
રૂપી અજ્ઞાનને રહેવાનો અવકાશ મળતો નથી. હે પ્રકુર્ષ
હવે સમય થયો છે તો જઈને નિવૃત્તિ લે ? ” એમ કહી
સર્વ કોઈ પોતપોતાના રથાને ગયા.

મુનિ વર્યસૂતમા કહે છે “ હે પ્રદર્શ, તે સિદ્ધેશ્વરાચાર્યે શુભકેતુ રાજાને આટલે સુધી દીગંબર અને જ્ઞાનુદેવનો વૃત્તાંત શ્રવણ કરાવ્યો. પશ્ચાત્ દીગંબર સ્વામિએ બીજા દીવસ ઉપર કયા પ્રસંગ શ્રવણ કરાવવાનું મુલતવી રાખ્યું. તેજ પ્રમાણે આ શુર શિષ્ય પણ બન્ને પોતપોતાના કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયા. હે તાત્, આ રાજા બેકે ઘણો સ્વધર્માચરણી, સદાચારી અને પોતાના ધર્મ કર્મમાં પ્રિતિવાળો હતો. છતાં તેને આ દૃશ્ય પ્રપંચ જગત અને માયા એ ત્રણના મિથ્યાપણાનું વાસ્તવિક જ્ઞાન થયું ન હતું, જેથી તેના રહ્યમાં અનુભવ રૂપિ મુર્યનો ઉદય થયો ન હતો. હે વત્સ જેના અંતરમાં, ગમે તેટલી શુભકીયાએ ઉઘ તપ કિંવા ઉપાસના કરવા છતાં, અનુભવ રૂપિ પ્રકાશ થયો નથી ત્યાં સુધી અજ્ઞાન રૂપી અધારાનો નાશ થઈ શકતો નથી. જ્યારે જ્ઞાનરવીનો ઉદય થાય છે, ત્યારે કેાઈ સ્થળે અધારા રૂપી અજ્ઞાનને રહેવાનો અવકાશ મળતો નથી. હે પ્રદર્શ હવે સમય થયો છે તો જઈને નિવૃત્તિ લે ? ” એમ કહી સર્વ કેાઈ પોતપોતાના સ્થાને ગયા.

જુમાં હે વત્સ વિચાર કરજેકે આજના મિથ્યા જ્ઞાનના અભિમા-
ની હવે તેમાંની કઈ યુક્તિદ્વારા, દીધા ઉપાયને આપી
ભક્તીયોગ સિદ્ધ કરવા સમર્થ થયા છે, પશ્ચાત્ તારી સર્વ
શંકાનું સમાધાન થશે. વાસ્તવિક જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી સ્વસ્વરૂપને
અનુભવ કરવાનો પ્રથમ ઉપાય ભક્તિયોગ છે અને તેને વૃ
સર્વથા: ભણુ ! ભક્તિનું સવિસ્તાર સ્વરૂપ તને સંક્ષેપમાં
મમભણુ તે વૃ પ્રેમપૂર્વક અવણુ કર ! હે પ્રહર્ષ, જેનવ ભક્તિના
સ્વરૂપ દીગંબર સ્વામિએ ભાનુદેવને સમજાવ્યાં તેનું તારા પ્રતિ
આ સ્થળે કથન કરું છું તો તેપર યથાર્થ લક્ષ દેજે ! ભક્તિના
૧૫ પ્રકાર છે અને તેથી નવધા પ્રકારની ભક્તિ કહેવાય
૭ તે નવે પ્રકારનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહું છું તે અવણુ કર !

હે પ્રહર્ષ, પછી સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય રાખને કહે છે કે “બીજે
દીવસે સમય થયો જ્યેષ્ઠે દીગંબર સ્વામી ભાનુદેવને કહેવા લા-
ગ્યા, “ હે ભાનુદેવ, પહેલું ભક્તિનું સ્વરૂપ અવણુ છે. અર્થાત્
સદગુણ દ્વારા અગર કોઈ પ્રદ્યુત્પન્ન મહાત્માએ પરમેશ્વરનું
કથન કરતા હોય તે કાને સાંભળવું. ત્યાં પછી શરીર, મન,
વાણી અન્યના ગુણ દોષ તરફ ન રાખતાં તેમજ જગતમાં શત્રુ-
મિત્રના કાર્યો કે કર્મો તરફ ચિત્તવૃત્તિ ન નાખતાં એજ તે પરમા-
ત્માના સ્વરૂપના વર્ણનમાં યોગેન્દ્રિયને લય કરી દેવી એવું નામ
અવણુ ભક્તિ છે; અવણુ ભક્તિવાળા શ્રી પુરુષોએ પરમેશ્વરની
અગર તો પરમેશ્વર સ્વરૂપ પોતાના હૃદયથી સદગુણની કદાપિ
પણ નિંદા અવણુ કરવી નહિ. તેથી અવણુ ભક્તિ નહિપ્રાય થઈ
જાય છે, અને અવણુ ભક્તિનું યથાસ્થિત રૂજ મળી શકવું ન-
થી. વળી યુનિમાં પણ કહું છે કે ‘ભક્ત, સાધક, વા અધિકા-
ર, પરમાત્મામાં જેવી સર્વોત્કૃષ્ટ પુન્યભાજ અને ભક્તિની દ્રષ્ટિ
એ છે તેવીજ પોતાના હૃદયથી સદગુણમાં રાખે તો નિઃશંક
ને નિર્વિઘ્ને આ ચતુર્વિધ પુરુષાર્થને સિદ્ધ કરી પરીણામ
રા મુખને લોગવી સ્વસ્વરૂપાગર થઈ રહે છે યુનિ વર્ચસ્વ-
ત છે પ્રહર્ષ, માટે ભક્તિમાન હવેએ હજના વિશીધીની

સંગતિથી નિરંતર જમવાને સાવધાન રહેવું. શ્રવણ ભક્તિ કરનાર એક કાષ્ટ જેવા જડ પદાર્થમાંથી ગુરૂ ઓળખી કાઢી તેને ગુરૂ સ્થાપી પશ્ચાત્ તે ગુરૂ અને ઈશ્વરને અભિન્ન જોઇ આ સંસારસાગરને તરી પરમાત્માનો અપરોક્ષ અનુભવ કરી અખંડાનંદને પ્રાપ્ત કરી પરમપદે જેઓ મિરાજે છે તેનું એકાદ દૃષ્ટાંત તને આ રથજે કહી સંભળાવું તે શાંતચિત્તે શ્રવણ કરજે.

તત્વારામ અને જીવારામ કરીને જન્મે ભાઇઓ હતા. તે બ્રાહ્મણ અને પવિત્ર આચરણવાળા હતા, અને નિરંતર સાધુ મહાત્માઓની સેવા કરવાની વૃત્તિવાળા હતા તેથી કરીને સતત સાધુ સેવામાં પ્રવૃત્ત રહેતા. તે જન્મે ભાઇઓએ કેાં પશુ ગુરૂ કયો નોહોતો, કારણકે ગુરૂ કરવાને લામક મહાત્મા, તેમને મળ્યા નોહોતા જેથી નિરંતર સમર્થ સદગુરૂ પ્રાપ્ત કરવાના પ્રયત્નમાં હંમેશાં જારી રહેતા. સમર્થ મહાત્મા શોધી કહ્યા સાગ્ર તેમણે તેમના ઘર આગળ એક સૂકું કાષ્ટ કાઢ્યું હતું. અને જે સંતસાધુ તેમને ત્યાં આવતા તેઓના મરણ પાછાળી ચણામૃત બનાવી તે કાષ્ટ ઉપર રેડતા, જેથી સંતસાધુઓના ચણામૃતના પ્રતાપથી તે કાષ્ટ સૂકું હતું તે લીકું થઇ ગયું અને તેને પાંદડા આવવા લાગ્યાં. તે જોઇ તત્વારામે જીવારામને પુછ્યું કે “ભાઈ રાતોરાત આ સૂકું કાષ્ટ લીકું થઈ ગયું તે કીયા મહાત્માના ચણામૃતથી થયું હશે? ત્યારે જીવારામ જોડવા કે કાલે કળીર સાહેબ આપણે ત્યાં પધાયા હતા તે કદાચ તેમના ચણામૃતથી થયું હશે એમ હું ધારું છું. માટે કળીર સાહેબને સદગુરૂ તરીકે સ્થાપવાનો નિશ્ચય કરવો યોગ્ય છે. એમ કરી જન્મે કળીર ભજાને પોતાના ગુરૂ કરવા અર્થે કારીએ મયા. કળીર પાસે જઈ તેમણે વિનયપૂર્વક પોતાની જાણ જાહેર કરી. કળીરે પશુ તેમની વાત સ્વિકારી અને જન્મેને સમમંત્રનેા ઉપદેશ આપ્યો. આ વાતની તેઓની વિપ્રજાતિમાં ખબર પડી અને તેથી તત્વારામ તથા જીવારામને મુશ્કેલો ગુરૂ

કરવાને નિમિત્તે ન્યાતબહાર મુકયા. તત્વારામને એક છોકરા તથા
 છવારામને એક છોકરી હતી; અને બન્નેના ઉકમ અને છોકરી
 પુખ્ત ઉમરના થઈ ગયા પણ તેઓ ન્યાતબહાર હોવાથી
 તેઓના લગ્ન કરી ન શકયા. જેથી કબીર સાહેબને જાણને
 તેમણે બહાર કહ્યું; એટલે કબીર સાહેબે તેઓ બન્નેને કહ્યું,
 તમે તમારી ન્યાતમાં એવી વાત ઉઘવો કે અમે મુસલમાની
 રીવાજ મુજબ માંદોમાંદી લગ્ન કરીએ છીએ એટલે તમારી
 ન્યાતવાળા તમારા ગામની ન્યાતને પરગામ વાગ્યાઓ ન્યાત
 બહાર મુકશે તેવી બીકને લીધે મુલેહ કરી તમને ન્યાતમાં લેશે.
 પણ વાત તત્વારામ અને છવારામને ગળે ઉત્તરી, જેથી તેઓએ
 તાતને ગામ આવી એવી વાત કરવા માંડી અને લમસામમી
 પછી તૈયાર કરી. તેની ન્યાતના લોકો આવી પુછતા કે તમારી
 છોકરી છોકરાના લગ્ન કયાં કરો છો ત્યારે તેઓ સર્વને કહેતા
 કે અમે બન્ને સાધવો માંદોમાંદી લગ્ન કરી દઇએ છીએ આ વિચિત્ર
 વાત સાંભળી તેઓની ન્યાતના લોકો કહેવા લાગ્યા કે આતો ધણું
 અણુપટ્ટું થાય છે. આપણે બ્રાહ્મણ અને મુસલમાનની પેઠે
 માંદોમાંદી આપણાથી લગ્ન થાય ? પરગામના આપણી ન્યાત
 તવાળાઓ બાણશે તો આપણા ગામની ન્યાતને ન્યાત
 બહાર મુકશે અને આપણા ગામનું શ્લાઘું પણ બંધ કરશે માટે
 તેમતો ન થવા હેતુ. એમ કરતાં ઉંચટે તેઓની ન્યાતના આગે-
 વાન શેડીઓએ તેમને ન્યાતમાં લેઈ બન્ને છોકરાંઓની
 લગ્ન કરવાની ગોઠવણ કરવા હવાવ ક્યો અને તત્વારામ છવા-
 રામને ન્યાતમાં લીધે અને લગ્નવિધિ છોકરાંઓની કરી એટલે પાંછા
 તેઓ પેતાના તરફે કબીર પાને નયા. અને સુરવચન હસ્તિમૂત થ
 વાના નમસ્કાર કર્યાને કર્યા કર્યા. આ બધી પ્રવૃત્તિ થયા અને
 તેમને પછીના પેતાની પાને ગાળ્યા તે બન્ને બાકયે. નિરસ
 રીવાજી કે ના સારી વાત તેમને બન્ને તટુપડેગને વારંવાર
 વણ કરી મરવા, તત્વારામ કર્યાને અને કે.સ. પા.સ. નાં
 વાસ નાંડુકે બે. નાં બાંબે પ્રતેષ નાંડેલા નવધ.

સૂરના શુદ્ધોત્તુ મયપદમાં પિતિપુરક કચ્ચારુ કરતું તે સિવાય
 અન્ય વ્યય વાળીનો ઉપયોગ કરતાં કરતું તેજ ખરી કિર્તિ ન જ-
 કિર્તિ કહેવાય છે. માટે દેવસ, અ કિર્તન ભક્તિ પણ કહેલી અમ-
 જી નહિ; તદ્દપિ સદ્ગુરુ અને સત્યાગ્રાએ પ્રતિપાદન કરાયેલા
 વિદિન ઉપાયોથી તે કિર્તન ભક્તિ સાધવામાં આવે છે તે; તત્કાલ
 તે સિદ્ધ થવા વિના રહેતી નથી અને સિદ્ધ થતાં સત્ત્વર સ્વસ્થ-
 રૂપનો અપરાધ અનુભવતે પ્રાણીને થવા વગર પણ રહેતો
 નથી એ પણ નિઃસંશય છે. તે કિર્તન ભક્તિવાળા બેઠાદ
 સત્પુરૂષવૃંદાવંજી રચેલે તને યવળ કરાવવાની જરૂર બાકી
 રહી છે તે પ્રતિ પ્રેમપૂર્વક લગા દે એ ?

પૂર્વે ચક્રવર્તિ રાજા દિલિપસિંહના અમથમા બેપુરના
 ખાંડીના રાજાએ પંદીખાનિ બેઠા અધવસિંમ કરીને રાજા હતો;
 તેને રત્નાવલિ નામની બેઠા રાણી હતી. અધવસિંમને અનમિંમ
 કરીને બેઠા કુંવર હતો. રાજા અધવસિંમ પોતાના કુંવર માન
 સિંમને લેઈને દીલીપસિંહના આમતલુથી દીરડી મથે, અને
 રાણી રત્નાવલિ દર બેઠી રહી કેથી તે સદા પનિજાતિમાં
 તથા પોતાની દસિબો સાથે પોતાના વખતને સદુપયોગ
 કરી કાલ વ્યતિત કરતી હતી એક દિવસે તેણીની માલિનિ નામ-
 ની દામી, માન ભદ્ર રાજા વત્સલ નુંદે કહેલક સુપુરો
 હત્યા હતું. આ દામી, રાજા વત્સલ નુંદે આ રાજા સુપુરો કિલ્લે
 ન જઈ હતું અને તેના કહેલક નરવર વગેરે સુપુરો પ્રેમથી
 પાસાના નુંદે મેલકેલા અમથમા પદે રહી રહી હતું. કેથી
 નહોતે તે અમથમા પદે રહી રહી હતું. કેથી
 નહોતે તે અમથમા પદે રહી રહી હતું. કેથી

થી સંભળાવ, અને તારી ઠાકોરસેવા પણ બતાવ ? ” મા
 તિએ તેમ કહ્યું એટલે રાણીને ઠાકોરસેવા કરવા ઉપર તથા
 કિર્તિનો માવા ઉપર લગની લાગી; જેથી માલતિ પાસે સ
 નિધિપૂર્વક સેવા અને કુદ ઉચ્ચાર પૂર્વક સ્વરબંદ પડે રીખી
 પછી રાત દિવસ માલતીની પેટે તે પણ તે પ્રમાણે કરવા લાગી.
 શીમર પરમાત્મા વિષ્ણુ ભગવાન તો વિશુદ્ધ પ્રેમને આધીન
 હોવાથી સત્વર તેણીની પ્રેમલક્ષણાભક્તિથી પ્રસન્ન થયા, અને તેથી
 તેણીને અત્યુચ્ચ દર્શન દીધાં. રત્નાવલિએ પ્રભુના ચરણાવિંદની
 નિરંતર ભક્તિ માગી લીધી, એટલે પ્રભુ અદસ્ય થયા. પ્રભુનો
 અપરોક્ષ અને પરોક્ષ સાક્ષાત્કાર થવાથી, રત્નાવલિ જીવનમુ-
 ક્તિનું અખંડાનંદ મુખ લોગવવા લાગી, અને પ્રભુની અત્યંત ભક્તિ
 કરવા લાગી તથા પછી તો જોગલ વીગેરે મલાઓ ઇશી રૂપ
 સંત સાધુઓના સમાગમમાં આવવા લાગી, તેમની જોડે કિર્તન
 કરવા લાગી તથા નિરંતર ભજનની ધુનમાં રહેવા લાગી. મુનિ
 વર્યસુતમા જોડ્યા “હે પ્રહરં પછી સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય કહે છે, હે
 રાજન્ દીનંબર સ્વામિ ભાગુદેવ પ્રતિ કહેવા લાગ્યા કે “હે
 વત્સુ ભાગુ, કિર્તનભક્તિના પ્રભુવે છે માસમાં તે રત્ના-
 વલિ રાણીમાં આ પ્રમાણેનો અત્યંત દેવદાર થયો; દિલીમાં
 દીલીપસિંહ પાસે પ્રથમ રાજાઓને છઠ્ઠાસ મુખી રહી
 સેવા બતાવવી પડતી હતી, જેથી છઠ્ઠાસ મુખી માધવસિંહ
 આંચો ન હતો. મુદત પુરી થઈ એટલે માધવસિંહ દીરઘીથી
 પોતાના કુવર માનસિંહને લેઈ પોતાના રાજ્યમાં આંચો, અને
 દોડીવર થઈ એટલે દીવાનજીને રાજ્યની સર્વ નવામુની પુછતાં
 દિવાનજીએ રાણી સાધુ જેવાં થઈ ગયાં છે, ને હવે જોગલ
 પાગલાં નથી તેમ સાધુઓ જોડે રોકતારો અને મંજીરા લેઈ
 ભજનોની ધુન મચાવે છે વીગેરે સર્વ દલીમત રાજાને કહી.
 માનસિંહ કુવર પ્રભુમાં પ્રેમ અને આરથાવાજો હોવાથી તેને
 કોપ ન થડતાં એમ થયું કે “મારી મા પ્રમુખજન કરે છે તેમાં કંઈ
 ભોંડું કરતી નથી ” જેથી તે કંઈ ન જોડ્યો પણ રાજા માધવસિંહ

પેલો વિપ્ર તો સ્વામિને શાપ શ્રવણ કરી દિગ્મૂઢ બની ગયો. છતાં પણ સુખે રામ શબ્દનો મોટેથી ઉચ્ચાર કરતો. અંતરમાં પોતાના ઇષ્ટ શ્રી સદગુરુ રામાનંદ સ્વામિયે આપેલા ઇષ્ટ મંત્રના સ્મરણ પુર્વક હાથ જોડી સ્વામિને કહેવા લાગ્યો. “હે ગુરો, મને અધમને ક્ષમા આપો ! અને શાપથી મુક્ત કરવાનો સત્ત્વ અને સરણ ઉપાય બતાવો ?” આટલું બોલી સ્વામિના ચરણમાં ઢગી પડ્યો અને અશ્રુપાત કરતાં ગદગદ કંઠે શ્રી રામનું સ્મરણ પાળવાર પણ ના બૂલાય તેવો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો; સમયે સદગુરુ ક્યાકુ હોય ॥ તેથી સ્વામિને પાછી ક્યા આવી ને તેથી તત્કાળ તેને ઉસો કયો અને હૃદય સરસો ચાંપી તેને કહેવા લાગ્યા. ‘હે વત્સ, સમુદય વાક્યં ન ચલંતિ ધર્મઃ. શ્રેયઃકથાનુસાર અમ શાપ મિથ્યા ન હોતા હવ, પરંતુ જા બેટા ચોપી ચમાર યોનિમિસે તું જન્મ મરન રહિત સ્વરૂપાકાર હો બચગા ઓર તેરી સ્મરન ભક્તિ પરમ સંતોષ કારક હોનેમે તેરકો, યે સમ મેરે શબ્દકો ઓર રામજીકો સ્મરન રહેગા, ઓર વહાંમિ મેરા હિ ભાતકો તું બનેગા નિરર હો ?” આ પ્રકારના વચનો શ્રવણ કરી તે શિષ્ય વિપ્રને હૃદયમાં સહજ શાંતિ પ્રાપ્ત થવા લાગી, અને પાછો ચરણમાં ઢગી પડ્યો. અને કહેવા લાગ્યો કે ‘હે ગુરો ત્યારે આ દેહને બદલી તે ચમાર યોનીની દેહ સત્વર શું કામ પ્રાપ્ત ન કરું, માટે મને આ દેહથી મુક્ત થવા આજ્ઞા આપો ? સ્વામિ બોલ્યા ‘અચ્છા, હવ કદાં મનાઈ કરતે હવ અગર બનાવ્હો તો અબી બચો.’ આ શબ્દ સાંભળતાની સાથે તે બી. પ્રે દેહ મુકી દીધા, અને સ્વામિએ તેના શત્રને ધધાવિધિ જાણાય કરાવી એટલે તત્કાલ કારીમાં એક ચમારને ઘેર તે જ નગ્યો અને તેનું નામ નેદાસ પાડયું. માતા હૃદયમાંથી બહાર નીકળતાંની સાથે તે અનન્ય સ્મરણ ભક્તિવાન શાપ-ધિન વિપ્રને તત્કાળ જ્ઞાન થયું કે મોટાણામાં મમે તેરી મમ-જીની ભક્તિ કરીશુ પણ આ ચમારનો ધધો કવો નિવૃત્ત થઈ દેઃ નદી યાવ માટે આ દેહને પણ ત્યાગ કરવો યેન્ય છે એમ ધાની ને દેહ ત્યાગના નિયમ ઉપર આગ્યો, તત્કાલ

સ્વામિરામાનંદ કબીરને હાથ ત્યાં આઠવા અને કબીરને કહ્યું કે 'બેટા
કબિરા, દેખ ચે બાલકા બડા મુમુક્ષુ હોગા; અગર કહી દેહ ન ત્યાગે
ગા તો રામજીડી હૃદયસે મોક્ષ પાયગા. " આ
શબ્દો સાંભળતાં તરત તે ચમાર બાળકને ગુરૂના પૂર્વના
આશિર્વચનોના શબ્દોનું જ્ઞાન થયું એટલે તેણે દેહ ત્યાગ-
વાનો નિશ્ચય તણ દેઈ, પાપું રામનામના પ્રેમમય ધ્વનિના
ઉચ્ચાર સાથે બાળવેણ કરવા લાગ્યું. તે બાળકના માતપિતા
અથવા ચમત્કાર જોઈ રામાનંદ સ્વામિને પગે પડી બાળક
તેમના ચરણમાં મુક્યું. એટલે રામાનંદ સ્વામિએ તેને માથે
હાથ મુકી કહ્યું " બેટા બડા હોબ, હમારા બાલકા બન બા ઝૌર
રામજીન ગા " ? એમ કહી કબીરને લેઈ ચાલતા થયા. બાળક
તો આનંદથી હસવા ખેલવા લાગ્યું અને તેથી માતપિતા સ્વા-
મિનો અત્યંત ઉપકાર માનવા લાગ્યાં. એમ કરતાં કરતાં રૈદાસ
જોતા થયા એટલે રામ શબ્દનું એક પણ પલ્લુ વિસ્મરણ કર્યા
વગર સંત સાધુઓની સેવામાં નિરંતર વખત ગુજારવા લાગ્યા.
અને તેથી કબીર રામાનંદ વીગેરે સર્વે સત્પુરૂષો અને સંત
સાધુઓ રૈદાસ ઉપર અત્યંત પ્રિતિ રાખતા હતા. ધરમાત્રું
બધું સંત સાધુઓની સેવામાં રૈદાસ વાપરી દેતા જોઈ તેમના
માબાપે તેમને એક ગંગાકિનારે ઝુપડું બાંધી આપ્યું અને
ત્યાં જુદા રાખ્યા. રૈદાસ ઝુપડામાં જઈને વસ્યા તોપણ ઝુપ-
ડામાં પણ હાઠોરસેવા દુલસિકયાત, એકતારો મંત્રોચીત્રો, બીજા
જાંઝો ઇત્યાદિ રાખી સંતસાધુ અને ગુરૂની સેવામાં બીન બની
આઠે પોહોર ઇંદ રમરણ પુર્વક રહેવા લાગ્યા. પેતાની ગરીબાઈને
હીંમે સાધુ અને સદગુરૂની સંતોષકારક સેવા કરવામાં અત્યંત
તેમને કષ્ટ વેડવું પડતું હતું છતાં પણ અચળ યદ્વાથી અને
પેતાની રમરણ ભક્તિવટે સદા કરેલી રામનામની સાચી લમ-
ની અને રેકથી રહેવામા રૈદાસ યત્નીચિત્ત પણ ખાતરી દાખતા
ન હતા. તેથી નદગુરૂ, સત્પુરૂષો અને પ્રભુ પણ તેમના ઉપર
સંપૂર્ણ પ્રસન્ન રહેતા હતા. એક સમયે ભગવાનને વિચાર

થયો કે ‘રૈદાસ સ્મરણુ ભક્તિવાળો! મારો અનન્ય ભક્ત ! અને તેને સંતસાધુ અને પોતાના ગુરુ સમાનદ સ્વામીની સેવા કરતાં ગરિબાઇને લીધે અત્યંત સહન કરવું પડે છે તેથી આજ સાધુ રૂપે તેને ત્યાં જઈ તે જે માગે તે આપું.’ ભગવાન રામચંદ્રજી જે ત્રિલોકપતિ સાક્ષાત્ સ્વયં વિષ્ણુ મૂર્તિની આવી ઇચ્છા યતાંની સાથે પોતે એક સમાનદિ સાધુનો વેશ લેઈ રૈદાસની ગુપ્તીએ આવ્યા અને ત્યાં સુકામ કયો. રૈદાસે પોતાનાથી બને તેટલું કष्ट સહન કરીને પણ તેમની સંપુર્ણ સેવા કરી જેથી અતિ પ્રસન્ન થઈ મહાત્મા રૈદાસને કહેવા લાગ્યા ‘બેટા જો ચાહીયે સો માંગલો ?’ રૈદાસે ઉત્તર આપ્યો, મહારાજ મને કશાની પણ ઇચ્છા નથી. મહાત્મા બોલ્યા; ‘અરે લેલે એ સ્પર્શભણિ તેરેકો દેતા હું. જીસે લોહા સુના બનેગા, દ્રવ્યકા બંડાર બરેગા. ફિર અચ્છી તરફ સાધુ-જોડી સેવા કરો. આર રામજીકા સુમરન કરો. ?’ આવાં વચન શ્રવણ કરી રૈદાસ કહેવા લાગ્યા, “મહારાજ, ગરીબીથીજ મારા રામ રાજી રહે છે. મારે તંવગરે થવું નથી તેમજ પારસ પથ્થર પણ જોઈતા નથી. એક ખરા સ્પર્શભણિરૂપ મારા રામ-જીવુ રટણ તેજ માફ અષ્ટુટ અને અચળ ધન છે. માટે એ પારસ જેને જોઈયે તેને આપો” ? મહાત્મારૂપ ભગવાને વિચાર કયો કે એને સ્પર્શભણિના શુણ્ણી ખખર નથી, માટે લાવ તેનો શુણ્ણ તેને બતાવું; એમ કહી ‘અરે બેટા રૈદાસ તુજકો યે સ્પર્શભણિકા શુન દીખાઈ યો તેરી ચમકે સીનેકી આરી લાવ ? રૈદાસે લાવીને આપીને કહ્યું કે” મહારાજ આપનો આગ્રહ છે તો હ્યો આરી પણ મને લોહાની કે સોનાની ઇચ્છા નથી મારે મન બન્ને સમાન છે;’ મહાત્માએ આરીને સ્પર્શભણિને જરા સ્પર્શ કયો કે તત્કાલ તે સુવર્ણની બની ગઈ એટલે મહાત્માએ રૈદાસને કહ્યું “દેખા બેટા કેસા સુના બન ગયા.” રૈદાસે વિનયથી ઉત્તર વાળ્યો કે “અરેરે મહારાજ તમે એ શું કયું. આરીને સોનાની બનાવી જેથી મારે શીવવામાંથીએ ગઈ.

મારે તો સ્વયંરૂપ કે કાંઈએ બેઠવું નથી છાનામાના ભજન કરવાદો" ? મહાત્મા વળી આમલ કરી કહેવા લાગ્યા કે અરે બાલકા ગુજરાતે અશી જરૂર હમણી ન હોવે તો કહી 'હુપાકે રખડે જરૂરકે પ્રસન્નમે' હસતા હું ઉપયોગ કરના ? પરંતુ રખ હમ પ્રસન્ન હોકે ગુજરાતે બહીસ દેતે હવ " ? રેલાસ આવી પ્રકારનો તે મહાત્માનો આમલ બેઠું કહેવા લાગ્યા કે " બહે ત્યારે તમારે અહીંજ તે સ્પર્ધામણિ રાખવાની જરૂર હોય તો પેલા મારા છાપરાની વળીએ બાંધીબલો ને પાછો જ્યારે આયો ત્યારે તેયોને તેયો સંજાળી લેલો " ? મહાત્માએ રેલાસના કહેવા પ્રમાણે સ્પર્ધામણી એક વળીએ લટકતો ચીંધરાથીબાંધી દીધો અને આટી-રવાદાત્મક વચનો પુર્વકે ત્યાંથી વિદાય થયા, અને હુપડીની બહાર આવી ભગવાન અલોપ થઈ ગયા. એમ કરતાં બારમાસ વિતિગયા અને તેરમે માસ બેઠો એટલે પાછા ભગવાન ચિંતામાં પડ્યા કે 'તેર તેર માસ થયા આવ્યા પણ તેણે સ્પર્ધામણી-નો ઉપયોગ ક્યોજ નહિ' માટે લાચ જઈ કંઈ બીજી સુઝી કરું. આવી દૃષ્ટા કરી તરતજ ભગવાન પાછા તેરમે માસે રેલાસ-પાસે મહાત્મારૂપ લેપ આવ્યા, ને એમું તે સ્પર્ધામણિને જે રિયતિમાં બાંધી ગયા હતા તેને તે સ્થિતિમાં ત્યાંજ બાંધીલે ભેયો. ભગવાને વિચાર કર્યો અમતે કંઈ તેને ઉપયોગ કરશે નહિ માટે તે પાછા લઈ બીજું કંઈ આપું. આમ વિચાર કરી તે સ્પર્ધામણિ ઊંડી પાછા પોતાની એળીમાં નાંખ્યો, અને એક રામ લક્ષ્મણની પ્રતિમા આપી તેને કપડું કે બેલ રેલાસ એ સ્પર્ધામણીને તેરમે ઊંડા નહીં હવ. ઘેર સમયકદી દૃષ્ટા હવતો લેયે શો.વલ દેવા હું તે નિરતર શકુરસેવા અગીનરહાં કરના ઘેર હમણ શકુર સેવા કે સપુટમે દત્ત સુવર્ણ ઘોડો: નીક લે:ડી ઉરમે શકુરમંદિર બાંધના ઘેર લંગ લાડુ ઘેર સરગુર શી સદાય સેવ. નિરતર કરના. આ પ્રસન્ન હું. આટલા દુખ દહી મહા-મ. બાલકા પાન કંઈ નવા અને ને.ત તેજ સ.સ.પ.ત લગવડ વચનો દવ સંન સમજ તે પ્રત્યો: વગર. હ.વ.

હે વત્સ માટે આ પણ એક સ્મરણભક્તિનો પ્રતાપ છે જે મુમુક્ષુ વર્ગને સરળતાથી સમજાયું હશે.

મુનિ વર્યાશ્રુતમા કહે છે કે પ્રહર્ષ, હવે તે બાનુદેવને દીગંબર સ્વામિએ પાદ સેવન જે ભક્તિનું યોગ્ય સ્વરૂપ છે તે કેવી રીતે સમજાવ્યું તેનું પેલા સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય, શુભોત્તરાજ પ્રત્યે નીચે પ્રમાણે કથન કરી કહે છે “હે રાજન પશ્ચાત્ત દીગંબર સ્વામિ બાનુ દેવને કહેવા લાગ્યા “હે બાનુ, પાદસેવન એ પણ ભક્તિનું યોગ્ય અંગ છે. પાદસેવન અર્થાત્ પારણા તેમજ ધ્યાન વિગેરે પ્રયોગો કરવાથી નિશ્ચય કરાએલી પરમેશ્વરની સાકાર મુર્તિના ચરણાવિંદની, માત્ર હૃદયમાં અમુક પ્રકારે કર્પના કરવી, તથા તે મુર્તિનું વિશુદ્ધ પ્રેમ ભાવરૂપે મનમાં સેવન કરવું તથા પોતાના ઇષ્ટ શ્રી સદશુરના ચરણ કમલનું વારંવાર સેવન કરવું તે છે. વળી પ્રિતિ પૂર્વક શુદ્ધીના ચરણ સરોજ ધોઈ અર્જ્યાશ્રુતનું પાન કરવું, નિરતિમાન મુક્તિથી શ્રી સદશુરની પાદુકાનું પૂજન કરવું તથા અચર્ય શ્રદ્ધા રાખી શુદ્ધ ઇશ્વર અભિન્ન જાણીને સેવન કરવું અને તેમના અભાવે તેમની મુક્તિનું સ્થાપન કરી પૂજન કરવું. વળી માનપિતાની સેવા કરનાર શ્રુતોએ માનપિતાના ચરણો ધોઈ તેનું પ્રાર્થન કરવું તથા તેમના અંતર્દેવિયોપ્રિતિ રાખી તેમજ પુનઃ પુનઃ તેમને આશ્રાંત કરવા એ પ્રમાણે જે ભક્તિ કરવી તેનું નામ પાદસેવન ભક્તિ કહેવાય છે. માટે હે બાનુ દેવ, પાદ સેવન ભક્તિનું પણ એક દૃષ્ટાંત આ રજાએ આપી તેનું સ્વરૂપ તને સમજાવું છું.

શ્રીન્યાયકાંડમાં એક વિવરણ કરીને પરમાન્માત્મા પુરું પ્રેમી ભક્ત દત્તા, અને તે પાદસેવન ભક્તિ કરના દત્તા. તેમજ નીચું નામ સુન્દર દત્ત અને યજ્ઞ યજ્ઞ સંન માયુ પુરે તેમને સુન્દરને નામે એવમત્તા દત્તા. તેઓ દેવતાં શ્રી ન્યાયકાંડ: અન્વકમલ પત્રકાં સુવર્ણની માત્ર મન્મથ દત્તા અને તેનીજ સ્વરૂપ ભક્તિ કરના દત્તા. પ્રમુખ અર્થવિદ

શુભો ગાતા હતા, અને શ્રીનાથદાસમાં કાલ વ્યતિત કરતા હતા. એક સમયે તેઓ દિલ્લિ પધાર્યા, અને ત્યાં રહેતાં તાલ જલેબી એક કંદોઈની દુકાનમાં ભેટ; એવાં વેંતજ તેમને શ્રીનાથજીના ચર્ણાવિંદમાં ભોગ ધરાવવાનું મન થયું તેથી મનની સાથે ભાવના કરવા લાગ્યા કે 'હે વૃજયંદ્ર શ્રી નાથ જોડુજપતિ આપ આ જલેબીનો ભોગ લેજો?' તેમની સાચી ભાવનાની અરજ સાંભળી શ્રી નાથ વૃજયંદ્ર શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્માએ જલેબીનો ભોગ લીધો. ત્યાંથી આગળ ચાલ્યા એટલે એક નટની શ્રી નૃત્ય કરતી હતી તે ભેટ અતિ પ્રસન્ન થયા એટલે બીજા ભાવના કરી કે 'હે શ્રીનાથ, આપના ચર્ણાવિંદમાં આ નૃત્યગાન સ્થિતકારી લેજો.' એમ કરી તે નટની શ્રી પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા, 'હે ભાગા તું મારા ઠાકોરદાર ચાલ શ્રીનાથજી તારી સકળ મનોકામના પૂર્ણ કરશે.' આવાં સુરસ ઉર્ડે શ્રી વીરજીના વાક્યો સાંભળીને તે શ્રી બોલી કે 'હા ત્યારે તો ચાલો હું ત' મારી સાથે આવું', અને પ્રભુને નૃત્યગાન કરી રીઝવું.' આ ઉપર શ્રી ભગે શ્રીનાથજી જવાને નીકળ્યાં, એટલે દીકરી રોદરની પ્રભુ તેઓના ઉપર બ્યભિચારનો આક્ષેપ મુકીને તેમને નિંદવા લાગી. પણ આ સ્થિતમત પુરુષ જે કેવલ શ્રીનાથ વૃજયંદ્ર શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માના ચર્ણાવિંદનું જ સતત સ્મરણ કરતા હતા તે પોતાના શુદ્ધ અને સત્ય સંકલ્પથી બીલકુલ પણ દયા વગર તે નટની સીને લેઈ શ્રીનાથજી તરફ ચાલતા થયા. શ્રીનાથજી આભ્યા અને સત્વર પોતાના શુદ્ધ અને સત્ય સંકલ્પ અનુસાર તે નટનીને પ્રભુના આગળ મંદપમાં નૃત્ય તથા ગાન તાન કરવા બેસી. તેના નૃત્ય અને ગાનગાનથી શ્રીનાથજીના આચાર્ય તથા તે લોકો દિનમુદ્દ બની ગયા અને તે સ્વન નટની પ્રભુઆજ્ઞ મ તાન કરવામાં એવી તરફીન બની ગઈ કે પોતાના સદી-પણ મુષ્કલ સર્વ વિગરી મડ્ડ હતી શ્રીનાથજીએ તેની સાચાઈ અને શુદ્ધ પ્રેમના હાથ જાવને મુજરી રવી-લીધી કે પછી તેના પ્રભુ મુદ્દ ગયા, અને તરતજ

શીનાથજીએ પોતાના પુત્રીને સ્વપ્ન આપ્યું કે તેજીને
 મોક્ષ થયો છે ને મેં મુજનો સ્વીકારી લીધો છે માટે જાઓ
 તેજીના શબને યથાવિધિ અગ્નિદાહ કરો.' પૂત્રીને આજુ પ્રભુ-
 નુ કહેવું અંતર લક્ષમાં આવતાંજ તેજી અત્વર વીડલજી ઉડી મુરદામ
 ભડતને કહ્યું. મુરદાસે તેને યથાવિધિ અગ્નિદાહ કર્યો. પછી
 વીડલદાસ પોતે ગોવરધન મડની યાત્રાએ પધાર્યા ત્યાં શ્રીગુરુ-
 શાંત્રના તેમને દર્શન થયાં. ત્યાં પોતે પ્રભુ પામે માગી લીધું કે
 દ્વંદ્વેશમાં માફ શિર આપના ચરણ કમલમાં રિયન રહો. આ
 ઉપરથી પ્રભુએ તથાસ્તુ કહ્યું એટલે તેમનો દેહ પડી ગયો.
 તેમના શરીરનો જલદાહ કરવામાં આવ્યો અને પ્રભુએ તેમને
 પોતાના ચરણમાં રાખી અમર ણનાવી જન્મ મરણથી મુક્ત કરી
 દીધા. માટે હે એટા પ્રદર્શ, પાદ સેવન ભક્તિ પણ પરિણામે
 સહગતિ અને મોક્ષને આપનારી છે એમાં લેશ પણ સંશય
 નથી. હવે ભક્તિનું પાંચમું અંગ અર્ચન છે. જે વાત જો તે
 બરાબર વિધિથી પોતાના કે પરમાત્મ સ્વરૂપ મહાગુરુના શાશ્વ
 વિહિત નિર્ગુણ અથવા સર્ગુણ સ્વરૂપનું મનની કલ્પનાથી અં-
 તરમાં સ્થાપન કરી યથાર્થ રીતે તેની સેવા-પુજા-કરવી તે છે. તેમજ
 શ્રી મહાગુરુની પ્રત્યક્ષ સેવા-પુજા-કરવી કિંવા માતા પિતાનું
 પ્રત્યક્ષ કિંવા તેમની પ્રતિમાનું બરાબર વિધિથી પુજન કરવું
 તેનું નામ અર્ચન છે હે એટા પ્રદર્શ, અર્ચન ભક્તિને પ્રાર-
 તને કરુ તે તું એક ચિત્તે શ્રવણ કર ? પ્રશ્નનો આપણા
 સદૃશ પ્રદેશમાં એટલે અંતરમાં અથવા બાહ્ય પ્રદેશમાં એટલે જગત
 પવિત્ર ભૂમિની બહાર પવિત્ર સ્થાનમાં પવિત્ર આમન પર
 દેખીને આપણા શુદ્ધ મંદિર દ્વારા નિશ્ચય જાવના પુરો
 અંતરમાં એક શ્રી હરી કિંવા શ્રી મહાગુરુનું દિવ્ય મંદિર
 રચવું તેમાં અનુશાસન તથા શ્રીદરિની કિંવા પોતાના મામુરની
 શુદ્ધ સન્નિધિ અને દિવ્ય મંદિરને રચવી તે મુનિ પાછી દિવ્ય
 આમન પર સ્થાપન થએલી છે એમ શુદ્ધ અંતરનું પુરો
 જાવના કરવી, તથા સન્નિધિ, વચાનુસાર પુણ દીપ દેવ

પુણ્ય ચંદન આદિ સર્વ ઉપચાર અત્યંત પ્રેમ ભાવથી
 કરિષને તે સ્થાપન કરેલી થી હરિની કે થી સદ્-
 ગુરૂની મૂર્તિને અર્પણ કરવા. ઉપર આરતિ પણ ઉતારવાની
 કદપના કરી પુષ્પાંજલિ સહ સપ્રેમ શ્રદ્ધાપૂર્વક સાષ્ટાંગ
 દંડવત કરવા. ભાવના વડે ઘંટડી વીગેરેની પણ કદપના કરવી
 અને શુદ્ધ પ્રેમથી હૃદયમાં સ્થિતિરૂપ વાક્યોનો પણ ઉચ્ચાર
 કરવો. હે ભાનુદેવ, આવો અર્ચન ભક્તિનો પ્રકાર છે માટે જોજ
 રીતે ગુરુશ્રીઓ, પિતૃભક્તિવાન પુત્રે, અને પતિવ્રતા સ્ત્રી, વી-
 ગેરે તેમજ વીવીધ પ્રકારના ઇષ્ટની ઉપાસના કરનારાઓએ પોતાના
 ઇષ્ટ તેમની સંનિધ હોય તો આ પ્રમાણે સર્વ ઉપચારો પ્રત્યક્ષ
 કરવા, અને ના હોય તો માત્ર કદપના વડે શુદ્ધ અંતાકરણ
 પૂર્વક કરવા ઘટે છે. આ પ્રમાણે અર્ચન ભક્તિનું ચ-
 ધાર્ય સ્વરૂપ સમજી તે ભક્તિ કરનારા સ્ત્રી પુરૂષોએ પ્રત્યેક
 પ્રાણી પદાર્થમાંથી પોતામાં રહેલી સુદૃઢ વાસનાનો ઉત્તરોત્તર
 નાશ કરવા પ્રયત્નવાન થવું અને સ્ત્રી હરિ, સ્ત્રી સદ્ગુરુ કિંવા
 અન્ય જે પોતાના ઇષ્ટ હોય તેમનેજ દેખી આ સંસારમાં પો-
 તાની પરમ પ્રિતિના અને કદ્યાણના વિષય માની તે તે જોડજ
 શુદ્ધ, સત્ય, તથા સગ, ચિદ્ અને આનંદસ્વરૂપથી ભિન્ન
 નથી એવી તે પોતાના ઇષ્ટને વિષે પ્રિતિની અધિક વૃદ્ધિ કરતાં
 રહેવું. આ પ્રમાણે અર્ચન ભક્તિ કરતાં સર્વજ્ઞ જે પ્રાણીની
 વૃત્તિ વશાતર બની રહે તે પ્રાણીએ અર્ચન ભક્તિ સિદ્ધ કરી
 છે જેમ સમજવું. જ્યાં મુખી જે પ્રમાણે ન થાય ત્યાં મુખી
 તે સિદ્ધ કરવાના સર્વ પુરૂષાર્થમાં પ્રવૃત્ત રહેવું, અને
 પ્રયત્નમાં નિષ્ફળ જવા છતાં તેનો કદી કાગે પણ
 ત્યાગ કરવો નહિ. હે ભાનુદેવ, આ અર્ચન ભક્તિ જે
 ભક્તિનું પાંચમું અંગ છે તે પણ સિદ્ધ કરવી અત્યંત કઠીન
 છે. જે સ્ત્રી પુરૂષોએ યથાવિધિ અર્ચન ભક્તિ સિદ્ધ કરી
 છે તેઓ તો પારંગત થઈ પરમાત્માના પદમાં સાક્ષાત્કાર કરી
 લય થયા છે. મુનિ વર્યસત્તમ કહે છે “હે પ્રહર્ષ, આ ભક્તિના

દહાંતો પણ અનેક જોતાં જડી આવશે. માટે આ સ્થળે દીગંબર
સ્વામીએ બાનુદેવને તેનું દહાંત આપવાની જરૂર જેવું નહીં
હોવાથી, બક્ષિતું છડું અંગ જે વંદન તેના સ્વરૂપને સમજાવવા
લાગ્યા, જેવું હું કથન કરી સંભળાવું તે તું પ્રેમ પૂર્વક
શ્રવણ કર. ?

દીગંબર સ્વામિ બાનુદેવ તથા તેની પત્નિ ચાતુરીકાને
કહેવા લાગ્યા ‘ હે પવિત્ર દંપતિ વંદન એટલે, આ અર્ચન
બક્ષિવાન પુરૂષ પછી પોતાને હૃદયમાં પ્રાપ્ત છે એવા પોતાના
તે ઇંદ્રને વારંવાર પ્રાર્થના પૂર્વક શુદ્ધ પ્રેમ ભાવથી નમસ્કાર
અગર તો સાદાંગ કરે છે તે વંદન બક્ષિ કહેવાય છે. હે પૂત્રી
આ બક્ષિતું છડું સ્વરૂપ છે. હૃદયમાં અર્ચન બક્ષિ કરનારા
શ્રી પુરૂષો તે બક્ષિ કરવાના અભ્યાસના સંપૂર્ણ ભક્ત વડે
કરીને તે પોતાના ઇંદ્રને હૃદયમાં નિરંતર રિયત છે, એવી આગ
વૃત્તિ અને શ્રદ્ધા પૂર્વક પ્રાર્થના સહુ પુનઃ પુનઃ સપ્રેમ નમસ્કાર
કયાં કરે છે. તે પણ વંદન બક્ષિ જ ગણાય છે. આ બક્ષિ
સિદ્ધ થયે તેના ઉપાસકે સમય પ્રાપ્તી પરાર્થમાંથી પોતાની
વાસના ત્યાગ કરવાની છે. હે બાનુદેવ, સર્વથી શ્રેષ્ઠ
પોતાના ઇંદ્રનેજ વંદન કરવું એજ આ બક્ષિ સિદ્ધ કરવાનો
શાસ્ત્ર વિહિત ક્રમ છે. એ ક્રમ પૂર્વક આ વંદન બક્ષિના અ-
ધિકારની વૃત્તિ ઇંદ્રાકાર યજ્ઞ રાગદ્વેષ રહિત સર્વત્ર ઇંદ્ર હર્યંતજ
કરે ત્યારેજ બક્ષિ સિદ્ધ થઈ એમ સમજવું. બક્ષિતું આ છડું
સ્વરૂપ સિદ્ધ કરવામાં પણ તેના ઉપાસકને ઘણું દુઃખ પેડું પડે
છે. વંદન બક્ષિના કરનાર શ્રી પુરૂષો પણ આ સંમારમાં અનેક
થઈ ગયા છે ને યાવ છે અને તે જગ પ્રસિદ્ધ છે એથી તેનું
પણ દહાંત આપવાની આ સ્થળે જરૂર જેવું મને લાગતું નથી.
હે વત્સ બાલ જ્યાં દહાંતથી સમજાવાની જરૂર લાગ્યે ત્યાં
તે દહાંત પૂર્વક તને સમજાવવામાં જરા પણ ખામી નહિં આવે
કારણકે હે મુમુક્ષુ સિધ્ધ, તું તારા મુરુદેવના ચર્ચને વચરવ
રીને જાણી અન્વાર મુખી મુરુદેવથી મર્ચ પ્રકરના જાનને

પ્રાપ્ત થયો છું. બાકી જે જરૂરનું હશે તે હું તને આ સ્વરૂપે
સમજાવી પછી વીદાય થઈશ. એટલે મારા ગુરૂપણને તેમજ
તારા મુશિધ્યત્વને લેણપણ ખામી લાગવા કદાચિત્ત પણ સંભવ
આવશે નહીં. હે વત્સ તથા સતિ પુત્રો આ ભક્તિના છઠ્ઠા સ્વરૂપ
વંદનનો પ્રકાર તથા તેના લક્ષણ તને કહ્યાં હવે ભક્તિનું સાતમું
અંગ જે દાસત્વ તેનું તારા પ્રતિ કથન કરું તે પ્રસન્નતાથી
એકાગ્ર ચિત્તે અવલોક કરજો ?

ગુરૂ વર્ચસ્વભા પોતાના શિષ્ય પ્રકર્ષને કહે છે “ હે
પ્રકર્ષ દાસત્વ એ ભક્તિનું સાતમું સ્વરૂપ જેનું દીગંબર સ્વા-
મિએ વીવરણ કરી ભાનુદેવને સમજાવ્યું અને જે પછી શુભ-
કેતુ રાજાને તપસ્વિ સિદ્ધેશ્વરાચાર્યે અવલોક કરાવ્યું તેનું તારા
પ્રતિકથન કરું છું તે તરફ તારું લક્ષ આપી પ્રસન્ન થજો ?
દીગંબર સ્વામિ કહે છે “ હે ભાનુદેવ, આ દાસત્વ ભક્તિનું
સાતમું અંગ છે ને તેનું સ્વરૂપ મન, વાણી, તથા કાયાવદે
માત્ર પોતાના ઇષ્ટ શ્રીહરિ, અમરતો શ્રી સદગુરૂ તેનું સેવન
કરવું. તે પોતાના ઇષ્ટનું વા સદગુરૂનું દાસત્વ કરવું તેનું નામ
દાસત્વ ભક્તિ છે. જેમ સતિ પોતાના પતિની ઇચ્છાનુકૂળ ચાહે
છે, અને તે જેમ પતિની એકપણ આજ્ઞાની સહજ પણ અવગણ
કરતી નથી પણ રાતદિવસ પોતાના પતિની સંનિધિ રહીને નિરંતર
તેની સેવા કરવામાંજ કાલને વ્યતિત કરી પોતાને કૃતાર્થ માને છે
તેવીજ રીતે દાસત્વ ભક્તિ કરનાર સૌ પુરૂષો પણ પોતાના
અંતરમાં પોતાના સેવ્યસ્વરૂપને પ્રાધાન્ય માની તેમાંજ નિરં-
તર પોતાની સર્વ વૃત્તિઓને અંગરમુખ રાખે છે, પ્રત્યેક બાહ્ય
પ્રાણી પદાર્થરૂપ વિષય પ્રતિ સ્વતઃ પક્ષે કદાચિત્ત પણ વૃત્તિ
તેઓ જવા દેતા નથી અને અંતરમાં સતત પોતાના સેવ્ય
સ્વરૂપના ચરણ કીર્તિ સ્વરૂપ પ્રતિ વૃત્તિઓને એકી રાખે છે વળી
આ ભક્તિ કરનાર આ પુરૂષો તે નિરંતર ગુરૂની છત્રછા તથા
આજ્ઞાને પાલન કરવાનાજ પ્રિનિષાઞ્ગ હોય છે. અને આ ન
કરના સર્વે વ્યવહારે પોતાની અપ્રિતિને વિષય છે એમ

માની તે સર્વ વિષયથી વિમુખ રહે છે તેજ પ્રમાણે માતૃપિતા કિંવા પોતાના ઇંદ્રને સેવ્ય ભુદ્ધિથી જો સીપુરૂપ ભજે છે તે વ્યતિરેક વૃત્તિથી તેમની સેવા કરતા નથી, એમ નિશ્ચય કરીને ભણજે ? જો આ પ્રકારે, વળી હીંગળર સ્વામીએ કહ્યું કે આજ સીપુરૂપોથી હાસત્ય ભક્તિ સિદ્ધ થાય છે. પણ તે મિત્ત કરવી અતિ ગહન છે. કારણ કે અંતરમાં પોતાના ઇંદ્રને સેવ્ય ભુદ્ધિથી સેવનાર સીપુરૂપો તો જહીરમુખ વૃત્તિઓને અંતરમાં પાછી વાળી પોતાના હાસત્યમાંજ રિથન થાય છે, અને તેથીજ તે પરિણામે નિર્વિષયી પરમેશ્વરનો સાક્ષાત્કાર કરી શકનારથી સ્વરૂપાનંદને ભોગથી પરમપદે રિથન થાય છે. પરંતુ જે વાત આ સંસારમાં મર્ક વિષયથી રહીત થવું એ અત્યંત કઠીન કાર્ય છે. સહયુક્ત આદી મેવ્યને અનન્ય હાસત્યથી ભજવું એ પણ યોગ્ય કઠીન નથી. કારણ કે અંતરમાં કલ્પનાપદે બનાવેલી મેવવાની વસ્તુ પોતાની સેવા નિમિત્ત અધિભારિતે કોઈ પ્રકારની આજ્ઞા કરતી નથી તેમજ સમગ્ર વિષયજન્ય પ્રાપ્તિ પદાયમાંથી આનંદિતરહીત થવાથી નિર્મુખ પરમાત્માને પોતાની સેવા કરાવાની લેશ પણ સંપૂર્ણ નથી. અર્થાત્ અર્થાં ઉપાધી નથી ત્યાં હલ્લા નથી. પણ અંતરગદિર ખાનેજા આપણા શ્રીકૃષ્ણ, શ્રીનરસિંહ, માનપિતા, કિંવા કોઈ પણ પોતાના ઇંદ્રહોમ તેની વધાવિધિ હાસત્ય ભક્તિથી સેવા કરીએ. તોજ એ ભક્તિ મિત્ત થાય છે. હાસત્ય ભક્તિને મિત્ત કરવી તે અત્યંત દુર્લભ છે. કારણ કે તે અપણી મેવવાની વસ્તુના અંતઃકળ્પમાં કલ્પે કલ્પે જે જે ઇંદ્રજાએ થાય તે તે ઇંદ્રજાઓને વધારે રીતે ભજવી નહીં તે જ અજનુભાવ વગર કળ્પ એ ધર્મ કલ્પ છે. હાસત્ય ભક્તિના કળ્પના ઉત્પત્તિ સીપુરૂપ તો પોતાની સેવવાની વસ્તુના અંતરમાં ઉદભવતી રહે છે. હાસત્ય ભક્તિ ભજવી જઈને પ્રમાણે વર્તવ કરે છે. મનુષ્ય એ પુરુષો માત્ર તેની અદ્વિતીયતા અનુભવે છે. અને જ. હિ. જ. હાસત્ય ભક્તિ કરનાર સીપુરૂપો કહી જઈને રહે છે. જ. હિ. જ. હાસત્ય ભક્તિ કરનાર સીપુરૂપો કહી જઈને રહે છે. જ. હિ. જ. હાસત્ય ભક્તિ કરનાર સીપુરૂપો કહી જઈને રહે છે.

દેહની ઇચ્છા થતાંજ વલ્લભ તેને બાળી લઇને ઉત્તમ પ્રકારનો
 ભગ્ન તો તે પ્રભાવે કરવામાં આવેલ રહે છે, તે પોતાના મર્ત
 મુખેનો, અને મુખની આશા માનને, ત્યાંજ કરી પદ્માવ પોતા-
 ના દેહ-ગ્રેષ્ઠ રહેય, અને ઉપારથ સ્વરૂપ નેવવાની વરણની આર્થાત
 પોતાના દેહની પ્રિતિ પ્રાપ્ત કરવાને નિર્વર હતાભિમુખ થઇ
 રહે છે. તે પ્રિય સિધ્ધ, દાસત્વ ભક્તિનો વધારિણિ પ્રકાર તને
 કહ્યો કે જે અત્યંત તિમરુદિમાનને પણ સરજ અને મદજ
 સિદ્ધ થઇ શકતો નથી તો પછી પરમાત્મા તથા શ્રી સદગુરુની
 પ્રિતિને ધ્યાન નથી તેવા પ્રાણીને અત્યંત કાલુ સિદ્ધ કરનાર
 કશુંજ આશ્ચર્ય નથી; આ પ્રકારની દાસત્વ ભક્તિ સિદ્ધ કરનાર
 સદગુરુઓ, શુરદાસ, દામદાસ સમથ, પીપાદાસ, નેદાસ ૧૦૪૫
 ધણા આમજ થઇ ગયા છે એના અવનવચિત્રો આપણે વાંચી-
 ને કિંવા સ્વપ્ન કરીને પણ બદલાય છે. એટલે આ રથને તેડું
 કાઢી દાંત આપીને વૃથા સમય જોડે દયિત નથી
 તે બાનુદેવ હવે આપણે ભક્તિનુ સ્વરૂપ ને સંખ્યાત છે.
 ધણા કાલથી વિવિધ ભક્તિના સ્વરૂપોને જાણ પ્રકારની કુળિથી,
 સિદ્ધ કાલ કરના આપેલા આં પુરુષો તે પોતાના દેહના અનુ-
 ભવથી ઉચ્ચ સ્થિતિને પ્રાપ્ત થઇ પોતાના દેહ સુદ પરાધીન
 પ્રાપ્ત અને તત્કાલ પરાધીન પાત્ર મિત્રવત્ થઇ રહે તે
 ભક્તિ તત્કાલ કરેલ વાં એટલે કે ભાવત કેવલ મિત્ર
 પાત્ર તત્કાલ કરેલ વાં એટલે કે ભાવત કેવલ મિત્ર
 પાત્ર તત્કાલ કરેલ વાં એટલે કે ભાવત કેવલ મિત્ર
 પાત્ર તત્કાલ કરેલ વાં એટલે કે ભાવત કેવલ મિત્ર

નિમયો સાથે સંબંધ ધરાવનાર સમગ્ર વૃત્તિઓ અંતરમાં પાછી
વાળી એકાગ્રતા પુર્વક સંયમને સાધી પોતાના ઇષ્ટ સખા શ્રી
હરિ કે શ્રી મહાગુરૂની સમીપજ સ્થિતી કરીને રહે છે અને બાહ્ય
ગુરૂ આદિ ઇષ્ટ સખાના સેવક પણ તેજ પ્રમાણે પ્રાણી પદાર્થ
પ્રત્યે જનારી અંતર વૃત્તિ તથા બહારની ઇન્દ્રિયોને સ્વતંત્ર
પણે વર્તવા ના દેતાં પોતાને સ્વાધિન રાખી તે ઇષ્ટસખા સમી-
પજ તે તે વૃત્તિઓને રાખી રહે છે અને જ્યાં જ્યાં તેની મનિ
પ્રગતિ થાય ત્યાં ત્યાં પોતાના સખારૂપ શ્રીહરિ કે શ્રીમ
હાગુરૂના સંનિધિપણાનુંજ અંતર બહાર કરજોસદ્ જ્ઞાન કરી
તેમાંજ રચીપચી રહે છે ત્યારેજ હે તાત આ સખ્યત્વ ભક્તિ
સિદ્ધ થઈ ગણાય છે. એજ સખ્યત્વ ભક્તિના અધિકારનું કર્ત-
વ્ય છે. આવા અધીકારી શ્રી ગુરૂઓની વૃત્તિ પરીબ્રામે હજારો
થઈ જઈ અખંડાનંદનો અનુભવ કરે છે. હે બેટા, આ રાખ્ય-
ત્વ ભક્તિ પણ એકાએક મરણ અને મહેલી નથી. તેમાં પણ
અત્યંત મહાગુરૂનાર્થની આવશ્યકતા છે તે તને હવે સ્પષ્ટ થયું
હશે. હે બાનુદેવ, હવે ભક્તિનું નવમું અંગ આત્મનિવેદન છે
પોતાનાં ઇષ્ટને પોતાનું સર્વસ્વ અરપણ કરી નિરંતર નિરતિમાન
પણે વહન કરવું તે આત્મનિવેદન ભક્તિ કહેવાય છે. આ આ-
ત્મનિવેદન ભક્તિનું નામપર્ય એટલુંજ છે કે, પોતાના ઇષ્ટ સ્વ
રૂપ શ્રી હરિ પરમાત્મા કે શ્રી મહાગુરૂમા પોતાની બુદ્ધિથી મ-
ન, વચ, કન્ય નનવ પ્રાણી પદાર્થોનું આરોપણ કરી, હું તમા
બાકી આ મેં જ. વચ્ચે નથી. થઈ નિરતિમાનપણે પોતાના
ઇષ્ટને યોગ્ય નહીં એટલે હ વાનુ અત્મારૂપ મંકરણ વિગત
સ્મરણ કરી જ અત્માની તથા તેનું તેમજ એ જીવજ-
ને દનુ તબીબ છે તને મારું મરવિચાર તમા અદ્વૈત
પ્રેમના રૂપ અને હવે એવ સ્વરૂપ થા. હરિ કે શ્રી મહાગુરૂને પ્રમન-
નથી અરપણ કરવાથી આ આત્મનિવેદન ભક્તિ સિદ્ધ થાય છે
અને જ્ય. મન પ્રેમના રૂપને અરપણ થયું કે પાછી અંતરને
રહેડું છે તે સુખ રૂપિત થઈ તેની એક અવધન થાય છે.

એમ પછી જ્યાં તન અને મન અર્પણ થયાં એટલે એ બેથી
 મનાયતાં જે ધન, ધામ, ધરા, યતુ મિત્ર, પુત્ર, સ્ત્રિ, વાહન
 વગેરે અને સર્વ રાજ્ય ઉપાધિ સુધીની વસ્તુઓ, પણ સત્ય સંક-
 ર્પવાળી બુદ્ધિ વડે અર્પણ થઈ જાય છે. પશ્ચાત્ત હું અને મારું
 કાંઈક નથી, આ સમગ્ર દૃશ્ય પ્રપંચ અને પ્રાણી પદાર્થ માત્ર
 મિથ્યા છે અને સર્વ કંઈ વસ્તુતઃ એજ શ્રીઈષ્ટ છે અને સર્વ
 એનું જ છે એવો ચારંચાર હૃદ નિશ્ચય થતાં પરિણામે આ ભક્તિ
 સિદ્ધ થઈ પ્રાણી સ્વસ્વરૂપાકાર થઈ રહે છે. હે સતિ પુત્રી
 આ આત્મનિવેદન ભક્તિવદ્ય અવધિ પછી પ્રેમ લક્ષણ ભક્તિ
 જેને યેદ શાસ્ત્ર અને સત્પુરુષોએ પણ ભક્તિ પ્રતિપાદન કરેલી
 છે તેમાં તે ભક્તિવાન પ્રાણીનો પ્રવેશ થાય છે. આ ભક્તિ કર-
 નાર ભક્ત પણ અત્યંત શુદ્ધ જાતકરણ વાળો હોયો. એમણે
 તે વિના એ ભક્તિનું અંગ પણ સિદ્ધ થઈ શકતું નથી એ
 નિશ્ચયે કરીને જાણ્યો ? હે વાત્સ સવિસ્તર વર્ણન પૂર્વક તને
 ભક્તિના નવે અંગ સમજાવ્યાં પણ તે નવે અંગના અવધિએ,
 જે પરિણામી ફલરૂપ પ્રેમલક્ષણ ભક્તિ તેનું વિવેચન હજી
 બાકી છે માટે તે પ્રેમલક્ષણ ભક્તિનું સ્વરૂપ જે હીમંતર સ્વા-
 મીએ ભગુદેવને અવલું કરાવ્યું અને જે પશ્ચાત્ત સિદ્ધેશ્વરાચાર્યે
 શુભકેતુ રાજાને કહી સંભળાવ્યું તે તને કાલે અવલું કરાવીશ.
 આજે સમય પહોંચ્યો થઈ ગયો છે માટે હે પવિત્ર પ્રકૃર્ષ, તમે
 સૌ શિષ્યો પેતપેતાના આસને જઈ સ્વસ્થ અને નિરામય
 નિદ્રાને પ્રાપ્ત થાઓ ? અને હું પણ મારા કર્તવ્યમાં હવે પ્ર-
 વૃત્ત થઈશ આટલું ભે.કિ મુનિ પેતાના સેવાસનના ઓરડા
 તરફ વિદાય દયા. અને પ્રકૃર્ષ તથા સર્વ શિષ્યો પેતપેતાના
 સ્થાને શુક્રાના જેવું આસ્થા નય.

—તરંગ ૨ જો—

—પ્રેમસંપાદના એજ પરા ભક્તિ છે.—

મુનિ વર્ચસ્વતામાં જીજ્ઞે દીપ્તિ પાતાના નિત્યકર્મથી પર-
વારી નિત્યના સમયે કથા કહેવાના આસને બિરાજ્યા
એટલે પ્રહરે શિષ્યવર્ગ સમીપ આવી સાદાંજ કરી પાતાનું નિ-
ત્યનું આમન લીધું અને શ્રવણ કરવા અર્થે બેઠા કે તરતજ
મુનિ તેને સંબોધીને નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા.

“ હે મુમુક્ષુ શિષ્ય પ્રહરે, હવે પ્રેમસંપાદના જે પરામર્શિન
છે તેના સ્વરૂપનું વિવરણ જે બાનુદેવને દીપ્તિ અર મુનિએ કરી
શ્રવણ કરાવ્યું અને જેનું પદાત સુખકેનુ રાજા પ્રતિ વિદ્યેશ-
શાળ્યે કથન કરી તે પ્રેમ સંપાદના ભક્તિના વારસાનું સ્વરૂ-
પને મંત્રપદમાં વિવેચન કરી સમજાવ્યું તેનું પ્રગવનના-
પૂર્વક શ્રવણ કરજો ? વળી હે વત્સ, એક તત્ત્વવિદ અને સાધા-
તાર કહેવો છે એવા પરમ નિદ્રા પુરૂષ શ્રીમાન વિશ્વવંશ દેવાના
પદોમાં એક જને કહ્યું છે કે—

જં જંનું ચિંતન કરે તે તેમજ યર્થ આવ.

પ્રભુ ચિંતી પ્રભુમય થતું કિંતુ જમરવતુ ન્યાય

હે તાત, આ વાક્યો મત્ત્વ અને યેદ શાસના પ્રમાણરૂપ
છે અને જે વાક્યો અનુનાર અમત કરાવી શ્રીકૃષ્ણ બના
વનાર એક આ પ્રેમસંપાદના અર્થના પદા ભક્તિ છે, પ્રેમ સંપાદના
એટલે પાતાના પરમેશ્વર કે શ્રી મહાગુરુ પ્રત્યેની વિષ વિષ
પ્રકારની પુકિતભા અને નામનો વડે કરીને તૃપ્તિમય કબોલી
પ્રિત્તિ કે જે નિઃસ્વિમ દેવાથી, પ્રાણી ને પ્રિત્તિને વગર વળે છે
અને પદ્માવ પોતે પદ્મ બનવોટ મની આવ છે. પરમાત્માને
મહોદય નથી, અને તેથી અમર્યદ પરમાત્માના પ્રેમ સમુદાયમિત્તિ
દુરંધ વિવેચના કાળી પાત અમર્યદ પરમાત્મામર્યદ, કિંતુ
અને અમર્યદ ન્યાય પ્રત્યે મની આવ છે અને તેથી જ દેવાના
અ પ્રેમ સંપાદના ભક્તિને વરુકરે અને ન-મ-અં પરમાર્શિન

કહે છે. હે પ્રહર્ષ પદ્ધત દિગંબર સ્વામિએ જાનુદેવને તે પ્રેમ
લક્ષણ બકિતનું સ્વરૂપ ને સમજાવેલું તેનું તે સિદ્ધેશ્વરાચાર્યે
શુભકેવળ પ્રતિ નીચે પ્રમાણે કથન કર્યું હતું ને હું તને
કહું તે સવણ કર? સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય તપસ્વિ કહે છે "હે રાજન
પછી પેલા જાનુદેવને અને તેની સતિ શ્રી ચારૂચી-
લાને સંબોધિને દીગંબર સ્વામિ બીજે દીવસે સમય થતાં
કહેવા શરૂ થયા "હે પવિત્ર મુમુક્ષુ હંપતિ, પ્રેમલક્ષણ બકિત એજ
આ પૂર્વોક્ત બકિતના નવ સ્વરૂપ તમને સમજાવ્યાં તે નવે
બકિતના જાણેલું પરિણામી ફલ ગણાય છે, જેનું તમને
સવિસ્તર વર્ણનકરી સંભળાવું અને ત્યાર પછી મુખ્ય ને
વિચાર પ્રધાન માર્ગ છે તેનું તારા પ્રત્યે કથન કરીશ.
હે જાનુદેવ તથા સતિ પૂત્રી ચારૂચીલા, આ પ્રેમલક્ષણ
બકિત સર્વ પ્રકારની બકિતથી સર્વોત્તમ છે. તે બકિતને સિદ્ધ
કરનાર શ્રી પુરુષો પ્રભુમય થઈ રહે છે. સર્વોત્તરથામી અને
સર્વજ્ઞ પરમાત્મા ધીહરિ. કિંવા શ્રી સદશુર તે સિવાય આ જ-
ગતના કોઈપણ દ્રવ્ય અને અદ્રવ્ય પ્રાણી કિંવા પદાર્થમાં જેને
લેશપણ વાસના રહેલી નથી, પણ માત્ર પોતાના ધીહરિ કે
શ્રી સદશુર હૃદ પ્રત્યેના પ્રેમમાં તટલીન અને તટાકાર રહે છે.
આ સંસારને ધરનારને, જમીન બાગીરને, કે પોતાની મલ
મીલકતને લેશપણ જોતો નથી અને જે પોતાના સ્થુલથી પણ
રહિત જેવા બનેા રહે છે તેજ આ પ્રેમલક્ષણ બકિત-
ને મિલકે છે તેવા બકિતવાનશ્રીપુરુષોને પોતાના સ્થુલ
ચરીરની, પોતાની નિદારગુતિની અમર તો જગત આવની એક
નૃણવત પણ દંકાર રહેતી નથી પોતાના કેવલ શ્રી સ-
દશુર કિંવા ધીહરિ હૃદ નિવાસ અન્ય તરફ તેનું કદી લક્ષ
જનુર નથી તે જાનુદેવ જાનું કરણ એમ છે કે આ પ્રેમ
લક્ષણ અર્થે ૫. બ. ૧૨. ૧. આ ઉત્તરેને તો પાતાના પ્રિ
યમ શ્રી સદશુર ધીહરિ કે જે હૃદ હોય તે હૃદની પ્રિતિના
માત્ર દષ્ટિ. તે જ છે અતઃ કેલપણ કેલપણ વા અન્ય
કોઈ હોતી નથી. તે જ આ પ્રેમલક્ષણ બકિત કરનાર શ્રીપુરુષોને

શુભાનુવાદ ગાય છે. કોઈ કોઈ વાર તો વળી પોતાની વૃત્તિ અને દષ્ટિ આકાશવત્-શુન્ય અને કોકાકાર કરી દઈ પોતાના સર્વ જંગોને સ્થિર અને તટસ્થ રથે બે રાખી કોરાણે આસન મારી બેસી રહે છે. આ પ્રમાણે અનેક અસાધ્યતા અને પેલા મનુષ્યના સ્વરૂપાં ચિન્હયુક્ત તે પ્રેમ લક્ષણા ભક્તિવાળો ભક્ત હોય છે. આ બધાનું કારણ હે મુમુક્ષુ શિખ્ય એટલું સમજવાનું છે, કે આ પ્રેમ લક્ષણા ભક્તિવાળા ભક્તનું ચિત્ત અને ચતુષ્પદ અંતઃકરણ તથા અંતર બાહ્ય સર્વ કરણો ઇલાકાર થઈ રહેલાં હોય છે. તેથી તે બહાર સાધ્યપણે સર્વ પોતાના બદલાવને કરે છે એમ લાગતું નથી. વળી તે ભક્ત નિદ્રા તૃષ્ણા, ક્રોધા પિષાસઃ ઇત્યાદિ શરીરના ધર્મોને વશ થતો નથી. કારણકે તેની પછુ તેને સ્પૃહા ચત્કોચિત પછુ રહેતી નથી. તે વિના તે નિરંતર જાગૃદનોજ સોડતા બની રહે છે. હે બેટા દુઃખમાં એટલુંજ કે આસ પ્રત્યાસે જેની લક્ષણાવૃત્તિ તથા અર્થવૃત્તિ પોતાના પ્રિયતમથી વિમૂળ નથી તેજ ખરી પ્રેમ લક્ષણા ભક્તિવાળો ભક્ત સમજવો.

પ્રકૃષ્ટ કહે છે, હે ગુરો પ્રેમલક્ષણા ભક્તિનું સ્વરૂપ તો યથાર્થ રીતે હું સમજ્યો પછુ પ્રેમલક્ષણા ભક્તિને આપે પરા-ભક્તિ એવું કેમ નામ આપ્યું તે કૃપા કરીને કહો !

વર્યસુતમ. તપસ્વિ કહે છે, હે બેટા પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ-થી તેની અવધિએ પોતાથી સહજ વિલક્ષણ એવી પરા-ભક્તિની ભક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે આ પરાભક્તિને કોઈ કોઈ ય.ને અનન્ય ભક્તિ કહેવામાં આવે છે આ અનન્ય ભક્તિમાં પેટલીજ વિરોધતા છે કે ચિત્તવૃત્તિની ચંચળતા ત્યા જતી રહે છે. ચંચળતાની નિરૂપીયએ સેન્ય સેવક ભાવ છતાં પછુ અભિન્ન ચિત્તનો અનુભવ તે અધિકારી નિરંતર કરે છે સંજોષમાં તપ્યો એટલુંજ છે કે પોતાના હૃદયે પોતાનાથી સર્વે અભિન્ન અનુભવ છે આ તે એવ. નિર્લય કરે છે કે હું પણ મારા સ્વરૂપ હું અને તારા મારું હૃદય સ્વરૂપજ વિલસિ રહેતું

છે. અને તે ઇષ્ટના અંતરમાં સ્થીતી કરી રહેલો હું તે મારા ઇષ્ટથી બીજી વસ્તુ કેમ હોઈ શકું ? અને દેશ કાળ તથા વસ્તુ એ પણ તે મારું અંતરસ્થિત ઇષ્ટસ્વરૂપ કેમ નહીં હોય ? અર્થાત મારા અંતરબહીર તે એકજ ઇષ્ટ વ્યાપ્ત છે. અંતર બહીર સર્વજન્યારે એજ મારું ઇષ્ટ સ્વરૂપ વ્યાપ્ત ॥ તો તેની મધ્યમાં પ્રતિત થનાર હું તેથી ચતકિંચિત્ પણ ભિન્ન નથી. આ પ્રકારે દીગંબર સ્વામિ કહે છે હે ભાનુદેવ તે પરાભક્તિવાન સી પુરૂષો શ્વેતશ્વે પોતાનાં બિનાસ્તિત્વના ભાનને જીવીભવ્ય છે. કદાચિત્ સંસ્કાર બળથી તેઓ ભગ્નત થાય છે, છતાં પણ પોતાનો ભિન્નાસ્તિત્વને લય કરનાર દૃઢ નિશ્ચય, ભેદ ભાવનું વિસ્મરણ કરાવે છે. પરિણામે આ પરાભક્તિવાન પ્રાણી ભેદ સ્વરૂપના અભાવે અભેદ અને અભિન્ન બની જાય છે, અર્થાત્ તદરૂપ બની રહે છે. જેમકે બરફ પાણીનો બંધાયેલો છે અને વસ્તુત્ત પાણી અને તેમાં લેશપણ ફરક નથી પણ ઉપાધી માત્ર તેમાં ભેદ, આપણી દૃષ્ટિએ પડે છે, તેવીજ રીતે તે પરાભક્તિવાન સી પુરૂષોમાં અને પરમેશ્વરમાં જરા પણ ફરક નથી વસ્તુતઃબલ્ને એકજ છે. જેમ આંખ માનો ડાળો અને કીકી માત્ર ભેદવત જણાય છે પણ વસ્તુતઃ તે એકજ હોય છે, વળી જેમ દરપણ અને તેમાં જણાતું પ્રતિબિંબ અભેદ ॥ છતાં તે દર્પણ જુદું લાગે છે અને જેમ જળ તથા જળમાંહેતું પ્રતિ બિંબ કિંવા વમળ જુદું નથી છતાં જુદું દેખાય છે તેવીજ રીતે આ પરાભક્તિ વાળો પરમાત્માનો પ્રેમી ભક્ત પોતે પોતાના ઇષ્ટથી ભિન્ન નથી છતાં માત્ર વિલાસાર્થે સેવ્ય સેવકને ભાવે રહે છે અને આત્મા પરમાત્માને એક જાણીને તે પોતાના સેવ્યસેવકના સંબંધનો જરા પણ ત્યાગ કરતો નથી; ત્યારેજ હે બેટા ભાનુદેવ આ પરાભક્તિ સિદ્ધ થઈ એમ સમજવું. આ પરાભક્તિનું સ્વરૂપ પણ અવધિએ અનુભવથી અંતરમાં સ્પષ્ટ થાય છે. ॥ ભાનુદેવ લખવાથી અગર કહેવાથી જેને અનુભવ નથી તેવા અધિકારીના રદ્યમાં તદવત્ ભાન થતું નથી તો પણ વિચારવાન અધિકારિ હોય

તેને કર્મબાધ કરીને એકની એક પુત્રિ હતી. તે અત્યંત પ્રેમ લક્ષણા
 ભક્ત હતી. સુશીલ શર્માની પત્નિ એટલે કર્મબાધની માનુષી
 કર્માને પણ વરસની સુદી સુજરી ગઈ હતી. જેથી કર્મબાધ
 પોતાના સ્વધર્મચરણ પીતાની કેળવણી લઈ ઉછરી હતી. તે
 પુખ્ત વયે અર્થાત્ બાર વરસની થયા ગાળી, ત્યારે તેનું માલવ
 ભૂપતિના વિદ્વાન અને તરુણ પુત્ર એડે, લગ્ન કરવાને તેના
 પિતા સુશીલ શર્માએ વિચાર કર્યો; પણ કર્મબાધએ મોટે ચડીને,
 મિરાંતબાઈની પેઠે પિતાને સ્પષ્ટ જણાવી દીધું કે, “હું” તો
 વીડલ વરને જરીને જન્મેલી છું; એટલે હવે અન્યને પતિ કરવા
 હું” ચ્હાવી નથી; માટે જો મને ઠેકાણે ઠેકાણે પરણાવશે તો તે
 પરણનારનો જન્મારો એણે જશે અને તમે તેથી કરીને ઉલટા
 શાપીત બનશો. ધર્મ કરતાં ઘાડ વળગશે કારણ કે હું” જેને જરી
 છું, તે હવે બીજા અન્યને જઈ” તેવી સ્વપ્ને પણ આશા રાખવી
 વૃથા છે.” આ પ્રકારના પુત્રિના વચન સાંભળી સુશીલશર્માને ખાત્રી
 થઈ અને વિચાર કરવા લાગ્યા કે એ પુત્રિ “મોક્ષનો માર્ગ પકડશે
 ઇએટલે તેની વચમા આડે આવવું” તે તેના કલ્યાણને પ્રતિબંધ કર્યા
 થઈ પડશે માટે ભણે તે ધીરુવિની પુર્ણ ભક્ત થાય, અને આ
 ભવસિંધુ તરી ભાય તેથી મદ્યુર અને સતચાત્રાએ કહ્યું ઇ તે
 પ્રમ.ણે તેની સાને પેદાને. એકદાર થશે, એથી કંઈ પણ હાની
 થવાને. સભર નથી. આ પ્રકારનો વિચાર કરી સુશીલશર્મા
 પોતાના નાધર્મ. પુત્રિ કર્મબાધ પ્ર-એ કહે છે કે, “હું” એટલે
 ત્યારે જમારી ૨૨૦ મ. અને તેમ કરી, “એ વિકલ વરને વરો તો
 એથી બાકી રહીક શું છે” તારે હાથે એ ત્રિભુવન પતિના
 મને ન જા. ન જા. થશે અને વ. જગતમ.વન. અધી.દા.ત. મેલ
 મ. ન જા. ન જા. થશે અને વ. પધારશે અને એ. ઉત્તમ
 લાભ હો.ને વતન. જનન. કે પૂ.ને તેમજ ભવિષ્ય. અનેક
 જન્મના. જે વ. ને.ને અને એ. એ. કહે.દ.ન વચના તપ
 સિદ્ધિ.ને પણ નજી ન.દ. તે મને ના.રે તે. અનન્ય લાભ
 ન તાર. પિ.ને તે. વતનાન જનન મ. એથી બીજું

શાં જામ ડિ. માટે તબ્બા પામણી જે જે તેવાર સમીપે મેં
 મહુ તેવાર કરો" આ પાઠના પગલે ગાંધીજી કમોલમાં બેસીને સજી
 અંધ અને ગોળે ગોળાના પિત્તાના પેચમાં રાખી "શ્રીકૃષ્ણ આમાર પરી
 અને આપણે પધારને" શ્રીકૃષ્ણ આટલું કહીને જાયો. અરજ કરી
 પાતાના પિતાને કહેતા સાગી કે, "પિતાજીનો પુત્ર જેમણે
 કહે તો શ્રીકૃષ્ણ આમાર પગ નમારે આંગણે પધારનેજ ભેમાં
 પડીવિના પગ નમવ નથી. પગ પડી એવો કહિ છે. જમ
 પાવક રવચ વિશ્વુ છે, ના પગ આંદે એમી આપ કોપાર
 મધારીય ન થયો કે કૃમાત બડાવા (દુનવરને નથી પરી"
 વિના કહિ છે "કે પુત્રો તુ તો ક્યારે એ પાવ મલમાનું કેનું
 વિશ્વ મરને પગપુરેથી રહેવી છે કે અમારે સામાય શ્રીકૃષ્ણ
 વિશ્વ મગપાન આરી નારી નાથે વિધિસર તબ્બા કરે નહિ"તો
 પડી આખરે મારે તને કોમ નારે કેમણે પર પાડી દેરીજ પાડે
 એ માગે પરમ ધર્મ છે. કહ્યું તારી વચ બાર વરમળી છે.
 અને તુ કેવલ સાચવિ અને વિશ્વમ પ્રેમની મુનિરૂપ મારી એ
 કળી એક પ્રિયપુત્રી બડામી કહ્યું મનુ પાંચ વર્ષ તારું તબ્બા
 નારી એમજ પ્રિય છે તો નહિ કહ્યું. અને તે મુરતની દરમ્યાન
 એ શ્રીકૃષ્ણ આમાર વગને પધારે તો મારે પરમ વિશ્વ મગપાન
 મુખ્ય પરમાત્મા એકે સચાવિધિ તારા તબ્બા કરી તને સામરપા
 સા કરી વિશ્વમ રરવી ૧ મિત્રાચ બન્ય કોમ ધર્મ હુ સમ
 જનો નથા આટલું કરી કમાળામળા પિતા તપાથી આપ્યા મયા
 અને કમામાન નીચે પ્રમાણે રવાર કરતા સાગી —

કે હવે એ મારા પ્રિયકમ મગપાન એ તેમ નહિ કરે
 તો મારી નાંખા નહી તમારા, આટલું આજથી એવો નિશ્ચય કરું
 કે જમ શ્રી મગર મગપાનને રજીસાને લેવનુત્ત અર્થાત પાર્વ
 વિશ્વમ બન જમના પાવ ૧૧૪ ૬૧ કહ્યું ૧લી રીતે તપ કરી અને
 પિતાની કમળા પાર ૩૧ ૩૩ આપ ૧૩૩ નિશ્ચય થતાજ તેવે તે
 દિવસથી બન જમના પાવ કરી એકપમે ઉપાં ઉપી બડમપણે
 શ્રી વિશ્વ મગપાનનું રદખું કરતા માડવું, અને બડપાડીયું થતા

“ હે પિતાજી, ગધેડાને અસહ્યથી નાક હાલુજ ક્યાં કે કપાય, એ પ્રસંગના જોડું આપ જોડો છો. તે ગધેડાના નાકને પ્રસંગ જોડો છો કે એક અધાર અને ભયાનક અરણ્યમાં એક વનરાજ સિંહ રહેતો હતો. તે દરરોજ તે વનમાં વસતાં પ્રાણીઓનો શીકાર કરી લાવતો હતો. અને પોતાની કુધા પ્રમાણે ભજૂ કરતો હતો. બાકીનો શીકાર એમને એમ પડ્યો રાખતો હતો. આથી એક દિવસે તે અરણ્યમાંના સઘળા પ્રાણીઓ એક સ્થળે ભેગાં થયાં અને ઠરાવ કર્યો કે વનરાજની પામે જઈ આપણે અરજ કરવી કે જો તમે આ પ્રમાણે અમે સર્વના ઉપર જીવન શુભરણો તો અમે સઘળાં બીજા વનમાં જઈ રહીશું પણ તમે ઠોના ઉપર રાજ્ય કરશો માટે અમે સર્વ એકમત થઈ અરજ શુભરીએ છીએ કે અમે દરેક જાતના પ્રાણીમાંથી અડેક પ્રાણી દરરોજ તમારા અંકાર માટે આપે જઈ શું માટે આપે આજથી બીજા ઠોંઠા જીવનવરને મારવું નહીં ” આ પ્રમાણે સર્વ પ્રાણીઓ એકત્ર થઈ તે વનરાજ પામે ગયાં અને સર્વે એકમત થઈ પોતાની હકીકત સિંહને નિવેદન કરી. સિંહે તે વાત કમુલ કરી અને વારા પ્રમાણે જે દરરોજ જીવનવર આવતું તેનું માત્ર ભજૂ કરી વનરાજ જેમી રહેતો. એક દિવસ યોગાનુયોગે એક શીયાગનો વારો આવ્યો એટલે શીયાગ સિંહ પાસે ગયું અને તેને નમ્રતાપૂર્વક કહેવા લાગ્યું કે “ હે વનરાજ હું તો એક નાનું અને કુદ્ર પ્રાણી છું જેથી મારાથી આપનું પેટ નહીં ભરાય માટે જો આપ આજા કરો તો એક મોટું પ્રાણી આપના ભજૂમાફુ લેઈ આવું. ” આવી શીયાગની વાણી સાંભળી સિંહે વિચાર કર્યો કે ભરાબર આટલા નાના જીવનવરથી કંઈ મારી કુધા જોડવાશે નહીં માટે શીયાગ મોટું જીવનવર ભજૂ માટે લેઈ આવે તો દરકત જેવું નથી. એવો વિચાર કરી શીયાગની વાતને નિંદે કમુલ રાખી અને તેને મોટું જીવનવર લેઈ આવવા કહ્યું એટલે શીયાગ ત્યાંથી વનમાં ગયું. ત્યાં એક ગધેડું ચરતું હતું તેને કહેવા લાગ્યું ગધેડાભાઈ, ગધેડાભાઈ,

મેં તમારે માટે એક સ્ત્રી શોધી કાઢી છે માટે તમે મારી સાથે ચાલો
તો પરજાવી દઉં. ગધેડું આ સાંભળી થલુજ દરખાઈ ગયું
અને શીયાળની સાથે ચાલ્યું. ફરથી સિંહે તેને આવતાં જોયું
કે એકદમ તણપ મારી તેનો ચીકાર કરવા માટે ગર્જના કરી;
ગધેડું તો એકદમ સિંહની ગર્જના સાંભળી તરતજ ત્યાંથી ચારે પગે
દોડતું નાસી ગયું. એટલે સિંહે શીયાળ પાસે આવીને કહ્યું કે 'તે
મોટું જાનવર તો નાશી ગયું' માટે તું ચાલ નૈવાર થા. કારણ કે જો તને
હું સુકી દઉં તો તું જો જાય એટલે ઝાળડી બે ચુકે તેથી મારી
દયા થાય અને હું જૂએ મરું. માટે હવે ચાલ તારાજ ભણ કરી
લડ' શીયાળ કહે છે વનસાજ, તમે અધીરા ન થતાં તમારી
પાસે તે ગધેડું બરાબર આવી ઉભું રાખું પછી તમે ખાઓ.
એકદમ તમે તેના ઉપર પુરકીયું કરી તણપ મારવા જાઓ છો
તેથી તે નાસી જાય છે માટે એકવાર ફરીથી અને પ્રયત્ન કરી
લાવવાનો નહિં તો પછી હું તો છુજ. સિંહે આ વાત સ્વીકારી
ને શીયાળને જવા દીધું. પેકું ગધેડું જ્યાં ચરતું હતું ત્યાં
પાછું આવ્યું એટલે ગધેડું શીયાળને કહેવા લાગ્યું કે 'જા જા,
જમાભાઈ તારો સંગ હવે હું નહીં કરું તું તો મને
મારી નખાવા લેઈ જાય છે.' શીયાળ જોઈયું. અરે
ગધેડાભાઈ, પરજાવું તે કંઈ સહેલું છે. સાસરામા જમાઈ
જાય ત્યારે તેને બધું પહેલીવાર તો સહન કરવું પડે. સામું મથા-
કરી કરે, નાકતાણે, કાન ઝાલે ઇત્યાદિ અનેક ટોળ કરે અને તે
બધું જમાઈ જ્યારે સહન કરે ત્યારે સામું કન્યા પરજાવે માટે
આમ તમે ભટ્ટી નાની જાઓ છો તો પછી શરીરે હું તે ત
મને પરજાવું' માટે ફરી ચાલો અને બધું સહન કરો તો તમને
કન્યા પરજાવું આ સાંભળી ગધેડું શીયાળ જોડે લલચાઈ ફરી ગયું
અને મિંક પામે આવ્યું એટલે મિંકને અત્યંત પ્રિય લાગવાથી
તે ગધેડાને તનજી રકડીને મારી નાખ્યું મિંકને તે વખતે
તનજી પામે પાછી કાઢેલી હોવાથી પલા મારેલા ગધેડાને શીયા-
ળને મોઝુ અને પાંતે એક નજીક આવીને નાગા ઉપર પાછી

પીવાને ગયો. સિંહના ગયા પછી શીયાળો વિચાર્યું કે હું
 સિંહ આવી ગધેડાને ખાઈ જશે અને હું મુખે મરીશ
 તાર હું તેમાંથી જરા ખાઈ લઉં. એમ ધારી ગધેડાના
 તરફનો નરમ પદાર્થ જે તેનાથી ખવાઈ શક્યો તે શીયા
 ખાધો અને પછી સ્વસ્થ થઈને ચોકી કરતું એસી રહ્યું એટલા
 સિંહ પાછી પીને ત્યાં આવ્યો, અને જુએ છે તો તે ગધેડા
 નાક ઢીકું નહીં, તેથી તેણે શીયાળને પુછ્યું કે આ ગધેડા
 નાક ક્યાં ગયું? ત્યારે શીયાળે ઉત્તર આપ્યો કે એને વળી
 નાક હટુંજ ક્યાં તે જટું રહ્યું. ગધેડા જનવરને નાક હોટુંજ
 નથી. એ તેને નાક હોય તો એકવાર જે તમારા પંજામાંથી
 છુટી મરણના મોંમાંથી બચી નાસી ગયું તે ફરીને તમારી પામે
 મરવાને આવે? કદી નહીં. માટે વનરાજ તેને નાક હટુંજ નહિ.
 એમ કહી શીયાળ રસને પડી ગયું, કર્મબાઈ પોતાના પિતાને
 કહેવા લાગી કે હે તાત આ હજાંત ઉપરથી વિચાર કરો કે ત-
 મારે એ નાક હોગ તો તમે આ જન્મ ધારણ કરનાર નહિ.
 ગર્ભવાસમાં ભગવાનને માટે કયુત્ત કર્યું હટું કે એક પણ પગ હરે
 આપને વિચારીશ નહિ. કારણ કે ચોરાશી લશ યોનિમાં છા
 ભગ્યા પછી આ અમુક મનુષ્યદેહે નવા અનેક મનુષ્યના પ-
 રિણામી રૂપ ફરતે પામે છે તો તેનો મનુષ્ય દેહ પ્રાપ્ત થવા
 છતાં તમે આ જન્મે પણ ને તમારી કયુત્તને પાળવા નથી
 માટે તે ગધેડાની પેડે તમારે પણ નાક ક્યા છે. એકવાર શિ-
 રાશી લશ યોનીના અતિકમળમાંથી મુકત થઈ મનુષ્યદેહ
 પામ્યા છતાં પણ વળીવળીને નાક વિનાના મધવની પેડે જન્મ મરણ
 ના ફેરામાં અટવાવા યોગ્યાવા જાયોછો ને પછી તે ગધેડા
 જેવા નરક નહીં તે બીજું મું કહેવાય. આ હજાંત અને જન્મ
 અમુક અને અમુક ઉપદેશના વચને આજની પછી તેની
 પિત. એક પણ મનુષ્ય વધારે જોડવા વખત ન્યાંથી ચાલ્યે. તમે
 અને તે હકીકત રજાને જઈ નિવેદન કરી. ગળાએ અમિત્ર
 આપ્યો કે તે તમારી પુત્રિએ ન વ કર્યું છે માટે હવે નહિ તેને

યાદવો સહિત આવી સુકામ કર્યો, અને પ્રાતઃકાળમાં તરત વરઘોડાની સર્વ તૈયારીઓ થવા લાગી. રાજા રાણીને વીગેરે તથા પુરજનો પોતપોતાની અટારીઓ ઉપર ચડી શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનનો વરઘોડો જોવા માટે બેઠા અને ગરીબોતો વરઘોડો જોવા સાફ પોતપોતાના છાપરે ચડીને ઉભા રહ્યા. સૂર્યભગવાન નો ઉદય થતાંની સાથે વરઘોડો ચડ્યો અને સર્વ સૈન્ય રંગે ભેરંગી સુંદર પોશાકો પેહેરી વાજાન સાથે આગળ નિશાન હો સહિત ચાલવા લાગ્યું. સર્વ સૈન્યની પાછળ સોળસોળ પટરાણીઓના રથ મુઘરમાળ સાથે અવાજ કરતાં ચાલવા લાગ્યા અને સાથી પાછળ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા શ્વેત કરણનામના ઇંદ્રના અશ્વઉપર બેસિ આનંદથી પધાર્યા. મધ્યાહ્ન થયા એટલે વરઘોડો પુરે હિતજીને ઘેર ઉતર્યો અને કૃષ્ણ બલભદ્ર, નારદ ઇત્યાદિ પુરુષ વર્ગને તથા શક્તી, સત્યભામા, રૂકમણિ, રાધીકા, ઇત્યાદિ પટરાણીઓનું પ્રિતિ પુર્વક પુજન કરી સંપૂર્ણ સન્માન પૂર્વે જાની વાસો આપ્યો. ખાવાપિવામાં પકવાન ઇત્યાદિના ઘણો મોકલ્યા અને સર્વેની પ્રેમ પુર્વકે સરભરા કરી. એટલામાં ગૌરજ મહુરતનો વખત થયો અને ભગવાન લગ્નમંડપમાં આવી પરજીવા સાફ સુવર્ણના બાજઠ ઉપર પધાર્યા. કન્યા પધરાવવાનો સમય થતાં ગૌર કર્માબાઇને બોલાવા ગયો. પણ કર્માબાઇ બેલેશાનાં કારણ કે તેમની પ્રતિષ્ઠા મુજબ શ્રીભગવાન આવી હાથ જાણી સમાધીમાંથી ઉત્થાન કરે તો જાત્રત થવું આ પ્રમાણે તેમનું અડગ વૃત્ત હતું જેથીતે જાત્રત થયાં નહીં એટલે ગૌર પાછા આવી તેણીના પિતાને ન કહ્યું કે જડેન કર્માબાઇ તો જાત્રતાં જ નથી. અને હસ્ત ખેળાગનો સમય જાય છે. કહો તેમ કરીયે, શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા પણ આ સાંભળતા હતા. ગૌર કર્માબાઇ સાંભળી કર્માબાઇના પિતા બોલ્યા, કહો ત્યારે ગૌર મહારાજ કર્મા જાત્રતાંજ નથી તો આપણે શું કરીએ. એ જાણે ને શ્રીહરિ જણે તેમને જે રીતે કરવું હોય તેમ કરે. કૃષ્ણ પરમાત્મા આ વાક્યો સાંભળતાંજ એકદમ બાજઠ ઉપર બેઠ

હતા ત્યાંથી હરી કર્માભાષા પાસે આવી કહેવા લાગ્યા કે 'હે
સતિ હવે જાગૃત થાઓ અને મનમાં ચિંતિત ફલને પ્રાપ્ત થાઓ ?
તમારું વૃત્ત પુર્ણ થયું છે. તમારા ઉચ્ચ તપશ્ચી અને વિશુદ્ધ
પ્રેમથી તમારી પ્રતિજ્ઞા પરિપુર્ણ કરવા તમારી સમક્ષ જુઓ છું.
આવી ઉત્તેજા. આવા શ્રીમદ્ વિશ્વ ભગવાનનાં ચબ્દો એક પગે
શ્રી હરિની સમાધિમાં તદ્દરૂપ જોનેથી સતિ કર્માભાષાના કાને
પડતાંજ એકદમ જાગૃત થઈ પ્રભુને પુર્ણ નિહાળી એકદમ સપ્રેમ
સાદાંગ કર્યા અને ગદગદ કંઠે હાથભેટી કહેવા લાગ્યાં 'હે હરિ
હૃદય ભારી પ્રતિજ્ઞામાં કાંઈ અવરોધ બાકી રહ્યું છે મારે હાથ
ગાલી આપ અને લેઈ જાઓ તોજ આ રથભેથી ' મારે ખસ-
તું' એવું મારું અહમ વૃત્ત છે. માટે આપે જ્યાં સુધી તેમ નથી
કયું' ત્યાં સુધી હું' એક દગડું પણ અહીંથી બરીશ નહીં.'
આવાં કર્માભાષાના વચન સાંભળી ભગવાને તેમનો જમણો
હાથ ગાલી કહ્યું કે 'સતિ ચાલો. હાથ જાલતાંની સાથે કર્માભાષા
ચાશ્યા અને ભગવાનને 'હોરી તેમને લગ્ન મંડપમાં ભાવી
પોતાની ભેટે બાજક ઉપર બેસાડ્યાં એટલે હસ્તમિજાપનો
સમય થયોહો. હોવાથી તરતજ ગોરે સમિ વરવ સાવધાન
ઉત્પાદિના હૃદય નાકની સાથે વર કન્યાનો હસ્ત મિજાપ કરાવી
દીપા. લગ્ન ક્રિયા સંપુર્ણ થતાં કર્માભાષા પિતાને પગે લાગી શ્રી
કૃષ્ણ પરમાત્મા સાથે સિધાબ્યાં અને પિતાએ પોતાનું મત
સંપુર્ણ રીતે હસિભુજ થવાથી પોતાની પુત્રિ કર્માભાષા સતિ
શક્તિ રૂપ છે એવી ખત્રી કરી પુત્રિને સાસરવાનો આપી
સપ્રેમ વિદાય કરી ઉપડતાની આગમ્ય નારદ અને બલભદ્રજીએ
આવી કર્માભાષાના પિતાને તમામ કૃષ્ણ લેન્યને તથા છપનકોટિ
પાદવોને એક જમણવા આપવાનું દર્શાવ્યું. પણ કર્માભાષાના
પિતાએ વિચાર કર્યો કે અ.ટલા બધા અસંખ્ય લેન્યનું પુત્ર
ય રાજ્યના ખર્ચના એકદમ કરી ખર્ચવામાં આવે તે પણ ન
ય તે મારા એકલાથી શી રીતે થઈ શકવાનું હતું મારે એ
પણ પુત્રિ જન્મવે મારું કર્માભાષાને પુત્રી ને ફરે ને પ્રમ.વું

કરીએ, એવો નિશ્ચય કરી કર્માર્થના પિતા કર્માપામે આવી
કહેવા લાગ્યા કે 'હિકરી તારા સાસરીયાને અને આ સર્વ બાંહેધને
આપણે એક છેડી વળતે જમણવાર આપવાનું મેં નારદ અને
જાતમદ્રજીને માટે કયુલ કર્યું છે અને આ તારા ગરીબ પિતૃનું
ગળું તો શ્રી હરિ અને તારાથી અજાણ્યું નથી માટે એને
કેાઇ ઉપાય તને સુખનો હોય તો બતાવ નહિંતો મારે તો
આપમાન કર્યાં નિશ્ચય છુટકો નથી; કર્માર્થજીએ આ સાંતળી
સાંતિથી નિશ્ચય કરી જવાબ આપ્યો કે હું પિતાજી સી હરિ
આગળું ગળું ભણું છે તો પછી નિડર રહો. આપણા મમ
પ્રમાણે આપણે ખીચડો રાધી સંપને જમાડો એટલે પ્રભુ પગાન
તુલ્ય તેને સમ્રેમ બદળ કરશે. અને આપણે સંપન પ્રમાણે
જમાડીશું વિશ્વંસર વિશ્વ સર્વનું પુરું કરશે. કર્માર્થના
આવાં વચનો સાંતળી ઠીક રસો મુખાડવાથી પિતા હર્ષિત
પરમાંથી જેટલું અનાજ મળી આવ્યું તેટલું મનં મિશ્રિત કરી
ખીચડો રાધ્યા અને શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્માને તેમના સર્વ મૈત્ર
અને બાંહેધ નહીં જમવા નોનર્યા. પ્રભુનો પ્રથમથી મેલી મવા
હતા પત્ર નારદ અને જાતમદ્રજીને આ વાતની ખબર નથી
હોવાથી પકવાનના જમણની આશામા હતા તેથીને મની મયકી
જમવાન કરતા હતા. મમય થયો એટલે પુરોહીતને ત્યાં જઈ
કેાઇ જમવા હાજર થયું અને પંચનો પત્રી. કર્માર્થને એ
સાગમા ખીચડો કાઢી તેમા થી મંપન મુજબ નાખી પ્રજને
આરેતવા પ્રભુ પાસે આવ્યાં. શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્માએ તાનજ
પ્રેમથી કર્માર્થજીને ખીચડો આરેતી લીધા અને એટલે કે
સમવજ પાતાની માથા નવમા દેડાની લીધી કે દરેક જમ
એક દેડાની ખીચડો પાતાની માથે તુલ્ય થઈ મનું અને
એક બીજા નામું એક લાગ્યું કે કર્માર્થજીને ખીચડોમાં જઈ
કઈ ચમકે છે નહીં કેઈ નામવાથી ઠીકને કહી મનું અને
જરૂર કઈ જમવાને કમલન કરી એમ મનજી ને જાને કર્માર્થ
જીને પત્ર પાસે એ દેડાથી કર્માર્થજીને ખીચડોને કહેલ

જગ પ્રસિદ્ધ છે. પશ્ચાત્ યી હરિ કર્માબાધને લેઈ વિદાય થઈ
 ગયા અને કર્માબાધના અને તેના પિતાના મનોરથો પરિપુર્ણ થયા.
 આ પ્રમાણે હે બેટા પ્રદર્શ, પ્રેમલક્ષણભક્તિની અવધિ એ
 પરાબલિત પ્રાપ્ત થાય છે અને પરાની અવધિએ સાક્ષાત્
 પરમાત્મા તે પ્રાપ્તિને પ્રત્યક્ષ થાય છે. પ્રેમલક્ષણાત્મ
 રવરૂપ હવે તને સચાર્ય રીતે સમજાવું હશે. આ સર્વ
 દુઃખની નિવૃત્તિ અર્થે એક બળિના પ્રકારરૂપ ઉપાયને અતિ
 દુઃખમાં તને કહી સંભળાવ્યો. હવે વિચારપ્રધાન માર્ગમાં કે
 દલીલ બાબત જરૂરની છે તે તને અવગતી કાલથી સંપુર્ણ વિસ્તાર
 પૂર્વકે કહેવામાં આવશે માટે તે તરફ પ્રેમપૂર્વકે લક્ષ આપી
 પશ્ચાત્ તારા પ્રાપ્તકર્મમાં પ્રવૃત્ત થશે । ” આટલું કહી
 મુનિ વચનસ્તમા પોતાના નિદ્રાને માટે રચીત આસન ઉપર
 જઈ બેઠા અને પ્રદર્શસહ સર્વ વિદ્યાર્થી વર્ગ પણ સાદાંગ કરી
 વીસર્જન થયો.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

ઉપાદાતા યાવન્ ભવતિ ગુણાનાં ગુણવતામ્
અસન્ કલ્પાસ્તાવત્રિમુવન મદાર્ધા અપિગુણાઃ.
અપિ પ્રામ્દૈત્યારેરદય વસતેઃ કૌસ્તુભમાણિઃ
किं नासीदन्धौ श्रुतिरापि न यस्य कचिदभूत्

ગુણવાન માણસોના ગુણોને જાહેર કરનાર જ્યાંસુધી ન હોય ત્યાં મુખી
ત્રિમુખનમાં મોટા અમુલ્ય ગુણો. પણ તે કંઈજ ઇચ્છના નથી અર્પાત તે કુખી
કરીજ હીમત નથી. કૌસ્તુભમણિ અમર વિન્દુ અમવાનના રસમાં આજ્યો તે પૂરે
છ' સમુદ્રમાં ન હોય. હોતોજ. પણ તેની સમુદ્રમાં કરીજ હીમત ન હોય. એ
જીમત તો છ' બંધે તેવું નામ પણ કુનિવામાં પ્રકટ થયું ન હવું. પણ જ્યારે તેને
મારણ કરનાર સાક્ષાત્ શ્રીવિન્દુ અમવાન મર્યા ત્યારે કૌસ્તુભમણિની જિજ્ઞાસુ, માટે ગુણના માહક સિવાય ગુણોનું ચત્કિચિત્ પણ મુલ્ય થતું નથી.

—તરંગ ૧ લો—

—સર્વત્ર ચિતિરાકિતનીજ ચમત્કૃતિનો ગુણ છે.—

જીજ્ઞે દીવસે સમય થતાં મુનિ પોતાના કથા કહેવાના
આસને બીરાજ્યા એટલે
પ્રહર્ષે સર્વ શિષ્યવર્ગ સહીત સાષ્ટાંગ કર્યા. પશ્ચાત્ મુનિ પ્રહર્ષને
સંબોધીને નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા.

મુનિ વચ્ચેસૂતમા કહે છે “ હે પ્રહર્ષ, કેઈ દીવસ અવિ-
ચારી ગમે તેવું સાહસ કરે છે છતાં તેને લાજ ઠરી થતો નથી
પણ ઉત્કટ તે સાહસ હાની ઉત્પત્ત કરે છે; વિચારવાન શ્રી
પુરુષોજ પ્રત્યેક પોતાના સાહનિક વિચારોમાં વિજ્ય પ્રાપ્ત કરે
છે પણ અવિચારી શ્રી પુરુષો તો તેથી ગેરલાભનેજ મેળવે
છે તે તું નિચે કરીને જાણ ? હે તાન, એ જાગત હું તને
એક રમિક દષ્ટાંત આપું ને પ્રમુખતાપૂર્વક યવજ કર. ”

હે પ્રહર્ષ, જ્યારે પાંડવકોરવ વચ્ચેનું કુરુક્ષેત્રનું યુદ્ધ સમાપ્ત થયું, કૌરવોનો નાશ થયો, તથા ધર્મરાજ રાજસુયજ્ઞ કરી બાદીએ બેઠા અને શાંતિપૂર્વક રાજ કરવા લાગ્યા; એમ કરતાં કરતાં આશરે વીસેક વર્ષ વિત્યાં તેવામાં એક દિવસે શ્રી-કૃષ્ણ પરમાત્માએ વિચાર કર્યો કે " પાંડુકુમાર ભીમની અનિશ્ચારીપણાની અને સાહસિકપણાની કુટેવ હવે તે જુદા થયો એટલે ગદ્ય હરો. પણ એકવાર તેની ખાતરી કરી એવી પછી તે બાળત અભિપ્રાય બાંધવો. આવો શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા પોતાના મન સાથે નિર્ણય કરી ધર્મરાજ પાસે હસ્તિનાપુર આવ્યા. પાંડવોએ શ્રીમદ્ ભગવાનને બોલ્યા કે તેઓ પાંચે તેમને સાક્ષાંગ કરી બેઠી પડયા, અને અત્યંત સન્માનપૂર્વક ધર્મરાજ તેમને પોતાને અવાસે લઈ ગયા; શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માનો એવો ૬૬ સંકેત્ત્વ હતો, કે પોતાની 'ગદેન દ્રૌપદી તેના વારા મુજબ પાંચે પાંડવોમાંથી જેને મેહેલે હોય તેને ઘેર ઉતરવું; અથવા ખતે દ્રૌપદિ ધર્મરાજને મેહેલે હતી, જેથી શ્રીકૃષ્ણ ધર્મને મેહેલે ગયા. ધર્મરાજ તો તેમની અનન્ય સેવા કરે છે અને અપ્રાપ્ત કરે છે. તેમજ પાંચે ભાઈઓ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માના સંનિધપણાથી મનમાં અત્યંત પુરસ્કાર અને ઉમંગ ભેર કાઢી વ્યતિત કરે છે; એમ કરતાં કરતાં એક માસ થયો અને સતિ દ્રૌપદિના વારાને ભીમને મેહેલે જવાના માત્ર બેઠા દિવસ બાકી રહ્યા એટલે શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા પાછા વિચાર કરવા લાગ્યા કે " હવે ભીમની કુટેવોની ખાતરી કરું અને કહક અંગે હજી તે કુટેવો તેનામાં રહી હોય તો તે પણ સુધારું, એ પાંચે મારા પાંડવો છે અને મારે આધારેજ તેઓ પોતાનું જીવન વહન કરે છે; તેથી તે મારા પરમપ્રિય પાંડુપુત્રોને સર્વ ગુણ સંપન્ન બનાવી પોતાના જીવનને કૃતકૃત્ય કરવા ચામાટે હું સામર્થ્યવાન ન કરું. મારે લાગે આવે રાત્રે તેને બોલાવી

૧ મત્ક્રમ પરમાત્માની નેપથી કહ સહી મેહેન નોહોળી પણ શ્રી ભીમની આમળી વડાઅચા ન તે વખતે સનિધિ પોતાનુ માર ૧૬૬ બાધણી તેવખતયો તેને મેદન મનેની મેટે દેન નપા એમ લખવામા આવ્યું છે.

જાગ્યા અને તેને બુતેડી ભરનિદ્રામાં જોઈ પોતાના મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યા. હે પ્રદર્શન ધર્મરાજા મનમાં વિચાર કરે છે કે “ જોહો ! ચિત્તિશક્તિ એજ પરમાત્માની ચમત્કૃતિ છે. આ સતિ ચિત્તિશક્તિ સ્વરૂપ છે, અને તેથી કરીને યજ્ઞ નારાયણના અગ્નિમાં સ્નાન કરી શુદ્ધ થઈ પાછી પોતાના સ્વસ્વરૂપમાં જળી રહે છે. આહા ! આપારે તે જાણે સાક્ષાત્ મહામાયા હોય તેવી લાગે છે. જાણે આખા વિશ્વની ઉત્પત્તિ, રચિતિ અને સંવર્ધના હેતુરૂપ શુદ્ધ સત્વા આદ્યશક્તિ સમાન આખા જગતને ધારણ કરી પોતાની હૃદયેળીમાં નચાવતી હોય તેવી મહાન ઉચ્ચ અને પ્રથંક શક્તિઓ તેના મુખપર જણાતેજ અગકે છે. વારં વાર પ્રભુ જો આ તેના પ્રત્યક્ષ ચિત્તિશક્તિના સ્વરૂપની કંઈક સેવા થાય તો તેથી અત્યંત શુભ ફલ પ્રાપ્ત થાય એમાં શંકાનથી જોઈ જાય તે ભરનિદ્રામાં છે તો હું જે ઘડીતે ન જાણું તેમ તેને ચણું છાળી તેની પ્રેમપૂર્વક સેવા કરું. ” આવો વિચાર કરી ધર્મરાજા તેટલીના પગ તળાંસવા બેઠા. અહીંયા જીમને શીકુખ બન્ને જોરડામાં જોડે જોડે મુઠા છે. હમેશાં જીમને એવે નિશ્ચય હતો કે પોતાના શીકુખની એક મુદ્રિકામાં છળી રાખેલી જેના દર્શન કરીને પશ્ચાત્ત શુધ જનું. આજે જીમ તે વિંટી ધર્મરાજાના શયનઘડમાં દ્રોપદીના દર્શન અર્થે ગએલો. ત્યાર પોતે કાઠીને રમતો હશે તે જુલોને આગ્યો હતો, જેથી તેને હાથે વીંટી ન હતી. જ્યાં તેને ઉંઘ આવવાનો સમય થયો એટલે શીકુખ પરમાત્મા જો કે સંનિધિ હતા છતાં પેલી વિંટીનું તેને રમરણ થયું અને તેથી આંગળીએ માલમ નહીં પડવાથી તે વીંટી ચોધવા લાગ્યો. શીકુખ પરમાત્માએ તેને ખાંખા ખેળ કરતો જોઈ મુહમુ “ જાણ જીમસેન શું જોયો છે ” જીમ કહ્યું “ જગવન્ મારી આંગળીની મુદ્રિકા જોવાય ગઈ છે તે ચોખું છું ” શીકુખ કહેવા લાગ્યા “ જાણ તમે તે તમારી મુદ્રિકા ક્યાં મુકી હતી તે યાદ છે. ” જીમે કહ્યું “ હા મહા

ગયો ત્યારે હાથેથી કાઢીને તેને ઉછાગી રમ્યાં કરતો હતો. પ
 પછીથી તેને પહેરીને હું અહીં લાવ્યો કે નહિ તે મને મા
 નથી. ” આ સાંભળી કૃષ્ણે વિચાર્યું “ અત્યારે ભીમ ધર્મશયન
 ગૃહમાં જ્યે નેઃ ધર્મને સતિના પગ દાળતાં જોશે તો ડીક તાક
 આવશે અને તેથી તેના અવિચારીપણાની પરિણામ થશે; એ સતિ
 દ્રૌપદિ તે ચિતિસ્વરૂપ પરમાત્માની ચમત્કૃતિ શક્તિ છે, તેની
 પણ તેને ખાતરી થશે, માટે હાથ તે વીંટી શોધવાને નિમિત્તે
 તેને ધર્મશયનગૃહમાં મોકલી સઘળો તાલ જમાવું. એવો
 વિચાર કરી શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માએ ભીમસેનને કહ્યું “ ત્યારે તમે
 જાઓ અને સતિના શયનગૃહમાં જઈ તે તમારી મુદ્રિકાની
 ખોળ કરો ? કારણકે તમને તે વગર નિદ્રા આવશે નહિ. ” આ
 વચન સાંભળી ભીમસેન તો ધર્મરાજ જ્યાં સતિ દ્રૌપદિની
 પગથપી કરી રહ્યા છે તે શયનગૃહના ઝોરડામાં આવ્યો. આવી
 જુએ છે તો સતિના પગ ધર્મરાજ પીરે પીરે દાખ્યા કરે
 અને સતિ નિરામય અને સ્વસ્થ થઈ જાય છે. આ
 જોઈ ભીમતો એકદમ ધર્મરાજ ઉપર ગુસ્સે થઈ ગયો અને
 વીંટી, વીંટીને ઠેકાણે રહી ને તેમને કોપથી કહેવા લાગ્યો
 “ હે મોટાભાઈ, મારે કહેવું તો ન જોઈએ છતાં મારાથી
 સહન નથી થઈ શકતું જેથી કહું છું કે છેકજ આ પ્રમથે
 શ્રીવશ બની જઈ તેની પગથપી કરવી એના કરતાં આ જ
 ગતમાં બીજી કોઈ કનિષ્ઠ વસ્તુ નથી. હે વડીલભાતા, એવું
 તે વગી આ શ્રિમાં તમે શું જુઓ છો કે આમ તેના પગ
 દાખ્યા છો અને આટલી બધી ગુસ્સા કરો છો. હે ભાઈ એ
 સી બાન તે શું આવડ્યુંને સ્વર્ગે લઈ જનારી હતી કે છેડજ
 આટલે દરજ્જે તેની ગુલામગીરી કરવી પડે ? નહિં નહિં
 આતો આપણા શત્રુ-વને કડક લગાડનાર કેવલ આપ અવિ-
 દિન અને નિરોધ કર્મ કરો છો એમ મારે યરમ તણ સ્પષ્ટ
 પડે આપને જણાવવું જોઈએ. વગી આ શ્રિ પણ દેવલી નિમુર
 છે કે પતિપામે પગ ચપાવે છે. અરે વગી કેવી અધમમાં

અધમ નિય છે કે, પતિની સેવા પોતે કરવાને બદલે પતિ
પાસે સેવા કરાવે છે. ખરેખર મને અત્યારે તેના પર એવો
ક્રોધ થાયો છે કે જો કદાચ આપ આજ્ઞા આપો તો આ
દલેજ તેને મારી ગદાથી છુટી નાંખી યમદાર પોહોચાડી દઉં.
હું વૃદ્ધ બન્યું, આવી અધમ અને પાતકી સ્ત્રીઓ પરણવા કરતાં
કુવારી છ'ંદગી માગવી સારી, પણ છેક આવી રીતે બાયબ્રીની
શુભામગિરી કરવી પડે તે તો મરણ કરતાં પણ જુદી દશા
સમજવી. વળી સદશુર અને સત્યાઓએ કહ્યું છે કે જારં કિમેલં
નર્કસ્થનારિઃ। આ સંસારમાં પ્રાણીને નર્કનું દ્વાર માત્ર એક
નારી છે તો એવી આ નર્કના દ્વાર સમાન અધમ નીચ સ્ત્રીભવતી
તેની આટલી બધી સેવા અને શુભામગિરી તે પોતાના સત્ક-
ર્મનો નાશ કરવારૂપ નિંદ્ય અને દુષ્ટ કર્મ નહિં તો બીજું શું
કહેવાય ? ” આ સાંભળી ધર્મરાજ કહેવા લાગ્યા. “ હે ભાઈ
આ સતિ તો જો કે શક્તિરૂપ અને પરમાત્માની વિભૂતિરૂપ
આપણને પ્રાપ્ત થઈ છે એટલે સેવ્ય છે છતાં પણ જો કોઈ સા-
ધારણ સ્ત્રી હોય અને સતિ હોય તો પણ તેને શક્તિસમાન સ-
મજ તેમાં પૂજ્યપુદ્ધિ રાખવી. સ્ત્રી એ નર્કની ખાણ છે એમ
મળ્યા જ્યોત્સે કહે છે, પણ તે કુલટા સ્ત્રી હોય તો તેની ગણના
એવી થાય છે, પણ મતિ સ્ત્રીઓને તો સત્યાએ અને સત્પુરુષોએ
રત્નાની ખાણ ગણેલી છે કારણ કે તેમાંથીજ રામકૃષ્ણાદિ ઇન્દ્રના
અવતારો પેદા થયા છે કે જેણે આ સંસારનો ઉદ્ધાર કર્યો છે,
માટે તારો ક્રોધ વૃથા છે. જો કદી મારી આ વાત તારા માન-
વામાં ન આવતી હોય તો શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માને પુછી તારા મ-
નનું સમાધાન કર ? ” આટલું સાંભળતાં ભીમસેનની દષ્ટિ
તેની સુદ્રિકા ત્યાં વચમાં પડેલી હતી તેના પર પડી, જેથી તેણે
તે દેહાવી લીધી અને આંગળીએ પહેરી પછી શ્રીકૃષ્ણ પરમા-
ત્માની અને પોતાની શેષા જિહ્વા લીધી હતી ત્યાં આવ્યો. આવીને
જુએ છે તો શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા ભર ઉપમાં હતા જેથી
તેમને ભયત નહિં કરતાં, પોતાની વાતનો શ્રીકૃષ્ણ પર-

તે ઉપરાંત તે દારને તાથું વાસી કુંચી પણ જોડેજ હેતો આવ્યો છું. એટલે હવે કયો ભય નથી. ” આ સાંભળી ભગવાને કહ્યું “ ઠીક ત્યારે હવે ચાલ આપણે આપણું કાર્ય કરીએ ” એમ કરી શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા ભીમસેનને લેઈ ગંગાએ આવ્યા. આ વખતે રાત્રીના બાર ઉપર બરાબર એકનો શુભાર થયા આવ્યો હતો. જ્યાં ગંગાએ તે બન્ને જણા આવ્યા એટલે નદીની સામે પાર એક ભવ્ય વિશાળ મંડપ, તથા તેની અંદર તથા બહાર ચોતરફ દીવ્ય રોશની યજ્ઞેલી ભીમસેનના ભોવામાં આવી જેથી વિસ્મય પામી ભગવાનને તે કહેવા લાગ્યો “ હે ભગવન, આ નદીની સામે પાર પેહું સ્વર્ગભૂવન જેવું શું દેખાય છે અને વળી અસંખ્ય અંદ્રસૂર્ય એકઠા કરવામાં આવે તોપણ આવી દીવ્ય રોશની કોઈથી થઈ ન શકે તેવી એ ભવ્ય રોશની કોણે કરી છે ? ” ભગવાન પ્રત્યુત્તરમાં કહેવા લાગ્યા “ ભાઈ જરા ધીરો થા ? આપણે ત્યાંજ જવાનું છે અને તેથી ત્યાં હમણાં પોહોચીશું એટલે તને સહુ બાતે ખબર પડશે. ” આ સાંભળી ભીમસેન બોલ્યો, “ પણ મહારાજ વચમાં આ નદી અને તેમાં અધાગ જળ છે. તેમજ અત્રે હોડી કે વડાણ કશું પણ સામીપાર જવાનું સાધન નથી તો ત્યાં આપણે શી રીતે જઈ શકીશું ” ભગવાન કહેવા લાગ્યા “ ભાઈ એ સનિના નામથીજ જઈ શકાયે બાકી બીજી રીતે જઈ શકાય તેમ નથી. માટે આ ગંગાજી સમક્ષ ઉભા રહી બે હાથ ભેટી નમ્રતાપૂર્વક એવી યાચના કર કે “ બે સતિ દ્વાપદિ મહામાયા યજ્ઞિ સ્વરૂપ અને સર્વ જગતથી મોટી હોય તો હે ગંગામાતા અમને તે મંડપમાં જવાનો માર્ગ આપજો ? ” શીમ તો આ ભગવાનના શબ્દો સાંભળી ચકિત થઈ ગયો અને ભગવાનને કહેવા લાગ્યો “ શું ત્યારે મહારાજ હજી મંડપમાં તો ગયા નથી તે પહેલાં અહીંથીજ સતિની શુશ્રુતા કરતા કરતા જવાથી ત્યાં પોહોચી શકાયે, નહિં તો શું નહીં જવાય ? ” ભગવાને કહ્યું “ હા અહીંથીજ તે યજ્ઞિનું સ્મરણ કરતા કરતા જવું પડશે, નહિં તો

અધ્યયન દુષ્ટી જવામે માટે મુખેથી જતા પણ તે યતિએ
માયાનું સ્મરણ ચુકવું નહિ. " બીએ વિચાર કર્યો કે ભગવા
કદી જોડું બોલે નહિ માટે ભરાગર મહાપૂરક ત્યાં પોહોડા
ખાત્રી તો કરવી બાકી ભગવાનથીની ઉપરવટ થઇ તેમ કર
વામાં સદજ પણ ખાખી લાવું અને દુષ્ટી મરું તો બકર
કાદનાં ઉંટ પેલા નેહું યાય. માટે ભગવાને કહ્યું તે મુજબજ
કરું નોખરો શું યાય છે. ' એમ વિચાર કરી પેલી ગંગાજી
સમીપ આવી બે દાઘ નેત્રી બીમમેન કહેવા લાગ્યો કે " હે
મંગામાતા ને સતિ દ્રાપદિ મહામાયા યજ્ઞિ સ્વરૂપ અનેતેથી
તે સર્વ જગતથી મોટી દોષ તો તું તે મંડપમાં જવાનો મને
તથા ક્ષીકુલ્લ પદમાત્માને માર્ગ આપજો " આટલા થજો
કહેવાવેત મંગાજીએ માર્ગ આપ્યો, જે નોંધ આશ્ચર્યની સાથે
બીમસેનના દૃઢ્યમાં સતિ વિશે ધીરે ધીરે ખાત્રી થવા લાગી.
એમ કરતાં બન્ને સામેપાર આવેલા પેલા ભવ્ય મંડપમાં પેલા
એટલે ભગવાને કહ્યું " બીમમેન હો હવે નોંધ તારા મનનું
સમાધાન કરે ? આ સાબગી બીમસેન તે મંડપમાં બેઠેલા
સર્વે દેવી દેવાઓને નથા તેમા બેઠેલા પાચ પાંડવોને
અને તદુદ્યા ઉચા જાગર પર તિરજેતો મહામાય. યજ્ઞિસ્વરૂપ
તેને પાંડવે જોય તો તે જોઈને એકદમ વિસ્મય પામી
પાંડવ ત્રણે કહેડા ૧-૫ ૨-૫ ૩-૫ ૪-૫ ૫-૫ ૬-૫ ૭-૫ ૮-૫ ૯-૫ ૧૦-૫ ૧૧-૫ ૧૨-૫ ૧૩-૫ ૧૪-૫ ૧૫-૫ ૧૬-૫ ૧૭-૫ ૧૮-૫ ૧૯-૫ ૨૦-૫ ૨૧-૫ ૨૨-૫ ૨૩-૫ ૨૪-૫ ૨૫-૫ ૨૬-૫ ૨૭-૫ ૨૮-૫ ૨૯-૫ ૩૦-૫ ૩૧-૫ ૩૨-૫ ૩૩-૫ ૩૪-૫ ૩૫-૫ ૩૬-૫ ૩૭-૫ ૩૮-૫ ૩૯-૫ ૪૦-૫ ૪૧-૫ ૪૨-૫ ૪૩-૫ ૪૪-૫ ૪૫-૫ ૪૬-૫ ૪૭-૫ ૪૮-૫ ૪૯-૫ ૫૦-૫ ૫૧-૫ ૫૨-૫ ૫૩-૫ ૫૪-૫ ૫૫-૫ ૫૬-૫ ૫૭-૫ ૫૮-૫ ૫૯-૫ ૬૦-૫ ૬૧-૫ ૬૨-૫ ૬૩-૫ ૬૪-૫ ૬૫-૫ ૬૬-૫ ૬૭-૫ ૬૮-૫ ૬૯-૫ ૭૦-૫ ૭૧-૫ ૭૨-૫ ૭૩-૫ ૭૪-૫ ૭૫-૫ ૭૬-૫ ૭૭-૫ ૭૮-૫ ૭૯-૫ ૮૦-૫ ૮૧-૫ ૮૨-૫ ૮૩-૫ ૮૪-૫ ૮૫-૫ ૮૬-૫ ૮૭-૫ ૮૮-૫ ૮૯-૫ ૯૦-૫ ૯૧-૫ ૯૨-૫ ૯૩-૫ ૯૪-૫ ૯૫-૫ ૯૬-૫ ૯૭-૫ ૯૮-૫ ૯૯-૫ ૧૦૦-૫ ૧૦૧-૫ ૧૦૨-૫ ૧૦૩-૫ ૧૦૪-૫ ૧૦૫-૫ ૧૦૬-૫ ૧૦૭-૫ ૧૦૮-૫ ૧૦૯-૫ ૧૧૦-૫ ૧૧૧-૫ ૧૧૨-૫ ૧૧૩-૫ ૧૧૪-૫ ૧૧૫-૫ ૧૧૬-૫ ૧૧૭-૫ ૧૧૮-૫ ૧૧૯-૫ ૧૨૦-૫ ૧૨૧-૫ ૧૨૨-૫ ૧૨૩-૫ ૧૨૪-૫ ૧૨૫-૫ ૧૨૬-૫ ૧૨૭-૫ ૧૨૮-૫ ૧૨૯-૫ ૧૩૦-૫ ૧૩૧-૫ ૧૩૨-૫ ૧૩૩-૫ ૧૩૪-૫ ૧૩૫-૫ ૧૩૬-૫ ૧૩૭-૫ ૧૩૮-૫ ૧૩૯-૫ ૧૪૦-૫ ૧૪૧-૫ ૧૪૨-૫ ૧૪૩-૫ ૧૪૪-૫ ૧૪૫-૫ ૧૪૬-૫ ૧૪૭-૫ ૧૪૮-૫ ૧૪૯-૫ ૧૫૦-૫ ૧૫૧-૫ ૧૫૨-૫ ૧૫૩-૫ ૧૫૪-૫ ૧૫૫-૫ ૧૫૬-૫ ૧૫૭-૫ ૧૫૮-૫ ૧૫૯-૫ ૧૬૦-૫ ૧૬૧-૫ ૧૬૨-૫ ૧૬૩-૫ ૧૬૪-૫ ૧૬૫-૫ ૧૬૬-૫ ૧૬૭-૫ ૧૬૮-૫ ૧૬૯-૫ ૧૭૦-૫ ૧૭૧-૫ ૧૭૨-૫ ૧૭૩-૫ ૧૭૪-૫ ૧૭૫-૫ ૧૭૬-૫ ૧૭૭-૫ ૧૭૮-૫ ૧૭૯-૫ ૧૮૦-૫ ૧૮૧-૫ ૧૮૨-૫ ૧૮૩-૫ ૧૮૪-૫ ૧૮૫-૫ ૧૮૬-૫ ૧૮૭-૫ ૧૮૮-૫ ૧૮૯-૫ ૧૯૦-૫ ૧૯૧-૫ ૧૯૨-૫ ૧૯૩-૫ ૧૯૪-૫ ૧૯૫-૫ ૧૯૬-૫ ૧૯૭-૫ ૧૯૮-૫ ૧૯૯-૫ ૨૦૦-૫ ૨૦૧-૫ ૨૦૨-૫ ૨૦૩-૫ ૨૦૪-૫ ૨૦૫-૫ ૨૦૬-૫ ૨૦૭-૫ ૨૦૮-૫ ૨૦૯-૫ ૨૧૦-૫ ૨૧૧-૫ ૨૧૨-૫ ૨૧૩-૫ ૨૧૪-૫ ૨૧૫-૫ ૨૧૬-૫ ૨૧૭-૫ ૨૧૮-૫ ૨૧૯-૫ ૨૨૦-૫ ૨૨૧-૫ ૨૨૨-૫ ૨૨૩-૫ ૨૨૪-૫ ૨૨૫-૫ ૨૨૬-૫ ૨૨૭-૫ ૨૨૮-૫ ૨૨૯-૫ ૨૩૦-૫ ૨૩૧-૫ ૨૩૨-૫ ૨૩૩-૫ ૨૩૪-૫ ૨૩૫-૫ ૨૩૬-૫ ૨૩૭-૫ ૨૩૮-૫ ૨૩૯-૫ ૨૪૦-૫ ૨૪૧-૫ ૨૪૨-૫ ૨૪૩-૫ ૨૪૪-૫ ૨૪૫-૫ ૨૪૬-૫ ૨૪૭-૫ ૨૪૮-૫ ૨૪૯-૫ ૨૫૦-૫ ૨૫૧-૫ ૨૫૨-૫ ૨૫૩-૫ ૨૫૪-૫ ૨૫૫-૫ ૨૫૬-૫ ૨૫૭-૫ ૨૫૮-૫ ૨૫૯-૫ ૨૬૦-૫ ૨૬૧-૫ ૨૬૨-૫ ૨૬૩-૫ ૨૬૪-૫ ૨૬૫-૫ ૨૬૬-૫ ૨૬૭-૫ ૨૬૮-૫ ૨૬૯-૫ ૨૭૦-૫ ૨૭૧-૫ ૨૭૨-૫ ૨૭૩-૫ ૨૭૪-૫ ૨૭૫-૫ ૨૭૬-૫ ૨૭૭-૫ ૨૭૮-૫ ૨૭૯-૫ ૨૮૦-૫ ૨૮૧-૫ ૨૮૨-૫ ૨૮૩-૫ ૨૮૪-૫ ૨૮૫-૫ ૨૮૬-૫ ૨૮૭-૫ ૨૮૮-૫ ૨૮૯-૫ ૨૯૦-૫ ૨૯૧-૫ ૨૯૨-૫ ૨૯૩-૫ ૨૯૪-૫ ૨૯૫-૫ ૨૯૬-૫ ૨૯૭-૫ ૨૯૮-૫ ૨૯૯-૫ ૩૦૦-૫ ૩૦૧-૫ ૩૦૨-૫ ૩૦૩-૫ ૩૦૪-૫ ૩૦૫-૫ ૩૦૬-૫ ૩૦૭-૫ ૩૦૮-૫ ૩૦૯-૫ ૩૧૦-૫ ૩૧૧-૫ ૩૧૨-૫ ૩૧૩-૫ ૩૧૪-૫ ૩૧૫-૫ ૩૧૬-૫ ૩૧૭-૫ ૩૧૮-૫ ૩૧૯-૫ ૩૨૦-૫ ૩૨૧-૫ ૩૨૨-૫ ૩૨૩-૫ ૩૨૪-૫ ૩૨૫-૫ ૩૨૬-૫ ૩૨૭-૫ ૩૨૮-૫ ૩૨૯-૫ ૩૩૦-૫ ૩૩૧-૫ ૩૩૨-૫ ૩૩૩-૫ ૩૩૪-૫ ૩૩૫-૫ ૩૩૬-૫ ૩૩૭-૫ ૩૩૮-૫ ૩૩૯-૫ ૩૪૦-૫ ૩૪૧-૫ ૩૪૨-૫ ૩૪૩-૫ ૩૪૪-૫ ૩૪૫-૫ ૩૪૬-૫ ૩૪૭-૫ ૩૪૮-૫ ૩૪૯-૫ ૩૫૦-૫ ૩૫૧-૫ ૩૫૨-૫ ૩૫૩-૫ ૩૫૪-૫ ૩૫૫-૫ ૩૫૬-૫ ૩૫૭-૫ ૩૫૮-૫ ૩૫૯-૫ ૩૬૦-૫ ૩૬૧-૫ ૩૬૨-૫ ૩૬૩

છે, કે વિધિ હરિદર સુદાં પણ જે આ સહુ તેની મેવામાં ઉભા
 રહ્યા છે, તે મર્મ જાણે સૂર્ય આગળ દીવા સમાન આંખા પડી ગ-
 યા હોય તેમ તાગે છે. જોહો ભગવાન, સતિના આ સચરાચર
 ચિતિસ્વરૂપની આજેજ મને ખગર પડી. અરેખર વડીલમધું
 ધર્મરાજાએ એની સેવા કરવા રૂપ જે પગડું બાંધું હતું, તે સર્વથા
 સાચ અને સ્તુત્ય હતું એવી આજે મારી ખાત્રી થઈ છે. હું
 પણ જરૂર હવે આ શુભધીજ તે ચિતિરૂપ ચમત્કારિક શક્તિ
 સતિ કૌપદિની પ્રેમપૂરેક સેવા કરીશ, અને શુભ ફલને પ્રાપ્ત
 કરીશ. જોહો મહારાજ વિધિ અર્થાત ધર્મા વિમ્બુ અને રૂઢિ
 મમરન દેવો, તેમજ ચંદ્રસૂર્ય અને નવત્રણ તારાગણો આમ
 બેગા થઈ વિશુદ્ધ પ્રમથી તેની સ્તુતિ કરે છે તે હું તે કોણ
 માત્ર? અરે પ્રભુ આજે મને આપે એ ચિતિશક્તિના સ્વરૂપનું
 જ્ઞાન કરાવ્યું કે જે શક્તિના મેવાનથી માફ મત્વર એવ થયે. "
 આ પ્રકારના ભીમનનના વચન શ્રવણ કરી, ટીકુબા પરમાત્મા
 પ્રાર્થ્યા, " હું પ્રભુપુત્ર ભીમનેન, પ્રાણીને અનુભવથી જોવા કે
 ભાવ્યવચન કહી શકું. કેવળ થતી નથી તે ચિતિશક્તિ સ્વરૂપ
 સતિ કૌપદિના ચમત્કાર જવા મુઠી ને જોઈ ન થતી ત્યાં
 મુઠી તેને સાપાળી નહિ નમજી વનાં ગાથે તું વનન ચક્ર:
 વનો હોયો. હવે આજથી વને ખાત્રી થઈ છે એથી ધર્મરાજાના
 આચરણ જોઈ તેનેજ અનુવરણ પ્રવર્તવડીય થઈય છે
 વન, મટે શક્તિ હવે મધ્યે અને પાન પાનના ફર્નખ
 પડ્યાં થઈયે. હલેગા જવનના વૃક્ષપાશ્રમીએ જોઈ
 જોઈ શક્તિનું અને મનુ વિદ અને જ્ઞાન સ્વરૂપ જે ચિતિશ-
 ક્તિના સમુદ્રમાંથી, જ્ઞાન કક્ષિ, મેડા, મેડા, વેલ, ગિદિ
 નિદિ કંવાદિ જે જોયે તે તે તેરે તેરે વચન કરી પ્ર-
 કરી હેતુ, એજ તે ચિતિશક્તિની ચમત્કૃતિ છે. જન્મ કે પ્ર-
 જેવી જેવી કમિજ કરે તેજ નવન કરે આ ચિતિશક્તિ જોઈ
 રહે છે, તેજ તેજનાં બેરે: ચમત્કાર છે. " આવી કહે
 પદ્મજ ભીમનેન અને જવન દેવ આજે, અને હે: નિદ
 નિદિ કરી ટીકુબા પરમાત્મા હ નિદ વિદ્ય થઈ નવ

દીર્ઘાંશર સ્વામિ કહે ॥ “હે સુમુખ હવેલિ, આપણા આ
 ભર્તૃખંડમાં આવેલી પવિત્ર નદી રેવા માનના ઉત્તરનિરે એ
 કંગાલપર કરીને જે હજાર ઘરની વસ્તીનું ગામ હતું. તેમાં
 ધણે ભાગે ધાકાણીની વસ્તી હતી. શુદ્ધ વરણ જુજ હતી તે
 ગામથી બાર ઠાસ છેડે ચાંપાનેર કરીને વિશાળ નગર આરેવું
 હતું; જેથી ત્યાંની વસ્તી તે નગરમાં જઈ ધણી રાજમાર કરી
 દ્રવ્ય કમાતી હતી; આ વખતે ચાંપાનેર શેઢર કિંદુસ્તાનમાં
 મહુમી મોદું અને ધણી રાજમારને માટે સર્વોપરિ મજાનું
 જેથી આ શેઢરને લીધે આ કંગાલપરા ગામનો નિર્વાહ ચાલ્યો.
 આ ગામના ધાકાણીને પણ ચાંપાનેર શેઢરમાં યજમાનની
 આગળ કરતી, જેથી આ ગામનો અને ચાંપાનેર નગરનો સંબંધ
 ધણી ઘાટો હતો. તેમજ આ ગામ ચાંપાનેર રાજ્યના તાલુ
 નું હતું એટલે તેમાં હકુમત પણ આ રાજ્યની હતી. આ ગ
 મમાં એક તૃણારામ નામનો પુરાણી વસનો હતો. તેણે ચાંપાનેર
 નગરમાં પુરાણ ભાગવત ઇત્યાદિ કથાઓનો ધણી પીમનાવી
 વર્ષે મુખી કરીને ધણું દ્રવ્ય એકત્રું કર્યું હતું. તેને એક કા
 હતી પણ તે આગીચ વર્ષની ધણી ગંભીરપણે રાગથી મુજબી
 મળી હતી. છેડે પત્રી તે બીજી વાર પરવણે પણ છેક મા
 વર્ષે ધણી આગળ અને જે વાર લાગ કર્યું છતાં એકે પણ દ્રવ્ય
 ઘણું નહિ અને બીજી વારની શ્રી પણ બધારે મુજબી મળીત્યે
 તે વૃદ્ધ વિદ્ય તૃણારામ વિચાર કરવા લાગ્યો કે “કે આ વજ
 મન વૃત્તિથી એક લાભ ફાળીયો બોલો કયો પણ એકે જરૂર ન
 હઈ આગળ પાછળ કોઈ મારી મુદ્રી બાબત નથી. તે
 કારણે આ કુળમાંનું દેહને કે જરૂરેના માટે જરૂર અને
 આ મનુષ્ય દેહે કંઈક કુલ કર્મ કરું. પણ વખત છે કદવ
 વ.વ.મ.ની પાવ.ને અને જીવે. તે પત્રી બધી મુદ્રી મારી
 નાંતુ તે પત્રી પાંચ આવીને આકે કું માટે પચાસ દલા
 વ.વ.મ. એકે તરૂં બહુ. પણ હવે પચાસ હજાર કે નેલું. મું.
 આ મ.વ.ને વ.વ.ને. તેને દુષ્ટદુષ્ટ છે તેને રૂપું મું. પચડે

કદાચ મુદ્રી પાલી જાય અગર યાત્રામાંજ મારો દેવ છુટી જાય અને
 મારા પછાડી કંઈ પણ પુન્યદાન ન કરે તો મારી અવગતિ થાય;
 તેમજ કદાચ મારી યાત્રામાં લીધેલી મુદ્રી ખરચાઈ જાય અને
 ઘેર આવ્યા પછી તે મારી મુકેલી થાય તો ના આવે અને
 ના મુકરર જાય તો ફરીજાય તો પણ ભોગની દયા થાય, માટે
 એટલાજવા પચાસ હજાર યાત્રામાં ન ખરચતાં માત્ર દશ હજાર
 જ ખરચી જાકીના નેપું દબાર રહ્યા તે ચાંપાનેર નગરના વણીક
 શેઠ સોમચંદ ધણા પ્રમાણિક અને સાચા માણસ છે તેમને ત્યાં
 મુકું, જેથી મારીથાપણને કોઈ વાતે અડચણ ન આવે અને
 પુખ્તેથી યાત્રા કરીને આવું એટલે તે મારી મુદ્રી મને પાછી
 મળે; પણ પ્રથમ જઈ તેમને પુણું, નહીંતો બીજો કોઈ પ્રમા-
 નિક શેઠ શોધી તેને સોંપું પણ એજ રસ્તો લઉં." આવો પા-
 તાના મન સાથે નિર્ણય કરી નૃમ્જાતામ તો દરેક હજાર રૂપીયા
 યાત્રા અર્થે રાખી, નેપું હજારની કોથળીઓ ભરી પ્રથમ એક
 દેકાણે ઘરમાં મુકી કોઈ ધ.પણ રાખે તેવા પ્રમાણિક માણસની
 શોધ કરવા અર્થેચાંપાનેર તરફ વિદાય થયા. ચાંપાનેર જઈ
 પેલા સોમચંદ શેઠને ત્યાં ગયા અને થાપણ મુકવાની સર્વ વાત
 કરી સોમચંદ શેઠે કહ્યું " શેઠ સુખેથી નમારી મુદ્રી મૂકી
 જાઓ કોઈ વાતે અડચણ રાખશે નહિ. એટલામા એક બીજો
 વણીક પાસે ભેટો હતો તે એજનનેની વાત સાંભળી ગયો જેથી
 મનમા પીવારે કન્વા લાવ્યો કે અ. થાપ હીક આવી છે કે-
 દાચ તે મારે ત્યાં તેની થાપણ મુકે તો આવણું તો દગ્ગર નીકળી
 જાય પણ હવે તે અ. સોમચંદને ત્યાં ન મુકતા મારે ત્યાં મુકી
 જાય તેન. કંઈ પેવાય થાય તો ક. વાટે તેનો શો કપાય
 કન્વા. તેન. વા. પીવા. કરી રહે. તે વણીક પોતાના મન
 નાથે કહેવ લગ્યે હ. ને. ને. મન. ને. કુત્રયો કે
 સે. ના. દગ્ગર કન્વા. વધારે પ્રમાણિક ન. પ્રથમ અથારે તેને
 ખાતો થાય ત્યારે તે નાહણું ન. વ. તે પોતાની થાપણ મુ-
 કી જાય અ. ન. પા. ના. મન ના. નિર્ણય કરી પેટ. વણીક

દીગંબર સ્વામિ કહે ॥ “હે મુમુક્ષુ દંપતિ, આપણા આ
 ભર્તૃખંડમાં આવેલી પવિત્ર નદી દેવા માતાના ઉત્તરતિરે એક
 કંગાલપટ્ટું કરીને બે હજાર ધરની વસ્તીનું ગામ હતું. તેમાં
 ઘણે ભાગે બ્રાહ્મણોની વસ્તી હતી. શુદ્ર વરણ જુજ હતી. તે
 ગામથી બાર કોસ છેટે ચાંપાનેર કરીને વિશાળ નગર આવેલું
 હતું; જેથી ત્યાંની વસ્તી તે નગરમાં જઈ ધંધો રોજગાર કરી
 દ્રવ્ય કમાતી હતી; આ વખતે ચાંપાનેર શેહર હિંદુસ્તાનમાં
 સહુથી મોડું અને ધંધા રોજગારને માટે સર્વોપરિ મહાનું;
 જેથી આ શેહરને લીધે આ કંગાલપટ્ટા ગામનો નિર્વાહ ચાલતો.
 આ ગામના બ્રાહ્મણોને પણ ચાંપાનેર શેહરમાં યજ્ઞમાનવૃત્તિ
 આદ્યા કરતી, જેથી આ ગામનો અને ચાંપાનેર નગરનો સંબંધ
 ઘણો ઘાટો હતો. તેમજ આ ગામ ચાંપાનેર રાજ્યના તાબા-
 નું હતું એટલે તેમાં હકુમત પણ આ રાજ્યની હતી. આ ગા-
 મમાં એક તૃણરામ નામનો પુરાણી વસતો હતો. તેણે ચાંપાનેર
 નગરમાં પુરાણ ભાગવત ઇત્યાદિ કથાઓનો ધંધો પીસતાગીસ
 વર્ષ સુધી કરીને ઘણું દ્રવ્ય એકઠું કર્યું હતું. તેને એક સ્ત્રી
 હતી પણ તે આળીસ વર્ષની થઈ સંઘડછાનીના રોગથી શુભરી
 ગઈ હતી. ઉવટે પછી તે બીજી વાર પરણ્યો પણ છેક સાડ
 વર્ષ થવા આવ્યાં અને બે વાર લગ્ન કર્યું છતાં એકે પણ પ્રજા
 થઈ નહિ અને બીજી વારની સ્ત્રી પણ જ્યારે શુભરી ગઈ ત્યારે
 તે વૃદ્ધ વિપ્ર તૃણરામ વિચાર કરવા લાગ્યો કે “હે આ યજ્ઞ-
 માન વૃત્તિથી એક લાખ રૂપીયો ભેગો કર્યો પણ એકે ભત્રા ન
 થઈ. આગળ પાછળ કોઈ મારી મુઠી ખાતાર નથી. તો
 લાવો આ ક્ષણજીવર દેહનો શો જરોસો માટે ખરચું અને
 આ મનુષ્ય દેહે કંઈક શુભ કર્મ કરું. પણ વખત ॥ કદાચ
 યાત્રામાંથી પરવારી અને જીવ્યો તો પછી જધી મુઠી ખરચી
 નાંખુ તો પાછો ઘેર આવીને ખાઈ શું. માટે પચાસ હજાર
 યાત્રામાં ભેટે લઈ જઈ. પણ હવે પચાસ હજાર કોને ત્યાં મુકું.
 આ ગામનો વાણીઓ પેલો કૃષ્ણદાસ છે તેને ત્યાં મુકું પણ તે

कहाय मुदी घाडी जय जगर यात्राभांज भारो डेढ छुटी जाय अने
 भारा पछाडी क'ध पल पुन्यदान न करे तो भारी अवगति थाय;
 तेमज कहाय भारी यात्राभां लीपेखी मुदी जरथार्थ जय अने
 रेर ज्ञान्या पछी ते भारी मुकेखी याप नु ना आवे अने
 ५ मुकरर जय वा इरीजय तोपलु सोननी इशा थाय, माटे
 रेटकाभधा पयास हज्जर यात्राभां न जरथतां मात्र इश हज्जर
 'जरथी जाडीना नेपु' दलर रक्षा ते खांपानेर नगरना बढीक
 ४ सोमथ'ड धलु प्रभाषिक अने साया भाषुस ० तेमने त्यां
 मुकुं, जेथी भारीयापलुने ठा' वातं जडयलु न आवे अने
 मुजेथी यात्रा करीने जापुं जेटले ते भारी मुदी भने पाछी
 भये; पल प्रथम ज'ध तेमने पुकुं, नहीतो जीले ठा' प्रभा-
 लीक गे'क रोधी तेने सो'पु' पलु जे'र रस्तो लट्ट." आवो पो-
 लाना भन साये निजय करी लृभ्जाराभ तो इयेक हज्जर इपीया
 यात्रा जये राभी, नेपु हज्जरनी ठा'पजीयो जरी प्रथम जे'क
 ठेकावे घरभां मुदी ठा' थापलु राजे तेवा प्रभाषीक भाषुसनी
 ठा'प करवा जयेखांपानेर तरह विहाय थवा. खांपानेर ज'ध
 पेवा सोमथ'ड गे'कने त्यां गया अने थापलु मुकवान्नी सर्व वाग
 इरी. सोमथ'ड गे'क इपुं " गे'क मुजेथी नभारी मुदी भूरी
 ज'ज्यो ठा' वातं जडयलु राजये। नहि." जेटकाभां जे'क जीले
 बढीक थसे जेटो हुना ते जे'ल-नेनी वाग सांजनी भये जेथी
 भनभां वीयर करवा लाये। ३ " ज. थाप हीक जापी ० इ-
 हाय ते भारी त्या तेनी थापलु मुके तो थापलु तो हज्जर नीकनी
 जय पलु ह'पे ते ज. सोमथ'डने त्या न मुकना भारे त्या मुदी
 जय तेवा गे'क उपाय था.प ते हीक. त्या' तेने. गे'क उपाय
 करये. गे'क व.प वीयर करी पछो ते बढीक पे.जना भन
 साये कहेव. क.गडे. " ह. रर. ते ज.ज.ज. पुनये। ३
 सोमथ'डना करवा ह. वध रे प्रभाषीक ३ जे'क ज'धारे तेने
 भा.वी हा.प त्या' ते ज.ह.प. ज'धारे तेने. ज.प.नी थापलु मु-
 क. जय ज.प. ते ज.प. ज.प. निजय करी गे'क. बढीक

એકાએક પેલા સોમચંદ શેઠ પાસે આવી કહેવા લાગ્યો કે “ શેઠજી મારી દુકાને એક ચોખા લેનાર ઘરાક આવ્યું છે, તેને ગુન નેળી આપતાં મારી ગુણમાં પાચેર ચોખા ખૂટે છે, એટલા સારૂ વખારે ઘેર જવું પડે છે, માટે તેટલા પાચેર ચોખા મને ઉઝીના આપો અને પછી હું ઘેરથી બીજી ચોખાની ગુણે લાવીશ એટલે તેમાંથી તમારા ઉઝીના લીધેલા પાચેર ચોખા પાછા આપીશ આતો આવેલું ઘરાક આવ્યું ન જાય અને ઘેર એટલા ચોખા માટેજાઉં અને વાર થાય તો ઘરાક બીજે જાય માટે એટલી તરતી આપું છું. ” આ સાંભળી સોમચંદ શેઠ કહેવા લાગ્યા “ જોહો શેઠ એમાં શું, જાઓ પેલી ચોખાની ગુણે પડી છે, તેમાંથી નેઇએ એટલા લઇ જાઓ, એવા પાચેર ચોખામાં પાછું શું આપવા જેવું હતું. રાત દિવસ લેગા આપલો બિસીયે ઉઠીએ અને એટલા પાચેર ચોખા જેટલાએ આપલે રનેહ નથી. દરકત નહીં સુખેથી લઇ જાઓ અને ઘરાકને પતાવો ” આ સાંભળી પેલા વણીકે તો સોમચંદ શેઠના ઘરમાં ચોખાની ડેડ-લીક ગુણે પડી હતી તે પેકીની એકમાંથી એક પાંચ ચોખાની ભરી લેઇ પોતાની દુકાને ગયો, અને પાંચ મીનીટ થઈ એટલે તે પાંચના ચોખામાંથી પાંચ હથ દાણા લેઈ પાછા પેલા સોમચંદ શેઠ પાસે આવી કહેવા લાગ્યો “ શેઠ આટલા દાણા મારી પાંચમાં વધારે આવ્યા હતા તે પાછા ફરો, એકદાલો પણ વધારે મારે ન ખરે. ” આ સાંભળી શેઠે કહ્યું “ અરે શેઠ એના પાંચ સાગ દાણામાં તે શું આપવું હતું. શું એવા પાંચ સાગ ચોખાના દાણાને તે દિવસ રહેનો હતો. જાઓ જાણ માણસ એ શું બોલ્યા પાછા લઇ જાઓ કે ચકલાને નાખી દો પેલા વણીકે પ્રમાણીકપણાને દોગ ઘાતી સોમચંદ શેઠને કહ્યું “ ના શેઠજી, એને હું નહીં લઉં કારણકે એટલા પાંચ સાગ દાણા મારે મારે જન્મ લેવો પડે તમારી અને તમે એ દાણા દાણામાં ઉંચે મને ને: ચકલાને નાખો કે દેડી દો પણ મારે દાણે તે: હું નહીં કહું મારે અપર્મનું એક નવજાતું એ ના ખરે, મારે

શ્રી મુન જો મનિસર ચરે

[illegible]

હુતે. નહિં હમને પેસા રીયા મધકા જોર મધ લીયા ફિર
 ઇસમે તેરી ઇતની સિલિલી કબી આ ગઈ તો હમ નહીં છવે.
 હમકો લેના હરામ હય. હમ સાધુ લોક કબી માયાકા પરસ ન
 કરતે હે. જાનત હો. વાસ્તે લેયા લેલો તુમ્હારી સિલિ. " વાણીઆએ
 કહ્યું " અરે જાઓ જાઓ મહારાજ એક નાની બળેલી રીવા-
 સળીનું તણખડું કદાચ આવી ગયું તો તેની શું ટુકાનમાં અહીં
 કદી કરવીલી, એતો કચરો કહેવાય. એનો તે હીસાબ રયો.
 રસ્તામાં ફેંદી યો. " પેલો ચેલો સાધુ ' એ'ય પકડ મુજે જોર
 આતાહે ' એની પેઠે અતિ પ્રમાણિકપણાને રોજ ધાલી તેને
 હેવા લાગ્યો " નહિં નહિં હમ ઇસકો કબી ન રખજે, હું
 કે તેરે હાતસે ફેંક દે યા કુવેમે' ડાલ દે, પરંતુ હમ ન
 રે. હમ ન ફેંકજે. " એમ કદી પેલું તણખડું તેની પાસે
 કી રહ તેના પેલા વૃદ્ધ શરૂ સાધુને લગ પોતાના આશ્રમે
 રયો ગયો. આ જોઈ તુમ્હારામતું ચિત ફર્યું અને તેથી પાછા
 ૧૫૫૨ કરવા લાગ્યા હે " એ બે સાધુઓ તો વળી આ વાણી-
 યા કરતાં પણ અધિક પ્રમાણિક હોય તેમ લાગે છે. અને
 સાધુની જાત પ્રમાણિક હોય તેમાં શી નવાઈ, કારણકે આજાંજ તેમને
 બાયડી છોકરાં પાળવાં છે કે લક્ષ્મીની જરૂર પડે; એટલે એલોકોને
 લક્ષ્મીની લાલચ હોવીજ મળવલી નથી, અને આ વણિકને
 તો બાયડી છોકરાં ધરબાર નહવાઈ બધું છે એટલે તેને લક્ષ્મી-
 ની તૃષ્ણા હોયજ એ દેખીતું છે નારે લાવ એ સાધુઓને ત્યાંજ
 મારી યાપણ પુકે એટલે પડી કોઈ વાતની ચિંતાજ નહિં. "
 એવો નિશ્ચય કરી પેલા તૃષ્ણામતો પાછા પોતાને ગામ કે માલ
 પુરીમા આગ્યા અને પેલા યાપણ પેલા સાધુઓને ત્યાં મુકવાનો
 મંદોબસ કરવાની નાનગી પડયા છેવટે સાધુઓને ત્યાં
 પેલા નેતુ હજાર રૂપીયાની મુડી મુકવાનો નિશ્ચય યતા તેઓ
 યાપણ ગાડામા બેસા. ચાપાનેર શેહરમા પેલા શરૂ ચેલાના
 હમા આવી પહોંચ્યા અને ગાડું છોડવામા પડયા " એક
 હોર અચાત એક મુઠા એટલે સાધુઓ છળી જાય છે તો

પોતાને ઘેર કંગાલપુરીમાં આવ્યા. પોતાની પાસેના દસ હજાર
માંથી એકાદ હજાર જગ્યાવી લાવ્યા હતા પણ પેલી સાધુઓને
ત્યાં મુકેલી મુદ્રી પાછી ઘરમાં ન પડે ત્યાં મુદ્રી ઘેર આવ્યા
તો ખરા પણ તેમને નિરાંત વગી નહિ. જેથી તે યાપણ પાછી
લાવવાના વિચારવમગમાં પડ્યા, અને ઉવટે પોતે જેદીવસે
પોતાના ગામ આવ્યા હતા તે દિવસની રાત વીતાવી બીજે
દીવસે ચાંપાનેર જઈ પેલા સાધુઓ પાસેથી પોતાની મુકેલી
યાપણ પાછી લેવાનો નિશ્ચય કર્યો. હવે ચાંપાનેરમાં સાધુઓ
જે તૃપ્તારામને યાત્રામાં ગએ ચાર પાંચમાસ બ્યાંયયા એટલે થી.
લાલે એક એવી મુદ્રી કરી હતી કે પેલા મુદ્ર સાધુને એક જાં-
ખમાં સોયો ઘોડી કાઢે. જનાવી દીયો હતો અને એક પગના
દીવલમાં લાકડી મારી એક પગે લગડો કરી દીધો હતો
જેથી પેલા મહંત મુદ્રું સ્વરૂપ એવુંતો વિરૂપ અને અજળ
જની મુદ્રું હજું કે તૃપ્તારામ સત્કિંચિત પણ જોગખી ન થઈ.
તે મહંત સાધુએ માત્ર લડમીની લાલચે એક જાંખ તથા એક
પગ એમ જન્ને અવયવો ચેલાની શીખામણથી ગુમાવ્યા હતા.
જેથી તૃપ્તારામ જે સાધુને યાપણ સોંપી ગયા હતા તે પોતે
હોય એમ ખાત્રી પૂર્વકે તૃપ્તારામના અંતરમાં દસાવી, નામુકરર
જવાને. અને તેના મુદ્રી એ જવાને. પૂર્વે નિશ્ચય કરી બેઠા
હતા જેથી મુદ્રું ન મદ ન જાને. તે મુદ્રું ચેલાને જરૂર પડ
અથવા તેને તે જવાને જવાને. તે મુદ્રું ચેલાને જરૂર પડ
પડે પડે. તે જવાને જવાને. તે મુદ્રું ચેલાને જરૂર પડ
જવાને. તે જવાને જવાને. તે મુદ્રું ચેલાને જરૂર પડ
જવાને. તે જવાને જવાને. તે મુદ્રું ચેલાને જરૂર પડ

અરે બાર માસ મને યાત્રામાં ગયે થયા તેમાં આટલો બધો આપના શરીરમાં દેરફાર એ શું ? ખરેખર યદુ છાત્ર તદ્દ મચિવ્યતિ, હૈવ કરે તે કોઈ ન કરે ? હ્યો હવે મને મારી મુઠ્ઠી સોંપશે ? ” આ પ્રકારનું તૃષ્ણારામનું કહેવું સાંભળી એકદમ પેલા મહાત્મા તો ચીંપીઓ ખડખડાવી ધુરડીયાં કરી કહ્યું ” અરે ચલો આપન લેનેવારો તું કોન હય. કીસકી યાપન હય હમારે ગુરુમહારાજકી કસમ, હમતો જાનત બી નાંદી કે તું કોન હય બ્યાર કબ પૈસો રખ ગયોયો. અરે છસને તેરી મુઠ્ઠી રખખી હોગી વો મહારાજ દુસરો હોગો. ચે સાધુ લોકકે અ-ખાડેમે સેંકડો સાધુ આતે હે, સેંકડો જાતે હે હમકો ખતર નહિં તેરી મુઠ્ઠી કોન લે ગયો. યહાં મુઠ્ઠી ફૂટી કુછ નહિં હે, સીધા ચલાલ નહિંતો રામજી કે આસરે ફીર લઠુકો ઉપયોગ કરને પડેગો. યહાં વો તેરો મુઠ્ઠી રખને વારો સાધુકાધુ નહીં હય. ” મહારાજ તૃષ્ણારામતો આવાં વાક્ય શ્રવણ કરી વીલે મોઝે ચાલ્યા ગયા અને પોતાના કંગાલપુરી ગામે આવીને લક્ષ્મીમાં તેમની અધ્યાત્મ તૃષ્ણા હોવાથી પોતે મુકીને રડવા લાગ્યા છેવટે રડીને થાક્યા એટલે સહજ વૃત્તિમાં વૈરાગ્ય પ્રકટવાથી વીચાર કરવા લાગ્યા કે લક્ષ્મી દેખી મુનિવર ચળે એ ધરડાની કહેવા ખોટી નથી. પણ જા છવ લક્ષ્મી કેળની થઇ છે તે તારી થયે માટે આટલી બધી તેનામાં શામાટે પ્રિતિ અને તૃષ્ણા રાખવી ભેદ એ એટલીજ પ્રિતિ જો પ્રભુની સાથે રાખું તો આ ભવસિંધુથી ત-રીજાઉં, અમર જાની ભાડે માટે હવે તો એજ જોમ નરસિંહ મેહેતાએ, મીરાંજાઈ વીજેરેએ ભગવાન સાથે પ્રેમલગની બાંધી હતી તેમ હું પણ જાંધુ, કારણ કે પરમાત્માએ મનુષ્યમાં પ્રિતિની શક્તિ એવી કોઈ ઇશ્વરી મુકેલી છે કે જે શક્તિથી કરોડો વર્ષ તપ કરવા પર્વત પણ જે મળે નહીં તેવા પરમ-પદને પ્રાપ્તિ પ્રાપ્ત કરવા સમર્થ થઇ શકે છે. તે ઇશ્વરી પ્રેમ શ-ક્તિનો સંપૂર્ણ પમે જેનામાં વિકાસ થયેલો છે તેવા પરમાત્મા-ના અનન્ય ભક્ત અને પ્રાસાદિક કવિજનો પ્રિતિના સ્વરૂપને

વળવે છે તે લેશપણ અસત્ય નથી.”—એમ કહી પેલા તૃણ
રામ નીચે પ્રમાણે પદ ગાવા લાગ્યા:—

—૫૬—

જુગાઇ જીવને છે તે, સગાઇ શીદ પ્રાપ્ત છે.
સરઘી સરઘ તે, મની પ્રિતિની દાપ્ત છે.
સરઘ દેહની સાથે, પ્રિતિને પ્રાણ સંઘ છે.
મીઠી ભાવે સદૃ વાને, પ્રિતિથી તોજ અવધી છે.
સરઘ જગની માયા, પ્રિતિ સુખ સ્વર્ગની બાયા.
અમર જેથી જાને કાયા, સુધાજન સાર નોપી છે.
સરઘ સ્વર્ગની મુક્તિ, પ્રિતિને પ્રાણની ભક્તિ
જનોમાં હચરી રક્તિ, તણે તે કિંક વાંધી છે.
સગાઇ તો તમને છે, પ્રિતિને પ્રાણ બાપે છે.
પ્રિતિના દર્શ મહોદય, હચરી ધરન લીધી છે.
સગાઇ રવ.ધને સદૃમી, પિંગળ તેની પ્રિતિ ભક્તિ.
સા પ્રણુ પ્રેમ મરહ ક્ય, પ્રિતિની પાણી પીધી છે.
પ્રિતિ જા અવરો ભારે, કરે જે તેજ સુધારે,
મીઠા સદૃ વેલ જન માટે, પ્રિતિ સુખસાર સિદ્ધિ છે.
કરેલા પૂજના બાવે, પ્રણુમાં પ્રિતિ તો આવે
સા સુખ દર્શન ઉપજાવે, અમરપુર વાટ સિધી છે.

ઉપર પ્રમાણે તૃણરામ ગાઈ રહ્યા છે એટલામાં તે ગામ-
માં એક નટ રમત કરવા આગ્યો તે આ પદ સાંભળી તરતીન
બની ગયો અને પોતાનો તમાચો કરવાનું મુઠી દઈ તેમની
પાસે જઈ બેઠો અને કહેવા લાગ્યો “વાહવાહ મહારાજ ત્યાપ-
છ આપે એ પ્રેમનું ગીતતો ઘણુંજ સરસ ગાયું. પણ હેં મ-
હારાજ આટલો બધો આપને એકદમ વૈરાગ્ય કેમ આવી ગયો
તે તો કહે? ” એ સાંભળી પેલા તૃણરામ મહારાજે પોતાની
હકીકત તે નટને નિવેદન કરી, જેથી તે નટે કહ્યું “બાપલ હું
એ સાધુઓ પાસેથી તમારી ય.પણ પાછી લાવી આપું તો મને
શું આપે? ” તૃણ.રામે કહ્યું, અરે બાઈ મને થોડું ઘણું
આપી લીડું ત તમારી તો પણ મને હરકત નથી. પણ મને
તો હવે અ.રા નથી કે તે માનુએ. કોઈ રીતે માની. મુકેલી

થાપણ પાછી આપે. જેથી લક્ષ્મી પ્રત્યેની પ્રિતીનો ત્યાગ કરી
 પ્રભુ સાથે પ્રિતી જોડવાનો નિશ્ચય કરી હું તો ખેડો છું માટે જો કંઈ
 તારાથી જની શકે તો પ્રયત્ન કર ? ” આ સાંભળી પેલા નટ
 કહેવા લાગ્યો, “ ત્યારે મહારાજ જાઓ મને તે મુઠીમાંથી ચોગો
 ભાગ આપજો અને ચાલો મારી સાથે ચાંપાનેર તે સાધુને ત્યાં,
 અને હું નગરચોકની દીકરી જની પાંચ સાત લાખ રૂપીયા મુ-
 કવા આપી છું એમ તેમને કહીશ. એટલે તમે કહેજો કે ‘ હે
 બાઈ મારા નેવું હજાર રૂપીયા આ મહારાજ ધાત્રી બેઠા છે
 અને આપના નથી તો તમે પાંચ સાત લાખ રૂપીયા મુકશો તે
 શું તમારા પાછા મગનાર છે ? નહીંજ. માટે બીજો કોઈ શાકુ-
 કાર ચોખી ત્યાં મુકો ’ એ સાંભળી મારા પાંચજાખની લાતથમાં
 તે સાધુઓ તમારા રૂપીયા આપીરેશે અને એમ તમારી
 થાપણ પાછી ઘેર આવશે. માટે ચાલો તૈયાર થાઓ ? ” નટની
 આ યુક્તિ યવજ કરી તે તૃણુસારામ મહારાજની તૃણ પાછી
 જામન ધઈ જેથી નટની જોડે ચાંપાનેર ગયા. નટે તો એક સોજા-
 વરસની નવ ચોવનાનું રૂપ લીધું અને નગરચોકની પુત્રીનોવેશ
 ધારણ કરી ને સાધુના મડમાં ગયો. જો કે સાધુ મદત પેલા
 એક આંખે કાળા તથા એક પંખે લંગડા હતા તોપણ તેને
 જોઈ તેઓ તો બીજકુત છળી ગયા ને કહેવા લાગ્યા “ કો
 બાઈ તુમ કદાંસે આતે દો, ” પેલી નગર ચોકની પુત્રીના વેશ
 ધારી નટે કહ્યું. “ મહારાજ હું અદીના નગરચોકની પુત્રી
 છું અને મારા ધનું પરદેશ કમાવા ગયા હતા તે ગુજરી જ-
 વાથી અને મારે કંઈ પ્રજા ન દોષાથી આપને ત્યાં મારી આ
 પાંચ નાનેક લાખ રૂપીયાની મુઠી છે તે મુકવા આપે છું
 અને તેથી ગાપજી તમે મારી મુઠી રાખ્યો તે હું આપને
 મારો ઉપકાર માનીશ. ” આ સાંભળી પેલા તૃણુસારામ તે નટના
 શીષ્યવા પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા કે “ હે બાઈ, તું તારી પાંચ
 લાખ રૂપીયાની મુઠી આ સાધુઓને ત્યાં રાખે છે પણ એ
 સાધુઓ તે દીકરીના કન છે, કારણકે તારી પેડે હું મારી
 નેવું હજાર રૂપીયાની યાપજી એમને ત્યાં મુઠીને મુકે હું

પ્રકરણ ૧૨ મું.

ક્રિયાન્તરાસક્તિમુપાસ્યકીટકો,
ધ્યાયન્નટિત્વંશ્ચભિમાવમૃચ્છતિ;
તથૈવયોગી પરમાત્મતત્ત્વમ્,
ધ્યાત્વા સમાપાંતિ તદેક નિષ્ઠનામ્;

(વિશેષચુડામણિ,)

જેમ જોડ સર્વ અન્યક્રિયાની આસક્તિનો પરિત્યાગ કરીને જમાનું જ્ઞાન કરનાં કરનાં તદ્દન જમારૂંપ થઈ ભવ છે. તેવીજ રીતે યોગિપુરૂષ પરમાત્મતત્ત્વનું જ્ઞાન કરનાં કરનાં તદ્દાભર તદ્દરૂપ બની ભવ છે.

—તરંગ ૧ લો—

—સાક્ષાત્કાર ક્યારે થાય ?—

જીજ્ઞે હીવમે મુનિ વર્ચસ્વમા કથા કહેવાના સિંહાસન ઉપર ગિરાજયા એકઠે પ્રહર્ય કહેના લાગ્યો “હે શુરો સાક્ષાત્કાર ક્યારે થાય અને આજ જેવા સમર્થ સદગુરૂ પોતાના અધિકારિ શીષ્યને સાક્ષાત્કાર ક્ષણમાં કરાવે છે એમ વિદાનો કહે છે તે વાત સત્ય હશે કે કેમ તે મૂંઝા કરીને કહેા ? વળી હે જગવાન, મત્પુરૂષો અને સત્પુષ્પાઓએ પરમાત્માના સ્વરૂપનું અનેક પ્રકારે વર્ણન કર્યું છે પરંતુ તે સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર સદયમાં કે નેત્રોપટે કરીને મનો નથી તેનું શું કારણ છે ? હે શુરો, વળી મુનિ કહે છે કે પરમાત્મા સર્વવ્યાપક છે. જેમ વાયુ સર્વત્ર વ્યાપક છે તેમ પરમાત્મા પણ યરાયર વ્યાપક છે તો એ સર્વવ્યાપક પરમાત્માને એકસ્વરૂપે રૂ રીતે એકંદરકાય ? જે પરમાત્માને આ સમગ્ર જગત ભેરાને જોઈ અને દાંડી રહ્યું છે તે પરમાત્મામાં વ્યાપ્ય વ્યાપક કદ જ એકે તેની મુનિને અંજિવટે કરીને એ દેખાવ નેઃકંપર નિરાકાર છે એવ

શીરીને કહી શકાય ? તો પછી પરમાત્મા શાકાર કરે અને જાણે તથા સન્ધ્યાએએ જે પ્રતિષ્ઠાન કરેલું છે કે પરમાત્મા, નિ-
શકાર છે, અધ્યક્ષ છે, અવધન વગરના છે, અજર છે, અમર
છે. આવા છે. તેમજ ચિદાત્મક અને અર્થ શુભરાગા છતાં ત્રિશુભાનિત
છે એ સર્વ જોડું કરે છે, વગી વેદ 'નેનિનેનિ' અર્થાત્ એ
નદિ' એ નદિ એમ કહિ રવરૂપ માત્રનો અભાવ દર્શાવે છે
એ પણ શીરીને મનાય ? તો એ અવિનાશી અવિકારિ
અનશ્વિત અને અનાદ રવરૂપ પરમાત્માના દર્શન શીરીને
થઈ શકે ને કૃપા કરી સમજાવે અને આ આપના હીન શી
શુને કૃપાર્થ કરે ?

શુનિ વચનમુખમા ચિધ્ય પ્રદર્શના આ પ્રકારના સવિનય
નમ્ર વચનો સાંભળી ધ્યાત્રીવાર માન્ય પારણ કરી નેત્રમિચ્છિ પછી
કહેવા લાગ્યા "હે તારા તારી શકાશી હું અતિ પ્રસન્ન થયો
છું તારાજેવી સાક્ષાત્કાર કરવાની ઉત્કાંશા પૂર્વે એક નૃપતિને થઈ
હતી તેની કથા તને આ રથએ સ્વણ કરાવી, તારા મનનું સ-
માધાન કરું છું માટે એકામચિત્તે પ્રેમપૂર્વક સ્વણ કરે ?

પૂર્વે અરુણપદ નામના નગરમાં એક વિભવ ઔરધ્યાદિપદ
સંપતિથી શુભ તથા અત્યુવેદ અને વદ્યાશ્ચ સંપન્ન એક વિદ્વા-
નના નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો તે પરમ પદાર્થને અણુવાની
આતર તેના નગરમાં આવતા અનેક સંત સાધુ તથા મહાત્માઓની
પ્રેમપૂર્વક સેવા કરતો હતો. પૂર્વના શુભ સંસ્કારોનું કરીને એ
રાજાને પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવાની ઇચ્છા થઈ. જેથી અનેક
મહાત્મા વિદ્વાનો પડિતો તથા શાસ્ત્રવેતાઓની સભા ભરી
પોતાના મનનું સમાધાન કરવા અર્થે શાસ્ત્રાર્થ સ્થાપતો હતો. પણ
તેથી કંઈ તેની ઇચ્છા પાર પડી શકી નહિ, કોઈ વિદ્વાન મહાત્મા
કિંવા પડિત જે જે તેના પ્રસન્નના આવતા તેને એજ પુછતો કે 'બ્રહ્મ
તમે ઇશ્વરને ઓળખે છે ? તે છે કે નહિ' અને કહેવો છે તે
મને બતાવો' અને ન બતાવી શકે તો એમ કહે છે પરમેશ્વર
નથી, પાપ પુન્ય હાન નર નર પણ તમે વૃથા છે તેમજ તે

પરમેશ્વરને પ્રાપ્ત કરવા માટે યજ્ઞન, જ્ઞજ્ઞન, યુજ્ઞન ઇત્યાદિ કર-
 તું તે પણ નકામું છે. વિરોચન રાજાનો આ પ્રશ્ન અતિ ગહન
 હતો. આ જગતમાં વસતા માયાગ્રસ્ત જીવો પોતાના સ્વરૂપનેજ
 જાણખતા નથી તો પ્રભુ, પરમેશ્વર, પરમાત્મા, જ્યોતિ સ્વરૂપર:
 બ્રહ્માના સ્વરૂપને તે શીરીતે જાણખી શકે અને ખતાવે પણ
 શી રીતે કે પરમાત્મા આવા છે ? જગર કદાચ તેઓ ઇશ્વરના
 સ્વરૂપને જાણે ॥ એવો જોટોડોળ રાખે જગર મિથ્યાભિમાન
 રાખે તે તેથી વળે પણ શું ? કંઈજ નહિં. આમ છતાં તેની
 સભામાં આવનાર મિથ્યાભિમાની અને દંભી મહાત્માઓ અને
 વિદ્વાનો તે રાજાને આડુઅવળું સમજાવી દ્રવ્યપ્રાપ્તિની લાલસાથી
 એમ ચારંચાર કહેતા કે ‘અમે ઇશ્વરના સ્વરૂપને સંપૂર્ણ રીતે
 જાણખીએ છીએ અને તેનો સાક્ષાત્કાર કરાવાને પણ સર્વથા
 સમર્થ છીએ.’ રાજા આ વચનોના પ્રત્યુત્તરમાં તેમને કહેતો કે
 “તમે સાક્ષાત્કાર કરાવા સમર્થ છો તો મને સત્વર સાક્ષાત્કાર
 કરાવો ?” આ ઉપરથી તે દંભી પૈસાના લાલચુ મહાત્મા અને
 વિદ્વાનો વિરોચન રાજાના સમાધાન અર્થે સાચું અને ખોટું પણ
 નહિં તેવું કાંઈ વિલક્ષણ સ્વરૂપ ખતાવવાનો પ્રયત્ન કરતા હતા.
 પણ રાજા દ્વિતબદ્ધતના રહસ્યથી અજ્ઞાત ન હતો તેમજ તે અ-
 તુલ્ય અને વટચાત્ર સંપન્ન જ્ઞાની પુરૂષ હોવાથી તેને તેમના પ્રપંચી
 ભાષણથી પરમાત્માના વાસ્તવિક સ્વરૂપની તથા સત્તાની ખાત્રી
 થઈ નહિં અને અંતરમાં સમજ્યો કે આ લોકો માત્ર મારી
 પાસેથી દ્રવ્ય લેવાની લાલસાએજ મને ઉંધું થતું સમજાવી
 મારા મનનું સમાધાન કરવા પ્રયત્ન કરે છે, પણ તેઓ મારા
 પ્રશ્નનું કાંઈ રીતે સમાધાન કરી શકે તેમ નથી. આ ઉપરથી
 રાજાએ દેશપરદેશ પત્ર લખી તમામ વિદ્વાનો અને મહાત્માઓને
 પોતાને ત્યાં ખોલાવ્યા. ચોરાશી હજાર સાધુઓ તથા પંડિતો
 ભેગા થયા અને તેમને એક દિવસ અને જંબવર મંડપમાં એ-
 કત્ર કરી તેમની મોટી સભા રચી પછી તેમાં આ પ્રશ્ન કયો કે
 “ભાઈઓ, આપ સર્વ તત્ત્વવિદ્ અને વિદ્વશિષ્ટ મહાત્મા અને વિ-

દાનોને અને લોગા ક્યાં છે તે જોટલાજ માટે કે આપનામાંથી
 ઠોપણ મને પ્રશ્નો સાક્ષાત્કાર કરાવા સમર્થ છે ?" રાજાનો આ
 પ્રશ્ન સ્વયં કરી ચોરાશી હજાર વિદ્વાનો સ્તબ્ધ બની ગયા અને
 સાક્ષાત્કાર કરાવા ઠોણ સમર્થ હોય કે રાજાના પ્રશ્નનું સમાધાન
 કરે. જેથી સર્વ ગોચર ધારણ કરી બેસી રહ્યા અને એક બીજાના
 મોઢા સાથું ભેળા લાગ્યા; કેટલાક તો નીચું માથું ધાલી જમિ
 ખેતરવા લાગ્યા; કેટલાક તણખલાં તોડવા લાગ્યા, અને કેટલાક
 તો માત્ર લજ્જિત થઈ નીચું ભેંઈચુપચાપ બેસી રહ્યા. રાજા આ
 જોઈ વિસ્મય પામી સર્વને કહેવા લાગ્યો "અરે આટલા
 બધામાંથી શું ઠોપણ મને સાક્ષાત્કાર કરાવા સમર્થ
 નથી. અરે હું જેમ ધારતો હતો કે ભલા ભઠી પૃથ્વી છે તો
 'જડુ રત્નામિ ઘનુંપરા' આ પૃથિવ ઉપર સાક્ષાત્કાર કરાવે
 તેવા અનેક રત્નો પડ્યાં હશે પણ અરે આટલા ચોરાશી
 હજાર આત્મજ્ઞાની મહાત્માઓ અને પંડિતો મારી સમક્ષ છે
 છતાં તેમાંથી એક પણ જોવા નથી જે અતિ ચોચનિય વત છે.
 જેમ કહી શકાશિલ થઈ પોતાના મન સાથે રાજા વિચાર
 કરવા લાગ્યો, કે પરમાત્માનું કેવું અકળ અને ગહન સ્વરૂપ
 હોવું ભેંઈએ કે આ પૃથિવ ઉપર તેના સ્વરૂપને માયિક દૃષ્ટિથી
 બતાવવા ઠોપણ સમર્થ નથી. માટે લાવો આજથી મારે પણ
 જ્યાં જ્યાં સાક્ષાત્કાર ન થાય ત્યાં જ્યાં જનક વિદેહીની પેઠે
 કરવું. જેમ જનક રાજા સભા ભરી અનેક મહાત્મા અને વિદ્વા-
 નો સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરી જેનો પરાજય થતો તેને સત્વર જળમાં
 પધરાવતા તેવી રીતે આ ચોરાશી હજાર મહાત્મા અને પંડિતો
 મારાથી પરાજય પામ્યા છે તો તેમને નજર કચેદ કહું અને
 અન્ય જે જે હવે પછી આવે અને મારા મનનું સમાધાન ન
 કરી શકે તો તેને પણ તેમની જોડેજ રાખું" આ પ્રમાણે
 નિર્ણય કરી પેલ. ચોરાશી હજારે પંડિતોને નજરકેદ સજ્યા
 અને જે જે આવના તેને પ્રભા પૂછી યથાર્થિય પ્રશ્નગર જોએ તો
 હશે ન મારે તેમને પણ તેમજ કરતો. આ પ્રમાણે હજારે વિદ્વાન.

શુણ્ય અને તત્ત્વવિદ્ મહાત્માઓ એકઠા-થયા હતા. એ વિદ્વાનો
 જે કે બ્રહ્મને જણાવનાર શાસ્ત્રો સારી પેઠે બાણતા હતા પણ
 તેઓ જગત અને માયાના પાશથી બંધાએલા હોવાથી તેમને
 પરમાત્માના સાકાર કે નિરાકાર સ્વરૂપનો અંતરમાં નિશ્ચયજ
 થયો ન હતો. જેથી સાક્ષાત્કારને અને તેમને બારગાડતું છેદું
 હતું. અન્યને સાક્ષાત્કાર કરાવી શકે તેટલું તેમનામાં
 યત્કીર્ણિત પણ સામર્થ્ય ન હતું. જેણે આ જગતમાં પ્રથમ
 પોતાનો સ્વાર્થ સાધી પોતાના દેહનું કલ્યાણ કર્યું હોય તે
 પારકાનું કરી શકે છે. જે જમ્યો હોય અને તૃપ્ત હોય તે
 અન્યને જમાડી તૃપ્ત કરી શકે છે. આ કલિકાળમાં સૌ કોઈ
 કહેવા તત્પર થાય છે કે અમે સાક્ષાત્કાર કર્યો છે અને અન્ય
 ને કરાવવા સમર્થ છીએ પણ તેઓ એમ બાણતા નથી કે તે
 કહેવા માત્ર છે. ઇશ્વર પરમેશ્વર, નિયંતા બ્રહ્મ, પરમાત્મા,
 અખંડાનંદ ઇત્યાદિ શબ્દો પોપટની પેઠે માત્ર બોલવાથીજ
 બ્રહ્મ થવાનું હોય તો કિર, મેના, હંસ, કાકાકોચા જેવા રી-
 ખળ્યાથી બોલી શકનારાં પક્ષીઓ ઇશ્વર તુલ્યજ ગણાત, પણ
 તે કંઈજ નથી માત્ર ભટપટ પંખી સિવાય તેમનામાં અન્ય
 કશુંજ નથી. મુનિ વર્ચસવત્તા કહે છે, હે પ્રહર્ષ આ કાળમાં સર્વ
 જીવો માયામસિત છે માટે ઉદાર્યો આ સમગ્ર જગતના વિવિધ
 ભોગના પદાર્થો પ્રાપ્ત કરવાની સદા આસક્તિવાળા હોવાથી તેઓ
 વિવિધ મુખનીજ ઈચ્છા કરનારા છે એટલે જીવ બ્રહ્મના ભોને
 બાણતા નથી. અને જ્યાં મુખી તેઓ જીવ બ્રહ્મના જ્ઞાનથી
 અજ્ઞાત રહે છે ત્યાં મુખી જેમ કમળ જળને સ્પર્શ કરતું
 નથી તેવીજ રીતે બ્રહ્મસ્વરૂપ પરમાત્મા તેઓને જરી પણ સ્પર્શ
 કરતા નથી. કારણકે જીવ, પોતે પરિશ્રમથી શિવ બની જીવન
 મુક્ત જ્યાં મુખી થયો નથી ત્યાં મુખી તેનું મનુષ્ય જીવન સફળ
 થતું નથી; પછી તે વિદ્વાન ચતુર્વેદ સંપન્ન અને ગુરુ મુખી
 થયો હોય તોપણ અંતરબહિર સર્વ પોતાના ઇદ્રિકરણાદિને અંતર
 મુખ કર્યા વગર પરબ્રહ્મ જ્યોતિસ્વરૂપ પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર

કરી કે કરાવી શકવા તે હેતુ પણ સમર્થ થતો નથી. હે પ્રહર્ષ, તે વિ-
રાગન રાગજે ચોરાશી હજાર સંત સાધુ પડીતો, વિદ્વાનો અને
મહાત્માઓને પોતાને ત્યાં નજર કેદ કરી ભોગા કર્યા હતા તેમાં
એક પણ સચારું તત્ત્વવિદ્વાની સિદ્ધ પુરુષ ન હતો. તે ચોરાશી
હજારે બ્યહવાર કુશળ હતા અને દ્રવ્ય ઉપાર્જિત કરવા અર્થે
એનેક છગ પ્રપંચોમાં પોતાના વિદ્યા વ્યાપુર્યનો ઉપયોગ કરનારા
વિપયાસક્ત ભવો હતા; આથી કરીને તેમાંના એકને પણ સા-
ક્ષાત્કાર સચારું રીતે થયો ન હતો. તેમનું અહમમત્વ ઠાઠું
રીતે છુટકું ન હતું; તેમની વૃત્તિ માત્ર સ્વાર્થપરાયણ હતી.
જેથી સ્ત્રી હંદ પરમાત્માને સાક્ષાત્કાર કરવા જોતલા અધિકારી
તે સચા ન હતા. હે સુમુકુ શિષ્ય આ કાલમાં જે કેવળ
જ્ઞાતાની થઇ રહે છે તેજ જ્ઞાની છે, અને જે જ્ઞાની થઇ રહે
છે તેજ જ્ઞાતાની બન્યો. ઠાઠું કહેશે કે હું પરમાત્મા સ્વરૂપને
બાહ્યું છું તો એમ સમજવું કે તેજ નથી બન્યો અને જે
નથી બન્યો એમ દેખાડે છે તેજ સ્ત્રી પરસ્પરના સચારું
સ્વરૂપને બાજે છે એમ તું અનુભવે કરીને બાજુ ? વેદાધ્યાસિ,
ધર્મશાસ્ત્ર બાજુનારા, બ્યહવાર તેમ પરમાર્થમાં કુશળ, જનિ
સગુર અને પરક્રમિ તેમજ દેશ વિદેશે જેજે કિર્તિ અત્યંત
સંપાદન કરેલાં છે તેજ પુરુષ, પણ નાચ અ નાચવ નજમગના
સ્વરૂપનેજ કોઈ પણ નહીં. પુરુષ પાન ન સ્વરૂપનાં
તહજ એમ કહેવું. અને પુરુષ તેમજ અજ્ઞાત દેવ
છે તે તેજ પદ્ધતિ છે. અને પુરુષ તેમજ અજ્ઞાત દેવ
પુરુષ તેમજ અજ્ઞાત દેવ છે. અને પુરુષ તેમજ અજ્ઞાત દેવ

દેવા કાન્ધ્યા. ' હજીપાને દરિ ' એ નિયમ પ્રમાણે શ્રી વિ-
ભગવાનને ચિંતા થઈ કે વિદ્યાર્થન થયાથાં જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી
આજ્ઞાતાર કરવા મુખી તેના હૃદય નિકળેને તે ઉત્તરારો નથી
નેમજ જ્યાં મુખી નેના મનનું સમાધાન થયે નહિ ત્યાં મુખી
આ જોજી પુરુષો હૃદયે નહિં જને દુખથી મુખ થયે નહિં
માટે સોગમદ્રમુદામણિ મુનિ યાગવજ્ઞયને મનનુરવરૂપ ધારણ
કરાવી પ્રાકૃતવામાં આવે તેા વિદ્યાર્થનને થયાથાં ઉપદેશ થઈ
સમાધાનમાં લાવી સર્વને ઉગ્રવે, આ હંગા થતાં શ્રીમદ્ વિનુ
ભગવાને મુની યાગવજ્ઞયનું ધ્યાન થયું. ધ્યાન ધરનાની સાથે
મુનિ કાન્ધ્યા અને વિનુએ સંપ્રેમ પુજન કર્યું કરી તેમને
મર્વરેષ વાળ કરી. વિનુ ભગવાનની હૃદય જનુધાર મુનિ સ-
તનુરૂપ ધારણ કરી આજ્ઞામાગી જણુજારપદ નગરીમાં આવ્યા.
જને બીજે દીવસે વિદ્યાર્થનની સભામાં તેનાં મનનું સમાધાન
કરવા અર્થે મુનીએ જવાનો નિર્ણય કરી તેમણે તે મનની રાત તે
નગરની ધર્મશાળામાં નિવાસ કર્યો.

મુનિ વર્ચસતમા હૃદે ઉ હે પ્રદર્શ, બીજે દીવસે પ્રાતઃકા-
ળમાં પોતાની નીત્યનૈમિત્તિક કીર્તિઓથી ધરવારી આપણા વિ-
નુએ પ્રાકૃતેલા યોગમદ્રમુદામણિ મુનિ યાગવજ્ઞયને એક
પરમતેજસ્વી અને તત્ત્વિદ્ સિદ્ધ પુરુષને વેશ ધારણ કરી વિ-
દ્યાર્થનની સભામાં પધાર્યા મુનિને દુરથી આવતા જોઇ રાજા
તેમના જહાતેજ અને તપના વચ્ચેથી આંખો પડી મયો અને
સ્તબ્ધ બની વિચાર કરવા લાગ્યો કે ' જરૂર આ સિદ્ધ, ઠોણ
હૃદયથી જવતાર ઉ અને તે નારા મનનું સમાધાન નિર્ણય કરી
શકશે. માટે આદર સત્કારપૂર્વક હૃદય અને ઉત્તમ આસનપર
તેમને પધારાવી યથાવિધી તેમનું પુજન કરી પછી મનના સમા-
ધાન અર્થે સર્વ પુણ્ય ' આ પ્રકારનો નિર્ણય કરી મુનિએ સભા
માં પ્રવેશ કર્યો કે નરનજ રાજાએ સામા ઉડી આદરપૂર્વક
તેમને હેંદ આવી ઉ-ચ અને ઉત્તમ આસન ઉપર સન્માન પૂ-
ર્વક બેસાડી, અગ્ર પાદથી તેમનું યથાવિધ પૂજન કરી પદ્યાન વિનય

પૂર્વક બે હાથ જોડી સપ્તમંનઃપ્રનામી નીચે પ્રમાણે કહેવાલાગ્યો:-
 “ હે મહાત્મન, આપ મને ઇશ્વર બતાવો. જેને સાક્ષાત્કાર કહે
 છે તે કરાવો તો હું આ સર્વસ્વ બધું આપનેજ અર્પણ કરી
 આપનો હાસ બની આપની જીવન પર્યંત સેવા કરીશ. નહીં
 તો મારા મનનું સંભાધાન થાય ત્યાં સુધી આ ને પણ આ સર્વની
 જોડે મારા મેહેલમાં નજર કેદ રાખવાની મારી પ્રતિજ્ઞા અનુ-
 સાર વર્તીશ. ” આ પ્રકારના વચન શ્રવણ કરી યોગચાંદ્ર
 ચુડામણિ પરમ તત્ત્વવિદ મુનિ, યાત્રાવશકય તેના પ્રતિ કહેવા
 લાગ્યા “ હે રાજન્ તને સાક્ષાત્કાર કરાવા અર્થે માફ તારે ત્યાં
 આવવું થયું છે. નહિં તો અમારે યોગિ પુરૂષોને કેદ ખાનું
 અને દીવાનખાનું, ગાનું અને લોહનું, અમૃત અને વિષ, સર્વ
 સમાન છે. અમે દીવાન ખાનાને કેદખાનું બનાવવા, લોહને સોનું
 અને સોનાને લોહું કરી દેવા, અને અમૃતનું વિષ અને વિષનું
 અમૃત બનાવવા સમર્થ છીએ; રાજા અત્યાર સુધીમાં આટલા
 બધામાંથી કેાઈ પરમ પુરૂષ મળ્યો નહિં જેથી તું આ જોખોને
 નજર કેદ રાખવા સમર્થ થયો છે, બાકી એકજ પરમ પુરૂષ તને
 અને તારા સૈન્યને તેમજ તારા આખા રાજ્યને સુદ્ધાં એકજ
 ક્ષણમાં સ્વાધીન કરી લેવા સર્વ પ્રકારે સમર્થ છે એમ તું નિ-
 રણીમાનપણે જાણ ? માટે સાક્ષાત્કાર કરવા અર્થે તારી જે
 શંકા કે પ્રશ્ન કરવાની ઇચ્છા હોય તેનું મારા પ્રતિ તત્કાળ ક-
 થન કર ? એટલે તારા મનનું હું સંભાધાન કરી આપી તે સર્વ
 જોખોને સત્ત્વર છાડાવું. ” આ સાંભળી વિરોચન બોલ્યો, “ હે
 ભગવાન્ ત્યારે આપ તે પરમાત્મ સ્વરૂપને જાણો છો અને આ-
 પ મને પ્રત્યક્ષ સાક્ષાત્કાર કરાવશો ? ” મુનિ કહે છે ‘હા’ હું
 તેજ અર્થે અને સર્વ સત્પુરૂષોને મુક્ત કરવાની ખાતર આગ્યો છું એમ
 નિશ્ચે સમજ ? પણ હું કહું તેટલું પ્રથમ કર ? સર્વ જેટલા જોખો
 તે કેદમાં પુર્યા છે તેમને મુક્ત કરી તારા મહાલયમાં મારી સમજ
 રાખ, અને એક સપ્તાહ એટલે સાત દિવસ સુધી તારે સર્વનું
 પ્રાત કાળમાં પ્રાદ્યમૂહુર્તે ન્હાઈ ધોઈ પૂજન કરવું. બપોરે

તેઓને પ્રેમપૂર્વક મિથ્યાનુત્તર જોઈને જમાડવું અને રાતે પણ તેઓની પ્રસન્નતા પૂર્વક આરતિ કરવી, અને પ્રસાદ લેવરાવવો. આ પ્રમુદ્ધ સખ્તા પુરી યાય કે બીજે દીવસે તમામ ચોરાશી હજાર દેશના રાજાઓ પડિતો સંતસાધુઓ સર્વની એક સભા ભરવી, પચાત્ત નારહ મુનિને સાક્ષી તરિકે બોલાવી હું તને સર્વની સમગ્ર સાક્ષાત્કાર કરાવીશ. માટે ચાલતો સાક્ષાત્કાર કરવો હોય તો મારી આજ્ઞાનો સત્વર અમલ કર ૧' આ પ્રમાણેના શબ્દો કહેનાર મુની યાત્રાવસ્થાએ જવા મહાત્મા રાજાને તેની જાંઘીમાં કહી પણ મળ્યા નહતા. તેમ અત્યાર સુધી તેને આ પ્રકારની આજ્ઞા કોઈએ પણ કરી ન હતી તેથી વિસ્મય પામી, મુનિના વચનનો આદર કરીને રાજાએ અપ્તાના સાહિત્યની તૈયારીઓ કરવા માંડી.

મુનિ વચસ્પતિમા પોતાના પરમપ્રિય શિષ્ય પ્રહર્યને કહે છે, હે ભટ્ટા પ્રહર્ય ત્યાર પછી આપણા પરમ તત્ત્વચિદ્ યોગચંદ્ર ચુડામણિ મુનિ યાત્રાવસ્થાની આજ્ઞાનુસાર વિદાયન રાજાએ તે સર્વ નજરકેદ કરેલા મહાત્માઓને મુકા કરી દીધા; અને બીજા દીવસથી તેઓના સેવનની સમાનો યથાવિધિ આરંભ કર્યો. તેમ જ સખ્તાની પૂર્ણાહુતિને દીવસે ચોરાશી હજાર દેશના નૃપતિઓ વિદ્વાનો ઇત્યાદિ સર્વને આમંત્રણ પત્ર લખી સાંદણી સ્વાદેશ દ્વારા રવાને કરી દીધા. મુનિએ કહ્યું તે પ્રમાણે સાતે દિવસ તે સર્વ ચોરાશી હજાર સત્પુરુષોનું યથાવિધિ પૂજન અર્ચન જોઈને ઇત્યાદિ રૂઠે પ્રકારે સેવન યથાથી રાજાના જ્ઞાનમાં, બુદ્ધિમાં પ્રદામાં અત્યંત વધારો થયો અને અંતરગુણિ તથા બહિરગુણિ પણ તેણે પ્રાપ્ત કરી. સાત દિવસ પૂર્ણ થયા પછી આઠમો દિવસ સમાની પૂર્ણાહુતિનો હોવાથી આમંત્રણ કરેલાં ચોરાશી હજાર દેશના રાજાઓ સંત સાધુઓ, પડિતો, વિદ્વાનો, રૂઢિરા, બંદીજનો, ભાટ ચારણો કવિઓ, વક્તાઓ, લેખકો ઇત્યાદિ ગુણીજનો સખ્તાના સાનના દિવસની રાતે આ નગરીમાં લેગ્યા થયા; અને મુનિ પ્રજાતમાં બોલી

સાદાગર કપારે ૪૫.

૪૦૫

પોતપોતાના ઘોડાઓને સાફસુક કરી સભા સમક્ષ લાવ્યા ત્યાં સો-
દાગરોએ પોતપોતાના અપ્પો લાવી રુપા સમક્ષ રજુ કર્યા એટલે ત-
તરજ મુનિ યાજ્ઞવલ્ક્યવિરોચન રાજાને કહેવા લાગ્યા, "રાજાનું પ્રથમ
મને શ્રુત રીતે આ સોદાગરોની પોતપોતાના અપ્પોની પ્રત્યેક-
ની મુજા કિંમતનો આંક લેણ લેવાડે, પશ્ચાત તારો આંક
બાહર કરશે ? રાજાએ તેમ કરવા કબુલ કીધું અને મુનિ સો-
દાગરોને કહેવા લાગ્યા; " અયે સોદાગરો તુમ સખકોઈ આ-
પઆપકે દરએક ઘોડેકિ કિમતકી અલગ અલગ ચિઠ્ઠી કરકે
મુલે દે દો. જમાનસે મલ કહો. મુપકીસે કિમતકા
માંકે લિખકે ચીઠ્ઠીયાં મેરે પાસ સખધર દો ફિરએ ઘોડે બૌર
સકિ કીમત મંજુર રખેગે ઉસકી ખરીદી યહાંપર દો બ-
ધી. " બધા યહ એકંદર સોદાગરો સાત હતા; તે પ્રત્યેક-
ની પાસે બારબાર હબાર ઘોડાઓ જુદી જુદી પ્રકારના અને
જુદી જુદી કીમતના હતા. એકંદર સાતે સોદાગરો પાસે યહને
ચૌરાશી હબાર ઘોડાઓ હતા. તે પ્રત્યેક ઘોડા ઉપર અકેકો ખા-
જદાર રહેતો અને ચોપીસે કલાકે અશ્વની બરહાસ રાખતો. આ-
વા મહાન સાત સોદાગરોએ પોતાના ચૌરાશી હબારે ઘોડાની
બ્યાજખી કીમત એક ચિઠ્ઠીમાં એકંદર લખી તે મુનિના આસન
ઉપર એક તરફ મુકી અને બીજી તરફ ચૌરાશી હબારે અશ્વની
પ્રત્યેકની જુદી જુદી એમ ચૌરાશી હબાર ચીઠ્ઠીઓ કરી પ્રત્યેકની
બ્યાજખી કીમત લખી. ચૌરાશી હબારે ચીઠ્ઠીઓનો ડગલો કર્યો.
પશ્ચાત મુનિ ર.બાને કહે છે. હે મંજન હવે સોદાગરોએ જેમ
કેયું તે તુ કહે કર્. જન વચ્ચે નાફાત રને. પ્રયોગ લાંગે છે
એટલે આજને. દિવન ને.દ.મને.ની ચિઠ્ઠીઓ.મા વ્યતિત થઈ ગ
યો છે વગ. સર્વ નાજા પ્રમાણે તે જનને. નનપ દયે છે મ
ધ્યાનહ યવ. અ.અ. હે ને.દ. ને.દ. પછે નાવનહ નાવ.ને. સ
મય બાય છે ના. અ.ન.વ. પ્રકેક નજા વ.ને મિદેમાન કરી
તે સાફ. કા. કહે ય. તુપા ને. વ. હ.વસ ન.ખ અને પ્રનજ
કી.વ.ગ. નકુપ. પ્રયે ન. ક.વ.ને નિચર કરી તુ ૧૩૫

થા ?” આ પ્રકારના મુનિના વચન સાંભળી સાક્ષાત્કારનો પ્રયોગ કરવાનું કામ આવતી કાલકાલે રાખી સભા વિસર્જન થઇ ગઇ. રાત્રી પણ અંતઃપુરમાં મુનિને સાષ્ટાંગ કરી વીઢાય થયો અને મુનિપણ સ્નાન સંધ્યા ઇત્યાદિ પોતાની સંયમની નિત્યનૈમિત્તિક મધ્યાહ્ન ક્રિયાઓમાં પ્રવૃત્ત થવાને આસન ઉપરથી ઉઠી પોતાના સ્થાને પધારી ગયા.

મુનિવચનસ્તમા કહે છે, હે બેટા પ્રહર્ષ, આ વિરોધન રાજનું વ્યાખ્યાન જરા લાંબુ છે તેથી આજે ને આજે પૂર્ણ કરીએ તો રાત્રિ ચિતિ જાય. માટે આજે સમય થઇ ગયો છે તે જાણી નિરામયનિદ્રાને પ્રાપ્ત થઇ સુખરૂપ થાઓ અને હું પણ હવે મારા શૈયાસુતપર જઇ એકાદ થી નિદ્રા લેઈ પછી સંયમમાં પ્રવૃત્ત થઈશ.” આટલું કહી મુનિ અચ્યુત કેશવ કહી ઉભા થયા એટલે પ્રહર્ષ પણ હમેશના રીવાજ મુજબ પોતાના ગુરૂને સાષ્ટાંગ દંડવત્ સહ અભિવંદન કરી પોતાને સ્થાને ગયો.

—તરંગ ૨ બે.—

—સ્વાભાનુભવ—

લીજો દીવસે રાત્રિ પછી એટલે પોતાની નિત્ય નૈમિત્તિક ક્રિયાઓથી પરવારી મુનિ વચનસ્તમા આસને બિરાજ્યા. પ્રહર્ષ પણ રીધ્ય વર્ષ સહીત શવજી કરવા અર્થે પોતાના શ્રી સદગુરૂને સાષ્ટાંગ દંડવત્ સહ નમ્રેમ અભિવંદન કરી મર્યાદા પૂર્વક પોતાના આસને બેઠો. વિરોધનરાત્રાનુ વ્યાખ્યાન સંપૂર્ણ કરી પછી પ્રહર્ષને વિદાયનીરી આપવાની મુનીની હૃદ ઇચ્છા હતી. અને પ્રહર્ષ પણ પોતાના સદગુરૂની અનુક્રમ રૂપને મેરહાત, ઝાઝો વળત તેઓશ્રીની આજ્ઞાનુ ઉત્તંઘન કરી ન લેવે અને આ વ્યાખ્યાન સમાપ્ત થયા બાદ પ્રમુખચિત્તે વિદાયનીરી નામી મૃદુસ્થાશ્રમાં થવ. પોતાને હેશ જીવું એમ પોતાના મનમાં નિશ્ચય કરવા કહેવો. ‘મનોદનવાશ્વમૂનામ્’ એ કુદિત નિયમ પ્રમદેનુ અપારે મુનિને હૃદ નિશ્ચય તેને કૈંકરહન

યથે ત્યારે પ્રતર્થ પણ પ્રસન્ન ચિત્તે સહચરની વિદાયગીરી
 માગી તેમની ઇચ્છા મુજબ વર્તવાના હદ નિશ્ચયને અંતરમાં
 કરતો હવો. તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, “ચર્યસત-
 માની આજ્ઞા હેઇ હવે પોતાને આશ્રમે જવું પણ તેઓ સત્ય,
 શુભ, અને હદ સંકલ્પવાળા હોવાથી મારી રાજીખરીથી વિદા-
 યગીરી મને આપી મોકલવાનો, તેમણે સંકલ્પ કર્યો છે. એ-
 ટલે તેમની આજ્ઞાનુસાર વર્તવામાંજ લાભ છે. મીઠાઝાડનું
 કંઈ મૂળ કદાચ નહીં? તેમની કૃપાનો કંઈ ગેરલાભ હેઇ તે-
 મની ઇચ્છાને આડે આવી કંઈ અહીં રહેવાય નહીં. એતો મા-
 રા શિષ્ય ધર્મને દોષરૂપ થઈ પડે માટે આ વિરોધનું આ-
 ખ્યાન પૂરું થાય એટલે મારા સ્વદેશ જવા વિદાયગીરી માગું.”
 આવો મનસાથે નિશ્ચય કરી પ્રતર્થ એકદમ ભોલી ઉઠ્યો કે
 સ્વામિનું, જ્યારે મને મારા સ્વદેશે મોકલવાની આપની સંપૂર્ણ
 ઇચ્છા છે તો હે કૃપાળુ આ આખ્યાન સંપૂર્ણ કરી આપ કાલે
 મુખેથી મને જવાની આજ્ઞા આપો. હું આપની ઇચ્છાનુસાર વ-
 ર્તન ચલાવવામાંજ સદા આનંદ માનું છું આ વચન સાંભળી
 મુનિવર્યશૂનમા અતિ પ્રસન્ન થઈ કહેવા લાગ્યા, “હે મુખુષ્ઠ
 શિષ્ય આજે તે પ્રસન્નવદને વિદાયગીરી માગી જવાનો નિશ્ચય
 લાગ્યોતો સમયથયે હું તને તારા આશ્રમે વિદાય કરીશ માટે છે.
 વદનો આ સાક્ષાત્કારનો વિષય તારા અંતરમાં સ્પષ્ટ કરી મુખી થ-
 ને. વળી કોઈપણ અન્ય શંકાઓ તને થતી હોય તો
 તે પુછી હેઇ તારાચિત્તનું નેમાધાન કરજે? પરમશાંતિરૂપ પ-
 રબ્રહ્મમાત્ર તારી વૃત્તિ અને અગર બહિર કરજો વાળેલાં રા-
 ખવા સતત પ્રયત્ન લેવજે.” પ્રતર્થ કહે છે હે “ચરો, આપ રા-
 ખ્યો તેમજ માટે રહેવું છે અને જે જે પદનું આ
 પ્યો તેજ કેવું છે. હે સ્વામિનું આપનીની આજ્ઞા-
 નું નિરતર પાલન કરવ. તન નન અને ધનથી પ્રયત્ન
 રીત રહેવું એજ મ.ન. લખનનું હું નાથકે સમજું.” અને
 તેથીજ અગમ નેરતર મુખી નહું છું ન.રે હે બનવાનું કંઈ

અન્ય શંકાઓ મારા અંતરમાં હવે ઉદભવ થવાનો સંભવ નથી
આપ નિશ્ચિંત થઈ વિરોચનનું કાલનું અપૂર્ણ રહેલું વાખ્યાન
આગળ શ્રવણ કરાવી શીશુને કૃતાર્થ કરો ?

પ્રહર્ષના આ વચન સાંભળી મુનિએ વાખ્યાનનો આરંભ
કર્યો અને કહેવા લાગ્યા. મુનિ વર્ચસવત્તા કહે છે હે વત્સ
ખીજેદીવસે પાછી ચોરાશી હજાર નૃપતિ સંત સાધુ અને મહાત્મા-
ઓની ગંભીર સભા પ્રાતઃકાળમાં ભરાઈ અને આપણા યોગચાંદ્ર
ચુડામણિ મુનિ યાજ્ઞવલ્કય પણ પોતાની નિત્ય નૈમિત્તિક કીયાઓથી
પરવારી સભામંડપમાં આવી પોતાના સિંહાસન ઉપર ખીરાજમાન
થયા અને રાજા વિરોચન પણ રાજ ચિન્હ ચુકત થઈ મુનિ યાજ્ઞવલ્કય
ની સમીપ આવીને બેઠાય બેઠી સાદાંગ કરી ઉભો રહ્યો એટલે
મુનિ તેને કહેવા લાગ્યા “ હે રાજન્ ગઈ કાલે ચોરાશી હજાર
ઘોડાની કીમતની જુદીજુદી ચીડી કરી સોદાગરોએ આપી છે
તે મેં એક પેટીમાં ઘાલી તેને તારું અને સીત મારી રાખી
મુકી છે. વળી તેમણે ચોરાશી હજારે અશ્વોની ઉચક કીમતનો
આંક લખી એક બીજી ચીડી પણ બેઠે આપી છે તે પણ તેની
બેઠે મેં રાખી મુકી છે. આજે તે પ્રમાણે તારે કરવાનું છે
અને મૈન્ય રહી ગુપ્ત પણે ચોરાશી હજારે ઘોડાની જુદીજુદી
ચીડીઓ કરી તેમાં પ્રત્યેક ઘોડાની કીમતનો આંક લખી, મારા
આસન ઉપર મુકીદે અને બીજી ઉચક કીમતના આંકની પણ
ચીડી કરી મુકીદે એટલે તારી અને સોદાગરની ચીડીઓમાંના
અશ્વોની કીમતના આંકડા મળતા આવશે તો તું અધિવિધાનો
અનુભવી છે એવી મારી સંપૂર્ણ ખાતરી થશે. પશ્ચાત ત્રીજે
દીવસે તારી ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરીશ. ” આ સાંભળી રાજા કહે છે
“ બહુસાર ભગવન્ દયો ત્યારે હું પણ સોદાગરની પેઠેજ આ
સર્વ અશ્વોની કીમતના આંકની ચીડીઓ કરી આપના આસન
પર મુકી દઉં છું. ” આટલું બોલી રાજાતો પ્રત્યેક અધને બેઠે
તેની કીમતની ચીડીઓ કરી મુનિ યાજ્ઞવલ્કયના આસન પર એક
પછી એક મુકવા લાગ્યો. એ રીતે ચોરાશી હજારે અશ્વોની

આપ કહો તો રાજસુયજ્ઞ કરું, આપ કહો તો રાજપાટ કુળા-
 પર્ણ કરું, આપ કહો તો હશે દિગ્ધાજ ડોલાવું અને આપ કરો
 તો મારા પ્રાણ સુદ્ધાં અર્પણ કરું પણ સાચાત્કાર કરવાની મારી
 પ્રતિજ્ઞા તેનો તો કદી કાળે જાંગ નહીં કરવાનો મારો હૃદ
 નિઃશય છે. હે મુનિન્દ્ર, આપ જે જે આજ્ઞા કરો છો તે તે
 આજ્ઞાનુ સર્વથા પાલન કરું છું તે એટલાજ માટે કે આપ
 રાજ યજ્ઞ મારો મનોરથ પરિપૂર્ણ કરો. અને હજી પ-
 લ તેજ છતાંસા તૃપ્ત કરવા અર્થે આપ જેજે કહેયો તેતે
 કરીશ. આપ નિશંક રહો. ” આ પ્રકારના રાજના વચનો
 શ્રવણ કરી આપણા યોગચંદ્ર યુગ્મમણિ મુનિ યાજ્ઞવલ્કય બેઠયા.
 “ત્યારે મારી ઇચ્છા છે તે તું સાંભળ ? જેવી તું આ અન્ધ
 પરિક્ષા જાણે છે તે પ્રમાણે મને પણ એકદમ હ્રમણાં ને હ્રમણાં
 અન્ધ પરિક્ષા કરતાં શીખવી હે ? પશ્ચાત્ત હું તને સાક્ષાત્કાર
 કરાવું. અને સોદાગરો તરફ દૃષ્ટિ કરીને સોદાગરોને મુનિ કહે
 છે કે તમે પણ જેવી બરાબર અન્ધ પરિક્ષા કરો છો તે પ્રમાણે
 મને પણ હ્રમણાં ને હ્રમણાં શીખવી દો નહિ” તો જેમ અહીં
 સપ્તમા મહાત્માઓ નજર કેદ થયા છે તેમ તમને પણ કેદ
 કરવામાં આવશે, અને તમામ અન્ધો જપ્ત થઈ જશે. ” આટલું
 સાંભળતા તમામ સોદાગરો અને રાજા સુદ્ધાં ગમરાઈ ગયા અને
 એક બીજાના મોઢા માથું એક વિચાર વમળમાં પડી ગયા કે
 એકદમ હ્રમણાં ને હ્રમણાં અન્ધ પરિક્ષા શી રીતે મુનિન્દ્રને
 શીખવી શકાય ? અન્ધ, હીરો, શ્રી, માતી, ઇત્યાદિ વસ્તુઓ
 હાથે આ જનનમા એવી ઉત્પન્ન કરેલી છે કે જેના વધારે
 પરિક્ષક થવાને ઓછામા ઓછા ત્રીસ વર્ષનો નિરંતર અનુભવ
 જોઈએ. કેટલકનાં નો અઃખી ઉમર જાય છે છતાં પણ વાસ્તવ
 વિક ને વસ્તુઓનાં પરિક્ષાયક્ષિ તેમનામાં આવતી નથી; આ
 પ્રમ.ણે સોદાગરો. વિચાર કરે છે હરમ્યાન કુરિથી મુનિન્દ્ર બેઠી
 ઉઠ્યા, કેમ તાજન અને એ.દ.ગરો તમે તો અન્ધપરિક્ષા તરત શીખવી
 શકો એમ છે કે નહિ? નેને દા કે ના સ્વર ઉત્તર આપે નહિ? કે

આ સોદામરોને નવર ઠેક કરવા પડશે અને તું સાક્ષાત્કારવિના
 રહશ. હે રાજા આમ થતાં તારી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ થશે અને
 તું મને ઠેક કરી નહીં શકે ” રાજા હિંમતવાળો હોવાથી બે
 હાથ ભેટી પૈથતાથી ચારાવટકચમુનીને કહેવા લાગ્યો, હે મુનિંદ્ર,
 હું કિંવા આ સોદામરો અશ્વની પરિણા એકદમ હમણાંને હમ-
 ત્તાં શીખવવા અસમર્થ છીએ. કારણ કે અશ્વનું ઉત્તમ, મધ્યમ,
 અને અધમપણું એવા બાણવાથી પરખી શકાતું નથી. જેવી રીતે
 અપેરાવની પરિણા કરવાને તેમજ સ્ત્રી કુલટા ઉ કે કુલિન તેની
 ખાત્રી કરવાને, જેમ ઘણે વખત એણે તેવીજ રીતે અશ્વપ-
 રિણા શીખવાને પણ ઘણા વર્ષો એણે. આ મોદામરો કે જેને
 અશ્વપરખવાનો બાપદાદાને ધંધો છે અને બાપચાવરયાથી તેણે
 અશ્વપરિણાના ધંધામાંજ ટેવાયેલા છે છતાં પણ તેણે હજી અ-
 શ્વના પાકા પરિક્ષક થઈ શક્યા નથી અને હું અશ્વનો ધણેજ
 શોખીન છું નાનપણથી હોવાથી અશ્વવિદ્યાના રસમાં ને રસમાં
 અનેક મારે હાથે અગ્યો લેઈ તેણેને ડેજવી એવા, બોગવી એવા
 અને હાઉરી પણ બાપવા જેથી લાંબેકાળે અત્યારે સહજ અશ્વ
 પરિણા કરી શકું છું અને ડેજપરદેશના રાજાએ મારી માર-
 કતજ અગ્યો મંગાવે છે. તો આપ જેમજે અશ્વને પ્રસંગાવશ્યવ
 એણેલા અને કદીપણ રવળી કરી બાણના ન હોવાથી અશ્વપ-
 રિણા હમણાંને હમણાં એકદમ આપને રાજીને શીખવી શકાય ?
 હે ભગવન જે તે કેવલ અશ્વજિવિત છે અને નો તે પણ
 વર્ષો અને પાંચે . . . . . મારે એ અ. પ્રકાર
 ના . . . . . રીતે . . . . . હું
 તે અશ્વ . . . . . રીતે . . . . .
 વાળને . . . . .
 મને . . . . .
 અ . . . . .
 કે . . . . .
 . . . . .

આપ કહો તો રાજસુયજ કહું, આપ કહો તો રાજપાટ કહું.
પંજુ કહું, આપ કહો તો હથે દિગપાળ ટોસાવું અને આપ કરો
તો મારા પ્રાણ સુદાં અર્પણ કહું પણ સામ્રાટકાર કરવાની મારી
પ્રતિજ્ઞા તેનો તો કદી કાળે ભંગ નહીં કરવાનો મારો હ
નિશ્ચય છે. હે મુનિંદ્ર, આપ જે જે આજ્ઞા કરો છો તે તે
આજ્ઞાનુ સર્વથા પાલન કહું છું તે એટલાજ માટે કે આપ
રાજ યર્ધ મારો મનોરથ પરિપૂર્ણ કરો. અને હજી પ-
ણ તેજ છજાસા તૃપ્ત કરવા અર્થે આપ જેજે કહેયો તેને
કરીશ. આપ નિશંક રહો. ” આ પ્રકારના વાતના વચનો
શ્રવણ કરી આપણા યોગચંદ્ર ચુડામણિ મુનિ યાસવંતકથ બેઠ્યા.
“ત્યારે મારી હજી છે તે તું સાંભળ ? જેવી તું આ અન્ધ
પરિજ્ઞા ભલે છે તે પ્રભાલે મને પણ એકદમ હમણાં ને હમણાં
અન્ધ પરિજ્ઞા કરતા શીખવી દે ? પશ્ચાત્ત હું તને સામ્રાટકાર
કરાવું. અને સોદાગરો તારૂં દહિ કરીને સોદાગરોને મુનિ કહે
કે તમે પણ જેવી ઝરાઝર અન્ધ પરિજ્ઞા કરો છો તે પ્રભાલે
મને પણ હમણાં ને હમણાં શીખવી દો નહિ” તો જેમ અહીં
સઘળા મહાત્માઓ નજર કેદ થયા છે તેમ તમને પણ કે
કરવામાં આવશે, અને તમામ અર્થે જપ્ત થઈ જશે. ” આટલું
સાંભળતા તમામ સોદાગરો અને રાજા સુદાં મજરાઈ ગયા અને
એક બીજાના મંદ નામું એક બિચાર વચગમાં પડી ગયા કે
એકદમ હમણાં ને હમણાં અન્ધ પરિજ્ઞા શી રીતે મુનિંદ્રને
જાણવા રૂઝવણ ? અન્ધ હારો, ઓ, માતી, હત્વાડિ વાનુઓ
જાણે આ જાણના એક ઉપવન કરેલી છે કે જેના વધવે
જાણના જાણને એકાદ અ. છા પ્રાંત વચનો નિરંતર અનુભવ
અ. આ કેવલ કલ ને અ. આ ઉમર આવે છે છતાં પણ વસ્તુ
જાણના વસ્તુઓના નિશ્ચયના નેમનામાં આવવી નથી; આ
પ્રભાલે અ. આ વિચાર કરે છે હરમ્યન કુરિષી મુનિંદ્ર બેઠી
ઉ. આ, કમળ જાણ અને અ. આ. તમે નો અન્ધપરિજ્ઞા તારૂં મંદ
રૂ. આ ને કે નહિ નેમ. હ. કે ન. ન. વર ઉત્તર આપે નહિ

આ સોદાગરોને નબર ડેડ કરવા પડશે અને તું સાક્ષાત્કારવિના રહશ. હે રાજા આમ થતાં તારી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ થશે અને તું મને ડેડ કરી નહીં શકે ” રાજા હિંમતવાળો હોવાથી બે હાથ ભેરી ધૈર્યતાથી ચાતુરદશ્યમુનીને કહેવા લાગ્યો, હે મુનિંદ્ર, હું કિંવા આ સોદાગરો અશ્વની પરિણા એકદમ હમણાંને હમણાં શીખવવા અસમર્થ છીએ. કારણે કે અશ્વનું ઉત્તમ, મધ્યમ, અને અધમપણું બેવા બહુવાથી પરખી શકાતું નથી. જેવી રીતે જવેરાતની પરિણા કરવાંને તેમજ સ્ત્રી કુલટા છ કે કુલિન તેની ખાત્રી કરવાને, જેમ ઘણે વખત બેઠેલે તેવીજ રીતે અશ્વપરિણા શીખવાને પણ ઘણા વર્ષો લેઈએ. આ સોદાગરો કે જેનો અશ્વપરખવાનો આપદાદાનો ધર્મો છે અને ભાવ્યાવસ્થાથી તેઓ અશ્વપરિણાના પ્રધામાંજ ટેવાએલા છે છતાં પણ તેઓ હજી અશ્વના પાકા પરિક્ષક થઈ શક્યા નથી અને હું અશ્વનો ઘણેજ શોખીન છું નાનપણથી હોવાથી અશ્વવિદાના રસમાં ને રસમાં અનેક માંદે હાથે અભવો. લેઈ તેઓને કેળવી બોધા, લોગવી બોધા અને ઉછેરી પણ ભર્યા જેથી લાંબકાળે અત્યારે સહજ અશ્વ પરિણા કરી શકું છું અને દેશપરદેશના રાજાઓ મારી માર-ફતજ અમો મંગાવે છે. તો આપ જેમણે અશ્વને પ્રસંગાવશાત્ લેએલા અને કઢીપણુ સ્વાદી કરી બહુનાર ન હોવાથી અશ્વપરિણા હમણાંને હમણાં એકદમ આપને શીરીતે શીખવી શકાય ? હે ભગવન્ એ તો કેવલ અસંભવિત છે. તેને માટે તો ઘણા વર્ષો અને ઘણે લાંબો અનુભવ લેઈએ.” સોદાગરોએ આ પ્રકારના રાજાના કહેવાને ટેકો આપી કહ્યું “મહારાજ રાજાજી કહે છે તે સર્વથા સત્ય છે. અશ્વપરિણા કરતા શીખવાને માટે લાંબા વખતનો અનુભવ લેઈએ બાકી આપ કદાચ અમને બધાને ફાં-સીને લાકડે લટકાવી અમારા પ્રાણુ રૂપે તોપણ અત્યારે ને અત્યારે એકદમ અશ્વપરિણા કરતા અમે તો શું પણ હરીહર કે પ્રજ્ઞાપણુ શીખવી શકે તેમ નથી. ” આ પ્રમાણે રાજા અને સોદાગરોનું ભાષણ, સાંભળી મુનિંદ્ર રાજા પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા

“એમ, ત્યારે શું રાજન્ આ એક નજીવી ચીજ, અશ્વપરિણા જેવી બાબત શીખવાને માટે ઘણા કાળ લાગે છે ? રાજા કહે છે ‘હા મહારાજ’ અશ્વદ્વીરો સ્ત્રી ઇત્યાદિને જોવા, બાણવાને સમજવા માટે ઘણા વર્ષોનો અનુભવ જોઈએ; મુનિ કહે છે, “હે રાજન્ તારા મુખમાંથી મારે એજ વચન કઢાવવું હતું. આ ઉપરથી જો તું વિચિત્રણ હોય તો સત્વર સમજી લે કે જેમ અશ્વદ્વીરો સ્ત્રી ઇત્યાદિ જોવા બાણવા અને સમજવા માટે ઘણા વર્ષોનો અનુભવ જોઈએ તેવીજ રીતે સતચિત્ અને આનંદસ્વરૂપ પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવાને પણ મનુષ્યને ઘણા વર્ષોનો અનુભવ જોઈએ છીએ. હે રાજા જ્યારે મૃત્યુ લોકમાં ઉત્પન્ન થએલો એક નામરૂપ વર્ણવાળી આ અશ્વ પશુ ભતિ ॥ તેની પરિણા એકદમ હુમણું ને હુમણું અન્યને શીખવી કે બતાવી શકતી નથી તો આ નિરાકાર, સતચિદ્ અને આનંદસ્વરૂપ અદ્ભૂત ભ્યોતિર્મય પરમાત્મતત્ત્વનું સ્વરૂપ તને હુમણું ને હુમણું એકદમ શીખવી શકાય એ કેવલ અસંભવિત છે. તેનેતો નામ રૂપ કે અંગ પણ નથી. તે તો આ નામ રૂપાત્મક જગતથી કેવલ ન્યારો, સ્વતંત્ર, મુક્ત, નિરામય, અને સચિદાનંદ પરબ્રહ્મ છે, તેનો સાક્ષાત્કાર એકદમ કરવાની તને બુદ્ધિ થઈ છે તે કેવલ અનુચિત અને મંદ છે કે નહિ તેની પરિણા તું જાતેજ કરી લે ?” આટલું કહી મુનિ સર્વ કંઈ કરેલા મહાત્માઓને કહેવા લાગ્યા, “સંતો આપ સર્વ આપને રથાને વિદાય થાઓ; આપ સહુ આજથી છુટા થયા છો. રાજાએ આપ સર્વને તમારી યોગ્યતા પ્રમાણે પ્રસાદ પુજન દક્ષિણા ઇત્યાદિ આપી સંતોષ પમાડ્યો છે.” મુનિવાસવચ્ચના વચનને અનુમોદન આપી રાજા પણ કહેવા લાગ્યો, “સંતો મુનિંદ્ર કહે ॥ તે સત્ય છે માટે મારા દોષોની હામા આપી આપ ઇચ્છાનુસાર દ્રવ્ય લેઈ આપને આશ્રમે પધારો આજથી આપ સર્વ મુક્ત છો.” પશ્ચાત્ત્ત્વ મમદાર ખાનાના અધિકારીને બોલાવી રાજાએ હુકમ આપ્યો કે ‘ઓ સોદાગરોના પ્રત્યેક અન્ધોની ચીડી મુજબ કીમત

આપી તમામ અન્ધા ઘોડારમાં બધાવી સોદાગરોને તે ઉપરાંત
 જે લાખ મોહોરની બક્ષીસ કરી વિદાય કરજો, અને આ ચોરાશી જે
 હજાર મહાત્માઓને તેઓની મરજી પ્રમાણે દ્રવ્ય દત્ત્યાદિ જે
 બેદરજો તે આપી સાક્ષીની યોગ્યતા પ્રમાણે આ ચોરાશી હજાર
 અન્ધ વાહન માટે અકેકને આપી અત્યંત સન્માન પૂર્વક વિ-
 દાય કરજો. લામદાર ખાનાનો અધિકારી રાખની આજ્ઞા પ્રમાણે
 અમલ કરવા અર્થે સર્વ કંઠ કરેલા મહાત્માઓ સોદાગરો અને અન્ધો
 સર્વેને હેઇ લામદારખાને ગયો અને સર્વને તેમની યોગ્યતા
 પ્રમાણે સત્કાર કરીને સંતોષ પમાડી પ્રત્યેક મહાત્માઓને વા-
 હન માટે અકેક અન્ધની બક્ષીસ આપી પ્રસન્નતા પૂર્વક વીદાય
 પામી. વિદાયન રાખજોતો આમંત્રણ કરેલા રાખજોની સભા
 ઇમાં વિસર્જન કરવા વિશિષ્ટ કરી પણ યોગ્યદ્ર સુઝામણિ
 રાજવંશકથના વચનામૃતનું પાન કરવાની ઇચ્છાએ સભામાંનું ઠા-
 રણ ઉઠ્યું નહીં. મુનિયારાજવંશકથા આ વખતે એકામચિત્તે
 પાનસંધાન પૂર્વક પોતાને આસને સ્થિત થઇ આંખોમીંથી
 પાન કરતા હતા તે જ્યારે સભાવિસર્જન થઇ નહીં અને
 તેમનો પ્રત્યુત્તર સાંભળવા નવ કે.હ અનિ આતુર બેસી રહ્યું છે
 એવી ખત્રી થઇ એટલે તત્તજ દે.ડી રાજુવ.ર મૌન્ય ધારણ કરી
 પદ્માવ નોંધે પ્રમાણે ર.આને કો.વ. તા. ૫.

મુનિયારાજવંશકથા જેણે પાનનિહત તત્તવેદ મહા-ન.વ. રવ
 રૂપ ધરણ કરેલું છે અને વ.ન.નિકે રંગે એવા જેમાં સ્થિત
 પ્રજા છે તેઓ નાના વિદે.યનને હેરા ત.વ. હે ર.વન. ન
 નનો ધણી લાભ. વખત પૂરી અ.ન. ન.વ. મ.મ.ધ. થયા પી
 ના આમન સારકાર અને નથી ન.વ. ર.વ. વિદે.યન,
 તારા મનમથી હોને એવા કે ન.વ. કે અ. નાને. ન.સ.ક.ર
 સહજમા અને યો.ડીવ રન પ્રા.ક.ને ૫૦ સંક. ને હે.કે.ક.ન. જી.સં.તુ
 રાજન. પરમામ.ને ન.વ. કે.વ. ૫૦ અ. ન.વ.ન. વ.ન. નથી.
 જ્યાં કુપી ત.ર. ર.મ. એટલે ના.વ.કે અને ન.વ. જગત પ્ર.ને
 રહેતા છે અને જ્યાં કુપી ત.ર. ર.મ. એટલે ના.વ.કે અને ન.વ. જગત પ્ર.ને

થઇ દીવ્ય પદ્મ તેને પ્રાપ્ત નથી, ત્યાં સુધી તે ઇશ્વરને જોવા કે
 જાણવા સમર્થ થઇ શકનાર નથી એમ તું નિશ્ચે કરીને જાણ ?
 હે સુસુક્ત રાજન્, પરમાત્મા એ કંઈ આ ચર્મ અમુનો વિષય
 નથી પણ તે વિશુદ્ધ પ્રેમનો અને જ્ઞાનનો વિષય ॥ માટે જો
 પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવાનો તારો દૃઢ નિશ્ચય થયો હોય તો
 તું વિશુદ્ધ પ્રેમના આનંદથી ઉત્પન્ન થએલાં કર્મોનો નાશ કરકે
 જેનો નાશ માત્ર જ્ઞાનથીજ થયો. તે અજ્ઞાન આનંદથી જે કર્મો
 ઉત્પન્ન થાય છે તેનું કારણ માત્ર તારી બુદ્ધિ, તારું મન, અને
 તારું ચિત્ત એ ત્રણે એકત્ર થઇ તે અજ્ઞાન આનંદના સંબંધમાં
 નિરંતર આવવાના અધ્યાસિ છે. અધ્યાસિ એટલે પરમાત્મ તત્ત્વના
 જ્ઞાનથી કંઈ વ્યતિરેક જિજ્ઞાસુ જ્ઞાન તે ચિત્ત બુદ્ધિમાં ઉત્પન્ન
 થયાં છે એમ તું નિશ્ચે કરીને જાણ ? અને તેથીજ તે અવિદિત
 કર્મોને કરે છે એ નિસંશય છે. એક સાધારણ દોરડું છે તેને
 સાપ માનીએ તે વાસ્તવિક દોરડાના જ્ઞાનથી ભિન્ન વ્યતિરેક
 જ્ઞાન ગણાય છે. સમુદ્રમાં તરતા કોઈ છીપચાળા કાચના ઉપર
 શરદ પૂતમના ચંદ્રની પરમ સૌન્દર્યતાથી ભરપૂર અને અમૃત
 મય કિર્ણના પ્રતિબિંબથી જેમ તેને કોઈ ચાંદીની યાળી માની તેને
 હોવા ભર સમુદ્રમાં પડીગત થાય એને ચાંદીની યાળી પણ ના
 મળે અને પે તાનો પણ વિનાશ કરે, એવી રીતે નાશવંત જગત
 માયા અને દૃશ્ય પદાર્થોને અવિનાશી માની પોતાનો પણ નાશ
 થવા છતાં પુનઃ પુનઃ આ જવાટવીમાંજ ભટકાયા કરે ॥ તેનું
 નામ અધ્યામ એ તુ અનુભવે કરી સિદ્ધ કર ? એ અધ્યાસ
 જીવને થવાનું કારણ અજ્ઞાન છે અને અજ્ઞાનનું મૂળ અકુમ્ભ-
 વ રૂપ જીવની મિથ્યા ભાવના છે-કલ્પના છે-જોડું અનુમાન
 છે માટે 'તત્સમ્' એક તુંજ છે એ વેદના મહાવાક્યને કોઈ
 સમર્થ સદ્ગુરુ દ્વારા પ્રાપ્ત કરી તેનું નિરંતર શ્રવણ મનન ઇ-
 યાદિ ઉપાયોથી અનુવિધ પુરૂષાર્થને કર, એટલે તરતજ જ્ઞાન
 રૂપ પરમાત્મા તને તાદૃશ્ય થશે. આટલું થતાં હે રાજન્
 ને સત્વર સાક્ષાત્કાર થશે. હે પવિત્ર નૃપતિ, સૂર્યનો ઉદય

થતાંજ જેમ જાણકારનો નાશ થઈ જાય છે તેવીજ રીતે જ્ઞાન
 ૧૧૩૫ સૂર્ય ભગવાન રહ્યકમલમાં જામવા થતાં અજ્ઞાનરૂપિ
 જાણકાર સત્તર નાશ થઈ જાય છે. આટે પ્રથમ ત્રણ સ્તર આદિ
 વેદના મદદા મંત્રને સદગુરુ દ્વારા પ્રાપ્ત કરી પશ્ચાત્ત તેનું યજ્ઞ
 મનન અને નિરીક્ષણ ન હેતુલોક કાળ યથાનિધિ કરી તારા મ-
 નોરથ પુર્ણ કરે. જ્યાંકી જેમ જાણવિદ્યા તેમજ દીક્ષાપન્ના માત્રી
 દીક્ષાદિની પારખ કરવાની વીધા, તે તે વિદ્યાના શાસ્ત્રો લેવા અને
 જાણના દોષ છતાં તે વિદ્યાને તત્ત્વજ્ઞ તેને સિદ્ધ થઈ શકતી નથી
 તેવીજ રીતે જાણવિદ્યા વેદશાસ્ત્રોદ્વારા સંપુર્ણ પ્રાપ્ત કરી દોષ છતાં
 પણ તે જાણનો સાક્ષાત્કાર તત્ત્વજ્ઞ કરાવી શકવા દેવલ અસમર્થ છે.
 જાણવિદ્યાનું અને માત્રી મનુષ્યક પારખવાની વિદ્યાનું જ્ઞાન
 જેમ આદીનું આશુ સ્વપ્ન જાય તેવજ સંપુર્ણ પ્રાપ્ત થવું
 નથી તેવીજ રીતે પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવા કૃષ્ણી પણ વિદ્યાનું
 અપૂર્ણ જ્ઞાન જે દેવલ મન દક્રિય કરશે અને અજ્ઞાની પણ
 પર છે તે જ્ઞાન આદીને તત્કાલ રી રીતે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે
 શાસ્ત્ર માત્ર તે પ્રાપ્ત કરવાને ઉપાય નહીં તો તેને ઉપા-જાણવિદ્યા
 તે સાચા નમસ્ત સ્વપ્ન મનન નિરીક્ષણ દ્વારા તેને ઉપા-જાણવિદ્યા
 થઈ શકે. જ્ઞાન ૧૧૩૫ પાન નં. ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦
 માને છે તે જ્ઞાન ૧૧૩૫ પાન નં. ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦
 રીતે ૧૦૦૦ પાન નં. ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦
 જ્ઞાન ૧૧૩૫ પાન નં. ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦

કરવાની જાગૃત થએલી વૃત્તિવાળો રાજા પચાસ થોડા દીવસો
 ગયા એટલે રાજપાટ પૂત્રને સોંપી સદગુરુ કરવાની ઈચ્છાએ
 સદગુરુની શોધમાં જ્યાં ત્યાં પર્યટન કરવા લાગ્યો અને
 કેટલેક વર્ષે હિમાલયમાં આવેલા કૈલાસ નામના શીખર
 ઉપર જઈ એક પર્ણકુટિકા બાંધી સત્પુરુષોને પૃથ્વી
 ઉપર ઉતરવાનું બાકું બંધ કરી ત્યાં બ્રહ્મનિષ્ઠ અને
 શ્રોત્રિય એમ બન્ને જોનામાં હોય અને પરમયોગી પુરુષ
 હોય તેને સદગુરુ કરી તે દ્વારા જ્ઞાન સ્વરૂપ પરમાત્માનો સા-
 દ્ધારકારવારૂપ પુરુષાર્થને સાધવો એવો સત્ય, શુભ, અને હક
 સંકલ્પ કરી ત્યાં પરમાત્માનું રહસ્યમાં રટણ કરવા લાગ્યો. અને
 કેટલેક ઠાળે તેણે અનેક કષ્ટ સાધ્ય પુરુષાર્થ વડે કરીને સાધ્ના-
 ત્કાર કર્યો. હે વત્સ પ્રહર્ષ હવે કેટલીક કહેવાની બાજતોનું તારા
 પ્રતિકાસે કથન કરીશ માટે સ્વસ્થ થઈ નિત્યનિયમ પ્રમાણે
 શાન્તિની સંયમ ક્રિયાઓ કરી નિયમીત નિદ્રાને પ્રાપ્ત થાઓ !
 આ પ્રમાણેના વચનો શ્રવણ કરતાંની સાથે પ્રહર્ષે શિષ્ય
 વર્ગ સહિત પોતાના સદગુરુ વર્ચસતમાને સાદાંગ હંડવત કર્યા
 એટલે મુનિ પોતાના શૈયાસન ઉપર પધાર્યા. અને સર્વ પોત
 પોતાને સ્થાને ગયા.

प्रकरण १३ सु.

जाग्रत्स्वप्नशुषुप्तिगुस्तुनरा यासंविदुज्जृम्भने
या प्रत्यादिपिपीत्येकान्नतनुषु मोनाजगत्साक्षिणी ।
सैराहं न च दृश्यवस्त्विति दृढ मज्ञापि यस्यास्तित्वे
चांदाद्योऽस्तु सत्तुदिमोऽस्तुगुरुतित्येषामर्नापामम ॥
(श्रीमद् भगवान् शंकराचार्य)

(શ્રીમદ્ મગધાન શંકરચાર્ય)

મહત્ સ્વપ્ન બને સુઝાતિ એ રત્ને ભવસ્થામાં એ સ્વપ્નપણે સમાન બને
 સારિત્ વિલસિ રહે છે. એ પ્રકાશી માંડીને જીતી પર્વત પ્રાણીમાનમાં મુગવત્ પડે
 પડે જનના-સાક્ષીપે રહે છે તેજ વાત કું છું અન્ય મોઢાં ભવ વસ્ત્ર
 હો કોઈ બને હે પુત્રિ રહેલી છે તેજ પછી હીન અર્થાત્ બાકી હો જીવા
 યાદ દો તોપણ તે દાનપુત્ર કારણ છે—

—तरंग १ दो—

—भीमनं इत्यां वंशमां वीमिय बुद्धि होय छ—

શ્રીગણેશાય નમઃ વીરમય ભુદિ હોય છે--
 બીજાં દીવમે મુનિ વચનન. પાતાના કથા કહેવાના આ-
 શિષ્યવગ્ન સહાઈ આની જાણના વર્ષ પશ્ચાત મુનિ મહર્ષને નીચે પ્ર-
 માણે કહેવા જાન્ય. 'હે પ્રદાન આ. નરે તારો કથા પ્રનમ, આદ-
 હો સમય આદ્યો. તેમ. તારે તારા ધર્મ જે અણુવાનો હતો
 તે સપુણે મેં તને જાણ્યો. છે, જેથી હવે કેટલીક જામનો
 ઉપર ઉજામા ઉજાદ રીતવાન કરી પશ્ચાત તને જુહા યજ્ઞ અર્થે
 તારે સ્વદેશ જાવની જાણ કર્યો. હ તારા તે. તે મારી આ
 જાણું મધ વિધિ પાત્ર કરી તારા અદવાદ અને પરમાર્થ ઉત્ત-
 મને સિદ્ધ કરી પત્ની તારા પ-મ પદની પ્રાપ્તિથી અજરાનરતવાના
 મુખને લો. મવરે 'હે મુનુમુ શિય, ન તારમા પ્રવેશ કયા
 મી તારા પ્રત્યક્ષ કમને કરવામાં લેશ. પણ પ.છ. પરીય

નહીં, તો સર્વ અર્થ સિદ્ધ થશે એનિઃસંશય બાણજે. ગૃહીયયા પછી સર્વ અર્થ સિદ્ધ કરવામાં પાછો એવો પણ ઉદ્દેશ ન સેવીશ કે શ્રીમંત કરતાં ગરીબમાં જૂદિબજા ઓધું હોય છે; હે વત્સ ગરીબમાં તો શ્રીમંત કરતાં પ્રસંગાવશાત્ અત્યંત જુદિ હોય છે કે જે જુદિ તેને પરીણામે શ્રીમંત બનાવી દારિદ્રાવસ્થાથી દુર કરી તથા મોટા અધિકારને પ્રાપ્ત કરાવી નિરંતર સત્કૃતિમાં પ્રેરે છે. હે સુમુહુ શિષ્ય, તે વિષય ઉપર એક અતિ રસિક દ્વાંત અવણ કરાવું તે પ્રસન્નતાથી થવણ કર ?

પૂર્વે સરસ્વતિ નદીના દક્ષિણ તટ ઉપર કશ્યપનગર નામનું એક વિશાળ નગર હતું. તે નગરમાં કશ્યપસેન કરીને રાજા રાજ્ય કરતો હતો. આ નગરમાં બ્રાહ્મણોની વસ્તી આશરે પોણાબાગની હતી અને તે સરસ્વતિને કીનારે હોવાથી એક યાત્રાનું પવિત્ર સ્થળ ગણાતું હતું. આ કશ્યપસેન રાજા પણ ઘણો ધર્મિષ્ઠ અને સદાચારી હતો, અને તેથી દરવર્ષે આ વણ માસમાં ત્રીસે દીવસ પોતાના તમામ સૈન્યસહ દ્વાધીની અંબાડીમાં ખેતી સવારી સાથે આવી, તે સરસ્વતિના પવિત્ર તટ ઉપર આવેલા નૃસિંહેશ્વર મહાદેવનું પૂજન કરતો. અને બ્રહ્મભોજન તથા ગરીબોને દાન કરતો. આ નગર મોટું અને ધંધા રોજગારનું પણ તે વખતે એક મુખ્ય સ્થળ હતું, જેથી ઘણા મારવાડીઓ વેપાર કરવા માટે આવીને વસ્યા હતા. એક દીવસના અમાયોગે આવળુ મામ એનરાજ એક જુદિદાસ નામનો મારવાડી વાળીયો મરચુ મીઠું વીગેરેનો વેપાર કરવા અર્થે આવ્યો; તે ઘણેજ કંગાસ હોવાથી દરરોજ રૂપીયા બે રૂપીયાનો માત્ર લાવી પરચુરણ વેચતો અને તેમાંથી દરરોજ એક વખત જમે તેટલો નફો પ્રાપ્ત કરી ને વડે પોતાનો નિર્વાહ ચલાવતો હતો, તેણે એક મારવાડીની દુકાન નીચે એક આદમી પણ પુરો બેસી ન શકે તેટલી જગામાં પોતાની દુકાન કરી હતી અને મરચુ મીઠું વેચતો હતો. તેનામાં જુદિ જે કે ઘણી હતી પણ યોગાનુયોગે આરી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા

કે “ કદાચ વાણીઆને અત્રે બોલાવીશું” તો સહુએ કોઇ તે વાત જાણી જશે માટે લાવો અત્યારે મધરાત્રિ થવા આવી છે જેથી એકલો અધારપછેડો ઝોડી ચુપકીથી તે વણિક બુદ્ધિ દાસને મળી તે રાજાની સમસ્યાનો લેહ જાણી લઈ અને પછી નિરાંતે આવી નિદ્રાલઈ; જ્યાં સુધી એ લેહની ખબર પડી નથી ત્યાં સુધી જીવને લેશપણુ એન પડવાનું નથી માટે લાવ સમય અનુકુળ છે તો લેહ જાણી આવું. બીજા અમાત્યને પણ આ વાતની ખબર પડનાર નથી, અને આપણે લેહ જાણી લઈશું. સમસ્યાનો લેહ કંઈક મારોજ ઘાટ ઘડવા ખાતર હોય તો વાતની પ્રથમથી ખબર હોય તો તેનો ઉપાય થાય. હમણાં હમણાં રાજા કશ્યપસેન ઉપર મારી વિરૂદ્ધની સેંકડો અરજીઓ આવી છે કે પહેલો અમાત્ય રૂશવતસિંહજી વણીજ સાંથ ખાય છે. એટલે ‘ચેતતા નર સદાયે મુખી’ એ કહેવત પ્રમાણે ચેતીને બેસવાથી લાભ છે. માટે લાવ તેમજ કરૂં.” આવો નિશ્ચય કરી કશ્યપસેનના પેલા પહેલાવર્ગના અમાત્ય રૂશવત સિંહજી તો પથારીમાંથી ઉઠી કપડાં પેહેરી, માથા ઉપર અંધારપછેડો નાંખી તે વાણીયાની દુકાન આમળ આબ્યા. આવીને જુએ છે તો તે ગરિબ બુદ્ધિદાસ વાણીયો દુકાન આગળ એક વહાણનો છ આનાનો ખાટલો ઢાળી તેમં ફાટેલી એક ગોદડી બિછાવી લસલસાટ ઉંઘતો હતો. રૂશવતસિંહે તેને ધીરે રહી પગના અંશુહાવડે ઢંઢાળ્યો એટલે તે અમકીને લાગ્યો અને કહેવા લાગ્યો. “ અરે ભાઈ શું છે કેમ છે, કેમ તમારૂં આવવું થયું આપ કોણ છો અને આમ એકાએક આટલી મધરાત્રિએ મને જગાડવાનું શું કારણ ? ” આ સાંભળી પેલા રૂશવતસિંહ અમાત્યે તેને કાનમાં કહ્યું કે “ શેઠ, ધીરે ધીરે કોઈ ન સાંભળે તેમ વાત કરો, હું રાજા કશ્યપસેનનો પ્રથમ દરજ્જાનો અમાત્ય છું. મારૂં નામ રૂશવતસિંહ છે. હું આપને એક વાત પુછવા આબ્યો છું કે આજે સાંજે જાજારની વચમાં

જ થેતાયું” મ કે “તમે હવે તમારા જીવનની બધી પેઠી પતાવીને બેસજો કારણ કે રાજાનો હવે તમને દેહાંતકાંડની શીશા કરવાનો હક નિશ્ચય થઈ ગયો છે” આ હરીગત સાંભળી પેટો રૂથવતસિંહ અમાત્યતો ત્યાંને ત્યાં કરીજ ગયો. પછી ખીરે રહી આજીજી તે બુદ્ધિદામને કેહેવા લાગ્યો “હા શેડ મને પણ એવોજ વેદેમ આગ્યો કે જરૂર કાંઈ તમે બન્નેએ સમરયામાં મારીજ વાત કરી.” બુદ્ધિદામે કહ્યું “હા તમારીજ તે વાત હતી. ક્યોને પ્રગટ કરું છું” પણ કોઈને કહે-શો નહીં. રાજાએ મને બે આંગળી ઉઘી કરીને જે કહ્યું તેમાં એવો ભાવાર્થ હતો, કે બન્ને આમાત્યો લાંચીયા ઘણા થઈ ગયા છે તો તે બન્નેને એકજ દીવસે દેહાંતકાંડની શીશા કરવી કે આગળ પાછળ ત્યારે મેં એક આંગળી ઉઘી, કરીને કહ્યું કે હમણા પેદાશા એકનેજ ફાંસીએ ચડાવી દો પછી બીજાની વાત. રાજાએ માફ કેહેવું સ્વિકાર્યું અને કુચ કરી લીધી, આ વાત છે મારે હવે જે કંઈ ઉપાય કરવો ઘટે તે કરજો તમે જાણો. આ જે હતું તે કહી દીધું.” આ સાંભળી રૂથવતસિંહ કેહેવા લાગ્યો “બુદ્ધિદાસ શેડ આપ કહો તેટલું નાણું ખરચું. આપ કહો તો બધી મારી જમીન બગીર લખી આપું પણ કોઈ રીતે મારા પ્રાણ ઉગરે તેવો ઉપાય કરો ?” બુદ્ધિદાસ બોલ્યો “રૂથવતસિંહજી જ્યારે તમે પૈસાની વાત કરી તો પછી તમારા પ્રાણ બચાવાને કોઈ રીતે અડચણ નથી. જરૂર કરે પાણીમાં ઘર પેસો હોય તો શું ન થાય. સઘળું થઈ શકે.” રૂથવતસિંહે કહ્યું “શેડ તમારી મરજીમા આવે તે ક્યો પણ મને તે કરીને રાજાને તેમ કરતાં અટકાવી મને જીવતદાન આપો ?” બુદ્ધિદાસ બોલ્યો “બાબો ત્યારે રૂથવતસિંહ જો તમે યાંચ લાખ સોના મોહોર તથા તમારો નગર બહારનો બગીચો બગડો અને આ બજારમાં છે તે તમારી હવેલી મને આપતા હોતો તે પ્રમાણે તમારો જીવ બચાવવા હું તૈયાર છું” રૂથવતસિંહે કહ્યું “હા હા લાવો તેમ કરું. લાવો દસ્તાવેજનો કાગળ તો

બગીચો બંગલો આ હવેલી સર્વે તમને લખી આપું અને પાંચ
લાખ મોહોરો હમણાં ને હમણાં ઘેર જઈ મોકલી આપું છું
પછી શું પણ 'હજતો નરભદ્રા પામે' હાંદગી હશે તો બધું
એ પાપું આવી મગચો. " આ સાંભળી જુદિદાએ તો તે પો-
તાની દુકાન ઉઘાડી તેમાંથી દસ્તાવેજનો કાગળ કાઢી ફરિયાદ-
સિંહ પાસે તેપર સર્વ જમીન બગીર લખાવી લીધી. અને પાંચ
લાખ મોહોર આપવાનું ખાતું પડાવી લેઈ બંગલો બગીચો
અને પેલી બબરખાનમાં આવેલી તેની હવેલીનો કબજો આપી
દેવા પણ કહ્યું. ફરિયાદસિંહે તે મુજબ લખી આપી ઘેર આવી
પાંચ લાખ મુવર્ણ મોહોર તથા પેઢાં સર્વ મકાનની કુચીઓ
વીગેરે તરતને તરત મોકલાવી દીધું અને જુદિદાએ પણ હવેલી
ઉઘાડી તરતને તરત તેમાં પાંચ લાખ મુવર્ણ મોહોરની યેલીઓ તી-
લોરીમાં ગોઠવાવી દીધી. અને પોતે ત્યાં જઈ સર્વ લખાવેલી મીલકત
હસ્તગત કરી તેજ પેલા ખાટલામાં જઈને સુઈ રહ્યો, અને ફરિયાદ
સિંહ પણ બધા કામથી પરવારી છેક સહવારના પાંચ વાગે જઈ
સુઈ રહ્યો. સહવાર થયું નાહી પોઈ જુદિદાએ પેલી પોતાની નાની
દુકાન ઉઘાડી નિયનિયમ પ્રમાણે પરચુરણ મીઠું મરચું વેચ-
વા બેઠો. બેટલામાં પેલો ખીચા અમાત્ય દુર્જનસિંહે આવી તેણે
પણ એજ રીતે કહ્યું. જુદિદાએ તેને પણ એ પ્રમાણેજ રીયા-
માં ઉતારી તેની પાનેથી પણ પાંચ લાખ મુવર્ણ મોહોર તથા
બગીચો બંગલો અને કેટલાક બચા-માં તેની આડ ફરિયાદ દુકાનો
હતી તે સઘળી લખાવી લેઈ મવળો કબજો લેતો તેને પણ ઘેર
વીઠાય કયો. જે દુકાન નીચે ને ઝેનને હતો. તે દુકાન દુર્જ-
નસિંહની હતી તે પણ તેજ. કમલાના આવી જેથી તેમાના
ભાડુઆને તરતને તરત ખ.લી કરવા પોતે દુકાન કરી તેમા
મોટા શેઠ જેવા ઉત્તમ વસ્તુઓ પેટની એક હાથ ઉચી
ની મોટી ગાદી ઉપર બેઠો અને તે કા- ન કા- ગાદી ઉપર વીગેરે
દીવસે ખરીદી લીધા તે દીવનની નીચે પીચ તે. આવી
રીતે કરીને જુદિદાએ તે નવાનું રે. એ રીતે હતો. પણ

અત્તર વીગેરેથી મુજબ જની ગુમાસ્તાઓને કરીયાબાના અનેક કોશખાઓ જે ખરીદીને તેણે દુકાનમાં ગોડવી દીધા હતા, તેને વેચવાના આવે જતાવતો હતો. દરમિયાન નિત્યનિયમ પ્રમાણે સંધ્યાકાળનો સમય થઇ જવાથી રાજા કશ્વપસેનની સવારી મહાદેવના પૂજન અર્થે જતી હતી તે તેની દુકાન આગળ આવી પોહોથી અને રાજા પણ હાથીના હોદામાં ત્યાં આવી પોહોચ્યો. રાજાએ તો પેલા બુદ્ધિદાસ વળિડને એક મહાન શેડીયા જેવો બનેલો જોઇ એકજ રાતમાં એકાએક આવે શ્રીમંત તે શી રીતે થઇ ગયો તે વાતનો તેને સંદેહ ઉત્પન્ન થયો જેથી હાથી ઉત્તો રાખી તેને કહ્યું “અરે વળીક શેડ તમે કાલે સહવારે મારે મેહેલે આવી મને મળજો, મારે જસ મારા મનનો સંદેહ દુર કરવો છે” વાળીઆએ કહ્યું “બહુસારૂ અન્નદાતા, જરૂર આવીને સંદેહ આપનો દુર કરીશ.” આ સાંભળી રાજાતો રવારીસડીત નિત્યનિયમ પ્રમાણે તે શ્રીનૃસિંહેશ્વર મહાદેવના મહાપૂજન અર્થે આવ્યો ગયો. પેલા જે અમાત્યોને પણ આથી મનમાં વિશ્વાસ ચોટ્યો કે ‘જરૂર હવે પ્રાણ બચશે અને બુદ્ધિદાસ રાજાને તેમ કરતાં જરૂર અટકાવશે.’ આથી તેણે પણ પ્રસન્ન થઇ સવારી ઉતરી એટલે ઘેર ગયા. બીજે દીવસે પ્રાતઃકાળ થયો એટલે બુદ્ધિદાસ મ્યાનામાં બેસી રાજા કશ્વપસેનને મેહેલે આવ્યો. રાજાએ તેને સન્માન આપી બેસાડ્યો. પશ્ચાત પુછ્યું કે “એકાએક એકજ રાતની અંદર શેડજી તમને આટલી બધી સપતિ કયાથી મળી ?” બુદ્ધિદાસે કહ્યું. “અન્નદાતા, એ સૌ મારી બુદ્ધિનો પ્રતાપ છે. પણ પ્રથમ જે વચન આપે કે, એ મારી બુદ્ધિનો ઉપયોગ સાચો માલમ પડે તો મને કહ્યું પણ કરવું નહિ તેમજ જે જે લાંચીયા અધિકારી ગુન્હાને પાત્ર જણાય તેને ફાંસી વીગેરે દેહાતલંકની શીશા સુધી સજા કરવી નહિ અન્ય જે સજા કરવી હોય તે કરવા આપ મુખ્તીયાર છો.” આ સાંભળી રાજાએ વચન આપી તેમ કરવા કહ્યું એટલે પેલા જે અમાત્યોની અને પોતાની બુદ્ધિના ઉપ-

આ વચન સાંભળી પ્રહર્ષ બોલ્યો “હે ભગવાન્ જે વેદ
શાસ્ત્ર અને સત્પુરુષો જગદેવ હરિ અને હરિરેવ જગત’ એ વા
ક્યનું ક્યન કરે છે તે ઠેવીરીતે તે કૃપાકરી સમજાવે?” મુનિ
વર્ચસતમા કહે ॥ “હે પ્રહર્ષ તે સર્વથા સત્ય છે; હરિ એ જગત
અને જગત એજ હરિ છે. કારણ કે જગત ચિદાકાશ રૂપ છે
જાતનાં તેમજ સ્વપ્નમાં જે દૃશ્ય જણાય ॥ તે દૃશ્ય રૂપાત્મક
જગત છે અને તેનો આધાર મૂલ્ય શુન્ય ચિદાકાશ છે. તે ચિ-
દાકાશનું સ્વરૂપ ચિદાકાશમાંથીજ પ્રકટ થયેલું છે. હે મુમુક્ષુ
શિષ્ય, બ્રહ્મા સ્વરૂપ ચિદાકાશથી ભુદ્ધ નથી. હે પ્રહર્ષ આ જગતના
આરંભમાં કાંઇપણ કારણ નહતાં તેથી પ્રાણીઓ તથા મહાભુતો
વાસ્તવિક પણ ન હતાં. એટલે પૃથ્વી ઇત્યાદિથી બનેલું શરિ-
ર પણ હંતુંજ નહિં અર્થાત કશું હંતુંજ નહિં. માત્ર એક ચિદા-
કાશ સ્વપ્ન તુલ્ય દૃશ્યને બેમાં કરે છે કે જે ચિદાકાશ પોતાના
સ્વરૂપનોજ એક વિવર્ત છે. ત્યારે ત્રણ ગુણવાળી પ્રકૃતિને
માયાનો સંબંધ થાય છે ત્યારે તે ચિદાકાશરૂપ વિવર્ત આકૃતિમાં રૂ-
પાય છે. કારણકે પ્રકૃતિને માયાના સંગથી શોભ અને ગ્લાની ઉપજે
છે. હે વત્સ, આકાશરૂપ ચિદાત્માનો આભાસ જે જણાય છે તે ચિ-
દાભાસ સ્વપ્નવત્ જગતને નામે ઓળખાય છે. સ્વપ્ન જેમ મિથ્યા છે
તેવી જ રીતે જગત એ મિથ્યા છે. કારણ કે વાસ્તવિક રીતે
તો તે માત્ર ચિદાત્માનો આકાશરૂપ આભાસ અર્થાત ચિદા-
ભાસ છે. આટલા માટે હે પ્રહર્ષ શ્રીસદગુરુ અને સત્સાત્રો આ
જગત એજ હરિ છે એમ કહે ॥ તે તું અનુભવે કરીને જાણું
આ સર્વ વિશ્વ પરમાત્માનોજ વિવર્ત હોવાથી તેમાં સર્વત્ર
ચિદાત્માનોજ વિસ્તાર છે. અને ચિદાત્મારૂપ વિવર્તમાં પૃથ્વિ
પાણી જળ વાયુ ઇત્યાદિ સર્વ નામ રૂપાત્મક સંજ્ઞાઓ પણ તે
ચિદાત્માએજ કહી કાઢી છે. ચિદાકાશરૂપ વિવર્તનેજ જગત
સ્વપ્ન જ્ઞાંતિ ઇત્યાદિ શબ્દોથી આપણે કહીએ છીએ. આ
નામરૂપાત્મક જગત સંબંધી અનેક દૃષ્ટિઓ છે પણ તે સર્વ
આકાશમાં જેમ શુન્યતા રહેલી ॥ તેવીજ રીતે બ્રહ્મસ્વરૂપ

ચિદાત્મામાં પણ શુન્યતારૂપ અનેક દષ્ટિઓનો પ્રવેશ તથા સ્થિતિ
 પરંપરા થયાં કરે છે. હે પ્રદર્શ જગતનું અને હરિનું સ્વરૂપ
 એક છે તેનું કારણ કે ચિદાકાશ જેમ નિરાકાર, શુન્ય, અનંદક,
 અનાદિ અને અનંત છે, તેવીજ રીતે પરઃબ્રહ્મ પણ નીરાકાર,
 શુન્ય, અનંદક, અનાદિ અને અનંત છે. જેમ ગરીબને સ્વપ્નમાં
 હાથી પ્રાપ્ત થાય છે અને ધનને પ્રત્યક્ષ જુએ છે તેવીજ રીતે
 જા ચિદાત્માથી ભરપૂર એવા જા ચિદાકાશને જગત જણાવું
 એ પણ અવગતી મિથ્યા જ્ઞાતિ છે. એ ચિદાકાશ તો આકાર
 રહિત શુદ્ધ સાત્વીક ચૈતન્ય સિવાય અન્ય કશુંજ નથી એમ તું
 નિર્ણય કરીને બાણ ? માટે હે પ્રદર્શ જા જગત હરિથી ભિન્ન
 નથી પણ તેજહરિ છે. જેમ ચિદાકાશમાં રહેલી શુન્યતા જેમ
 ચિદાકાશથી કેઈ ભિન્ન નથી તેવીજ રીતે બ્રહ્મમાં રહે-
 લું જગત બ્રહ્મસ્વરૂપથી યતકિચિત પણ ભિન્ન નથી. તેથી
 તે બ્રહ્મસ્વરૂપ સમસર્વત્ર વ્યાપ્ત, શાંત, નિરાકાર, નિર્વિકાર અને
 જ્ઞાનમય ચૈતન્ય રૂપ બ્રહ્મ વિભાજ્ય સિવાય અન્ય કશુંજ નથી.
 તે ચૈતન્ય સ્વરૂપેજ પોતાને હાથે પોતાનો વિસ્તાર કરેલો છે.
 અને તેથીજ “એક બ્રહ્મ સત્ય છે અને જગત મિથ્યા છે
 તેમજ હરીએ જગત અને જગત એ હરી છે” એ મહાન વેદવા-
 ક્યો. જેને શ્રી સમર્થ સદ્ગુરુઓ અને સત્યાગ્રહી કથન કરે
 છે એ તું નિર્ણય કરીને બાણ ? પણ એ મહાન વેદ વાક્યોનું
 કારણ મનન હવેાદિ કષ્ટકાર્ય તદ્દપુરૂષાયદ્ર.૨૧ કરી સ્વસ્ત-
 રૂપનું જ્ઞાન યથાર્થ રીતે પ્રાપ્ત કરવું. અર્થેજ અનુવિધ
 પુરૂષાર્થ સિદ્ધ કરવાની પ્ર. ૧૦ નં. ૨૨૪ રહેલી છે
 એજ મનુષ્યનું છે પ્રાણિક જે ૧૦૦ મનુષ્ય અને પ્રા. ૩૨૫૫
 હીંદુઓ વેદ ત્યારેજ જન્મ્યો. પણ ૫ છે હે પ્રદર્શ, અને એ
 વાર્તા તો સિદ્ધ છે કે તદ્દપ્રમ નવાનર એ. ૬૩૫ નેની અગા
 સાને દક્ષિણ કરે છે હે ૨૨૫ વેદગ્રંથ એન વિધાન કરે
 છે કે આતર મનમાં શુભ તરે. ૧૨૩૫ રીજ ૧.૫ની વખતે બાણ
 મનને અન્યત્ર બલવાન તદ્દં અને નિ. ૧૨ તદ્દપ્રમ-નવાન રા.

ખતું પડે છે. અને તે જીજ્ઞાસાથી મોટું વૃક્ષ થઈ પરિણમે
એની મેળેજ ફળ પ્રકટાવે છે. માટે હે વત્સ, કામ, ક્રોધ, લોભ,
મોહ, મદ, શોક, ઇત્યાદિ દુશુર્ભૂતો નાશ કરવા અર્થે અને
અતુર્જિધ પુરૂષાર્થને સિદ્ધ કરી સ્વવર્ણાશ્રમ ધર્મના યથાવિધિ
પાલન પૂર્વકપરિણામે પરમપદે સ્થિત થવાની નિશ્ચયાત્મક વૃત્તિ-
ને ધારણ કર ? અને તારે સ્વદેશ જઈ પ્રથમનો આશ્રમ જે
ગૃહસ્થાશ્રમ તેનો અંગિકાર કર ? જાનુદેવે અતુર્યાશ્રમને સિદ્ધ
કરી પરીણામે કેવું જીવનમુક્તીના પદને પ્રાપ્ત કર્યું તે તને
ઉપર કહેલા તેના વૃત્તાંતરૂપ દષ્ટાંતથી સમજાયું હશે માટે એક-
વાર તું ગૃહસ્થાશ્રમને સિદ્ધ કર પશ્ચાત્ત અન્ય આશ્રમોના ધર્મો
અને કેટલીક રસિક અને જ્ઞાનોપદેશની પવિત્ર કથાઓ દ્વારા
તને શ્રવણ મનનાદિની સિદ્ધિ અર્થે અને તારા કથ્યાણની
ખાતર અવશ્ય તારા પ્રતિ આવી સવિસ્તાર સંભળાવીશ, માટે
પ્રસન્ન ચિત્તે તારામનનું યથાર્થ રીતે સમાધાન કરી પશ્ચાત્ત તું પ્ર-
યાણ કર; અને જગદેશ્વરે હરિરેવજગત એ મહાવાક્યને સ્મરણમાં
રાખી નિર્વિઘ્ને તારૂં હિતસાધવા પ્રયત્નવાન થા ? કારણ કે આ
જગતની કહેવત છે કે સાધે તે વાધે; સાધન એ બરાબર આગરૂપ-
ર્વક સિદ્ધ કરવામાં આવે છે તો અવશ્ય ફળને આપે છે. પણી
જેટલો આગરૂ તથા પુરૂષાર્થ કમી હોય છે તેટલું જોખું ફર
મળે છે. નિરંતર સત્કાર અને આગરૂપર્વક સેવાપલો સદ્પુરૂષ-
ર્થ તે વિદિત પુરૂષાર્થ ગણાય છે. અને તેજ પરિણામે વિદિત
ફળને પ્રાપ્ત કરાવે છે. માટે તને પ્રાપ્ત થએલાં સાધનોવડે મારું
આશ્રમોના ધર્મોનું યથાવિધિ પાલન કરવા સંતત તત્ત આપ
જે ? અન્યત્ર મુખી મારા ગુરૂપણાના ધર્મને અનુસરીને તને
કમ ભક્તિ અને જ્ઞાન એ ત્રણેના સ્વરૂપનું વાસ્તવિક મહુપદેદ
દ્વારા જ્ઞાન કરાવ્યું છે તેથી એત્રણેના સ્વરૂપને તું હવે અપૂર્વ
સમજ્યો; મુ એવી મારી બારી યથાથી તને હવે ગૃહીના ધર્મો
કરવા આગરૂ કન્નમા આવે છે એમ તું નિશ્ચે કરીને જાનુજે ?
જે મનુષ્યને ત્રણનિષ્ઠ નેમજ પ્રતિવ એવા ઉત્તમ અપન્ન મ-

સત્ય છે બાકી ત્યાં સુધી હું એમજ સમજીશ કે તમે મારી વાત તોડી પાડી મને અપમાનને પ્રાપ્ત કર્યો જેથી તમને આજની તિથી દીવસથી માંડીને ત્રણ વર્ષ પુર્ણ થએ એ તમારી કહેવત ખરી કરી નહીં બતાવે તો તોપને મ્હોડે બાંધી ઉઠાડી દેવામાં આવશે.” આટલું કહી રાજા ચાલ્યો ગયો અને રાણી પોતાના મન સાથે નીચે પ્રમાણે નીશ્વસ કરવા લાગી-“ જોહો અધ્યાસ એવી વસ્તુ છે કે તે ન કરવાનું કરી શકે છે-પરમપદ જે મહાન યોગિ મુનિઓને પણ દુર્લભ છે તે પણ અધ્યાસથી પ્રાપ્ત થાય છે તો આ જગતમાં એવી પરમાત્મ તત્વથી અન્ય કોઈ પણ ચીજની વસ્તુ નથી કે જે અધ્યાસથી પ્રાપ્ત ન થાય. માટે ખરેખર અધ્યાસ એવો પદાર્થ છે કે સાધકને કાર્ય સિદ્ધિ કરાવ્યા વગર રહેતો જ નથી. માટે લાવ એક મારી મંદાકિની નામની દાસિ છે તેને દરરોજ ગાયનું દુધ પાડું અને તે ગાયનો વાછડો એકાદ બેદીવસનો છે તેને ઉચકી દરરોજ બહારની સીડીએથી રાજ મહાલયની અગાશી ઉપર લવરાવી નિરંતર ચઢક ઉતરની તેણીને અધ્યાસિ બનાવું.” આવો નિશ્વસ કરી તે રાણી પોતાની મંદાકિની નામની દાસિને વાછડાને લેઈ અગાશીએ ચઢક ઉતર કરવાની અતિ ઉત્તમ અધ્યાસિ બનાવા લાગી; દીવસે દીવસે તે વાછડો મોટો નંદી થયો અને દાસિપણુ દરરોજ ગાય તથા લેશોનું દુધ પી પીને અત્યંત બલવાન બની. એમ કરતાં કરતાં આશરે અઢી વરસ વિતિ ગયાં અને પેલો વાછડો અઢી વરસનો મોટો આખડો થયો તોપણ મંદાકિની દાસી તેને ઉઠાવી ચઢક ઉતર કરવાના અધ્યાસમાંથી એક દીવસ પણ બંધ રહી નહતી તેતો એવડા મોટા આખડાને પણ રખારીની પેઠે ખાંધે મુકી સપાટાબંધ અગાશી ઉપર જતી અને ત્યાંથી ઉતરતી. એમ દીવસમાં સવાર સાંજ જન્ને વખત બરાબર અધ્યાસ કરતાં ત્રણ વર્ષ પુરાં થવાને એક દીવસ રહ્યો એટલે રાજાએ કહ્યું “રાણી કાલે તમારું મૃત્યુ થશે કારણકે ત્રણ વર્ષ પુરાં થશે અને તે દરમિયાન તમે મને તમારી કહેવત ખરી કરી ન બતાવી

તેટલા માટે મારી પ્રતિજ્ઞાનો મારે અમલ કર્યા સ્ત્રીવાય છુટકો નથી " આ સાંભળી રાણી બોલી " રાજાજી આજે તમારા જેટલા મદદ લોકો હોય તે સર્વને બોલાવો અને હું તે મારી કહેવત ખરી કરી આપવા તૈયાર છું. " આ સાંભળી રાજાએ દ્વાર પાળને એકદમ હુકમ કર્યો કે સર્વમદદ લોકોને મારી સમક્ષ રમ્મુ કરો ! " આ સાંભળી દ્વારપાળ પોહોર્યો તે સર્વ મદદ લોકોને બોલાવી લાગ્યો. સર્વ મદદ લોકો એકઠા થયા એટલે રાણી પણ એકઠા પડે આવી એક ઠેકાણે બેઠી અને પેલા આખલાને લેઈ મંદાકિનીને સલામ સમક્ષ આપવા આજ્ઞા કરી. મંદાકિની આખલાને લેઈ ત્યાં આવી ઉભીરહી એટલે રાણીએ સર્વ મદદ લોકોને પ્રશ્ન કર્યો કે " તમે સર્વ મદદ રાજ્યના માલમશાલા ખાઈ પણ બલવાન થયા છો અને ઉત્તમ પ્રકારની કસરતો કરી રાજાજીને પ્રસન્ન કરો છો પણ આજે તમારા બલની તથા તમારી કસરતની કસોટી કરવાની છે; માટે આજે આખલો છે તેને ખાંધ ઉપર ઉઠાવી રાજમહાલયની બહારની ઊંચ સીડી ઉપરથી થઈ અગાશીમાં જે ઠાંધ જાય અને એમ સાતવાર ચઢ ઉતર કરે તેને અડધું રાજ્ય પાટ બક્ષીસ કરવામાં આવશે. " આ સાંભળી સર્વ મદદો સ્તબ્ધ થઈ મયા અને માંહો માંહી વીચાર કરવા લાગ્યા કે આવો મોટો જબરદસ્ત આખલો કોણ ઉપાડી શકે અને વળી તેને ખાધે નાખીને સાતવાર અગાશી ઉપર જવા આવવાની રહઃ કોણ કરશે તે પણ સી રીતે અને ? અને એતો કેવલ અમ બલિત વાત છે અસાધ્ય વસ્તુ સી રીતે સાધ્ય થઈ શકે માટે રાણીજીએ કહ્યું તે પ્રમાણે કરનાર માનને પૂત આ દુનિય ના એ પાત્ર નથી કે તે અસંભવિત વાત કરી શકે અને વિચર કરી તે સર્વ મદદોએ રાજાને તસલાથી બે હાથ દેતી કહ્યું કે હે રાજા - રાણીજીની વાત કેવળ અસંભવિત છે એટલે ન બલવાના વસ્તુ સી રીતે કરી શકતી નથી માટે એ રાજાજીની કહ્યું કે તેમ થી બીજું થઈ શકે તેવું કાર્ય હોય ના મળવે તે અમ ક

રવા તૈયાર છીએ. “રાખ આ આંબળી રાણીને કહેવા લાગ્યો.” રાણીજી આતો કેવળ ન જનવાની વાત તે તમે જનાવા માગો છો તે કેમ બને ? એવો તો કોઈપણ અવનિમાં પુરૂષ નથી કે તમે કહો છો તેમ કરે ?” રાણી કહેવા લાગી “રાખજી ત્યારે મારી કહેવત સાથે તે વાથે તે આ સ્થળે આ સર્વ સમા સમજ ખરી કરી જતાયું છું.” એમ કહી તરત તોંલે મંદાકિનીને તેમ કરવાની આજ્ઞા આપી. મંદાકિની તો હરદોશની અભ્યામી હતી અને તેથી સહેલાઈથી તે આખજાને ખાંધે મુકી અમારી ઉપરથી સાતવાર ચૂડ ઉતાર કરી આખજાને મુકી સર્વને સત્તામ કરી ઉભી રહી. સર્વ મસ્ત લોકો, રાખ, તથા પ્રેમકર્મ તો આશ્રિયાની સાથે સ્તબ્ધ થઈ ગયા અને આમારીના પાંકારો પાડવા લાગ્યા રાખએ પોતાનો કાન પકડી રાણીએ કહેલી કહેવતનો સ્વિકાર કર્યો અને તે હીવસથી હરેક કાર્યમાં રાણીની યોગ્ય સત્તા હોવા લાગ્યો.

મુનિવર્યસનમા કહે ॥ “હે વત્સ માટે સાથે તેજ વાપે શ્રદ્ધા અને આશ્રય પૂર્વક જગત એજ હરિ તે એ મારા વાક્યનું નિરંતર મનન કરી તે પ્રમાણે તારા પ્રાપ્ત કરોને કરો. રહીશ તો પરીણામે એ વાક્ય તારા અંતરમાં નિદ્ર થશે અને નિદ્ર થતાં તને તેનું અત્યંત સુખ હશે પ્રાપ્ત થશે એમ તું નિર્ભય કરીને જાણ ? જગત એ તારી હૃદિમાં પડી વ્યસવરૂપ, હરિરૂપ, દેખાશે અને તારી મૂર્તિ અજ્ઞાના વરખનું નિર્યા જાતિ, કલ્યાણ ઇત્યાદિ માયિક હૃદિ દુર થઈ જશે આશ્રય અને શ્રદ્ધા પૂર્વક મારિતું અમાયક કાર્યપણ એક વખતે નિદ્ર થએલુ તારી નજરે નું એકાગ્ર દે પ્રદર્શ, એકાગ્ર દેનત્ય. વિન. કનંનં નાશ થનો નથી. અચિત પ્રારબ્ધ, અને કિવન.જ એમ વજુ પ્રકરના કમો કિટથી તે કુંજર પવંત નવ જવને લ.મુ છે હે તારા જેમ સ્વપ્નાવસ્થામાં કરેક કનં જામન અવસ્થામા નાશ પામે છે નેદીજ રીને અજાન-વસ્થામ. કરેક. કનં જાન ગ્ની પ્રકટવા પડી નહ

હઈ જાય છે. પણ ઈી સદ્ગુરુ અને સત્સાચીના વચ-
નોના અવજન મનન અને નિદિધ્યાસનથી જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય
જે અન્ન ઉપાયોથી હરી પણ થતું નથી. હે પ્રદુર્ગ, તે
સદ્ગુરુ અને સત્સાચીનું રહસ્ય પણ એકાએક સત્સંગ વિના
પ્રાણીને અમલ થઈતું નથી એ પણ તું નિશ્ચય કરીને બા-
ધા સત્સંગ પણ એક કલ્યાણનો હેતુ ગણાય છે. એ બા-
ળન પણ આવડી કાઢે તને એક દર્શન આપી સમજાવીશ.
આજે તો હવે રાત્રિ થઈ ચીલી ગઈ છે મારે સ્વસ્થ થઈ
નિદ્રાને પ્રાપ્ત થાઓ. ” મુનિના આ પ્રશરના વચનો અવજન કરી
શીશ્ય સદીન પ્રદુર્ગ સાદાંગ કયાં એટલે મુનિ પોતાને આસને
પધાર્યા અને શીશ્ય વર્ગ પણ વિસરજન થયો.

—તરંગ ૩ નો

—સરસ્વ સત્સંગ દાનમાં તારે છે—

શીજે રીવસે સમય થતાં મુનિવર્ચસનમા પ્રદુર્ગને જોતાવી
રાત્રિજે પુષ્પા દાખા છે “ હે વત્સ, તારી જે જે યાચ્છા
દેવ તે મને સર્વ નિવેદન કરજે ! કારણકે તારે હવે જોશાર એ
રીવસમાં તારે રથાને જતું પડશે અને પ્રાપ્ત કર્યોને કરી પ્રાપ્ત
મુખદુર્ગના જોગે જોગવણ પડશે અને એ રીતે જાત્રિ માટે
જનુઆમને સિદ્ધ કરી પરમપદે નિયત થવું પડશે મારે મારા
સનિદ્ધપણના લાભને રીધ વિચાર કરી કે જે પ્રકારે તારું ચિત્ત
કમલાન માગત હોય તે તે પ્રકારે લખવાનું છે તેને લખવા
પ્રવાનથીત કરે ” હે ગુરુ, હોય સદ્ગુરુ જગદે સમિપ દેવ
તારે મુદિએ જે જે લખ દેવ “ હેવ તે તે દેવ હરે
જે નિદિધ્યાસન દેવ “ હેવ તે તે લખ દેવ હેવ તે તે દેવ હરે
મને મદન “ જે જે “ હેવ તે તે લખ દેવ હેવ તે તે દેવ હરે
જે જે “ હેવ તે તે લખ દેવ “ હેવ તે તે લખ દેવ હેવ તે તે લખ દેવ
જે જે “ હેવ તે તે લખ દેવ “ હેવ તે તે લખ દેવ હેવ તે તે લખ દેવ

પણ અન્ય તારા મનના કંઈપણ શંકાચુકા વિચારો તારા રદ્યમાં સમાધાનાર્થે ઉદ્ભવ થતા હોયતો તે મુખેથી નિવેદન કરી શંકારહિત બની નિર્લય અને પ્રસન્ન રહી સર્વ કાલમાં સર્વેશ્વરના સ્વરૂપને સ્વસ્વરૂપાનુસંધાન પૂર્વક અનુભવી જીવનમુક્તિના પદે વિરામને પામવા પ્રયત્નશીલ થજે ? સત્સંગના ફલનું એક ટુંક દૃષ્ટાંત નીચે પ્રમાણે આસ્થાએ તને કહું છું તેનું એકોમ્ર ચિત્તે શ્રવણ કર ?

મુનિવર્યસતમા બોલ્યા “ હે પ્રકુર્ષ્ જોકે સમયે પરમપુણ્ય શ્રી સાક્ષાત વિષ્ણુ ભગવાન વૈકુંઠમાં પોતાનો દરબાર ભરિ ખીરાજેલા છે તે વખતે જેણે સાક્ષાત્કાર કરેલો ॥ એવા તત્ત્વ વિદરિષ્ઠ પરમ યોગિ પુરૂષ શ્રીમદ્ ભગવાન રામચંદ્રજીના સંહ-શુરૂ વસિષ્ઠ મુનિ આવી દંડ પ્રણામ કરી પોતાના દરજમને ઉચિત એવા સિંહાસન ઉપર બેસી વિષ્ણુને પ્રશ્ન પૂછવા લાગ્યા કે “ હે ભગવન્ આ સદ્દિમાં સત્સંગનું ફલ શું ? આવો મોટો હરિશ્ચંદ્ર રાજા જે સત્યથી કહી પણ ડગતો નથી અને સદાસર્વદા સત્સંગ કરી પરમ પુરૂષાર્થને સાધનારો છે છતાં વિશ્વામિત્ર જેવા મોટા રાજર્ષિ મહાત્માના સંગથી પણ તેના ભાતી દુઃખની અવધિ આવતી નથી તો પછી હે મહારાજ આ સત્સંગનું ફળ શું ? તે સત્સંગને સદગુરૂ અને વેદશાસ્ત્ર આટલો બધો વખાણે છે તે સર્વ મિથ્યા ગણાય કે નહિ અને આ જોતાં શ્રવણ મનનાદિ સાધનોજ માત્ર કાર્ય સિદ્ધિમાં કામ આવે છે બાકી સત્સંગથી કશુંજ ફલ નથી એમ સ્પષ્ટ કહી શકાય કે નહિ ? મારે ‘ હે ભગવન્ સત્સંગનું ફલ શું તે મને સમજાવ કૃપા કરો ? હું આપનું બાળક છું. ”

ઉપર પ્રમાણેના વચનો શ્રવણ કરી વિષ્ણુ ભગવાન રિમગ હાસ્યથી તત્ત્વવિદ મૂનિ વસિષ્ઠ પ્રતિ નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા. “ હે મુને, સદૃઢ્ય એટલે શુદ્ધ રદ્યવાળા સત્પુરૂષનો સત્સંગ પ્રાણીને શલ્યમાં તારે છે એ વાત ખેત્રી નથી. અને તેથીજ સત્સંગનું ફલ વેદશાસ્ત્ર પ્રાધાન્ય ગણ્યું છે.

માટે આપ વિશ્વામિત્રના તપોબલ્લથી ગભરાઈ આદ્ય પ્રપંચને
 આધિન થઈ બોલોછો. એટલે આપ પણ સરસ્વ નથી તેમ હું
 પણ આ જગતને રિયતિરથાપક અવસ્થામાં રાખવાનો સતત
 પ્રયત્નશીલ હોવાથી હસ્ય પ્રપંચને રચુડું જેથી હું પણ સ-
 રસ્વ નથી માટે સર્વમાં આ નારદ મુનિ જે મન વચ કાયથી
 સમદ્રષ્ટિથી મને બજે છે તેજ સરસ્વ છે અને તેથી તેમની ભેડે
 જઈ સંસંગનું મહાત્મ જુઓ ? અને અનુભવ કરી પછી મને
 આપ કહેજો ? “ આપું ક્ષીમદ ભગવાન સાક્ષાત વિશ્નુ વિશ્વ-
 તિ કૃષ્ણ પરમાત્માનું કહેવું સાંભળી વસિષ્ઠ મુનિ નારદ ભેડે
 સંસંગનું ફલ ભેવાને મૃત્યુ લોકમાં આવ્યા. એક ગામને ગાંદરે
 બને જણા આવી ઉભા રહ્યા એટલે નારદ મુનિ વસિષ્ઠ મુનિને કહેવા
 લાગ્યા “ હે બ્રહ્મર્ષિ ગામમાં જવા કરતાં આ ગામને ગાંદરેજ તમને
 તમારા પ્રસનો ખુલાસો મળશે માટે કૃપા કરી અહીંજ આપને
 પ્રભુઅશા મુજબ બતાવવામાં આવે તો તેથી કરીજ હરકત
 નથી. ” આપું મુનિ નારદનું બોલવું સાંભળી વસિષ્ઠ મુનિ
 બોલ્યા “ હે મુનિંદ્ર આપનો ટોળ કરવાનો સ્વભાવ છે માટે
 પ્રથમથીજ કહેજો. બાકી આપે કહી તે મુક્તિ મને સર્વથા મા-
 ન્ય છે. ગામમાં જઈ આ મૃત્યુ લોકના જીવના સંબંધમાં આ-
 વડું તેવાત જરા મારાજેને ઉપાધીરૂપ લાગે છે માટે અત્રેજ
 તેવાતનો પ્રભુઅશાથી નિકાલ કરતા હો તો મારે કાંઈ વાપો નથી. ”
 પછી ગામને ગાંદરે એક મોઠા ઉકરડો હતો કે જ્યાં સર્વ ગા-
 મના લોકો મળોત્સર્ગ કરવા આવતા હતા. અને ઢોર ઢાંખર
 ના રાડાં અને છાલુ વીગેરે પણ તે ઉકરડામાંજ નાંખતા
 હતા. ગામની આમપાસ કેવલ જગલ હતું અને તેની
 પાંચ પાંચ કોસની દુરમાં અન્ય નાના કે ગામ પણ ન હતું
 તે ઉકરડા પાસે આવિ ન.ર.હ.એ કન. મુનિ વિશ્વિશ્વ, આ
 પ આ છાલુમાં પડેલા કિટ પેશન નેક.દ ને.દ. કિટને નારી
 સંમુખ રાખી અ.પ.ન. પ્રકાને. કેન. પુ.ડા મુખ. એટલે નાન
 ખુલાસો થયે. વનિષ્ઠ મુ.ને. એકદન અ.ધર્મ.ની સાથે હ

સી પડ્યા અને મશકરી માની ફરી નારદને કહેવા લાગ્યા 'હે પવિત્ર મુનિ, આપ કૃપા કરી મારું હાસ્ય કર્યા વગર મને વાસ્તવિક ખુલાસો પ્રાપ્ત કરવાનું કીટને પ્રયત્ન કરવા કહો છો કે નાહક મારો ટોળ કરી કૃષ્ણ ભગવાનને અને મને બંનેને લલાવવાની ખાતર આ બધી રચના રચો છો ? = નારદ બોલ્યા " નહિ મૂનિંદ્ર હું કદીપણ અસત્ય વાત કહીશ નહિ. પ્રભુ ઇચ્છાથી જે રસ્તો લેવો યોગ્ય હતો તે રસ્તો તમારા ખુલાસાને માટે લીધો છે. માટે સુખેથી તે કીટને એક સળી વડે તે છાણ-માંથી બહાર કાઢી માગ તરફ તેનું મ્હોં રાખી પ્રશ્ન કરજો એટલે તે વાસ્તવિક ખુલાસો આપશે. " આ સાંભળી વસિષ્ઠ મુનિ તો શિવોહં શિવોહં કરતા પોતાની શ્વેત કાંબલની કફની ની બાંધો મહાવી સત્વર એક તણખડું લેઈ છાણમાંના કીટને સળી ઉપર અહડાવ્યો અને નારદના સન્મુખ તેનું મ્હોં રાખીને પ્રશ્ન કર્યો કે હે કીટ, સત્સંગનું ફલ શું ? આ પ્રશ્ન થતાની સાથે તે કીટના પ્રાણ જતા રહ્યા. આ જોઈ વસિષ્ઠ મુનિ તો રામ રામ શબ્દની સાથે તે કીટના દેહને એક પાસે કુવો હતો તેમાં તણખડા સહિત પધરાવી દીધો અને નારદ અને વિષ્ણુ ઉપર સહજ હોય આવ્યો હોય તેવી રીતે નારદને કહેવા લાગ્યા = શું મહારાજ આમ કરી મારે હાથે જીવદત્તા કરાવી ? આવી રીતે કિટયોનિના જીવદારા તે વળી ખુલાસો મળતો હોત તો પછી ઠેક વિષ્ણુના દ્વાર સુધી આવવાનો શ્રમ વૃથા હું શા માટે લેત ? વાહ મુનિંદ્ર સર્વ ઠેકાણે આવું દીખજ કરી તકરારનું ઘર ઉત્પન્ન કરો છો હવે એ કીટનો મારે હાથે પ્રાણ ગયો તેથી અવશ્ય તે હત્યાના નિવારણ માટે મારે પ્રાયશ્ચિત કરવું પડશે. માટે દીખજ કરવું ત્યજી દેઈ યયાર્થ રીતે મારા પ્રશ્નનો ખુલાસો કરવા પ્રવૃત્ત થાઓ ? વિષ્ણુ ભગવાને તો આપને સરદય સમજી મારી જોડે મોકલ્યા છે. કંઈ હાસ્ય કરી વ્યર્થ કાલ ખોવા આપણું અટ્ટી આવવું થયું નથી. વાસ્તવિક રીતે જે કાર્ય કરવા આવ્યા છીએ તે કાર્ય કરી પછી

નારદ બોલ્યા “ ત્યારે પચાસે મુનિંદ્ર, નિશ્ચય પામે મારા
 પુત્રાગામી અમંતોષ છે તો પ્રજા આપને પુત્રાગો આપશે ”
 એમ કરી જન્મે પામ્યા વૈકુંઠમાં જાગ્યા અને વિશ્વ ભગવાન
 ની મન્મુખ આવી બે દાશ બેટી અભિષેકન કરી વસિષ્ઠ મુનિ
 તેમને કહેવા લાગ્યા કે “ હે ભગવાન શું સત્સંગનું
 દક્ષ વિનાશ કરશે કે જેને પ્રશ્ન કરવામાં આવે છે તે જીવ
 તરતજ મરણ પામે છે ? પ્રશ્ન પૂછવા જતાં તો ઉત્તરી કન્યા
 ઘાટે છે માટે આપ પુત્રાસો ન કરતા હો તો કંઈ નહિ” પણ
 કંઈ પારેપારે કહ્યા હોવાય છે. હવે તો નારદજી દ્વારા મારે પુ-
 ત્રાસો લેવા નથી તો આપ મારા પ્રશ્નનું સમાધાન કરતા હોતો
 બલે નહિ તો હું મારે કથાને પાછા જાઉં છું. ” આ વચનો
 શ્રવણ કરી ભગવાન બોલ્યા “આલો ત્યારે મુનિંદ્ર હું તમને
 બતાવું. ” એમ કહી મૃત્યુ ક્ષેત્રમાં એક નગરને વિશે નારદને
 કોઈ જન્મે અ.વી પાડેલ્યા. એટલામાં સામિથી ગાયત્રી વાછરી
 આવતી જોઈ ભગવાન વમિષ્ઠ મુનિને કહેવા લાગ્યા કે “મહા-
 રાજ આ ગાયત્રી વાછરી છે તેને પ્રશ્ન કરો એટલે પુત્રાસો મ-
 થશે. ” આ સામગી વમિષ્ઠ મુનિએ તે ગાયત્રી વાછરીને પ્રશ્ન
 કયો કે “ હે વત્સે, કેમ મત્સંગનું દક્ષ શું ? ” આ પ્રશ્ન થતાંજ
 વાછરીની દષ્ટિ ભગવાન ઉપર પડી અને પડતાંવેંત તરતજ મૃ-
 ત્યુ પામી. આ જોઈ વમિષ્ઠ મુનિ તો ગાયત્રી કહ્યા થોડી એમ
 સમજી ભગવાનપર-ક્રોધ કરી કહેવા લાગ્યા “ હે ભગવાન આ
 પં પણ નારદજીની પંડે મને બનાવ્યો અને આ ગૌડત્યા મને
 ઘાટાડી હવે મારે પ્રશ્ન કંઈ નથી પુછવો. સમાધાન ન કરતા
 હોતો સ્વપ્ન કહી થો એટલે હું ચાલ્યો જાઉં. આપને મન હ-
 સવું છે અને મને કહ્યા લેઈ લેઈને ત્રાસ થાય છે. ” આ
 વચન સાંભળી ભગવાને વિચાર કયો કે હવે ખરેખર વસિષ્ઠ
 મુનિ ગતરાયા માટે તેમના પ્રશ્નનું સમાધાન હવે કરવા દે; એ-
 વો નિશ્ચય કરી નારદમુનિને ભગવાન કહેવા લાગ્યા કે હે નારદ
 તમે મુનિવસિષ્ઠને આ નગરના રાજા પાસે લેઈ જાઓ ? અને

તેની રાણીને હમણાં તરતમાં જ બાળકજ નમ્યો છે તે બાળકને
 વસિષ્ઠ પાસે પ્રશ્ન કરાવ્યો છે એટલે તે બાળક મુનિના પ્રશ્નનું સમાધાન
 કરશે.' આ સાંભળી વસિષ્ઠ કહેવા લાગ્યા 'મહારાજ એ ઠીક
 બતાવ્યું કે બાળક ત્યાં જોકે બાકી હતી તે પણ લાગે ? મહા-
 રાજ હું તો હવે પ્રશ્ન કરનાર નથી. નારદજી પાસે પ્રશ્ન કરા-
 વો અને હું તટસ્થ હતા રહી જે થશે કે તે જે કહેશે તે સર્વ
 જોઈશ અને સવલુ કરીશ. હું તો પ્રશ્ન કરી કરીને યાચ્યો છું.'
 ભગવાન કહેવા લાગ્યા 'હવે ત્યારે તમે જહીતા હો તો નારદ-
 જી પ્રશ્ન કરશે તમે ઉભા રહી સર્વ જોજો અને સવલુ કરજો ? નારદ
 કહેવા લાગ્યા "હે વસિષ્ઠજી આપને હતાનો ભય લાગતો હશે તો હું
 તે બાળકને પ્રશ્ન કરીશ, ગભરાયો નહિં." એમ કહી ભગવાન તો
 તે નગરની બાજે જો જોકે વડવૃક્ષ તળે બેઠા અને નારદ તથા વ-
 સિષ્ઠ બંને રાજમહાલયમાં આગ્યા અને રાજાને કહેવા લાગ્યા
 'હે રાજા તારી રાણીને તરતમાં બાળક જનમ્યો ॥ તેને અ-
 માદી સમીપ લાવ શરણ કે તેને જોકે અમારે પ્રશ્ન કરવો છે ?"
 રાજા આશ્ચર્ય પામી પ્રત્યુત્તરમાં કહેવા લાગ્યો. "હે મુનિંદ્ર તે
 બાળકને અવતરે માત્ર બેજ દીવસ થયા છે તો એ બે દીવસનું
 બાળક આપના પ્રશ્નો ઉત્તર શું આપી શકશે ? માટે એવી અ-
 સંભવિત આજ્ઞા કરવાની સુઠી દેઇ જે વાત સંભવિત હોય
 તે કૃપા કરીને કહો તો હું તે વાતનો અમલ કરવાને તૈયાર છું.
 નારદ કહેવા લાગ્યા "હે રાજા તારા મનથી તને અસંભવિત
 લાગે ॥ પણ અમને તેમ લાગતું નથી અને અસંભવિત વિચાર
 કરીનેજ તને આજ્ઞા કરી છે માટે તું તે બાળકને અમારી સમ-
 સ્પર્શ કર અને પછો જો કે અમે પુછાએ છીએ તેનો ઉત્તર ને
 આપે છે કે નહિં. રાજા આ સાંભળી વિચર કરવા લાગ્યો
 કે વખત છે એ. રૂંધેલો પેતાન. તપે મલ વડે કદાચ તે બા-
 ળકને વાચા આપે અને કદાચ બોલવે મ.ટે બાળકને દલી તેમના
 સમક્ષ રજુ ને. કર પછી જો કે શુ થાય છે આવો નિશ્ચય કરી
 રાજા યનાવવાના થ. બાળકને હેંઠ આગ્યો અને - -

કૃષિઓ બેઠા હતા ત્યાં લાવી તેમની સમક્ષ મુકી દીધો. એટલે બાળકને બોળામાં લેઇ નારદમુનિ તેને પ્રશ્ન કરવા લાગ્યા કે ' હે બાળ બોલ સત્સંગનું ક્ષત શું ? ' આ પ્રશ્ન ઉપર બાળકની દૃષ્ટિ પડતાંજ તેને વાચાં થઇ અને નિચે પ્રમાણે નારદના પ્રશ્નનું સમાધાન કરવા લાગ્યું કે જે જોઇ રાજા અને આખો રાજ દરબાર સદુસ્તબ્ધ બની ગયા અને બાળકનો ઉત્તર લક્ષ્યપૂર્વક વસિષ્ઠ પણ શ્રવણ કરવા લાગ્યા.

બાળક કહે છે " હે મુનિંદ્ર, સત્સંગનું ક્ષત જુઓ પ્રત્યક્ષ છે. પ્રથમ હું છાજુનો કીડો હતો ત્યાં મને આપે છાજુમાંથી બહાર કાઢી દર્શન દીધાં કે તરતજ કીટ યોનિમાંથી હું મુક્ત થઇ ગયો અને મેનાને પેટ શુક્રયોનિમાં જન્મ્યો, ત્યાં પણ પુનઃ આપે આવી દર્શન દીધાં એટલે પક્ષીની યોનિમાંથી મુક્ત થઇ પશુ યોનિમાં ગાયને પેટ વાછરીનો જન્મ લીધો અને પશુ યોનિમાં પુનઃ આપના દર્શન થયાં જેથી પશુ યોનિમાંથી મુક્ત થઇ આ રાજાને ઘેર મનુષ્ય યોનિમાં મારો જન્મ થયો. અહીં પણ આપનાં મને દર્શન થવાથી હું ચક્રવર્તિ રાજા થઇ મુખ ને પ્રાપ્ત કરીશ. અને પુનઃ દર્શનનો લાભ કદાચ મારા મૃત્યુ વખતે મને આપશે તો આ સંસારસાગરને તરી જન્મમરણ થી મુક્ત થઇશ. કહો મહારાજ સંત પુરૂષોના કષ્ટ ભરના સમાગમે મને કેટલું બધું ફળ આપ્યું તે હવે આપની બુદ્ધિ થીજ વિચાર કરો ? જ્યારે સત્પુરૂષોના સદ્ગુણ દર્શનથી આટલો બધો મને લાભ થયો તો કદાચ આપના જેવા સંત પુરૂષોને મને નિરંતરનો સમાગમ હોય તો પછી મારો સદ્ગુણમાં મોક્ષ થાય એમાં કશુંજ આશ્ચર્ય જેવું નથી. " આટલું કહી તે બાળક બોલતું બંધ થઇ ગયું અને બન્ને કૃષિઓ પાછા ભગવાન્ હતા ત્યાં આવી પોહોડ્યા. વસિષ્ઠ ક્ષાય જોડી પશ્ચાત્ કહેવા લાગ્યા ' હે ભગવાન્ આજે મારા પ્રશ્નનું સમાધાન થયું. હવે મારી ચાંકા ન રહી; મને હવે ખાત્રિ થઇ કે સરદય સત્સંગ જીવને સજ્જમાં તારવા સમર્થ છે થયો હવે મારે સ્થાને જઈશ

એમ કહી વચ્ચિત્ત મુનિ પોતાને સ્થાને સિધાવ્યા અને વિશ્વ તથા
નારદ પણ પોત પોતાને સ્થળે વિદાય થયા.

મુનિ વચ્ચિત્તમા કહે છે " હે પ્રહર્ષ, માટે સત્સંગ એનો
છવને કેવલ્ય પદ પ્રાપ્ત કરવાનું પરમ સાધન છે. હે તાત્ સ-
ન્સંગ કેવો કરવો તે બાબત આ સ્થાને એક ડુંકા દૃષ્ટાંતથી
સમજાવું તે તરફ એકાગ્ર યર્ષ પ્રસન્નતાપૂર્વક લક્ષ દેજે ?

આનુદેવ અને દીગંબર સ્વામિનું વૃત્તાંત કહી, પોતાના
શિષ્ય અને શીરપુરના રાજા શુભકેતુ ને ત્યાંથી તેના શુર પેતા
સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય ત્રિવેણીના ઘાટ ઉપર રચેલી પોતાની પર્ણકુ-
ટિયાએ આવી નિવાસ કરી રહ્યા હતા. શુભકેતુ અને તેના પુત્રને
પુત્રમાદીએ બેઠાં તેટલો લાંબો કાળ આ વખતે વ્યતિત થયો હતો.
છતાં પણ સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય તપસ્વિ પરમયોગિ અને સ્વેચ્છાથી
શરીર ઊડવાના તથોબલવાળા હોવાથી છવનમુકા પદે બિરાજી
વરમાનંદના મુખપૂર્વક હજી મુખી આમુખ્યને લોગવના જગત-
માં પ્રત્યક્ષ રહ્યા હતા. તેમને ઘણા મોટા મહાત્મા બાલ્મી હોઠા
ના ટોલે ટોળાં ચારે દીશાએથી તેમનું દર્શન કરવા આવતા
હતાં. શુભકેતુના વખતથી તાંબાપત્ર ઉપર જે તેમનું વર્ણન
જાહેર હતું હતું તેમાં શુભકેતુના પુત્રો અને પુત્રના પુત્રો અને
એક પછી એક જે ગાદીએ બેઠા તેમણે પોતપોતાના સમયમાં
તેમાં વધારો કરી આપ્યો હતો. એથી દરરોજ પર્ણકુટિયામાં
આઠરે પાંચરો મૂર્તિને લેબળ પ્રાપ્ત થતું હતું, પર્ણકુટિયાની
અસપાત ધોમર અને યોગ્ય નેટલી મુખિ રાજાએ આપિ
દીપી હતી અને બેની અંદર વન ઉપવન સરોવર મુખથી
પ્રાપ્તના પૂર્ણ દરિયાદિ રાજના માગી પાતે ઉઠેલાંબા દંતાંએથી
મુનિની પર્ણકુટિયાની આસપાસ ઉલ્લસ અને લગ્નમંડપની
રોજ દરદોને પણ કેટલાંક મુકે તેવી રીતે રહી હતી આવી
મનદર પર્ણકુટિયાના સિદ્ધેશ્વરાચાર્યે તપસ્વ કરી રહે-
હતા. તે વખતે તેમને સ્વતંત્ર વર્ષની વરના આઠરો દસ
આપ્યો હતો એ સમયે રીતપુરંકરના વર્ણનને

ટોળું સત્સંગ કરવાની ઇચ્છાએ તેમની પર્ણકુટિકાએ આગ્યું સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય તપસ્વિ આ સમયે પોતે પોતાની પર્ણકુટિકા ચોતરફ આવી રહેલી મોગરાની વેલનું જુથ ક્યારાઓમાં થઇ ગયેલું તેથી જીવજંત તેના જાળામાં ભરાઇ ન રહે તેટલા માટે તે મોગરાની વેલના જુથને પાળીથી કલમ કરી કરી બીજે રથળે રોપવાની પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યા હતા. જેથી ચેલા સત્સંગ કરવા આવેલા વાણીઆના ટોળાએ દુરથી જોઇ વીચાર કર્યો કે “ મહારાજ અત્યારે કંઈ કામમાં છે માટે ચાલો વળી બીજી વખત સત્સંગ કરવા આવીશું. એમ કહી પર્ણકુટિકા આગળ પુરેપુરા ન આવતાં છેક નજદીક આવી પાછા વળ્યા. આ જોઇ શાંત અને કંઈકાજ જેનો સ્વભાવ છે એવા મુનિ સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય રોપવાનું કામ પડતું મુકી તે ટોળાને ઉભા થઈ જોરથી હાંક મારી. બોલાવે તેનો અનાદર કર્યો એ પાપ છે તેમજ વળી આ મહારાજ તો રાજના શુદ્ધ એટલે તેમનું જરા પણ અપમાન થાય અને રીવપુરનો રાજા તે વાત જાણે તો તરત શુભી દઇ કે માટે મહારાજ બોલાવે તો પાછા વળવું જોઇએ એમ ધારી તે વળીક ટોળાના આગેવાને કહ્યું “ ભાઈયો વળો અને ચાલો જોઈએ મહારાજ શું કહે છે ? ” વાણીયાની ભત શાળી હોય છે જેથી પેકું ટોળું પાછું વળી મુનિ પાસે આગ્યું એટલે સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય હાથ જોડી અતિનમ્રતા વાળી અને અભિમાન રહિત બીવેડી વાળીથી તેમને પુછવા લાગ્યા કે “ કેમ ભાઈઓ, જુપડીએ આવતાં પાછા વળી ગયા? આ સેવકનું કંઈ કામ હોય તેમજોથી નિવેદન કરો ? ” પેકું ટોળું કહેવા લાગ્યું કે “ મહારાજ અમે તો ઘડી એ ઘડી આપનો સત્સંગ કરવાની ઇચ્છાએ આગ્યા હતા પણ આપને આ વાડીનું કામ કરવા જોયા એટલે અમે ધાર્યું મહારાજ કંઈ કામમાં છે માટે વળી બીજે સમયે આવીશું એમ કરી અમે પાછા વળ્યા. અં સાંભળી સિદ્ધેશ્વરાચાર્ય તેઓને કહેવા લાગ્યા “ હે ત્રિવિદ્યુ વરૂંક પુત્રો, સત્સંગ એ આમાન્ય વાત નથી. સત્સંગ તો અનિ

હુકેમ છે. સત્સંગ કરનાર તો જેનો સંગ કરે છે તેની પ્રત્યેક કીધામાંથી સ્વર મહણ કરે છે. અને નિરંતર સત્યવસ્તુનેજ સ્વી-
કારે છે. જો તમને જરાજર સત્સંગનો અનુભવ થયો હોત તો તમે સપગા પાછા ન વળતાં આવીને વીરેક પૂર્વક મારી પાસે મેલત અનેમારી પ્રત્યેક કીધાઓને જોઈ તેમાંથી સારવસ્તુને મહણ કરવ પણ તમે પાછા ફર્યા તેથીજ જણાય છે કે સત્સંગ એ શી વસ્તુ છે તેની તમને હજી જરાજર માહીતી નથી માટે તમને આ સ્થળે એક લક્ષણ આપી સત્સંગનું સ્વરૂપ સમજાવું છું. કહો તમે સર્વે આબ્યા ત્યારે હું શું કરતો હતો? પેલા વણીક-ના ટોળાના આગેવાને પ્રત્યુત્તરમાં કહ્યું = મહારાજ તમે પેલી મોગરાના વેલના ક્યારા પાસે બેસીને કલમ કરી કરી મોગરાની વેલને બીજે સ્થળે રોપતા હતા, એમ અમે તો જોઈએ; કહો ત્યારે તે વાતમાં તમે શો સાર લીધો? મુનિએ હાસ્યથી કહ્યું. પેલા ટોળાનો આગેવાન જાણ્યો “એમાં મહારાજ સાર શો લેવાનો હતો? વળી આપ માળીનું કામ કરતા હતા; માળીના કામમાં વૃક્ષ રોપવા ને ઉછેરવા સીવાય અન્ય બીજું શું હોય? અરે તેમાં બીજો સાર શો મહણ કરવાનો હતો બાપલ. આ સાં-ભળી સિદ્ધેશ્વરાચાર્યજી મહામહા હસિ પડ્યા અને તે ટોળા પ્રતિ દ-વામય યજ્ઞ કહેવા લાગ્યા “હે વણીક પૂત્ર, વૃક્ષ ઉછેરવાના અને રોપવાના ઇત્યાદિ એ માળીના કાર્યમાંથી તો અતિ ઉત્ત-મ લક્ષ લેવાનું છે; જુઓ જેમ આ ક્યારામાંથી આ મોગરાની વેલની જડોને કલમ કરી કરી તેના રોપા બનાવી તેને બીજી જુમિમાં રોપ્યા છે તેવીજ રીતે સત્સંગ કરવાની ઇચ્છાવાળા પુરૂષ કિંવા સ્ત્રીઓ આ મનરૂપી મોગરાની વેલના જુદાયામાંથી અનેક વૃત્તિઓ રૂપી તેની જડોને જ્ઞાનરૂપિ હાતરણથી કલમ કરી ક-રીને પરમતત્ત્વરૂપિ બીજી જુમિમાં વાબ્યા કરે છે કે જે પરિણા-મે વેલવૃક્ષરૂપ બની તેમને ત્રિતાપથી મુક્ત કરી ચોગરદમ પ-મયાંતિરૂપ છાયા આપે છે. માટે તમારે જો સત્સંગનું સંપૂર્ણ લ જોઈનું હોય તો તે પ્રમાણે કરજો? પછી તમારા મનન્ત

મુખ્તીયાર તમે છો ? હવે જઇ જરા ગંગાએ સ્નાન કરીશ. આપ અન્ય અનુકુળ સમયે પધારવા કૃપા કરશો.” આટલું કહી તે નિરપૃહ્લિ અને સિદ્ધ મહાત્મા ગંગાએ સ્નાન કરવા ચાલ્યા ગયા. અને પેલું ટોળું પણ વિદાય થયું.

મુનિવર્યસત્તમા કહે છે ‘હે પ્રહર્ષ તેટલા માટે કહ્યું છે કે સત્સંગ કરનારે પુર્ણ શ્રદ્ધા, ધૈર્ય, અને શાંતિ રાખી મહાત્માઓની દરેક કૃતિમાંથી શુભલક્ષ લેવું ઘટે છે અને તોજ તેને સત્સંગનું વાસ્તવિક ફળ મળે છે. મહાત્માની ઉપરની કૃતિ પ્રતિજ્ઞ માત્ર લક્ષ આપનારાઓને સત્સંગનું વાસ્તવિક ફલ મળતું નથી. તેઓ મહાત્માઓના ભીતરની કૃતિને જાણી શકવા સમર્થ થઇ શકતા નથી. હે વત્સ જાણે આજે વિશ્રાંતિ થયો અને આવતી કાલે એકાદ પ્રસંગ ઉદ્ભવે સમજાવી પશ્ચાત્ત તને ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ કરાવા અર્થે તારી. વતનભૂમિ તરફ પ્રયાણ કરવા પરમ દિવસે આજ્ઞા કરીશ. આ સાંભળી પ્રહર્ષ સાદાંગ કરી શુદ્ધ આજ્ઞા માગી શિષ્ય સહિત પોતાને સ્થાને ગયો અને મુનિ પણ પોતાને આસને પધાર્યા.

—તરંગ ૪ થો.—

—ચિતિ દર્શન.—

બીજે દિવસે મુનિવર્યસત્તમા પોતાના નિયમિત સમયે પ્રહર્ષ પ્રતિ પ્રસન્ન ચિત્ત રાખી કહેવા લાગ્યા કે “ હે પ્રહર્ષ હવે આજે મારા તારા કથન શ્રવણનો ઉદ્ભવ દિવસ છે. તેમાં તને આજે દ્વંકાણુમાં કેટલીક જાળતો વીશે કહી પશ્ચાત્ત આવતી કાલે પ્રાતઃકાળમાં ગૃહી થવા અર્થે તને વિદાય ગીરી આપવાના મારા સંકેતથી તું અજ્ઞાત નથી. માટે પ્રસન્ન ચિત્તે મારી થએલી આજ્ઞાનું પાલન કરવા તત્પર થા ? હે બાપ તારા પ્રતિ જેજે વિવેકી અને સદુપદેશની વાણીનું કથન કરવા યોગ્ય હવું તે તે સઘળું કથન કરી તારો અને તારા શરીરનો ધર્મ શું છે, ફરજ શું અને તારે ચતુ-

નીચે પ્રમાણે નિરંતર કરી ચિત્તમાં શાંતિ અને સમાધાન રાખજો:-

હે પ્રહર્ષ, શ્રીમદ્ ભગવાન્ રામચંદ્રજી વનવાસમાં મુનિ વાલ્મીકિના આશ્રમમાં થોડોક સમય આવી રહ્યા હતા તે વખતે એક સમયે ભગવાને મુનિને શંકા કરી પ્રશ્ન કર્યો કે "હે મુનિંદ્ર, આ સઘળું જગત અને સર્વ જૈતન્ય, ચિદાકાશ, પદ્માકાશ, પદ્માકાશ સર્વ દૃશ્ય અવિનાશી ચિત્તિ સ્વરૂપ છે તો મહાપ્રલય વખતે નાશ પામવાની વસ્તુ કોઈજ રહેતી નથી માટે હે મહારાજ મહાપ્રલય કોનો નાશ કરે ॥ એ સમજાતું નથી માટે કૃપા કરી સમજાવો કારણ કે મારે ચિત્તી ચંદ્રના સ્વરૂપનો નિર્ણય કરવો છે. " યોગિઓમાં શ્રેષ્ઠ જોવા નાસ્તિકે શ્રીમદ્ ભગવાન્ રામ ચંદ્રજીની શંકા યુક્ત વીવેકી વાણી સાંભળી પ્રગ્ભવચિત્તે તેમનું નીચે પ્રમાણે સમાધાન કર્યું.

મુનિ તથાસતમા કહે છે - હે પ્રહર્ષ, પછી વાલ્મીકિ મુનિ રામચંદ્રજી પ્રતિ કહેવા લાગ્યા કે "હે ભગવાન્ આપ મયરાચાર સર્વજ્ઞ હતા અને બાળવેદા કરી શુશ્રુષાવથી શંકા કરી પુછાછો તો મને તહેવાને ચત્ક્રિચિંત પણ વાંધાજેવું નથી. હે સર્વાંતરયામિ રામ, જેમ કોઈ બીજાનીને સ્વપ્નમાં રાત્ર્ય પ્રાપ્ત થાય અને તેથી તે મોટો રાજા બની જાય અને ભાગ્યમાં મુએ ત્યારે જેમ રાત્ર્ય અને અને તેનું રાજાત્વ વિસ્તારમાન થઈ જાય તેવીજ રીતે આ સર્વ દૃશ્યસમુદ પ્રલયકાળ વખતે નાશ પામે છે. પૃથ્વી ઇત્યાદિ પંચ તત્ત્વનો સમુદ્દ દેશ, કાળ, કલ્પ, ક્રિયા, કે કમ કશુજ રહી શકતું નથી. મર્ત પ્રાણીઓનો નમુદ, નવ લોક અને તે તેના અધિપતિઓ, વીધિ રથાંત્ર પ્રજા વિષ્ણુ રૂદ્ર, અને કારણના કારણનો પણ પ્રલય લેનાર થાય છે તે રથુકુલમનિ તત્ત્વપર્યંમાં એટલુંજ છે કે પ્રલય કાલ વખતે ચિદાકાશનો વિવર્ત નાશપામિ એક માત્ર અનંતગુણી ચિદાકાશજી વિદ્યમાન રહે છે. પ્રલયકાળનું એવ માત્ર સ્વરૂપ છે અને તેજ આ વિશ્વના કારણમા ચિદાનંદરૂપ છે. કાલકાળના વિવર્ત રૂપ જનન એ મિથ્યા છે અને મિથ્યામાં

કેણ પ્રકારની સત્તા રહેલી નથી. તેમજ તે અત્ય છે તેનો હેતુ
 સમ કદી કાળે પણ નાશ નથી. મિથ્યા છે તે જ્ઞાતિરૂપ છે
 અસત્ય છે, નાશવાન છે, એટલે પ્રલયકાળે મિથ્યાવસ્તુ નાશ
 પામી સત્યવસ્તુજ રહે છે કે જે શુદ્ધ ચિત્તન્ય છે તેટલા માટે
 હવે વસ્તુ નાશવાન અને મિથ્યા છે એમ સદ્યુક્ત અને સંત્યા-
 એએ વિધાન કરેલું છે. જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી જીવનને આદ્ય-
 જગત જ્ઞાતિવાનુ અને મિથ્યા જણાય છે. જેમ સ્વપ્ન ભ્રમત
 થયા પછી ક્યાંએ આદ્યુ' ભય છે તેવીજ રીતે જ્ઞાન થયા પછી
 આ અજ્ઞાનામણુ રૂપ જગત અને તેમાં હેના સઘળા દૃષ્ય પદાર્થો
 જીવના જ્ઞાંતર મનમાંથી શણમાં ક્યાં આદ્યમાં ભય છે તે ખગર
 પડી નથી. જ્યોતિર્મય સ્વરૂપ અવિનાશી ચિદાકાશ પોતાની સત્તા-
 થી આ સઘળો વિર્જિત રહે છે. ઉત્પન્ન કરે છે. કે જે દૃષ્ય જગતરૂપે
 મનાય છે તે પરમ વિશ્વ મૂર્તિ રમુનાથ જેમ એકજ આપણા
 શરીરના અવયવો પરની આમટીનો રંગ એક ઠેકાણે કાળો હોય
 છે તે એક ઠેકાણે પોલો તેમાં હોય છે તેવી રીતે અવિનાશી જ્ઞાન
 સ્વરૂપના ચિદાકાશ શરીર પણ ઉત્પત્તિ અને લય એ બે શુભ
 નારૂપે રહેલું છે. તે સુષુપ્તીપદ, આપણે પદ્મમાં આપણું
 મોં જોઈએ છીએ ત્યારે તેનાં પ્રતિબિંબ રૂપ આપણે બીજા
 આપણને જોઈએ છીએ. દર્પણમાં જોઈએ છીએ ત્યારે પણ
 આપણને અન્ય પ્રતિબિંબરૂપ આપણું શરીર જણાય છે પણ
 પાણી કે દર્પણ કયા દુર થયું કે આપણે પાણી જોઈએ એક
 રૂપ જોઈએ છીએ તેવીજ રીતે આચિદાકાશ રૂપ પરમાત્મા જે
 અવિનાશી અને અવિનાશી સદાચ છે તે સુષુપ્તિ અને પ્રલયના
 દુનુને ધારણ કરી અન્ય આકારના વિસ્તરણ અને પાત્ર
 મહામલય વખતે એટલે વિવિધતા ના કાલે અન્ય દેહના અને
 નિસંજ એક સર્વજ્ઞ સમન પોતે જોઈએ એક નવરૂપેજ તે
 વિનિવૃત્ત ન્યામ રહે છે તે જગતે સમ જગત
 જગતે એક જગતે જગતે જગતે જગતે જગતે જગતે
 જગતે જગતે જગતે જગતે જગતે જગતે જગતે

અર્થાત નાંશથી કેવલ રહિત સ્વતંત્ર અને નિત્ય મુક્ત છે; ઉત્પત્તિ સમયે અને લયની વખતે એક સત્ ચિત્ત અને આનંદ સ્વરૂપ તે ચિત્તિચંદ્ર ચિદાત્માજી અવિકારી રહેલા છે. અને સૃષ્ટિ તથા પ્રલય એ તેમના બે રૂપો છે. તેના વાસ્તવિક સ્વરૂપના બાણનારાઓના અંતરમાં પરમ શાંતિ, અને સાત્વીક પલ્લુ નિવાસ કરી રહે છે અને વાસ્તવિક સ્વરૂપ નહિં બાણનારા અત્યંત દુઃખી રહે છે, સત્ ચિદ્ અને આનંદ સ્વરૂપ ચિત્તિચંદ્ર પરમાત્મા સર્વદા સમસર્વત્ર હોવાથી તેમના ચૈતન્યતત્ત્વ સિવાય અન્ય કોઈ ઠેકાણે કશું છે જ નહિં. હે રામ, તે ચિત્તિચંદ્ર રષિકેશ એવા છે કે છે અને નથી, સર્વ રૂપ તેમજ શુન્ય રૂપ પણ છે. ક્રિયા રૂપ છે તેમજ કાલરૂપ પણ છે, પચ્યતત્ત્વરૂપ છે તેમજ જાવ અભાવ રૂપ, શુભા શુભ અને પાપ પૂણ્ય રૂપ પણ છે, ઘટ, પટ, પર્વત તૃણ, મેરૂ, તટ ઇત્યાદિ અનેક રૂપે પણ છે માટે ચિદાકાશ કે તેનું વિવર્તરૂપ આ દૃશ્ય જગત તેમનાથી યત્કિંચિત પણ ભિન્ન નથી. તે આદી મધ્ય અને અંતથી રહિત છે અને તેજ ધ્યાતા અને તેજ ધ્યેય સ્વરૂપ છે. પ્રત્યેક ચૈતન્ય રૂપ હોવાથી પોતાના અનુભવ પ્રમાણે જગતના સ્વરૂપનો વેશ ધારણ કરી રહેલું છે. હે રામ માટે જે આપનું સમર્થ જ્યોતિર્મય ચૈતન્ય સ્વરૂપ આ દૃશ્ય સંસારમાં અને તેના પ્રત્યેક પદાર્થોના ઓકારમાં અતિમહાન વિસ્તારને પામેલું છે. બાકી તે સિવાય અન્ય કશુંજ નથી. એક માત્ર અવિનાશી ચિદાકાશ જે સત્ ચિદ્ અને આનંદ સ્વરૂપ પરમાત્મા ચિત્તિચંદ્ર પોતે છે અને તે ચિદાકાશનો જગરૂપ આ વિવર્ત માત્ર બ્રહ્મ વિલાસ છે એમ નિશ્ચે કરીને બાણજો ? હે ભગવાન રામચંદ્ર રઘુકુલ મણિ, હવે આપ આપની મેળે તે ચિત્તિચંદ્રના સ્વરૂપનો નિચાર કરી ધીરે ધીરે ઉક હૃદયના ઉંડાણમાં ઉતરી ત્યાં બીરાજી રહેલા સત્ ચિદ્ અને આનંદ સ્વરૂપ ચિત્તિચંદ્ર રષિકેશના દર્શન કરો ? પશ્ચાત ખાત્રી કરી મને કહો કે તે જ્યોતિર્મય અંતરયામી ચિત્તિચંદ્ર

અર્થાત નાશથી કેવલ રહિત સ્વતંત્ર અને નિત્ય મુક્ત છે; ઉત્પતિ સમયે અને લયની વખતે એક સત્ ચિત અને આનંદ સ્વરૂપ તે ચિતિચંદ્ર ચિદાત્માજી અવિકારી રહેલા છે. અને મુદિ તથા પ્રલય એ તેમના બે રૂપો છે. તેના વાસ્તવિક સ્વરૂપના જાણનારાઓના અંતરમાં પરમ શાંતિ, અને સાત્વીક પક્ષ નિવાસ કરી રહે છે અને વાસ્તવિક સ્વરૂપ નહિ જાણનારા અત્યંત દુઃખી રહે છે, સત્ ચિદ અને આનંદ સ્વરૂપ ચિતિચંદ્ર પરમાત્મા સર્વદા સમસર્વત્ર હોવાથી તેમના ચૈતન્યતત્વ સિવાય અન્ય કોઈ ઠેકાણે કશું છે જ નહિ. હે રામ, તે ચિતિચંદ્ર રવિકેશ એવા છે અને નથી, સર્વ રૂપ છે તેમજ શુન્ય રૂપ પણ છે. ક્રિયા રૂપ છે તેમજ કાલરૂપ પણ છે, પચતત્વરૂપ છે તેમજ ભાવ અભાવ રૂપ, શુભા શુભ અને પાપ પૂણ્ય રૂપ પણ છે, ઘટ, પટ, પર્વત તુષ્ણ, મેરૂ, તટ ઇત્યાદિ અનેક રૂપે પણ છે માટે ચિદાકાશ કે તેનું વિવર્તરૂપ આ દૃશ્ય જગત તેમનાથી ચતુર્કિંચિત પણ ભિન્ન નથી. તે આદી મધ્ય અને અંતથી રહિત છે અને તેજ ધ્યાતા અને તેજ ધ્યેય સ્વરૂપ છે. પ્રત્યેક ચૈતન્ય રૂપ હોવાથી પોતાના અનુભવ પ્રમાણે જગતના સ્વરૂપનો વેશ ધારણ કરી રહેલું છે. હે રામ માટે જે આપનું સમર્થ જ્યોતિર્ભય ચૈતન્ય સ્વરૂપ આ દૃશ્ય સંસારમાં અને તેના પ્રત્યેક પદાર્થોના ઓકારમાં અતિમહાન વિસ્તારને પામેલું છે. બાકી તે સિવાય અન્ય કશુંજ નથી. એક માત્ર અવિનાશી ચિદાકાશ જે સત્ ચિદ અને આનંદ સ્વરૂપ પરમાત્મા ચિતિચંદ્ર પોતે અને તે ચિદાકાશનો જગરૂપ આ વિવર્ત માત્ર જાદુ વિજ્ઞાસ છે એમ નિશ્ચે કરીને બાણજો ? હે જગવાન રામચંદ્ર રઘુકુલ મજા, હવે આપ આપની મેળે તે ચિતિચંદ્રના સ્વરૂપનો વિચાર કરી ધીરે ધીરે ઇક દૃઢ્યના ઉંડાણમાં ઉતરી ત્યાં બીરાજ રહેલા સત્ ચિદ અને આનંદ સ્વરૂપ ચિતિચંદ્ર રવિકેશના દર્શન કરો ? પશ્ચાત ખાત્રી કરી મને કહો કે તે જ્યોતિર્ભય અંતરયામી ચિતિચંદ્ર

નો આપના નેત્રોને સ્પર્શ કર્યા પછી આપના ચિત્તમાં કેટલી
શાંતિ, કેટલી નિમગ્નતા કેટલી નિરામલતા, પ્રાપ્ત છે. " આ
સાંભળી ભગવાન રામચંદ્રજીએ આસન વાગી લાગી મનને,
તમામ અંતર બહિર દ્રવિયોને તથા કર્ણોને અંતરમાં હૃદય
હતારી બેઠું તો સત્વર હૃદય કમલમાં ધીરાણ રહેલો તે
ચિત્તિચંદ્ર હૃષિકેશના હશેન યયાં લેથી અતિ પ્રસન્નચક્ષુ શ્રી-
મહારામચંદ્રજીએ વાલ્મિકિ રૂપિને પાતાના અંતરની હરીત
પદ્મમાં કહી પાતાના મનનું સમાધાન કર્યું.

અર્થાત્ નાશથી કેવલ રહિત સ્વતંત્ર અને નિત્ય મુક્ત છે, ઉત્પત્તિ સમયે અને લયની વખતે એક સત્ ચિત્ત અને આનંદ સ્વરૂપ તે ચિત્તિચંદ્ર ચિદાત્માજી અવિકારી રહેલા છે. અને સૃષ્ટિ તથા પ્રલય એ તેમના બે રૂપો છે. તેના વાસ્તવિક સ્વરૂપના જાણનારાઓના અંતરમાં પરમ શાંતિ, અને સાત્વીક પશુ નિવાસ કરી રહે છે અને વાસ્તવિક સ્વરૂપ નહિં જાણનારા અત્યંત દુઃખી રહે છે, સત્ ચિદ્ અને આનંદ સ્વરૂપ ચિત્તિચંદ્ર પરમાત્મા સર્વદા સમસર્વત્ર હોવાથી તેમના ચૈતન્યતત્ત્વ સિવાય અન્ય કોઈ ઠેકાણે કશું જ નહિં. હે રામ, તે ચિત્તિચંદ્ર રષિકેશ એવા છે કે છે અને નથી, સર્વ રૂપ છે તેમજ શુન્ય રૂપ પણ છે. ક્રિયા રૂપ છે તેમજ કાલરૂપ પણ છે, પંચતત્ત્વરૂપ છે તેમજ જાલ અભાવ રૂપ, શુભા શુભ અને પાપ પૂણ્ય રૂપ પણ છે, ઘટ, પટ, પર્વત તુલ્ય, મેરુ, તટ ઇત્યાદિ અનેક રૂપે પણ છે માટે ચિદાકાશ કે તેનું વિવર્તરૂપ આ દૃશ્ય જગત તેમનાથી મત્કિં ચિત્ત પણ ભિન્ન નથી. તે આદી મધ્ય અને અંતથી રહિત છે અને તેજ દેવાતા અને તેજ દ્યેય સ્વરૂપ છે. પ્રત્યેક ચૈતન્ય રૂપ હોવાથી પાતાના અનુભવ પ્રમાણે જગતના સ્વરૂપનો વેશ ધારણ કરી રહેલું છે. હે રામ માટે જે આપનું સમર્થ જ્યોતિર્મય ચૈતન્ય સ્વરૂપ આ દૃશ્ય સંસારમાં અને તેના પ્રત્યેક પદાર્થોના આકારમાં અતિમહાન વિસ્તારને પામેલું છે. બાકી તે નિવાય અન્ય કશુંજ નથી. એક માત્ર અવિનાશી ચિદાકાશ જે મન ચિદ્ અને આનંદ સ્વરૂપ પરમાત્મા ચિત્તિચંદ્ર પોતે જ અને તે ચિદાકાશનો જગરૂપ આ વિવર્ત માત્ર પ્રજ્ઞ વિલાસ જ એમ નિર્ણય કરાંને જાણ્યું ? હે ભગવાન રામચંદ્ર રઘુકુલ મજિ, હવે આપ આપનાં મેળે તે ચિત્તિચંદ્રના સ્વરૂપનો નિવાસ કરી ધીરે ધીરે ઉક દુઃખના કંડાણમાં ઉતરી ત્યાં બીરાજી રહેલા સત્ ચિદ્ અને આનંદ સ્વરૂપ ચિત્તિચંદ્ર રષિકેશના દર્શન કરો ? પશ્ચાત્ત આત્રી કરી મને કહો કે તે જ્યોતિર્મય અંતરબાહી ચિત્તિચંદ્ર

વર્ચસ્વતમા કહે છે “ હે પ્રહર્ષ, હવે જઈ નિદ્રાને પ્રાપ્ત થા કારણ કે તારે કાલે પ્રાતઃકાળમાં ગૃહી થવા માટે સ્વદેશ જવાનું છે. હે વત્સ તું પણ રામચંદ્રજીની પેઠે તારા ચિત્તિસ્વરૂપ નો તને પ્રાપ્ત થયેલા જ્ઞાન વડે વીચાર કરીશ અને હૃદયમાં ચિત્તિદર્શન કરવાની અનન્ય પ્રેમભાવથી ઉઠા ઉતરી ઇચ્છા કરીશ તો તે ચિત્તિચંદ્રનો તારા અંતરમાં તું પણ સદ્પ્રયત્ને સાક્ષાત્કાર કરવા સમર્થ થઈ શકીશ એ નિશ્ચય કરીને માનજે, ” આ વચનો શ્રવણ કરી ગુરૂ આશાનુસાર પ્રહર્ષ બેઠેલા જઈ નિદ્રાવશ થયો. સર્વ શિષ્ય અને મુનિ પણ નિદ્રાવશ થયા. રાત્રિના ત્રણ વાગ્યા એટલે મુનિ જાગૃત થયા અને પ્રહર્ષ પણ જાગ્યો. પ્રહર્ષ મળરૌચ્ય, સ્નાન સંધ્યા ગુરૂપૂજન ઇત્યાદિથી પરવાર્યો એટલે મુનિ પાસે આવી ત્રિવેક પૂર્વક બેસી અતિ નમ્ર વાણીથી નિચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો કે “ હે સદ્ગુરૌ આ પચીસ વર્ષની વય પર્યંત આપને ત્યાં રહી પરિશીલન પૂર્વક વિદ્યા મેં સંપાદન કરી; અને તેમાં આપશ્રીના મુખેથી જાણવા યોગ્ય સદુપદેશને શ્રવણ કરવાથી અજ્ઞાનનો મારામાંથી નાશ થયો છે. હે ભગવાન જેમ રંગભૂમિ ઉપર વેશ ભજવનાર પાત્રની સર્વ ક્રિયાઓ રૌશનીના પ્રકાશથી અવિચ્છિન્ન ચાલ્યા કરે છે તેવીજ રીતે આ સત્ ચિદ આનંદ સ્વરૂપ ચિત્તિચંદ્ર પરમાત્માના સંપૂર્ણ શુદ્ધ અને સ્વચ્છ પ્રકાશથી આ જગત અને તેના જીવોની કૃતિ ગતિ, લૌકિક અને પરમાર્થિક ક્રિયાઓ એક તંત્રની માફક ચાલ્યા કરે છે માટીમાંથી, કુંભ, માટલાં, રમકડાં ઇત્યાદિ અનેક વસ્તુઓ બને છે. સુવર્ણમાંથી અનેક દાગીના બને છે અને સુદ્રમાંથી જેમ અનેક વિચિત્ર આકૃતિ વાળા તરંગો ઉત્પન્ન થાય છે છતાં જેમ અંતે માટી, સુવર્ણ અને જળ તેનું તેજ છે તેવીજ રીતે આ જગત, માયા, રૂપ ત્રણ ગુણ, ક્રીયા, કારણ,

લે તો બેટું હું તુમને પ્રેમધરી, હવે આજથી જન્મમાં મારો થયો.
ખરે ખાત તું મને તો દુર્લભ જાણું. તેને મેહેજે તુજ પાસનું જો ?
ક્યેં કાઠિ ઉપાય ને પ્રાપ્ત ન થાય. તેને કરિ પ્રાપ્ત તું આંતિને જો ?

ક્રિયમાત્ર, જાત અભાવ, દંત્યાદિ મર્વ લેવામાં જ્ઞાતિરૂપ છે પણ
પરિણામે તે લેવું એ જ્યોતિર્મય શુદ્ધ આત્મીક ચિત્તિચંદ્રકું ચિત્ત-
સિદ્ધિ અન્ય કશું જ નથી; અર્થાત્તે જ્યાં જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. અને તે
જ્ઞાનસ્વરૂપ પોતાનામાં સખ મર્ત્ત સંપૂર્ણ રીતે રહેવું છે એમ
હવે મારા જ્ઞાનમાં સ્પષ્ટ રીતે સિદ્ધ થયું છે. હે ગુરો, જાણ
જાણક સર્વ મારો ધર્મ આપશ્રીના મુખેથી આપશ્રીની કૃપાથી
જાણ્યો છે જેથી હવે આ જીવન જ્ઞાનદર્શન જ્ઞાતિતથ્યો લેવો
મને પૂર્ણ વિશ્વસ છે. હે ગુરો હું આપની કૃપાથી પરિશીલન કરી
કૃતાર્થ થયો છું. હું અધમ શીષ્ય આપ સમર્થ ગુરૂના ઉપકારનો
જાહેર દીવે પ્રકારે જાણી શકું એમ છું. હે સદગુરુ, આ મનવાણી
જને કાયાથી મારી પચીસ વર્ષની વય પર્યંત આત્મનિવેદન સેવા
કરી હવે વિદ્યાની પ્રાપ્તિ કરી છે તે વિદ્યા બ્યહવાર અને
પરમાર્થના સાધન જીવ નીવડી મારા પુરુષાર્થને સિદ્ધ કરે એજ
અતિમ પ્રાર્થના કરું છું. હે ગુરુ મારી સર્વ યોગ્યતા દુર થઈ
છે. હવે હું અને અને આ સર્વ જગતને પરમાનંદ સ્વરૂપ ભેડું
છું, અને જે ઉત્પતિ સ્થિતિ તથા લયના હેતુ છે તેના વાસ્ત-
વિક સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર કરવા, ચતુર્વિધ પુરુષાર્થને સાધી આપ
સદગુરૂની આજ્ઞાનુસાર હવે સંસારમાં પ્રવેશ કરું છું. મારે
સર્વત્ર સ્થળે સર્વકાળે નિર્ભયતાથી વહન કરાવનાર અને સર્વ કાર્યોને
સધાવનાર આપ શ્રી પોને સમય છે એટલે પ્રસન્ન થિને આપની આ
જ્ઞાતું યથાવિધિ પાત્રન કરવ. મા કેઈ વિજ્ઞાન ગુણનો નાંભવ
નથી પણ એક જ. જગત પુણ્યના અર્થ પુણ્યની સમરણમાં આ-
વવાથી નાંભવ પુણ્ય નિર્ભવ કરું છું કે આપે જે કહ્યું કે 'પદ્
સ પતિએ તારી જ. રૂપે થયે અર્થ. ન શું નાંદે ઉપનિવે. થયે ?
એ જ. જગતની શક. ન ના. પાત્ર કરવ. કૃપા કરે. ' મુનિ
વર્ચસ્વના. એ. પ. ન. એ. અને જગત્ત્રિવિધ જેને સાક્ષા-
ત્કાર થયે. છે તેવ. નિદ્રા મહાત્મા હતા. તેમણે પોતાના યોગ
નિવેડે જગત્ત્રિવિધ નકલિત જાણેથી લે. પદ્યત તેની
મે. એ અગુણવર્ધી અને તમય આવે અણુવ. હવે તે જાતને
રાખી, હમણાં તેજ સવિધ્ય તેને નહિ જણાવવાના નિર્દય કરી,

હતી. પણ આ શુચિદેવ મહારાજ ભિંત આગળ ભાગ-
વત જેવું માની સર્વ તેની વાતો હસિકાદતા અને પોતાનું કરતા
હોય તે ક્યેં જતા હતા. આ પ્રમાણે ઠેટલોક વખત દરિદ્રાવ-
સ્થામાં ગુમત્યા પછી એક દીવસના સમાયોગે તેની સ્ત્રી તેને
કહેવા લાગી કે " હે સ્વામી કોઈ યુક્તિથી આપણા નગરના
રાજા પાસે જઈ તમારી આતુર્યતા, વિદ્વતા ઇત્યાદિ સર્વ
અમત્કારિક વિદ્યા તેને બતાવી દ્રવ્ય ઉપારજીત કરવા જેટલો
પુરુષાર્થ કરે તો પછી પ્રારબ્ધમાં હશે તેમ થશે. કંઈ બે હાથ
જોડી આમને આમ આખી ઉમર ઘરમાં બેસી રહીને ગાળવાથી
પ્રારબ્ધ પગ કરી તમને આપણમાં જોરવા જેટલુંજે અનાજ
આપી જવાનું નથી. માટે હે પતિ જરા પાકું વાળી જુઓ
અને પુરુષાર્થ કરવા તત્પર થાઓ. ઇશ્વરપણુ ધૈર્ય રાખી ઉત્સાહ
પુર્વક પુરુષાર્થ કરનારને મહા કરે છે. માટે સમજો અને કંઈ
કરો " ? આ પ્રકારની સહજ વિનય મુક્ત વાણી થવજુ કરી
પેલા શુચિદેવે કહ્યું " જા તારે હું આજથી કોઈની કોઈ યુક્તિ-
ઓ કરતો રહીશ. પછી પ્રારબ્ધમાં હશે તેટલું દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થશે."
આ પ્રમાણે કહી તે દીવસે રાતપડી એટલે શુચિદેવે તો સાક્ષાત્
શંકરનો વેશ લીધો. એક મહારી પાસે જઈને દાંત પાડી નાંખે-
લા સર્પોલાવી ગળે અને હાથે લપેટી દીધા, એક નાગા બાવાનો
મઠ હતો ત્યાંથી મોટી સ્ત્રીની ઠેક પગની એડીએ પોહોચે
તેવી જટા લઈ મસ્તક ઉપર સર્પાકારમાં પણ લપેટી દીધી. હાથમાં
પ્રાચ્છર ડમરૂ ત્રિશુલ ઇત્યાદિ પણ ધારણ કરી દીધાં અને એક
માત્ર લંગોટી રાખી સ્મશાનમાં જઈ શબની પડેલી ભસ્મ
આખા શરીરે લગાવી દઈ એક વટવૃક્ષતળે પદ્માસનવાળી સમા-
ધિ લગાવી બેસી ગયા. શુચિદેવ શરિરે જરા ગૌરવર્ણના હતા
અને શંકરનો વેશ ધારણ કર્યો હતો જેથી તમામ શંકર ભગ-
વાન જેવીજ મુખમુદ્રા અને કૃતિ કરવા લાગ્યા. સ્મશાનમાં જે
કોઈ આવતું તે તેમને કોઈ મહાન સિદ્ધ મહાત્મા ॥ એમ
વિચાર કરતું અને પછી જ્યારે તેમના ગળામાં પેલા સર્પો ડેખા-

તા ત્યારે તો સાક્ષાત શંકર આવીને સ્મશાનમાં રહ્યા
 તેમ માનવું; આમ કરતે કરતે આજ્ઞા નગરમાં અને ઠેઠ
 રાત્રી સુધી વાત જઈ પોહોચી કે આપણા નગર જહાંર સ્મશા-
 નમુખિમાં સાક્ષાત શંકર લગવાને આવી સમાધી લગાવી છે.
 આ વાત કાને પડતાં લોકોના ટોળે ટોળાં દર્શન કરવા આવવા
 લાગ્યાં અને તે નગરનો રાત્રી સુદેમાં પણ આવી તેમને બે હાથે
 નમસ્કાર કરી નમ્રતાથી કહેવા લાગ્યો કે “ મહારાજ મારા
 રાજ મેહેલમાં પધારી તેને પાવન કરેા અને સી વર્ગને
 પણ દર્શન આપેા ? જોહો અમારાં ભાગ્ય કયાંથી કે આપ
 સાક્ષાત આ ભુમિમાં પધાર્યા. ” રાત્રીએ આ પ્રમાણે કહેવા
 છતાં શંકરનો પુર્વ વેશ ધારણ કરેલો છે એવો સુચિટ્કર
 હીકે વાર તો મૈત્ર્ય રહ્યો અને પશ્ચાત્ત જાણે સમાધીમાંથી જાગત
 થયો હોય એવો ટોળ કરી તેને કહેવા લાગ્યો ‘ હે રાત્રી, હું શંકર
 એક માત્ર ભસ્મનો જ સ્વીકાર કરું છું. તારા રાજ મહાલય અને
 વૈભવો મારે નકામા છે. માટે અમે યોગિલોકો એવી દુનિયાની
 ઉપાધિમાં પડતા નથી. જા તારી રાણીએને દર્શન કરવાં હોય
 તો આ સ્થળે મોકલ નહિં તો હું અપ્સર છાત્રી કંઈપણ આવી
 શકીશ નહિં. માટે જો હવે મને લેઈ જવાનો દુરાશ્ચ કરીશ
 તો ત્યાપને આપીન થઈશ. ” આ સાંભળી રાત્રી તો ફક્ત
 પુલ હીરા રત્ન માણેક મુવર્ગ દત્તિયાદિ નજરાણા તરીકે તે શંકર
 આગળ મુકી ચાલે. થયે. અને મહેલે જઈ રાણીએને પણ દર્શન
 કરવા અર્થે આનામાં જોડાત્રી મોકલી ટીપી રાણીએા પણ
 આવીને દર્શન કરી અનેક દ્રવ્યાદિન. ભેટ મુકા ચાલતી થઈ.
 રાણીએા સાક્ષાત શંકર નમસ્કાર દર્શનથી દૂર થઈ થયેલા પે. ન નેમાના
 પ્રસન્ન ચિત્તે પાછી આવી રાત્રી આ ને. ને. કરના જાણ કરવા
 લાગી રાત્રી પણ અનિ પ્રસન્ન થયે. હવે. જ્યાં પાછી રાત્રી
 પછી એટલે સુચિટ્કર એવર કેવા છે તેને જાણ કરવા
 થો અને દ્રવ્ય પણ અનન્ય પ્રત્યેક મને હવે જા. સર્વ
 લેઈ પર ચાલ્યા. જુ નહિં. ન. જાણ મળત નને એટલે

અને જાણુશે કે શુચિદેવે આ શંકરનો વેશ દ્રવ્ય ઉપાર્જીત કરવા અર્થે લીધો હતો તો રાજાને જાહેર કરશે અને તેથી રાજા રીક્ષા કરશે. ” આવો વિચાર કરી શુચિદેવ તો પેલા દ્રવ્યનો માટેા ગાંઠડો બાંધી ઘેર આવ્યો અને તેની સ્ત્રી આગળ તે મુકી દીધો. સ્ત્રી તો અત્યંત પુરૂષી થઈ અને કહેવા લાગી કે ‘ હે સ્વામિનું જીવ્યો તમે વેશ બરાબર ભજવ્યો તો આ અનર્ગળ દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થયું અને આપણું ઠગઠર ગયું માટે જે વેશ લેવો તે બરાબર ભજવવાથી કાંઈ પણ લાભ થાય. બીજે દીવસે સ્મશાનમાં કાંઈએ શંકર ન દીકા અને તેથી વાત ચાલી કે શંકરતો અલોપ થઈ ગયા. એમ કરતે કેટલાક દીવસ વિત્યા પછી રાજાને ખબર પડી કે આ શુચિદેવ આટલો બધો દરિદ્રિ હતો અને એકદમ એકાએક આટલો બધો ધનાઢ્ય રી રીતે થઈ ગયો માટે લાવ તેને તેનું કારણ પુછી જોઉં; રાજાએ શુચિદેવને બોલાવ્યો અને કારણ પુછ્યું. શુચિદેવ પવિત્ર અને સત્ય બોલવાના અભ્યાસ વાળો હતો જેથી રાજાની શમા માગી તેણે સર્વ હકીમત કહી, રાજા તેની ચાતુર્યતા અને લીધેલો વેશ બરાબર ભજવેલો જોઈ અતિ પ્રસન્ન થયો, અને તેથી તેને એક હજાર મોહોરોનો દરમાયો બાંધી આપી રાજ્ય પંડીતત રીકે તેને પાતાની પાસે રાખ્યો અને પરિણામે મુખી થયો.

મુનિ વર્યમૂનમા કહે છે, “ હે પ્રહર્ષ માટે આદર્શાનનું તાત્પર્ય એટલુંજ છે કે જે વેશ લેવો તે સંપુર્ણ રીતે ભજવવામાં આવે તોજ તેમાંથી પરિણામે શુભ ફલ પ્રાપ્ત થાય છે. ” આ સાંભળી પ્રહર્ષ અત્યંત પ્રસન્ન થઈ કહેવા લાગ્યો “ હે ભગવાન, આપની આજ્ઞા અનુસાર હું પણ આજથી સંસારીનો વેશ લઈશ અને તેને યથાર્થ રીતે ભજવીશ. પણ હે સદગુરો, આપે જે કશું ‘કે મને યોગાનુયોગે છત્રી પ્રાપ્ત થશે, તેમાંથી જે મરણ પામશે એને ચાર રહેશે અને તે છએ વટસંપતિ રૂપ હોવાથી મને વટસંપતિ તેઓ પ્રાપ્ત કરાવશે તે શું તેમને કૃપા કરીને સુખજાવો ? ” વર્યમૂનમા મુનિ જોડ્યા “ હે વત્સ, એ

૫૨૪૫૫૫૫૫ ॥ મિત્રોમાંથી જે ચાર મીત્રો રહેશે તેઓ સિદ્ધિ-
 જોના સ્વરૂપ દેખાથી તને સિદ્ધિજો પ્રાપ્ત કરાવશે અને તેઓને
 તું અનાયાસે તથા ઘણી અભયબરીતે પ્રાપ્ત કરીશ. એ ચાર
 પૈકીની પ્રથમ રત્નમાલા નામની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થશે કે જેના
 મુખમાંથી પ્રત્યેક શબ્દનો યોગ થતી વખતે રત્ન ખરશે, અને તેથી
 તું હૃદયમીવાન બનીશ. બીજી સિદ્ધિરૂપ સ્ત્રી પુષ્પમાલા નામે તને
 પ્રાપ્ત થશે કે જેના મુખમાંથી પ્રત્યેક શબ્દનો ઉચ્ચાર થતાં પુષ્પો
 ખરશે જેથી તું સુવાસિત પુષ્પોની શૈયામાં ઉઠીશ અને અનેક
 મુખોને બોમવીશ. ત્રીજી સિદ્ધિરૂપ સ્ત્રી રીઘ્યમાલા નામની તને
 પ્રાપ્ત થશે કે જેથી તું રીઘ્યવર્થમૂને પ્રાપ્ત કરી, દીઘ્ય કર્મોને કરી
 ઉત્તમ થઇને મજાવીશ. અને ચોથી સિદ્ધિરૂપ સ્ત્રી યોગમાલા
 નામની તને વરશે કે જે તને અહાંમયોગ સિદ્ધ કરાવવામાં
 સહાય કરશે અને તે ઠેક તારી મોક્ષ પ્રાપ્તિ સુધી સાથે રહી
 પ્રાપ્ત વિહિત કર્મધર્મનું તથા વર્ણાશ્રમનું રૂઢીરીતે પાલન
 કરશે. એ યોગમાલા સિદ્ધિના બલવડેકરીને તથા તારા કષ્ટ
 આપ્ય તપવડેકરીને તું પરિણામે પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર
 કરી જીવનમુક્તિના મુખને અનુભવીશ. એ પ્રમાણે ચાર
 સિદ્ધિઓરૂપ ચાર સિદ્ધારા તું ચતુર્વિધપુરુષાર્થને સિદ્ધ કરી અંતે
 જન્મમરણના બંધનથી મુક્તથર્ક આ જન્મસેતુને તરી જઈશ
 એ નિસંશય બલજે હે વન્ન, માં તું તારા સર્વ ધર્મકર્મની
 સિદ્ધિઅર્થે તારે સ્વદેશજીવાને હવે તૈયાર થા ? હું તને
 બિવિધમા તારા ચૃદ્રસ્થાશ્રમમાં તથા અન્યઆશ્રમોમાં પ્રમ
 ગાવગત મજીશ, માં હવે તું તારે સ્વદેશ જઈ ગઈ થઇ
 સર્વ પ્રાપ્તકેનાને કરી મુખી થા, એજ મારી તને અંતરની
 અતીશ છે " આટલું કહી મુનીએ પ્રહરને તેના પ્રયાણ સમયે
 શ્રીકૃષ્ણ આપી અભયવરદાનનો માથે કર મુક્યો, એટલે પ્રહરે
 મુરુઆજાનુસાર ચૃદ્રી થવાઅર્થે પોતાના સ્વદેશનરક
 સંપ્રેમ નાહાગ કરી વિદાવગીરી હીધી. મુનિ વન્નનુત્તમા શિષ્ય
 વર્ગસહિત થોડે સુધી તેને જગતી પાછા આવીપોતાના કેન
 વગમા પ્રવૃત્ત થયા

અને જાણ્યો કે શુચિદેવે આ શંકરનો વેશ દ્રવ્ય ઉપાજીત કરવા અર્થે લીધો હતો તો રાજાને જાહેર કર્યો અને તેમી રાજા શીક્ષા કર્યો. ” આવો વિચાર કરી શુચિદેવ તો પેલા દ્રવ્યનો મોટો ગાંઠડો બાંધી ઘેર આવ્યો અને તેની સ્ત્રી આગળ તે મુકી દીધો. સ્ત્રી તો અત્યંત ખુશી થઈ અને કહેવા લાગી કે ‘ હે સ્વામિનું જીવો તમે વેશ બરાબર ભજવ્યો તો આ અનર્ગળ દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થયું અને આપણું દુઃખદર ગયું માટે જે વેશ લેવો તે બરાબર ભજવવાથી કાંઈ પણ લાભ થાય. ખીજે દીવસે રમણાનમાં કોઈએ શંકર ન હોય અને તેથી વાત ચાલી કે શંકરતો અલોપ થઈ ગયા. એમ કરતે કેટલાક દીવસ વિત્યા પછી રાજાને ખબર પડી કે આ શુચિદેવ આટલો બધો દરિદ્રિ હોતો અને એકદમ એકાએક આટલો બધો ધનાઢ્ય શી રીતે થઈ ગયો માટે લાવ તેને તેનું કારણ પુછી જોઈ; રાજાએ શુચિદેવને બોલાવ્યો અને કારણ પુછ્યું. શુચિદેવ પવિત્ર અને સત્ય બોલવાના અભ્યાસ વાળો હતો જેથી રાજાની ક્ષમા માગી તેણે સર્વ હકીગત કહી. રાજા તેની આતુર્યતા અને લીધેલો વેશ બરાબર ભજવેલો જોઈ અતિ પ્રસન્ન થયો, અને તેથી તેને એક દુબાર મોહોરોનો દરમાયો બાંધી આપી સત્ય પંડીત તરીકે તેને પોતાની પાસે રાખ્યો અને પરિજામે મુખી થયો.

મુનિ વર્ચસ્વતમા કહે છે, “ હે પ્રદુર્ભ માટે આદર્શાનનું તાત્પર્ય એટલુંજ છે કે જે વેશ લેવો તે સંપૂર્ણ રીતે ભજવવામાં આવે તોજ તેમાંથી પરિજામે શુભ ફલ પ્રાપ્ત થાય છે. ” આ સાંભળી પ્રદુર્ભ અત્યંત પ્રસન્ન થઈ કહેવા લાગ્યો. “ હે ભગવાન, આપની આજ્ઞા અનુસાર હું પણ આજથી સંસારીનો વેશ લઈશ અને તેને વચાર્ય રીતે ભજવીશ. પણ હે સદમુરો, આપે જે કદુ ‘ કે મને યોગ્યાનુયોગે છત્રી પ્રાપ્ત થયો, તેમાંથી જે મરણ પામશે એને ચાર રહેશે અને તે છએ વટસંપત્તિ રૂપ દોવાથી મને વટસંપત્તિ તેઓ પ્રાપ્ત કરાવશે તે શું તેમને કૃપા કરીને મુખ્યવો ? ” વર્ચસ્વતમા મુનિ બોલ્યા “ હે વત્સ, એ

મારા પ્રિય મુમુક્ષુ વાંચકવૃંદ, આ સ્પર્શકાન્તના ધર્મ નામના પ્રથમ ધ્વનિરૂપ પેહેલા ગ્રંથની અહીંથીજ પુર્ણાદ્યુતિ થાય છે, માટે તેમાં ભુલચુક થએલી આપની દૃષ્ટિએ પડેતો, આ મારો પ્રથમ પ્રયાસ સમજી ક્ષમા આપશો. હવે પ્રહર્ષે સ્વદેશ જઈ કેવીરીતે સંસારમાં પ્રવેશ કર્યો, તથા તે છ સિદ્ધિરૂપ છએ શ્રીઓ તેને અનાયાસે કેવીરીતે પ્રાપ્ત થઈ, તથા તેણે સંસારીની સિધ્ધિમાં અનેક આંવીપડતાં સુખદુખને બોગવી પોતાનો ધર્મ પાળી, પોતાનો પરમ જીવનનો હેતુ જે પોતાનો અર્થ, તેને કેવી રીતે સિદ્ધ કર્યો, તે હકીગત હવે પછીના સ્પર્શકાન્તના અર્થ નામના દ્વિતિય ધ્વનિરૂપ બીજા ગ્રંથમાં પ્રકટ કરવામાં આવશે. ત્યાર બાદ કામ નામનો સ્પર્શકાન્તનો તૃતિય ધ્વનિરૂપ ત્રીજો ગ્રંથ, પ્રહર્ષના ત્યાગાશ્રમની તથા વાસનાત્યાગની હકીગત પ્રગટ કરી છેવટે મોક્ષ નામનો સ્પર્શકાન્તનો ચતુર્થ ધ્વનિરૂપ ચોથો ગ્રંથ, સદ્ગુરૂપાથી પ્રહર્ષકેવી રીતે અને કેવા ઉપાયે મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી તે હકીગતને પ્રગટ કરશે; માટે આ પ્રથમ ગ્રંથની અત્રેજ સમાપ્તિ કરી, તમારી હવે પછી અંતરજ્ઞાસા ભક્ત થએથી તે બીજો ગ્રંથ પ્રકટ કરવા આગળ ઉપર પ્રવૃત્તિ સેવીશ, માટે હમણાં આટલાથીજ સંતોષ પામી પ્રસન્ન થજો. શાંતિ શાંતિ શાંતિ.

(અર્પ)

અમરચન્દ મૈરોદાસ ષેઠિયા ।

જૈન દગ્ગાલય ।

ધૌકાનેર, (રાજપૂતાના)

મારા પ્રિય મુમુક્ષુ વાંચકશ્રી, આ સ્પર્શકાન્તના ધર્મ નામના પ્રથમ ધ્વનિરૂપ પેહેલા અંકની અહીંથીજ પુર્ણાદુનિયાય છે, માટે તેમાં બુદ્ધચુક યએલી આપની દૃષ્ટિએ પડેતો, આ મારો પ્રથમ પ્રયાસ સમજી ક્ષમા આપશો. હવે પ્રદ્યૈ સ્વદેશ જઈ કેવીરીતે સંસારમાં પ્રવેશ કર્યો, તથા તે છ સિદ્ધિરૂપ છએ છીએ તેને અનાયાસે કેવીરીતે પ્રાપ્ત થઈ, તથા તેજે સંસારીની સિધ્તિમાં અનેક આવીપડતાં મુખદુખને બોગથી પોતાનો ધર્મ પાળી, પોતાનો પરમ જીવનનો હેતુ જે પોતાનો અર્થ, તેને કેવી રીતે સિદ્ધ કર્યો, તે હકીગત હવે પછીના સ્પર્શકાન્તના અર્થ નામના દ્વિતિય ધ્વનિરૂપ બીજા અંકમાં પ્રકટ કરવામાં આવશે. ત્યાર બાદ ઠામ નામનો સ્પર્શકાન્તનો તૃતિય ધ્વનિરૂપ ત્રીજે અંક, પ્રકર્ષના ત્યાગાશ્રમની તથા વાસનાત્યાગની હકીગત પ્રગટ કરી છેવટે મોક્ષ નામનો સ્પર્શકાન્તનો ચતુર્થ ધ્વનિરૂપ ચોથો અંક, સદગુરૂપાથી પ્રદ્યૈકેવી રીતે અને કેવા ઉપાયે મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી તે હકીગતને પ્રગટ કરશે; માટે આ પ્રથમ અંકની અત્રેજ સમાપ્તિ કરી, તમારી હવે પછી અંતરજીતાસા ભગત યએથી તે બીજે અંક પ્રકટ કરવા આગળ ઉપર પ્રવૃત્તિ સેવીશ, માટે હમણાં આટલાથીજ સંતોષ પામી પ્રસન્ન થાજે. શાંતિ શાંતિ શાંતિ.

(અ. ૧.)

ચમત્કવ્ય મોગેશજી સંદેશા ।

જેન દનનાગ ।

બોધાનેર, (વગરૂતાના)

